

W972mc

St. Mark's Library
THE
General Theological
Seminary

Chelsea Square · New York

Society for Promoting
Religion and Learning

JOHANNIS WYCLIF

OPERA MINORA

NOW FIRST EDITED FROM THE MANUSCRIPTS

WITH CRITICAL AND HISTORICAL NOTES

BY

DR. JOHANN LOSERTH

I. R. AUL. COUNS., PROFESSOR OF HISTORY AT THE UNIVERSITY OF GRAZ.

(ENGLISH SIDE-NOTES BY F. D. MATTHEW, LITT. D.)

LONDON.

PUBLISHED FOR THE WYCLIF SOCIETY BY C. K. PAUL & Co.
DRYDEN HOUSE, GERRARD ST. SOHO. W.

1913.

JOHNSON REPRINT CORPORATION
NEW YORK AND LONDON

MINERVA, G.m.b.H.
FRANKFURT AM MAIN

230C
W 972 mi

165670

First reprinting, 1966

Printed in the United States of America

FOREWORD.

The task undertaken by the Wyclif Society, in connection with the five hundredth anniversary of Wyclif's death, is now coming to its end. All that the eminent English Reformer's pen wrote down is at present in print, with the exception of a very small part still awaiting publication: and thus the Wyclif Society has raised to that great thinker's memory a monument more beautiful and more lasting than bronze or marble could have been. Unhappily, not all the founders and collaborators of the Society have lived to see the complete works of our Reformer printed and set before the public, as they are now: and upon the survivors themselves these long years have set their mark. To the present writer, who has spent a whole life-time in the study of Wyclif-lore, and furthered the Society's labours by editing many a work of the Reformer, this occupation has brought far more of pleasure than fatigue; and he now, at the close of his work, offers his most hearty thanks to all his helpers and well-wishers: very specially to Dr. F. D. Matthew, to whom in great part we ought to ascribe the satisfactory issue of the whole undertaking, in so far as it is satisfactory.

Graz, May 1912.

J. Loserth.

INTRODUCTION.

I. Missives and Letters.

During the last ten years, Wyclif's letters have by no means interested scholarly investigators so much as his other productions; and yet these too, by their number as well as by their purpose and the time at which they came forth, are not uninteresting. We see, from Wyclif's *De Antichristo*, that a great many of the writings sent by him to prominent men in England — to Duke John of Lancaster, for instance — have been lost to posterity.¹ We may to some extent be reconciled to this loss, for we are acquainted with the contents of the letters. The tract *De Servitute Civili et Dominio Seculari*, published for the first time in the following pages, gives us more accurate information concerning the only letter that has hitherto considerably interested Wyclif scholars: that addressed to Pope Urban VI. We have, moreover, to deal, not (as Shirley supposed) with eight letters only, but with nine, since the tract *De Fratribus ad Scholares* also (now published for the first time), should be classed amongst the letters. We shall consider them in the order in which they have been printed.

1. Litera missa pape Urbano VI.

a) Contents and Date.

The observations formerly made by Lechler² on this letter require to be corrected in many ways: he is in error concerning the letter itself

¹ Opus Evangelicum III (= De Antichristo, I) ed. Loserth, p. 171: Quidam fideles (i. e. Wyclif) scripserunt fidem . . . Romano pontifici, episcopo Lincolnie et ceteris dominis secularibus. The letter in question probably deals with the doctrine of the Eucharist. ² Johann v. Wiclif, I, 713.

as such, its purpose and the date of its publication. It is now full seventeen years since I proved¹ that the expression 'epistola' should not be taken in its usual meaning, but rather in the sense given to it in *Epistola missa ad episcopum Norwicensem propter Cruciatam*.² We must not, therefore, take it to be what is at present called a letter, but as a missive or tract, destined to pass through as many hands as might be, and thus eventually to get into the Pope's hands too.

This meaning would have been recognized as true much sooner, if a note in one of the manuscripts,³ erroneously giving its date as 1384, had not caused the mistake. The supposition accordingly made was that Wyclif, at that time summoned to appear before the Pope, and unable to go on account of sickness and paralysis, sent him this letter instead.

The tract really belongs to the year 1378, and is an answer to the bull issued against Wyclif by Pope Gregory XI, which commanded the Archbishop of Canterbury and the Bishop of London to imprison him and bring him before the Pope's judgment seat.⁴ Several other writings by Wyclif, which we shall have further occasion to notice at greater length, are directed against the justice of such imprisonment and citation. Therein he gives reasons why no Englishman should take notice of any such citations, since they may be answered without quitting English soil. Any one thus summoned may also send a written statement of his beliefs.

As to the present tract, being written after Gregory's death, it was addressed to Pope Gregory's successor. Whether it ever reached Urban VI is doubtful. We only know that, instead of going to Rome in person, Wyclif sent this writing and demanded a strict enquiry into his faith, for which (if it were necessary) he was ready to lay down his life. That this missive dates from the first days of Urban VI's reign is evident; for the following sentence could not possibly have been written in 1379, much less in 1384: "*Cum autem Deus dederit pape nostro instinctus*

¹ Loserth, Wyclif's doubtful letter to Urban VI, and certain lost tracts of Wyclif's last years. *Historische Zeitschr.*, 75. Bd., p. 476—480. ² *Pol. Works*, p. 576.

³ *Copia cuiusdam litere magistri Johannis Wyclyf misse pape Urbano VI ad excusacionem de non veniendo sibi ad citationem suam anno domini 1384.* Fasc. Ziz. 341.

⁴ *Quod infra trium mensium spatium a die citationis huiusmodi . . . ubicumque nos esse contigerit, comparere (debeat) ac personaliter coram nobis . . . responsurus.* — Thomas Walsingham, *Hist. Anglic.* I, 349. — Fasc. Zizanniorum 242.

iustos evangelicos, rogare debemus quod instinctus illi non per subdolum consilium extinguantur, nec quod papa aut cardinales aliquid agere contra legem Domini moveantur. Igitur rogemus Deum . . . quod sic excitet papam nostrum Urbanum VI, sicut inceperat . . .” We cannot suppose such words to have been penned by Wyclif in 1384. They are tantamount to those we find in the book *De Ecclesia*, which was issued precisely in 1378: “Benedictus dominus . . . qui nostre (ecclesie) diebus istis providit caput catholicum, virum evangelicum, qui rectificando instantem ecclesiam, ut vivat conformiter legi Christi, ordinatur ordinate a se ipso”.

b) The Manuscripts and their Transmission.

This tract is to be found in the eight following manuscripts:

1. Codex biblioth. pal. Vindobonensis 1337 (formerly CCCLXXVIII) fol. 51^a. I shall designate it as A. It is described in *Polemical Works*, pp. XL—XLII.

2. Codex biblioth. pal. Vindobonensis 1387 (formerly CCCLXXXIV) fol. 105^a. I shall designate it as B. It is described in *De Eucharistia*, p. LXIII; *Polemical Works*, p. XLIX, &c.

3. Codex biblioth. pal. Vindobonensis 3927 (formerly CCCXXXVI) fol. 10^b. I shall designate it as C. It is described in *Polemical Works*, p. XLIII.

4. Codex biblioth. pal. Vindobonensis 4316 (formerly CCCCVI) fol. 129^b. I shall designate it as D. It is described in the *Tabulae codicum manuscriptorum Vindob.* III, 240.

5. Codex biblioth. pal. Vindobonensis 4504 (formerly CCCLXXXVII) fol. 114^a. I shall designate it as E. It is described in *De Compositione Hominis*, p. VII.

6. Codex biblioth. pal. Vindobonensis 4527 (formerly CCCLXXXIX) fol. 146^a. I shall designate it as F. It is described in *Polemical Works*, p. XXXIII.

7. Codex biblioth. pal. Vindobonensis 4937 (formerly DCCCCLXVIII) fol. 84^a. I shall designate it as G. It is described in the *Tabulae codicum manuscriptorum Vindob.* III, 429.

8. Codex E. Mus. 86, Bodleian Library, Oxford. This I shall designate as O. Described by Lechler, *Johann v. Wiclif*, II, 633.

For the transmission in manuscript, see Lechler, *Johann v. Wiclif*, I, 713. As all the mentioned codices have been fully described in former

volumes of the Wyclif Society publications, a further description is needless here; and the same remark applies to the letters that follow.

The present tract has been printed in Shirley's *Fasciculi Zizanniorum*, p. 341 and Lechler's *Johann v. Wiclif*, II, 633. It has been translated into English by *Lewis*, *The History of the Life and Sufferings of . . . John Wicliffe* (ed. in 1720), pp. 283—285; by *Vaughan*, *Life and Opinions of John de Wycliffe*, II, 455; Arnold, *Select English works of John Wyclif*, III, 504. For its literature, see Loserth, 'Wyclif's Missives, tracts, and minor political and ecclesiastical works'; Vol. 166 of the *Transactions of the Imperial Academy of Sciences, Vienna*.

2. *Epistola missa archiepiscopo Cantuariensi.*

a) Contents and Date.

This tract, sent to the Archbishop of Canterbury, treats (1) Of Church endowments; (2) Of the principle of Holy Scripture; (3) Of the Crusade in Flanders; and (4) Of the Eucharistic question. There is no doubt, therefore, as to its date: 1383. — The Church should not be endowed with worldly possessions. As to the Scripture principle, the Bible alone contains pure truth, whereas on the contrary the Pope is not infallible. The war against Flanders is unjust, as is every war. And Wyclif, as concerns the Eucharistic doctrine, awaits what his adversaries may have to say.

b) The Manuscripts.

This writing is to be found in five MSS. of the Vienna Imperial Library: 1. In Cod. 1337 (= A); 2. in Cod. 1387 (= B); 3. in Cod. 3927 (= C); 4. in Cod. 4527 (= D); and 5. in Cod. 4937 (= F). It is also in X. E. 9 (= E) of the Prag University Library, which last named MS. is described in *Pol. Works*, p. L.

3. *Epistola missa episcopo Lincolnensi.*

Contents and transmission in Manuscript.

"Since the mendicant Friars assail Wyclif as a heretic, on account of his views on the Eucharist, let them answer themselves to the question: 'What is this white, this round Host, after the priest has uttered the words of consecration?' And if they cannot do so, they should be obliged

thereto by the Bishop." — The tract is of the same date as the one before it; so Lechler was wrong in assuming its date to be 1381 or 1382. — It is contained in Cod. pal. Vindob. 1337 (= A), 1387 (= B), 3929 (= C) and 4527 (= D). Cod. 3929 is described in Polemical Works, p. XXIX.

4. *Epistola missa ad simplices sacerdotes.*

This tract is not a missive of Wyclif's; nor is it likely to be either a fragment of his sermons — which was Lechler's view — or a periodical paper addressed to the so-called 'travelling preachers' (or poor priests). Only one thing is certain about it: that every one of the sentences therein can be proved to belong to Wyclif's works. It is contained in five Vienna MSS.: Cod. pal. 1337 (= A), 1387 (= B), 3929 (= C), 4515 (= D), described in Pol. Works, XLVI; Dialogus, XXIII; De Simonia, VIII; and 4527 (= E). Also in two MSS. of the Prag University Library: X. B. 17 (= F), described by Truhlař, Catalogus II, 1995; and X. C. 23 (= G) described by Truhlař II, 1876.

5. *De Amore.*

This is the translation of the English tractate: 'Five questions on Love' (Arnold, Sel. Eng. Works, III, 183); it contains Wyclif's answers to five questions put to him by a friend, and mainly concerning the begging Orders. It is found in the following Vienna MSS: 1337 (= A), 1387 (= B), 3927 (= C), 4527 (= D); and in the Prag University Library, Cod. V. F. 9 (= E); this last described by Truhlař I, 930.

6. *Litera ad quendam Socium.*

This is addressed to a disciple of Wyclif, and contains an acknowledgment of his steadfastness in the cause of the Lord and in the measure of the Divine Law. The letter is signed by Wyclif, who calls himself, 'curate of Lutterworth'. It is not easy to conjecture who this friend may be. Some of the MSS. give the name of Radlinus Strode (a mistake for Radulfus Strode); but we must remember that Strode was by no means friendly to Wyclif's teaching. The letter is found in Codices Vind. 1338 (= A), 1387 (= B), 4527 (= C); also in Cod. Univ. Prag X. G. 11 (= D); which last is described by Truhlař, II, 1965.

7. De Peccato in Spiritum Sanctum.

This cannot be called a letter; it is a tractate which develops the same ideas as its fellows: there are many prelates in the Church, it says, who go so far astray from Christ by their behaviour, that they are not to be considered as members of His Church. It is contained in the MSS. Pal. Vind. 1337 (= A), 1387 (= B), 3929 (= C), 4527 (= D); and in Cod. bibl. Univ. Prag V. F. 17 (= E). E is described by Truhlař, I, 939. and Conclusiones XXXIII (see below).

8. De Octo Quaestionibus Pulchris.

This tract deals with the problems whether, and in how far, a priest has the right to take money for his official services, and whether he may keep anything beyond what is indispensably necessary, or ought to give the rest to the poor. There is nothing to indicate either the person to whom it was addressed, or the time when it was made public. Undoubtedly it belongs to the period when Wyclif demanded the secularization of Church property. It is contained in the MSS. 1337 (= A), 1387 (= B), and 3929 (= C) of the Vienna Court Library.

9. De Fratribus ad Scholares.

This writing contains a most vehement censure of the mendicant orders whom Wyclif, here as elsewhere, designates under the collective title of 'Caim'. He compares them to dry boughs of trees that are cast into the fire, because they are good for nothing else. A good begging Friar is as rare as a phoenix. Of the four Mendicant orders, the most pernicious are the Carmelites. They enter the Paradise of Oxford, as it were wolves in sheep's clothing. — The tract must belong to the last part of Wyclif's career, and it shows the intimate relations which the reformer entertained even then with his University. It is contained in the two Prag MSS.: III. G. 11 (= A), described in Pol. Works, p. LI; and X. D. 10 (= B): for which, see below, Conclusiones XXXIII.

II. Thirty-three Conclusions (De Paupertate Christi).

1. Introduction and Contents.

It is impossible to speak of this tractate without remembering the 18 theses denounced to the Curia, the 22nd May, 1378; for it was only the debate over these that caused Wyclif to elaborate the seven great treatises which together make up his *Summa Theologiae*. "I do not in any way", he says in his book on Holy Writ, "seek to evade the Papal jurisdiction, nor do I make any secret of my teaching: else had I not scattered these theses over a great part of England and of Christendom; whereas, because I wanted both the clergy and the laity to be acquainted with it, I have collected and issued for their use thirty-three conclusions on the matter, written not only in Latin, but in English as well".¹

These 'Conclusions' deal almost exclusively with Wyclif's ideal of poverty for the Church; and indeed they were included by the old copyists under the one title, 'De Paupertate Christi'. Their effect was all the greater because of the unassuming manner in which they appeared before the world. Each of the propositions is set forth in such a manner that we must ascribe to them a significance far transcending local English interests. And were it not that the name of England² occurs in one of the 'Conclusions', we should scarce realize that they deal with questions then under debate in that country. They all bear the stamp of the 18 Theses. Each proposition is, from the very outset, sharply formulated, and then Wyclif follows it up with all the Bible texts on which it is grounded, or else with passages from the Fathers or from Canon Law, destined to make it clear. They are all in close connection with the question of Disendowment of Church property, and lay stress on the right possessed by the descendants of the donors to take back what has been given, if the clergy misuses it.

¹ De Veritate Sacrae Scripturae, I, 349: Non sum suspectus de formidine istarum conclusionum, cum transmissi illas per magnam partem Angliae et cristianismi et sic ad curiam Romanam saltem mediate examinandas . . . *quia volui materiam communicatam clericis et laicis, collegi et communicavi triginta tres conclusiones illius materie in lingua duplici.*

² Minus malum esset quod expropriata forent omnia temporalia, quibus *ecclesia Anglicana* dotatur . . . Conclusio vicesima tertia, p. 51 . . . prospere processit *regnum Anglie*, quando secundum privilegium regis sui clerici et episcopi sic vixerunt; *ibid.* p. 52.

2. Its Date of Issue.

The date of its publication is related on one hand to the 'Eighteen Theses', and to the 'Summa Theologiae' on the other. Its connection with the latter is as clear as can be. Little by little, the Thirty-three Conclusions grew into the book 'De Officio Regis', concluded in the first months of 1379: the Conclusions were therefore published in 1378. We infer that the third book of 'De Civili Dominio' contains, so to say, nothing but a most carefully laid foundation for the Thirty-three Conclusions, with which it agrees — often word for word. It will suffice to give one example to show this close correspondence.

Conclusio XXXI:

Sive progenitores defunctorum domino-
rum superstitum sint in celo, purgatorio
vel in inferno, expediens foret in casu,
quo elemosinarii abutantur eorum ele-
mosinis, ipsarum subtractio et conversio
in alios pios usus.

De Civili Dominio III, 471:

Ex istis patet quod sive progenitores
defuncti dominorum superstitum sint in
celo, sive in purgatorio, sive in inferno,
expediens foret in casu, quo elemosinarii
abutantur elemosinis, earum subtractio.

We may therefore easily suppose that the publication of 'De Civili Dominio' was prompted by the same motives as that of the 'Thirty-three Conclusions'. And it is not hard to conjecture that for such members of the nobility of England as might have found such a book as 'De Civili Dominio' too ponderous to read, a short abstract of its arguments should have been drawn up and put into their hands, in case they felt a desire to revoke the foundations given to the Church by their forefathers, and to apply them to other pious purposes.

3. The Transmission in Manuscript.

a) Cod. III. G. 11 (at present No. 537), already described several times (see Catalogus codd. MSS. lat. Univ. Prag.; auctore Truhlař), will here be designated by the letter A. It is a small quarto, containing the 'Thirty-three Conclusions' from fol. 28^a—49^a. Next come several propositions, entitled, 'Conclusio de vita clericorum' (*Incipit*: Licitum est *Explicit*: congruis contenta); after which there follows the title of each of the 'Thirty-three Conclusions'. We have not published this index, because it has been printed elsewhere;¹ and besides, each of the titles given

¹ Loserth, Studien zur Kirchenpolitik Englands im XIV. Jahrh. II. Sitzungsberichte der Wiener Akademie Cl.VI, p. 112—115.

there together is to be found separately at the beginning of each 'Conclusion'. The MS., belonging to the first decades of the XVth century is indeed pleasing to the eye: the writing is good. But the text — at least in the last chapter — has been badly transmitted, so that Wyclif's meaning is quite missed in a good many places. Side-notes are to be found on certain leaves, and not on others. — The next MS.

b) Cod. X. D. 10 (now No. 1889; see Truhlař, II, 67), is somewhat better. It belongs to the same period as the former; I shall call it B. It is a MS. in folio; the 'Thirty-three Conclusions' begin on fol. 35^b and go on till fol. 45^b. The writer was, so far as may be judged from this copy a zealous Bohemian Wyclifist. The text has been copied with unusual accuracy, all mistakes are carefully corrected, and there are marginal notes in red ink at each 'Conclusion'. If we reflect that the writer was quite unaware who the author of the 'Conclusions' was, we shall incline to think that this MS. was copied at a very early period: for Wyclifists in Bohemia knew the personality of the 'Doctor Evangelicus' very well, at least since the beginning of the second decade of the XVth century. As a matter of fact, one of the tractates near the end of this MS. belongs to the year 1415.

c) In this same MS. we find the second half of Conclusion XXVII, from the words: 'quem scit concubinam indubitanter habere', with the others (XXVIII—XXXIII) *repeated*, and in an extremely beautiful handwriting. This fragment runs from fol. 179^a—180^b. It is evident from certain indications in the text that C is simply copied from B.

d) Cod. Vindob. No. 1338 (formerly CCCLXXIX) fol. 1—17. Of the XVth century: see its contents, in *Tabulae Codicum*, I, 222—223. A complete description is found in the *Dialogus*, edited by Pollard, p. XXXII; also in *Pol. Works*, edited by Buddensieg, I, p. XLVIII. The MS. is a beautiful one, the initial letters being executed with great taste, the writing very carefully done, and the whole appearance that of a work performed for some special purpose and occasion. I have designated it by the letter D.

e) Cod. 1387 of the Vienna Court Library (hereafter designated by E) contains this tractate from fol. 126^a—134^a. Although this MS. has already been described several times (see Pollard's edition of the *Dialogus*, p. XXII, and the exhaustive notice by Buddensieg in *Pol. Works*, I, p. XLVIII), there is yet one particular to be pointed out, which has escaped

the observation of former investigators. It consists in the fact that this MS. is one of those which may be asserted with some degree of certitude to have been first written in England, and afterwards to have found their way to Bohemia. The writing points decidedly to an English scribe. In the glosses on fol. 2 for instance, this appears clearly: the letters *s*, *r*, and *f* are decidedly of what is called 'the English type'.

f) Cod. 4343 of the Vienna Court Library (hereafter designated by F) belongs to the year 1433, as we see from a note on p. 262: in this year the 'Conclusions' in question were copied therein. 'Finis triginta trium conclusionum evangelici doctoris M. Jo. Wi. in festo Pauli'. The indexes of titles in this MS. precede the 'Conclusions', whereas in the others they follow them. Its whole contents are described in detail in the *Tabulae Codd.* III, No. 4343; it is a small octavo volume, in which the present text runs from fol. 238^a—262. There are no side-notes until the XXVIth Conclusion, and they are nowhere numerous. Chapters, with the exception of the last four, are merely designated by a number. On the upper margin, in the left corner, are these words: 'Tractatus de triginta conclusionibus'; in the right, 'Evangelici doctoris M. Jo. W. This being the latest of all the MSS., I have only given the more important of its variants.

g) The MS. of the Prag. University Library (hereinafter denoted by G) is described by Truhlař, in his *Catalogus codicum manuscriptorum Latinorum*, I, 938—9. The 'Conclusions' run from fol. 165^a—194^a (the former pagination is: 174—204^a).

h) Cod. Lat. 3184 of the Bibliothèque Nationale, Paris (hereinafter denoted by H) contains the 'Conclusions', from fol. 35^b—46^a. This MS., a fine parchment volume in small folio, once belonged to the confessor of Louis XII., King of France, as we gather from the remark on fol. 1^b: 'Orate pro fratre Laurentio Burelli, Divionensi theologo doctori Parisiensi christianissimi Francorum regis Ludovici XII confessore, qui hoc volumen et multa alia volumina religari fecit'. Undersigned: Ita est. Burelli provincialis Narbonensis. — The MS. contains, besides the fly-leaf, 131 written leaves. It is here that, for the first time, the 'Conclusiones' has a side-note which from the very outset characterizes the copyist's standpoint: Hic incipiunt conclusiones sapientes heresim magistri Johannis Viclephi Anglici. — After the 'Conclusiones' come two tractates: 'Ad argumenta magistrorum Outredi de Omesima monachi (Shirley, No. 54, p. 20) et

Wilelm̃ Vyrnham monachi de St^o Albano (Shirley, No. 55)'. At the end of the latter tractate, the copyist writes again: 'Expliciunt conclusiones magistri Johannis Wyclif, *quibus nullam adhibeam fidem*'.

The date of these tractates, is (to judge from this MS.) the end of the XIVth century;¹ and this date is yet more clearly fixed in fol. 125^b: 'Anno domini 1396 hoc opus finitum est in festo beati Martini'.

In H, the separate 'Conclusions' are not indicated, as in the other MSS., by a title or by a fresh paragraph. There is only 9° (= conclusio) in the margin. The text is not given correctly; in several places blank spaces are left for words that the copyist could not read. The handwriting of H is extremely elegant.

III. Speculum secularium dominorum.

1. Contents and Date.

The 'Mirror of Secular Lords', as concerns its date and matter, is strictly connected with the 'Thirty-three Conclusions'; and both of these again are in close relationship to 'De Veritate Sacrae Scripturae'. We are acquainted with the purpose of this tract: it was destined to gain over the whole English nobility of course with the exception of the clergy to Wyclif's views, which then tended especially to the disendowment of the Church in England. In five short chapters, crammed with matter, the reformer deals with the measure that he considers necessary for the regeneration of Christendom. But before analyzing their contents, I ought first to make some observations as to their date of publication; for Shirley has in this connection made the erroneous statement that the tract was one of Wyclif's last works. In reality it belongs to an earlier period. As is known, Gregory XI's bull gave directions to the king, the Archbishop of Canterbury, the Bishop of London, and finally the Chancellor of Oxford University, that conformably to the Pope's commands, Wyclif was to be seized and imprisoned until fresh instructions from Rome should come to hand. Should he escape imprisonment by flight, he was to be summoned to take his trial within three months before the Roman Curia, by means of a notice to that effect, made so public that it might come

¹ Quis in presenti schismate sit verus pontifex

to his ears: and there, whether he did or did not appear, proceedings should be taken against him. Such a measure, however, found strong enemies in Wyclif's numerous partisans, who held the imprisonment of so celebrated a teacher to be a shame to the country and the kingdom. And if the Vice-Chancellor prevailed upon Wyclif to go for some time to the 'Black Hall' of the University, it was only by request, not force.

Now we find allusions to these facts in the 'Speculum', which point to an evident relation between it and them: 'Nec est color (we read) quod rex debet exequi legem incarcerationis fidelium, sicut praecepit Antichristus' that is, not Urban VI, but Gregory XI, whom the reformer considered to be truly Antichrist. And when he goes on to say: 'Rex et regnum possent fideliter mandare Romane curie, quod sub pena notabili non mittat bullas vel nuncios in causa ecclesiastica in regnum Angliae, nisi docto per regis consilium quod illud sapiat legem Christi', . . . all this agrees with the time of the debate on the '18 theses' and the promulgation of the bulls, of which we even find special mention in this passage. It is evident, too, from the general subject-matter of the 'Speculum', that the tract belongs to the time when Wyclif had brought the question of Church disendowment into the field of debate. Its subject-matter not unfrequently overlaps that of the book 'De Veritate Sacrae Scripturae'. As there, so here, he points out that some priests, 'an awful thing to say', — are ignorant of the Bible; and that others withhold from the public those very texts which lay upon the clergy the obligation of meekness and poverty. 'It follows that the laity also ought to be acquainted with the Bible. If Christ and His disciples taught in a language which the people understood, why should not God's Word, even at the present day, be set before them so that they may understand?' — Thus does Wyclif, in the first chapter of his 'Speculum', urge upon the nobility their duty to uphold the freedom of the Gospel. In the second, he demands of the clergy 'to follow Christ both in life and teaching. If laymen see anything contrary to this, it becomes their duty to interfere'. In the third chapter comes the recommendation to take from the clergy all secular power, because it does not become their condition. The following chapter shows how all worldly cares should be taken from the clergy, so that they may be delivered from the burden of earthly possessions; especially when they abuse these to assail the rights of others. (This proposition is aimed against Pope Gregory XI, then in conflict with the Florentines.) The

disendowment of the Church may be accomplished quietly, 'sine strepitu', 'Let not men be afraid of excommunications; such curses are thunderbolts which return to those that hurl them. But indeed, people nowadays fear Christ less than the Canon Law'. 'If', Wyclif concludes in the last chapter, 'God's law were loved, if Papal bulls were rated at their true value, then would matters be once more as they were in the days of the apostles. Secular lords will be loved and honoured by the faithful only when and in so far as they are true representatives of the Deity (*veri vicarii Deitatis*); what is due to them will be given. As to the Pope, he is in every respect the antithesis of Christ; and therefore it is perilous for Christians to follow his guidance, He it is that leads Christendom astray; and consequently, not only for noblemen, but generally for all believers in Christ, it is a duty to make an end of such hypocrisy'.

2. The Manuscripts.

The '*Speculum secularium dominorum*' is found in six manuscripts, two of which (both unknown to Shirley) are in the Prag University Library; the other four belong to the Court Library, Vienna.

1. The Prag MS. III. G. 11 (now No. 536 in Truhlař's catalogue) has been many a time described. See Buddensieg, Wyclif's Pol. Works, pref. p. LI; Loserth, Wyclif's *De Eucharistia*, p. LXVI; Sermons, IV, p. XI, and above, *Conclusiones triginta tres*. The copy has been written by a Czech. This is evident by the numerous glosses in the Czech language; for instance, those in the third chapter. You find there, e. g. separate Latin words together with their meanings in Bohemian. For example: 'parvipensa, malovazna'; 'probabiliter, podobnie' (*creditur*). Or there are sentences given in Czech alone: *To sie wskazuje na zakoniczach* (*quod e legibus evidet*) *Day to buoh* (*quod Deus dederit*), etc. . . . This tendency to explain separate Latin words goes so far that at times they are explained not only by their Czech equivalents, but also by means of other Latin words — for instance, '*coraula, i. e. coree ductor*', — or by additions which clear up the meaning of a doubtful text; — for example: '*Dictum est quod redundant in actorem (id est excommunicantem) et non nocent ceteris (id est excommunicatis fide) nisi de quanto ipsi (id est excommunicati) obviaverint legi Christi*'. It is merely for extrinsic reasons that I have designated this MS. as A: my copy had been made from it; I could not undertake a new classification based upon copies

made from all the MSS., without a loss of time out of all proportion with results. — The text runs from fol. 62^a—69^b.

2. Cod. 1338 of the Vienna Court Library (hereinafter designated by B) has been described already many a time; it contains the *Speculum* from fol. 20^b—26^b. Of all the MSS., B's text is the most perfect.

3. Cod. 1387 of the Vienna Court Library (hereinafter designated by C [see *De Eucharistia*, p. LXIII, *Pol. Works*, XLIX etc.]), contains our text from fol. 123^b—125^b. B and C are to a certain extent artistically written manuscripts. C either descends from A, or they both proceed from a common source. This is proved by the fact that in one place the writer of C set about copying Latin words with their Czech equivalents, but gave it up as soon as he realized what he was doing. The word copied is *malovazna*: in C, we have only the first part of the word, *malo*; and then it is cancelled with points underneath the letters: *malo*.

4. Cod. 4343 of the Vienna Court Library (hereinafter designated by D) was written in 1433, and by a Czech. See above 'Triginta Tres Conclusiones', p. X. The text takes up from fol. 262^b—269^b. It has neither introduction nor indications of chapters. The tractate is, on the whole, well copied. As to the other contents of Cod. 4343, see *Tabulae Codd.* IV, p. 246. Matters of the highest interest are dealt with here in a dialogue, which I have noticed in the *Transactions of the Society for studying the History of the Germans in Bohemia*. It shows what a predominant position Wyclif's ecclesiastico-political views had in the minds of the Hussites.

5. Cod. 4522, Vienna Court Library (hereinafter called E), also unknown to Shirley; written by a Czech in 1423. A very bad transcription. The tractate is from fol. 133^a—139^b.

6. Lastly, Cod. V, F. 17 of Prag University Library, now No. 939 hereinafter to be called F. The tractate runs from fol. 157^a—165^b. See Truhlař, *Catalogus*, I, 940. Shirley fails to mention this MS. also. It was written by a Czech, who in order to ensure the safety of the tractate, substituted a pseudonym for the name of Wyclif: (J. W)enczlaw.

IV. De Prelatis Contencionum sive de Incarcerandis Fidelibus.

1. Contents and Date.

We may waive the question whether Wyclif lived to publish this tract himself, or whether his followers published it after his decease. It is certainly of extraordinary importance, notwithstanding its brevity; for it not only contains particulars hitherto quite unknown concerning Wyclif's life, but also details of English legal procedure that were hitherto but little known. In the next place, we must note that the first of the two titles, i. e. 'De Prelatis Contencionum', hardly corresponds to the contents and was in all probability taken from the first words of the text itself. The second, on the contrary, 'De Incarcerandis Fidelibus' answers very well to the subject dealt with. Wyclif here does not deal at all with the fundamental problem (whether faithful Christians should be imprisoned), but rather enquires whether it is right for the secular arm to come to the clergy's assistance in cases of excommunication. He denies that excommunication itself is justifiable. The Christian world ought rather to follow the example of Christ, who, when reviled, did not render evil for evil. Secular authorities should be warned against using violence; for men have become so blind in this our England, that he who remains excommunicated over six weeks is to be thrown into prison.¹ This has no warrant either in the law of God or in such Church law as is valid,² but is only a means used to deprive simple priests of their livings, and to entangle secular lords in a network of guilt. There are cases of excommunication which last for ever: and if, according to the law introduced into our kingdom, the clergy throws into prison any one who has been under the ban for more than 44 days, it follows that the king and the realm become the tormentors of the poor, not fulfilling their duty towards them.³

'Can there be no remedy against such hurtful proceedings? The only one possible is, for every English subject in this predicament to

¹ *Iam enim cecatum est regnum Angliae ultra cetera, ut, quicumque in excommunicatione duraverit ultra quadraginta quatuor dies ex auctoritate regis et regni carceri mancipetur.* See below p. 92. ² *Hoc non fundatur in lege Domini nec papali . . .*

³ *Rex et regnum nostrum facti sunt in casu tortores pauperum, quia non faciunt sicut debent . . .*

appeal to the king and his council. For such an appeal, there is a precedent in the case of the Apostle Paul, who appealed neither to Peter nor to the Sanhedrin, but to Caesar. This should be done in England, and indeed in every such case as entails imprisonment, which is unjust because practised underhandedly and without Government authorization. Has not the king enough of bishops and of clerks to advise him whether a given excommunication is legal or not? God will in His grace raise up to the king a councillor who shall show him the folly of such laws and of such procedure.’¹

This tractate, besides, is of unusual interest, not only in consideration of its subject-matter, but also of the form it bears. It coincides word for word with the second part of Wyclif’s sermon on the text: ‘Christus semel passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius.’ One sentence will suffice to point out this coincidence.

Sermones III, p. 209:

See below, p. 92:

Cum prelati contencionum, non episcopi animarum, cancellant in pluribus, Christi sententiam non sequuntur, cavendum est cunctis Christi fidelibus, sed precipue regibus, principibus et terrenis dominis, ne participant eorum crimen (*sic*).

Cum prelati contencionum, non episcopi animarum, cancelant in pluribus Christi sententiam non sequuntur, cavendum est cunctis fidelibus sed precipue regibus, principibus et terrenis dominis, ne participant eorum crimine.

Such an agreement as this is a fact which enables us to fix the date of the tract; and that we should do so is all the more important, as the solution of the problem stands in close relation with the above-mentioned points regarding Wyclif’s person and life. Shirley gives its date as 1382, but without stating his reasons. In its favour we have the fact that the third part of Wyclif’s Sermons, from which the extract just quoted has been taken, was compiled in that year. And here one is inclined to recall the persecution of the so-called ‘Poor Priests’, started in this very year, for whom the law concerning the 44 days, introduced into England ‘underhandedly’ (as Wyclif says) must have been a very dangerous. We may also adduce several other arguments in favour of Shirley’s opinion. On the 19th of May 1382, the ‘Earthquake Council’

¹ Deus ex sua gracia cum defensione ac fociione procerum regni nostri providebit sibi de ministris fidelibus qui convincent stulticiam legis huiusmodi atque facti, p. 93.

condemned 24 propositions taken from Wyclif, partly as heretical, partly as erroneous; and amongst them we find the assertion: 'Item, quod prelati excommunicant clericum qui appellavit ad regem et consilium regni eo ipso traditor est regis et regni'. Can there be any doubt that this sentence contains the condemnation of the ideas developed in the present tract? Now, if there were other propositions taken therefrom which the 'Earthquake Council' censured, it would then be beyond question that, *even before this date*, it must have been known in wider circles, and not only alluded to from the pulpit, but disseminated in manuscript as well. We must, therefore, seek for a fact which connects the tract with the date: and such is probably, I think, the Pope's order, commanding the Archbishop of Canterbury and the Bishop of London to imprison Wyclif, which was never carried into effect: a fact with which I have already dealt, though not thoroughly, and in another connection.¹ If we look carefully into the matter, we shall find in this tract whole passages that coincide with Wyclif's views, as developed in his other writings from 1377—1378. It will suffice to note one instance. As in our tract, so also in 'De Ecclesia', we find him enlarging on the Bishops' having been the cause, 'quod papa debet super regno nostro imperatorie civiliter dominari, quia procurarunt quod inconsulto rege vel suo consilio virtute bullarum papalium legius homo regis (this very expression, by which Wyclif here refers to himself, recurs again in our tract) ubicunque in Anglia non convictus super pravitate heretica *arrestetur* et papali carceri mancipetur . . .'

In his book 'De Ecclesia', Wyclif deals still more thoroughly with the matter. He requires — and his demand is evidently an extension of what we find in the tract — that Parliament should be called to decide the matter and to answer this question amongst others: whether in such a state of things, the King is still master in his own realm.'

We must thus finally refer this tract to the time of that dispute over Wyclif's 'Theses', to which we owe such an abundant literary output of his. If his opponents complained that he spoke of controversial matters from the pulpit and brought them before the people for discussion, we have here a proof that he expounded the contents of this tract as a sermon before issuing it broadcast to the public.

¹ Loserth, Studien zur englischen Kirchenpolitik, II, p. 40.

2. The Manuscripts.

The tractate *De Incarcerandis Fidelibus* is found in the MSS. (already described): Vienna Court Library, 1337 (= A), and 1387 (= B); also in Prag University Library, III G. 11 (= C). It also forms a part of Wyclif's *Sermons* (III, No. 27) and is, therefore, in B. 16 of Trinity College, Cambridge.

V. The Fide Catholica.

1. Contents and Date.

In certain MSS., this tractate also bears the title of '*De Ecclesia*'. And indeed a great part of the work contains the definition of what should be understood by 'The Church'; and there are passages taken word for word from the book called '*De Ecclesia*'. As in that book, so too in '*De Fide Catholica*', the duty of every good Catholic to believe in the Catholic Church is laid down from the very beginning, and the arguments on behalf of this duty are the same in both works. We subjoin two passages for comparison.¹ — Yet Wyclif had doubtless different aims in issuing this short treatise and his great work *De Ecclesia*.² And we shall find a comparatively considerable part of his arguments dealing, not with the concept of the Church, but with other matters. As to this

¹ *De Ecclesia*, ed. Loserth, p. 1.

...Decet christianos cognoscere matrem suam. Quomodo, queso, honoraret quis matrem illam primevam, sicut quilibet christianus tenetur sub pena dampnationis ex primo mandato secunde tabule, nisi ipsam cognoceret...? ... Christus enim ex fide est pater noster, et dicta ecclesia sponsa sua... mater nostra. Illos autem parentes debemus primo omnium honorare...

De Fide Catholica, Cap. I.

Patet fidei huius necessitas, cum quilibet debet diligere Christum sponsum illius ecclesie et ipsam ecclesiam sponsam suam; sed non diligit ipsam matrem spiritualem, nisi saltem ipsam per fidem cognoverit; ergo debet ipsam per fidem cognoscere. Nam ex primo mandato secunde tabule obligamur sub obtentu premii celestis patrem et matrem sed Christum specialiter honorare. Sed quomodo honoramus matrem quam non cognoscimus?

² This has been noticed by Shirley too: "The identity of the Incipit [*identity* is, however, not the right word to use] makes it probable that this is the first book of the '*De Ecclesia et Membris*', a work quite distinct from the seventh book of the '*Summa Theologiae*'."

concept, there are (he tells us) 'two contrary doctrines: one heretical, but widely disseminated at the present day; the other, truly Catholic. One asserts that only those men who have received consecration from the hands of a bishop form collectively the Holy Catholic Church; these we ought to revere most especially, because the Church is not otherwise recognizable; failing such recognition, it would become impossible to fulfil the duties we owe to her, and there would ensue a great confusion in the Church Militant.

The other doctrine — which alone is truly Catholic — affirms that the Church is the whole multitude of those who are predestined to bliss from eternity. This consists of the Church triumphant, militant and suffering (or 'sleeping'). The first comprises Christ, the Head of the whole Church and the Blessed in Heaven, whether Angels or departed human beings, the second, all the predestined on earth; and the third, the souls in Purgatory."

Wyclif speaks here as he speaks in 'De Ecclesia'; only much more tersely, in order to be better and more easily understood. The surrounding accessories that appear in 'De Ecclesia' would have been out of place in a tract destined to be read by the multitude; and we may say the same of the arguments, both legal and ecclesiastico-political, which we find in the former work. — "Here it may be objected that such a definition of the Church would make it impossible to ascertain whether a given person does or does not belong to it. But as to the Church Triumphant and 'Sleeping', we know its members by faith; imperfectly indeed, since a full revelation is only given in the Hereafter: and as to the Church Militant, the rule: *Operibus credite*, holds good. It is not shaving the beard nor anointing with oil, that makes one a member of the Church. Whoso serves the Church as he ought to do — steadfastly and faithfully — should be reckoned a member thereof; whoso acts otherwise (be he consecrated with ever so visible a consecration at the hands of ecclesiastical superiors) should be considered not to belong thereto." — In the following chapters Wyclif draws inferences which call in question the whole position of the existing hierarchy: but we need not go into these any further, since they have been already published in 'De Ecclesia'. — 'It is not the belonging or not belonging to the Church of Rome, but the following or not following of Christ's law, that makes a man a believer or an unbeliever. What the Pope and Cardinals command is not

necessarily right; so neither are they necessarily right when they declare a man to be a heretic or a schismatic.' — We have selected this passage, because it is not without relation to Wyclif's own position. — 'They say that John XXII has condemned two Minorites as perverse and heretical men: perhaps they remained good Catholics and holy men all their lives.¹ The Roman Curia may go wrong, even in matters of faith; its decisions are right only when grounded upon the Divine Law.'

The circumstance that this theory of the Church, as put forth in the first five chapters of this tractate, is treated in a concise and generally comprehensible form, may have induced Huss to select longer extracts therefrom, and place them in his book 'Of the Church'.² At any rate, we may class 'De Fide Catholica' amongst the books of Wyclif that were most *widely* disseminated in Bohemia; which may be gathered from the Index of Scripture quotations found in Wyclif's writings.³ The doctrine preached therein with such great earnestness — that a great number of men considered as leaders or at least members of the Church, do not belong to it; and that one called ever so often 'Holy Father' by the people may in reality be the most depraved of men — must no doubt have produced a deep impression in that country. — The last chapters contain much about Wiclif's theory of the Eucharist, and also about the 'Crusade' in Flanders; but even these apparently irrelevant digressions are always brought back again into connection with his doctrine of the Church. Thus in Chapter VI, he argues that 'God alone makes anyone a member of the Church. Papal elections are nowadays open blasphemy. The Apostles entitled themselves servants, Christ called them by His grace and an internal call (*vocatione interna*), and they did not boast of being either heads or members of the Church, although they might have known this by revelation. The work closes with an attack on the doings of Mendicant Friars, who stir men up to the war in Flanders. Thence we gather that the book was written during that expedition, to which Wyclif was altogether opposed.

¹ Who these Minorites may have been, is hard to say. Possibly one was Occam, of whom Wyclif speaks so warmly in 'De Veritate Sacrae Scripturae' (l. p. 346—356); especially as the wording seems to agree with this supposition: *Quod venerabilis Inceptor Occam fuit hereticus . . . nec scit probare . . .* ² Hus und Wiclif, pp. 176—178. ³ Cod. pal. Vindob., 4522. Index locorum s. Scripturae, qui in operibus Johannis Wiclef occurrunt.

That this short tract was destined to give a wider publicity to our author's views on the position of the Pope in the Church and with regard thereto, and on the Crusade in Flanders, instigated by the Pope, may be learned from the fact that it was edited in English under the title, 'Tractatus de Ecclesia et membris eius';¹ There are indeed certain differences between this and 'De Fide Catholica'. Much that is wanting here is to be found there; not only is the other book larger, but the number of chapters is greater as well, ten instead of eight; and his opposition to the then dominant hierarchy is much sharper all through the work. On the whole, 'De Fide Catholica' is to 'De Ecclesia' &c. as 'De Ordine Christiano' is to 'De Potestate Pape': 'De Ordine' will be noticed at greater length below.

As to the date at which 'De Fide Catholica' was issued, we are able to fix it precisely on account of the mention therein made, on one hand, of his quarrel with the Mendicant Friars,² and on the other, of the Crusade in Flanders,³ which was not yet over, as we gather from the words: 'qua nunc bellant': we may, therefore, without any hesitation, say it appeared in the summer of 1383.

2. The Manuscripts.

'De Fide Catholica' is extant in eight MSS.: three in Prag, four in Vienna, one in England.

1. Cod. bibl. Univ. Prag. V. F. 9 (now No. 931: see Truhlař, *Catalogus Manuscriptorum*, I, pp. 383—385) hereinafter marked A. This MS. had remained hitherto unknown, although it contains a good many writings of Wyclif. The divisions into chapters and the subject-matter are indicated on the margin. For the determination of its date, see Truhlař, p. 931, 'De Fide Catholica' runs from fol. 112^a—122^b.

2. Cod. bibl. Univ. Prag. III. G. 11 (now No. 536: see Truhlař, I, 213—215). Described by Buddensieg, *Pol. Works*, I, p. 41; Loserth,

¹ Published by Todd, in his 'Three Treatises by John Wycliffe'. Dublin, 1851.

² See below, p. 110: Sed hec pauca hic inserui, ut fratres et prelati qui eis credunt de infidelitate notoria ex libris propriis confundantur, et sic cum fratres qui quondam tenuerunt contrariam viam catholicam, *modo abierunt retrorsum* ad satrapis complacendum.

³ Fratres erubescerent de ista duplici et infami argucia: Bellare est licitum, ergo regnicolis nostris licet bellare secundum seriem qua nunc bellant. See below, p. 123.

Wyclif's Tractate 'De Eucharistia', p. LXVI, and above Conclusiones XXXIII. Hereinafter marked B. It is found from fol. 238^b—250^a.

3. Cod. bibl. Univ. Prag. IV. H. 7 (now No. 771: see Truhlař, I, 311—312). It is now first used in the edition of Wyclif's works, and will hereinafter be marked C. It is Almost without side-notes; the handwriting is good. 'De Fide' runs from fol. 49^a—55^b; the first four chapters and the first part of the fifth are missing.

4. Cod. pal. bibl. Vindob. 1337, formerly CCCLXXVIII: hereinafter marked D. Described by Buddensieg, Wyclif's Pol. Works, I, pp. XL to XLII. 'De Fide Catholica' runs from fol. 150^b—161^a.

5. Cod. pal. bibl. Vindob. 3927, formerly CCCLXXXVI; hereinafter E; described by Buddensieg, Pol. Works, pp. XLIII—XLIV. 'De Fide Catholica' runs from fol. 43^a—51^b, with separate side-notes.

6. Cod. pal. bibl. Vindob. 3930, formerly CCCIV. Described by Buddensieg, pp. XXXVII—XL (of Pol. Works); cf. Pollard, Wyclif's Dialogus, p. XXIII. It is here to be called F. It has separate side-notes. 'De Fide Catholica' runs from fol. 221—230, and bears the title 'De Ecclesia'.

7. Cod. pal. bibl. Vindob. 4507, formerly CCCLXXXIX; described by Buddensieg, *ubi supra*, pp. XXXIII—XXXVII. Here to be called G. Divided into chapters. From fol. 110^b—120^b, with the title 'De Ecclesia'.

8. Cod. Lambeth, 1038, which belongs to the XVIIth century and is, therefore, of no use for a study of the transmission in manuscript.

VI. De Ordine Christiano.

1. Contents and Date.

The title: 'Of the Christian Priesthood', given to this tract, does less than full justice to its contents: for it does not treat of priesthood amongst Christians, but enquires whether the Papacy is necessary in the Church. It is the very same question that Wyclif deals with at greater length in his 'De Potestate Pape', and which he examines in other works of his. 'Certain of the faithful', he says, 'desire to solve the problem whether it can be proved out of the Gospel, "Quod sit unus papa, Christi vicarius in terris"'. Every text in the Bible bearing on Peter may be overhauled: nowhere shall we find any such doctrine. And yet it is

customary, throughout the whole world, to draw this inference: Peter was set by Christ over the other apostles: therefore, there must be a Pope who is in like manner set over the Bishops.

But was Peter indeed set over the other apostles? No. In the Epistle to the Galatians we find James, Peter and John acting in concert: not Peter alone. Not one of these transmitted any powers to Paul: his knowledge, his powers, and his apostolate had already been given to him beforehand by God. In knowledge he surpassed Peter, as the latter acknowledges (II Peter, III, 15), and Paul himself testifies (I Cor. XV, 10). The Apostles were fellow-workers, none of them having more power than another. Thus James (Acts XV, 19) was able to give a decision¹ that differed from that of Peter; *he*, not Peter, was Bishop in Jerusalem, that holiest of places; and he is named first of the chief Apostles. Not only James, but also John, was above Peter; so these had in the Epistle to the Galatians all the prerogatives in virtue of which it might be said of each: *Non est inventus similis illi*. No single one of the Apostles was completely (infinite) above the others; such a position of absolute superiority was reserved to Our Lord alone. Even from the supposed supremacy of Peter, no inference can be drawn of a similar supremacy of the Pope over the Bishops. Peter had one privilege above the others: that of a greater burden and more toil; but this proves nothing at all in favour of his primacy. The power usurped by the Pope took its origin, not from Christ, but from the Emperor Constantine.

Nowadays the Pope advances his claim to be as Christ, and his Bishops, as the Apostles: but in their life and doctrine they form the most complete antithesis to Christ. Whoso would be the Vicar of Christ, must (like Him) be poor and humble, and be useful to the Church. Such a one is not raised up by the power of man; but by his works it is known that the Lord has chosen him. Such men will rule the Church according to the law of the Gospel, — the Church, at present a prey to laxity and dissensions. But in how far ought we to obey such a superior as the Pope is? If he orders us to do what is founded on God's law, we should be obedient, just precisely out of respect for God; if the contrary, we ought to resist his commands. As a consequence, no one should obey such commands of the Pope as (like many Church

¹ Propter quod *ego* iudico . . .

laws) have no Scripture warrant, nor any other purpose but to rob the people, but yet are held in as great esteem as the Gospel. — A careful study of this tract shows that Wyclif had already formulated all possible objections to the Papacy as a Divine institution. Modern learning has — so far as essentials go, — only added a critical examination of the Gospel texts.¹

As to the date of issue of this tract, we cannot assign it with any degree of exactitude. Shirley says it is 'Of late, but uncertain date'. What Wyclif says of the Mendicant Orders² would bear out this view. It seems that 'De Ordine Christiano' was issued somewhat later than 'De Potestate Pape', since it undoubtedly appeals, not to the learned public, but to the public at large: the former was expected at any rate to follow rather the more elaborate reasonings of 'De Potestate Pape'.

2. The Manuscripts.

De Ordine Christiano is in Cod. 1337 (= A), 3927 (= B), and 4527 (= C) of the Vienna Court Library; in the Ashburnham MS. XXVII C (which has been here taken for the text, and marked D); and in Cod. X E. 9 of the Prag Univ. Library (= E), which has been described above.

VII. De Gradibus cleri ecclesie.

1. Contents and Date of Issue.

A zealous friend of evangelical truth, who belongs to the laity, asks Wyclif what the necessary requirements are for any one to be rightly ordained a priest or a deacon; and what relations the various hierarchical ordinations have to each other.

To answer both these questions, Wyclif asserts the following proposition: "Church ordinations should proceed according to reason and to the Divine law, i. e. according to the Bible, not to human decrees which have no warrant in Holy Writ.

¹ See Joseph Schnitzer, 'Did Jesus found the Papacy?' third ed. p. 42 and *seq.*

² See below, p. 138: 'Et ista unica regula dissolveret quatuor sectas oppositas secte Christi et purificaret ab erroribus sectam Christi.'

For a lawful ordination, both the Ordinant and he that is to be ordained should possess the qualities necessary for ordaining and for receiving ordination. As those powers which are given thereby proceed from God, no ordination is valid unless God has inspired it. The external formalities of ordination have no significance; and Christ has left us no formula to be followed for the consecration of a priest or a deacon. Had He held such forms to be indispensable, He would not have failed to instruct His disciples as to the same. It may be asked, as an objection: 'How can it then be known that any one is validly ordained?' The answer is: 'Operibus credite'; i. e. the validity of an ordination is to be recognized by one's deeds.'

Wyclif then — after replying to a side-issue, a question put to the same zealous friend in order to entrap Wyclif himself — passes to the second principal point. "According to the doctrine of the Holy Fathers, no other hierarchical degrees besides priesthood and deaconship are necessary in the Church. Those two sufficed under the Old Covenant, though the Divine service was then far more elaborate than now: how much more sufficient should they be in the New Covenant! According to the teaching of the Apostles, priests and bishops do not differ in rank: Paul sometimes calls Titus a bishop, sometimes a priest. But of what use are the lower ranks such as are found in the Church nowadays: 'clericus prime tonsure', acolyte, and subdeacon? Neither human reason, nor any Scripture text compels us to admit these degrees. Why then burden the Church with these unprofitable functions? So too of the higher ranks. Paul was by trade a tentmaker: who will deny him to have been a priest sent by God, and a bishop — which amounts to the same? Why should there be any other prelates, as these bishops of modern times, archbishops and popes? There is no warrant for them in Holy Writ. Rightly therefore are they named, on account of their origin, 'Imperial prelates'. And as concerns any rank higher than that of priests, Christ placed highest him that was the humblest; to-day the proudest takes the highest place. Can anyone doubt that this is the reason why the Church is now torn by such dissensions, and that it now seems evident that we should return to the order of things which obtained in the days of the Apostles?"

As to the date of issue, we cannot assign it with accuracy for this short tract which certainly has not been handed down to us in good condition. Shirley's opinion: 'Of late, but uncertain date,' agrees with our own.

2. The Manuscripts.

This tract is in 1337 (= A), 3227 (= B), 3929 (= C) and 4527 (= D), of the Vienna Court Library: all have been described. Also in X. E. 9 (= E) and V. F. 9 (= F) of Prag. Univ. Library, and the Ashburnham Library Cod. XXVII C (= G): for which, see above. V. F. 9 (of Prag University) has the text twice over: fol. 39^a—40^b and fol. 98^b—100^a.

VIII. De Servitude Civili et Dominio Seculari.

1. Contents and Date.

This tract is in immediate connection with 'De Incarcerandis Fidelibus'. Lordship and service (it says) are relations based on Scripture. "There are three kinds of lords. God has lordship absolute. He that does good to another, is also his lord. Lastly there is permanent and also hereditary lordship, established by earthly laws. To this threefold lordship there corresponds a threefold service. (1) All creatures are Gods' servants. (2) Every man who is in God's grace, serves the others. The third kind of lordship and of service is in its origin the result of sin; in the state of innocence it would not have existed. This kind, too, has its subdivisions. Thus there is a lordship and service based upon remuneration, and another upon the love of one's neighbour. In this last manner did the Angels of old serve the Apostles. But the other kind of lordship is also permissible, and Christ thus commands us to give unto Caesar the things which are Caesar's. Paul calls the powers which be, 'God's servants, who bear not the sword in vain, and whose duty it is to punish sins.' The temporal authority of princes ought in no wise to be diminished: whoso undertakes this, opposes God's ordinance. Priests who possess temporal power should have it taken from them by force: secular lordship is a thing to which they have no right." —

What does Wyclif say about serfdom? As his opponents consider him to have been (intellectually) the originator and true ringleader of the insurrection in 1381, it is worth while here to look into his view of this matter. Here he expounds all the reasons that can be brought against serfdom; yet it is impossible to find anything like an attempt to stir up the lower classes against the aristocracy. The tract is (broadly speaking)

a concise extract of the first book of 'De Civili Dominio'. But Wyclif has prefixed to this a preface in which he examines the question of the clergy's position relatively to the subject. He answers it with a vehement attack upon the whole hierarchy, especially the Pope, 'who presumes upon Holy Writ, laying claim to enroach upon the rights of foreign princes, to incarcerate people in foreign countries and to call them before his tribunal.'

In these words there is clearly an allusion to Gregory XIth's bull, which ordered Wyclif to be seized and brought before the Pope's judgment-seat. It is interesting to note how exactly the very wording of the tract 'De Servitute Civili' corresponds in some places to the expressions used in the Papal bull. For instance:

De Servitute Civili.

Sic autem contingit Romanum presbyterum insanire, quod mittat in Angliam clericis quos contempnit, ut respondeant *infra tempus modicum* suis cardinalibus, iudicibus inimicis et ut machinetur hanc stultam cautelam diaboli quod Romanam veniant vel *ubicunque papam esse contingit* sub pena crudelissima *responsuri*.

Bulla Gregor XI.

Citare curetis

 quod infra trium mensium spatium

 ubicunque nos esse contigerit comparere (debeat) super propositionibus *responsurus*.

Against Gregory XIth's mandate, Wyclif takes the field with a series of propositions that he sets forth. "As in the very land of the Pope disturbances prevail, and no one is secure from the attacks of robbers, he that would obey such a citation would do so at the peril of his life, Many a one is unable to come before the said tribunal, on account of illness and want of strength for the journey. And how shall the Pope be judge, if he should happen to die meantime and fall into hell for his sins?" — If we take these arguments properly into consideration, we shall undoubtedly fix the date of issue for this tract as 1378.

"Cannot", says Wyclif, "a citation of this kind be given effect to in England itself? And is it not enough for the faithful to set a written declaration of their faith before the Roman Curia? 'Citationes tales possunt faciliter in Anglia terminari, cum citati volunt humiliter detegere et mittendo scribere ad Romanam curiam fidem suam'."

Can it be doubted that this passage alludes to the well-known letter of Wyclif to Urban VI, erroneously dated 1384?

The Pope, Wyclif goes on to say, has no business to meddle with kingly rights. Both the Pope and those Bishops whom he had enjoined to incarcerate Wyclif, are here severely blamed by him, together with the whole of the upper clergy. The monks, 'who are robbers of the people, yet claim protection from secular lords,' come in for a special share of blame.

No one who has studied the whole of this controversy will deny that the arguments in this tract coincide with those in the polemical treatise '*De Citationibus Frivolis*',¹ as may be gathered from the first sentence in the latter work: "*Si papa vel eius vicario citante virum legum regis, ut compareat coram eo personaliter, loco et tempore que ipse voluit limitare, dum rex non licentiauerit, num predictus vir legius teneatur sub pena gravis peccati coram papa vel eius vicario in dictis loco et tempore personaliter comparare?*"

It is an unfortunate circumstance that so able an editor as Rudolf Buddensieg, who issued '*De Citationibus Frivolis*', should not have had an opportunity of comparing these two tracts. Possibly the other was not even known to him. Had he compared them, he could scarce have committed the error of ascribing the date of *De Citationibus* to 1383—4, and of drawing thence certain inferences which are quite invalid.² The Registers of Pope Urban VI. for those years, which are fortunately still extant in the Vatican Archives, do not contain even the slightest mention of any citation made by this Pope to Wyclif. But there is yet another point to be considered. How could Wyclif, in 1383 or 1384, allege that the King or the Government had forbidden him to go to Rome? Five years earlier, such a prohibition was quite comprehensible. He was then in the King's Council, in close connection with the Government, and influential in Parliament on account of his practical ability and knowledge. Then indeed

¹ Polemical Works, II, 546—564.

² The only passage that can be quoted in favour of a later date, is the mention of Wyclif's theory of the Eucharist, p. 553: "*Sic nescit fidem catholicam etiam de hostia consecrata, quam tractat cotidie . . .*" But we see at the first glance that the words '*etiam de hostia consecrata*', which do not tally with the rest of the work, are a later addition. The expression '*refuga*', used by Wyclif, is wrongly applied by Buddensieg to Urban VI., who had fled from Rome to Naples: for '*refuga*' is a word taken from II. Macch. V, 8 (*ut refuga legum*), and means one who flees from justice; Wyclif uses it again in this sense, and in the present tract, '*De Servitute Civili*', p. 161.

he might have said: "Et sic dicit quidam debilis et claudus citatus ad hanc curiam, quod prohibicio regia impedit ipsum ire." We need not suppose that Wyclif was never "debilis et claudus" until the two last years of his life; already in the present tract, which — as has been demonstrated above — must belong to the year 1378, we find a sentence which bears on the subject: "*Contingit quod Deus necessitat citatos ex infirmitatis vel debilitatis impotencia, quod infra tempus datum et usque ad diem iudicii non poterunt per tantam distanciam laborare.*"¹

2. The Manuscripts.

The tract 'De Servitute Civili et Dominio Seculari' is contained only in Cod. Ashburnham XXVII from fol. 82—89 (see Pol. Works, II, 543). Mr. F. D. Matthew caused a copy to be made, which is the text of the present edition.

IX. De Prophetia.

1. Contents and Date.

Though 'De Prophetia' is the title of the present tract, this is a subject only touched upon in the opening words, wherein mention is made of Merlin and of the prophetess Hildegard. Like the latter, Wyclif also claims to look into the future, and to say that "the Church will never be freed from the plagues foretold in the Gospels, until the clergy shall be changed from the heathenish state in which it is now; until it lose its greed for the possession of earthly things, which make it neglect its duties as guardian and shepherd of the people. The words of the prophetess apply not only to the Mendicant Orders, but to the whole clergy, in whom ambition and greed have destroyed the sense of duty. In the place of this degenerate clergy others must come who, sent by God, will preach the truth of the Gospel without fear of man. It is necessary that the Church should return to what it was in apostolic times: when the clergy, humble and poor, lives only to do its duty, laymen will surely provide it with the necessities of life. Were the Church now as it was in the times of the Apostles, there would be no simony, no priestly pride. Even in the days of the Old Covenant, when

¹ See below, p. 159.

the priesthood, besides tithes, received what was offered in sacrifice and given as alms, — four times more than it required, — things were yet better than now, when the clergy possesses lands and secular power. These were indeed given in order that it might the better be able to perform its duties and assist the poor: but it does not so. And the result is that it may be said of England: In no other country is the clergy so richly endowed as here, but instead of fulfilling their duties towards the King and the realm, they are more degenerate here than anywhere else. They all run after the things of this world, and squander the treasures of the land, with which the Pope and his pseudo-cardinals, the enemies of our country, has endowed them. The dust of these earthly possessions has blinded the inward eyes of men to such an extent that they cannot see how the first donors and their descendents would approve of their taking away from the clergy such evil-smelling dung. The country would but gain thereby. That part alone of Church property which is in so-called 'dead hands', would suffice to free the realm, from external foes, as of old it was free."

In this tract disendowment of the Church is proposed:¹ and we may accordingly fix its date as the time of the 'Theses' controversy; that is, about 1378. But it is impossible to get from its contents anything that gives the exact date.

2. The Manuscripts.

This tract is found in the MSS. 1337 (= A), 1387 (= B) already described above; in 3933 (hereinafter designated as C), described in Pol. Works, XXXI: — these belong to the Vienna Court Library. It is also in the MS. of the Prag Domkapitel, C. 73 (= D), described in 'De Potestate Pape', XLIX; in III. F. 11 (= E), described in 'De Potestate Papa', p. L; and in III. G. 11 (= F), described by Buddensieg, Pol. Works, p. LI—LIV.

¹ It was for this reason very heartily received in Bohemia, and we, therefore, find in the two MSS. of the Prag Domkapitel significant notes on the subject: "Scriptoris cuncti memores sint atque precentur ei requiem iubilei", for instance One MS. has: Neb gest toho dobrez hoden (isto enim dignissimus est).

X. Responsiones ad argumenta Radulfi Strode.

1. Contents and Date.

As concerns the personality of the man against whose arguments the present 'answers' are directed, nothing is to be ascertained from the present tract; nor does Wyclif mention him in any other of his works. It is difficult to decide with any degree of certainty whether this tract belongs to an earlier period — for instance, as Shirley supposes, to a time previous to the outbreak of the Western Schism — or to some later time. But it is hardly possible to agree with Shirley's view. For if we take into account the fact that Wyclif brings forward in this writing, his idea of the most complete reformation of the whole Church, and even sets before us the manner in which such a reform should be effected, so early a date seems quite out of the question: and many other facts point to a later time of issue. Strode's first argument is directed against Wyclif's theory of the Church, which is so sharply formulated that it can scarcely belong to any time *previous* to 1377; it must have been written during, if not after, the controversy over the '18 Theses'. At the earliest, it may have appeared before their condemnation. Besides, Strode's first six arguments show him to be perfectly acquainted with Wyclif's theory of the Church. And when we reflect that, towards the end, our author alludes to the harm done by the Mendicant Orders (that he already here refers to as 'sects'), declares that they ought to be abolished, blames the superb churches built by the Friars, and speaks of the 'Imperialized' hierarchy, — it seems impossible to give any date for this tract previous to 1378. Before that year, Wyclif could hardly have declared: 'Et sic foret utile, quod non foret papa vel prelati caesareus.'

The contents are as follows. In the first six chapters, Strode's attack on Wyclif's theory of the Church is refuted; in the following, his defence of Church endowments is assailed; and the tract ends by asserting the necessity of the Church's return to Apostolic times, which Strode had attacked.

On a careful examination of the first passage in this tract, it will be found that it successfully decides the question whether Strode was in reality, not Wyclif's opponent, but his friend. Such he was; and he

is also designated as 'a friend of truth'. It is, then, not properly against him, but against his arguments as such, that Wyclif subsequently contends, and he goes on till the end without any further allusion to him. Possibly the words: 'homo quem novistis in scholis', may be understood to mean that Strode had once been a pupil of Wyclif. What the latter adds in this connection concerning himself and the real motives which had led him on to investigate and preach the truth, is deserving of very special notice. We see the man actually at work, and feel deeply touched when he accuses himself of arrogance and vanity in days gone by.

We may also gather from this tract that Wyclif's position at the time of writing it was already widely known. He is far from overlooking the difficulties which must accompany his reformation of the Church. Such a thing, he says, ought not to be undertaken hastily and with rashness, but carefully and prudently put into execution.

2. The Manuscripts.

We find the text of these 'Responsiones' in four MSS. namely: in the Vienna Court Library, Codd. 1338 (= A), 3929 (= B), 4527 (= C); and in Univ. Bibl. Prag, III. G. 10 (= D). For 1338, see Pol. Works, p. XLVIII; for 3929, ib. XXIX; for 4527, ib. XXXIII; for III, G. 10, see Wyclif's 'Miscellanea Philosophica', I, p. LXX.

XI. Responsiones ad quadraginta conclusiones sive ad argucias monachales.

1. Contents and Date.

This is an apologetical tract, written to defend the so-called 'poor priests' against the attacks of a certain Doctor. This had written forty-four 'Conclusions' against Wyclif's disciples, to bring them into evil repute amongst the people. Some of these conclusions are so worded that Wyclif cannot contradict them; but he thinks that their readers ought to beware of them all the same: such people, in order to lead others astray, are wont to mingle a good deal of truth with their heretical doctrines. So, against the first conclusion, that 'Christ, as King and Priest, was at once rich and poor,' he has nothing to say; but he objects to the second, that 'Christ's powers are now handed over, on

one side to the Emperor, on the other to the Pope'. "As to the Emperor, this is true, but not as to the Pope in Rome; for there is no reason to suppose that the Roman Bishop should invariably be Christ's Vicar. There have been many good, but also many bad Bishops of Rome: therefore, the writer would have been better advised if he had remained silent about the Pope, left his name out of the debate, and ignored it. Christ alone can tell who our High Priest is. He never intended to make Peter His Vicar: all the Apostles were, equal one to the other: the election of a Pope as now performed has no foundation in Scripture; our Pope is Jesus Christ." — In the fifth conclusion (the others that precede deal with human legislature and the question whether it is right to wage war) he returns to the Pope: "By the Pope's deeds, we may know that he is truly Antichrist. As any man is a fool, who drinks muddy water when he has the clearest spring at hand; so should we rather keep to the laws of God than to the impure laws of man, which are those of Antichrist." If the opponent affirms (as in the sixth Conclusion) that it is the ruler's duty to uphold the Church, Wyclif restricts this assertion. "Neither King nor emperor ought to uphold the false privileges of the Church, but only those which are true. Christ (7th Conclusion) will indeed remain with His Church even until the end of the world: but this is not to be understood of His bodily presence." In the next three Conclusions, Wyclif deals with the theory of the Eucharist; the four which follow blame monastic Orders as useless and even hurtful; 'if there have been holy men amongst them, they must at the end of their lives have done penance for being there.' The eighteenth Conclusion is for Wyclif the starting-point of a controversy concerning his ideal of poverty and against Church endowment; but in the twentieth he comes back to his former subject, and assails the monks. "That the state of a cloistered monk is the safest of all (as the opponent asserts in his 22nd Conclusion) cannot be proved. The most meritorious state is that of an apostle; but a monastery is nought but a nest of devils, in which many a soul is dragged down to perdition. More deserving than the acts of such monks, be their tonsures ever so large, are those of pious laymen, who are also not unfrequently priests in the true sense of the words." "I do not absolutely condemn these sects", exclaims Wyclif, examining the 24th Conclusion; "but I hold in far higher esteem the sect (i. e. the followers) of Christ. To leave the latter and cleave to the former, is

complete madness." — In the following Conclusions, also in part devoted to the same subject, Wyclif comes to deal with secular lordship, usurped by the hierarchy; and this leads him to Constantine's endowment of the Church. He says that the Pope should not have accepted it; and Constantine, through such endowment, was a devil, damned to the lowest abysses (*iam profundius diabolus condemnatus*). Wyclif did not go so far as to call in question the authenticity of the *Constitutum Constantini*. But he calls the Decretal '*Per Venerabilem*', to which appeal was made in this case, 'a thing that contradicts many of Christ's maxims'. From this it follows explicitly that the Church has no right to contend for worldly possessions and temporal power. He therefore severely blames the conflict then going on in Flanders. "Should a Pope command that property taken from the Church should be restored, using both the spiritual and the temporal sword thereto, the faithful must not care, but rather bear such loss with joy, as the Bible would have them do. Let them not be deceived by tales of miracles, bearing on this matter." "One act of charity", says Wyclif, "has greater weight with me to produce belief than a thousand alleged miracles, worked by dead men, in which delusions bear a part, and which are quite irrelevant to faith." The question of Church property is followed up in the next chapter down to the 33rd Conclusion, which, together with the next, establishes the proposition that a priest, if in a state of sin, cannot administer the Sacraments validly. And in the following Conclusions, Wyclif again returns to descant on the question of Church endowment, and indeed with the same arguments as those with which we are acquainted from his other works in favour of reform; which all equally lead to secularisation of ecclesiastical property. In a certain digression we find here a personal reminiscence of Wyclif, "If Antichrist," he remarks in the 39th Conclusion, "ever gives a living to a Catholic here and there, on the recommendation of pious men, he will so vex the same with exactions, that it were better if he had remained in his former poverty."¹ The system of ecclesiastical benefices has to be completely changed, and only then will room be made for free preaching; only then will the Church Militant regain her

¹ Dum quosdam catholicos ad mocionem quorundam fidelium stulte promovet, tales appendicias symoniacas de primis fructibus apponit quod promoti sui preelignent in priori pauperie remanere.

former aspect. To that end, secular lords ought to work together. Against the 41st Conclusion — 'Any one who takes to himself the temporalities of the Church incurs excommunication,' Wyclif points out that such a claim is not founded on Holy Writ. God alone excommunicates a man for his sins. — In the following Conclusions, the Sacraments of the Eucharist and of Penance are dealt with, and in the end we get at the purpose for which the book was written. "One must not," Wyclif says, "overlook the fact that the adversary's Conclusions are in great part heretical, and mine on the contrary those of a good Catholic. That therefore the Catholic world might not be led into error by my opponent's doctrines, I have exposed his fallacies; especially those concerning the consecrated Host." This gives us the date of issue of the work, undoubtedly the time when 'De Eucharistia appeared', that is, about 1382 or 1383: for the reasonings on the subject, as given in this tract, are but an extremely condensed compilation of extracts from 'De Eucharistia'.

2. The Manuscripts.

The 'Responsiones ad quadraginta quatuor conclusiones' are found in the MSS. 1338 (= A), 1622 (= B), 3927 (= C) and 4527 (= D) of the Vienna Court Library. These are all accurately described in previous editions of Wyclif's works (Dialogus, De Simonia, and Pol. Works). The text is not perfectly well rendered in any of them; the best is D, and A comes afterwards.

XII. Responsiones ad argumenta cuiusdam emuli veritatis.

1. Contents and Date.

Against Wyclif's latter teaching, viz., 'that the Church, on account of the difficulty which it finds in obtaining a true Pope, does not need to have one at all,' there arose an adversary, about whom personally nothing particular is known: but we may suppose, from the peaceful tone taken in this controversy (Wyclif calls him 'one zealous for the truth'), that he had formerly been in closer relations with our author. He answers his arguments in the present tractate, consisting of 17 chapters; and as he gives these arguments separately at the beginning of each chapter,

we thereby find information as to the contents of his opponent's book. It would appear that certain oral utterances¹ of Wyclif were attacked by his 'Socius' (as he calls him): and this brings to mind particular sermons of his, in which he asserts the non-necessity or the hurtfulness of the Papacy.² As in all the 17 chapters there is scarce a single argument with which we are not already acquainted through Wyclif's other works, we may deal briefly with their contents. The 'Socius' had alluded to the High Priest's office in the Old Covenant, as the figure of the Papacy, and quoted the Saviour's words: 'I am not come to destroy the Old Law, but to fulfil it,' Wyclif answers thus: "So long as the Saviour dwelt upon earth, He was the visible Head of the Church Militant. Why did He not remain with us? He tells us why when He says: 'Expedi vobis ut ego vadam.' But after His Ascension, He left us His Law, together with other consolations: and this suffices for the government of the Church."³ To what the 'Socius' says of the power of the Keys given to St. Peter, of his acting as Supreme Head of the Church, of the Saints who acknowledged him as such, and lastly of the Papacy as a necessary High Court in cases of heresy; Wyclif replies that the Pope's title is not even found in the Bible, the Papacy (as it is now) being the work of Sylvester; and that the words concerning the power of the Keys, referring not to one single person, but to the Church collectively, confer not temporal power, but spiritual, and an acquaintance with the wisdom of the Gospel which is withheld from those who do not follow Christ's example. "Now, indeed, it were good for the Church to possess a man who, like unto Christ for his humility, poverty and patience, would like Him care for the Church: but the Popes are not such men. And since Christ has not taught that anyone is Pope, but rather the opposite, it is evidently expedient for the Church not to have any Pope."⁴

The arguments of the following chapters run in the same grooves. Some may say, 'Peter received power to give definitions of doctrine and to overthrow any custom.' This is denied. "He laid down no decrees, and wrote but two epistles, whereas Paul wrote fourteen." — We may

¹ *Invehit multipliciter contra sentencias quas concipit me dixisse.* ² *Serm. 1, 401; III, 453, 482; IV, 137, 138, 156, 195.* ³ *Unam legem plus sufficientem pro causis singulis decidendis.* ⁴ *Cum igitur Christus non docuit aliquem esse papam sed multipliciter eius oppositum, patet quod foret expediens ecclesie militanti neminem esse talem.*

note in general that what is said here about the Papacy and Papal elections agrees with the propositions set forth in 'De Potestate Pape'; that the arguments about worldly possessions and secular dominion coincide with the corresponding parts of the 'Summa Theologiae'; and that Wyclif's general doctrine of the Eucharist does not differ from what is said in the two last chapters.

On account of this close agreement with each separate part of the 'Opus Evangelicum', we may at once infer that the date of publication of this tractate is not to be fixed, as Shirley fixes it, as 1379, but as 1384. This is evident besides, as it contains mention of the Crusade in Flanders, and of the tractate 'De Antichristo'. It must have been written shortly before Wyclif's death.

2. The Manuscripts.

This tractate is contained in the MSS. already described above: Vienna Court Library, 1338 (= A), 3929 (= B), 4527 (= C) and 4536 (= E); and likewise in Prag. Univ. Library, X. E. 9 (= D) and V. F. 9 (= F).

XIII. *Expositio super Matthaei XXIII.*

1. The True Teaching, and the False.

From the title of this tract one might be wrongly led either to suppose it to be a purely exegetical work, or to set it amongst Wyclif's Sermons: and the place given it in Shirley's Catalogue quite mistakes its drift. It is a most vehement attack upon the hierarchy, rather than anything else, and deserves to be in the first rank of our author's polemical works. Here we find a concisely worded impeachment of the Church hierarchy as such, followed by an exposure of their opposition to the Bible, and of the abuses which have resulted from their usurped temporal power; it is amongst the very fiercest productions of Wyclif's pen. All the MSS. entitle it: *De Vae Octuplici*; erroneously, for this forms but a third part of the subject-matter, and the introductory sentences in the tract show that such a title is a mistake.

Wyclif himself divides his work into three parts. The first (Ch. I to VI incl.) scourges the pride of the modern Scribes and Pharisees, who consider themselves the sole teachers of the Faith and leaders towards

the Kingdom of Heaven. The second part (Ch. VII—XIII) expounds the eight 'Woes' in the Bible (Matth. XXIII, 13) as applying to them for their crimes; and the third (Ch. XIV) foretells the grievous punishment which will fall upon them on that account.

"All that Christ says, in this passage of the Gospel of Matthew, against the Scribes and Pharisees of His time, is" (Wyclif tells us) "applicable to the clergy 'of our times' and it is only through a complete knowledge of this resemblance between them that we can thwart their tricks and escape their snares."¹

"Thus, then, the priests 'of our times', are like the Scribes and Pharisees; like them they sit in Moses' seat. And as the latter imagined themselves in possession of the plenitude of powers granted by God to Moses, so do the former. Nay, they are even worse; for though the Scribes and Pharisees did not follow the Divine Law themselves, yet they spoke and gave judgments in agreement with it; whilst the clergy of nowadays, even in what it commands others to do, no longer follows the doctrines of Christ, but those of Antichrist, that is, of the 'Imperialized' Papacy and its hierarchy, which lifts itself above God, and ascribes to itself powers which it does not possess."

"So to-day Popes and Prelates lay the heaviest burdens on the people; the Mendicant Friars deceive them by their new-fangled devices of confession; and if any penitent happen to trespass against any of these new doctrines, he is held to have committed a far greater transgression than if he had sinned against the Ten Commandments. The modern fashion of giving absolution of sins is merely a means of getting money out of people. No one at present would say, as Christ once did to the adulterous woman: 'Go thy way, and sin no more'; to-day heavy fines are exacted. Such, too, is the purpose and aim of the numerous so-called 'reserved cases'; they are a source of revenue;² and it would almost seem that God Himself could not forgive even the most perfectly contrite sinner, unless he strictly followed the form prescribed for the sacrament of Penance, without which none can be saved. True contrition is not

¹ Status prelatorum est tam populis quam sacerdotibus declarandus. Per hoc enim populus cautelas diaboli posset evadere et seductorum devium declinare.

² Papa non concedit vel prelati maiorem absolucionem a crimine quod reservant, nisi explicant quod satisfactio pecuniaria fiat suis subditis, quibus dant potestatem confessionem huiusmodi audiendi. Et sic redundat in eos lucrum vel mediate vel immediate.

required: for money they grant absolution even for sins in the future.¹ Only the poor, who are unable to bring money, need despair.² And thus does auricular confession drive men straight to commit sin.³

"As formerly the Pharisees, so now the begging friars, do their deeds only to be seen of men; therefore do they wear an extraordinary garb, and behave in church as they do, falling prostrate as if dead⁴ — seemingly out of deep contrition. Like the Pharisees, too, they love the first seats at table; and in the schools also. And if it is asserted at the present day that any man dying in a Friar's habit is sure not to fall into hell, this is but one of the many blasphemies of which we hear."

"It was to prevent these evils that Christ never decreed any set form for the consecration of priests: He looked, not at externals, but on the inwardness of things. But to-day all is upside down. Whoso does not hold to the forms of Confession will be condemned, *ex contemptu*: a phrase whose meaning English Law has made familiar. Superfluous laws are now passed, and whoever transgresses them will be punished more grievously than for a mortal sin."

"The Gospel says: 'Be ye not called Rabbi, for one is your Master (magister, teacher), even Christ.'" These words give Wyclif an opportunity to inveigh against what was taught in his days: and these passages appeared to him so important, that he has taken them from the rest of the present text and the *Exposicio super Matthaei XXIII*, to spread them abroad as a separate tract, under the title 'De Graduacionibus, sive De Magisterio Christi'. The relation of dependence in which 'De Magisterio Christi' stands to the 'Exposicio' has hitherto been overlooked by our students of Wyclif.⁵ Yet this relation was pointed out in an old MS. — III. G. 11 of the Prag Univ. Library — wherein we find written at the

¹ Deus non dimittit peccatum homini, nisi secundum Dei beneplacitum sit contritus. Et istam contricionem nescit Antichristus cognoscere cum omnibus membris suis, cum ista sit fallax argucia: Confessus dicit in voce quod de peccato suo confitetur; ergo verum. Et quesito ab omnibus his satrapis quid requiritur ad contricionem huiusmodi, stabunt muti. Et sic divites possent ridendo adire confessores cesareos et credere quod pro parva porcione pecunie de omnibus peccatis commissis, sine dolore, immo cum iterum peccandi proposito, absolvuntur. ² Pauperes possunt de remissione desperare.

³ Et sic privata et auricularis confessio provocat ad peccatum. ⁴ Quidam cadunt ac si essent mortui ante altare super quod postmodum celebrant.

⁵ Shirley, nevertheless, already observed of the former tractate, that it was 'evidently an extract' (Catalogue No. 94).

beginning of Ch. IV of the 'Expositio': 'Hic incipit tractatus Johannis Wyclif De Magisterio.'

A tract bearing as its motto these words: 'Scientia inflat,' learning puffeth up (I Cor. VIII, 1), has its tendency denoted *a priori* by the very fact. Yet they would misjudge Wyclif, that should on that account set him down to have been a foe to learning. No one could possibly be a more fervent seeker after knowledge than he was.¹ "But here we must draw a distinction between true and false learning: one leads men to virtue and disposes their souls towards salvation; the other cares but for unnecessary things. But it is just this latter that finds zealous adherents in our schools; and when anyone comes to utter words of warning against it, people are always ready to accuse him of 'fouling his own nest'.² In the struggle for true knowledge, how do our Universities stand? Men are all hastening after lucre. Thus it is with students of law, medicine and philosophy: to say nothing of theological students. Not one of them acts according to the doctrine and example of the Saviour. And yet He condemns the teaching³ of the Gentiles, although this too may have much good in it, as is said to be the case with necromancy. They say, for instance, of the system of taking scholastic degrees, that it helps as a defence against heretical audacity, and serves to get the knowledge of Holy Writ. But here one must needs wonder that Christ chose, in order to perform the office of teaching, not College graduates, but simple fishermen. Nowadays this is reversed; it is now an honour for the Church that her prelates should have taken a University degree. This may indeed be of use to a preacher and for all exercises of scholastic ability." Its effect, says Wyclif, is comparable to the taking of one poison as an antidote to another.

"And what about preaching? Here fashions obtain, which have nothing in common with the way Christ taught. These graduates set forth God's word in metrical discourse, recite poems and fables, and thereby bring God's word itself into dishonour. Christ having chosen simple fishermen, called them to teach, and confided to them the preaching

¹ Hic dicitur quod, licet scientia tanquam Dei datum optimum et perfectum, catholice sit laudanda . . . (See below, p. 324.) ² Quis ergo est ille, qui contra iuramentum proprium nidum inficeret? ³ Hic videtur multis quod Christus hic prohibuit specialiter apostolis et suis sacerdotibus gentile magisterium sive scholasticum.

of the Gospel, it follows that such an office requires no scholastic degree to be taken; if it did, Christ would have had no power to institute this office. What takes place now is in absolute contradiction to Him: whereas Christ entrusted preaching to simple men, Antichrist suspends them from the exercise of their ministry" (an obvious allusion to Wyclif's 'poor priests' and the prohibition of free preaching.) "And whereas of the Apostles it was said that the Holy Ghost spake from their mouths, the men who preach to-day know nothing of the Holy Ghost."

The tractate 'De Graduacionibus' was directed against teachers and teaching of the Scholastic type. To the trickery of charlatans in the pulpit, who with conceits and 'allotries', collected money by fraud at their sermons written for that purpose, it opposed the free and unalloyed preaching of God's word by poor priests who demanded no remuneration. To get money, the other teachers had to preach what pleased the people and as it pleased them. They excused their conduct by saying that they would otherwise have nothing to live upon. But were they not in this worse than robbers? If the fruit of such teaching were considered, truly a simple man might do more for the 'edification of the Church than any such graduate; for he would possess light from God, of which these men were deprived. "Holiness of life in the preacher makes his sermons more profitable than any academical degrees."

2. The Eight Woes — Then and Now.

This chapter — on the Eight Woes — was also issued again elsewhere by Wyclif: in the 'Opus Evangelicum', where it bears the special title 'De Antichristo'. "The Eight Woes", he says, "no less than the preceding passage, applicable as they are to the hypocritical priests of the Old Covenant, are still more so to those of our times. The Pharisees and Scribes of the Old Covenant now bear other names, but they are essentially the same. Some, with the Pope at their head, act as judges in the Church; others are monks and especially mendicant friars, hypocrites who relying on their own sanctity, overthrow the doctrines of God to put their own in their place. If in Christ's words as to those 'who close the Kingdom of Heaven', there is an indictment of the whole hierarchy, they contain a special condemnation of the modern sects — i. e. of the begging friars, who spread heresies without ceasing, and see no salvation save in their Order. The first 'Woe' applies to these.

"The second is directed against the Scribes and Pharisees, 'who devour widows' houses, make long prayers,' and nevertheless 'receive greater damnation'. This too is meant for the Mendicant Orders, who from foolish women and from the rich of this world whom they deceitfully deprive of the understanding of Holy Writ, receive such abundant good cheer as would suffice to feed many families. They prize their long prayers more than they do the Lord's commandments; and at these prayers during Mass one continually hears them crying out: 'We Thy servants! . . . We, Thy handmaidens!'" as though God slumbered, and cared no longer for the services of the righteous.¹ It is not the length of a prayer that gives it value, particularly when enlightenment fails. Work is also prayer, and often has yet greater efficacy.²

"The third 'Woe', too, regards the Mendicant Friars, who steal young men from their parents, and enlist them in their ranks; so does the fourth; for the Mendicants care, not for the altar, but for the gift which is offered thereon. The Roman Curia also has instituted so many reserved cases for the same reason; they tax the penances of sinners, but care not a whit for true contrition.³ The fifth, sixth, seventh and

¹ Compare with this passage the one in the 'Opus Evangelicum', III, 40. The idea is the same here as there; but the parts which give most food for reflection, and — as I have elsewhere remarked — are in remarkable agreement with certain lines of Chaucer, are absent from this tract. In the 'Opus Evangelicum' we read: 'Istud secundum Ve videtur ex practica pertinenter posse fratribus et religiosis aliis applicari. Sicut enim duo sacerdotes in lege veteri latuerunt in pomerio, ut Susannam cognoscerent, sic sacerdotes moderni perversi ex simulacione sanctitatis cum mulieribus et specialiter privatis a viris meandris multiplicibus se inmiscunt. Jam enim pro lege admittitur quod domina in absencia mariti fratrem habeat confessorem, vidue autem et specialiter sanctimoniales per confessores huiusmodi sunt seducte. Dimitto autem quomodo in secretis cameris de ipsis procreant per similitudinem sanctitatis sed (ut loquitur evangelium) seducunt feminas per oracionis sue supereminenciam bonitatis. Longum suo mento cum literis fraternitatis communiter sigillatis et cameras mulierumthurificant, ac si in hoc aliquid numinis latitaret. Et hinc aptant sibi exennia, ut sint quedam intersignia amoris inter ipsos et feminas et per meandros alios mille seducunt feminas in spirituali suffragio' . . . Of this description we find the counterpart in the Epistolae obscurorum virorum: but there is nothing of the sort in the present tract. ² Ideo debet fidelis cavere de ocio et edificatorie opere magis intendere, quia certum est quod talis opera magis orat. ³ Here, too, the matter is treated more at length in the 'Opus Evangelicum': Magnificamus sacrilegium tanquam peccatum gravissimum et introducimus opinionem de re sacra, quod quid-

eighth 'Woes' likewise fall upon the Mendicant Orders. It is they who swallow gnats, figs and camels; transgressions against their ceremonial observances are accounted by them as mortal sins; all their proceedings have to do with externals, and they find the greatest difficulty in excusing themselves, when attacked on account of their temporal possessions.¹ They are given up to gluttony and wine-bibbing, their platters and cups are ever full; but they care not to feed the souls of their flocks. They are seen at the funerals of persons of quality, swarming round the kindred of the deceased with words of flattery, informing them of the ways in which they can obtain eternal bliss for the souls of the departed. And whilst this hierarchy celebrates the festivals of the martyrs, they are persecuting, even to blood, the men who preach Gospel truth.²

The third part of the commentary on Matth. XXIII, is a prelude to the tract immediately following the present one.

3. The Manuscripts.

The 'Expositio textus Matthaei cap. XXIII sive de Vae Octuplici' is to be found (1) in the Ashburnam MS. XXVII, fol. 69 and seq. (= A). See Pol. Works, II, 543; (2) in Cod. pal. Vindob. 4527, fol. 85—98 (= B); (3) in Cod. pal. Vindob. 1338, fol. 31—44 (= C); (4) in Cod. pal. Vindob. 1387, fol. 138—144 (= D); (5) in Cod. pal. Vindob. 3930,

quid fuerit datum vel dedicatum ecclesie, illud eo ipso est sacrum: et auferre illud a vocata ecclesia est summus gradus sacrilegii, sicut dicunt. Et sic bona ecclesie possunt per laicos conferri ecclesie, sed in nullo casu auferri ab ea. *'Et sic cumulantur temporalia usque ad putredinem.'* Wyclif thus, in his greater work, returns to his favourite theme — the ideal of ecclesiastical poverty — but makes no mention of it in this shorter tract.

¹ This point, as may readily be understood, is dealt with at much greater length in Wyclif's longer work. The venality of the Curia and of every branch of the hierarchy, scarce touched upon here, is sternly exposed in the 'Opus Evangelicum': 'Et hec ratio quare officium curati in ecclesia est venale, quare episcopi, iudices et alii prelati ecclesie plus curant lucrum proprium quam salutem animarum subditorum.' Op. Ev. III, 52.

² This persecution of the 'simple priests' by the English hierarchy is set forth of course at greater length in the Op. Ev. III, 61. Here Wyclif is content to point out the hypocrisy of such proceedings: 'Quot (rogo) sunt in Anglia, qui dicunt se specialiter diligere dominum Jesum Christum, et tamen vivunt vitam sibi contrariam, et pauperes presbyteros, qui tam vita quam verbis vitam Christi diligunt, persequuntur. Et in aliis contrariis, etiam usque ad curiam Romanam, invenies multos tales.'

fol. 128—140 (= E); (6) in Cod. bibl. Univ. Prag III. G. 11, fol. 178 to 190 (= F); and (7) in Cod. bibl. Univ. Prag. IV. H. 7. This last was not known to Shirley, and should, therefore, be briefly noticed here.

The MS., according to Truhlař, Cat. codd. manuscript. Latin. I. 331, belongs to the XVth century; it has been noticed above in the remarks on 'De Fide Catholica'. The ascertained fact that not only the Commentaries on Matth. XXIII, but also those on Matth. XXIV, were issued under different names ('De Vae Octuplici' and 'Longum Evangelium' respectively) is of importance. Shirley if he had known it, would probably have preferred to class these commentaries amongst the Controversial Works. Indeed, they contain the fiercest attacks Wyclif ever made against the Pope and the Mendicant Orders. We have already, in our Introduction to the 'Opus Evangelicum', written all that is worth knowing on this subject; as also upon the connection of both tractates with the work in question, on their priority as to the time of appearance, and on the literal coincidence of many passages in both works: so that it suffices here to mention the fact.¹

XIV. Expositio super Matthaei XXIV.

1. The 'Long Gospel or The Tractate of Antichrist': Contents and Date of Issue.

One of the copies made in Bohemia gives this tractate the title of The Long Gospel. Whether this designation came over from England together with the work itself, or whether it is more likely to be a cryptic title, substituted for 'Opus Evangelicum', with which it has a whole series of passages that are identical — must here remain undecided. Should another title be required that should suit the subject-matter, it may be called, as one MS. calls it, 'De Antichristo'.

Amongst Wyclif's shorter tracts, this one stands high. "The most important work of Christian charity," he tells us here, "is to bring the Church back to the position which Christ ordained her to occupy. However, this reformation cannot be expected of the secular clergy, which is completely in the hands of Antichrist. Secular lords can achieve

¹ Op. Ev. III, Introduction, XXV. Parallel passages, pp. XXVI—XXVIII. Word for word extracts, III, 132, 134.

most in that direction. The reformation of the Church must proceed from them, and the means thereto are in their hands; for they are already able to study the Gospel in the language which they understand, and to proceed according to Evangelical precepts.”¹ As Wyclif himself, by his zealous studies of Holy Writ, the most fruitful result of which was the translation of the Bible, had been enabled to compare the Church of the Apostles with that of the Popes: so would the Bible, as he desired and hoped, produce the same effect on the minds of the laity.

That Wyclif's expectations were justified, may be gathered from the dismay which the English version of the Bible aroused in many circles, and from their hostile attitude towards it.² The present tract was certainly calculated to excite the zeal of secular lords on behalf of the cause of the Gospel. Besides the attacks against the Papacy, which the second title (*De Antichristo*) already leads us to expect, it very fiercely assails the regular clergy in general, and the Mendicant Orders in particular. “Any form of life is preferable to that of the cloister, for which neither Christ nor His Apostles laid down any rules or directions.”

Wyclif applies the Bible text: ‘There shall not remain one stone upon another, that shall not be overthrown,’ to the hierarchy of his time, “All that is said in this passage bears on our own times also. Already we hear of nothing but conflicts and warfare. Kingdom rises up against Kingdom; England against Scotland and France, Christians against Saracens, one Pope against another: ‘as it is the case now in Flanders, and as it was foretold in the Gospel, one hears in these days of nothing but famines, plagues, and earthquakes.’ This mention of plagues and earthquakes supplies us with the means to fix the date of the tract: 1382 or 1383.

“But who is to blame for all these calamities? The hierarchy, and above all, the Pope, who is its head. No other than he can be meant by the ‘abomination of desolation in the holy place’, mentioned in Scripture.” In this tract, ‘Of Antichrist,’ we certainly meet with the most vehement outbursts against the Papacy that ever proceeded from Wyclif's pen.

¹ *Temporales domini possunt studere evangelia in lingua eis cognita et reducere ecclesiam ad ordinationem quam Christus instituit. Et istud foret opus precipuum caritatis.*

² *Claudunt (regnum celorum) impediendo, ne evangelium fidelibus predicetur, ut hodie multum horretur, quod evangelium anglicetur, ut patet de episcopis, de fratribus, etc. Op. Ev. III, 36, 37.*

"In life and behaviour the Pope is in absolute contrast with Christ;" and as in other works of Wyclif, so here too there occur terse antitheses drawn between Christ and His counterpart. "The three parts of which the Church Militant consists — priests, secular lords, and lay commoners — ought to work together to crush the perfidy of Antichrist and his satellites. They will take such measures for the conflict as agree with Christ's example; and when they are once familiar with these, they will scorn Church censures and other such penalties dealt by Antichrist." At an earlier period, Wyclif still hailed Urban VI as the true Pope, from whom he expected the reformation of the Church; now he no longer hopes anything either from him or from the Antipope. "If the Bible maxim, 'Operibus credite,' be but applied to the life of the Pope, an end will presently be put to his domination; and also to that of the false prophets, — the Mendicant Friars. Their credentials consist in briefs and bulls, with which they would prove their lies to be truths."

2. The Manuscripts.

The text of 'De Antichristo' is in the same MSS. as that of the 'Expositio super Matth. XXIII'. For both of them the 'Opus Evangelicum' should be taken into account, and their texts compared with it.

XV and XVI. De Oracione Dominica. De Salutacione Angelica.

1. Contents and Date of Issue.

Shirley has classed both these tractates in the 'Sermons, Expositions, and Practical Theology' group. Their contents, however, do not deal with edificatory matters; so these tracts, too, belong to Wyclif's polemical writings. It is known that both in his sermons and in the tracts of his last years, Wyclif inveighed with particular severity against the view held by the Mendicant Friars, that their 'special prayers', longer or shorter according to the sums paid, possessed a much higher value than the usual Church prayers. 'Certus sum', he he says in the 'Opus Evangelicum', 'quod oracio ista dominica sit melior et subtilior quam aliqua oracio potest esse'.¹

¹ Op. Ev. II, 305. Sermon. I, 197; IV, 436.

And he proves this in the first of these two tracts, which has also been appropriated by Huss. Wyclif deals with the same subject in his tract 'De Oracionibus et Ecclesie Purgacione'.¹ Both were issued at the same time, about 1382.

2. The Manuscripts.

The tract 'De Oracione Dominica' is in the MSS. of the Vienna Court Library: 1337 (= A) and 3929 (= B); and in Cod. Trin. Coll. Camb. B. 15 (= C). Shirley's assertion that it is also in CCCCIII of the Vienna Court Library, is a mistake. He confuses it with 'De Salutacione Angelica', which is in the other manuscripts, as well as in CCCCIII.

XVII. Responsio ad decem questiones magistri Ricardi Strode.

1. Contents and Date.

As to the name in the title, given in the Prag MS. we are unable to decide from the contents of the tract whether it is a mistake of the copyist, for Radulphi Strode. This is possible. Radulphus (Ralph) Strode was a Fellow of Merton College, Oxford. Wyclif calls him his 'Reverend Master and dearest friend'. Of the ten questions which he had put, and which are dealt with in the following tract, the first nine regard property, and are already solved in Wyclif's great work, 'De Civili Dominio'. The last question is quite irrelevant to Wyclif's ideas of Church reform. The date of issue is that of 'De Ecclesia'. Wyclif's belief in Papal authority was yet entire at the time, and he was still opposed to such as would have done away with the prerogatives of the Church of Rome.

2. The Manuscripts.

Besides the MS. in Shirley's Catalogue, now No. 3929 of the Vienna Court Library (= C), there are also III. G. 16 (= A) and V. G. 9 (= B) of the Prag. University Library.

¹ Pol. Works. I, 342—354.

XVIII. Determinacio Johannis Wyclif ad argumenta magistri Outredi de Omesima monachi.

1. Contents and Date.

As this and the following tractates had not been considered until the arrangement and order of the 'Opuscula' was determined, they seem, on account of their position, to be amongst the latest. And yet their contents and the date at which they must have been issued show them to be earlier than any of Wyclif's other theological works. This point has been thoroughly treated by me in another place, so it will suffice to notice it briefly now.¹

As a controversial writer, Wyclif has hitherto been known only by the works of his last years. Yet, even *before* the time of the 'Good Parliament', he was engaged in literary conflicts which have not hitherto been known to us: what he then wrote remained unprinted, and seemed of too slight importance for his contemporaries to notice at all. The Carmelite Kyningham² appears amongst the earliest of his opponents whose writings are known; with John Owtred of Durham, and William Wineham, who also wrote against him, we are not so well acquainted.

John Owtred, as the 'Eulogium Historiarum'³ tells us, made himself known in 1374 as the representative of the Papal claims in England, but he did not retain this position very long. We find him next taking part in the negotiations in Bruges. He wrote several theses on the matter in hand, which Wyclif refuted in a tract entitled, 'Contra Magistrum Owtredum de Omesima monachum'. Owtred's first Thesis concerns the old dispute concerning the supremacy of spiritual over civil power, and their relations one to another. It contains three points, as follows: (1) The authority of priests is in every case preferable to that of laymen. (2) The priesthood can in no case be called before the tribunals of civil Government. (3) Any one who stirs up secular lords to rob the clergy of their temporal possessions, even had the latter fallen into sin, works for the

¹ The earliest controversial writings of Wyclif. Studies on the beginning of Wyclif's work on Church and State relations, and the MSS. in which it is contained. Proceedings of the Vienna Academy CLX, Part. 2nd.

² Fasc. ziz. 4—103.

³ III, 337.

destruction and imperils the souls of the former. — The tone and manner in which Wyclif replies to these theses shows clearly that his reply must have been made before the session of the 'Good Parliament'. Wyclif is still able to say (as he could no longer have said in 1377 or 1378), 'These theses may be admitted by any good Catholic'. But he already thinks it necessary to add certain corollaries thereto, and these are of such purport that they are evidently the fore-runners of those Theses which stand in the first book of his work '*De Civili Dominio*'; which were subsequently censured by the Roman Curia; which, either with or without an accompanying explanatory text, were put into circulation in Latin, and also (as we may suppose) in English; and which commenced that great ecclesiastico-political movement with which Wyclif's name is connected.

In the first Thesis, Owtred puts sacerdotal power far above secular authority. Wyclif gives a general assent to this assertion; but then he lays great stress on the overwhelming duties and obligations to God which a priest has to fulfil; and here we can, if we read between the lines, already perceive what he urges in '*De Civili Dominio*': "Priesthood is indeed superior to the lay condition, but: '*dummodo servaverit statum et dignitatem ordinis sacerdotalis*'." The answer to Owtred's thesis, as we see, argues the beginning of Wyclif's work as a reformer. We find the answers to the second and third theses similar to the first, as I have already shown elsewhere and in detail.¹ That the present tractate is but a forerunner of the 'Theses' controversy and the work connected therewith, may be shown by the following extracts.

Wyclif's *Determinacio* (see below, pp. 45, 46).

Nec credo fingibile ad quid hoc regi denuncietur, nisi ut ipse correccionem adhibeat. Nec dubium quin correccio regi pertinencior atque salubrior in hac parte, est bonorum, quorum ipse est capitalis dominus, subtraccio proporcionaliter ad delictum.

Fasciculi zizaniorum, p. 255.

Nec credo illud fingibile ad quid regi denunciet, nisi ut ipse correccionem adhibeat. Nec dubium quin correccio regi pertinencior, atque salubrior in hac parte, foret bonorum, quorum ipse est capitalis dominus, subtraccio proporcionaliter ad delictum.

As to the time when the tractate against Owtred was issued, this very agreement, together with the circumstance that the third book of

¹ The earliest controversial writings of Wyclif. Proceedings of the Vienna Academy, CLX, 14—23.

'De Civili Dominio' has many passages almost word for word the same, indicates that they could hardly have appeared with any great interval between them. At any rate 'this Determinacio' is less recent than any portion of 'De Civili Dominio'.

2. The Manuscripts.

The tractate against Owtred is to be found only in one MS. — Cod. Lat. 3184 (see below, XIX, p. LII).

XIX. Determinacio ad argumenta Wilhelmi Vyrinham.

Contents, Date, and Transmission of the Text.

If the tractate against Owtred is of the highest importance for the critical discussion of Wyclif's earliest work of reformation, the present tract is so too, and to the same extent: this, besides, has a history such as belongs to no other of Wyclif's multitudinous writings. Not only on account of its historical significance, but also of its transmission, it certainly deserves full consideration; and from both standpoints we may venture to discuss it at somewhat greater length.

The tractate in question was already made public in the XVIIIth century, as an extract from Selden's papers, by John Lewis.¹ But as it was not known to the editor in its entire contents, and no date of issue could be fixed by him, he made the greatest mistakes in his history of Wyclif. The printed work was also very faulty. The editor had failed to decipher many words in the MS.; in reading it, besides, he made not a few blunders, and the text itself is full of mistakes. What is perhaps yet worse, it is not accompanied by any commentary on the subject-matter, by which the contents might be elucidated. The very first words (*Inter alia*) show clearly that some other sentences must have preceded them.² The next (*doctor meus reverendus*) bring forward the question who the man was with whom Wyclif was engaged in controversy: what Lewis says on the subject³ is totally inadequate. As the published fragment has

¹ The History of the Life and Sufferings of John Wicliffe. London, 1700 pp. 363—371.

² *Inter alia doctor meus reverendus intermittit se de iure Angliae . . .*

³ One of the monks had, it seems, the Hardiness to defend this Claim of the Pope's.

specially to do with the refusal of England to pay the dues claimed by the Pope as liege lord, and there really was in 1366 a claim of that nature made by the Roman Curia, which the Parliament set aside,¹ the issue of this tractate has been fixed as undoubtedly belonging to that year.

Several somewhat far-reaching consequences were inferred thence. If Wyclif at that date protested openly against the payment of the Pope's claim as liege lord of England, he must then (it was supposed) have already been in considerable esteem, and played a prominent part as a patriot and a reformer. The beginning of his work of reform would be consequently about the middle of the 'sixties', in the XIVth century. Such is the view that has been held by English and German students of Wyclif, from Lewis down to Lechler. And yet it is completely false. It has no grounds to support it, save Lewis' edition of this tractate: and, therefore it should in the first place have been submitted to a thorough-going critical examination. Had this been done, it would have been found that the view in question entailed a good many consequences which are very far from making the matter clearer. How was it that Wyclif, after having played so brilliant a part, suddenly vanished again into complete obscurity until eight years later, out of which he again emerged at the Peace Congress in Bruges, and in the discussions of the 'Good Parliament', in which he once more took a considerable part? This is one difficulty. And then it is clear that it would have been impossible to send Wyclif to Bruges as an expert adviser, if he had been known eight years previously as a strong opponent of the claims of the Curia. The legation to Bruges was not meant to make things worse, but to conclude peace; and a negotiator of such decided views could not have been chosen for that purpose. Again, the fact has been overlooked that there are passages in Lewis' text which clearly prove that between the Parliamentary incidents related in the tractate, and the publication of the tractate itself, a not inconsiderable interval must have elapsed. I shall quote but one of them.

¹ Rotuli. Part. II. 290": En ce present parlement . . . entre autres choses estoient monstrez, coment ad este parlee et dit, que le Pape per force d'une fait quele il dit, que le roi Johan jadys Roi d'Engleterre fesoit au Pape a perpetuite de lui faire Homage . . . et . . . lui rendre un annuel cens, ad este en volute de faire Proces Devers le Roi pur le ditz Services et Cens recoverir. . . Writings of Urban V., in my Studies of English Ecclesiastical Politics. Proceedings of the Vienna Academy, CXXXVI, 118, 119.

We read: "Si autem ego talia assererem contra regnum nostrum, *olim* fuissent in parlamento dominorum ventilata; sed opiniones sunt diffamate, ut sunt inter homines vituperate. Unum tamen scio quod periculosius est in hac parte *hodie* impugnare consuetudines et iura regnorum . . ."

Olim and *hodie*; formerly and now: here we have, not an immediate connection in time, but the very opposite.

Finally, if we compare the contents of this tractate with that of the former ones written by our author, we shall find evidences of its close connection with those that deal with the events of the years 1376 and 1377; and the examination of all these relations taken together brings us to the conclusion that the tractate printed by Lewis does not, as was hitherto supposed, date from 1366, but is later by about ten years.¹

We are now enabled to demonstrate what historical criticism had already pointed out as the true conclusion: and the demonstration reposes on one hand upon new historical proofs, and on the other, upon quite extrinsic grounds of belief. Shirley mentions MS. 3184 of the Paris National Library in his Catalogue. Nos. 54 and 55. But he could scarce have looked into this MS. without becoming aware that Nos. 55 and 56 are not different works, but one and the same: and this manuscript contains the tractate published by Lewis, but in a more complete and correct form. It is a handsome parchment volume in small folio, that was at one time in the possession of Laurentius Burelli, of Dijon, Doctor of Theology and confessor of King Louis XII. Of Wyclif's writings, we find therein once more the 33 'Conclusions', and the tract against Owtréd, besides the tractate printed by Lewis. And lastly, together with these writings of Wyclif, there is the bull of Gregory XI against him, addressed to the University of Oxford. This juxtaposition in the MS. is an extrinsic argument which may lead us to suppose that both tractates belonged to the same time as the Bull and the 'Conclusions'.

In the second place, it is certain that our tractate, as published by Lewis, is in immediate relation with that against Owtréd, even in regard to its contents. That is gathered from the very first sentence: "*Secundus doctor meus . . . arguit contra eandem conclusionem . . .*" We see that the matter is the same: the continuation of one and the same controversy.

¹ See my Studies on Ecclesiastical politics in England, I, 32, in which there is a more elaborate discussion of the matter, which I omit here for want of space.

The title of the second tractate is as follows in the Paris MS.: "*Incipit alia determinacio Wyclif, in qua respondet ad argumenta Wilelmi Vyrinham.*" This last name is unfortunately a doubtful point. We find it again in the first line, as: "*Doctor meus reverendus Wilelmus Viham*"; and with yet another variation, at the beginning of the tractate against Owtred, as "*Wilelmi Virnham monachi de Sancto Albano*"; and here the note goes on to say: "*qui singulis annis determinabat contra eum, replicans semper eadem argumenta*". Even in the catalogues of Wyclif's writings, the name — when given at all — is given differently. Shirley, for instance, mentions one in which it becomes '*Wilelmus Rinnan*'. There is consequently nothing sure as to the name of Wyclif's opponent. A note by Harpesfield — which, however, may be based only upon the words in the Paris MS. — says that this 'William' was the first of all Wyclif's opponents. But although the name cannot be determined with the exactitude that might be desired, still we can get certain data from the tractate itself, which will serve to complete what has already been said.

Wyclif goes on to state that it is quite falsely that he has been accused of saying: "*quod domini temporales possunt sola auctoritate propria repetere bona collata ecclesie post abusum*". Such an assertion is a lie. Secular lords, on the contrary, can only act thus when the clergy has apostatized, and the priests have left the true faith." From this sentence and others of similar import, we may gather that Wyclif had not spoken as yet of any secularization of Church property, such as he demanded in the days of the 'Good Parliament'. But there is a wish plainly expressed: Church possessions, being the property of the poor, ought to be applied to their true purpose, which the monks have abandoned to become secular lords.

Many passages of this tractate, both short and long, show agreement with or relationship to the position asserted in the book '*De Ecclesia*'. The tendency is alike in both, and the time of issue cannot be far distant between them. When Wyclif concludes this tractate, saying: "Secular lords may justly take away temporal possessions from a church that has gone astray; and those sin grievously, that would condemn this thesis", we have a clear hint of what is stated in the sixth of his 'Eighteen Theses': "*Domini temporales possunt legitime ac meritorie auferre bona fortune ab ecclesia delinquente.*" The words: "*Graviter peccant peccato heresis, qui procurant quod ista conclusio sit dampnata*", deserve particular

attention: they lead us to infer that Wyclif's adversaries were already at work to procure the condemnation of this thesis.

As Wyclif's adversary also appealed to English law, he therefore comes to speak on this point: and that is precisely the part of the tractate edited by Lewis. "As my opponent", he says, refers to the laws of England, which he expounds falsely, I, one of the clergy and likewise a liegeman of the Crown, will defend these laws, and maintain that the King, according to law, remains the Lord of England, even if he refuse to pay tribute to the Pope."

Now at last this tractate, hitherto handed down to us in a fragmentary state, can be understood in its true significance. It has nothing whatever to do with the supposed defence, undertaken by Wyclif, of the rights of the English realm in any legislative assembly: the whole work is rather a somewhat unprofitable quarrel with a monk. He requires of the latter to prove the falsehood of the assertion that secular lords may, under certain circumstances, deprive the clergy of their temporalities. If the King, in virtue of the law of the land, and on account of a decision of his council, have done this hitherto, this may be also done in future, unless the laws of the realm be declared null and void.

Wyclif goes on to refute his adversary's second and third theses: viz., that the clergy ought not to be judged by any secular tribunal, and that the confiscation of Church property is unjust in every case. As to the latter point, he says: "My adversary's argument against the seizure of temporalities is valid only against illegal seizure. Such cases have frequently occurred in England, been discussed in Parliament, and condemned: at the present day, it would even be dangerous for any one to approve such deeds."

Hitherto, as we see, there is nothing at all about the tribute to the Pope, which indeed has no connection whatever with the mooted question. But Wyclif's opponent chooses to bring it in, though the matter has nothing to do with the thesis under discussion, and rather belongs to the domain of practical politics than of true theology and jurisprudence. The argument which he now develops runs thus. "Such right of lordship as is only granted under certain conditions ceases as soon as those conditions are not fulfilled. Now the Pope granted to King John the lordship over England, under payment of a yearly tribute. This tribute has not been paid for many years; therefore, the King has for many years lost his rights over England."

From this it is quite clear that there was no actual question about payment of any tribute. Wyclif's antagonist had merely brought this argument to bear because it was convenient for him to do so. Whereas the former problem could be debated quietly and harmlessly to all concerned, the present question was of a contrary nature. Either Wyclif would have to side with the Pope in this case, admit that his opponent was in the right, and do violence to his own convictions; or to take the Kings part, and set the Curia against him: *which was precisely what his opponent wanted*. He wished the Curia to get an evil opinion of Wyclif, to censure him, to deprive him of his living. The question under discussion was chosen on purpose to incense the Curia, to whom the 'Eighteen Theses' had just been forwarded for censure. And the Curia would certainly be incensed in the highest degree, if such expressions as might be expected from Wyclif could be brought to its notice. The 'Theses' had not been censured yet, and Wyclif's position towards the Curia was not yet so hostile as it became after his condemnation. It is thus that we must understand the following words of his, placed as a prelude to the question at issue: "Ego autem tanquam humilis obediencialis filius Romane ecclesie protestans me nihil velle asserere quod sonaret iniuriam dicte ecclesie vel racionabiliter offenderet pias aures." I have elsewhere proved that this passage could not have been written but at the time when the second book 'De Civili Dominio' was issued.¹

Wyclif declines to follow his antagonist into a direct debate of the question thus thrust upon him. He merely refers to the solution once given at a certain council (in quodam concilio) of secular lords. We may suppose that this took place in Parliament, and is the well-known scene when seven of the lords gave their opinions in the matter of the tribute; and Wyclif thus very prudently found means to answer his assailant without engaging in the contest himself. But if in this assembly these lords expressed themselves in the sense that Wyclif asserts (which may have been the case), he has certainly moulded their speeches according to his own state of mind in 1376. There is, besides, another and a direct proof that the 'Determinacio' was issued at this Date. Amongst the opponent's of Wyclif, the Minorite, 'Wilhelmus Widefordus', who wrote a book against him on the same subject as the 'Determinacio', plays a

¹ Studies in English ecclesiastical politics, I, p. 41.

considerable part. In 'De Civili Dominio' he is called Willelmus Wadford; in the present tractate, Willelmus Weldeforde. We shall keep to the name as spelt by Shirley, and Lechler who follows him, calling him Wadford.

Wyclif says, in his refutation of his opponent's proposition, that "licet religiosus professionis repetere bona sua secundum iura civilia, ergo licet eis in eodem statu civiliter dominari", that as regarded that assertion, he had already, *the year before* answered the arguments of William Wadford, of the Minorite Friars, asserting that such a proposition was evidently false.¹ Now the controversy between Wyclif and Wadford is nowhere to be found, except in the third book of 'De Civili Dominio'. We learn that Wadford had attacked Wyclif's arguments in the second book of this work, maintaining the right of the clergy to civil lordship.² We also learn from this passage that until then both were on the most friendly terms, Wyclif actually saluting him as his teacher, and recognizing that he had learned much from him. From all this it is plain that the 'Determinacio' was written one year previous to the third part of 'De Civili Dominio', and, therefore must belong to a much later period than had hitherto been supposed: somewhere about 1377. Thus the inferences hitherto drawn upon the hypothesis of its earlier appearance must be set aside. The publication of the entire text places the tractate in a completely different light, and enables us to see clearly the evolution of Wyclif's mind at the most decisive period of his career.

2. The Transmission of the Text.

The tractate against William Vyrinham, as well as that against Owtrred, has been handed down to us in only one older MS. (see above); and this, too, is not a correct copy. In the text here published, we have, therefore, on one hand carefully noted the more important mistakes of the Paris MS. whilst on the other we have taken the various readings of the Lewis text into account.

¹ Quantum ad illud, declaravi proximo anno respondendo ad argumenta doctoris mei reverendi fratris Wilelmi Weldeforde, quomodo patenter deficit.

² Secundo incidentaliter patet solutio argumentorum que doctor meus reverendus magister Wilhelmus Wadford multipliciter contra conclusionem in secundo huius positam de negacione civilis domini clericorum infert.

XX. The Sermon 'Labora sicut bonus miles Christi'.

This is found in such MSS. as, like Cod. Univ. Prag. 3 G. 11 (= A), and Codd. pal. Vindob. 1337 (= B), 3929 (= C) and 3933 (= D) contain works by Wyclif. For this reason we may readily ascribe the authorship of this sermon to him too. Moreover, it is so ascribed in the old catalogues.¹ And besides, we find there in a peculiar expression, readily employed by Wyclif: 'tyriaca' or 'tiriaca' (theriaca, *θηριακή*; see De Civili Dominio, I, 33, p. 240; De Officio Pastoralis, p. 35; De Dom. Div., p. 18, 178, etc.). Considering the fact that this sermon contains no ideas of reform, I was formerly disinclined to accept it and place it amongst his earlier writings.² But I afterwards found, between this and the sermon 'Dominus vobiscum', not only some resemblance in thought, but an external coincidence in words as well; and I was at last unable to harbour any doubt as to its author. Compare the following passages:

Labora sicut bonus miles Christi.

Dominus vobiscum.

Notandum est quod triplex est gradus laboris laudabilis scilicet inchoativus, continuativus et consummativus.

Cum ergo secundum beatum Bernhardum sit triplex benedictionis ratio, scilicet, iniciativa, processiva et consummativa...

If then the sermon 'Labora sicut bonus miles Christi' should be reckoned as an original work of Wyclif, it must be classed amongst those which he preached, 'dum stetit in scholis'.

XXI. De Graduacionibus sive De Magisterio Christi.

1. Contents.

The tractate, 'De Graduacionibus sive de Magisterio Christi' (also abridged to 'Tractatus de Magisterio') is a part of 'Super Matth. XXIII, De Vae Octuplici', and as such has already been dealt with (XIII, 1). It begins with the words 'Cum sciencia inflat'. But the tractate is not entire; it goes only so far as the sentence in Chap. III, which begins: 'Quantum enim ad fructum videtur quod unus ydiota...' Only a few sentences from De Magisterio have been omitted in this work.

¹ Shirley's Catalogue, p. 59.

² Serm. IV, p. XI.

2. The Transmission.

To the MSS. noticed by Shirley — 1337 (= A), 3929 (= B) and 4527 (= C) in the Vienna Court Library, and the Prag. MS. 3 G. 11 (= D), — we must add V. F. 9 (= E) of Prag. Univ. Library. It is of course evident that all the MSS. on 'Super Matth. XXIII' are to be considered in connection with this. Shirley's statement that it is in CCCLXXV (1338 of the new classification), is a mistake. He probably meant MS. 4527.

CONTENTS.

	Page
Epistolae	1—18
1. Litera missa pape Urbano VI.	1
2. Epistola missa archiepiscopo Cantuariensi	3
3. Epistola missa episcopo Lincolniensi	6
4. Epistola missa ad simplices sacerdotes	7
5. De Amore sive ad Quinque questiones	8
6. Litera ad quendam Socium	10
7. De Peccato in Spiritum Sanctum	11
8. De Octo Questionibus Pulcris	12
9. De Fratribus ad Scholares	15
Conclusiones triginta tres sive de Paupertate Christi	19—73
Speculum secularium dominorum	74—91
De prelatiis contencionum sive de incarcerandis fidelibus	92—97
De Fide Catholica	98—128
De Ordine Christiano	129—139
De Gradibus Cleri Ecclesie	140—144
De Servitute Civili et Dominio Seculari	145—164
De Vaticinatione seu Prophetia	165—174
Responsiones ad argumenta Radulfi Strode	175—200
Responsiones ad XLIV conclusiones sive ad argucias monachales	201—257
Responsiones ad argumenta cuiusdam emuli veritatis	258—312
Exposicio textus Matthei XXIII	313—353
Exposicio textus Matthei XXIV	354—382
De Oracione Dominica	383—392
De Salutacione Angelica	393—397
Responsio ad decem questiones magistri Ricardi Strode	398—404
Determinacio Johannis Wyclif ad argumenta magistri Outredi de Omesima monachi ?	405—414

	Page
Determinacio ad argumenta Wilhelmi Vyrinham	415—430
Labora sicut bonus miles Christi II. Tim. II, 3	431—435
Appendix	437—449
De Graduacionibus sive De Magisterio Christi	439—449
I. Index of Bible-Quotations	451—452
II. Index of Names	453—454
III. General-Index	455—462

Epistolae.

1. Epistola M(agistri) I(ohannis) W(yclif) missa pape Urbano.

Gaudeo plane detegere cuicumque fidem quam teneo
5 et specialiter Romano pontifici, quia suppono quod, si
sit orthodoxa, ipse fidem illam confirmabit, et si sit
erronea, emendabit.

Wyclif regrets
that he cannot
obey the Pope's
summons to
Rome and
declare his
faith.

Suppono autem, quod evangelium Christi sit cor cor-
poris legis Dei, Christum autem, qui evangelium istud
10 immediate dederat, credo esse verum Deum et verum
hominem, et in hoc legem evangelii omnes partes
scripture alias excedentem.

Suppono iterum quod Romanus pontifex, cum sit
summus vicarius Christi in terris, sit ad istam legem
15 evangelii inter viantes maxime obligatus. Maioritas enim
inter Christi discipulos non penes magnitudinem mun-
danam sed penes Christi imitationem in moribus men-
suratur.

Iterum ex isto corde legis Domini patenter elicio
20 quod Christus fuit pro statu huius viacionis homo
pauperrimus, omnem dominacionem mundanem abiciens;
patet per fidem evangelii Matth. VIII et II Cor. VIII.

Ex istis consequenter elicio quod nec papam nec
aliquem sanctorum debet fidelis aliquis imitari nisi de

1. O: Copia cuiusdam litere magistri Wyclyff misse pape Urbano VI ad
excusacionem de non veniendo sibi ad citacionem suam a. d. 1384. B: Lit-
tera missa Urbano VI.; A: Epistola missa pape. Incipit epistola etc. ut supra
in textu; C: Epistola missa pape Urbano. 4. O: fidem meam. 6. F:
humiliter confirmabit. 8, 9. O: sit corporis. B in marg.: Cor legis. C in
marg.: evangelium ut cor ecclesie. 12. O: alias deest. B in marg.:
Scripture excess^a = (excessiva); ib. F: extendentem. 13. O: sit deest.
14. C: in terris deest; ib. O: illam. 15. B in marg.: Maioritas 17. C
in marg.: Excellencia et primatus acrius pensatur imitationem Christi.
19. C: Item ex isto. 20. statu. O: tempore. 21. B in marg.: Domi-
nacio civilis. 23. O: ipsum papam. 23, 24. AB: nec alium.

quanto ipse imitatus fuerit dominum Iesum Christum. Nam Petrus, Paulus et filii Zebedei cupiendo dignitatem mundanam contra istam imitationem deliquerant: ideo non sunt in istis erroribus imitandi. Ex istis elicio tamquam consilium quod papa dimittat seculari brachio temporale⁵ dominium et ad hoc clerum suum efficaciter exhortetur. Sic enim Christus fecit signanter per suos apostolos.

His readiness
to receive
instruction.

Si autem in istis erravero, volo humiliter, etiam per mortem, si oporteat, emendari, et si in persona propria ad votum potero laborare, vellem presenciam Romani¹⁰ pontificis humiliter visitare. Sed Deus necessitavit me ad contrarium et consequenter me docuit plus Deo quam hominibus obedire. Cum autem Deus dederit pape nostro instinctus iustos evangelicos, rogare debemus quod illi instinctus non per subdolum consilium extinguantur, nec¹⁵ quod papa aut cardinales aliquid agere contra legem Domini moveantur. Igitur rogemus Dominum cuiuslibet creature quod sic excitet papam nostrum Urbanum VI., sicut inceperat, ut imitetur cum clero suo in moribus dominum Iesum Christum ut ipsi efficaciter doceant popu-²⁰ lum in hoc ipsos fideliter imitari. Rogemus etiam specialiter papam nostrum a maligno consilio preservari, quia certum cognoscimus quod inimici hominis domestici eius, et Deus non permittit nos temptari supra id quod possu-²⁵ mus; multo magis Deus a nulla creatura requirit quod faciat quod non potest, cum ista sit patens condicio Antichristi.

1. B in marg.: *Imitacio sanctorum* 2. F: *capiendo*. 5. O: *con-*
cilium. 6. B in marg.: *Dominum temporale papa dimitteret*. 8, 9. F:
et per mortem si oportuerit. 10. B in marg.: *Humiliacio magna doc-*
toris. Romanam curiam voluit condicionaliter visitare. 12. *consequenter*;
O: *communiter*. B in marg.: *condicio*. 14. AC: *instinctus multos*. B in
marg.: *Necessitatio ad contrarium. Instinctus evangelici*. 16. ABC: *ali-*
quid deest. 16, 17. F: *cardinales agere Domini moveantur*. 17. A:
Dei; in marg.: *domini*. C: *Deum domini*. BO: *domini* in textu; ib. B in
marg.: *Orat pro papa*; ib. A: *Deum*; correxit in marg. F: *dominum*
Deum. 16. O: *etiam in moribus*. 19, 20. C: *inceptat ut doceat po-*
pulum (imitatur — efficaciter deest). 21. B in marg.: *Imitacio sanctorum*.
21, 22. BO: *Et rogamus spiritualiter*. 23. B: *quod certum*. O: *quod*
iterum. 24. B in marg.: *Impossibile non tenetur*. 25. O: *multo plus*
a nulla. C: *multo deest*. 26. C: *potens condicio*. 27. *Antichristi*. C
addit: *Servus Jesu Christi et ecclesie sue*. A: *Sequitur aliquantulum inferius:*
Servus Jesu et ecclesie sue Johannes. F: *Pex litic scoepial amiss da Ubra-*
num VI (= Explicit epistola missa ad Urbanum VI).

24. Matth. X, 36. 25. I. Cor. X, 13. 26. De hac epistola cf. infra tractatum De Servitute Civili et Dominio Seculari. Vide etiam Loserth, Das vermeintliche Schreiben Wiclif's an Urban VI. und einige verlorene Flugschriften Wiclif's aus seinen letzten Lebenstagen. Historische Zeitschrift 75, 476 und Sitzungsberichte der Wiener Akademie CLXVI, p. 3—5. Loserth, Studien zur Kirchenpolitik Englands im 14. Jahrhundert II, 87.

2. Epistola missa archiepiscopo Cantuariensi.

Venerabilis in Christo pater et domine. Vester sacerdos
 pauper et humilis sub spe paterni auxilii pandit vestre
 reverencie hostia cordis sui, sciens quod qui emendare
 5 potest et negligit absque dubio delicti participem se
 ostendit, constituit et consentit. Dixit autem predictus
 sacerdos sepius et ostendit, quod omnes sacerdotes et
 levite debent carere dominio temporalī et de decimis
 et oblacionibus que est pars Domini contentari; nam
 10 hec dicit Dominus Num. XVIII, Deut. XVIII et Ezechielis
 XLIV. Nec quietant fideles glose quas heretici seminant
 in hac parte. Addit secundo idem sacerdos quod omnes
 bulle, carte vel litere non faciunt ad hoc iusticie com-
 plementum, nisi habita licencia a domino capitali.
 15 Creditur autem quod Deus ad hoc non licenciat, cum
 lex Domini maneat in eternum. Dixit tercio idem
 sacerdos quod probabiliter potest supponi de sanctis
 prioribus qui dotacionem huiusmodi acceptarunt, quod
 in momento mortis sue de toto peccato suo preterito
 20 ex Dei misericordia sunt contriti. Quamvis autem ista
 suppositio sit multis probabilis, capi tamen debet citra
 fidem.

Priests should
 not exercise
 temporal rule.

Dixit secundo idem sacerdos atque tenuit quod nec
 papa nec angelus de celo facit vel dicit aliquid laude
 25 dignum nisi de quanto factum suum est fundabile ex
 scriptura. Patet ex hoc quod solum veritas est laudabilis
 et dicta scriptura continet singulas veritates. Secundo
 dixit correlarie idem sacerdos et tenuit quod quilibet
 viator nobiscum conversans errare potest faciliter, et

Supremacy of
 Scripture.

1. A: *Incipit epistola missa ad archiepiscopum Cantuariensem* (sic).
 Ib. cor. per istam notam quam et inferius invenies significat scriptor scriptum
 suum esse correctum. In marg. sup.: *Epistola missa archiepiscopo Can-*
tuariensi. B: *Litera missa archiepiscopo Cantuariensi*. D: *Incipit* (ut A).
 C: *Epistola missa episcopo Cantuariensi*. E: *Epistola missa* . . . (ut A).
 2. A in marg.: cor. 3. A: *paterni paterni*. CD: *patroni auxilii*. B in
 marg.: *Peccatorum punicio*. *Consentit peccato non emendans*. 5. E:
absque dubio delicti deest 5, 6. ABC: *se ostendit deest*. 7, 8. CDE:
vel levite. C in marg.: *Dotacio civilis cleri impugnabilis*. 8. ABCD: *et*
deest. 11. BD: *nec quietent sacerdotes glosis*. D in marg.: *Nec quietant*
fideles glose No. 1. B in marg.: *Dotacio civilis cleri impugnabilis*. 12. D:
Addit . . . *dixit*; ib. D in marg.: 2. 13. B in marg.: *Bulle, carte, litere*
papales. *Licencia a Christo notata*. 16. D in marg.: 3. 18. AD: *dot-*
acioni. B in marg.: *Dotatum clerum olim non dampnat*. 21. DE: *multi-*
pliciter. 23. Codd.: *secundo*. D in marg.: 4. 25. DE: *suum sit*. B in
 marg.: *fundabile ex scriptura pensatur*. *Scriptura fundatum laudatur, non*
fundabile ibidem caret laude. 29. B in marg.: *Errare potest papa de facili*.

specialiter papa propter inimicos domesticos et diabolos ex invidia insultantes. Petrus enim post missionem Spiritus Sancti peccavit, ut patet ad Gal. II, propter quod reprehensus est a Paulo, ut debuit. Et tamen dictus Petrus tam in sanctitate quam sciencia excesserat multos papas.⁵

Against the
Crusade.

Dixit tercio idem sacerdos et tenuit quod nescit ex scriptura quod ista crucis ereccio pro defensione cause pape sit licita vel quod approbative processit a domino Iesu Christo. Istud autem ex hoc evidet quod solum opera hominis ex caritate facta a Domino approbantur.¹⁰ Sed probabile est quod nec ista plebis occisio nec terrarum depauperacio processit ex caritate domini Iesu Christi, specialiter cum non sit fides nostra quod iste papa est caput vel membrum sancte matris ecclesie militantis. Et sic videtur quod ista non sit stabilis causa¹⁵ martirii, depauperacio populi et laboris tam anxii ac dampnosi. Paratus est tamen idem sacerdos, si doctus fuerit, quod aliquod factum circa istud negocium sit catholicum, ipsum factum suis viribus approbare et dictum suum temerarium revocare. Dixit autem hucusque²⁰ huiusmodi veterinas, ne convincatur tamquam falsus testis Domino et non didicit ex fide scripture peregrinacionem huiusmodi tamquam caritativam aut meritoriam approbare.

Wyclif's belief
as to the host.

Secundo principaliter dixit idem sacerdos quod con-²⁵secrata hostia est vere et realiter corpus Christi. Patet ex hoc quod Christus qui mentiri non potest dixit de illa hostia: Hoc est corpus meum. Sicut enim Christus accepit panem in manibus, benedixit, fregit deditque discipulis manducandum precepitque manducare ex hoc³⁰ omnes: *Hoc, inquit, est corpus meum*, sic illo pronomine demonstrat eundem panem, quem antea demonstravit. Et hoc testatur Ieronymus scripture sacre sedulus

2. A in marg. manu poster.: *Petrus aa exemplum post Sp. S. peccavit.* 4. C: *et cum dictus.* 5. E: *in sciencia.* 7. B in marg.: *Crucis ereccio.* 10. B in marg.: *Opera hominis a Domino approbata.* A in inf. marg.: *Proba Andee de coll. pauperi.* Ib.: *cor.* 13. B in marg.: *Fides non est quod papa sit caput aut membrum ecclesie.* 16. *depauperacio*; rectius: *depauperacionis*; ib. A: *laboris*; correxit: *labor.* 16, 17. DE: *alque dampnosi.* AC: *ac dampno superatus.* 18. ABCD: *citra.* 20. B in marg.: *Subicecio humilis*; ib. Revocandum dictum temerarium. 21. A: *veturmas.* BC: *Vetmas.* DE: *negativas*; an veritates (?); ib. *convincatur.* ADE: *communicatur.* 26. B in marg.: *Panis est corpus Christi*; ib. B: *Corpus Christi non est accidens sive nichil.* 28. DE: *ista hostia.* 31. ABCD: *sic secundo.* 32. A: *demonstratur.* D: *demonstrat eandem*; ib. D in marg.: *Ieronymus.* B in marg.: *hoc pronomen hoc.* A in marg. infer.: *De existencia corporis Christi in eucaristia.* 33. B in marg.: *Ieronymus.*

indagator: *Nos, inquit, audiamus panem quem fregit Dominus deditque discipulis manducandum corpus esse domini salvatoris nostri, ipso dicente: Hoc est corpus meum.*

- 5 Ex istis patet correlarie quod dicta hostia consecrata non sit accidens sine subiecto vel sub aliquo genere accidencium sive nichil. Patet quod illa hostia realiter est corpus Christi et hucusque non audebat quivis hereticus ponere corpus domini quidquam tale.
- 10 Secundo infertur ex istis quod superiores regnorum cogerent sectas illudentes populo in tali materia exprimere fidem suam. Non enim valet illudere plebi, dicendo quod ibi est corpus Domini, quia scimus ex fide quod trinitas melior corpore sit ubique.
- 15 Sed queritur quid est illud album et rotundum quod sentitur et veneratur ab homine, quod est valde simile hostie non sacrate. Illud autem nos dicimus secundum fidem apostoli naturaliter esse panem et cum hoc sacramentaliter corpus Christi.
- 20 Et tercio videtur esse correlarie annectendum quod nec persona nec secta scandalizaret quemquam in ista materia, antequam in ipsa didicerit veram fidem. Quidam enim scandalizant Romanam curiam imponentes sibi heretice quod ipsa hostia sit accidens sine subiecto.
- 25 Sed constat ex fide evangelii quod nec angelus de celo potest edere hominibus istud dogma. Sed sub Nicolao II, ut patet De Consecratione, distincione secunda, capitulo *Ego Berengarius*, editur sensus noster. Opus autem meritorium primatis regni in articulis fidei gubernantis
- 30 foret necessitare sectas et personas sub suo regimine patenter scribere quid senciant de dicta hostia consecrata, et veritate fidei temperata ipsam detegere per provinciam suam atque regnum, quia prelati negligenter agens in ista materia est auctor criminis ex consensu.

Priests and the orders should be made to declare what the host is.

3. ABC: nostri deest. 6. A in marg.: *De existencia corporis Christi in eucharistia*. B in marg.: *Accidens non est hostia. Corpus Christi non est accidens sive nichil.* 7. sive nichil. C: item nichil. 13. B in marg.: *Cogerent superiores quandoque infideles.* 15. B in marg.: *Sacramenti quidditas queritur.* 20. C: et deest. 20, 21. D: *annotandum perversa secta*. E: *quod nec perversa secta*. AC: *nec persona nequa* (corrigi: *vecta*). 26. *edere*. DE: *edissere*; ib. D: *illud*. 28. C: *Ego deest*; ib. DE: *creditur*. A: *educitur*. 29. DE: *regnum*. 31. DE: *senciunt*. 32. DE: *ipsam*. 33. B in marg.: *Negligens consentit*. A in marg. supr.: *Nota de eucharistie sacramento*.

1. St. Hieronymi Ep. ad Hedibiam Vol. I, 824. Cf. De Eucharistia p. 200. 28. Decreti Tertia Pars, dist. II, cap. XLII. Cf. De Eucharistia p. 25.

Appeal to
Scripture.

Dictus autem sacerdos libenter secundum posse suum atque noticiam diceret in ista materia et cunctis aliis fidem suam et ipso ignorante quesitum propriam ignoranciam humiliter confitetur, et in ista materia sicut in aliis quibuscunque fidem suam publice protestatur quod humiliter vult se subicere doctrine catholice prelatorum, et specialiter si ex fide scripture sit doctrina que pretenditur confirmata, certus ex fide quod solum ex scriptura sacra discerni possit hereticus vel dampnari, cum heresis sit dogma falsum, scripture sacre contrarium pertinaciter defensatum; nec Deus potest nisi ex illa lege premiare aliquem vel damnare. Et mirum foret quod aliquis homo extolleret se super omne quod dicitur Deus et fieret in materia fidei extraneus legislator.

3. Epistola missa episcopo Lincolnensi. 15

Wyclif begs his
bishop to
declare the
truth as to the
host.

Humilis servus Christi et devotus obedienciarius venerabilis in Christo patris et domini Iohannis episcopi Lincolnensis petit in causa Christi istud suffragium spirituale quod, cum sit multipliciter a fratribus accusatus de heresi in hostia consecrata ac ipse credit et vult usque ad mortem defendere quod ipsa hostia alba et rotunda, postquam sacerdos ipsam consecraverit est verum corpus Christi in forma panis, sicut catholici crediderunt, antequam pseudofrater fuerant introducti. Petit, inquam, predictus servus Christi quod fratres dicant in isto articulo fidem suam sub sigillo suo generali

2. E: in cunctis. 3. B in marg.: Ignoranciam propriam vult fateri. A in marg. sup.: Nota de eucaristie sacramento. 4. B in marg.: Protestacio. D in marg.: Protestacio magistri Jesskonis. C in marg.: Nota, nota. 10. ABC in marg.: Heresis quid sit. D in marg.: Heresis. B in marg.: Scripture excellencia. Legis divine magna efficacia. 14. A: Explicit epistola m(issa) e(piscopo) Cantuariensi. Incipit epistola magistri J. W. missa episcopo Lincolnensi. B: Explicit epistola missa ad archiepiscopum Cantuariensem per Johannem Wicleph. D: Plexiti estopial amiss ardaepichpumsco Tuacanrissemen Jopre nemhankeph Wi. Supra memorata Quaestio (ad Fratres) de Sacramento altaris (Cod. Univ. Prag III, G. 11, fol. 86*) in Appendice tractatus Johannis Wyclif De Eucharistia p. 347 habetur: Sequitur questio ad fratres de sacramento altaris: Quid in natura sua est hoc album et rotundum Sed illa quaestio excerptum quoddam cuiusdam asseclae Johannis Wyclif esse videtur. 15. A: Incipit epistola M(agistri) I(ohannis) W(icleph) missa episcopo Lincolnensi. B: Litera missa episcopo Lincolnensi. C: Epistola ad Lincolnensem. B in marg.: Panis est corpus Christi. 20. A: credet. 24. C: credunt. 25. B in marg.: Panis in forma.

ut veritas catholica plus luceat et heresis intoxicans
plures in vestra diocesi destruatur. Rogat insuper pre-
dictus servus Christi dictum patrem quod, si dicta
sententia sit heresis, condempnetur et si sit catholica,
5 sub sigillo et testimonio confirmetur.

4. Epistola missa ad simplices sacerdotes.

Videtur meritorium bonos colligere sacerdotes, cum
Christus exemplar cuiuslibet boni operis ita fecit. Sed
elemosinantes caverent de talibus sacerdotibus precipue
10 in hiis tribus: primo quod sint amovibiles et non here-
dati, cum iam non sint in merito confirmati, sed sub
condicione quod vivant digne et iuste, habeant de tem-
porali elemosina in mensura,

secundo quod sint in numero, loco et tempore com-
15 petenti, quia habundancia et defectus in isto peccatum
inferunt secundum sententiam sapientum,

tercio quod sint solliciti in officio congruo sacerdoti,
cum tam insolencia quam ociositas ipsos inhabilitat ad
hoc opus; nec quilibet occupacio pertinet sacerdoti,
20 sicut taberne exercitacio, ferarum venacio, ad tabulas
vel ad scaccos occupacio: sed attenta legis Dei in-
formacio, clara verbi Dei predicacio et devota oracio.

Precipuum autem istorum est evangelii predicacio,
cum Christus Marci ultimo pro memoriali perpetuo
25 sacerdotibus hanc iniunxit. Per hanc enim Christus
regnum suum de manu diaboli conquisivit et per hanc
filios suos ad statum triumphalem reduxit. Qui autem
non predicat publice, hortetur private, sic quod si quis
loquitur, loquatur secundum Petri sententiam verbum
30 Dei. Per hoc autem vigerent presbiteri et edificarent
ecclesiam tamquam apostoli.

The aims of
true priests.

Pursuits
unfitted for
priests.

Importance of
preaching.

1. A in marg. int.: *Proba Johannis a sancto Nicoll.* 3. B: *si* deest;
correxerit in marg. 6. EF: *Epistola ad simplices sacerdotes.* 7. C:
meritorium mihi. F: *colligere* deest. Christus deest. 10. F: *non*
deest. 14. B in marg.: *1. Sacerdotes non heredentur;* ib. B: *et* deest.
14, 15. EF: *tempori competenti.* 17. A: *sacerdotii.* 18. ABF: *in-*
solencia. B in marg.: *Sacerdotibus que pertinent.* 20. A: *venacio vel.*
21. F: *vel aut scatos.* E: *tabulas aut scaccos.* 22. B in marg.: *Predicatio*
sacerdotum. 23. B: *iniunxit.* 26. A: *conquesivit;* ib. E: *et* deest.
28. B in marg.: *hortatio privata.* 29. A: *verbi.*

Et quicumque sciverit sacerdotes melius reducere ad hunc statum, habet potestatem a Domino et meritum caritative taliter operando.

5. De Amore sive ad Quinque quaestiones.

What love to
God is; how
the faithful may
know that they
love God and
what state of
life best suits
the love of God.

Quidam fidelis in Domino, querit caritative ut estimo 5
quintuplicem questionem: primo quid sit amor; secundo
ubi sit amor; tercio quomodo Deus veraciter est dili-
gendus, quarto quomodo fidelis potest cognoscere quod
diligat Deum suum et quinto in quo statu potest homo
congruencius diligere Deum suum.

Quantum ad primum, patet, quod amor verus ad
quem fit limitacio est actus vel habitus amandi potencie
volitive.

Et sic, cum non queritur de loco amoris sed de sub-
iecto eius, patet quod subiectatur in potencia volitiva et 15
terminatur obiective in diligibili quod amatur; et sic amor
viancium est propter rationem multiplicem imperfectus.
Sed disponit ad amorem in patria qui sincere terminatur
ad Deum qui est quodammodo omne bonum.

Quoad terciam questionem patet responsio per illud 20
*Iohann. XIV 21: Qui habet mandata mea et servat ea,
ille est qui diligit me.* Ideo preparacio ad dileccionem
Dei pro statu vie potissime stat in isto, quod homo
diligencius studeat legem Dei, cum *Psalmo I 1, 2* proximo
dicitur: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum et 25
in via peccatorum non stetit et in cathedra pestilencie
non sedit. Sed in lege Domini voluntas eius et in lege
eius meditabitur die ac nocte.*

Quoad quartam questionem patet quomodo fidelis
potest cognoscere faciliter post studium sedulum legis 30
Christi, si servaverit ipsam legem; quod si ipsam
servaverit, patet ex verbis Domini *Ioh. XIV* ubi supra,

1. B in marg.: *Reduccio sacerdotum.* 3. F: *operando.* Hec ille.
Gesto mnohym hlauw Wykle. E: *Explicit epistola.* 4. AC: *De Amore.*
B: *De Amore sive de quintuplici questione.* 11. A in marg.: 1. 14. B:
requirit. A in marg.: 2. 20. A in marg.: 3. 23. B: *Dei deest;* ib.
A: *statu vite.* 24. ABC: *prox^o dicitur: proximo (?)* 27, 28. C: *et in*
lege eius deest. 29. A in marg.: 4. 32. B: *servavit.*

4. Cf. Select English Works of John Wyclif III, 183—185.

quod scire potest evidencius et secure, quod diligit dominum Deum suum, quia quam securus est quod servat decalogum vel quamcunque particularem legis Dei, tam securus potest esse quod diligit Deum suum. Sicut enim mandata Domini sunt connexa, sic eorum observantia et dileccio Dei quī est obiectum diligibile huius legis.

Quoad quintam questionem patet quod status viatoris quem Christus instituit scilicet status sacerdotum, status militum et status laborantium, ad quem est communis status virgineus et status coniugalis ac vidualis. Est status perfectissimus viatoris status sacerdotalis et virginalis, cum Christus ipsum habuit et manebit in patria in beatis. Quibusdam autem viatoribus congruit unus status et quibusdam alius. Deus autem non potest eis deficere, limitando eis statum plus congruum, si non ponant obicem in peccando. Status autem istarum sectarum quatuor qui creditur non per Christum sed diabolum introductus, videtur esse periculosus et a catholicis evitandus. Et sic prodest multum viatoribus studere evangelium sedule in illa lingua in qua ipsis sententia evangelii magis patet, quia ex fide omnes fideles debent sequi dominum Iesum Christum, et de quanto fuerint secuti ipsum similis, de tanto plus et meritorius ipsum amant. Cum ergo tam gesta quam doctrina Christi plus in evangelio expressatur, patet quantum prodest fidelibus sedulum studium huius libri. Querit insuper idem fidelis in Domino, quis est sensus, quem Psalmista intenderat in istis duobus versibus *Psalmo CXV, 16, 17 Domine, quia ego servus tuus: ego servus tuus et filius ancille tue, disruptisti vincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis et nomen Domini invocabo.*

Hic dico tamquam mihi probabile citra fidem, quod quilibet martir Dei potest pertinenter Deo dicere istos versus. Confitetur autem sic Domino, quia Deus ex gracia sua dupliciter ipsum constituit servum sibi et filium

Each man must choose the state that is best for him.

He should study the Bible in the tongue that suits him best.

1, 2. CD: *dominum* deest. 3. D: *vel quantumcunque*. 4. D: *debet esse*. A in marg. inf. aliena manu: *Symon de Leta Curia*. 8. A in marg.: 6. 8-10. In Codd. textus corruptus est. Legere debes: *patet quod status quos Christus instituit sunt: status sacerdotum, status militum et status laborantium*. 11, 12. BC: *Et status*. 14. B: *in sanctis*. 15. C: *autem* deest. D: *Deus vero*. 20. CD: *sedulum evangelium*. 22. D: *debent* deest. 27. ACD: *Queritur*. BC: *ille*. A in marg. corr.: *idem*. 28. D: *esset servus*. 29. A: *Psalmus*. 31. C: *disruptisti domine*; ib. A: *et tibi*. 34. *martir*. A: *mr* = *mater*. A: *matirum*; ib. A: *Deus*.

sancte matris ecclesie sponse Christi. O Domine Deus, hec libi confiteor, quia ex tua gracia constituisti me servum tuum; specialiter dico, quia nedum spero sed credo realiter ante mortem quod tibi serviens promereor beatitudinem post hanc mortem. Et quia talis est martir⁵ dupliciter, quia tam corpore quam anima servit Deo, non inmerito geminat ista verba: *Ego servus tuus*, et *ego servus tuus*, et quia meritum non est possibile, nisi fuerit in viante filio matris ecclesie, ideo martir humiliter confitetur quod sit *filius ancille Dei*, que est ecclesia¹⁰ mater sua ancillans Christo pro via, sicut: *Luc. 1°* dicitur de Maria. Et cum hec est sponsa Dei in patria, nec fingenda est fides ista in papa vel cardinalibus sed generaliter et comuniter in Christo et quibuscunque quos ipse predestinavit ad gloriam: *dirupisti vincula mea*, que sunt¹⁵ vincula peccatorum et vincula amoris inordinati inter corpus et animam. Qui amor in martiribus ante mortem est disruptus. Martires autem postmodum Domino confitentur quod *sacrificabunt hostiam laudis*, cum propter defensionem legis Domini gratis sibi offerunt vitam²⁰ suam. Nec videtur quod maior hostia laudis vel sacrificium Deo placencius offerri posset Domino hic in via. Et ista invocacio nominis Domini in hoc facto sanctorum martirum videtur esse invocacio placencior viatorum. Unde Christus et sui apostoli cum aliis plus dilectis²⁵ martiribus sic nomen Domini invocaverunt, et cum necesse sit vincula amoris anime ad corpus dirumpi in quolibet viatore, rogemus Dominum quod ista vincula ad sui gloriam in hoc statu miserie dirumpamus.

6. Litera ad quendam Socium.

30

Exhortation to
perseverance
written at
Lutterworth.

Amice carissime. Vobis in nomine Dei regracior quod statis viriliter in causa sua, conformiter legi Christi. Et quia scitis quod constans et perseverans coronabitur, suppliciter de animosa perseverancia sub spe premii sempiterni, quia istud ut fidem credimus, quod de quanto³⁵

4. D: mereor. 5. D: est deest. 7. A: Ego suus. 8. D: tuus deest. 13. A: vel in. 14. CD: et quocunque. 27. D: vincula autoris. 30. ABD: Litera parva ad quendam socium. Epistola Joh. Wy. ad consortem suum Radlim (= Radlinum) Strobe. 31, 32. A: quod satis viriliter laboratis in causa sua. B: quod satis viriliter laboratis. D: quod satis viriliter in causa sua conformiter. 32. AB: laboratis conformiter.

quis in causa ista caritative agonizaverit, de tanto sibi reponetur in Christo celeste premium. Quod vobis omnibus concedat dominus Iesus Christus.

Vester servus et socius in labore Io. W. curatus de
5 Lutterworth.

7. De Peccato in Spiritum Sanctum.

Nemo peccat in Spiritum Sanctum ad sensum evangelii, nisi qui peccat contra Dei clemenciam finaliter desperando. Pro declaracione istius dubii, suppono ex
10 fide quod sancta mater ecclesia sicut quodlibet eius membrum sit cum Christo sponso ecclesie sponsata.

The sin against the Holy Ghost is despair of God's mercy.

Secundo suppono tamquam probabile quod multi false vocati prelati istius ecclesie sunt dampnandi et per-
consequens ipsi sunt diaboli, cum Christus, qui non
15 potest esse acceptor personarum, dicat *Ioh. VI, 71: Nonne duodecim vos elegi et unus ex vobis diabolus est.* Si ergo Scariot, qui fuit electus a Domino et nimis profundatus in avaricia secundum eius testimonium, qui mentiri non poterit, fuit diabolus, quare non prelati
20 cesarii, qui non fuerunt electi a Domino sed plus in avaricia profundati. Ex istis formetur sic ratio: quilibet prelatus in Anglia est membrum sancte matris ecclesie, ut dicunt heretici, et cum quolibet membro sancte matris ecclesie est Dominus desponsatus, igitur cum quolibet
25 prelato in Anglia est dominus desponsatus. Et cum iuxta secundam suppositionem a probabili sunt multi eorum diaboli, sequitur ex dictis quod Deus est cum diabolo desponsatus. Dicunt catholici, ut Augustinus plane declarat Omelia XVI super Iohannem, quod solum predestinati
30 sunt membra sancte matris ecclesie; et sic viator debet sperare et non ut fidem credere quod ipse sit membrum sancte matris ecclesie. Ideo est multis evidens quod multi prelati, qui tantum a vita Christi exorbitant, non

Many prelates are devils.

2. C: reponitur. 4—5. B: Vester — Lutterworth deest. D: in labore curatus in Lutterworth. C: Luttroworth. Explicit epistola missa per Jo. ad quandam consortem suum Radm Strode. 6. A: De Peccato. In marg.: De peccato in spiritum sanctum ad sensum evangelii. In marg. sup.: De peccato in Spiritum Sanctum. B: De illo quis (!) in spiritum sanctum peccat. E: Sequitur dubium contra cavillantes quod presciti sunt ecclesia. 11. BCDE: desponsata. D in marg.: Dubium. 17. DE: igitur. 21. C: formatur. 24—25. B: igitur — cum deest. 26. B: multi deest. 27. CE: ex datis. 29. ABCD: Omelia XVI super Iohannem deest.

sunt membra ecclesie, nisi forte equivocetur in ecclesia, vocando ecclesiam malignantium ut prescitos ecclesiam cuiusmodi sunt prelati.

8. De Octo Questionibus Pulcris.

Amice preclare, ex scripturis vestris concipio quod⁵ queritis pulcre et compendiose multas difficiles questiones. Quantum ad verbum Christi *de gladio* dictum Petro, potest salvo meliori iudicio sic sane intelligi, quod omnis qui gladio materiali inuste percutit, hoc est, contra voluntatem Domini, gladio spirituali, id est, divino¹⁰ iudicio punietur; patet ista sententia ex hoc quod necesse est omnem peccantem puniri a Deo proportionaliter ad peccatum.

Quantum ad aliam questionem qua queritur *in qua terra dantur decime militibus et ob quam causam*:¹⁵ Quoad primam partem videtur quod cronicator et peregrinantes multas provincias sciunt isti parti satisfacere. Et quoad secundam partem videtur probabile quod milites propter istud debent in ministerio Christi fideliter laborare.²⁰

Quantum ad terciam questionem qua queritis *an ante tempus Gregorii decimi licuit christianis solvere decimas* tam prediales quam alias pauperibus magis indigentibus.

Quoad istud est michi probabile istam questionem usque hodie esse veram, cum decime sunt bona pauperum²⁵ et rectores titulo pauperum debent in alleviacione sui populi accipere decimas ad mensuram, quod non intelligo per acceptionem decime quod sacerdotes debent legem istam Pauli *Thi. VI, 8, habentes alimenta et quibus tegamur hiis contenti simus* dimittere, sed decimis debent³⁰ planius de alimentis et tegumentis mensurabiliter sustineri. Unde quia quibusdam presbiteris minus quam decime ad istud sufficeret, ideo quidam aput se determinant quod non excommunicent suos subditos nec eos vexent implicite propter detraccionem eciam illicitam decimarum,³⁵ quia satis est illis ut habeant alimenta et tegumenta

The collection
and use of
tithes.

3. AD: cuius huiusmodi. B: correxit. 4. A: Incipit de 8 questionibus. B: De 8 questionibus. 7. AB in marg.: De gladio. A in marg.: 1. 14. A in marg.: 2. De decimis; ib. B: ad illam questionem. 33. B: sufficient. 34. B: vexant.

que pro ministerio suo sufficerent; et supposita quod subditi sui in isto deficiunt, videtur illis secundum evangelium *Matth. V* quod debent eis remittere et pro inimicis patencioribus deprecari; ideo satis esset illud quod sive de decimis sive de aliis elemosinis habeant alimenta et tegumenta que sufficerent pro suo ministerio peragendo.

Quantum ad quartam questionem scilicet *quare in lege gratie vendicantur decime potius quam primicie*, Tithes and first fruits.
 10 videtur salvo meliori iudicio, cum decime fuerint pro tempore ante legem et non sic primicie que fuerunt magis ceremoniales, quod consonantius est exonerare subditos de sustentacione sui sacerdotis per dacionem decimarum quam per dacionem primiciarum que tem-
 15 pore legis veteris ad maiorem similitudinem dancium. Et quantum ad secundam partem huius questionis scilicet quod Deus petit ultra decimam, quia, quidquid homo habet preter victum sibi et sue familie, petit Christus erogare pauperibus, videtur michi probabile quod Deus,
 20 cum sit plenius dominus, petit ab homine quod debet sibi corpus et animam cum omnibus bonis suis; et sine huius repugnancia licitum est specialiter seculari reservare moderate de thesauro ultra necessaria sibi et sue familie que sunt ad victum et vestitum, cum Christus ultra
 25 necessaria sibi et sue familie que sunt ad victum, et suis apostolis reservavit pecuniam in loculis. Seculares quidem habent multos sumptus inopinatos superne mentis pro quibus est necessarium cum prudentia providere; et sic in nova lege curati quidam non curant
 30 de parte decima, sic quod habeant ad sua officia requisita; sed consonum videtur quod vivant cum modamine de parte decima, sicut vixerunt in veteri testamento. Et hoc videtur melius tam subditis quam curatis.

Quantum ad quintam questionem qua queritur *cur Christus non solvit decimam templo sicut solvit tributum imperatori*, dicitur quod ideo non solvit decimam templo, quia non habuit curam de temporalibus ex quibus decime solverentur. Dedit autem imperatori staterem

Why Christ paid tribute but not tithe.

1. B: *ut supposito*. 8. A in marg.: 4. 9. A: *premicie*. 12. *magis*.
 Cod.: *in agris*. 14. AC: *daciones*. 15. Codd.: *dancium* (sic).
 26. C: *plenus*. 22. *seculari* deest. 25. A: *sibi* (sic). BC: deest.
 34. A in marg.: 5.

acceptum de ore piscis, docendo suam ecclesiam mundi principibus obedire. Unde sepe alludebat brachio seculari, non lego autem quod applausit pontificibus legis veteris et multo magis non approbavit prelatos cesarios iam instantes.

May the curate
claim the full
tithe?

Quantum ad sextam questionem qua queritur *utrum liceat curato taxare homines quantum debent sibi dare in anno pro omnibus decimis sibi debitis*. Quantum ad istud videtur michi quod duo fideliter sunt notanda, primo quod per talem taxationem non solvat regulam apostolicam ex cupidine vel aliqua tali culpa, secundo quod sic tractet suos parochianos in tali taxatione quod dacio eorum sit pia et sic meritoria et non exaccio mundialis et in illis duobus assistentibus non video quin liceat curato de omnibus et singulis suis parochianis taxam moderatam accipere; istud enim foret alleviamentum tam subditis quam curato.

It is enough
for the layman
to pay what he
is taxed at.

Et quoad septimam questionem qua queritur *numquid sufficiat laico quoad Deum solvere curato suo talem taxam in casu quo plus lucratus fuerit quam taxa se extendit*, videtur michi quod hoc sit satis sufficiens supposito quo prelatus collectis omnibus suis elemosinis habeat sufficienciam ad ducendam vitam honestam et pauperem pro suo pastoralis officio peragendo.

Whether tithes
may be paid to
a curate who
abuses them.

Quantum ad octavam questionem qua dicitur *non sit peccatum res pauperum dare non pauperibus, cum decime sint tributa pauperum, videtur esse sacrilegium solvere decimas curatis abutentibus*. Hic videtur michi quod prudencia evangelica est utendum cavendo de temerario iudicio quod prelatus abutitur istis bonis, quia sepe contingit parochianos pauperes iudicare quod minus curato suo sufficiat quam cursu mundi currente sufficeret, et contingit multis parochianos velle redigere suum curatum ad mundanam sollicitudinem et laborem, sicut seculares pauperes communiter occupantur, et tunc cum illis paribus ista temporalia curato sufficerent ad victum et vestitum, sed tunc oporteret ipsum officium pastorale dimittere et se ipsum contra fidem Apostoli negociis secularibus implicare. Supposito ergo quod non sit error

6. A in marg : 6. 13. C: eorum sit meritoria; correxit in marg.
13. B: in deest. 14. 15. B: video quando. 18. A in marg.: 7.
22. B: quo prelati. 25. A in marg.: 8. 30. AB: quod quia.
33. B: reducere. 35. B: occupant. 36. B: ista deest.

in iudicio subditorum, videtur quod est licitum et meritorium decimas a curato illis abutente subtrahere, et in alios pios usus expendere, sed quia potest esse error in ista materia utrobique, ideo consuetudo introducitur
 5 tamquam lex ecclesie quod, sive curatus vivat evangelice sive viciose, quod parochiani in solvendo sibi decimas se ipsos exonerent et in periculum sue anime abusum illum committant. Et in isto cathaclismo est lapsus mundialium curatorum. Quis enim dubitat quod non
 10 esset elemosina ministrare gladium frenetico furioso vel dare vinum vel aliud calidum mentis incompeti in acutis febribus laboranti. Et proportionaliter videtur esse de elemosinis parciendis tam curatis quam aliis, et sic potest esse peccatum damnificum ecclesie in ista
 15 materia utrobique. Lex autem Antichristi que hodie tantum prevalet impedit multos fructus sagaces qui prodessent ecclesie, et ita lapsus a lege evangelica et conversacione Christi cum suis apostolis multum dampnum ecclesie insensibiliter introducunt.

20

9. De Fratribus ad Scholares.

Subito aurugine prima a parte sinistra venit quidam turbo nimis olens nomine Caym quatuor Fratrum ordines in se continens. Non immerito Caym nuncupatur ipsorum origo, quia ipsius filii per eorum gesta potissime deno-
 25 tantur. Qui (ut ita loquar) sunt illi quatuor maligni spiritus quibus preceptum est ab angelo, ne nocerent terre et mari neque arboribus, quousque signentur servi Dei in frontibus eorum. Qui frontem sanctitatis extrinsecus et lupinam versuciam intrinsecus ostendunt; in
 30 quibus maxima vite perfeccio consisteret. Quorum actualia gesta si intrinsecus conspiciantur et ad res verborum referantur: nulli dubium quin sunt peiores quam pharisei vel ypocrite, phylateria dilatantes, eminenciora querunt sedilia, ab omnibus nomine Rabi salutare desiderantes.

Wickedness of
the friars.

6. AB: sive virtuose; ib. Codd.: parochia. 7. Codd.: in deest.
 10. A: Explicit de 8 questionibus. B: Explicit de 8 questionibus. De illo quis (sic) in spiritu sancto peccat. 21. aurugine (sic). B: a ruine previa; ib. (ut = venit deest. 27. B: mari deest. 33. A: phylatoria; ib. A: querunt.

Ista quadriformia monstra caput anguinum, cor leonis, ventrem olentis capre, pedes pavonis habencia meam innocentiam diris versuciis lacerarunt. Hec est gens sancta, de qua scribit Bernhardus ad Eugenium papam sic dicens: *Hii erga Deum impii, in sancta temerarii, 5 invicem sediciosi, in vicinos emuli, in extraneos inhumani, superioribus infideles, inferioribus importabiles, ad petendum inverecondi, ad negandum frontosi. Hii importuni sunt, ut accipiant, inquieti donec recipiant, ingrati postquam acceperint. Docuerunt linguam suam loqui grandia, cum 10 operantur exigua, largissimi promissores, paucissimi exhibitores, blandissimi adultores, mordacissimi detractores, simplicissimi dissimulatores et malignissimi proditores. Hii sunt qui variis incedunt semitis. Quantiscunque ergo semitis incedunt, anfractibus errent seu in viis devient, 15 unicus est exitus, unica viarum suarum meta, unicum caput et principium, omnium diversitatum suarum que est sola malicia. Bonus enim frater rarus est cum fenice; mali autem tam copiosi, quod nullus expers locus malignitatis eorum; cum amantur amare pungunt 20 et afflictioni vacant usque ad divisionem corporis et anime. Isti sunt inutiles trunci vel statue reposite in ecclesia ad bonorum temptationem, penam vero malorum. Tandem quia non ulterius deserviunt, in ignem mittendi sunt. Hii sunt scala Iacob, cuius summitas extenditur 25 et vice versa pretenditur. Per quam Datan et Abyron descendebant velociter in abyssum. Hii sunt spiritus maligni quorum non est numerus, qui nichil aliud agunt, nisi ignem in terram mittunt, scilicet flammam urentem homines et iumenta, fruges et alimenta continue con- 30 sumendo. Hii sunt de quibus Rachel conqueritur et antequam convertantur a viis suis pravis noluit consolari. Hii sunt quatuor bestie quas Daniel vidit ascendentes de mari, plura cornua habentes cum alis, quibus bellum inest, devastancia, que sunt ursus, pardus et 35 leena, quorum proprietates secundum naturales instinctus per ferocitatem tribus ordinibus Fratrum, scilicet Predicatoribus, Minoribus et Augustinensibus non inmerito*

A good friar is
as rare as a
phenix.

Daniel's four
beasts
correspond to
the orders of
friars.

2. B: et ventrem. 4. A: scripsit; ib. B: ad Eugenium deest.
5. B: sic docens. 11. A: operentur. 15. B: errant. 22. B: reposita.
23. B: pene. 25. A: cuius modo; ib. A: exciditur. 26. B: versa
deest. 29. B: terra. 35. A: in erat.

concordabunt. Sed quarta bestia nimis terribilis ungues et dentes habens ferreos et decem cornua, cuius nomen in visione Danielis non recitatur, universitati Carmelitarum correspondet. Isti namque multum terribiles quam-
 5 cunque domum intrant suis tradunt conviciis coinquinandam et menticulosam mendaciis, dentes et ungues habent ferreos, victum cotidianum communitatis consumentes. Scriptum est enim: *Comederunt Iacob et locum eius desolaverunt*. Decem cornua habent, quia multi
 10 superbi contra decalogum viventes. Nomen prefate quarte bestie in visione Danielis non recitatur, quia predicti Carmelite a parte iuris non leguntur approbati, nec eorum regula ab aliquo doctore instituta. Et postquam iste quatuor bestie totam terram infecerunt, putaverunt
 15 se supra nubes elatas. Veniet terribilis in consiliis dominus et destruet eas et evellet ac emigrabit, sic quod non apparebit eorum memoria super terram. Cuius turbinis pars prima fuit ordo Predicatorum, proprio nomine Iacobite quasi subplantatores nominantur. Isti
 20 namque fratres iuxta professiones ordinis in paupertate spiritus fuerunt instituti, ut per seminationem verbi divini iuxta formam evangelicam indoctos instruerent, lapsos erigerent et vacillantes in fide solidarent et forma virtutum et speculum honestatis existerent. Modo tamen
 25 curiositati totaliter dediti per scurillas, nugas et commenta gentilium in predicando facti sunt laquei ad ruinam cicius quam ad edificium perfectionis ad coronam. Et in tantis peccatis populorum sunt impinguati quod ex mammona iniquitatis et turpibus lucris domos et
 30 edificia speciosa preter et ultra necessitatem indies edificant, et ex hoc elati putant se celum vertice pulsare et volare super pennas ventorum, de quorum divitiis bibit avaricia, dum puteos argenteos statuit eorum mendax inopia. Qui potius iuxta professionem
 35 ordinis pallium cum Ioseph, cum Mattheo theloneum et ydriam cupiditatis cum Samaritana relinquere niterentur. Sed huiusmodi pseudoprophete in vestimentis ovium incedentes intrinsecus autem lupi rapaces: hii sunt angeli sathane se transfigurantes in angelos lucis, sub

How the fourth
 beast
 corresponds to
 the Carmelitas.

The Lord shall
 destroy these
 orders.

How the friars
 preachers have
 fallen away
 from their first
 aim.

3. A: *universitas* 4. B: *correspondent*. 11. Codd.: *predicte*.
 26. A: *ad deest*. 33. A: *statuerit*.

8. Psalm. LXXVIII, 7.

Praise of
Oxford.

Evil wrought
there by the
friars.

quorum simplicitate desinit lupina rapacitas ab antiquo.
Cum enim presens universitas Oxoniensis que propter
multiplices effectus vinea Domini non inmerito nuncupatur,
a sanctis patribus fuerat fundata et loco congruo situata,
fontibus et fluviis irrigata, pratis et pascuis circumdata,
planiciebus et saltibus protensa, montibus et collibus
ad pellendum procellarum spiritus circumvallata, arbustis
virentibus et locis nemorosis vicina et ut verbo uno singula
concludam: Locus amenus fertilis et optimus et habi-
tationi deorum convenientissimus domus Dei et porta
celi congrue vocitata: ad hanc vineam et universitatem
dudum venerunt quidam validi mendicantes, hiis diebus
in vestimentis ovium incedentes, qui Esau sunt manibus
et vocem Iacob indicant; qui sunt sancti ypocrite,
mendici superbi, confessores lutei, predicatorum elati.
Et si quis sub uno involucro facinus gravissimum vel
ut ita dicam universum genus malorum perpetraret,
frater absolucionis officium obtinens confitentem ab-
solveret, iniuncta sibi penitencia pecuniaria ad eius usum
privatum vel fratrum edificia specialiter edificanda, licet
cum omnibus peccatis recedat, quibus oneratus accessit,
quod scienti dubium nulli a prefatorum delictis Ad
presens supersedeo, unum tamen addo: Si quis universa
volumina Augustini transscriberet, vix medietatem faci-
norum, delictorum, machinationum, figmentorum et
nephandorum suorum actuum continet. Et ne honoris
mei causa scripsisse videar, valeatis.

8. B: *et ut* deest; ib. B: *singula* deest.
26, 27. A: *et ne ho scripsisse* (lacuna).
27. A: *Explicit quoddam scriptum de Fratribus ad scolares.*

14. A: *voce.* 18. B: *of-*
22. Hic aliqua desunt.
27. A: *Explicit quoddam*

Conclusiones triginta tres sive de Paupertate Christi.

Prima conclusio.

Christus, Deus noster, caput universalis ecclesie, fuit
5 pro tempore huius peregrinationis homo pauperimus. — Christi while
on earth the
poorest of men.
Patet conclusio quoad implicitum per illud ad Coll. I, 18:
Ipse est caput corporis ecclesie, qui est principium, primo-
genitus ex mortuis, ut sit in omnibus ipse primatum
tenens. Et secunda pars probatur ex hoc quod nemo
10 potest esse pauperior quam carendo simpliciter omni
seculari possessione etiam usque ad proprium domicilium,
in quo quiesceret. Sed sic fuit de Christo iuxta illud
Matthæi VIII, 20: *Vulpes foveas habent et volucres celi*
nidos, filius autem hominis non habet, ubi caput suum
15 *reclinat.* Et ad istum sensum exponitur hoc dictum
Christi a beato Ieronimo et aliis sanctis doctoribus. Et
confirmatur per illud Apostoli dictum II ad Cor. VIII, 9:
Scitis, inquit, gratiam domini nostri Iesu Christi, qui
propter nos egenus factus est, cum dives esset, ut illius
20 *inopia vos divites essetis;* inopia quidem dicit privative
gradum excellentissime paupertatis.

3. AD in marg.: 1^a conclusio. B in marg.: Incipiunt conclusiones
extracte ex libris diversis cutusdam doctoris evangelici multum valentes
ad cognoscendum vitam palliatam et ypocriticam sacerdotum modernorum
sive ecclesie moderne post dotationem Constantini. E in marg.: 1. F in
marg.: Conclusio prima. G: De paupertate Christi. Conclusio prima. H in
marg.: Hic incipiunt conclusiones sapientes heresim magistri Johannis
Wicleph Anglici. 6. DE ad deest. E in marg.: Pauperrimus homo
Christus. 7. B: est deest. 9. B: Et deest. 10. E in marg.: Pau-
pertas maxima. 16. E in marg.: Jeronymus; ib. ADEFH: et deest.
17. DFGH: dictum deest; ib. ADE: ad deest. 18, 19. G: quoniam
propter; ib. B: nos . . . essemus. 20. E in marg.: Inopia.

1. Cf. Loserth, Studien zur Kirchenpolitik Englands II,
28—47, 112—115.

Secunda conclusio.

Christ the
richest of men.

Christus fuit tam quoad eius divinitatem quam quoad eius humanitatem abiecto titulo secularis dominii homo ditissimus. Probatur quoad divinitatem Christi, nam ante incarnationem fuit secundum Apostolum summe dives, nec potest deserere illud quod est perfeccionis simpliciter; ideo remanet eternaliter summe dives. Confirmatur per illud Apostoli ad Coll. II, 3: *In quo sunt omnes thesauri sapientie et sciencie absconditi.* Quoad humanitatem vero patet ex titulo primogeniture et originalis iusticie quod fuit rex mundi et dominus plenus omnium temporalium domus Dei iuxta illud Psalmo VIII°, 8: *Omnia subiecisti sub pedibus eius.* Ex quibus patet correlarie quod non repugnat sed consonat eundem esse summe divitem ac summe pauperem secundum disparem rationem; sicut enim Christus simul fuit in unum dives et pauper, ut dicitur Psalmo XLVIII°, 2.

Tercia conclusio.

All priests are
bound to
poverty.

Omnes sacerdotes Christi: pape, cardinales, episcopi, abbates, priores vel eius subditi tenentur sequi Christum in evangelica paupertate. Probatur: Omnes tales tenentur esse pure de sorte Domini in statu perfecciori ac vite Christi conformiori quam laici; quod stat potissime in observancia evangelice paupertatis; ergo conclusio. Et sic intelligitur illud dictum Christi Matth. XIX, 2, dictum adolescenti multis habenti possessiones: *Si vis perfectus esse, vade et vende omnia que habes et da pauperibus. Et habebis thesaurum in celo. Et veni, sequere me.* Unde quia Zacheus, Nicodemus, Lazarus et ceteri iusti Christi discipuli temporalia sua non tunc taliter reliquerunt, sequendo Christum, ideo non recepit eos ad apostolatam, ut dicit Ieronimus Epistola CXXII ad Pamachium de Zacheo.

1. A: *Sequitur alia conclusio.* D: *Secunda conclusio.* E in marg.: 2. G: *Conclusio secunda.* 2. H: *deitatem.* 6. E in marg.: *Dives summe Christus fuit secundum divinitatem.* 8. DE: *ad deest.* 13. H: *Psalmi;* ib. E: *VIII deest.* In marg.: *Dives fuit summe Christus secundum humanitatem.* 15. D: *et summe.* 17. E in marg.: *Dives, pauper summe Christus.* 18. D in marg.: *Tercia conclusio.* E in marg.: 3. G: *Conclusio tertia.* 19. E in marg.: *Pauperes evangelice tenentur esse sacerdotes.* 24. H: *magis quam laici qui quidem status stat potissime.* 24. BH: *igitur conclusio.* 28. E in marg.: *Apostoli Christi cur facti non sunt Nicodemus, Lazarus et ceteri iusti.* Nota 29. H: *ceterique.* 31. E in marg.: *Nota Ieronimus.* 32. H: *ad Palmacium.*

Quarta conclusio.

Non licet alicui pure clerico pro tempore legis gratie quo est huiusmodi civiliter dominari. Patet ex diffinitione clericum quam tradit Ieronymus Ep. XXXIV: Clericus, inquit, qui Christi ecclesie servit, interpretetur primo vocabulum suum; et nominis diffinitione prolata intelligatur esse quod dicitur. Si enim clericos grece latine sors appellatur, propterea clerici dicuntur, quia de sorte Domini sunt vel quia ipse Dominus sors, id est, pars clericorum est. Et sequitur: Quod si quispiam aliquid preter Dominum habuerit, pars eius non erit Dominus, verbi gratia: Si aurum, si argentum, si possessiones, si varia suppellectilia, cum istis partibus Dominus dedignatur fieri pars eius. Et istum modum habendi interdictum clerico declaravi alias esse modum habendi secularem, proprietarium vel civilem. Unde sanctus Thomas secunda secunde q. CLXXXV: Ille, inquit, cum Deo alias partes habet, cuius studium diminuitur circa ea, que sunt Dei, cum intendit hijs que sunt mundi. Istud studium debet clericus in quantum talis dimittere et tollendo crucem iuxta conclusionem proximam sequi Christum. Ex istis et similibus dictis sanctorum cum descriptione dominationis civilis patet conclusio. Est enim dominatio civilis vel secularis quod idem est dominatio licita laico sed clericus a scriptura sacra ac sanctis doctoribus interdicta. Nam Luce XXII, 25, 26: Salvator instruit suos apostolos cavere dominationem huiusmodi, cum sic dicit: Reges gentium dominantur eorum, vos autem non sic. Ex quo sumpsit beatus Petrus Christi vicarius suam sententiam I, Petri V, 3, quando monuit clericos sortis sue quod sint neque dominantes in clero etc.

A priest may not hold civil rule.

1. D in marg.: *Quarta conclusio.* E in marg.: 4. G: *Conclusio quarta.* 6. B in marg.: *Clerici diffinitiones et denominationes secundum Ieronymum.* E in marg.: *Ieronymus.* 6, 7. G: *nilatur esse.* 7. D: *quid dicitur.* 10. D: *Qui si; ib. ABDEFG: quippiam.* 12, 13. DH: *variam suppellectilem.* 13. H: *partibus non dedignatur esse pars.* 15. E in marg.: *Habendi modus civiliter clericis interdicatur.* (Sic et in sup. marg.) 15, 16. D: *proprietatem.* 17. B: *CLXXXIX.* H: *questione LXXXV.* 19. E in marg.: *Temporalibus intendere periculosum est clericis.* 23. H: *patet conclusio deest; ib. A in marg.: Nota quid est dominatio civilis.* BE in marg.: *Dominatio civilis quid sit (E: dicitur).* 31. H: *neque deest; ib. DG: in cleris.*

4. Hieronymus ad Nepotianum; et citatur in Decreto II Pars, Causa XII, Cap. V. Cf. Trialogum 407/8. 14. Cf. De Civili Dominio I, 52, 128/9; III, 375. 17. St. Thomae Aquinatis Opp. (Rom. 1899) tom. X, 480.

Quinta conclusio.

Civil rule is
repugnant to
the Pope's
office.

Repugnat statui domini pape sicut cuiuscunque Christi pontificis civiliter dominari. Probatum: Illicitum est cuiquam pure clerico sic regnare ex conclusione proxima. Dominus papa et episcopi eius suffraganei debent esse 5 clerici purissimi et immediatissime sequi Christum, ergo conclusio. Unde beatus Bernhardus libro ad Eugenium papam declarans quod ex iure successionis vicarie sancti Petri non potest vendicare civile dominium, ita subdit: Esto ut alia quacunque ratione hec tibi vendices sed non 10 apostolico iure. Quomodo autem potuit iste tibi dare, quod non habuit? Quod habuit, hoc dedit: sollicitudinem super ecclesias; numquid dominacionem? Audi ipsum: Neque dominantes, ait, in clero, sed formam facti gregis. Et ne dictum sola humilitate putes, non eciam veritate, 15 vox Domini est in evangelio: Reges gentium dominantur eorum et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur: vos autem non sic. Et infert: Planum est, apostolis interdicitur dominatus: ergo et tu tibi usurpare audes aut dominans apostolatam aut apostolicus dominatum. Plane 20 ab alterutro prohiberis; si utrumque simul habere velis, perdes utrumque. Alioquin non te exceptum illorum numero putes, de quibus Deus sic conqueritur: Ipsi regnaverunt sed non ex me, principes extiterunt, et ego non cognovi. Iam si regnare sine Deo iuvat, habes gloriam sed non 25 apud Deum. Et si interdictum tenemus, audiamus edictum: Qui maior est vestrum, ait, fiat sicut minor et qui precessor est, sicut qui ministrat. Forma apostolica hec est: Dominacio interdicitur, indicitur ministratio. Ecce quam plane iste sanctus convincit ex scriptura sacra quod 30 omni pape interdicitur dominatus. Et revera, dampnare,

1. D in marg.: *Quinta conclusio*. Sic et in omnibus sequentibus conclusionibus. E in marg.: 5 (sic 6, 7 etc. in seqq. conclusionibus). 5. B: *papa, episcopi et eius*. H: *Sed dominus*. 6. D: *mediatissime*; ib. B: *igitur*. 7. E in marg.: *Bernardus*. 8. H: *declarans* deest. 9. H: *ita* deest. 12. H: *Quod habuit* deest; ib. H: *hec dedit*. 13. H: *ministracionem super* . . . *nunquam*. 14. DH: *forma*. 15. H: *nam eciam in veritate*. 18. H: *Et igitur planum est*. 18, 19. H: *interdictum fuisse dominatum*. 20. H: *aut apostolatus*. 23. E in marg.: *Regnaverunt sed non ex me etc. Istum textum, ad quos Bernardus applicat, bene nota propter palliaciones quorundam*. 25. H: *iuvat* deest. Lacuna in cod. 26. H: *Ac si*. 28. B: *est before sicut* deest; ib. H: *Forsan apostolica est*. 29. H: *et indicitur*; ib. E in marg.: *Bernardi commendacio notabilis*. 31. H: *dominatu*.

7. Cap. VI. Opp. (ed. Migne) I, 748. 28. Hunc locum verbotenus in libro De Potestate Pape, p. 137 invenies.

hereticare vel impugnare sententiam tam sancti, tam devoti et tam subtilis beati in celo ab ecclesia canonisati, sicut fuit beatus Bernhardus, et specialiter in materia fidei, foret nimis ceca presumptio. Constat
 5 quidem et dictis sanctorum et testatur canon XXIV, questione tertia, capitulo *Heresis*: quod *qui aliter intelligit scripturam sacram quam Spiritus Sanctus flagitat* adiuncta pertinacia *est* expresse hereticus. Cum ergo iste sanctus permansit in predicto intellectu scripture usque
 10 ad finem vite, videtur quod impugnare istam sententiam foret imponere heresim isti sancto. Quod foret nefas asserere, specialiter cum civilis dominatio Christi vicarii sompnata non sit fundabilis ex scriptura.

Sexta conclusio.

15 *Stat dominum papam et alios prelatos ecclesie habere licite usum quorumlibet dominiorum sine dominatione civili ex mero titulo meritorie elemosyne secularium dominorum.* Patet ista conclusio de facto et cursu ecclesie a tempore beati Silvestri pape et devoti imperatoris
 20 Constantini, in quo tempore tam reges quam sacerdotes Christi sic vivendo altrinsecus meruerunt. Quamvis enim ex scriptura sacra non expresse elicitur quod ecclesia taliter sit dotanda, tamen ex ratione convinci poterit, quod illud utrobique meritorie posset fieri. Stat enim
 25 per hoc devociones dominorum accrescere, ipsosque deponere occasiones peccandi ex affluentia diviciarum, in quibus prius peccaverunt, et utrobique fieri equiorem distribucionem ac usum moderatiorem bonorum pauperum. Nam sic fuit de facto in primitiva dotacione ecclesie.
 30 Quod autem nudus titulus elemosine dat clericis ius temporalia taliter occupandi, patet ex hoc quod nullus titulus foret pertinens nisi vel titulus civilis iusticie vel titulus iuris evangelici vel nature vel tercio titulus ele-

Prelates may have the use of things without civil rule over them.

6. E in marg.: *Scriptura sacra non aliter intelligenda est quam Spiritus Sanctus flagitat. Intelligere scripturam sinistre periculosum est.* 8. H: *adiuncta pertinacia deest.* 11. H: *isto sancto.* 15. D: *Restat (sic).* E in marg.: *Usus. Dotacio meritoria.* G: *Conclusio sexta.* 16. H: *usum quemlibet.* 17. B: *sicut secularium.* 19. E in marg.: *Silvester, Constantianus beati.* 23. D: *potuit.* 27. H: *peccaverant.* 30. E in marg.: *Dotacio cuiusmodi potuit utrinque esse meritoria.* 31, 32. B: *nullus talis.* 32. E in marg.: *Titulus: civilis iusticie, legis evangelice, elemosine.*

mosine donatoris. Primus titulus non potest fingi inesse clericis, cum nec Christus poterit dominari civiliter nec apostolos aut eius vicarios docuit stante sacerdocio sic ditari, ut patet ex prohibicione Christi secundum expositionem beati Bernardi, ubi ostendit quod dominus⁵ papa non potest iure apostolico vindicare civile dominium, sed posito quod alia ratione ut puta ex collacione imperatoris vel ficto titulo preter scripturam: tunc, ut ait beatus Bernardus, dominatur solum nuncupative quia illegitime, non ex Deo. *Planum*, inquit, est: *Apostolis*¹⁰ *interdicitur dominatus*. Et ad papam sit: *Plane a dominatu huiusmodi tamquam apostolatui prohiberis*. Quod autem ius evangelii vel nature non stabilis in pure clericis tale dominium, patet ex hoc quod merces temporalium limitatur clericis quantum est eis necessarium¹⁵ ad suum officium peragendum, ut patet Matth. X et I Cor. IX, unde prima Thimothei VI, 8 limitat Apostolus: *Habentes ergo alimenta et quibus tegamur, hiis contenti simus*. Relinquitur ergo solum titulus concessae elemosine secundum quod sacerdotes possunt supererogata dominia²⁰ supra vite necessaria vindicare.

Septima conclusio.

A prelate who abuses the goods of the Church forfeits his rights to them.

Eo ipso quod sacerdos Christi, etiam dominus papa, habitualiter abutitur bonis ecclesie, deficit sibi ius ad illa. Patet ex hoc quod papa iuris vel domini civilis cum²⁵ illo sacerdocio non est capax ex conclusione proxima nec habet tunc ius evangelicum vel nature, cum evangelium Apostoli II, Thess. III, 8 expresse asserat, quod oportet imitari apostolos qui non frustra panem manducaverunt, ne auditorium gravaretur. Cum, inquit Apostolus,³⁰ *essemus apud vos, hoc denunciabamus vobis, quoniam si*

1. H: donatorum. 3. B: apostolos vicarios. H: illius vicarios; ib. DH: decuit; ib. D: sacerdocio deest. 8. H: Imperatorum; ib. B: scripturas. 9. E in marg.: Dominacio nuncupativa. 11. H: et ad papam sic plane. 13, 14. H: stabilitur clericis pure. 14—15. A: tale—clericis deest. 14. B: merces. 14, 15. H: merces temporaliter. 17. BH: ad Cor.; ib. BGH: ad Tim. 19. D: concessio. 20. H: secundum quem. 22. G: Septima conclusio. 23. H: ipso quo; ib. DE: sacerdotes. E in marg.: Ius non habet ad bona ecclesie qui eis abutitur. 25, 26. B: papa iuris civilis cum illo; vel domini deest. E in marg.: Iuris domini civilis papa non est capax. 27. AB: nec habet deest; ib. E in marg.: ius civile, evangelicum, elemosyne. 30. AGH: Apostolus deest.

10. Bernardus ubi supra. 30. Thess. III, 10.

quis non vult operari non manducet. Patet ergo de lege evangelii et nature, quod deficit abutentibus divitiis nocendo sibi ipsis et proximis ius utendi, eo quod deficit eis ut sic labor evangelicus atque finis. Quod
 5 autem deest illis ex titulo elemosine, plane patet. Non enim est elemosina ministrare sacerdoti bona ecclesie, per quorum abusum ipsum dampnificat et datores. Quo-
 contra cum idem sit opus elemosyne ac misericordie: *It is a work of mercy to deprive such an one.*
 opus autem misericordie est relevare miserum a sua
 10 miseria, patet quod foret opus misericordie subtrahere a tali organa peccandi, quibus in sua miseria profundatur. Omne autem ius ecclesie adiudicans sacerdoti talia temporalia presupponit ius elemosine vel gracie in elemosinario, vel aliter deficit in iudicando, quia quoad
 15 Deum adiudicat pro indigno.

Conclusio octava.

Peccatum mortale foret ecclesiam Anglicanam vel quamcunque aliam ministrare domino pape bona ecclesie ad expugnandum Christicolas, ut super eis vel bonis
 20 *eorum civiliter dominetur.* Patet ex hoc quod expugnatio talis est actus civilis maxime alienatus a Christi consiliis; ergo non decet sacerdotem Christi maxime obligatum eisdem consiliis, cui non licet civiliter dominari; non enim licet vel laico sic pugnare nisi propter amorem
 25 proximi expugnandi, quem plus diligeret quoad corpus et animam quam omnia temporalia vel secularia dominia huius mundi. Unde conclusio Archidiaconi est in Rosario XXIII, q. V. *Excommunicatorum.* *Dicam, inquit, quod semper verum est quod quicumque occidit hominem*
 30 *semper peccat, nisi eo modo occidat quo pater castigat*

1. B: igitur. 4. AEGH: harum finis. D: harum finis divitiarum. E in marg.: iure utendi bonis ecclesie privantur mali sacerdotes. 5. H: deest eis titulo. 6. H: ministrari. 10. E in marg.: Misericordie opus. Ablatio temporalium. Auferenda sunt bona a sacerdote abutente. 11, 12. H: profunditur. 16. G: Octava conclusio (sic et in ceteris capp.). 17. E in marg.: Bella papalia que fiunt libidine dominandi fovenda non sunt. 21. H: est actus deest; ib. H: alienatur. 22—23. H: ergo non—consiliis deest. 22. B: igitur. 23. D: cum non licet; ib. E in marg.: Dominari civiliter non licet pape. 24. E: vello laico. 25. G: expugnandi Christi. 26. DG: vel secularia deest. 28. DEG: Dicat. H: dicas.

20. Cf. De Civili Dominio II, cap. XVII (p. 242) et XVIII (p. 262). 28. Decreti Sec. Pars, Causa XXIII, Questio VI. Cap. XLVII. Cf. De Ecclesia, p. 212.

filium. Cum ergo certum videtur quod papa auctorizans bella et sic implicite propter dominia que repugnant suo papatui fiunt excedit correccionem paternam; igitur peccat mortaliter. Et secundum Apostolum ad Rom. I, 32, *non solum qui faciunt facinora sed etiam qui consentiunt* 5 *facientibus digni sunt morte*, patet quam graviter peccant reges et regna nedum consensiendo tali facinori sed fovendo, dum bona regnorum, super quibus dominantur transmittunt sub pallio cece elemosine ad hunc usum. Numquid credimus sententiam summi pontificis con- 10 dempnabit in die iudicii talia opera misericordie palliata, quando dicit reprobis: *Quamdiu non fecistis uni de minoribus istis nec mihi fecistis*, Matth. XXV, 45? Quomodo ergo est ille minor vel humilior sequax Christi, qui talem vindictam prosequitur propter libidinem 15 dominandi? Unde Bernhardus libro IV ad Eugenium papam docet eum quomodo debet aggredi tyrannos nomine Christianos non ferro sed verbo spiritus: *Quid*, inquit, *tu denuo gladium usurpare temptas, quam semel iussus es reponere in vaginam.* Et sequitur: *Nunc vero* 20 *arripe eum qui tibi ad feriendum creditus est et vulnera ad salutem.* Quamvis enim licet domino seculari cum circumstantiis rectificantiis ad bella procedere et sacerdotem Christi convenit ad illud consulere; nunquam tamen licet vel pape tale bellum auctorizare in causa 25 propria ad finem, ut seculariter dominetur; bene tamen potest consulere dominis secularibus invadere infideles obstinatos vel barbaros, ne consumant bona ecclesie. Sed idem videtur procurare bella, propter elemosynas appropriandas Romano pontifici, ac si pauperes pugnarent 30 pro elemosinis mendicandis. Nam libro III ad Eugenium dicit Bernhardus, quod papa solum in spiritualibus ut humilitate, ministerio et paciencia iniurie superet secu-

How war may
be lawful.

2. H: *bellum*; ib. D: *explicite*; ib. D: *repugnat*. 3. ADGH: *fiunt* deest. 3, 4. ADEGH: *igitur — mortaliter* deest. 4. BD: *ad* deest. 9. G: *super alio cece*. 10, 11. B: *non condemnabit*. 11. DE: *opera nunc palliat*. 12. D: *quasi diceret*. E: *quando dicit*. 12, 13. B: *ex minoribus*. 16. E in marg.: *Bernardus*. 17. DE: *eum* deest. 20. D: *in ferro*. 21. DEG: *accipe* (GH: *arripe*) *eum qui tibi est ad feriendum* (ABCFH: *deferendum*) *creditus*; ib. E in marg.: *Gladius ecclesie*. E in marg. superiori: *Consulere licet sacerdoti ad bella gerendum*. 23, 24. D: *sacerdoti*. 25, 26. D: *bellum auctoritate propria in causa ad finem*. E in marg.: *bellare licet*. 28. E: *vel obstinatos*. 30. B: *pauper expugnaret*. 31. B: *mendicando*. 33. D: *in iure*. E in marg.: *Bernardus*.

lares. *Alioquin, inquit, quo pacto te reputes superiorem
hīs, a quibus beneficium mendicas?*

Conclusio nona.

*Illicitum est cuicunque sacerdoti Christi eciam Romano
5 pontifici excommunicare quemquam pure propter pecunias
vel aliquid temporale. Patet ex hoc quōd omnia tem-
poralia et oblationes collate ecclesie sunt elemosyne
laycorum, ut patet ex descriptione elemosine et testi-
moniis sanctorum. Sed nemo debet excommunicare
10 alium pure, quia non vult sibi conferre elemosynas,
quia hoc foret extorsio secularis contra naturam ele-
mosyne, que debet esse voluntaria. Unde Apostolus II
ad Cor. IX, 7 vocat elemosinam benedictionem, de qua
docet, quod unusquisque prout destinavit in corde suo,
15 distribuat, non ex tristitia aut necessitate sed hilaritate.
Unde II ad Cor. VIII, 8 hortans ad tales elemosinas
sanctorum sic scribit: *Non quasi imperans dico sed ut
doceat; ad Cor. XVI, 2: Unusquisque apud se reponat
recondens quod sibi placuerit.* Cum ergo non accrevit
20 domino pape potestas exigendi talia supra sanctos
apostolos, quomodo oriretur sibi auctoritas excommuni-
candi pure pro temporalibus? Unde Bernhardus libro III
ad Eugenium papam sic loquitur: *Sī multum deceptus non
es, nil te existimes plus accepisse a magnis apostolis.*
25 Et istam sententiam putat beatus Gregorius in Registro
libro II, Ep. XXXIV sequi ex Christi consiliis ad que
sacerdotes Christi specialiter obligantur. Et ponitur
dictum huius sancti pape in decretis XXIII, q. IV: *Inter
querelas. Ysidorus inquit, vir clarissimus a fraternitate**

No priest, not
even the Pope,
may
excommunicate
for the sake of
money or
temporal good.

1. E in marg.: *Maioritas pape.* 2. A: *a deest.* 5. H: *quemquem.*
6. B: *vel alia temporalia.* H: *aliquid temporale.* 6. EG: *vel aliquid.* E in
marg.: *Excommunicatio ferenda non pure pro bonis temporalibus.* 7. B:
oblate; ib. D in marg.: *Nota bene.* E in marg.: *Elemosyne sunt bona
cleri.* 11. H: *hec foret.* 12. A: *II deest.* 13. D: *ad deest;* ib. D:
benedictam. 15. H: *tristitia autem necessitate aul.* 16. BDEG: *II
deest;* ib. B: *XIII.* 17, 18. CH: *ut docet.* 19. ABD: *retrocedens;* ib.
B: *placuit.* 21. D: *non ex iure te existens accepisse a magnis apostolis.*
H: *non es manifeste existimans.* 23, 24. A: *deceptus est.* 24. A:
nil plus accepisse magnis apostolis te existimes. E in marg.: *Bernardus;*
ib. H: *magnis populis.* 27. B: *specialiter deest.* 29. EG: *Isidorus.*

1. Ibid. Principem te constituerunt, sed sibi, non tibi. Alio-
quin... 13. I ad Cor. XVI, 2. 23. St. Bernardi Ep. ad
Eugenium ubi supra. 25. Decreti Secunda Pars, Causa XXII,
Quaest. IV, Cap. XXVII ex Epistola Gregorii ad Januarium.

tua frustra se esse excommunicatum anathematizatumque conquestus est. Quod quam ob rem factum fuerit, dum a clerico tuo qui presens erat voluisses addiscere, pro nulla alia causa nisi quod te iniuriaverat, factum innotuit. Que res nos vehementer afflixit, quia si ita est, 5 nil te de celestibus cogitare ostendis sed terrenam te cogitationem habere significas, dum pro vindicta proprie iniurie, quod sacris regulis prohibetur maledictionem anathematis invexisti. Unde de cetero esto omnino circum-spectus atque sollicitus, ut talia cuiquam pro defensione 10 tue iniurie inferre denuo non presumas. Nam si tale aliquid feceris, in te scias postea vindicandum. Si ergo non licet episcopo excommunicare pro sua iniuria, quomodo licet episcopo excommunicare pro pecunia; quam nisi ex voluntaria oblacione reciperet, cuius detentio 15 iam ex sui indignitate et proposito nocendi ecclesie est salubris.

Conclusio decima.

We should follow Christ's commands regardless of Church censures.

Non obstante excommunicatione pretensa, interdicto vel alia censura ecclesiastica minata seu fulminata sive im- 20 posita debet christianus exequi Christi consilia atque mandata.

Patet ex conclusione beati Petri et ceterorum apostolorum Actuum V, 29: *Obedire Deo oportet magis quam hominibus.* 25

Item, magis bonum est obedire Christi consiliis quam monitis cuiuscunque prepositi in Christi consiliis non fundatis. Cum ergo consilium Christi sit Matth. XVIII, 21 quod homo dimittet iniuriam personalem usque *septuaginta sepcies* replicatam, nusquam autem docet scriptura 30 quod Christi vicarius vindicet propriam iniuriam propter affectionem temporalium sed econtra; ergo non est obediendum Christi vicario in hoc auxilio opum vel

1, 2. H: *excommunicatum conquestus est. Quamobrem.* 2. E: *quodmodo.* G: *quam conquestus*; ib. *dum.* H: *dominum a clerico sua.* 3. DG: *qui presens.* 9. H: *esto animo.* 13—14. H: *pro sua iniuria ulciscenda nec pro pecunia.* 14, 15. A: *quam nude et.* G: *quam nude ex.* H: *quam inde.* 15. DE: *nisi deest.* 20. ADE: *seu fulminata deest.* 20, 21. H: *lata sive imposita.* 19. E in marg.: *Excommunicatio pape nullum debet impedire ab executione consilii Christi aut mandati.* 1. 20. E in marg.: *Obedientia Christo impendenda.* 21. H: *exsequi.* 27. H: *prepositis.* 28. B: *cum igitur*; ib. G: *sit deest.* 29. E in marg. infer.: *Obediendum plus est Christo quam pape.* 32. E in marg.: *Iniuria personalis vindicanda non est.*

corporis, consilio vel favore. Nullus enim ministraret gladium furioso nec iuaret iniuriantem proximo ad dispendium utriusque. Si ergo maius bonum eque facilius vel facilius attingibile sit potius eligendum bono
 5 modico: multo magis debet bonum eligi dimisso malo consilii Christi contrario. Huiusmodi autem est obediencia Deo respectu hortacionis mundane pape ad ipsum seculariter dominandum. Nec dubium quin magis debet credi scripture sacre infallibili quam isti vel isti
 10 pape ex ignorantia scripture peccabili.

Item, nulli catholico verti debet in dubium, quin homo sufficiens sit obligacior ad docendum ignaros, ad consulendum ambiguos, ad castigandum effrenes et remittendum iniuriantibus, quam ad aliqua misericordie
 15 opera corporalia impendendum. Cum ergo sufficiens ad ministrandum elemosinas corporales teneatur ad illas sub pena dampnationis, ut patet Matth. XXV, multo magis sufficiens ad elemosinas spirituales. Et istam elemosinam necessariam Romano pontifici vidit beatus Bernhardus
 20 libro III ad Eugenium, quando dixit: *Nullum tibi venenum, nullum gladium plus formido quam libidinem dominandi.* Qua ergo fronte iuaret fidelis, ut papa seculariter dominetur, cum hoc contra Christi consilium vergeret ad monstruosissimum et periculosissimum detrimentum
 25 ecclesie? Quantum ergo ad minas pene ecclesiastice machinate, ut sophistice extorqueatur adiutorium tale dampniferum, patet quod domini christiani *timent, ubi non erat timor*, timore Domini postposito. Nam per se notum est fideli quod iniusta excommunicacio non
 30 per se dampnificat christianum. Unde II, questione III sub auctoritate Ieronymi sic scribitur: *Quomodo sacerdos*

Spiritual
 ministry more
 obligatory than
 corporal.

Unjust ex-
 communication
 is of no force.

2, 3. H: *pro Christo ad stipendium.* 3. ABDEFG: *magis bonum; ib. E in marg.: Bonum maius preferendum est. Dotacio impugnabit hoc motivo.*
 5. H: *medico.* 8. H: *dominandi fastu facte.* 9. B: *vel isti deest.*
 10. H: *peccabile.* 11. E in marg.: 3. 12. H: *magis obligatus.*
 13. H: *consolandum.* 18. A: *sufficiencius; ib. A in marg.: Nota; ib. E in marg.: Elemosinacio corporalis cadit sub precepto.* 22. H: *Quo igitur; ib. B: iuaret.* 25. E in marg.: *Bernardus. Dominum seculare prohibetur pape.* 26. H: *machinantur.* 28. H: *timore divino; ib. E in marg.: Censure iniuste nimis timentur.* 30. E in marg.: *Timor divinus postponitur; ib. H: Unde XI.* 31. E in marg.: *Excommunicacio iniusta notatum non ledit que tamen humiliter sufferenda est in casu; ib. in marg.: Ieronymus.*

1. Eodem exemplo Wyclif in libro De Ecclesia p. 345 utitur.
 20. Cap. I, p. 739. Cf. De Potestate Pape, p. 138. 27. Psalm.
 XIII, 5. 31. Decreti Secunda Pars, Causa XI, Quaest. III,
 Cap. XLIV.

mundum leprosum non facit, sic episcopus vel presbyter non alligat eos qui insontes sunt. Et XXIV, q. III: *Si habes post multa dicta sanctorum colligitur: Illicita,* inquit, *excommunicatio notatum non ledit sed excommunicantem.* Unde pretensa excommunicatio pro completionem Christi consilii est equanimiter quia valde meritorie toleranda. Unde in Secundo Decretalium De Restitutionibus Spoliatorum, cap. *Literas*: Porro, inquit, *cum mulier que consanguineitatis habet noticiam, presertim in gradibus, quos lex divina prohibuit, non possit huiusmodi viro sine mortali peccato carnaliter commisceri, quoniam omne quod non est ex fide peccatum est, et quidquid fit contra conscienciam, edificat ad gehennam; frustra in tali casu adiudicaretur restitutio spoliato, cum illa contra Deum non debeat in hoc iudicio vel iudici obedi-¹⁰re sed potius excommunicacionem sustinere humiliter.* Si ergo homo debet sustinere excommunicacionem ecclesie in negando debitum carnale, ut etiam patet in quinto libro De Sentencia Excommunicacionis Cap. *Inquisicioni*: multo magis secularis non omitteret exequi¹⁵ legem Dei pro excommunicacione quam manifeste debet cognoscere non ligare.

Conclusio undecima.

It is lawful for
in layman to
judge prelates

Licet laicis spiritualiter subiectis suis prepositis de eorum operibus iudicare. Patet ex hoc quod aliquod est²⁵ iudicium discrete et abscondite arbitracionis in foro consciencie, et aliud iudicium potestative iurisdiccionis in foro ecclesie. Primo modo debet subiectus iudicare primo se ipsum iuxta illud I ad Cor. XI, 31: *Si nosmet ipsos iudicaremus, non utique iudicaremur* et con-³⁰sequenter omnia sibi pertinencia ad salutem iuxta illud I, Cor. II, 15: *Spiritualis iudicat omnia.* Sic autem oportet

1. in thought,

2. A: eligat eos. 2, 3. H: Sic habes. 4. H: excommunicatum non ledit. 6. B: et valde. 7. BH: in deest. 10. E in marg.: *Legis divine prohibicio notanda.* 17. E in marg.: *Obediendum non est semper prelato.* 18. H: in after patet deest. 24. E in marg.: *Prelatorum opera sunt a subditis indicanda.* 26. B in marg.: *Iudicium est duplex.* 27. H: et aliquod; ib. E in marg.: *Iudicium discrete arbitracionis. potestative iurisdiccionis.* 28. D: dicitur subiectus. H: debet subditus. 29. DE: ad deest. 30. DE: iudicaremus etc. 32. B: II Cor. II. E: ad Cor. H: illud ad Cor.; ib. B: spiritualis omnia. DEGH: spiritualis autem.

2. Cap. I Sed est Gratiani. 8. Decret. Greg. Lib. II, tit. XIII, Cap. XIII. 19. Decret. Greg. Lib. V, tit. XXXIX, cap. XLIV.

laicum iudicare opera sui prepositi, sicut Apostolus iudicavit opera Petri corripiendo. Ad Gal. II, 14: *Cum vidissem, inquit, quod non recte ambulasset ad veritatem evangelii, dixi Cephe coram omnibus: Si tu cum Iudeis sis, gentiliter vivis et non iudaice, quo modo gentes cogis iudaysare?*

Secundo autem debet laicus iudicare perversum prepositum ad fugiendum. Matth. VII, 15 dicit Christus: *Attendite a falis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium: intrinsecus autem sunt lupi rapaces; a fructibus eorum cognoscetis eos.*

Sed tercio debet iudicare ad spiritualiter proficiendum et corporaliter benefaciendum. Aliter autem nunquam eligerentur clerici a laicis in curatos, confessores vel elemosinarios. Sic ergo licet divitibus huius seculi examinare diligenti iudicio, quibus prepositis, qualibus et qualiter ministrabunt elemosinas, cavendo a lupis rapacibus, quod secundum Apostolum Actuum II, 45, et secundum Chrysostomum in Imperfecto Omelia XX, manifeste per hoc discernitur, quod *plus querunt subditorum pecunias quam salutem*, quod est contra Apostolum I, Cor. XII, 14: *Non enim quero que vestra sunt sed vos.* Unde Actuum XX, 29 previdens Paulus prophetice tales Pseudoapostolos sic affatur: *Ego scio quia intrabunt post discessionem meam in vos lupi rapaces non parcentes gregi.* Et quia ista lupacitas manifeste cognoscitur per spoliacionem temporalium et infliccionem penarum ad ipsa temporalia copiosius rapiendum, declarat se ipsum habuisse modum oppositum: *Argentum,* inquit, *et aurum aut vestem nullius concupivi, sicut ipsi scitis, quoniam ad ea que opus michi erant et hiis qui mecum sunt ministraverunt manus iste.* Unde signum manifestissimum de pseudopreposito est, quod sit deses in ministerio spirituali, diligens ad exigendum pecunias

3. A: non iure. 8. D: dixit. 12. A: sed tercio debet. BC: sed nullus; ib. D: proficiendum. 13. D: corporaliter faciendum; ib. H: aliter enim. 14. B: clerici; ib. B: conformes. H: conformiores. 15, 16. H: examinari. 16, 17. H: quibus et qualiter. 18. B: sicut secundum. 19. H: in Imperfecto deest. 21. AEGH: quod est deest. 22. B: II Cor.; ib. B: Apostolum ad Cor. 22, 23. H: Non enim quero vos sed que vestra sunt. 23. AE: Paulus deest. 27. B: illa. 28. B: et ipsa. 30. H: redes; E in marg.: Lupacitas. 32. H: manus vestre; ib. A: signum deest. 34. E in marg.: Prelatus malus; ib. H: ad exequendum.

22. Opp. tom. VI. Sed non est Hom. XX. Cf. Hom. VIII, pag. 677. 29. Act. XX, 33.

et innitendo seculo, abhorrens penitencias et evangelicam paupertatem, et cum prelati ecclesie, eciam Romanus pontifex, possunt perverti a religione Christi ad seculum, patet quod non est de substantia fidei, quod si quidquam precipiunt, est agendum. Primo ergo operibus⁵ eorum credite, si vergunt ad seculum, secundo mandatis attendite, si sapiunt avariciam vel seculi fastum et tercio scripturam sacram consulite, si precipiunt conformiter ad Christi consilium et secundum hoc credite eis vel discredite secundum eius oppositum. Idem enim foret¹⁰ eis dicere quod oportet credere et obedire Romano pontifici quidquid preceperit et dicere quod sit impeccabilis sicut Christus, non potens a sensu scripture sacre deficere.

This is a
matter which
concerns
laymen.

Non autem dicant curati laicis, quid vobis pertinet¹⁵ de vita vel operibus nostris discernere, cum e contra diceretur talibus a laicis pertinenter: Quid ad vos pertinet elemosinas nostras recipere, cum nec domini seculares recipiunt redditus a suis subditis nisi propter regimen et defensionem ab hostibus quos rependunt.²⁰ Nec Christus Deus noster, abbas et caput cleri potest recipere ministerium a sibi subditis nisi prestancius bonum retribuunt. Licet ergo laicis consulte discutere de commodo tam salubri et subtrahere elemosynam vel corporale subsidium, quando notorium sciunt quod²⁵ clerici non rependunt vices in commodo spirituali. Hoc autem non est eos a gradu clericali deponere sed ad statum primevum reducere.

Conclusio duodecima.

Rulers may not
give to priests
except on
condition that
they serve God.

Sicut Deus non potest donare creature super quoquam³⁰ dominium nisi exprimendo vel subintelligendo quod donatarius serviāt sibi in gracia, sic non licet domino

2. B; et tunc; ib. B in marg.: Signum evidentissimum pseudo et falsi prelati. 4. E in marg.: Preceptum pape non semper implendum. 6. E in marg.: Mandante, precipiente papa aliquid tria sunt advertenda. Credendum prelati qualiter sit nota. 9. B in marg.: Tria sunt signanda circa mandata prelati. 10. D: opposita. 11. E in marg.: Preceptum pape. Iudicare licet laicis de prelatorum operibus. 16. B: econtra deest. 17. B: a deest. 20. H: que rependunt. 21. BD: Nam Christus; ib. A: Deus ut abbas. 22. B: ministeria; ib. BDG: subdito; ib. B: nisi deest. 23. DGH: retribuāt; ib. B: igitur clericis consulte. 24. D: tam subtili. 25. G: notorie. 28. E in marg.: Ablacio temporalium a sacerdotibus notorie criminosis. 39. E in marg.: Condicio intelligitur in dono quolibet ipsius Dei. Dato aut dono quolibet Dei intelligitur condicio.

- temporali donare clerico bonum fortune nisi sub condicione quod serviat Deo in gracia et prosit ecclesie, nec clerico licet propter donacionem huiusmodi evangelicam paupertatem dimittere.* Prima pars patet ex hoc quod oportet omnem creaturam rationalem tenere de Deo pro servicio debito quod Deus requirit esse in gracia tamquam de domino capitali. Unde III, Reg. VIII, 25 notat Salomon istam condicionem in promissione signatissima facta David: *Non auferetur vir coram me de te qui sedeat super thronum Israel;* et subinfert condicionem: *ita tamen si custodierint filii tui viam tuam ut ambulent coram me.* Et idem oportet exprimi vel subintelligi in omni promissione Dei; aliter enim sineret Deus lesionem sue regie maiestatis, si permetteret in regno suo quemquam impune gaudere dominio sine hoc, quod debite serviat sibi tamquam domino capitali. Unde eo ipso quod anima humana plus amat corpus suum vel temporale aliud plus quam Deum, Deus aufert ab ea eorum dominium et ipsam econtra eorum subicit servituti.
- Secunda pars patet ex hoc, quod non licet alicui subdomino quitquam donare nisi servato servicio debito domino capitali. Cum ergo homo nihil donat ecclesie, nisi Deus prius ipsum donaverit, quem oportet sic donare propter observanciam regalie, patet et pars media conclusionis.
- Tercia vero pars ex hoc ostenditur, quod nemini licet propter datum sibi ad commodum se ipsum superflue peiorare; sed temporalia data sunt clericis ad utilitatem sui atque ecclesie: ideo non licet eis per eorum acceptionem in religione Christi retrocedere. Cum ergo paupertas evangelica sit caput religionis christiane, per quod clerici vivendo Christo conformius et pro amore suo penalius excedunt laicos, eciam dominos seculares, videtur, cum sit compossibile tali possessioni, quod non debet propter illam dimitti. Stat

nor may a priest swerve from evangelical poverty.

A creature can hold only so long as he does service to God, the chief Lord.

Every gift must be with reserve of such service.

Gifts which tend to harm the receiver should be neither given nor accepted.

6. ABD: debito deest. 7. H: Unde I Reg. 8. G: signantissima.
 10. ABD: et cum subinfert 11. B: et ambulent. 14. G: permittet.
 14, 15. B: suo quidquam. 15. G: impure. 16. B: serviet; ib. E in marg.: *Servicium domino capitali debitum est servandum; ib. D: ex ipso.*
 19. E in marg.: *Dominium quando aufertur ab homine aut anima nota.*
 21. H: sub domino. E in marg.: *Debitum domino capitali servicium est servandum.* 23. B: quem oportet. E in marg.: *Dotacio impugnabilis est motivo inferi* (sic). E in marg. infer.: *Dotacio potest bene impugnari motivo formando per hanc conclusionem.* 28. H: perturare. 30. B: religionem.
 31. E in marg.: *Paupertas evangelica servanda est.* 32. H: per quod christiani . . . Christo deest. 34. B: videtur autem sic; ib. H: possibile.

It is possible
for a priest to
live rightly
even with
endowments.

enim cum tali dotacione clericos vivere in penali ieiunio,
in iugi oracione et predicacione cum debita sacramen-
torum ministracione; quibus habitis servatur paupertas
spiritus, quam omnes religiosi principaliter profitentur,
ymo, ut patet ex media parte conclusionis, non licet
dominis temporalibus donare clericis temporalia ad
finem contrarium, quia hoc vergeret ad deterioracionem
ecclesie.

Conclusio decima tertia.

Endowing the
Church is
meritorious, but
the state
instituted by
Christ is more
perfect,

Licet dotacio ecclesie sit meritoria, utrobique tamen 10
status expropriacionis, in quo Christus ipsam instituit, fuit
perfeccior, meritorior atque securior. Pars implicita ex
hoc evidet quod multi sancti pape et episcopi, multi
reges et domini possessionantes et possessionati sunt ex
hoc rite ab ecclesia commendati. Quod autem status 15
primevus fuit perfeccior, patet in Sexto Decretalium
De Verbi Significatione *Exiit qui seminat*, ubi Nicolaus
papa III ostendit ipsam conclusionem per hoc, quod
status ille fuit conversacioni Christi et apostolorum
similior. Unumquodque autem opus perfectum est eo 20
perfeccius quo est fonti vel principio suo similius.
Decuit ergo Christum omniscientem statuere ordinem
suum in optimo statu, ut sibi complaceat. Quod autem
status ille fuit meritorior, ex hoc evidet quod fuit
voluntarie pro nomine Christi penaliior. Unde patet ex 25
predicacione apostolorum, ex coronacione martirum et
devocione pauperum confessorum, quod ecclesia crevit
in illo statu et fuit ultra istum statum fructu spirituali
fecundior. Quod autem sit securior, ex hoc patet, quod
vermis innatus seculari dominio est pestis superbie, 30
ymo ex affluentia temporalium generatur cupiditas, cum
ignis fortificatur ex appositione combustibilium. Anima

more
meritorious

and safer.

1. E in marg.: *Cleri vita nota.* 2. B: *iugi* deest; ib. H: *vigilia oracione*; ib. AD: *et predicacione cum debito.* G: *in predicacione cum debito.* H: *cum debito sacramentorum ministerio.* 6. H: *clerici.* 14. B: *et possessionati* deest. E in marg.: *Dotacio ecclesie meritoria fuit. Status expropriacionis perfeccior aliis. Perfeccior, meritorior, securior fuit status expropriacionis statu cleri dolati.* 15. H: *recommendati.* 16. A: *Decretalium* deest. H: *Decretalium versu VIII.* 18. BDGH: *papa* deest. 20. E in marg.: *Perfeccius opus altero quo sit, nota.* 21. H: *fonti seu principio.* 23. E in marg.: *Meritorium quid sit.* 24. H: *quod sit.* 30. A: *domino.* 31. E in marg.: *Temporalium affluentia*; ib. A: *generaliter cupiditas.*

enim, que faciliter depingitur quomocunque, quod recipit, quidquid boni mora diutina intellectu conceperit, adheret sibi faciliter cum affectu. Unde beatus Bernhardus providens primam pestem in papa futuram libro III
 5 ad Eugenium sic loquitur: *Nullum tibi venenum, nullum gladium plus formido, quam libidinem dominandi.* Et secundam pestem Apostolus videns in spiritu futuram episcopis ad Timotheum VI, 7, 8 sic loquitur: *Nichil intulimus in hunc mundum; haud dubium, nec aliquid*
 10 *inde auferre possumus. Habentes ergo alimenta et quibus tegamur, hiis contenti simus.* Paupertas ergo evangelica pro securitate servanda est clerico tamquam tyryaca precipua contra fastum atque cupidinem. Non negatur tamen quin contingit tam secularem dominum quam
 15 clericum habere meritorie quotlibet divicias, sed via media inter egestatem et affluentiam est sacerdoti Christi securior, cum Salomon rex opulentissimus Proverb. XXX, 8 ipsam peciit; nec moveat quod oportet omnes sacerdotes esse claustrales, quia licet claustrum
 20 sit quoddam medium aptum ad observanciam voluntarie paupertatis, tamen non est medium necessarium cuilibet sacerdoti, cum apostoli, martires, confessores, cenobite et heremite observarunt perfectius istam pauperiem quam claustrales, dicente Augustino in epistola ad cives
 25 Ypponenses quod *vix vidit meliores claustralibus sed ut Deum in testem invocat, nunquam noverat plus perversos.*

The cloistered life is not necessary to evangelical poverty.

Conclusio decima quarta.

Medium temptandi utrum clerici sint plus affecti temporalibus quam deberent, est videre eorum sollicitudinem
 30 *ipsa acquirendi, diligenciam retinendi et tristitiam perdendi.*

1. BDEGH: quocunque. 2. B: conceperat. 3. E in marg.: Bernhardus. Dominium seculare prohibetur pape. 9. D: aut nec. 10. H: afferre. 11. B: igitur. 13. B: et cupidinem; ib. H: cupidinem non nature cum. 14. AG: quando contingit. BCFH: quibus contingit; ib. A: dominium; ib. AG: tam seculare dominium. 15. B: quantalibet. 15, 16. B: vera media. 16. E in marg.: Diviciarum possessio stat cum seculari et spirituali statu. 17. A: Christi deest. 18. AG: Prov. III°; ib. H: Hec moveat. 20. D: conservanciam. 21. B: medium inditum. E in marg.: claustrum. 24. H: in epistola deest. 25. meliores. A: mulieres. 26. H: plus perversus. H: invenerat plus. E in marg.: Augustinus. Religiosorum bonitas, malicia. 29. B: quam deceret; ib. A: eorum deest. 30. A: ipse; ib. H: diligenciam recipiendi; ib. AD: deperdendi. E in marg.: Sollicitudo acquirendi, diligencia retinendi, tristitia deperdendi signa sunt quod clerus temporalibus magis afficitur quam deberet.

5. Cap. I, p. 759. 25. St. Aug. (ed. Migne) Ep. LXXVIII, Opp. t. II, p. 272: Difficile sum expertus meliores quam qui in

Patet ex hoc quod appetitus movet corpus circa illud cui magis afficitur, et illud quod homo preponderat carius amplexatur.

Item, amor habiti et dolor perditionis in suis temporibus correspondent. Unde beatus Gregorius XXXI Moralium: 5 *Ubi est grande studium defensionis, ibi est gravior vis amoris. Nam quanto magis quisquam terrena diligit, tanto privari eis vehementius pertimescit. Qua enim mente aliquid in hoc mundo possidemus, non docemur nisi cum amittimus. Sine dolore namque amittitur quicquid sine 10 amore possidetur. Unde attendendo ad statum ecclesie, videtur quod a tempore sue dotacionis illa pestis idolatrie invalescebat continue. Nam beatus Possidonius episcopus sic scribit de magistro suo Augustino: Pauperum, inquit, semper memor erat, hiisque inde erogabat; unde 15 et sibi suisque omnibus secum habitantibus hoc est vel ex redditibus possessionum ecclesie vel etiam ex oblationibus fidelium et dum forte ut assolet de possessionibus ipsis invidia clericis fieret, alloquebatur plebem Dei malens ex collacionibus plebis Dei vivere, quam illarum possessionum 20 curam vel gubernacionem pati et paratum se esse illis cedere, ut eo modo omnes servi Dei et ministri viverent quo in veteri testamento leguntur altari deservientes. Ac ipsemet Augustinus in Sermone De Vita Clericorum et ponitur in decretis XVII, q. ultima: Quicunque, inquit 25 Augustinus, exhereditato filio heredem facit ecclesiam, querat alterum qui suscipiat, non Augustinum. Ymmo, Deo propicio, neminem inveniet. Et post dicit quod quidam sanctus episcopus accipiens hereditatem cuiusdam secularis desperantis de herede; post natum heredem 30 reddidit sibi hereditatem sicut debuit iure poli. Unde Sermone II De Vita Clericorum, et ponitur in canone*

1. E in marg.: Appetitus quomodo movetur 1; ib. H: circa id. 4. E in marg.: Amor habiti, dolor perditionis 2; ib. H: in suis partibus. 5. E in marg.: Gregorius 7. D: quisque. 8. E in marg.: Amoris gravior vis. 10. E: enim amittitur. In marg.: Possessionis amor amissionem mensurat. 11. A: attendo. E: attendendo statum. 13. D: Possidanus. E in marg.: Possidonius. 19. E in marg.: Dotacionem ecclesie Augustinus non in tantum curavit, ut hic videtur. 21. A: illius. 24. E in marg.: Augustinus quoad dotacionem ecclesie qualiter se habuit, nota. 25. H: Quicunque ut dicit. 31. H: iure poli deest.

monasteriis profecerunt, ita non sum expertus peiores quam qui in monasteriis ceciderunt. Cf. Wyclif, De Quatuor Sectis Novellis, p. 248. 5. St. Gregorii, Opp. tom. II, l. c. 14. Vita St. Augustini ep. auctore Possidio, Migne, Patrol. Ser. Lat. XXXII, l. 24. Decreti Secunda Pars, causa XVII, q. 4, cap. XLIII.

XIII q. Si quis, notat Augustinus quomodo episcopus debet pacificare patrem iratum filio, non privare ipsum patrimonio. Quomodo, inquit, volo, ut cum filio suo habeat pacem, cuius appeto hereditatem. Quotlibet talia
 5 testimonia sanctorum docent quod in fundacione primitive ecclesie non erant clerici sic affecti temporalibus sicut modo, ut excommunicarent omnem volentem ipsa auferre, asserentes quod sint sua, quomodocunque deliquerint, nec hereticarent quemcunque asserentem quod
 10 liceat dominis temporalibus auferre in casu a clerico bona temporalia tamquam sua. Et sic de contencionibus et pugnis manifeste docentibus quod clerici carent iusticia ad bona ecclesie occupanda, dicente sancto Isidoro V Ethym. cap. XIII: Possidet autem iuste, qui
 15 non uritur cupiditate, qui autem cupiditate tenetur, possessus est non possessor.

Conclusio decima quinta.

Licet mundi principibus tam subtrahere quam auferre temporalia a Romano pontifice in casu quo eis habitualiter
 20 abutatur. Probatur: Eo ipso quo sic abutitur, excidit ab eorum dominio offendens in Deum, in se ipsum et totam ecclesiam. Sed mundi principes tenentur ex lege caritatis debite Deo et proximo iuvare papam atque ecclesiam rectificando talem iniuriam, eo quod ad talem
 25 coactivam potestatem exercendam gladium portant, ut dicit Apostolus et testatur professio militaris. Cum ergo debent regere seculariter temporalia bona ecclesie, eo quod illud regimen non convenit pape, patet quod domini
 30 sint abusi. Unde quia magis in papa latet periculum

It is lawful for rulers to take away property, from the Pope if he abuses it.

1. H: q. II. 4. H: quotalibet. 7. E in marg.: Dotacionem ecclesie non tantum pensabant clerici sicut modo. 11. E in marg.: Ablacio temporalium a clero. 14. E in marg.: Ysidorus. 15. A: possessoris. B in marg. inferiori: Dicente autem res a recte habendo, ius a iuste possidendo. Hoc autem iure possidetur quod recte, hoc recte quod bene; quod autem male possidetur alienum est. Male autem possidet, qui vel suis male utitur vel aliena presumit vel capit. Possidet autem iniuste ut supra. 19. E in marg.: Ablacio temporalium a clero presupposito abusu eorum habituali. 20. E in marg.: Peccati punicio. 25. E in marg.: Potestas rectificare abusus rerum saltem coactiva. 28, 29. AD: domini temporales deest. 30. BEH: abusa; ib. B: magis deest.

1. Quaestio II, cap. VIII. 14. St. Isidori Opp. (ed. Migne) I. XXII, 297. Possidet autem iuste, qui non irretitur cupiditate . . . Cf. De Civili Dominio III, 459. 25. Rom. XIII, 4.

infundendi venenum in membra ecclesie iuxta hoc metricum:

Si caput infirmum, cetera membra dolent,

ideo ad curandum hanc scaturiginem debet residuum ecclesie diligenciam maiorem apponere et hinc iuxta 5 canonem distincione XL deponi debet, si fuerit notorie a fide devius, sicut, posito quod in eleccione sua error sibi imputabilis sit repertus, ut distincione LXXIX, ubi sic dicitur: *Si quis pecunia vel gracia humana aut popu-* 10 *lari seu militari tumultu sine concordi et canonica elec-* 10 *cione cardinalium et sequencium religiosorum clericorum fuerit apostolice sedis intronizatus, non apostolicus sed apostaticus habeatur, liceatque cardinalibus et aliis clericis Deum timentibus et laicis invasorem illum anathematizare et humano auxilio a sede apostolica pellere; quod si hoc* 15 *infra urbem perficere nequiverint, apostolica auctoritate extra urbem congregati in loco quo eis placuerit elec-* 20 *cionem faciant, concessa electo auctoritate regendi et dispensandi res ad utilitatem sancte Romane ecclesie iuxta qualitatem temporis, quasi intronizatus sit.* Ecce quod 20 licet clericis et laicis Romanum pontificem in casu a sede repellere et multo magis elemosynas vel donaria subtrahere. Cui ergo concessa est accio, concedi debet accusacio et per consequens arbitracio. Unde omnes leges vel auctoritates sonantes ad oppositum debent 25 intelligi, quod non licet cuiquam ipsum accusare, temere iudicare vel contra ipsum agere, dum re et nomine manet papa; et ita intelligitur de quibuscunque sonantibus in privilegium clericorum. Unde distincione XL sub auctoritate Ieronymi dicit canon: *Non est faciliter* 30 *stare in loco Petri et Petri tenere kathedram, quia non sanctorum filii sunt qui tenent loca sanctorum, sed qui*

4. ABEH: *ad obturandam*; ib. B: *det residuum*. 5. H: *diligenciam magnam*. 6. E: *dist. IV*. 8. E in marg.: *Pape depositio*. 9, 10. E: *vel populari*. 12. A: *sed*. 14. E in marg.: *Peccati punicio*. 15. B: *a se pellere*. 17. A: *congregatam*. D: *congregatis*. 18. ACDFG: *eleccio*. 19, 20. H: *iuxta equalitatem*. 20. A: *quo intronizatus*. 23. E in marg.: *Ablacio temporalium a clero*. 23. E in marg.: *Privilegia que sonant pro papa et clero quomodo sunt intelligenda*. 25. DE: *et auctoritates sonantes ad propositum*. 27. E in marg.: *papa re et nomine, Ieronimus*. 32. B: *opera sanctorum*. E in marg.: *Clericus non clericaliter se habens*.

6. See below l. 29. 9. Cap. IX. 29. Cap. II. Rectius: Non est facile stare loco Pauli, tenere gradum Petri iam cum Christo regnancium . . .

exercent opera eorum. Super quo dicit Archidiaconus, quod clericus qui non se habet clericaliter, non gaudeat privilegio clericorum, cum non facit opera eorum, saltem quantum ad beneficium ecclesiasticum. Si ergo modicus error
in principio tam signanter sit puniendus, quanto magis, cum post ampliora carismata creverit in maiorem penam. Unde videtur quod scienter ministrantes tali temporalia vel faventes peccato suo participant, cum omnem penam possibilem corporalem sufferrent, antequam tam ingrate
et proditorie conspirarent contra Deum.

Conclusio decima sexta.

Si cardinalis aliquis vel cetus plurium per abusum temporalium fuerit ad onus et periculum subversionis ecclesie, domini temporales et laici eis subditi tenentur
ipsum fraterne corripere et post continuacionem oblationes vel elemosinas ecclesie constanter subtrahere. Probatur: Miles, qui debet maiori certamini vel operi se exponere ad defensionem vel commodum matris ecclesie, debet in defectu aliorum se exponere et minori; sed laici
debent hoc temptare in papam imminente tali periculo, ut patet ex conclusione proxima; ergo multo forcius inferiores irreligiositatis consiliarios, eciam si fuerint cardinales. Quamvis enim papa potest novas leges condere ad utilitatem ecclesie, ut patet XXV, q. I: Sunt quidam,
tamen, ut ibidem dicitur, sciendum summopere est, quia inde novas leges condere potest, unde evangeliste nichil dixerunt; ubi vero aperte Dominus vel eius apostoli et eos sequentes patres sancti sentencialiter aliquid diffinierunt, ibi non novam legem pontifex dare sed potius quod
predicatum est usque ad animam et sanguinem confirmare debet. Si enim quod docuerunt apostoli et prophete, destruere (quod absit) niteretur, non sententiam dare sed magis errare convinceretur. Cum ergo Apostolus dicat,

If one or several cardinals by their abuses endanger the Church, the laity should rebuke and in case deprive them.

3. G: *salim.* 6. ADEGH: *penam deest.* 7. DEG: *talita.* 8. D: *pacto suo;* ib. B: *participant deest.* 9. D: *nunquam;* ib. B: *ingrati.* E in marg.: *Clericis malis non dentur temporalia bona.* E in marg. sup.: *Bona temporalia non sunt a laicis ministranda clericis notorie criminosis.* 10. H: *conspiraverint.* 15. *continuacionem.* BDF: *contumaciam.* E in marg.: *Ablacio temporalium tam a papa quam cardinalibus suadet esse licita presupposito abusu eorundem. Hic in processu satis late.* 19. E in marg.: *Peccatorum punicio.* 21. B: *atque ex conclusione;* ib. ADEG: *multo evidencius.* (E: *in*) *inferiores.* 29. A: *non deest.* E in marg.: *Leges novas condere ubi potest papa. Bene nota.* 32. A: *dare deest.*

quod non sit ei data potestas nisi ad edificacionem ecclesie et per consequens nec alteri apostolo, ymmo nec domino Iesu Christo, unde et precepit I ad Cor. IV, quod secundum illam potestatem omnia ad edificacionem fiant: patet quod papa non habet potestatem palliandi cardinales in loco LXXII discipulorum, de quibus Luce X, ut sint ad dampnum ecclesie non exequentes imitatorie eorum officium. Unde II Thess. III, 6 scribit Apostolus: *Denunciamus autem vobis fratres in nomine domini Iesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate et non secundum tradicionem, quam acceperunt a nobis.* Et post explicat illam formam: *Ipsi enim scitis, quemadmodum oportet imitari nos, quoniam non inquietati fuimus inter vos neque gratis panem manducavimus ab aliquo sed in labore et fatigacione nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus.* Et sequitur: *Nam cum essemus apud vos, hoc denunciabamus vobis, quoniam si quis non vult operari, non manducet.* Qui ergo gratis ministrat, tali frustra consumenti bona ecclesie communicabit operibus, quicumque est ille. Non enim subiaceat potestati pape ordinare tales ociosos sibi taliter assistentes, faciendo eos rectores, curatos vel prebendatos in quacunque ecclesia sine hoc quod regant, curent vel beneficium rependant eidem ecclesie, de qua bona pauperum sibi sumunt, Deus enim non potest in contradiccionem. Si ergo sint Christi discipuli, egrediantur cum gaudio, seminantes doctrinam fidei, quia adhuc sunt in ecclesia utiles operarii nimis pauci, recolentes, quomodo Paulus doctor gentium noluit inclaustrari, sed, ut dicit beatus Gregorius II Dialogorum cap. III: *Fortis preliator Dei teneri intra claustra noluit, certaminis campum quesivit.* Nec oportet timere decretalem horribilem in Sexto de pena iniuncta iniuriantibus cardinali, quia non debent iniuriari sibi in aliquo, sed charitative in necessitate precipua suffragari.

The pope must not abuse his patronage.

1. E in marg.: *Potestas data ad edificacionem.* 8. B: *II deest; ib.* E: *Nam ad Thess. III.* 12. A: *plus explicat.* E in marg.: *Onerantes ecclesiam declinandi sunt.* 14. A: *nunquam gratis.* 18. A: *nec manducet.* 19. A: *consumanti.* 21. ADG: *ociose; ib. H: sibi lateraliter.* 22. E in marg.: *Ociosi non sunt favendi in ecclesia; ib. E: rectores vel curatores.* 23. ABDEFG: *regent.* 29. B: *in claustrali; ib. AEG: beatus deest.* 30. B: *teneri.* 32. E in marg. sup.: *Decretalis in Sexto. Peccatorum punicio.* 33. B: *immanibus cardinaliter.* D: *iniuriantibus cardinalibus; ad vocem cardinalibus in marg. habetur: cordialiter.* E: *iniuriantibus cardinaliter.* G: *cardinaliter.* 34. E: *sibi deest.* E in marg.: *Claustales alloquitur acute.*

4. Recte I. Cor. XIV, 26. 30. Opp. tom. II, 220. Cf. De Civili Dominio III, 477. 32. Sexti Decret. Lib. V, tit. IX, cap. V.

Conclusio decima septima.

Quocunque episcopo habitualiter et notorie abutente bonis ecclesie principes seculi debent in casu ipsa ad sui correptionem et bonorum pauperum restitutionem subtrahere. Patet ex hoc quod sunt capitales domini illorum bonorum, habentes super ecclesie curam et ad talem coactionem precipuam potestatem, ut patet XXIII, q. V^a: *Principes*, ubi sub auctoritate beati Isidori III Ethym. cap. LIII sic scribitur: *Cognoscant principes seculi Deo se debere esse rationem reddituros propter ecclesiam, quam Christo tuendam acceperunt*. Et sequitur in eadem questione: *Regum est proprium facere iudicium atque iusticiam et liberare de manu calumpniantium vi oppressos et peregrino pupilloque et vidue, qui facilius opprimuntur a potentibus, prebere auxilium*. Et sequitur in eadem questione: *Rex debet furta cohibere, punire adulteria, impios de terra perdere, patricidas et periuros non sinere vivere, filios suos non sinere impie agere*. Unde declarando, quando episcopus abutitur bonis ecclesie, scribit beatus Gregorius, ut recitatur in decretis XVI, q. VI: *Decimas, ubi postquam docuit quod bona ecclesie debent esse communia sic subiungit: Pervenit ad nos fama sinistra, quod quidam episcoporum non sacerdotibus proprie diocesis decimas atque christianorum oblationes conferant sed potius laicalibus personis militum videlicet sive servitorum vel quod gravius est consanguineis*. Unde si quis episcopus amodo inventus fuerit huius divini precepti transgressor, inter maximos hereticos et Antichristos non minimus habeatur. Et sicut Nicena synodus de simoniaciis censuit: *Et qui dat episcopus et qui ab eo recipiunt laici, sive precio sive beneficio, eterni incendii*

Rulers should withdraw endowments from bishops notoriously abusing them.

4. B: restauracionem. 7. H: eciam precipuam; ib. E in marg.: Ablacio temporalium a clero notorie abutente; ib. E: V deest. 8. B: Isidori in. 11. DEGH: accipiunt. 11, 12. H: eadem conclusione. 12. G in marg.: Regum proprietates. 14. H: que facilius. 15. E in marg.: Peccatorum punicio. G in marg.: Abusio bonorum ecclesie. 16. B: adulteria perimere. 20. H: q. V. E in marg.: Gregorius. 22. E in marg.: Communia bona ecclesie. 25, 26. D: servitoribus. 26. E in marg.: Decime et oblationes quibus dari deberent. Abusus rerum ecclesiasticarum. 28. AD: et inter. 30. G: et symoniaciis.

7. Cap. XX. Isidorus De Summo bono, Cap. LIII. 12. Cap. XXIII. 16. Cap. XI. 20. Non b. Gregorius, sed Gregorius papa VII sed non quaestione VI sed VII, Cap. III.

ignibus deputentur. Quis ergo fidelis dominus non resisteret talibus maleficis inficientibus matrem suam? Unde III, q. II Si episcopus canon sic loquitur: Quod si male vivendo facultates ecclesie dispersit episcopus, ab eius patrimonio, quousque de dilapidacione rerum ecclesiasticarum cognoscatur, submovendus est exemplo tutorum et curatorum, qui dum fuerint suspecti, a tutela vel cura removentur, donec de suspecto cognoscatur. Doctores tamen dicunt quod primo probari debet dilapidacio et ea probata dari sibi debet adiutor usque ad finem litis. Sed sic excluderetur a principe seculari correpcio, ideo videtur quod deficiente correpcione prelati regis interest de bonis suis disponere iuxta legem civilem De capitulo Coraldi Coll. X, ubi sic dicitur: Item clericus veluti episcopus vel abbas habens beneficium a rege datum non solummodo persone sed ecclesie ipsum propter culpam suam perdat, eo vivente ad regem pertineat, post mortem vero clerici ad successorem revertatur. Multi sancti apostolici fuerunt in ecclesia qui non hereticaverunt istam legem.

20

Conclusio decima octava.

Abbeys and religious houses abusing their endowments should have them withdrawn by patrons or rulers.

Quacunque abbacia vel domo religiosorum possessio- natorum, regularium vel secularium clericorum habitualiter abutente elemosynis secularium dominorum, ad ipsos vel ad heredes eorum seu regem pertinet in prelatorum desidia per proportionalem subtraccionem elemosyne collate defectum corrigere. Probatur: Omne tale collegium cadit ut sic a dominio et usu iusto elemosine occupate, cum forisfacit ut sic contra dominum capitalem, et non superest cui pertinencius sit ius devolutum post negligenciam prelati quam ad aliquem de laicis supradictis;

3. E in marg.: *Peccati punicio.* 11. H. *excludetur*; ib. H. *correpcio.* 12. E in marg.: *Probari primo debet quodmodo (sic) ascribitur.* 13. E in marg.: *Clerus per regem puniendus. Ius civile allegatur.* 14. B: *de quo Coraldi.* G: *Colardi*; ib. B: *coll. III. B: De c^{is} Conradi.* 16. B: *ip.* E in marg.: *Peccati punicio. Ablacio temporalium a clero.* 19. ADEG: *apostoli vel fluxerunt in ecclesia qui.* H: *apostoli fluxerunt*; ib. B: *fuerint.* 22. ADE: *in quacunque.* 24. E: *abutenti.* 25. E: *ad regem*; ib. H: *pertinent.* ABCDEF: *per deest.* 27. E in marg.: *Clerici abutentes rebus ecclesie collatis in defectu spiritualis prepositi corriguntur brachio seculari.*

3. Decreti Sec. Pars, q. II, cap. VIII. Gratianus. 14. Corp. iuris Civilis, Feudorum lib. II, tit. XL De capitulis Conradi §. 3 (Edit. Osenbrüggen III, 866). Conf. Fasc. ziz. pag. 254.

ergo cum debet impediri, ne apostata talis abutatur bonis suis, sequitur quod debet ea subtrahere. Pateat maior ex conclusione XII, in qua dicitur quod fundator solum contulit dicto ordini tales elemosinas, ut serviat Deo in gracia et prosit ecclesie. Cum ergo utrumque deest, sequitur quod deficit titulus ex collatione elemosyne vendicandus. Non enim foret elemosynacio sed purum flagitium fovere tales in sua nequicia per ministerium bonorum ecclesie in quibus pauperes defraudantur. Et ista videtur esse ratio decretalis in fine tercii decretalium: ubi Alexander III ita scribit: *Relatum est quod monachi de H. seculariter vivunt et alios exemplo suo corumpunt. Ideoque mandamus quatenus eos ad observacionem regule apostolice redire compellas vel si restiterint ausu temerario, eis eiectionis fratres alterius ordinis, si non potest prescriptum monasterium in suo ordine reformari in illud inducas, ut labores impiorum iusti edant vel et illi tandem rubore confusi ad sui ordinis observanciam revertantur.* Vivunt autem seculariter claustrales, quando divisi a paupertate evangelica subduntur carni vel seculo contra monicionem Christi Luce XXI, 34: *Attendite, inquit, vobis, ne forte graventur corda vestra crapula et ebrietate et curis huius vite et superveniat in vos repentina dies illa.* Tales sunt qui implicant se secularibus negociis et appetunt turpe lucrum. Est autem negociumulare omne negocium exercitatum, ut seculo serviatur; et turpe lucrum quidquid ex appetitu quis occupat supra iustum et ultra quam est necessarium ad divinum servicium; de quibus quindecim recitantur III Decret. titulo ultimo, specialiter autem quando clericus servit dominis secularibus, im-

Duty or
founders.

1. E: impedire. H: debet impedire; ib. AE: taliter; ib. H: abutatur taliter. 2. ADEGH: ipsa subtrahere. 4. H: dicte origini; ib. D: tres elemosynas; ib. AD: servant. 5. D: prosint. 6. H: iam deest. 6. ADE: deficit deest. E in marg.: Peccatorum punicio. 8. A: flagitium. B: flagitium; ib. A: fore tales. 10. ABCDEFG: esse deest. 11. E in marg.: Decretalium. G in marg.: Monachorum correpcio. 13. E in marg.: Ablacio bonorum temporalium a clero abutente eis hic et ante sua late per processum (sic). 18. B: edent; ib. ADEG: vel deest. E in marg.: Peccatorum punicio. 20. AD: diversi. 21. E in marg.: Secularis vita clericis prohibita. 24. BE: superveniet. 25. EG in marg.: Negociumulare. 27. B: exercitum; ib. AEG in marg.: Turpe lucrum. B in marg.: Quid sit negociumulare. Quid lucrum turpe. 28. H: iustum id est ultra. 30. B: spiritualiter. E in marg.: Decretalis.

11. Decr. Greg. Lib. III, tit. L, cap. VII. 30. Decreti Tertia Pars, dist. V, cap. XXXIII.

A priest may
not give himself
to worldly
business.

If he does he
forfeits his
order and
dignity.

petrat vel procurat temporalia preternecessaria suo officio clericali. Facile autem foret subtrahere elemosinam a talibus, cum nec leges nec consciencia dictant quod laici notis talibus in temporalibus subministrent. Omnes enim tales sunt horrendi apostate, ut patet ex in-⁵ obediencia obstinati facta regule et per consequens non ex dignitate status vel ordinis tenetur laicus redditus ecclesie sibi persolvere. Ipse enim est extra ordinem et dignitatem, nec non et ordini et dignitati servatis in aliis facit dedecus, cum ab eis degeneret. Ideo non restat ¹⁰ ordo vel dignitas ipsum dignificans; verum tamen cavendum est laico, ne ex zelo vel avaricia sine probatione notoria imponat clerico scandalum temporalia abstrahendo. Si autem factum clamet, facinus quis celaret? Videtur autem lucrum turpissimum quod religiosus qui professus ¹⁵ est sequi Christum tam pauperem secundam Bedam, quod ob amorem nostrum non habuit vel propriam domum, impetret appropriacionem ecclesiarum et reddituum perpetuendam suo monasterio avidius quam aliquis secularis. Talis autem questus cum sit de bonis pauperum ²⁰ sine licencia Christi qui est capitalis dominus bonorum ecclesie, videtur quod sit propter dampnum monstruosum regnorum a Christi villico confiscandus. Ubi autem Christus dixit Matth. XIX, 21 avaro iuveni: *Si vis esse perfectus, vade et vende omnia que habes et da pauperibus* ²⁵ *et veni et sequere me*, talis religiosus econtra colligit pecunias pauperum et vadens emit cuncta que sufficit et incastrans fructus eorum a pauperibus sequitur mundum. Et hec ratio movet venerabilem Bedam in quadam epistola ad archiepiscopum Eborum ad repro- ³⁰ bandum istum questum tamquam turpissimum. Vix enim sufficit palliari, quod religiosi suscipiant tales redditus ex titulo elemosine dominorum. Qua fronte ergo audebunt perverti a perfeccione paupertatis evangelice et

2. E in marg.: Ablacio temporalium a clericis notorie criminosis. G in marg.: Presbiteri officiales seculares. 3. B: dictat. 9. nec non; B numero. E in marg.: Dignitas, ordo apostate non prosunt. 10. AEG: degenerat; ib. A: testat. E in marg.: Fraternalium (sic) laicis imponere volentibus cleri bona abstrahere inordinate. 12. A: sive proporcione. G: per proteracione (sic). 16. B: et tam; ib. E in marg.: Beda. 18. E in marg.: Appropriacio ecclesiarum. 23. G: confiscandum. 24. AE: sives (sic). 28. H: sequestrans sequitur. 29. H: Eboracensem. 30. E in marg.: Beda. Dotacio per hoc impugnabilis. In marg. infer.: Clerici per seculares sunt corripiendi in defectu spiritualis propositi.

19. Ep. ven. Bedae ad Egbertum antistitem secunda, Migne tom. XCIV, 635. Cf. De Civili Dominio III, 480.

ultra sollicitudinem secularium insistere tali lucro. Peccatum enim antiquatum et pertinaciter defensatum est diabolicum, cuius gravedo cognoscitur per hoc quod furiose resistitur arguenti.

5

Conclusio decima nona.

- Quocunque rectore vel curato, capellano vel clerico elemosinario notorie et habitualiter abutente bonis ecclesie vel patroni, ad regem vel patronum pertinet in defectu spiritualis prepositi collatam elemosynam subtrahere* The king or the patron should withdraw endowments from rector or chaplain who abuses them :
- 10 *proportionaliter ad delictum.* Probatum: Deficiente per se causa effectus debet ipse effectus deficere, sed per se causa talis elemosine est divinum obsequium et profectus ecclesie, que manifeste deficerent in casu posito: ergo et elemosyne ministratio. Unde XVI, q. VII
- 15 *sic habetur: Filiis vel nepotibus ac honestioribus propinquis eius qui construxit vel ditavit ecclesiam licitum sit hanc habere sollerciam, ut si sacerdotem aliquid ex collatis rebus defraudare previderint, aut honesta convencione compescant aut episcopo vel iudici corrigenda*
- 20 *denuncient. Quod si episcopus fuerit negligens, dicatur metropolitano et tercio in negligencia sua debet regis auribus intimari.* Nec credo fingibile ad quid hoc regi denuncient, nisi ut ipse correccionem adhibeat. Nec videtur correccio micior, pertinencior sive salubrior
- 25 *quam temporalium subtraccio, cum ad regem pertinet tamquam ad capitalem dominum ipsa defendere et alienata ab alieno domino confiscare. Quis (inquam) vel fidelis dubitet quin patroni ecclesiarum maiorem sollicitudinem apponerent ad rectificandum elemosinas*
- 30 *abusas in manibus clericorum quam ad quantalibet temporalia in usus proprios cumulanda. Patet ex hoc quod fructus spiritualis foret salubrior. Quanto enim anima est prestancior corpore et bonum patrie prestancius*

in cases where bishop and archbishop have failed to correct them.

4. E in marg.: *Peccatum antiquatum diabolicum.* 7. E: *elemosinario* deest. 11. AB: *effectus* deest. E in marg.: *Ablacio temporalium a clero* notatur. 13. A: *et que.* 14. A: *et* deest. 17. D: *aliquod.* H: *aliquid habere de.* 18. A: *previderent*; ib. H: *aut* deest. 18, 19. B: *prevencione.* E in marg.: *Nota.* 22. G: *intimare*; ib. A: *ut credo.* B: *credo* deest. 23. B: *nisi quod.* 25. AB: *quoniam temporalium*; ib. B: *pertineat atque ad.* 27. G: *dominio.* H. *aliorum dominio.* 28. ADGH: *dubitate.* 29. H: *sanctificandum elemosynas.*

bono vie, tanto in genere suo debet fundatoris sollercia circa talia esse maior. Aliter indignum est ut fundatoris nomen habeat vel patroni. Unde quia merces temporalis acuit operantes, notat Archidiaconus, ne lex tam salubris ecclesie deficiat ab executione ex defectu temporalis stipendii quod fundatores hoc faciant expensis ecclesie.

Conclusio vicesima.

The pretence
that it is
unlawful for the
laity to correct
the clergy is
more sophistry.

Fucus quo fingitur non licere laicis defectus clericorum cognoscere vel ipsos corrigere quomodocunque peccaverint est nimis sophistice palliatus. Patet ex lege iam allegata; 10 nam cuius est defectus corrigere est ipsos antecederet cognoscere; sed regis est in episcoporum desidia defectus sacerdotum corrigere; ideo dictum est conclusione XI quod licet laicis de clericorum operibus iudicare; aliter enim tolleretur a laico ius presentandi clericum quem- 15 quam episcopo, nisi possit de inhabilitate sua cognoscere. Sic ergo ex conclusione XVIII indignum videtur quod unus non clericus tam enormiter degenerans ratione sui peccati quo clericali a se excusserat gaudeat privilegio clericali. 20

Allegavi autem alias ad hoc leges multiplices, sed et ratio cum lege evangelica hoc convincit. Nam ecclesiam que est congregatio predestinatorum necesse est stare fidelem usque ad diem iudicii, cum sit corpus Christi mysticum quod ipse non potest deserere. Sed cum alia 25 corpora naturalia habent sufficienciam singula membra reciproce se iuvare, ergo multo magis corpus Christi prestancius. Posito ergo de possibili quod totus populus prelatorum cecetur corruptus affectione temporalium, stante fide ac caritate in laicis, imperfecta foret sponsa 30 Christi, nisi pars viva et sana posset partem corruptam ad vitam spiritualem reducere. Sed quomodo disponentur pro ecclesia, nisi toto clero torpente desidia exequerentur iusticiam? Sic enim stante fide ecclesie in beata virgine pro sancto sabbato instruxit ipsa apostolos, sicut et 35

1. H: fundatorum. 2. H: fundatorum. 8. H: Locu quo; E in marg.: Correccio clericorum per seculares in desidia prelati. 15, 16. G: clericum quem queritur. 16. B: episcopum; ib. ADEH: de humilitate; G: de habilitate; ib. ADH: discernere. 18. H: degenerant. 19. B: excusaret. 21. H: ad hoc alias. 22. E in marg.: Responsio. 24. E in marg.: Ecclesia. 25. ADEGH: cum deest. 27. B: se in iuvare; ib. A: ergo deest. 28. B: igitur. 34. E in marg.: Fides in sancto sabbato in beata virgine servata est. Maria virgo apostolos instruxit.

Maria Magdalene tamquam organa Dei principaliter
 instruentis. Et utinam fides ecclesie et amor Christi
 non magis titubarent in nobis clericis quam pro illo
 tempore in apostolis titubarunt. Tunc autem admiserunt
 5 apostoli informacionem a feminis, tunc sustulit Petrus
 reprehensionem a Paulo et quilibet sine contencione
 dignitatis gaudenter suscepit quodcunque factum ad
 edificacionem ecclesie. Unde in confirmacionem istius
 sentencie scribitur XXIII, q. V. *Scismatici* quomodo
 10 Paulus qui plus omnibus laboravit est cecatus et per
 consequens violentatus a Domino, ut timore compulsus
 opus faceret evangeliste: *Cur ergo non cogeret ecclesia*
perditos filios, ut redirent. Iterum, Dominus ad magnam
 cenam prius iubet convivas adduci, postea vero cogi.
 15 In adductis vero completur obediencia sed in compulsis
 inobediencia cohercetur. Iterum nedum principes ecclesie
 sed principes seculi reprobantur per illud Ezech. XXXIV, 4
quod erraverat non revocastis et quod perierat non
requisivistis, cum oppositum foret opus misericordie, ad
 20 quod omnes homines obligantur. Ergo noto ex fide
 scripture quod nulli sacerdotes Christi debent seculariter
 vivere et dominari, ut patet Luce XXII, et exponitur
 conclusione V. Si omnes prelati ecclesie cessant ab hoc
 peccato corripere sed potius defendunt dominacionem
 25 huiusmodi: nonne brachii secularis interest insolentes
 ecclesiasticos ad statum primevum reducere? Nam si
 hoc faciunt, constat ex fide quod bonum faciunt, et
 constat quod contingit ut beneficiant, quia pia intencione
 ut iusti principes precedentes. Suspectum itaque verbum
 30 avarorum est dicere quod licet laicis elemosinas suas
 clero tribuere sed in nullo casu subtrahere. Non enim
 foret talis subtraccio sacramentum proprium sacerdoti
 sed in defectu prelati opus misericordie fidelis laici.
 Ideo dicit canon ubi supra: *Sive Deus corripiat dampnis*

Examples of
 enforcing
 discipline.

4. B: *titubarent.* 5. G in marg.: *Correccio maioris per minorem.*
 7. B: *susciperet*; ib. E: *a quocunque.* 9. H: *quoniam.* E in marg.: *Con-*
tencio pro dignitatibus quondam non viguit inter sanctos. 10. H: *con-*
ceatus. 11. E in marg.: *Cogendi sunt quandoque mali ad bonum*
 16. E in marg.: *Clerici per seculares corripiendi in defectu spiritualis*
propositi. 19. B: *requisistis oppositum*; ib. H: *tamen oppositum.*
 20. G in marg.: *Nota.* 22. AEH: *vivere et deest*; ib. B: *et ponitur.*
 24. H: *defendant.* 25. H: *modi deest*; ib. E: *non interest.* 26. B:
primarium. 30. G: *licet deest.* 34. H: *corripit.*

1. Cf. Wyclif, Sermones I, pag. 30. 9. Non XXIII, q. V,
 sed XXIII, q. VI, cap. I. 18. Decreti Sec. Pars, Causa XXIII,
 q. VI, cap. II. 34. Ibid. et cap. III.

The laity are to correct only when prelates have failed to do so,

sive laboribus, sive per suas occultas ammoniciones sive per potentatum temporalium leges, non est considerandum, quo quis cogitur, sed quale sit illud ad quod cogitur sive bonum sive malum. Unde omnes leges que videntur sonare in oppositum, intelligende sunt quod laicis non licet se intromittere de correptionibus clericorum nisi in defectu correptionis spiritualis prepositi et ipsis perdentibus quoad Deum dignitatem ordinis clericalis.

Conclusio vicesima prima.

Lords may not employ priests on worldly business.

Non licet regi vel alicui domino seculari sacerdotem Christi et specialiter religiosum vel curatum suo seculari servicio mancipare. Probatur hoc: Proditorie contradiceret legi Christi. *Proditorie* dico, quia quilibet potentatus seculi ex evangelio Luce XVI est *villicus Dei* sui. Si ergo ballivus domini temporalis conducere ex thesauro domini sui operarios ad operandum precipuum opus suum et revocaret eos ab opere domini ad opus proprium in magnum domini sui dispendium et deperditionem regni et thesauri sui precipui: nonne foret proditor domini sui manifestus? Multo evidencius et gravius sic foret de quocunque domino seculari subtrahente sacerdotem Christi a cultu divino et cura animarum que sunt regnum eius, pro quibus Christus incarnatus voluit se ipsum morti tradere. Unde quotlibet sunt leges facti tali contrarie, ut XXI, q. III *Credo* canon sic loquitur: *25 Apostolorum statuta sunt que dicunt: Nemo militans Deo implicat se negociis secularibus; proinde autem clerici sint sine actoribus domorum aut actores sine officio clericorum.* Et sequitur: *Clerici non nisi altari et sacrificiis deservire et precibus atque oracionibus vacare debent; et allegat ut supra illud II ad Tim. II: Nemo militans Deo implicat se secularibus negociis, ut ei placeat cui se probavit.*

To do so is as for a bailiff to call men of his master's important work to do his own.

Iterum, III Decretalium in fine sic precipit papa Eugenius: *Sacerdotibus et clericis tuis denuncies publice, 35*

2. A: per potestatem. H: potestatum. 5. ABDH: in deest. E in marg.: Clericorum correpcio quando est impertinens secularibus nota. 6. se. Codd.: deest. 16. H: sui deest. 20. E: multo enim. 23. H: sunt regimen. 24. E in marg.: Clerici seculari servicio non mancipentur. 27, 28. H: clerici sunt. 31. B: illud ed. 34. B: IIIo libro; ib. H: sic incipit. 35. E in marg.: Eugenius.

25. Cap. II. 29. Cap. IV. 35. Decret. Greg. Lib. III, tit. I, cap. II.

ne ministri laicorum fiant nec in rebus eorum procuratores
 existant. Quod si postmodum facere presumant et occasione
 illius administracionis propter pecuniariam causam de-
 prehendantur in fraude, indignum est eis ab ecclesia
 5 subveniri, per quos constat in ecclesia scandalum generari.
 Quotlibet sunt tales leges ex scriptura sacra elicite,
 dampnantes istam secularitatem in clericis et per con-
 sequens auctorisationem et consensum secularium do-
 minorum. Nec credat quis quod cadat dispensacio vel
 10 privilegium regum in talibus, quia non est dispensacio
 vel privilegium in contrarium legi Christi. Unde si notare
 volueris hostes Christi, considera seculares vel clericos
 qui propter pecuniam vel carnalem amicitiam defendunt
 vel excusant predicta crimina clericorum. Unde Gregorius
 15 XXXIII Moraliū, exponens illud Job XL, 17: *Protegent*
umbre umbram eius, postquam ostendit, quod umbre
 sunt membra diaboli, que contradicunt doctrine iusticie
 et iniquos corrigi non permittunt et quod tales sunt
 precipue qui timent post impeti de propriis criminibus,
 20 sic concludit: *Scelera*, inquit, *peccancium tanto maiora*
incrementa percipiunt, quanto per defensionem potencium
diucius tolerantur. Sed tales quique seu intra ecclesiam
 seu extra esse videantur, tanto aperiores se Dei hostes
 exhibent, quanto maiores sunt patroni viciorum. Et sic
 25 amor temporalium, pecunie vel favoris potest in isto
 discernere militem Christi a membro diaboli.

The king
 cannot dispense
 with this law.

Conclusio vicesima secunda.

*Nedum episcopi procurantes se in talibus negociis impli-
 cari reddunt se dampnabiles, sed si omnino tacent dominos
 30 seculares in hoc instruere aut curatos sibi subiectos in
 isto corripere.*

It is the duty of
 bishops to teach
 and enforce
 this law.

Prima pars patet ex hoc quod nulli rectori vel curato
 inferiori licet in negociis secularibus implicari ex con-

3. AEGH: *ipsius*. 3. 4. H: *deprehendebantur*. 4. E: *fraude*.
 6. BH: *illicite*. 8. B: *per consensum*. 9. E in marg.: *Clericorum*
secularitas hic dampnatur. 11. ADG: *legis*. 14. E in marg.: *Gre-*
gorius. H: *Gregorius XXIV*. 15. H: *Job IVm*. 18, 19. H: *sunt precise*.
 20. D: *maiōra minora*. E: *minora alias*. 22. H: *tales quicunque*.
 23. E: *esse deest*. 24. E in marg.: *Peccatorum criminum discursus*.
 32. B: *scilicet vel*. 33. ABD: *inferiori deest*.

clusione proxima. Episcopus est omni tali curato superior et per consequens debet esse in obsequio divino suspensor; ergo multo magis omne tale officium dedecet quemcunque episcopum, et cum sit contra mandatum evangelicum et obligationem episcopi, patet quod reddit eum dampnabilem. Unde XI q. I dicitur sic: *Te quidem oportet irreheprensibiliter vivere et summo studio niti, ut omnes vite huius occupationes abicias. Et sequitur in alio capitulo: Impietatis crimen est tibi o Clemens neglectis verbi Dei studiis sollicitudines seculares suscipere.* Quare ergo non sic cuicunque episcopo?

The bishop is a watchman to warn the people of their danger.

Et secunda pars patet ex illo Ezechielis XXXIII, 6 quod si speculator viderit gladium venientem et non insonuerit buccina et populus non custodierit se veneritque gladius et tulerit ex eis animam, ille quidem iniquitate captus est, sanguinem autem eius de manu speculatorum requiram; non populus terre sed ego. Debet autem omnis episcopus, id est, superintendens esse speculator prenuncians populo et specialiter seculari preposito peccati periculum et penam inevitabiliter consequentem. Et hec ratio quare non debet secularibus vel carnalibus sompnum provocantibus occupari, dicente decreto XXI, q. II: *Mollicis et secularibus rebus laqueisque obligari non debent, qui divinis rebus et spiritualibus occupati sunt nec ad terrenos et seculares actus vacare.* Quis rogo constitueret sompniferum, pulvere cecatum, sanguine lippum et undique negligentem in speculatorem civitatis hostibus callidissimis undique circumsepte.

Et tertia pars patet ex hoc quod prelatus potens et debens usque ad effusionem sanguinis subiectum suum corripere ex omissione equivalente consensui peccat mortaliter. Nam Malachie II, 7 scribitur sic: *Labia sacerdotis custodient scienciam; et legem requirent de ore eius, quia angelus Domini exercituum est.*

1. A in marg.: Probacio. 3. B: igitur; ib. B: omne deest; ib. BCDFGH: decet. 8. B: abicies. 9. ABCDFG: septimo capitulo. E: septimo; corr.: alio. 10. B: ut lectis. G: nec lectis; ib. BF: suscipere studuisti. 11. H: cuique. 15. A: ex deest. 17. E in marg.: Clericorum secularitas impugnatur. 20. G: inemptabiliter. 21. A: non deest. 23. H: q. IV. 31. B: equivalenti consensu. 33. H: requiram.

6. Decreti Secunda Pars, Causa XI, q. I, cap. XXIX ex Epistola Clementis ad Jacobum. 9. Ibidem cap. XXX. 23. Decreti Secunda Pars, Causa XXI, q. III, cap. V.

Conclusio vicesima tertia.

Minus malum esset quod expropriata forent omnia temporalia quibus ecclesia Anglicana dotatur, ut pro eorum proventibus darentur stipendia servitoribus regis nostri quam quod episcopi et alii curati forent adeo secularibus regni negociis implicati.

That all endowments should be withdrawn and applied to state uses would be better than employing the clergy in secular offices.

Probatur: Primum non sapit per se nisi malum pene vel displicencie sed secundum sapit inseparabiliter malum culpe, ut patet ex conclusione proxima. Omne
 10 autem malum culpe est infinitum peius malo pene et specialiter criminalis: igitur conclusio. Nam iuxta conclusionem tredecimam status expropriacionis, in quo Christus sponsam suam instituit, fuit melior quam status superhabundantie temporalium, in quo instituta
 15 est per dominos seculares. Et quantum ad officium, patet quod status prior fuit ad orandum, ad predicandum, ad speculandum et quomodolibet spiritualiter ministrandum disposicio, quod notat beatus Bernhardus libro IV ad papam Eugenium sub hiis verbis: *Tu pastor precedis*
 20 *deauratus tam multa circumdatus varietate, oves quid capiunt, si auderem dicere: demonum magis quam ovium pascua hec sunt. Non sic factitabat Petrus, non sic agebat Paulus.* Et sequitur: *Petrus nescitur aliquando processisse gemmis ornatus vel sericis, non tectus auro, non vectus*
 25 *equo albo nec stipatus milite nec circumstrepentibus septus ministris; absque hiis tamen credidit satis posse impleri salutare mandatum Petro Johannis ultimo: Si amas me, pasce oves meas. In hiis successisti non Petro sed Constantino.* Sed quia mundiales consilarii prelatorum
 30 pro honore et dignitate tuenda ipsos faciunt insanire, ideo in textu beati Bernhardus sic scribitur: *Absit, inquit, non decet, tempori non congruit, maiestati non convenit, quam geras personam attendito de placito Dei.*

2. H: est. 3. GH: pro deest. 7. H: ex se. 7-9. A: pene—malum deest. 10. ABEG: autem deest. 11. H: criminaliter; ib. AG: ergo. 14. H: status abundacie. 17. B: et deest. H: et quodlibet. 18. E in marg.: Bernhardus. 19. H: procedis. 20, 21. H: quid rapiunt. 22, 23. ADEGH: ludebat Paulus. 25. H: non stipatus . . non. 26. H: septis. 27. H: Petro deest. 31. ADEGH: textu Bernhardus sic scribit (H: scribitur). 31, 32. H: inquit non decet ipsi. 33. H: attendite.

18. Cap. III, p. 776 (ed. Migne). Cf. De Potestate Pape 86.

Ultima fit mencio pro iactura salutis, nulla cunctacio nisi quod sublime est, hoc salutare dicamus, et quod gloriam redolet, illud iustum. Ita omne humile probro ducitur inter palatinos, ut facilius qui esse quam qui apparere humilis velit invenias. Timor Domini simplicitas reputatur, ne dicam fatuitas, virum circumspectum et amictum proprie consciencie calumpniantur hyppocritam, porro amatorem quietis et sibi interdum vacantem dicunt inutilem. Numquid credimus illa dampnabilis consuetudo, quam iste sanctus recitat, prevalet hiis diebus? Nam nostri clerici dicunt hodie quod leges sonantes supradictam religiosam sententiam, sunt abrogate vel palea, alii quod mundus exigit clericos taliter conversari, et alii quod prospere processit regnum Anglie, quando secundum privilegium regis sui clerici et episcopi sic vixerunt. Quotlibet tales excusaciones in peccatis indicant cleri maliciam induratum et zizanniam diabolicam inter segetes seminatam.

Conclusio vicesima quarta.

Our clergy do not know how to distinguish between worldly prosperity and true prosperity.

*Periculosior irreligiositatis condicio foret clerum nostrum ad prosperitatem mundanam nimis attendere et inter ipsam ac veram prosperitatem atque divicias nescire distinguere. Prima pars patet ex hoc quod Christus venit in maxima paupertate, ut mundanam vitam inter sacerdotes et phariseos, ymmo inter omnes suos seculares exstingueret, ut innuit Augustinus in De Vera Religione, XXIX capitulo: *Satellites voluptatum divicias perniciose appetebant; pauper esse voluit*, unde propter exprobracionem huius peccati principes sacerdotum et pharisei conspiraverunt contra eum, ut patet Johannis XVIII. Hec itaque avaricia, que extinguit caritatem inducit desperacionem, oblivisci facit beatitudinem et derelicto divino obsequio servire facit seculo; seminarium est licium et bellorum et per consequens placens diabolo viam preparat Anti-*

1. B: Ultimo. 3. D: dicitur. H: probacio ducitur. 6. B: aurum circumspectum; ib. AEG: amicum. 9. H: credimus deest. 12. H: vel palea deest. 15—16. H: Et sic per tales . . . indicant clerici. 25. E in marg.: Augustinus. 28, 29. H: conspiraverant. 29. B: Joh. VIII; ib. E in marg.: Avaricie fructus. Avaricia sacerdotum. Exhortacio pulcra contra voluptates, divicias et prosperitatem cleri. 30. B in marg.: Avaricia multa mala causat.

25. In cap. XXIX hic locus non habetur, sed est cap. XVI. St. Augustini Opp. (ed. Migne) III, 1, 135.

christo. Cum autem clerici et specialiter superiores debent esse frenum et speculum laicis, ut prospera mundi despiciant, docentes hoc tam opere quam sermone, patet quantum est in eius opposito periculum inficiens tam clerum quam populum. Vera itaque prosperitas stat in accumulacione virtutum et actu diligendi Deum et proximum et pro Christo et veritate eius paciendi iniurias. Si itaque clerus servasset vitam pauperem et humilem ut in tempore quo crevit ecclesia, nunquam credo christianitatem tantum in numero et moribus decrevisse. Sed dicit Salvator (Matthei XV, 14 scribitur): *Cecus si ceco ducatum prestat, ambo in foveam cadunt.* Non ergo dicamus: Mundus hoc exigit, igitur est faciendum, sed cum scimus quia totus mundus in maligno positus est et continue peioratus, retorqueamus argumentum ad oppositum: Mundus hostis noster hoc exigit, ergo est negandum, iuxta doctrinam sancti Evangeliste I Ioh. II, 15: *Nolite diligere mundum neque ea que in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est caritas patris in eo.* Temporalia autem solum secundum illam mensuram sunt diligenda secundum quam sunt media necessaria ad salutem et ad divinum officium et obsequium et ad virtutes acquirendas. Ipse enim sunt vere divicie, ut patet Psalmo CXLIII, 8, 12—15 taliter distinguente: *Quorum os locutum est vanitatem et dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filii sicut novelle plantaciones in iuventute sua, filie eorum composite circumornate ut similitudo templi, promptuaria eorum plena eructancia ex hoc in illud, oves eorum fetose et boves eorum crasse, non est ruina materie neque transitus neque clamor in plateis eorum.* Et sequitur opinio seculariter errantium: *Beatus dixerunt populum, cui hec sunt.* Sed sententia sancti prophete et per consequens cuiuslibet sacerdotis pauperis debet esse hinc opposita, scilicet ista: *Beatus est populus cuius dominus Deus eius.* Talem autem oportet servire sibi in gracia quod prevalet cunctis,

We are not to
obey the world

1. H: cum igitur. 4. B: periculosum. 5. E in marg.: Prosperitas vera.
6. ADEGH: ut actu. 7. AEGH: et veritate eius deest.
8. B: iniurias paciendo; ib. A: sed itaque. 11. ABCDEFH: Sed Matthei XIII scribitur. 13, 14. AEG: ergo faciendum. 14. H: quod totus.
15. B: prioratur (sic). 18. B: Joh. III. 20. E in marg.: Temporalia quomodo diligenda. 22—23. ADEGH: necessaria ad divinum obsequium et virtutes. Ipse. 23. H: vere deest. 24. H: in Psalmo. 26—27. E: Quorum — sua deest. 29. ABDEFG: oves — et deest. 30. H: ruina materie etc. Et sequitur. 33. H: sancti deest. 34. ADEGH: scilicet ista deest. 35. BG: est deest; ib. E: est dominus.

temporalibus huius mundi. Non dicamus ergo: Regnum nostrum processit prospere, quando clerici sic vixerunt, cum de tanto tam clerus quam laicus sibi consenciens sub diaboli captivitate miserrima tenebantur, sed capiamus pro speculo vitam Christi. Unde quia vita⁵ exemplaris Christi est tam necessaria clero et laicis, ordinatur quod cotidie legatur in ecclesia evangelium exprimens partem aliquam vite sue. Omnes enim christiani tenentur sequi Christum: clerici gradatim propinquius, et laici secundum possibilitatem suam **remocius** sequendo¹⁰ clericos iuxta illud I ad Cor. XI, 1: *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.*

Conclusio vicesima quinta.

Three kinds of peace: with God, with our neighbour, with ourselves.

Impossibile est pacem in populo stabiliri nisi primo omnium stabilita fuerit pax cum Deo. Cum enim triplex¹⁵ sit pax: scilicet hominis ad Deum, hominis ad proximum et hominis ad se ipsum, patet quod due posteriores dependent a prima. Nam si inter Deum et hominem fuerit ex peccato discordia, sequens est quod omnis creatura adversabitur sic peccanti, quia Sap. V, 21²⁰ dicitur: *Pugnabit cum eo orbis terrarum contra insensatos.* Non enim possibile est hominem peccare in Deum, nisi totus mundus eciam ipsemet contrarius fuerit sibi ipsi, quia omnia in ipso causant ex peccato et culpa penam dignam. Deus gratiam subtrahendo creature²⁵ extrinsece adiutorium commodiferum mutat in dampnificationem, et ipsemet originaliter ostendit propriam actionem et accusationem, et ideo signanter dicitur Jeremie VI, 14: quod prepositi cum ignorancia dixerunt: *Pax, pax et non erat pax.* Putant enim bestiales in-³⁰ fideliter sapientes, quod satis est habere corporis sanitatem et proximorum fallacem societatem, ad hoc quod

Without the first we cannot have the others.

1. E in marg.: *Prosperitas non alleganda.* 2. H: *prospere* deest. 4. A: *tenebatur.* 7. A in marg.: *Evangelium cur quotidie legiur in ecclesia.* 8. E in marg.: *Vita Christi exemplaris capiat. Sequi Christum sed gradatim tenentur christiani.* 9. B: *clerici* deest. 10. B: *suam* deest. 11. B: *illud I Cor. XI.* 14. B in marg.: *Nota de triplici pace hominis.* 15. H: *stabilitas fuerit pax;* ib. EG in marg.: *Pax triplex.* 21. ADEG: *dicitur* deest. E in marg.: *Pax vera qualiter adquiritur;* ib. H: *pro eo.* 24. H: *causant in eo.* ADEGH: *causant penam culpa* (E: *culpam*) *dignam.* 26. *mutat.* A: *imitat* (sic). DEGH: *mutant* 26, 27. AEGH: *accionem et* deest. 30. E in marg.: *Pax putata.*

14. Cf. Sermones IV, 345, 357.

sit pax hominis ad se ipsum et proximum; sed oportet primo querere terciam pacem que duas priores compagnet, que est hominis ad Deum; et illum consequitur pax cum singulis servis Dei. Ad eiusque oppositum sequitur omniquaque perturbacio, eo quod offensus est Deus omnisciens, quia Iob IX, 4 scribitur: *Quis restitit ei et pacem habuit?* Quantumcunque ergo videatur persona vel populus pollere in pace sensibili, dum pax prima privata fuerit, potius contumelia est vel perturbacio quam pax vera. Et de tali palliata pace videtur Saluator loqui Matth. X, 34: *Non veni pacem mittere in terram sed gladium.* Pacem dico sophisticam in pacato Deo factam propter appetitum illicitum carnis vel seculi. Unde doctor christianus non omitteret propter perturbacionem pacem talem prudenter dissolvere.

Conclusio vicesima sexta.

Causa precipua defectus vere pacis ecclesie videtur esse fastus, avaricia et lubricitas sacerdotum. Suadetur: Causa defectus huius vere pacis est peccatum populi ex conclusione proxima, sed ipsum causatur precipue ex peccato spiritualis prepositi, ergo conclusio. Et ista mihi videtur sententia beati Gregorii in Registro libro XI, cap. XXIX, regine Francie sic scribentis: *Cum scriptum sit, iusticia elevat gentem, miseros autem populos facit peccatum, tunc regnum stabile creditur, cum culpa que cognoscitur cicius emendatur. Ideo cum cause ruine populi sint sacerdotes mali, quis enim pro peccatis populi intercessor se obiciat, si sacerdos qui exorare debuerat graviora committat, ac in vestris partibus sacerdotes impudice et nequiter conversantur; ad hec ulciscenda debemus ardentem consurgere, ne paucorum facinus sit multorum perdicio.* Et sequitur specificacio modi corrigendi huius pape mitissimi: *Per-*

The vices of the clergy destroy peace in the church.

3. ADEH: ad illam. 5. G: omniquoque. 7. A: videtur. H: populus videatur pollere. 8. H: dum pace. 10. A: pace deest. 11. A: Matth. IV. correxuit in marg. 18. A: lubricitas. E in marg.: *Pacis vere defectus unde causatur*; ib. H: Causa deest. 20. H: ipse. 21. H: illa. 24. A: facit populum. E in marg.: *Gregorius*. 26. H: ideo deest. 27. E in marg.: *Peccata corrigenda sunt*. H: quo peccato.

22. St. Gregorii Epistolarum lib. XI, Epistola LXIX ad Brunichildem Francorum reginam Opp. tom. III, p. 1209 (ed. Migne). Cf. et De Veritate Sacre Scripture III, 86, 236. Fasciculi zizanniorum p. 262, De Officio Regis p. 134. 23. Prov. XIV, 34.

sonam si precipis, cum nostre auctoritatis assensu transmittimus, que una cum aliis sacerdotibus hec et subtiliter querere et secundum Deum debeat emendare. Nec sunt dissimulanda que dicimus, quia qui emendare potest et negligit, participem se procul dubio delicti constituit. Pro-⁵ videte ergo anime vestre, providete nepotibus, quos cupitis regnare feliciter, providete provinciis et prius quam creator noster manum suam ad feriendum excuciat, de correptione huius sceleris studiosissime cogitate. Iste sanctus papa non negavit sed affectavit laicos iuvare etiam active¹⁰ sacerdotes corrumpere.

Witness of
Chrysostom,

Iterum, pro minori huius argumenti est dictum Chrysostomi in Imperfecto Omelia XXXI manuducens exemplo duplici in huius veritatis noticiam. Primum exemplum est de stomacho qui existens totus universalis totius¹⁵ corporis indiget rectificatione assidua, ne ex eius discrasia propter defectum alimenti residuum corporis paciatur, sic in corpore Christi mistico debet clerus preparare populo digestionem spiritualem tamquam stomachus spiritualia alimenta.²⁰

Secundum exemplum ponit de arbore quam videntes in ramis arescere statim cognoscunt defectum esse originaliter in radice. Sic quacunque parte populi peccante est evidens quod causa huius sit omissio vel commissio sacerdotis.²⁵

of Augustine,

Tercium testimonium est Augustini super Iohanne Omelia prima testantis quod apostoli et sacerdotes Christi debent esse quasi montes recipientes primo irradiationem celestis luminis, et laici quasi valles possunt pertinenter dicere illud Psalmi CXX, 1: *Levavi oculos*³⁰ *meos in montes, unde veniat auxilium mihi.* Si autem tales montes fumigaret diaboli superbia, inspissarentur

1. H: si principis . . assensum. 3. A in marg.: Nota; peto. E in marg.: Peccata emendare negligens particeps est delicti. 6-7. H: ergo — provinciis deest. 8. H: suam deest; ib. A: ad ferendum. 10. A: etiam auctoritate. DEG: auctoritative. H: auctoritatem. 12. B: Item. 13. AB: in deest. H: in Imperfecto deest. 14. E in marg.: Crisostomus. G in marg.: Stomachus. 18. E: sic igitur. 19. AE: digestionem spirituali tamquam; ib. BDFG: spiritualem deest. 23, 24. B: peccant. 26. E in marg.: Augustinus. 28. B: respicientes. 29. G: laici convales. 31. H: veniet; ib. EG: Si ergo. H: igitur.

13. In Hom. XXXI Operis Imperf. in Mattheum Opp. tom. VI, 791 hic locus non habetur. Sed est Hom. XXXVIII ex cap. XXI, tom. VI, 839. 26. St. Augustini In Ioannis Evang. tract. I, cap. I, Opp. III, 2, 1381.

avaricie mundane nebula et inundarent derivantes carnalis luxus flumina, nonne indisponerent populum ad fructificandum bona opera et recipiendum divina suffragia? Et forte hec est ratio, quare infideles hodie tantum
 5 superant christianos, specialiter si a propheta usque ad summum sacerdotem omnes avaricie student, sicut in tempore suo conqueritur Ieremias. Unde libro primo de cura pastoralis secundo capitulo explicat beatus Gregorius illud periculum de pastoribus intelligentibus sed male
 10 viventibus minus malis prepositis cecis tam opere quam sermone. *Tales, inquit, quod verbis predicant, moribus impugnant. Unde fit ut cum pastor per abrupta graditur ad precipitium, grex sequatur, quia cum laici dicta prelatorum sciunt et opere pervertuntur. Hinc scribitur per*
 15 *prophetam: Causa sunt populi ruine sacerdotes mali, de quibus dicit Dominus per prophetam: Facti sunt domui Israel in offendiculum iniquitatis. Nemo quippe amplius in ecclesia nocet quam qui perverse agens habet nomen vel ordinem sanctitatis. Delinquentem autem hunc redarguere*
 20 *nullus audet. Et in exemplum culpa vehementer extenditur, quando peccator pro reverencia ordinis honoratur. Tales tanti ponderis pericula fugerent, si veritatis sententiam sollicitate cogitarent: Qui scandalizaverit, inquit, unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei ut*
 25 *suspendatur mola asinaria in collo eius et demergatur in profundum maris. Per molam quippe asinariam secularis vite circuitus ac labor exprimitur, et per profundum maris extrema dampnatio designatur. Qui ergo ad sanctitatis speciem deductus vel verbo ceteros destruxit*
 30 *vel exemplo, melius profecto foret, ut hunc ad mortem sub seculari habitu terrena acta constringerent, quam quod sacra officia in culpam ceteris mirabilem demonstrarent, quia nimirum: Si solus caderet, hunc utrumque*

1. G: avaricie humane; ib. ABD: undarent; ib. derivantes twice.
 7. A: causa conqueretur Ieremie; ib. H: unde in. 8. E in marg.: Gregorius. 12. H: Unde sicut. 14. ADEG: opera. H: per opera.
 15. F: cum sunt. In marg.: Sacerdotes. 17. E: enim plus. 18. B: habent. 21. F in marg.: Peccator. 23. B: inquam. E in marg.: Peccata cleri hic valde inculpantur propter mala que generant in populo et corrigenda asseruntur etiam per seculares si opus fuerit. 27, 28. H: in profundum. 28. E: extrema dampnationis. 29. A: destruxit.
 30. GH: profecto fuerat; ib. H: ut ad mortem. 31, 32. A: quam quidem. 32. H: in culpa; ib. D: imitabilem.

11. Gregorii I Pastoralis cap. II. 17. Nemo quippe De-
 creti Prima Pars, dist. LXXXIII, cap. II. 23. Matth. XVIII, 6.
 26. Cf. Sermon. II, 194.

pena inferni tollerabilior cruciaret. Iste sanctus novit condiciones et pericula populi ex nequicia et defensata ypocrisi sacerdotum provenire.

Conclusio vicesima septima.

Fornication
worse in a
priest than in
layman.

Sicut maior est fornicacio spiritualis quam corporalis, sic gravior est luxuriacio corporalis in sacerdote Christi quam in coniuge laicali et hinc in eius punitione leges tam graves sunt edite. Prima pars patet ex hoc, quod nulla corporalis fornicacio est peccatum, nisi propter fornicacionem spiritualem qua prius inseparabiliter peccatur in caput ecclesie; ergo fornicacio spiritualis per se causa malicie actus extrinseci est in malicia ipso maior; implicitum autem de fornicacione quantumcunque simplici quod sit dampnabilis, patet ex textu Apostoli Eph. V, 5: *Hoc, inquit, scitote, intelligentes, quod omnis fornicator aut immundus aut avarus, quod est ydolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi Dei.* Et secunda pars patet ex hoc quod alior est gradus sacerdotis et excellencius coniugium suum cum sponso ecclesie quam est gradus domini secularis vel carnale coniugium; ideo casus est gravior. Et patet quod sacerdos corporaliter luxurians committit adulterium spirituale, cum vovit castitatem ex vi coniugii cum sponso ecclesie ad modum loquendi scripture Jer. III. Si ergo laicus quantumcunque solutus non excusatur, quin fornicando peccet mortaliter, multo magis adulterium laici est mortale; et fornicacio sacerdotis superat in malicia istas ambas. Gravedo autem fornicacionis presbiteri, ut dicit tertia pars conclusionis, patet per leges asperas ordinatas. Nam III Decretalium de Vita et Honestate Clericorum sic scribitur: *Fraternitati vestre mandamus, quatenus clericos vestre iurisdiccioni qui in subdiaconatu et supra fornicarias habuerint, studiose monere curetis, ut a se*

1. G: *inservi.* 3. A: *provenire* deest. 5. G in marg.: *Luxuria sacerdotum.* 8. F in marg.: *Fornicacio.* 10. E in marg.: *Fornicacio arguitur.* 17. CEF G: *et Dei.* 18. F in marg.: *Gradus sacerdotum.* 19. G: *coniugium sui.* 19, 20. D: *suum—coniugium* deest. 21. G: *Et* deest. 23, 24. H: *ecclesie et scripture.* 26, 27. H: *laici peccatum et fornicatio.* 27. H: *in* deest. 29. H: *secunda pars.* 30. A: *Cleri* deest. B in marg.: *De penis sacerdotis fornicarii habituali.* E in marg.: *decretalis.* 33. A: *curatis.*

31. Decret. Greg. Lib. III, tit. II, cap. IV. *Sicut ad extirpanda.*

illas removeant eas ulterius minime admissuri. Si vero acquiescere contempserint, eos ab ecclesiasticis beneficiis usque ad satisfaccionem condignam suspendatis, et si eas suspensi presumpserint detinere ipsos ab eisdem beneficiis
perpetuo remove curetis. Unde quia non est defectus in lege, sed in prepositis qui ipsam effectualiter practizarent, ideo superius eodem titulo dicit papa: Prelatis vero qui tales in suis iniquitatibus presumpserint sustinere maxime sub obtentu pecunie vel alterius commodi temporalis, pari subiaceant ulcioni. Et in decretis LXXXIII
distincione sub auctoritate beati Gregorii sic dicitur: Si quis episcoporum fornicacioni clericorum consenserit prece vel precio, non impugnando auctoritate sui officii, debet suspendi a suo officio. Que suspensio secundum
Archidiaconum debet esse perpetua equivalens deposicioni propter difficultatem congregandi episcopos ad deponendum talem episcopum, qui sic symoniace vendit iusticiam. Et quia metropolitanus, eciam Romanus pontifex, posset esse segnis quoad suos cardinales in executione huius iusticie, ideo tercio ordinarunt leges aliud confusivum remedium, scilicet quod non audiat missa sacerdotis ab illo, cui est notorium sacerdotem illum taliter fornicari, nec ministrentur sibi bona ecclesie ad fomentum sui facinoris. Nam XXXII dist. Nullus sic
loquitur Nicolaus papa: Nullus, inquit, audiat missam presbiteri quem scit concubinam indubitanter habere aut subintroductam mulierem. Unde Alexander II eadem distincione sic loquitur: Precipiendo mandamus, ut nullus audiat missam presbyteri, quem scit concubinam indubitanter habere. Et sequitur: Unde et sancta synodus statuit hoc sub excommunicatione dicens: Quicumque sacerdotum, diaconorum, subdiaconorum post constitutionem bone memorie predecessoris nostri sancti Leonis et Nicolai de castitate clericorum concubinam palam duxerit vel ductam
non reliquerit, ex parte omnipotentis Dei et auctoritate principum apostolorum Petri et Pauli precipimus et omni-

Severe penalty laid down by St. Gregory for connivance in this sin.

6, BH: qui cam. 7, 8. AD: prelatos vero. 10. E in marg.: Decretum. Gregorius. Peccatum fornicacionis in clero corrigendum est. Palet sententia. 14. H: sed suspendi. 15. E in marg.: Archidiaconus, suspensio episcopi. 16, 17. H: ad confusionum remedium. 25. E in marg.: Missa non audiat sacerdotis notorie criminosi. 26. quem scit. Hic incipit Fragmentum Cod. X, D, 10 univ. Prag. = C. 30. E: Unde ista synodus. 32. AE: post constitutum. H in marg.: Nota.

7. Decret. Gregor. Lib. III, tit. I, cap. XIII. 12. Cap. I.
 24. Cap. V. 28. Cap. VI.

*modo contradicimus, ut missam non cantet nec evangelium
legat nec epistolam ad missam nec maneat cum clericis
neque partem ab ecclesia suscipiat. Super quo dicit Archi-
diaconus quod populus debet subtrahere a tali decimas
voluntarias, quia non datur beneficium nisi propter offi- 5
cium; et cum omnes oblaciones et decime debent esse
voluntarie, videtur ut lex habeat efficaciam de omnibus
bonis ecclesie, idem esse iudicium, quia aliter homo non
clericus proditor ecclesie ex consensu dampnabili de bonis
ecclesie foveretur. Unde III° decretalium De Cohabitatione 10
clericorum et mulierum dicitur quod tripliciter dicitur
fornicatio clerici notoria: notorietate iuris, confessionis
et facti; quod ex nulla tergiversacione celari poterit. Et
illud credo ego esse iudicium de curatis, qui extra par-
rochiam et in curia Romana, licet cardinales fuerint, sic 15
tenuerint concubinas, quia factum tale est magis sub-
dolum, plus infectivum ecclesie et plus distrahit a com-
modo subditorum. Quomodo ergo palliaretur excommu-
nicacio subditorum ad torquendum pro tali decimas,
cum interdicitur sub pena excommunicationis, ne talis 20
celebrer divinum officium. Inhabilitas quidem et suspensio
ab officio inhabilitat ad suscipiendum bona ecclesie,
cum quibus debet sustentare divinum officium. Unde
verisimiliter credi potest, quod suspensio prelatorum
tam superiorum quam inferiorum negligenter agencium 25
in hac causa intoxicando matrem ecclesiam suspendit
et eclipsat ab ea radium gracie patris luminum; nam
suspensio iuris poli quoad Deum, et non suspensio iuris
hominum, per se inhabilitat ad dispensandum ecclesiasti-
cum sacramentum.*

30

1. A: *interdicimus*. G: *contradicimus*. *Supra scriptum est: interdicimus*.
3. E in marg.: *Decime subtrahende a malis clericis*. 9. 10. B: *de bonis
ecclesie* deest. 10. E in marg.: *Decretalis*. 11. BC in marg.: *Tripli-
citer fornicatio fit notoria sacerdotis*. E: *Notoritas triplex*. F: *dupliciter
dicitur*. In marg.: *dupliciter dicitur fornicatio*. 12. BC: *notorietate iuris*
deest; ib. BC: *professionis*. 13. H: *tergiversacione* deest. 13, 14. E:
Et idem. 14. G: *de creatis (!) qui parrochiam*. F: *de creatis*. 17, 18. H:
distrabitur de commodo clericorum. 19. DH: *subditorum* deest; ib. E:
ad extorquendum. 21–23. E: *Inhabilitas — officium* deest. 23. H:
dictum officium. 28. AD: *iuris poli — suspensio* deest. E in marg.:
Suspensio prelatorum iuris poli, soli quoad Deum, quoad homines.

10. Decret. Gregor. Lib. III, tit. II, cap. X.

There are
prelates living
in fornication
who
excommunicate
for non-
payment of
tithes to which
they have
forfeited all
right.

Conclusio vicesima octava.

Rectificacio sacerdotum per laicos ad pacificandum rem publicam est per scripturam autenticam multipliciter exemplata.

Scripture
authorises the
correction of
priests by the
laity.

5 Probatur primo ratione: Cuicumque committitur regimen populi committi debet quodcunque necessarium ad ipsum perficiendum; sed regibus seculi committitur a Deo regimen regnorum et gubernacio populorum, igitur Deus qui non potest deficere in necessariis com-
10 mittit eis quodcunque necessarium ad illud officium: cum ergo potestas coactiva clericorum in defectu prelatorum sit unum pernecessarium, ut patet ex conclusione proxima, sequitur quod principes seculi debent in casu uti huiusmodi potestate. Et iste videtur sensus
15 Apostoli ad Rom. XIII, 4 quod *potestates sublimiores non sine causa portant gladium*. Abuterentur enim maxime potestate data, quia ad sui dampnationem et populi deperditionem in casu possibili, si non resisterent abusibus cleri, eciam Romani pontificis, ut patet ex conclusione
20 anteproxima. Et ista videtur sententia beati Gregorii libro XI Registri sui, capitulo XXX, ubi alloquitur regem Francie sub hiis verbis: *Quidquid ad Dei nostri cultum, quidquid ad ecclesiarum reverenciam, quidquid ad honorem pertinere cognoscitis sacerdotum, et studiose statui curetis*
25 *et velitis in omnibus custodiri*. Unde iterum: *Vos pulsamus, ut congregari synodum iubeatis et sicut dudum scripsimus vobis corporalia in sacerdotibus vicia et et symoniace heresis pravitatem omnium episcoporum diffinitione dampnari atque a regni vestri finibus procul ire faciatis nec plus illic*
30 *pecuniam obtinere quam precepta dominica permittatis*. Iste sanctus consuleret, cum sit ad reverenciam matris ecclesie et ad honorem sacerdotum quod amotis obstaculis id est viciis sint purgati; consuleret eciam, quod si papa ac omnes iam viantes episcopi vellent obsistere

Such power is
necessary to a
ruler.

Witness
St. Gregory in
his letter to the
king of France.

8. F in marg.: *Regimen*. H: *regimen populi*; ib. E in marg.: *Clerici suadentur corripendi per laicos in defectu spiritualis prepositi*. 9. ADE: ergo. 12. H: *per se necessarium*. 13. D: *princeps . . debet*. 16. E: *abuterentur*. 20. E in marg.: *Gregorius*. 22. B: *nostri* deest. 24. C: *et* omitted. 25-26. A: *vos — scripsimus* deest. 27. CDEG: *vobis* deest. 28, 29. B: *diffinitiones dampnate atque a regni*. 29. ADEGH: *procul ire* deest; ib. H: *illuc*. 33. AEG: *a viciis (id est)* deest. 34. BC: *rebus obsistere*.

21. Vide supra et De Veritate S. Script. III. 86/87.

quod rex nec admitteret ministerium sacerdotum in speciem promocionis eorum, cum hoc sit nefandissima simonia, nec permetteret pecuniam regni mandari ad externos propter beneficia inhabilibus perquirenda. Unde sequitur in auctoritate beati Gregorii: *Sicut ergo contra 5 exteriores hostes, ita quoque contra interiores animarum adversarios studete esse solliciti, ut per hoc, quod Dei nostri inimicis fideliter repugnatis et hic feliciter ipsius protectione regnetis et ad eterna postmodum gaudia duce eius gracia veniatis.* 10

Secundo confirmatur conclusio ex cronica Salomonis, de quo III Regum II, 26 dicitur quod in confirmationem ac pacificationem regni sui dixit Abiathar sacerdoti: *Vade in Anathot ad agrum tuum; equidem vir mortis es.* Et sequitur: *Eiecit ergo Salomon Abiathar, ut non esset 15 sacerdos Domini.* Si ergo rex tam sapiens tam laudabiliter deposuit summum pontificem et per consequens abstulit ab eo temporalia que ex lege Moysi sequerentur, licet regibus nostris ad pacificationem regni sui pro maiori facinore auferre proprias elemosynas que non 20 tanta auctoritate neque constancia sunt annexa.

Tercio confirmatur ex facto Christi sapientissimi filii Salomonis, de quo Matth. XXI, 12 legitur, quod ascendens tamquam rex Jerusalem statum *intravit templum eiciendo vendentes et ementes*, quod secundum Chrysostomum 25 figurat regibus quod ipsi habeant de ecclesia curam precipuam. Unde Luce XIX postquam Christus deflevit civitatem Jerusalem ex eius dilapidacione futura, statim ascendit in templum et cepit eicere vendentes in templo et ementes. Super quo dicit beatus Gregorius, quod 30 *maxima ruina templi ex culpa sacerdotum fuit: ideo primo omnium eos arguere cepit.* Unde post ascensionem ad pacificationem regni sui, postquam quadraginta annis expectabat misericorditer conversionem populi et pre-

1, 2. DGH: *in spem.* 2. B: *sit deest.* 4. D: *in humilibus.* 5, ADE: *beati deest.* 8. *nostri.* G: *iram.* 11. A in marg.: *Ecce rex deposuit episcopum, ne fungeretur sacerdotio;* ib. H: *confirmatur ecclesia.* 14. E in marg.: *Clerici suadentur corripiendi per seculare brachium.* 24. GH: *in Jerusalem.* 27. E in marg.: *Crisostomus.* 31. G: *ruina templo.* 34. *populi.* BC: *propter precipue sacerdotum iniquitatem.* E in marg.: *Gregorius. G: post quadraginta annos.*

16. Cf. De Civili Dominio III, 482, ubi iisdem verbis loquitur autor. 23. Op. Imperf. in Matth. Hom. XXXVIII, Opp. tom. VI, 841. 30. St. Gregor. ubi supra.

cipue sacerdotum, misit duos Romanos principes Vespasianum et Tytum, qui quadragesimo secundo anno destruxerunt sacerdotes et populum.

Conclusio vicesima nona.

5 *Rectificacio facillima pertinencior laicis in hac parte videtur esse elemosinarum subtraccio et collatarum ablacio.*

Withdrawal of endowment the easiest way of enforcing discipline.

Probat: Medicina per cuius adhibicionem apcius sanaretur infirmitas et magis medenti congrueret potius est aptanda, sed huiusmodi foret temporalium ablacio:
10 ergo conclusio vera. Sed minor videtur: pro eo quod ex temporalium copia vermis fastus enascitur, exinde etiam cupido accenditur, et gula atque luxuria procreantur. Patet cum illis subtractis quotlibet istorum peccatorum tollitur sive minuitur inducta virtute opposita, videtur etiam pertinencior laicis, quia ad hoc non oportet eos manus violentas in sacerdotes inicere, dignitatem sacerdotalem abicere nec clericos in foro iudiciali sollempniter iudicare. Videtur etiam ex lege consciencie laicis pertinere, cum omnis faciens opus misericordie
20 debet ad habilitatem sui elemosinarii diligenter attendere. Aliter enim fovendo discolos foret particeps sui facinoris nec capit humanum ingenium, quod excommunicacio ligat quoad Deum propter nudam detencionem elemosine in hoc casu. Si enim non licuit apostolo excommunicare
25 populum cum predicaverat ex hoc quod sibi vite necessaria denegebat, qua fronte nos discoli et desides excommunicamus propter elemosinas preternecessarias, cum necessarias non meremur. Non enim fundari potest ex Scripture Sacra, si non fallor, quod sacerdos Christi
30 plus recipiat in oblacionibus aut decimis quam vite necessaria, nisi forte ex voluntaria devocione fidelium ad sustentacionem pauperum plus voluntarie offeratur,

I, 2. H: *Vespasianum*. 7. E in marg.: *Medicina apcius adhibenda*.
9. A: *sed deest*; ib. *foret*. D: *fiet*. 10. A) EGH: *vera*. Sed deest;
ib. E in marg.: *Dotacionis cleri notetur fructus*. Temporalium copia quem
affert fructum in clero nota. 11. BC: *et exinde*. 15. E: *videtur*
autem. 17. B: *abicerent*; nec deest. 18. BC: *Unde etiam*; ib. H: *de*
lege. 20. DEG: *humilitatem*. 22. E in marg.: *Excommunicacio*
quedam non ligat quoad Deum; patet hic. 23. E in marg.: *Ablacio*
bonorum temporalium a clero hic suadet expediens et bona ad rectifi-
candum alia. 24. B: *apostolos*. 28. H: *necessario*. 29. E in
marg.: *Sacerdoti quantum licet recipere de oblacionibus et aliis*. Excom-
municacio quedam illicita ostenditur. 31. B: *fidelium* deest.

Unde si sacerdos non ministrat in spiritualibus, docet Hostiensis libro tercio de decimis, primiciis et oblationibus, quod populus debet subtrahere sibi elemosinas decimarum. Confirmatur de redditibus appropriatis ecclesie ex decreto XVII, q. ultima: *Quicumque*, ubi ponitur casus, quod *quidam, cum filios non haberet nec speraret, res suas omnes retento sibi usu fructuum donavit ecclesie.*

Founders heirs if they are in need have a claim on endowments.

Nati sunt illi filii. Et ei reddidit episcopus. Et sequitur: In potestate habebat episcopus non reddere sed iure fori, non iure poli. Si ergo ex decreto subtilissimi et sanctissimi Augustini sanctus Aurelius Carthaginensis episcopus non habuit iure divino potestatem non reddendi collatum ecclesie propter indigenciam filiorum, qua lege religiosi peculiantes superhabundanter possessionati habent potestatem detinendi temporalia a genere fundatoris, quod ex defectu temporalium necessitatur furari vel alteri turpitudini se miscere vel quod periculosius est depauperato regno a milicia que defenderet ipsum a barbaris artatur proprium regnum dimittere et alienis adversantibus proditorie copulari. Istam sententiam subtiliter et diffuse inculcat venerabilis Beda in quadam epistola ad Egbertum archiepiscopum que sic incipit, *Dilectissimo ac reverendissimo antistiti.* Isti sancti doctores non audebant hereticare sententiam dicentem quod dominis temporalibus licet in casu auferre ab ecclesiasticis bona sua. Constat autem ex fide quod in talibus collacionibus oportet excipere obviam legi Dei subintelligendo Dei beneplacitum ac ordinationem oppositi si voluerit semper salvam.

Conclusio tricesima.

30

The prayer of one who is in mortal sin is not only

Oratio elemosinarii, dum peccat mortaliter nedum caret merito quoad orantem et quemlibet alium pro quo orat, sed vel iniuste dampnificat proximos vel iniuste detinet

1. E in marg.: *Ablacio decimarum licita secundum Hostiensem.* 2. E in marg.: *Hostiensis.* 8. H: *illi* deest; ib. ADEGH: *Et ei* deest. 10. E in marg.: *Dotacio notanter impugnatur.* 11. E in marg.: *Dotacionis ecclesie mala. Hic notantur saltem quedam.* 19. G: *hortatur.* 20. A: *copulare.* 22. A: *que sic incipit* deest. E in marg.: *Beda. Ablacio temporalium a clero olim non hereticatur. Condicio subintelligenda in collacionibus.* 27. G: *obvianciam* (sic). 29. G: *salvis.*

5. Decret. Secunda Pars, quaest. IV, cap. XLIII. 21. Bedae Ep. sec. ad Egbertum antistitem Migne XCIV, p. 656. Vide supra Concl. XVIII.

spirituale adiutorium, quod de lege Christi tenetur persolvere. Patet ex hoc quod nemo meretur peccando mortaliter sed iniuriatur Deo et cuilibet creature, dicente Anselmo in De Bono Virginitatis cap. VIII: *Cum homo*
contra Dominum rerum perstitit et tamen usum rerum
in subsidium sibi datum retorquere non desistit, iniusticiam
Deo et Dei creature violenciam intulit, nam omnis homo
debet serviendo Deo perfeccione secunda iuvando proficere
cuilibet capaci. Talis ergo dampnificat eos quibus de-
 10 meretur, dum ex suo demerito sunt peiores; aliis autem, qui perstant in gracia iniuriatur, subtrahendo ab eis spirituale subsidium. Sicut enim ex lege nature omnis pars corporis eciam inanimati debet iuvare reliquam, sic de lege evangelii omne suppositum humani generis
 15 debet diligere reliquum ordinate iuxta illud Rom. XIII, 8: *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis.* Et ista videtur sententia beati Gregorii in libro De Cura Pastoralis parte prima cap. X^o: *Si, inquit, homo apud hominem, de quo minime presumit, fieri intercessor erubescit, qua mente apud Deum intercessionis locum pro populo arripit, qui familiarem se esse eius gracie per vite meritum nescit aut ab eo quo aliis veniam postulat, qui utrum sibi sit placatus ignorat. Qua in re est aliud sollicitius formidandum, ne qui placare posse iram Dei*
 25 *creditur, hanc in se ex proprio reatu mereatur.* Cuncti enim liquide novimus, quia cum is, qui displicet, ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora provocatur. Qui ergo adhuc desideriiis terrenis astringitur, caveat ne discreti iram iudicis gravius incumbat attendens, dum
 30 loco delectatur glorie, fiat subditis auctor ruine. Unde quod si ingerimus nos esse prepositos vel elemosinarios hominum, ultra quod fecerunt sancti vel subtiles doctores ecclesie, prenoscit quod infectiva cupiditas cecando

without merit
but is injurious
to others.

1. AEG: teneretur. D: tenentur. 2. E in marg.: Oratio carens merito. 4. H: Augustino; ib. H: dum homo. 5. D: et cum. E in marg.: Anselmus. 8. H: perfeccione sancta. 11. ABC: prestant. 12. E in marg.: Peccans mortaliter iniuriam facit multis. Dotacio impugnatur per infrascriptum. 16. H: Et deest. 17. DEG: sententia Gregorii in De Cura. E in marg.: Gregorius; ib. H: beati deest; ib. A: libro deest. 20, 21. A: a populo. 22. DG: eo quomodo. 23. D: Que in re. 24. AD: Dei deest. 24, 25. AEG: iram credit. E in marg.: Oratores pro alieno notate. 29. E: districti; ib. ADEGH: incumbat deest. 30. E in marg.: Terrenis astriciti desideriiis tanguntur. 31. GH: sic ingerimus deest. 33. A: quod in femina.

4. Eadmeri lib. De Excellentia beatae Mariae, Migne CLIX, p. 569. 17. St. Gregorii Reg. Pastoral. I cap. X, Opp. tom. II.

dampnificat nos et illos, quia, si non fallor, quicunque appetit huiusmodi preposituram plus propter questum vel fastum seculi quam propter edificacionem anime subditi, ut sic peccat mortaliter, eciam quamdiu manserit in illo proposito et per consequens orando vel quidquid aliud faciendo dampnificat spiritualiter se et suos.

Conclusio tricesima prima.

If gifts are abused they should be withdrawn. It will be better for the founders wherever their souls may be.

Sive progenitores defuncti dominorum superstitum sint in celo, in purgatorio vel in inferno, expediens foret in casu quo elemosinarii abutantur eorum elemosinis ipsarum subtraccio et conversio in alios pios usus. Nam si sint in celo, de tanto est illis beatitudo accidentalis intensior, de quanto opus elemosine, quod ipsi inceperant ad communem utilitatem magis fructificat, ut sic enim meritum eorum est extensius, cum quodammodo faciunt inicialiter opera bona, que genus suum continuat. Ex quo patet . . .

Si sunt in purgatorio, bonorum suorum avara detentio vel prodigalis consumpcio non eos alleviat sed retardat, in tantum quod parentes huiusmodi possunt dicere pertinenter heredibus illud Job XIX, 21: *Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei.* Nam rectificacio elemosine facit meritum eorum extensius. Nec credat aliquis quia domini temporales possunt in talibus donationibus oberasse, cum venerabilis Beda vocat dotaciones regni nostri stultissimas.

Si autem progenitores filiorum superstitum fundantes abbacias sint dampnati, gravaretur pena eorum ex negligencia filiorum superstitum in rectificando opera bona de genere que fecerunt, non solum quia dampnati ex opere bono, quod fecerant, sint micus puniti, verum quia forent ex negligencia filiorum dampnabili amplius cruciati, ut

10. B: aut in. 11. E in marg.: Ablacio temporalium a clero expediens in casu patet super. 12. G: Nam si sit. 13, 14. H: omnis beatitudo accidentalis quanto. 15. E: faciant. 16. E: quod bonorum. 17. E in marg.: Dotacio cleri erronea patet et stulta. 18. Codd.: quod bonorum. 19. AEG: donaciones. 20. E in marg.: Beda. 21. A: subtilissimas. 22. B: sint. H: fecerunt . . sunt puniti. 23. B: dampnabiliter. E in marg.: Filii patrum facta rectificent.

9. Totam hanc conclusionem in Opere De Civili Dominio lib. III cap. XXII invenire poteris (p. 471). 24. In Epistola ad Egbertum antistitem, ubi supra, Conclusionem XXIX. Cf. De Civili Dominio III, 480/2.

patet in parabola Salvatoris Luce XVI, 28 ubi dives
sepultus in inferno rogavit Abraham, *ne quinque fratres
sui venirent in locum illum tormentorum*, non propter
caritatem, quam ad ipsos habuit, sed propter gravamen
5 pene, quod ex assistencia sibi inferrent. Sicut enim beati
se iuvant reciproce consolando, sic dampnati se dampnific-
cant reciproce desolando. Ex istis colligitur, cum vivi in
execucione huiusmodi elemosine tantum prodessent ec-
clesie militancium, dormiencium et triumphancium,
10 ymmo mitigarent penam collegii dampnatorum, quod
meriti sui ampliatio, progenitorum affeccio, ymmo Deo
et sponse sue placabilis ministratio acuerent ad istam
elemosinam exequendam. Ex hoc enim fierent capaci-
ores spiritualis suffragii et haberent oratores magis
15 ydoneos, quia minus temporalibus et plus spiritualibus
affidatos. Unde beatus Gregorius in Registro libro primo
epistola XXIII *esse mediator populi ad Deum timeo; cui
familiarer me esse per vite meritum non cognosco; sed
adhuc superest gravius formidandum, quia sicut cuncti*
20 *liquide novimus, cum is qui displicet ad intercedendum
mittitur, irati animus ad deteriora provocatur. Et valde
pertimesco, ne commissa mihi plebs fidelium reatus mei
additamento desperet, cuius delicta hucusque dominus
equanimiter tolerabat.* Si igitur iste sanctus timuit, ne
25 oracione peioraret subiectos, quanto magis pertimerent
populus et mundiales prepositi, quibus Dominus Mal. II
cap. comminatur, dicens: *Maledicam benedictionibus
vestris.* Sicut enim populus et sacerdos debent in merito
reciproce se iuvare, sic perversi a lege Christi sese
30 prepediunt, dicente Gregorio in Registro libro septimo
epistola septima: *Unde, ita inquit, sic regencium merita
et plebium connectuntur, ut sepe ex culpa presidencium
deterior fiat vita subditorum et sepe ex culpa plebium*

Dives' motive
in his request
for his brothers.

Good works not
only profit the
whole church,
they also
mitigate the
pains of the
dampned.

4. H: ad opus habuit. 5. H: referrent; ib. E in marg.: Beati,
dampnati: quomodo reciproce se habent. 6. H: se amant. 7. vivi.
AG: cum unum. 7, 8. H: in excommunicacione. 11. H: ampliatur.
12. E in marg.: Ablacionem bonorum a clero valde affectat et ad eam
animat. 13. H: consequendam. 16. AF: habet affidaos; ib. ADEH:
beatus deest; ib. E in marg.: Gregorius. 20. B: liquida novemus (sic).
21. E in marg.: Oratores pro aliis notate. 23. AG: desperat. H:
disperat. 24. E: equanimiter; suprascriptum: pacienter; ib. A: ergo.
25. B: pertineret. H: timerent. 27. ADEGH: dicens deest. 28. D:
in deest. 31. ADEGH: Unde deest. 32. BC: convertuntur. E in
marg.: Gregorius. 32-33. E: presidencium — culpa deest.

16. In St. Gregorii Reg. Past. Lib. I, cap. 10. 26. Malach.
II, 2. 31. St. Gregorii Registr. Epp. lib. VII. Ep. VII, Opp.
tom. II, 855.

deficiat vita pastorum. Quod autem mala accio presidentis valde noceat subditis, testatur Christus de phariseis, dicens Matth. XXIII, 13: Clauditis regnum celorum ante homines, vos autem nec intratis nec introeuntes sinitis introire.

5

Conclusio tricesima secunda.

The property of the church would be better used in the hands of laymen.

Verisimiliter credi potest quod bona ecclesie minus male consumpta forent per dominos seculares quam in presenciarum consumuntur in manibus clericorum. Supposito facto probatur primo conclusio ex hoc, quod, ubi obligacio ad mediocrem usum bonorum Dei est stricior, foret lapsus intemperatus gravior. Sed clerici sunt obligati ad parcio rem usum bonorum ecclesie in se et suis quam laici, ideo abusus apparens minor in clericis foret maior. Unde Bernhardus in tercio Florum cap. X dicit: quod propria possidere seculari est licitum, monacho autem, quia possidere non licet, foret purum malum. Unde tam in hominibus quam in angelis apparet, quod ille qui stando in gradu suo foret perfectior, fit ex lapsu deterior. Nec refert, sive solus sive multi sint seculares proprietarii, nisi quod multitudo sacerdotum in malicia complexorum facit peccatum gravius, dicente beato Gregorio XXXIII Moralium: Sicut esse noxium solet, si unitas desit bonis, ita perniciosum est, si non desit malis. Perversos quippe unitas corroborat, dum concordat, et 25 tanto magis incorrigibiles, quanto unanimes facit.

The clergy are more tenacious of their property than laymen.

Secunda ratio: Clerici palliant media plus subdola perquirendi sub simulata sanctitate, plus degunt opera abutendi et post secuta nacta dominia forcius ac multiplicius machinantur media retinendi quam laici, in 30 tantum quod secundum Lincolnensem, dum fit religiosus ecclesiarum appropriacio, fit abusus perpetuacio. In cuius

3, ADG: Mt. XXIII deest. 4. E in marg.: Prelatorum, subditorum nocumentum reciprocum in vita; ib. H: non intratis. 6. E in marg.: Consumpcio bonorum ecclesie multo est peior quam foret per dominos seculares, ut hic probatur. 8, 9. DE: in presenciam. 13. H: in suis. 15. A in marg.: Et idem dicit ad Adam monachum in epistola, E in marg.: Bernardus. 16. E in marg.: Possessio propriorum laico licita. Casus gravedo. 22. ADG: beato deest. 23. E in marg.: Gregorius. Unitas bona, mala. 26. H: magis intolerabiles. 29. BG: secuta deest; ib. A: nacta divina. D: assecurata. H: post nata dominia.

17. Cf. De Civili Dominio III, 415. 25. St. Gregorii Opp. tom. II. 31. Opuscula quaedam Roberti Grosseteste in Brown, Fascicul. rer. expetendarum II, 253. Cf. De Civili Dominio III, 412.

signum prevalent in conquestu secularis domini, sed propter monstruosam secularem diligenciam rarissime quidquam perdunt, cum de omni genere hominum habent complices et fautores.

- 5 Tercia ratio: Si clerici viverent pauperem vitam ut in primitiva ecclesia, tunc possent preceptorie docere seculares dominos *non sperare in incerto* diviciarum secundum doctrinam Apostoli I Ad Tim. VI, 17. Nunc autem tamquam *canes muti non valentes latrare* ingurgitati sepe temporalium docent avariciam tam opere quam sermone; et sic accenditur per maiorem partem ecclesie *radix omnium malorum cupiditas*, ita quod iniqua distributio mamone iniquitatis videtur seminarium, omnium licium et bellorum iuxta illud Jacobi IV, 1:
- 15 *Unde bella et lites in vobis? nonne ex concupiscenciis vestris, que militant in membris vestris?* Ex quotlibet talibus exemplis et experienciis videri poterit quod periculosius est venenum et diffusius intoxicans matrem ecclesiam post recessum cleri ab ecclesiastica paupertate quam fuit, quando tota civitas residebat in laicis. Venenum enim in membris nobilioribus et radicalibus invisceratum minatur gravius mortis periculum. Eya ergo milites Christi iuxta suum consilium Luce XVI, 9:
- 20 *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis elemosinas vestras incastratas* distribuendo pauperibus et sic haberetis modo primitive ecclesie tam clericos quam pauperes laicos quibus debentur bona huiusmodi ydoneos oratores, scientes quod perfectius et omniqualque utilis servaretur hodie christiana religio in clero possessionato,
- 30 si pure reciperent elemosinas moderatas de manibus dominorum sive vivendo claustraliter sive sparsim quam quod ipsi proprietarii dominia secularia occuparent. Aliter enim Christus et apostoli non interdicerent sacerdotibus tale dominium, ut patet conclusione quinta. Nam domi-

Avarice the seedplot of war.

1. C: *prevalet*. E in marg.: *Dotacio periculosa*. 3. G: *produnt*. 13. G: *itaque inequa*. 15. E in marg.: *Periculosum venenum cleri*; ib. H: *nonne deest*. 16. H: *que militans — vestris deest*. 17. H: *potes*. 18. E in marg.: *Venenum periculosius. Paupertas evangelica vitatur a clero sed male*. 19. 20. H: *evangelica paupertate*. 20. A: *quam tota*. H: *quam sit tota*. 21. G: *nobilibus*. 22. H: *inviscatum*. H: *in instaten* (sic); ib. E in marg.: *Civilitas tota (si) in laicis resideret, bene esset*. 25. BCEG: *incastratas et ingurgitatas*. H: *incastratas et ingurgitatas*. 27. E in marg.: *Oratores idonei*. 29. E in marg.: *Religio christiana melius servaretur religiosiis viventibus expropriariis quam civiliter dominando*. 30. D: *moderate*.

Danger of
wealth even to
the laity.

nacio secularis inter omnes status licitos laicis pronius sapit superbiam et per consequens inducit in inobedientiam et negligenciam cultus Dei, dicente beato Gregorio XXIV Moraliū, quod *securitas est mater negligencie*. Et hec est ratio quare sancti apostoli noluerunt ⁵ etiam extra Judeam temporalibus esse affidati, cogitantes illud Apostoli ad Hebreos XIII, 14: *Non habemus hic manentem civitatem sed futuram inquirimus*. Ipsi ergo docuerunt regulam vivendi sacerdotibus non minus conversatione sua exemplari quam testimonio scripturarum. ¹⁰ Unde ergo nobis auctoritas vivendi plus seculariter quam vixerunt Silvester, Ambrosius, Augustinus, Jeronymus, Benedictus, Bernhardus et ceteri eligentes vivere pauperem vitam de elemosinis dominorum. Nam secundum Chrysostomum hoc facit temporalia ista contempnere, in ¹⁵ Deo sperando, suum suffragium diligentius invocare et per consequens fugatis viciis et introducta obedientia, paupertate et castitate, que sunt religiosorum professio, solitudines seculares postponere et toti ecclesie ad edificacionem spiritualem proficere. Nec vadit dispensacio contra illud Jac. III, quia nemo habet potestatem dispensandi ad deterioracionem ecclesie, nec hoc foret religionem destruere sed augere, dicente Bernardo in De Dispensacione cap. X. quod *vita monachica est eo securior quo arcior, eo cercior quo magis ardua veni- ²⁰ endi ad Deum via*. Sed testes invoco scripturam et religiosos recalcitrantes quod arcior et striccior est via Christi secundum evangelicam paupertatem quam est conversacio qua iam vivunt.

1. E in marg.: *Dominacio secularis periculosa sed licita. Negligencie mater securitas. Patet infra; ib. C: licitus.* 2. A: in deest. 3. DAG: beato deest. 4. E: quod saturitas. 4, 5. G: maior negligencia. 5. ADG: est deest. E in marg.: *Saturitas mala. Gregorius. Temporalibus bonis apostoli affidari noluerunt. Vivendi regulam apostoli docuerunt.* 12. H: vixerunt deest. 13—14. BC: et ceteri — secundum deest. 13. H: vivere deest. 14. E in marg.: *Possessionatorum doctorum quedam excusacio. Crisostomus. Pauperis vite fructus magnus.* 17. ADGH: introductis. 21. ADEG: Jac. III deest. E in marg.: *Dispensacio invalida.* 23. E in marg.: *Bernardus. Religio non destruitur sed augetur servata evangelica paupertate.* 24, 25. A: eo quod securior. 25, 26. AB: vivendi ad. E in marg.: *Vita arcior, vita cercior.* 29. A: quam iam. E in marg.: *Paupertas evangelica commendatur.*

Conclusio tricesima tertia.

Officium dominorum temporalium et regum precipue est legem evangelicam potestative defendere et ipsam in sua conversacione diligentius observare.

It is the duty of kings to defend the law of the gospel and to keep it.

- 5 Patet ex hoc quod omnes huiusmodi principes tenentur sub pena dampnationis Domino deservire iuxta illud Psalmi II, 10, 11: *Et nunc reges intelligite, erudimini, qui iudicatis terram. Servite Domino in timore.* Totum vero servitium placens Deo stat in observancia
 10 legis sue; non autem observatur nisi defendatur, ideo sicut clericorum est de lege Christi rationem reddere, sic militum est usque ad mortem ipsam defendere. Unde Augustinus Epistola XXXII ad Bonifacium declarat ex scriptura, quod officium regis consistit in quatuor:
 15 Primo debet subservire Deo leges iustas legi Dei consonas sanciendo, secundo secundum dictas leges divino cultui contraria destruendo, tercio ad placandum Deum populum compellendo, quarto ad pacificandum populum tam extrinsecus quam intrinsecus seculare brachium si
 20 oporteat apponendo. Non enim sine misterio constituit eum Dominus in isto officio, unde impossibile est nisi propter defectum in aliquo istorum quatuor regnum temporale deficere et ut breviter dicatur: nisi propter defectum observancie legis Christi. Probatur: eo ipso
 25 quo regnum conservat legem illam, diligit dominum Jesum Christum et per consequens prius diligitur ab eodem, et cum non potest stante ista dilectione deficere, sequitur conclusio. Unde Johannis XIV, 23 dicit Veritas: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit.* Sermo
 30 autem ille indubie est lex evangelica, quam quicumque

Augustine's four duties of a king.

Doing these his kingdom will not fail.

2. E in marg.: *Dominorum secularium officium.* 6, 7. B: *secundum illud.* 9. E in marg.: *Servitium totum Dei in quo stat.* 10, 11. A: *ideo sub.* 13. E in marg.: *Augustinus. Regis officium.* 15. C in marg.: *Officium regis secundum beatum Augustinum consistit in quatuor.* 16. H: *secundum deest.* 17. G in marg.: *Officium regis consistit in quatuor.* 19, 20. A: *sibi oporteat.* 20. AD in marg.: *Nota officium regis.* E in marg.: *Cogendus est populus;* ib. H: *sine ministerio.* 25. H: *observat;* ib. C: *legem istam.* E in marg.: *Regni temporalis defectus, stabilimentum, in quo consistit nota. Regni defeccio.* 29. E in marg.: *Observancia legis utilis valde.*

2. De ista Conclusionem cf. Loserth, Studien zur Kirchenpolitik Englands im 14. Jahrhundert. II. Teil. Wiener Sitzungsberichte CLVI, p. 115. 13. St. Augustini Ep. CLIII, Vol. II, p. 531. Cf. De Civili Dominio I, p. 189.

non diligit effectualiter observando, contra adversarios defendendo et eius domesticos protegendo vel corporali potencia vel spirituali, indubie non diligit Deum suum, quia Veritas dicit, que mentiri non poterit: *Qui habet mandata mea et servat ea, ille est qui diligit me.* Nec sufficit servare unum sermonem offendendo in alium, quia secundum testimonium scripture Jacobi II, 10: *Qui offendit in uno, factus est reus omnium.* Quod autem econtra Dominus readamabit quoscunque, qui ipsum dilexerunt, patet ex voce eiusdem Veritatis dicentis: *Si quis diligit me, pater meus diliget eum et ad eum veniemus et mansionem apud eum faciemus.* Patet ergo ex fide quod nec persona nec regnum potest deficere, dum protectum fuerit tali hospite. Brevis ergo et infallibilis est doctrina ad tuicionem regnorum, cum per se stat in observacione et defensione valida legis Christi.

Si ergo conclusiones predictae et specialiter de conversacione cleri sine seculari dominacione et ministerii secularis implicacione sit lex et sermo domini Jesu Christi, videtur quod domini temporales debent ipsam legem et eius publicatores defendere ac prudenter ad defensionem sui populi ipsam paulative effectualiter practisare. Non enim sine legis huiusmodi observancia est salus populi, regni tranquillitas vel aliqua prosperitas sed omnino contrarium, dicente Sapiente Eccli. X, 8. *Regnum a gente in gentem transfertur propter iniusticias, iniurias, contumelias et et diversos dolos.* Iniusticias quoad Deum, iniurias quoad proximum, contumelias quoad gentis populum, et dolos quoad domesticum. Iniusticia quidem maxima pollicie stat in prevaricancia sacerdotum, iniuria in subtraccione suorum suffragiorum spiritualium, contumelia in deseracione studii practice legis Christi, cum ad hoc sequitur secularis occupacio atque contencio. Et dolus in supplantatione facta per clericos in usurpacione secularis officii. Oro ergo Deum meum, ut regnum nostrum diligit

Without observance of Christ's law there is no safety for the people.

5. D in marg.: *Diligens Deum quis est.* 8. E: *offenderit.* 10. A: *ipsum vel cum.* D: *cum.* G: *qui cum.* 14. AEH: *protectum sit;* ib. H: *ergo deest.* 15. E in marg.: *Tuicio regnorum in quo stat.* 15, 16. D: *per se stat;* corr. in marg.: *persistat.* 19. E in marg.: *Dominos seculares excilat ad legem Dei defendendum, practizandum et ad tuendum publicatores eius.* 23. E in marg.: *Iniusticie, iniurie, contumelie, doli diversi.* 25. B: *sapient.* 27, 28. A: *Iusticias.* E: *Iniusticiam.* 36. E in marg.: *Oracio doctoris.* 36—1. BC: *diligat dominus noster Jesus Christus.*

dominum Jesum Christum et ecclesiam sponsam suam;
 quod non facit, si non preponderat Dei iniuriam, recti-
 ficando sponsam Christi prope religionem quam ipse
 sibi instituit, quia devium huius religionis est precipua
 5 causa peccati populi. Nec dubitat fidelis, quin peccatum
 gentis continuatum et continue incorrigibiliter aggra-
 vatum oportet ad ultimum ex malicia ponderis gentem
 Dei ipsam deprimere. Sic enim demoliti sunt Amalechite
 usque ad internecionem propter ingratitude[m] quam
 10 fecerunt fratribus suis Israhelitis antea circiter quadrin-
 gentis annis, ut patet I Reg. XV, 18. Emendemus ergo
 nos sacerdotes in melius, qui ignoranter peccavimus et
 postponatur in principibus nostris mundi cupiditas,
 quomodolibet complexa cum reliquo in caritatis vin-
 15 culo ut vir unus. Et tunc indubie stabit regnum nec
 procedatur ad bellum in externos, nisi antequam recti-
 ficata fuerit in capitalibus inimicis intrinsecis tam Dei
 quam regni iniuria; tunc enim pie creditur quod Domi-
 nus undique compendiosius dabit pacem. Sic fiat Amen.

Let our priests
 reform
 themselves and
 we shall have
 peace at home
 and abroad.

2. E in marg.: *Amor Dei quando vitatur.* 3. H: *quam* deest.
 5. *peccati*. D: *prepositi*. E in marg.: *Religionis Christi devium malum.*
 8. AEGH: *Dei* deest. E in marg.: *Peccatum gentis continuatum peri-
 culosum*; ib. E in marg.: *Amalechitarum destructio*. 10. BE: *fecerant*.
 10, 11. H: *antea — annis* deest. 11. C: *IV Reg. XV*. 14. H: *quolibet*;
 ib. GH: *complexo*. 16. H: *procedetur*; ib. D: *in bellum ad*; ib. ADGH:
nisi deest. E in marg.: *Bellum quamdiu contra externos non inchoetur*.
 19. E: *dedit pacem. Amen*. F: *Finis 38um conclusionum evangelici doctoris
 M. J. Wi. 1483 in festo Pauli*. H: *Expliciunt conclusiones 38 magistri
 Johannis Wiclif cum brevibus probacionibus. Et incipit quedam determinacio
 ipsius, in qua respondet ad argumenta magistrorum Oncredi de Omesima
 monachi et Wilelmi Vyrinham monachi de sancto Albano, qui singulis annis
 determinabat contra eum replicans semper eadem argumenta*. In codd.
 ABCFG sequitur *Conclusio de vita clericorum*. Incipit: *Licetum est cle-
 ricis* . . . Explicit: *Congruis contentari*. In codd. A et G sequuntur altera
 vice indices ad unamquamque conclusionem; quos annotare omittimus.
 In cod. D: sequuntur scriptura elegantissima initialibus opulente ornata
 Conclusiones XVIII.

Speculum secularium dominorum.

Capitulum primum.

The truth needs
to be set forth
in Latin as in
English.

Cum veritas fidei eo plus rutilat, quo plus plane cognoscitur, et satrape dampnant fidelem sententiam ex invidia persone in auribus secularium dominorum, ut veritas sit nota planius atque diffusius, necessitantur fideles sententiam quam premittunt enucleare tam in lingua latina quam eciam in vulgari.

The laity must
know scripture
in the tongue
they know best
and not content
themselves with
what priests
tell them.

Dictum est autem pro speculo secularium dominorum in lingua vulgari quomodo se debent regulare in toto conformiter legi Christi. Nec sunt audiendi heretici, qui fingunt quod seculares non debent legem Dei cognoscere sed sufficit eis noticia quam sacerdotes et prelati eis dixerint viva voce. Nam scriptura sacra est fides ecclesie et de quanto est nota planius in sensu orthodoxo, de tanto est melior. Ideo sicut seculares debent fidem cognoscere, sic in quacunque lingua plus nota fuerit, est docenda.

Some priests do
not know
scripture, others
mistake it.

Similiter, cum veritas fidei sit clarior et rectior in scriptura quam sacerdotes sciunt exprimere, cum multi eciam prelati, si phas est dicere, sunt scripture nimis ignari et alii celant puncta scripture que sonant in humiliacionem et paupertatem cleri, et multi tales defectus sunt in vocibus sacerdotum: utile videtur ecclesie, fideles sensum fidei taliter reserare.

Similiter, iuxta fidem quam docuit Apostolus Ebreorum XI, 33 *sancti per fidem vicerunt regna* et maxime

3. CD in marg.: *Incipit speculum secularium dominorum*. F: *Speculum dominorum secularium*. 6. D: *ut virtus*. 7. ABCDF: *sententiam quam pronunc enucleare*; ib. BC: *enuciare*. 9, 10. E: *Dictum — vulgari* deest. 11. A in marg.: 1. 13. E: *sacerdotes prelati*. 15. AC: *et* deest. 18. C: *est dicenda*. 19. A in marg.: 2; ib. ACEF: *recencior*. 23. E: *cleri* deest. 26. A in marg.: 8. 27, 28. B: *ad Hebr. XI*.

- ex stimulo fidei ad patriam properarunt. Quare ergo non debet fons fidei notificari populo per media per que hoc potest fieri clarius? Qui ergo hoc impedit vel contra illud remurmurat, procurat ut populus remaneat
 5 damnabilis infidelis. Non ergo capiende sunt ut fides leges quas prelati fabricant; nec credendum est suis vivis vocibus, nisi de quanto fundate fuerint ex scriptura; cum secundum crebram doctrinam Augustini II De
 10 Doctrina Christiana in fine Epistola secunda ad Volusianum: *Omnis veritas est in scriptura*. Hoc ergo bonum faceret ista scripture enucleacio, quod redderet sacerdotes et prelatos in verbis que reserant insuspectos. Prelati autem ut pape et fratres et alii medii possunt in isto deficere.
- 15 Similiter, Christus et sui apostoli converterunt gentem plurimam per deteccionem scripture sacre, et hoc in lingua que fuerat populo magis nota. Ad hoc enim Spiritus Sanctus dedit eis omnium linguarum noticiam. Quare ergo non debent moderni Christi discipuli de
 20 eodem pane fragmenta colligere et clarius quo sciverint populo detegere sicut illi? Non enim est ficcio nisi infidelis volentis Spiritui Sancto resistere. In duplici ergo lingua, cuius Spiritus Sanctus dedit noticiam, est fides Christi populo reseranda.
- 25 Similiter, cum ex fide quam docet Apostolus II Cor. V, 10 *oportet omnes Christianos stare ante tribunal Christi et sibi pro omnibus bonis que illis dederat respondere*, necesse est cunctos fideles bona illa et usus illorum cognoscere, ut responsio tunc patescat, cum
 30 responsio per prelatum vel attornatum non tunc valebit, sed oportet quod tunc quilibet in persona propria respondebit. Cum ergo Deus dedit tam clericis quam laicis noticiam fidei ad hunc finem, ut clare doceatur et fideliter operentur per eam, clarum est quod Deus in
 35 die iudicii requireret artum compotum de usu istorum

Prelates' law and doctrine to be accepted only when founded in Scripture.

Christ and his apostles taught in the language of the people and had the gift of tongues for the purpose.

At the judgment day each must answer for himself not by prelate or attorney.

3. F: hoc implebit. 5. D: dampnabiliter. 10. F: est deest; ib. E: igitur. 11. E: scriptura; ib. E: quod faceret. 11, 12. C: enucleacio . . . reserarent. 12. F: insuspectis. 15. A in marg.: 4. 19. E: igitur (sic et in sequentibus). 22, 23. E: in secunda igitur lingua. 25. A in marg.: 5. 30. C: vel acuraratum! A: alternatum. D: vel curatum. E: et curatum. F: acertuatum. 31. E: quod deest. 32, 33. E: dedit curam . . . (noticiam deest). 33, 34. EF: doceant . . . operentur. 34. AC: ut Deus.

10. S^h Augustini Opp. tom. II (Epist. CXXXV ad Volusianum) 534/35.

bonorum, quomodo dabantur fideliter ad usuram. Sunt enim secundum Augustinum tria bonorum genera, scilicet bonum nature, bonum gracie et fortune. Et de omnibus illis Christus requirit tunc strictum compotum, quomodo ad sui honorem et bonum virtutis proximi sunt expensa. Cum ergo seculares habent omnia ista genera bonorum a Deo et Christo, debeant pro eorum expensis tam stricte in die iudicii respondere nec aliqua pars ecclesie est immunis simpliciter ab hiis bonis, detegendum est ministerium, quod Christo facerent cum hiis bonis. Habent enim seculares domini bona nature ut alii et bona fortune copiosius quam alii, que in vacuum recipere non debent. Et sic de bonis gracie ut de naturali ingenio ac potestate regendi populum cum aliis bonis similibus que a Deo receperant ad hunc finem. Quidquid enim Deus donat homini, donat sibi ad suum commodum et non Dei, cum Deus vult quod homo laboret cum illo ad honorem Dei et utilitatem ecclesie secundum quod congruit rationi. Et istam fidem debent seculares et specialiter domini signanter menti imprimere, quia indubie ante tribunal Christi in finali iudicio ficiones frivole ventilate per Antichristi filios non excusant.

Secular lords have gifts of nature, fortune and grace and will have to answer for them all.

Preaching is the best nutriment of the church.

To hinder it is a work of the devil.

Constat quidem ex fide, quod nihil vivacius nutrit ecclesiam quam predicatio verbi Dei; et ex hoc sequitur, quod Antichristus non habet plus demoniacam condicionem quam impedire quod predicetur fideliter verbum Dei. Per hoc enim diabolus plus inimicatur ecclesie. Si ergo Antichristus extollit tales satrapas in prelatos ecclesie, qui vel nec sciant vel non velint disserere in populo verbum Dei, sed per cautelas antiquas impediunt ab hoc actu, tales inquam discipuli sunt membra precipua Antichristi.

Similiter, Apostolus II ad Thess. III *1* *orat, ut sermo Dei currat*, sed non est phas credere quod Apostolus

1. E: *dabuntur*; ib. A in marg.: *Genera bonorum tria sunt*. 2. DF in marg.: *Tria bonorum genera*. 3. E: *scilicet* deest; ib. E: *nature, gracie et*. 11-13. E: *Habent enim — gracie* deest. 14. ABCDF: *de* deest. 16. A: *homini donat* deest. 17. C: *et non det*. 18. E: *laborat*; ib. A: *ut cum illo*. E: *cum illo* deest. 20. E: *menti* deest. 22. E: *Antichristi discipulos*. 24. A in marg.: *a*. 26, 27. D: *denominacionem condicionem*. 27. E: *prediceter fideliter* deest. 28. E: *Per hoc enim diabolus* deest. 32. E: *actualis*. 33. E: *sunt membra precipua*. 34. A in marg.: *b*.

sic oret nisi foret utile taliter evenire. Ergo credendum est quod currere debeat sermo Dei. Sed non sic foret optandum, nisi utile foret ecclesie ita esse, ergo hoc est utile. Sic enim Christus istud assidue exercuit et apostolos suos docuit principaliter exercere, Modicum autem malum foret procurare cum Helia quod terra non madeat aqua compluta. Sed plus diabolicum foret impedire ne sermo Dei in ecclesia gratis currat, et quia Apostolus scivit in spiritu istud futurum ex malicia hominum perversorum, ideo orat Romanorum XV, 30, 31 isto modo: *Obscero vos igitur fratres per dominum nostrum Jesum Christum et per caritatem Spiritus Sancti, ut adiuvetis me in oracionibus vestris pro me ad Dominum, ut liberer ab infidelibus, qui sunt in Judea.* Tales autem falsi fratres sunt hodie, qui verbaliter sed heretice confitentur dominum Jesum Christum.

Similiter, constat ex fide quod oportet precipue ecclesiam crescere ex fide evangeli Jesu Christi. Sed iuxta Apostolum Romanorum X, 17 *fides ex auditu.* ideo nichil est utilius ad crementum ecclesie quam predicacio verbi Dei. Ideo dicit I Cor III 6: *Ego plantavi, Apollo rigavit, Dominus autem incrementum dedit.* Primevi vero apostoli in fidelibus plantant fidem et alii iterantes eandem congrue rigant ipsam; sed certum est quod fides ista non fructificat, nisi Deus insensibiliter agat in animam. Propter patenciam huius fidei fingunt prelati quod sacerdotes qui volunt asperere eis dicere in quo ipsi et populus peccant gravius et qui volunt gravando populum posterius mendicare, sunt manifesti heretici. Ideo non illi sed Fratres qui volunt predicare non verbum Dei sed mendacia, ludicria vel verba heretica, illi (inquam), quia placent hiis satrapis, habebunt exclusis aliis licenciam predicandi. Sed ubi manifestior condicio Antichristi? Ideo domini temporales maiores et minores cum toto populo debent insurgere contra tales et omnino defendere quod currat libere sermo Dei et ad perficiendum hoc opus evangelicum sint secularibus media satis multa.

Prelates charge with heresy those who rebuke sin and forbid preaching except with their licence.

Faults of friars' preaching.

2. F: *curari debeat*; ib. E: *foret deest*. 3. E: *utile fiat*. 4. A: *Sic — exercuit deest*. E: *Si ergo*. 5, 6. E: *aut malum*. 7. C: *madial*. 8. B: *et quod*. 10. B: *ad Rom. 2*. 11. E: *igitur deest*. 14. D: *ut liberet*. E: *ut liberet me*. 17. A in marg.: *c*. 25. ABCDF: *sensibiliter*. 26. ABCDF: *pacienciam*. 27, 28. E: *asperiores dicere in quo episcopi et*. 28. ABCDF: *et volunt*. 28, 29. E: *gravius qui*. 31. F: *verba Dei*. 37. F: *sunt secularibus*.

Capitulum secundum.

Responsibility
of men high
placed in
church or state.

Quamvis autem omnes christiani debent Christo in finali iudicio respondere, tamen superiores tam sacerdotes quam domini debent tunc anxius respondere. Habent enim plus communiter de bonis Dei, et de talibus, quibus homo potest abuti, cuiusmodi sunt bona naturalia tam corporis quam anime. Bonis autem virtutis nemo abutitur, cum secundum Augustinum eo ipso non foret virtus sed viciū. Nec habet homo aliqua bona nature vel fortune nisi illa que debet expendere fideliter in servicio Dei sui. Bona autem corporis non habet a Deo, ut ipsa consumat in luxuria, hastiludiis vel aliis ludicriis detestandis sed in Dei servicio iuxta confessionem David Psalmo LVIII 10: *Fortitudinem meam ad te custodiam*. Et idem est iudicium de bonis aliis, ut de ingenio cum bonis anime, et de bonis fortune cum potestate regendi alios et quolibet bono alio assignando. Debet ergo secularis timere finale iudicium, ne deficiente fructu bonorum operum muteat ut dampnandus. Nec aliter excusari possent a dampnatione perpetua seculares domini nisi vel potestatem vel gladium quem a Deo habuerant exercuerunt ad defendendum secundum suam potenciam legem Christi. Ideo debent attendere, quod non consumant hec bona Dei in voluptuosis insolenciis sed expendant ea fideliter ad Dei honorem et utilitatem sue ecclesie secundum sentenciam legis Christi. Et ad istud signanter attenderent domini temporales, quia ante tribunal Christi nec mundana causa nec Antichristi ficticia excusabit. Et sic domini temporales a se debent in hac causa Christi excutere desidiam pro spe premii obtinendi. Debent secundo purgare se ab affectione carnali, ut nec ex sanguibus nec ex voluntate coniugis vel carnis alterius nec ex voluntate viri dum sonuerit contra Christum cum Antichristo teneant contra Christum,

1. C: *Cap. sec. deest*. F: *Cam 2^a sic et in sequentibus*. 4. E: *anxius deest*. 10. F: *debent*. 11. A in marg.: *Bona nature et fortune debent in Dei servicio expendi*. 12. F: *consumat*; suprascriptum: *expendat*. 14. F: *Psalmi*. 16, 17. E: *anime — regendi deest*. 17. E: *aliis*. 19. B: *fructu deest*. 20. A in marg.: *Domini seculares quomodo a dampnatione possunt excusari*. 31. E: *desidiam bravii obtinendi*. 32. ACE: *debent ergo*. 33. C: *voluntate cuius viri*. 34, 35. contra primum. 35. E: *teneat*.

quia secundum evangelium Matth. X, 37, 38: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me non est me dignus, et qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus, et qui non accipit crucem suam et sequitur me* non est me dignus, ubi manifeste docet fides evangelii, quod seculares homines et specialiter terreni domini non debent propter causam aliquam credere vecorditer Antichristo. Studeant ergo, que fuit ordinacio Jesu Christi, et non succumbant in defensione illius propter laborem vel causam aliquam assignandam, quia, ut docet Luce XIV, 26: Si quis in tali casu plus amaverit vitam suam propriam quam amaverit causam Christi non potest esse eius discipulus et tunc indubie non in finali iudicio est salvandus. Preponderancia autem amoris Christi super septem que Lucas meminit est taxanda penes hoc quod studiosius pro causa huiusmodi laboratur. Et sic necessitantur seculares domini secure cognoscere qualiter Deus de clero suo et aliis membris ecclesie ordinaverit, et illud usque ad mortem prudenter exequi defendendo. Et sic seculares domini non debent iniuste onerare suos tenentes vel proximos simplices vel sinere quod ab Antichristi discipulis onerentur, quia gracia huius ministerii Deus dedit illis gladium potestatis terrene. Quomodo ergo ante tribunal Christi in finali iudicio excusantur, quorum gladius propter causam conformem predictis trahit rubiginem nec evaginatur in Dei servicio sicut mandat? Nam Rom. XIII, 4 scribit Apostolus: *Non enim sine causa portant gladium.* Et ille foret nimis vecors in armis bellicis cause Christi qui non vult aut non audet propter causam predictam et specialiter propter lucrum sive pecuniam vibrare suum gladium et defendere causam Christi. Et ista sunt precipua fomenta pacis, quam domini debent in semetipsis et populo suo signanter defendere. Unde Psalmo XXXIII, 15 dicit ille egregius rex et miles David: *Declina a malo et fac bonum, inquire pacem et persequere eam.* Et quomodocunque dixerit mundus vel pseudo homines: milicia secularium hominum penes hoc ante tribunal Domini approbatur. Constat quidem

Duty of lords to
their tenants
and neighbours.

8. E: studeat. 16. E: taxanda penes hoc deest. 16, 17. CE: studiosus . . . C: laborat. B: studiosus laboratur. 19. BCD: ordinavit. E: ordinaverit deest. 23, 24. E: dedit illis gratiam domini potestatis terrene. 26. C: rubigine rubiginem. 28, 29. BC: portat. 30. C: esse Christi. 37, 38. E: et pseudo homines (sic) Hic locus corruptus est. 39. CF: non approbatur.

We must seek
peace in the
way Christ
commanded.

ex ratione et fide quod *declinare a malo bene facere* naturaliter antecedit et *inquirere pacem* est multis facile, sed perfecte *sequi eam* est illis difficile. Oportet enim per media que Christus docuit sequi pacem. Ipse autem docet ex fide bonum pro malo reddere et diligere inimicos.⁵ Nam Matth. V, 43 scribitur: *Audistis quia dictum est antiquis: Diliges proximum tuum et odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros.* Ille autem non persequitur pacem qui spernit istud medium et captat sibi alienum medium contrarium¹⁰ caritati, cuiusmodi sunt zelus victoriae, vindicativa oppressio inimici cum appetitu bonorum fortune et complacencia homini facienda. Per talia enim signa manifeste ostenditur quod homo est miles diaboli et non Christi. Cum enim plus amat hec vana atque¹⁵ ludicria quam Christi media, que secure et faciliter inferunt veram pacem, manifestum est quod talis stultus amat vana huiusmodi plus quam Christum. Ideo oportet militem Christi addiscere pacienciam, non dimittendo scolam paciencie propter nomen verecundie, quia²⁰ Cor. XIII, 4 scribit Apostolus: *Caritas paciens est.* Et Matth. V 10: *Beati qui persecutionem paciuntur propter iusticiam.* Et sic secundum fidem Christi terreni domini debent capere pacienciam pro armis militaribus et nomen victoriae mundane dimittere, quia per hoc medium²⁵ ex fide homines induti veste nupciali caritatis in finali iudicio sunt salvandi. Per hoc enim medium pacifici filii Dei vocabuntur, et in tali paciencia non in mundana victoria animas suas beatifice possidebunt. Inter omnia autem officia que sunt pertinenia domino³⁰ seculari maxime pertinens est ipsos defendere tenentes suos et pauperes regni sui a spoliacionibus Antichristi. Nam duo sunt membra diaboli, per que pauperes Christi singulariter spoliantur scilicet cupidines terrenorum et cautele simoniace sacerdotum. Nam Prov.³⁵ XXX, 15 scribitur: *Sanguisuge due sunt filie dicentes: Affer, affer, quod communiter exponitur de diabolo qui habet duos tortores sugentes sanguinem simplicium subditorum, scilicet tyrannos seculi et simoniacos pres-*

Rulers must
protect their
subjects from
lay oppressors
and simoniack
priests.

1. E: ex ratione deest. 8. C: Et bene facite after vestros. 9. C: sequitur. 13. A: hominum. 20. F: nomen vecordie. 24, 25. DE: et non victorie. 29. A in marg.: Officium precipium domini secularis nota. 32. AF: a paliacionibus. 35. F in marg.: Duo sunt quibus vauperes spoliantur. 39. E: tortores seculi.

byteros Antichristi. Primos autem debent domini temporales aufugere ut venenum et contra secundos debent stare viriliter, credendo ut fidem quod sacerdotes maiores et minores debent sequi Christum in vita et non esse
 5 suis subditis onerosi. Sive autem papa sive episcopi sive Fratres sive quicunque sacerdotes fecerint ex quacunque fraude oppositum, domini temporales debent constanter secundum coactivam potenciam istos Antichristi discolos discipulos prohibere; et in ista victoria
 10 staret laus secularium dominorum.

Capitulum tercium.

Reges autem et terreni domini debent in quantum sunt homines servare sedule limites caritatis, in quantum autem sunt reges vel christiani potentatus seculi defendere per vibrationem temporalis gladii legem Christi et
 15 sic totum seculare dominium tollere a sacerdotibus Jesu Christi, specialiter cum per hoc dampnificantur regna ut sacerdotes sic dominantes, proceres et plebei. Sacerdotes autem sic dominantes de tanto dampnificantur,
 20 quod degradati de statu quem Deus instituit sunt speciales et pertinaces discipuli Antichristi. Non enim potest hic refuga ulla tergiversacione celare quin Deus in utroque testamento istud cleri sui dominium interdicit, ut patet Numeri XVIII, Deuteronomii XVIII, Ezechi-
 25 elis XLIV. In lege autem gracie fuit hoc idem confirmatum per Christum tam opere quam sermone. Quis ergo rebellaret contra legem tam patulam tam laboriose et signanter doctam a domino Jesu Christo quis non timeret se esse filium diaboli et discipulum Anti-
 30 christi? Quamvis autem hec causa iaceat parvipensa, tamen probabiliter creditur quod regnum Anglie specialiter non carebit bello tam intrinseco quam extrinseco, antequam isto crimine sit purgatum, quia Job IX, 4 scribitur:

Secular rule of
 priests injures
 the ruling
 priests, the
 nobles and the
 people.

2. E: contra duos. 5. B: autem deest. 7. E: causa fraude.
 9. E: discolos deest. 14, 15. C: debent defendere subtractionem temporalis. 18, 19. D: proceres — dampnantes deest. 19. A: de tanto deest. 22. F: ulla in. 23. C: utroque testamento celae (celare ?)
 24. C: Deuteronomi XVIII deest. 27. AC: patulam id est manifestam.
 F: patulam supra scriptum: manifestam. 30. C: iacet; ib. A: parviensa;
 sequitur verb. tschechicum: malovazna. C: malo; vazna deest. 31. tamen.
 F: unde; ib. probabiliter. A: probabiliter podobnie creditur; ib. B in
 marg.: Anglia nota.

Endowment is
a work of
hatred on the
part of lords to
priests and to
themselves.

Quis ei restitit et pacem habuit? Clericos ergo non diligunt sed odiunt temporales domini sic dotando, et se ipsos odiunt tam quoad corpus quam quoad animam dampnum multiplex inferendo. Taceo de quantitate sui domini per ypocrisim diaboli defalcati. Et noto quod dampnum anime per talem dotacionem stultam et ypocriticam est illatum. Christus enim non audiet ante tribunal ultimum excusacionem de crimine tam patente. Non enim sufficit dominis quod in principio sue stulte dotacionis contra Christum oneraverant clerum suum, sed quod per dotacionem suam continue consenciant cooperando, defendendo, consulendo, auctorizando, subsidium et reprehensionem debitum vecorditer subtrahendo. Timendum autem est illis in finali iudicio quod pro hoc crimine proditorio et vecordi inexcusabiliter dampnabuntur, nam Psalmo XVIII, 14 scribitur per sapientem regem David: *Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, et emundabor a delicto maximo.* O si propter prodicionem temporalis domini contra legem suam sit ipse exhereditatus pro suo perpetuo, quantum timendum esset de divino iudicio propter prodicionem maiorem in dominum Jesum Christum; nec solum redundat ista iniuria in istos sacerdotes et dominos sed in plebeos et tenentes pauperes, ymo in totam ecclesiam militantem. Nullus quidem secularis dominus onerat gravius tenentes suos quam per istud monstruosum dominium onerat talis clerus. Patenter cum dominium a rege et potentatibus sic subtrahitur, necessitantur plebem suam pauperem iniustis pedagiis onerare. Quid queso cogitari posset iniustius quam quod rex et eius procures parcant thesauro dato diabolo contra Christum et spolient suos pauperes de vite necessariis contra Christum? Debet enim prudencia secularium dominorum istud attendere quomodo sicut mulier paupercula mittendo quadrantem in gazophilacium

Endowment
leads to
oppression of
the poor.

1. A: ei scilicet Deo; ib. E: Clericos autem. 3. D: quam ad animam.
5. BF: domini seu domini. C: seu domini deest; ib. C: se defalcati.
9. A in marg.: Domini consenciant dotacioni sacerdotum; ib. C: enim deest.
10. C: oneraverint. D: oneraverunt; ib. clerum suum deest.
11. BCDE: post dotacionem; ib. D: sciunt. 15. E: crimine twice; ib. E: in locus abuntur et. 17. A: Si mei scilicet sacerdotes michi subiecti.
17. A: domini. 20. D: exhereditatus. 25. A in marg.: Clerus gravissime onerat populum per dominium monstruosum. 26. C: quod per.
27. clerus. A; sequitur in textu glossa tschechica: To sie wkazuge na zakoniczach. 27—28. C: onerat—dominium deest. 28. E: sic deest.
29. E: necessitantur; ib. C: pedagiis. 33. D: necessariis contractis hunc. 34, 35. A: sicut multipliciter.

dedit plus ceteris, ut Christus asserit Marci XII, 41, sic levis iniuria facta tenenti pauperi est sibi gravior et intolerabilior quam iniuria mole millecupla facta regi. Istud ergo ponderarent seculares domini secundum suum naturale ingenium et noticiam quam debent capere a fidelibus sacerdotibus de lege Domini. Cui ergo non iniuriantur domini regnorum per talem consensum vecordem et proditorium? Revera decidunt a caritate ipsius cleri et per consequens a caritate quam debent incipere in semetipsis. Christus enim prima caritas et summe sapiens dicit Johannis XIII, 34: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*; ubi patet luce clarius quod tota dileccio christianorum ad invicem est a Christo capite exemplanda. Sed Matth. XX in fine legitur, quomodo filii Zebedei Johannes et Jacobus per matrem suam pecierant quod unus eorum in regno Christi sederet a dexteris et alius a sinistris. Quo contra Christus ipsos reprobans concessit eis sui calicis pocionem, quod innuit indubie suam pauperiem et instar Christi tribulationem et persecutionem multiplicem. Sufficit enim discipulo quod sit in isto sicut magister suus, ut patet Matth. X, 25. Quomodo ergo amant hii domini clerum suum, qui tam patenter discrepant a modo quo Christus dilexit suos discipulos cariores? Sicut ergo ista ficta est et falsa devotio, sic ista est falsa dileccio, cum sit monstruosa oneratio excedens limites caritatis. Per hoc enim degradatur clerus ab officio tam venerabili et meritorio apostolis deputato et factus est vilissimus custos stercorum. Et istud videtur antecedens ad opprobrium sempiternum. Istud autem malum turpe et clero satis dampniferum infert iniuriam quam clerus iste perpetrat subtrahendo predicationem vivificam verbi Dei et impediendo Christi inopes a suffragio corporali. Et breviter non est incola regni nostri, in quem non redundat ista iniuria, que

Endowment is
an excessive
burden on the
clergy.

1. E: *ut prius*. 2. A in marg.: *Iniuria pauperis gravior est quam iniuria regis*. 3. BC: *mille culpa*. E: *molti nulle culpe*. 4. C: *ponderarent*. 5. E: *dominium ingenium*. 7. D: *inutiantur*. 10. A in marg.: *Dotacioni conscientes excidunt a caritate cleri*; 1b. E: *Christus est*. 11. E: *summa caritas*. 14. E: *ad idem*. 17. B: *sedeat*. 18. F: *eos reproband*. 19—20. C: *quod — tribulationem et deest*. 22. E: *Matth. IX*. 25. CF: *falsa donacio*; E: *ista est falsa donacio*. 24—25. E: *sit — per hoc deest*. 29. AC: *id est temporalium*. A: *id est deest*. 35. E: *ista materia iniuria*.

committitur principaliter contra Deum. Licet autem Dominus ad tempus dormiat, quo neque iniuria ista ad summum eius colligitur, tamen ex fide cognoscimus, nisi celerius sopita fuerit, quod parturiet conquestum et interim dampnationem consencium sempiternam.⁵

Antichrist's
vain appeals to
papal law.

Evidencie autem Antichristi, que fiunt pro coloracione istius sentencie ex lege papali et mortificatione bonorum ecclesie, non sunt digne memoria, cum omnes sonant in istam sentenciam; quod si Antichristus (vel homines sancti) postmodum ita statuit, tunc homo debet tenere istum errorem per tempora sempiterna. Et revera nullum nisi prescitum et speciale membrum diaboli moveret hec demens argucia, sicut patet luce clarius intuenti. Cum ergo sacerdotes debent esse speculatores a curis terrestrium elevati, ratio naturalis necessitat quod non debent esse sompniferis temporalium soporati. Et hec causa quare prelati non vigilant super gregem domini sicut olim, sed sicut sunt perversi in gravem feculenciam, sic gregem detrahunt ad infernum.

Capitulum quartum.

20

Rulers should
serve God
only.

Moverentur autem hic milites excutere suam vecordiam quoad Deum in hoc quod timent umbram et statuam fictam terrificam; sed manum Domini et legem Veritatis super omnia vincentem stolide non sic timent, cum in causa diaboli non timent precipitari in lacum perpetuum. Sed ubi plus stulta vecordia? Nam cum rectitudo cause et intencionis opus rectificat, non posset esse causa verior opus humanum iustificans. Et quantum ad intencionem fidelis, debet honorem Dei sic ordinantis intendere et utilitatem militantis ecclesie. Sed ubi est plus recta intencio? Et quantum ad modum arguendi, patet quod facile est temporales dominos subtrahere ab ypocritis bona sua, cum audent intencione pugnandi

4. B: nisi cerebrius; ib. B: parturit. E: pertinenter conquestum fuerit et iterum. 5. E: consequencium. F: consencium. 10. AE: illa statuit. B: illa statuit. 16. AC: esse deest; ib. D: separati. 17. A in marg.: Conclusio. 19. D: faculenciam. E: gravem stulticiam. 21. moverentur. C: Femerentur in. E: moventur. 22. BDEF: quod tenent. E: eo quod tenent. 22, 23. E: et statutum. 23. E: fictam et; ib. AC: manum id est potestatem; ib. A: potestatem in marg.; in textu deest. 25. E: locum. 27. A: rectificando. D: rectitudo esse. 28. E: causa brevior verior. 30. E: intendendo; ib. E: est deest. 31. EF: modum agendi. 33. BC: cum intencione.

invadere regna extera in causa ambigua et sepe intentione corrupta vanam gloriam acquirendi. Et cum causa Dei sit semper facilis atque clara, patet quod causa Antichristi est difficilior et causa Christi utilis et consolabilis omniquaque. Est enim utile dominis regnorum habere ex integro istud dominium, cum Christus ipsis illud dederat, sic tamen quod sibi serviant fideliter, sicut exigit ratio naturalis. Nec solum habent has arras pro suo servicio sed beatitudinem perpetuam que superat quodlibet regnum mundi. Quis ergo non consolaretur in opere tam facili, tam utili et meritorio? Revera solum anathematizatus qui non diligit dominum Jesum Christum. Nec extendit se ista coactiva potentia ad occisionem cleri, sicut nec prostratio Pauli, de qua Actuum IX, nec compulsio ad introitum in viam Domini, de qua Matth. XXII et Luce XIV, sed coactio honesta terrorem incutiens et amorem. Si enim domini deveniunt tortores diaboli pro excommunicatione ficta et (ut inquiunt) suos incarceratos non necant, quare non in causa plus certa et intentione plus recta possent invenire medium congruum citra mortem? Sic enim rex et regnum ex regalia regis capiunt omnia temporalia prelati in manum regis vel confiscant in causa minus laudabili, scilicet quia episcopus non vult contra legem Christi regis clerico consentire, sic videlicet quod rector talis proditorie regi serviat et non Deo; quomodo ergo non sciret tam prudens regis consilium in causa Dei propter notorium defectum episcopi capere in manus regias sua bona? Et cum sepe per mortem vel causam aliam sunt bona huiusmodi confiscata, quid movet sanum consilium contra legem Dei sic reddere ipsa bona? Et ex tali paulativa detencione iusta possent sine strepitu omnia ista bona ad manus vivas secundum ordinationem Christi primevam et utilitatem ecclesie remeare. Nec oportet multum studere pro causa, quia videat homo

Limits of the rulers' power of coercion.

Revenues taken into the king's hands should not be restored.

1. C: *et spe*. 2. C: *et cum*. 4, 5. E: *et consolabilis* deest.
7, B: *id dederat*. 8. *arras*; sequitur in textu: *zawdawka*. 9. AC:
beatitudinem scilicet habent hic in spe et post iure. 10. BD: *non* deest.
10, 11. F: *consoletur*. 12. C: *re perpetuam*. 15. E: *Act. 30*.
17. A in marg.: *Coactiva potentia honesta*; ib. C: *honestia terreret* . . .
in amorem; ib. E: *de qua dicit*. 17, 18. C: *sicut enim*. 19, 20. E:
non venerantur quare. 23—24. B1: *capiunt — vel confiscant* deest.
24. E: *causa* deest. 29. E: *in manus regias in manus*. 30. E: *per*
mororem; corr. in marg. 32. E: *sic reddantur*.

The king should
not imprison
men because
they are ex-
communicated.

Englishmen
should not fear
to resist the
papal court and
put an end to
provisions and
other robberies.

quid episcopus debeat facere de lege gracie. Et indubie
viso quod in hoc deficit habitualiter propter suum
defectum in Deum et hominem, debent intimide omnia
sua temporalia confiscari, cum sit proditor Dei, regis et
regni, et Dei iniuria est a fidelibus plus pensanda. Nec 5
dubium quin rex et regnum qui sunt nidus nutriens
talem discolum, plus ex hoc dampnificantur quam ex
causa temporali quam nimis ponderant. Nec est color
quod rex debet exequi legem incarcerationis fidelium,
sicut precipit Antichristus, et non debet exequi legem 10
inmaculatam convertentem animas domini Jesu Christi.
Nec timende sunt in ista materia argucie Antichristi.
Si enim papa foret agens naturale vel operans in vir-
tute Domini, prosterneret virilius proximos resistentes.
Sed milites propinquiore videntes suam fallaciam, 15
superbiam atque cupidinem non timent in nomine
Domini prosternere suos famulos etiam cardinales. Que
ergo vecordia execat nostros milites Anglicanos quod
pro defensione cause Dei et sue iusticie trepidant bona
propria conservare, specialiter cum in nostra insula 20
tantus rivulus sit circumstans; nam rex et regnum
possent fideliter mandare Romane curie quod sub pena
notabili non mittat bullas vel nuncios in causa ecclesi-
astica in regnum Anglie, nisi docto per regis consilium
quod illud sapiat legem Christi. Et illo habito cessarent 25
omnes provisiones papales in Anglia et omnes spoli-
aciones, quibus spoliatur pauperes regni nostri. Nam ex
plenitudine potestatis papalis prelatum cui providet
non tamen dignificat, quia ex vita sua atque operibus
sit ipse filius Belial manifestus. Quomodo ergo ex lege 30
Dei emanat talis potestas constituere talem curatum in
Anglia, per cuius crimina nostra regio adeo est sub-
versa. Doceat ergo papa vel sui vicarii quod operatio
talis emanat a Deo, et aliter non stulte contra legem
Domini admittatur. Et debet fraus Antichristi esse 35
suspecta ex cupidine atque superbia, ex hoc quod nuper
tantum dampnificavit Angliam in fide, in hominibus

1. F: *debet facere.* 1, 2. E: *viso quod indubie.* 3. E: *Deum et honorem.* 4. A: *corporalia.* 5. E: *ut Dei.* 8, 9. E: *Nec est color quod rex deest.* 11. D: *in deest.* 21. E: *rivulus circumstans est.* 25. D: *id sapiat.* 26, 27. D: *spoliant.* 28. A: *quem providet.* E: *gravatum quem.* 28, 29. E: *provident . . . dignificant.* 29. BCD: *non tantum.* 32. A: *regia;* ib. BCDE: *adeo est et in tantum.* F: *in tantum adeo.* 35. E: *Et quantum debet;* ib. *fraus;* C: *fns . . . etiam suspecta.* 36, 37. E: *quod tantum inde.*

et thesauro. Ideo debet secundum legem Dei pro iniuria satisfacere; vel aliter non est discipulus rationis. Aliter enim posset Antichristus necessitare fideles ad elemosinandum suos discipulos, qui totum thesaurum de regno paulative exhauriunt, et debilitato regno in populo atque pecunia distribuere hereditates in regno, secundum quod sibi placuerit, ut in regnis aliis attemptavit. Et sic posset fraus ista crescere quod pro uxoribus tam nobilium quam aliorum secundum legem suam disponeret abutendis principiis, igitur malicie est obstandum.

The pope's extortions.

Et quantum ad fictas excommunicationis fulminaciones dictum est quod redundant in auctorem et non nocent exteris, nisi de quanto ipsi obviaverint legi Christi et fuerint contra resistenciam membrorum diaboli consentanei vel recordes. Nec est clerus intrinsecus credendus in ista materia, nisi de quanto se fundaverit racione, quia Matth. X, 36 dicit Christus: *Inimici hominis domestici eius*. Et sic possent oves Christi, que nimis diu in rete diaboli incarcerate fuerant, liberari et in libertate legis Domini Deo servire, ut faciunt Indi, Greci et ceterae nationes. Non enim consulitur a Deo recedere sed sibi servire servando libertatem legis quam ex ficticia ypocrisis nimis diu diruperat Antichristus, et ut multis videtur Deum colendum in terris occiduis se ipsum instituit. Multi enim plus timent legis sue prevaricaciones et quod subtrahet defensiones vel premia quam timent dominum Jesum Christum. Sed Jeremie XII, 5 scribitur: *Maledictus homo qui confidit in homine*, et ut a multis creditur non in persecucione magna martyrum fuit maior infidelitas facta contra dominum Jesum Christum; cum enim timor et amor ex opposito correspondent, videtur quod multi legem papalem plus timeant quam dominum Jesum Christum et plus ament atque desiderent suos applausus vel premia quam premia domini Jesu Christi.

False excommunications come back on those who utter them.

Antichrist sets himself in the place of God.

8. C: pro deest. 10. A: ideo malici. 12. E: Et quantum deest; ib. AE: excommunicationes. 12, 13. C: sublimacione dictum. 13. DE: redundat; ib. C: actorem. AC: actorem id est excommunicantem. 13, 14. D: nocent — nisi deest; ib. AC: exteris id est excommunicatis; ib. B: fide deest; ib. AC: ipsi id est excommunicati. 14, 15. E: obviaverunt . . . fuerunt. 15, 16. D: diaboli et consentanei vel recordes. 16. AC: intrinsecus id est domesticus. 21. E: Dei; ib. Indi. C in marg.: id est homines in India. 23. AC: unire servire. 25. C: occiduis deest. 26. A: Multi — prevaricaciones deest. 26, 27. E: et quod — vel deest.

Capitulum quintum.

The papal law
is set above
Christ's law.

Cum multi heretici cecantur in ista blasfemia, ipsa cum maiori diligencia est tractanda et sua nequicia precavenda. Videtur autem primo ex papalis legis extollencia et mandati sui exequencia quod extollit se⁵ supra dominum Jesum Christum. Nam laborantes in lege sua plus premiat et clerus movetur per eum suos codices plus amplecti, plus studere, legere et auditorio allegare; quod videtur signum evidens quod homines plus amant istas tradiciones hominum, quam diligunt¹⁰ legem Dei. Et cum lex Dei sit fides que debet ex equo cum Deo diligi, videtur quod plus amant auctorem huius tradicionis, quam dominum Jesum Christum. Confirmatur ex hoc quod directa una bulla papali quod est taliter operandum, et dicto in persona Domini per¹⁵ fidelem presbyterum quod est taliter operandum, plus paretur bulle papali tam ab exequente quam a subiecto obediente, quam paretur mandato domini Jesu Christi. Quomodo ergo non est lex papalis in amore superior et timore? Et per consequens legifer plus in passio-²⁰nibus anime ponderatur. Quomodo ergo non extollitur et acceptatur supra dominum Jesum Christum? Nam legis Christi dileccio, legis pape parvipensio et extollencie huius postposicio extolleret in populo, sicut tempore apostolorum contigit, dominum Jesum Christum. Sed²⁵ propter affectionem ad bonum papale proprium istud dimittitur ut venenum, et pro eius maiortate assidue laboratur. Et istud videtur Salvatorem intendere Matth. XXIV, 15: *Cum videritis abhominacionem desolacionis que dicta est a Daniele propheta stantem in loco sancto; qui*³⁰ *legit intelligat.* Nam Matth. XX, 25—27 dicit Christus: *Scitis quod reges gentium dominantur eorum et qui maiores sunt potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos. Sed quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister et quicunque inter vos voluerit primus*³⁵ *esse erit vester servus.* Et declarat postmodum quomodo prima Veritas, que est filius hominis, in se ipso istam sententiam observavit. Quis ergo non abhominaretur

The pope does
not serve
humbly as
Christ bade.

4, 5. B: extollet. 5. E: excellencia. 6. A in marg.: *Papa extollitur supra dominum Jesum Christum.* 11. E: Dei deest. 11—14. E: *que debet* — ex hoc deest. 15, 16. E: *et dicto* — operandum deest. 24. C: eius. 33. C: potestatem. 34. E: *sed quicunque* deest; ib. E: *voluerit maior esse fieri.*

istam falsitatem precipuam stantem in loco domini nostri Jesu Christi, et tamen per omnia media que cogitare sciverit se seculariter extollentem. Revera si aliquod positivum principium falsitatis sit in ecclesia, hoc est illud. Quando ergo huic plus ministratur magis 5 timetur vel extorto amore sophistico plus amatur quam Christus qui est principium veritatis: Quis non abhominaretur desolacionem religionis primeve et contra istam blasphemiam se effectualiter exponeret opere et sermone? 10 Ut ergo fidelis servus Christi evadat hanc falsam extollenciam, daret operam ad vivendum conformiter Petro et ceteris Christi apostolis et fateretur humiliter tam verbo quam opere quod est servus domini Jesu Christi 15 tollereturque omnem humanam extollenciam que hoc sapit. Sed quod papa et sui derident istam sententiam, manifeste indicat quod sunt precipui Antichristi non solum illi sed qui consentiunt eis vel timore culpabili vel amore. Et in ista subtraccione reprehensionis fidelis multi timidi sunt in mundo. Terreni vero domini 20 timeri debent et amari a fidelibus, de quanto sunt veri vicarii deitatis; et quidquid ad hoc promovet secundum quod sonuerit in Christi excellenciam est fideliter eis dandum. Et istam fidelem sententiam inprimerent seculares domini tamquam fidem. Cum itaque dicta mendax 25 falsitas sit prime veritatis abhominacio, patet quod est summa abhominacio, et cum prima veritas est summa consolacio, patet quod vicarie potestatis sophisticacio est desolacio in abstracto. Locus autem vel sedes in qua stat talis desolacio racione Christi hunc statum 30 occupantis diciter locus sanctus. Et ut dicetur posterius non sunt aliqui duo homines in mundo magis contrarii in moribus quam sunt Christus humillimus et hic papa superbiissimus. Cum ergo vendicat ducatum tocus populi sequentis et tantum eclipsat vestigia Jesu Christi, patet 35 quod huius ducis sequela sit in summitate periculi. Quis (inquam) dubitat quin oblitus sit illius fidelis

He is the chief Antichrist.

He obscures the footprints of Christ,

1. ABCDF: *istam* deest; ib. C: *stante*. 2. A: *nostri* deest. 3. E: *se* deest. 5. A: *plus* deest. 6. CF: *ex toto*. 7. C: *quod est*. 8. C: *religionis* deest. 10. ABCDF: *fidelis* deest. 14. F: *mundanam extollenciam*. 18. E: *et qualiter in ista*; ib. C: *fideles*. 19. A in marg. glossa ischechica: *Day to buch (Da hoc Deus)*. 22. B: *in* deest; ib. F: *excellencia*. 22, 23. B: *illis dandum*. 23. A in marg.: *Quid est abhominacio desolacionis*. 25, 26. B: *patet — abhominacio* deest. 27. E: *varie potestatis*. 28. C: *vel fides*. 30. A in marg.: *Quid locus sanctus*. 33, 34. E: *iudicatum tocus populi et aliquando eclipsat*. 34. F: *et amen*.

principii I Cor. X, 31: *Omnia quecumque facitis, in nomine Domini facite.* Et Christus Johannis VIII, 50 dicit: *Ego gloriam meam non quero sed regulariter quesivit gloriam patris sui.* Cum itaque hic dux sive coraula tantum eclipsat vestigia primi ducis, patet⁵ fidelibus quod in sua eclipsacione stat periculum ordinis christiani. Oportet enim omnem salvandum precipue sequi Christum. Sed cum hic dux maxime impediatur hanc sequelam, patet quod maxime eclipsat ordinem christianum. Omnes ergo fideles debent dare operam ad istud¹⁰ obstaculum amovendum. Nam leges sue, dogma suum et monita obliquant communiter sicut et vita a lege et vita domini Jesu Christi. Cum ergo trahit secum tam magnum populum per ducatum ductui vite Christi contrarium, patet quod inter precipuos Antichristos in¹⁵ ecclesia occidua hic sit primus. Quis ergo fidelis non ducatum et dogma talis ducis contempneret, ymmo haberet leges suas et monita ut suspecta? Cum ergo Petrus et vicem Christi gerens fideliter sint Dei adiutores precipui, manifestum est quod talis pseudo-²⁰ vicarii perversi sunt quoad Christi ecclesiam maximi seductores. Patet (inquam) quod isti pape ex verbis propriis que gratis sibi captant supra cunctos apostolos volunt honorari tamquam proximi sequaces Christi in moribus. Et cum tante vivunt contrarie, patet sua²⁵ ypocrisis et falsitas sermocinalis ficticie, quam cum verbum Dei verissimum maxime abhorret, cuilibet christiano feteret ista abhorrenda ficticia, et non solum domini temporales sed quilibet fidelis habet congruenciam atque potenciam ad talem ypocrisim abhominabilem destru-³⁰ endum, cum talis diabolus ex membris suis constat que late ex cautelis diaboli sunt dispersa. Nam prelati cesarii cum suis complicitibus sunt tali apostate una ala et religiosi privati sive sint possessionati ut tres communes ordines sive mendicantes ut quatuor ordines³⁵ tardius introducti claudicant in ista ypocrisi, cum plus prodessent ecclesie istas adinventiones quas de novo induunt semovendo. Et cum erant magis humiles ad

and leads the
people astray.

The monastic
orders help
him.

5. A: coraula. i. e. corree doctor (recte: ductor); ib. A: primi ducis id est Christi. 8. ACDF: dux scilicet papa. 10. AC: operam id est diligenciam. 16. ABC: occidua deest. 21, 22. E: maxime seductores. 23. E: captaret. 27. F: abhorreret; ib. E: cuilibet christiano deest. 28. feleret. C: fecerit; ib. ABF: horrenda. 31. A: diabolus scilicet Judas Scariot summus prelati; ib. A: constat membra scilicet. 33. E: aposteanti. 38. E: magis abiles.

meritorie serviendum Deo, antequam istas novitates induerant et modo ad maius se obligant, patet quod per ypocrisim se obligant ultra posse. Quis ergo non horreret istud peccatum in Patrem ultra peccatum in
 5 Verbum et Spiritum Sanctum, quod evangelium exprimit, adinventum. Qui ergo potest aliquo modo fratrem suum corripere, potest hanc concatenacionem in aliquo emendare, quia resistendo alicui parti alarum huius apostate sibi resistitur directe vel aliter indirecte,
 10 cum virtus eius contrahitur ex hiis membris. Et hoc movet fideles ad contra has sectas concorditer invehendum.

They should be resisted.

2. E: *ad magis colligant*. F: *ad magis*. 2, 3. F: *patet — obligant* deest. 4. E: *ultra* deest. 7. D: *post hanc*. 9. E: *aliter* deest. 10. E: *eius* deest. 12. C: *finis completur ut Deus in secula glorificetur*. BC: *Explicit speculum secularium dominarum*. F: *Finis huius speculi etc*. J. W. id est Johannis Wiclif; sed ut tegatur istud nomen, additum est (J. W)enczlaw. D: 1433°. *Explicit speculum secularium dominorum secundum evangelicum doctorem. Finitum 2^a feria; et eodem dominico die ante Lopatham invaserunt*. (Lopatha, castellum in Bohemia. Cf. SS. rer. Boh. III, 85.)

De prelatiſ contencionum ſive de incarcerandiſ fidelibuſ.

Prelates are
given to
cursing.

Cum prelati contencionum, non epiſcopi animarum cancelant in pluribuſ, Chriſti ſentenciam non ſecuntur, cavendum eſt cunctiſ Chriſti fidelibuſ, ſed precipue⁵ regibuſ, principibuſ et terreniſ dominis, ne participant eorum crimine. Poſteſt enim eſſe quod ad tantum adverſentur Chriſti veſtigiiſ ſequentes diabolum, quod tam ſe ipſoſ quam ſeculareſ dominoſ ex conſenſu nefario ducant et precipitent ad infernum. Docet enim¹⁰ Petruſ I Petri II, 23 quod chriſtiani ſinguli et prelati precipue debent in moribuſ ſequi Chriſtum. Sed *Chriſtuſ*, ut docet Cephaſ, *cum malediceretur non maledicebat*; prelati autem preſumunt benedicientibuſ maledicere, et hoc (quod turpe eſt dicere) propter obſer-¹⁵ vanciam legiſ Chriſti. Ideo ſi in malediccionem peccare vèl errare non poterunt ſicut fingunt, audeo dicere quod peccare non poterunt in aliqua cauſa mundi.

Imprisonment
follows
44 days of ex-
communication.

Cum ergo tam crebro peccant excommunicando et maledicendo inſontibuſ, timendum eſt mundi princi-²⁰ pibuſ, ne ex conſenſu deſenſorio participant eorum criminibuſ. Iam enim cecatum eſt regnum Angliæ ultra cetera, ut, *quicunque in excommunicatione duraverit ultra quadraginta quatuor dieſ, ex auctoritate regiſ et regni carceri mancipetur*. Hoc non fundatur in lege²⁵ Domini nec papali, ſed ut excorient ſimpliceſ de ſuiſ temporalibuſ; et, ut includant ſeculareſ dominoſ in culpiſ gravioribuſ, excecant regnum, ut ad onuſ ſuum

This practice is
not founded on
God's law or
the pope's.

1. ABC: *Sentencia de incarcerando fideles poſt 44 dieſ propter excommunicationem*. 4. A: *cancellat*. C: *cautelant*. 8. A: *veſtigia*. 10. A: *dicant*. 15. AB: *quod deeſt*. 18. AB: *potuerunt*. 24. AB: *ultra 4*. 24, 25. AB: *regiſ et regi*. 25. C: *Hoc enim non*. 26. AB: *nec populi*; ib. AB: *excoirent*. 27. AB: *ut deeſt*.

fideles sui legii taliter onerentur. Cum enim papa explicat multos casus, in quibus excommunicatus debet excommunicacionem pro suo perpetuo tolerare, et hii secundum legem quam in regnum nostrum induxerant debent post quadraginta quatuor dies pro tali excommunicacione detrudi in carceres, manifeste sequitur quod rex et regnum nostrum facti sunt in casu tortores pauperum, quia non faciunt sicut debent.

Sed quis rex, princeps vel compos mentis in regno non horreret tantam nequiciam?

Mota est autem propter salvacionem regni et extinctionem nequicie Antichristi quedam evangelica medicina, quod liceat cuicumque legio regni nostri ab excommunicacione tali cuiuscunque sacerdotis regis nostri ad regem et eius concilium appellare. Et fundatur super omnes appellaciones factas ad Romanum episcopum, quia sanctus Paulus diu post conversionem suam in causa fidei pro defensione sui corporis et utilitate sue ecclesie appellavit ad cesarem, ut patet Actuum XXV, 10; non, inquam, appellavit ad papam Petrum, licet fuerat sibi propinquior, nec ad summos episcopos legis veteris sed ad regem Romanum, licet pro tunc reputatus fuerat infidelis, et milites, licet pagani, duxerunt eum incolumem anxie et sumptuose per terras et maria usque Romam, ut patet ex fide Actuum Apostolorum. Que ergo ratio diversitatis fingi poterit quod non liceat fidelibus Anglicis appellare ad regem fidelem per tutelam ministrorum suorum non paganorum in causa tam irrationabili per episcopos adinventam, specialiter cum rex et regnum auctorizarent ultra excommunicacionem talem iniustam incarcerationem subdolam introductam, propter quam tam rex quam regnum tam corpore quam anima perdi posset? Cum ergo rex habeat omnes episcopos et clericos regni sui suos ministros sumptuose conductos, convocare debet ipsos ad tale consilium, si habeant evidenciam, unde iustificare poterunt excommunicacionem huiusmodi atque legem. Et Deus ex sua gracia cum defensione ac

Every excommunicated person should have an appeal to the king.

St. Paul appealed to Cesar, not to pope Peter or to the chiefpriests.

Prelates should be made to justify their excommunication before the kings council,

1. A: fideles sui legi; B: sue; ib. C: onerent. 5. C: debent vel dicunt; ib. AB: post quatuor. 7. AB: in casu deest. 10. A: istam. 13. C: licet. 17. AB: quod sanctus. 18. AB: causa fidei. 19. BC in marg.: Appellacio S. Pauli. 20. C: non, inquam, non appellavit. 21. AB: fuerit. 23. AB: fuerit. 24. AB: dixerunt. 25. C: de fide. 26. AB: Actuum deest. 27. C: licet. 32. C: traductam. 33-34. C: quam regnum — rex deest. 35. C: vocare. 37. A: potuerunt.

which they
cannot do.

focione procerum regni nostri providebit sibi de ministris fidelibus, qui convincent stulticiam legis huiusmodi atque facti. Nec dubium quin ad regem et miliciam suam pertinet in tali causa cognoscere; quia pertinet ad eos consensum talem nefarium precavere; ergo pertinet ad eos, cum possunt corrigere, ne ex omissione dampnentur errori huiusmodi consentire.

Item, iuxta argumentum beati Augustini Deus est perfecte donans regi regni custodiam, donat ergo sibi quod pertinet ad eius tutelam, quia aliter illaquearet regem in rete diaboli. Sed consensus publice iniurie et eius auctorisacio in regno sonat maxime in eius perditionem duplicem, sicut eius et eorum destructio maxime sonat ad eius tutelam et stabilicionem; ergo rex potens in ministris suis hoc facere principaliter debet ad ista tendere.

Iterum, nulli dubium quin reges et milites debent Deo secundum formam potestatis eis traditam militare sed habent a Deo potestatem coactivam et punitivam, ergo debent Deo in puniendo inimicos eius taliter ministrare. Et hec ratio est quare Augustinus in De Questionibus nove at veteris legis dicit quod *rex est vicarius Dei et episcopus vicarius Jesu Christi*. Prior enim debet vindicative et posterior passive procedere.

Appeal lies
rightly to the
king.

Ex istis elicitur talis ratio: Appellare est de iniuria facta a superiore habente ad hoc potenciam auxilium postulare; sed omnis talis iniusta excommunicacio legii regis est eius iniuriacio, et rex est excommunicante superior habens ad corrigendum potenciam. Ergo ad regem in tali casu est licitum appellare. Unde idem est episcopum talem potestatem regi precludere et eius regaliā proditorie tollere et in fauces diaboli tamquam Antichristi ipsum tradere. Notorium quidem est quod incarceration, que est quedam mors, licenciam originalem habebat a regibus. Et iterum notum est quod nulli reges christiani, nisi fuerint proditores Dei et profundi tyrannide, darent licenciam suis presbyteris ad in-

No christian
king will give
leave to
imprison for
well-doing.

4. C: *tali casu*. 7. AB: *commissione*. 9. AB: *ergo deest*.
12, 13. BC: *prodicionem*. 25. AB: *Et ex istis*; ib. C in marg.: *Appellare quid est*. 33. C: *Antichristus*. 36. C: *nisi forent*. A: *fuerunt*.

8. De Civili Domini I, 188 seqq. et passim. 22. Aug. Opp. tom. IX, 282, 464. Aug. Ep. CLXXXV, vol. II, 651. Cf. De Officio Regis 4, 27, 12, 1, Trial. p. 297, ubi de hac re disseritur.

carcerandum suos legios, quia faciunt sicut de lege Dei debent. Ideo presbyteri presumentes hoc facere offendunt proditorie in regiam Dei et regis. Unde Actuum IV, 19 quando apostolis preceptum est sub gravi pena 5 quod non ulterius predicarent in nomine Jesu Christi, dixerunt: *Si plus obediendum est Deo quam homini, ipsi vos iudicate.*

Nec sacerdotes legis veteris maledicti presumpserunt in casu isto incarcerare homines, ut audent prelati 10 cesarii. Nimium manifestum ergo est quod diminuunt a regibus seculare dominium, licet non auferant illis fidem, et sequestrent eorum potestatem, per quam beatitudinem merentur. Per hoc enim manifeste ostenderunt cuius sunt servi et filii. Diabolus enim secundum 15 legem suam semper reddit malum pro bono: sic et sui filii, si pro bono dotacionis et ampliacione domini secularis patronis suis reddiderunt istud malum. Nec dubium quin incarceracio ista non sit fundata in scriptura, sed tradicio peccatoris sathane et tradicio 20 morti pro purgacione ecclesie, sicut fecerunt Petrus et Paulus. Sed prelati cesarei carent huiusmodi potestate: ideo dicitur quod, quia evangelizare nesciunt nec volunt addiscere: ideo ad extollendum suum venenosum dominium incarcerant plus tyrannis.

Et idem est iudicium de sectis novellis incarcerantibus fratres suos; et sic Antichristi discipuli in subtilitate et severitate excedunt scolares Luciferi. Ipsi enim, ut legitur Johannis IX, 22 tunc *conspiraverant, quod si qui palam confiteretur Christum, extra synagogam fieret:* 30 sed isti conspirant crudelius, quod quis ex confessione Veritatis, que Christus est, non libere sub divo in lumine vulgetur vel evagetur vel sophistice excommunicetur sed post excommunicationem huiusmodi frivolum in cetum vel tetrum carcerem detrudatur. Iudicet rogo fidelis populus, 35 que fundacio illarum duarum appellacionum sit pocior; et plus autentice adhereat et defendat, et per hoc patebit, quis sit Christi fidelis discipulus, et quis didascalus Antichristi. Nec dubium quin sit proditoria Deo et regno sententia quam refuga introducit. Christus

Imprisoning
infringes the
king's rights.

Monks and
priars imprison
their brethren
wrongfully.

1. AB: *regios.* 10. AB: *tantum diminuerant.* 13, 14. AB: *ostenderent.* 17. AB: *istud manifestum.* 30, 31. A: *ex fessione... qui Christus.* 32. C: *evulgatur.* 33, 34. AB: *vel tetrum deest.* 34. A: *iudicem.* C: *iudicet rogo ergo.* 36. AB: *auctoritate.* 37. C: *et qui* 39. AB: *introduce.*

No limit to
these excom-
munications.

enim, ut patet Luce XII, abiecit a se seculare iudicium. Quomodo ergo liceret homini, abiecto spirituali iudicio iudicium stercorum imponere super Christum? Et si liceret discipulis Antichristi propter causam Dei excommunicare et incarcerare unam personam regni, quare non liceret propter eorum temporalia avaleta armigero et milite et usque ad proceres inhabilitare nostrum regnum, quousque non sufficiat defendere semetipsum. Sic enim fertur Innocencium III regnum Anglie usque ad nongentas marcas solvendas annuatim sue curie simoniace obligasse.

Since
endowment was
introduced
Christ's
members have
been
persecuted.

Que ergo ratio, quare Antichristus non paulatim posset procedere et ad Dei regni iniuriam stultificatos adeo vel amplius obligare. Horrenda itaque foret blasphemia Antichristi ipsum seducere corda regum et ducum, ut in sui dampnationem fiant tortores fidelium contra Christum; sed plus horrendum foret quod auctoris ut legem, quod liceat Antichristi discolis incarcerare christianos, quomodocumque eis libuerit. Tunc enim foret uterque fidelium architortor. Scimus tamen quod a tempore, quo reversata est ordinatio Christi in clero ob stultam pietatem et occisionem carnis et sanguinis et fastus seculi, Christus fuit in membris suis crebrius persecutus. Nec cessabit ista persecutio infidelis, quousque secundum legem Christi facta fuerit correctio in radice. Sed maxime horrenda foret Antichristi infidelitas, qua cecaretur brachium seculare, quod ubi Christus dedit illis potestatem, preceptum et instinctum ut subvenirent oppresso, ut solverent colligationes impietatis, et ut vinctos dimitterent, ipsi spernunt hec opera misericordie secundum mandata Christi et contra potestatem libere eis datam faciunt opera Antichristi.

Recolerent, inquam, illius fidei evangelice Matth. XXV, 13, 41, 43 quomodo Christus in finali iudicio sedens in sede maiestatis sue separabit Antichristi discipulos tamquam edos a suis fidelibus dicens eis: *In carcere eram et non visitastis me*, neque in persona propria neque auxilio sed ubi libere profecissem ecclesie, in carcerem detrusistis. *Ite ergo maledicti in ignem eternum qui preparatus est diabolo et ministris eius.*

40

1. C: *vel dominium.* 2. C: *licet.* 3. AB: *sicut Christum.*
3, 4. *Et sic liceret.* 6. AB: *licet; ib. analeta; ita codd.* 10. AB:
solvendi. 13. A: *regem Angliae; ib. AB: stultificantes.* 21. AB:
reversam. 27. C: *cecaret.* 30. A: *emitterent.*

Cowardice
stops secular
rulers from
freeing the
imprisoned.

The king should
institute such a
court of appeal
and the prelates
should
contribute to its
maintenance.

Ista ergo fides excuteret a secularibus infidelem Antichristi
vecordiam et incuteret Christi audaciam et timorem nedum
ad non incarcerationum fideles Domini sed ad incarcerationatos
per cautelas diaboli liberandum. Nam ex fide in die ista
5 Antichristus et omnes discipuli eius exterriti delitebunt.
Vecordia ergo qua seculare brachium dimittit potestatem
quam Deus eis indidit et consequenter perdit suum
seculare dominium est timenda. Sui ergo sacerdotes non
debent eis dominari sed subici instar Petri.
10 Unde quidam sagax politicus fecit dixisse quod rex
et regnum debent iure poli sub pena dampnationis per-
petue appellacionem ab excommunicatione huiusmodi
approbare, et secundum legem Dei et rationem natu-
ralem quam Deus eis indidit ipsam iustificare confor-
15 miter ad evangelium et fovere. Addit eciam quod pre-
latus cesareus debet excommunicatis iniuste et regni-
colis circa istud officium occupatis sumptus tribuere, et
quintam partem sui redditus aut minus aut amplius,
secundum quod rationi congruit, dare regi. Et facit ad
20 hoc evidenciam ex sapientia Joseph Gen. XLI, 34 qui
ordinavit ad elidendum Egipciorum superbiam, quod
quintam partem suorum fructuum darent regi. Quinarius
enim ratione sue circulacionis numerus superbus
dicitur a quibusdam. Et confirmatur regis rationabi-
25 litas isto modo: Si licet regi confiscare omnia tempo-
ralia sui episcopi propter levem causam, ut quia cura-
tum in sua diocesi revocat a regis servicio et non licen-
ciat eum ut in regis seculari servicio quiete resideat,
omittens curam officii pastoralis, multo evidencius pro
30 causa Dei et proditoria regis et regni potest rex quin-
tam partem possessionum sui episcopi ad elidendum eius
superbiam confiscare. Et hoc foret evidencius, si liceret
regi ad restituendum ordinacionem Christi omnia tem-
poralia sui episcopi capere in propria potestate. Prodi-
35 tores enim suos inevidencius puniunt gravius non solum
in temporalibus sed eciam pena mortis. Rogemus itaque
Deum, ut in causa Dei et salutis anime regis et regni
habeant voluntatem et prudenciam legios suos acucius
puniendi.

1. C: excuteret vel excluderet. 8. C: Qui ergo. 11. AB: iure poli
deest. 12. C: appellacionem huiusmodi ab excommunicatione huiusmodi.
35, 36. C: gravius — mortis deest. 36, 37. C: Rogamus itaque ut in.
37. C: anime deest. 38. C: voluntatem prudenciam. 39. C: puniendum.

De Fide Catholica.

Capitulum primum.

What we must
believe as to the
Church.

Suppositis dictis de fide tam in symbolo apostolorum quam in symbolo ecclesie quam etiam in symbolo Athanasii cum suis radicibus in scriptura notandus videtur secundus articulus tercie partis fidei quomodo *quilibet catholicus fideliter debet credere ecclesiam sanctam catholicam*. Patet fidei huius necessitas, cum quilibet debet diligere Christum sponsum illius ecclesie et ipsam ecclesiam sponsam suam; sed non diligit ipsam matrem spiritualem nisi saltem ipsam per fidem cognoverit: ergo debet ipsam per fidem cognoscere. Nam ex primo mandato secunde tabule obligamur sub obtentu premii celestis patrem et matrem sed Christum specialiter ac suam ecclesiam honorare. Sed quomodo honoramus matrem quam non cognoscimus? Oportet ergo ex fide cognoscere istam matrem. Infidelitas ergo in ista noticia nimis perturbat ecclesiam.

Heretics say
that the Church
consists of all
who have been
ordained.

Sunt autem due sentencie in ista materia satis contrarie: Prima expresse heretica dicit quod *quicumque clericus caractere vel signo insignitus sensibili per prelatum in reputatione ecclesie est pars sancte matris ecclesie et solum multitudo talium clericorum est ecclesia autonomicte dicta, quam debemus specialiter honorare*. Aliter, inquit heretici, *non cognosceret matrem suam nec*

1. AF: *De Ecclesia*. 2. A: *Cap. 1^m*. 4. G: *quam etiam*. 19. *due sentencie*. A: *due sciencie*, E: *sciencie*; correxit: *sentencie*. 20. A in marg.: *1^a via*. 23. A in marg.: *Ecclesia*. 23, 24. F: *autonomastice*. 25. A: *cognoscerent*.

7. Quae supra explicantur, in primo capitulo libri *De Ecclesia* invenire poteris. Cf. pag. 1 et seqq.

ipsa incognita, solveret sibi debitum corporale, et sequeretur nimis magna confusio in ecclesia militante.

Secunda via catholica fideliter tenet oppositum contrarium, quod *sancta ecclesia catholica sit solum universalis predestinatorum*. Et illa est tripartita; una est triumphans sicut Christus caput universalis ecclesie et beati alii, sive angeli sive homines iam defuncti. Secunda pars huius matris est militans ecclesia ut predestinati hic in corpore viantes. Et tertia pars ecclesie est predestinati mortui in purgatorio dormientes. Ista ergo et solum ista aut pars eius est sancta mater ecclesia vel de ipsa. Sed in sancta matre ecclesia militante sunt multi dyaboli ut presciti, sicut in humano corpore sunt stercora, fleumata et multe superfluitates alie que nullatenus sunt de illo.

The catholic belief is that the Church consists of all the predestinate.

Ad primam ergo instanciam infidelis partis contrarie respondetur negando sequelam: Cum oportet nos viantes ex fide cognoscere matrem nostram, sicut triumphantem ecclesiam ut Christum, matrem suam ac suos apostolos cum beatis angelis cognoscimus ex fide, dormientes autem ac viantes satis confuse ac imperfecte ex fide cognoscimus; *cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est*, quia in patria ubi clare intuebimur cunctos fidei nostre articulos, perfecte et distincte cognoscemus matrem nostram cum singulis suis membris. Et patet quod ipse diabolus potest esse per prelatum militantem eciam Antichristum signo sensibili insignitus, ut patet de Antipapa et ceteris partibus ecclesie malignantium. Sed omnino infidele foret credere, quod talis propter bonum sensibile inpressum a capitali diabolo sit membrum sancte matris ecclesie, cum diabolus Scarioth non obstante Christi eleccione et carismatibus temporaneis sibi datis cum probabiliore reputatione populi nunquam fuit pars sancte matris

On earth we can only recognise the Church confusedly.

Antichrist may be ordained.

Such was Judas.

3. E: *oppositum deest*. 5. A in marg.: *Articulus dampnatus in Constancia*. E in marg.: *Nota*. B in marg.: *Ecclesia sancta catholica quid est*; ib. A: *ut una*. G: *nec*. B: *est pars*. 13. F: *sic in*. E in marg.: *In ecclesia sunt multi dyaboli*. 14. E: *flegmata*. 21. A: *ac s. viantes*. F: *ac scilicet*. 22, 23. B: *perfectum evacuabitur*. 27. F: *militantem deest*. 28. A in marg.: *Antipapa*. 34. A in marg.: *Judas non fuit de ecclesia*; ib. F: *fit pars*. E in marg.: *Propter caracterem non sequitur aliquem esse de ecclesia*. *Scarioth nunquam fuit de ecclesia*.

6. Cf. et De Christo et suo adversario Antichristo, Polem. Works II, p. 654. 12. Hussii De Ecclesia fol. CXCIX^b. 22. I. Cor. XIII, 8.

ecclesie. Qua ergo fronte *se extolleret* Antichristus *super omne quod dicitur Deus*, quod per impressionem falsam sui signi 'sensibilis auctorisatione instituat et faciat membrum sancte matris ecclesie, cum Christus non sic potuit facere alicui cum predestinatione eterna sed quod 5 tantum membrum sancte matris ecclesie ad beatitudinem ordinari; que ordinatio est ab humanitate Domini aliena.

Uselessness of
material signs
of
churchmanship.

Et istam veritatem docebat Christus in Scarioth. Si enim rasio barbitonsoris, unctio episcopi cum oleo et alia signa sensibilia faciunt membrum sancte matris ecclesie, 10 imperfectissimum foret esse de sancta matre ecclesia, cum natura ex vi sibi data divinitus tollat ista signa sensibilia, et alia vice res artificiales homo rudissimus vel simia inprimit signa simillima. Quam aliena ergo sunt ista signa sensibilia, ut faciant hominem de sancta 15 matre ecclesia. Nec murmuret fidelis sed congaudeat

The faithful will
not murmur
because here on
earth they
can not
recognise the
members of the
Church.

veritati quod sancta mater ecclesia sit sibi tantum incognita hic in via, quia super isto stat meritum fidei christiane, cum secundum Apostolum ad Hebreos XI, 1 *fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non 20 apparencium*, hoc est, non sensibilibiter nobis hic apparencium in via. Racionem autem predestinationis vel caritatis, *que non excidit*, que est vestis nupcialis, distinguens membrum Christi a membro diaboli, non hic sensibilibiter intuemur, sed confuse ex fide credimus esse 25 in singulis membris Christi, unde secundum Augustinum *actus fidei est credere quod non vides*. Quomodo ergo foret fides credita quod iste prelatus sensibilis, qui est tantum vite Christi contrarius, sit pars ecclesie sancte catholice? sic videlicet bestia intuitive videat fidem 30 nostram; et cum ignoramus virtutem vel vicium alieni, sequens foret nos ignorare fidem quam debemus credere. Et quilibet viator necessitatus foret esse *didimus* vel in fide ambiguus, cum ignorat secundum racionem vel

5. E: *sed quia*. 9. F in marg.: *Rasio barbitonsoris*. 10. A in marg.: *Signa sensibilia non faciunt membrum sancte matris ecclesie*. E in marg.: *Signa sensibilia non faciunt sacerdotem*. 12. A: *vi solummodo data*. 14. A: *sensibilia*. 19. BG: *Hebr. II*. 20. E in marg.: *Nota*. 22. A in marg.: *Predestinatio*. 24. F: *membrum ecclesie*. 27. A in marg.: *Super Joh. Omelia XL*. F in marg.: *Actus fidei quid est*. E: *quid est fidei actus, nota*. 30. ABDEF: *videlicet quod*. E: *sic videtur*. 31. ABG: *et tamen*. 33. B in marg.: *Didimus*.

2. I. Thess. II, 4. — 23. I. Cor. XIII, 8. 27. Hunc locum et in Hussii De Ecclesia fol. CCI invenies.

sensum si talis prelatus vel presbyter sit pars sancte matris ecclesie; et tamen secundum perfidiam adversarii hec est fides.

Capitulum secundum.

5 Sed quantum ad duos obiectus hereticorum sequentes cum instanciis eis similibus quod non crederent vel obedirent auctoritati prelati nec acciperent ab eo ordines nec ecclesiastica sacramenta nec facerent sibi honores vel redderent sibi debita ut decimas et proventus alios
 10 ab ecclesia limitatos: quantum ad omnia replicata et similia dicitur quod fides viatorum debet esse de communibus, quorum partes sunt incognite; sed reputatio vel probabilis suppositio debet capi ex operibus illius quem viantes supponunt esse de ecclesia militante. Et
 15 istum sensum docet Christus Ioh. X, 37, quando mandat: *Operibus credite*. Debemus enim noscere quod officium tenetur gerere quicumque minister ecclesie militantis; quod si assidue et fideliter gerit illud officium, tunc debemus ipsum reputare membrum sancte matris
 20 ecclesie; quod si sit discolus dissipans scolam Christi et ocians in suo officio, non obstante quocunque signo sensibili et reputatione Antichristi, fidelis debet supponere ipsum non esse membrum sancte matris ecclesie. Sed cum totus iste timor amissionis temporalium in-
 25 duxit tam Herodem quam Pilatum ad fidem apostolicam infideliter detestandum in isto articulo *credo ecclesiam catholicam*, parum videtur esse dicendum de conclusione ista sic formidata, quomodo subiectus debet dare prelato tali improbo temporalia et honores. Et
 30 videtur mihi, cum magnam vim habet *veritas* quam credimus, quia *vincit super omnia*, ut dicitur II Esdre IX, 33 quod tali prelato quem subditi supponunt ex evidenciam probabili facta ex vita sua reproba, nec debent retribuere honores mundanos solitos nec tempo-
 35 ralia tamquam debita et per consequens non tamquam

Heretics say that this would put an end to discipline and to the payment of church dues

We should not pay dues to prelates whose conduct makes us believe them reprobate.

6. E: eius similibus. 9, 10. A: alias... limitatos. 16. E: militatos. 10, 11. A: omnia replicatur et similiter. 11. E in marg.: Fides est de communibus sed probabilis suppositio ex operibus debet capi. 12. F in marg.: Reputatio debet capi ex operibus. 15. F: Ioh. 8. 19. A in marg.: Reputare esse membrum. F in marg.: Discolus dissipans legem Christi. 23. E: et deest. 24. F in marg.: Timor amissionis temporalium. E in marg.: Quomodo Herodes et Pilatus ex formidine qua timuerunt temporalia amittere fidem Christi non susceperunt, sic hodie sacerdotes Antichristi. 33, 34. nec debent. BF: ideo debent.

redditus vel proventus. Habent enim evidenciam probabilem ex vita sua, quod non sit membrum sancte matris ecclesie vel dignus habere per Deum tale stipendium, et cum *omne quod non est ex fide est peccatum* secundum Apostolum Rom. XIV, 23 patet quod deficiente probabilitate subiectis quod debent sibi ministrare in temporalibus quoad Deum et debent etiam subtrahere temporalia ne ex errore consciencie offendant in Christum. Aliter enim ex sibi dubio sive probabili foverent Antichristi discipulum contra Christum. Sed quis dubitat quin hoc non debuit, data a Deo evidenciam quod ex suo opere ita fiet. Unde secundum logicos homo est in proponendo quandoque dubius, quando habet evidencias eque probabiles ad unam partem contradiccionis ut reliquam, et quandoque ex evidenciis fortioribus plus uni parti repugnancie adhaerebit. Cum ergo non potest fieri alicui parti adhesio sine evidenciam quam Deus dederit, videtur quod ablata omnino evidenciam quod talis prelatus sit dignus tali obsequio quoad Deum, tale obsequium debet dimittere. Constat quidem ex fide quod in quocunque homine immo in qualibet creatura relucet vestigium sacerdotis et pontificis Jesu Christi, et tamen non quamlibet creaturam debet homo sic vicarie venerari; ymmo ex hoc quod mundus et prelatus cesareus sic reputat faciendum, est multis evidens quod non debet sic fieri, cum operibus ante iudicia mundana debemus credere et sic ex fide catholica cum aliis veritatibus implicatis patet quod fideles possunt et debent iuvare ut sacerdocium ad primam Christi regulam sit reductum, quia deficiente dacione ceci stipendii suppeditata foret ut plurimum cesarea prelacia.

This does not
justify refusal
of secular
payments.

Quis nisi simia concludat per locum a simili quod redditus debet subtrahi ex perversitate probabili a domino seculari? dicitur quod standum est in isto iudicio Dei, cum secundum doctrinam Augustini *rex est vicarius Dei et sacerdos vicarius Jesu Christi*. Non ergo

1. A in marg.: *Prelato malo honores etc. non sunt retribuenda*. In marg. sup.: *Prelato malo non est honor dandus nec tributum*. F: *Habet*. G: *habet*. 5. Codd.: Rom. XV. 12. ADEFG: *laicos*. 26. E in marg.: *Operibus magis quam mundanis iudiciis est credendum*. 29. A in marg.: *Reducere sacerdocium*. 30. A: *quia deficiente* twice. 30, 31. A: *suppeditata; sublata?* 32. A⁴FG: *Quis si*. 33. F: *et probabili*. 35. A in marg.: *Officium secularis, — sacerdotis*. F in marg.: *Rex vicarius Dei et sacerdos vicarius Jesu Christi*.

35. St. Aug. Quaest. ex Veteri testam., XX cap.

debemus sine instinctu Spiritus Sancti subtrahere sic redditus a domino seculari, quia officium suum est dominanter et potenter subditos gubernare; officium autem sacerdotis est pacienter ferre iniurias more Christi.

5 Unde reges et mundi potentes sepe gerunt vicarii Dei officium, ubi sacerdotes et prelati degenerant a Christi officio. Ideo pati debemus aliter a mundi potentibus et aliter elemosinas subtrahere a sacerdotibus Christi vicariis. In omnibus tamen istis notorium debet esse iudicium erroris notabilis, antequam populus taliter iudicaret.

Sed quantum ad ordines et alia sacramenta, licet conversatio prelati mala quandoque subtrahat acceptionem eorum a subditis, tamen necessitate urgente potest
15 subiectus probabiliter ab eis accipere sacramenta, supponendo pie quod Deus quandoque supplet per ministros suos diabolo opus vel finem officii ad quod iuvant. Ideo omnis viator debet attendere quod operando bonum vivat conformiter legi Christi. Videat ergo simia
20 sic obiciens si ex sufficienti similitudine potentatus seculi tantum degeneret sicut Christi vicarius usurpando officium deitatis. Quod si obicitur sepe cecum esse subiectorum iudicium et quandoque posse contingere prelatos quantumcunque dignos in elemosina temporali
25 deficere, cum Apostolus I. Cor. IV, 11 commemorat, quod propter talem impietatem *esuriit et sitivit*, dicitur quod a probabili hoc contingit. Sed remedium quod Christus docuit instruit sacerdotes quod sint de paucis et communibus alimentis et tegumentis contenti et quod
30 assistente opportunitate vivant de proprio laboricio sicut Paulus. Ideo manifesta blasphemia foret pro tali casu raro veniente ad penam subditi sed ad meritum sacerdotis ut legem statuere, quod prelatus sive bonus sive malus, notorie sibi reddatur de Christo elemosina
35 copiose, cum nec exemplum Christi vel membrorum suorum nec ratio istud dictat. Hoc enim foret pro levi precio subiecti exhortacione evangelica corrigendi ecclesiam Christi iniquis legibus amplius onerare. Quod non sonat in edificacionem ecclesie sed in stultam et pre-
40 sumptam iniuriam matris nostre. Et quantum ad obe-

If good priests should be deprived of their livelihood they must submit as did the apostles.

7, 8. F: *aller aller.* 16. E in marg.: *A malis sacramenta sunt sumenda, quia Deus defectum supplet.* 27. A in marg.: *Ablacio.*
33. A: *sum bonus.* 34. A: *Christi.* 35. ABG: *vel membrum.*
36, 37. AEG: *levi peccato.* 38. A in marg.: *Obediencia.*

dienciam patet quod sepe iuvaret ecclesiam non sic prelato cesareo obedire, cum nemo debet homini obedire, nisi de quanto sonat obedienciam domini Jesu Christi; et a probabili iuxta istam sentenciam nec forent tot prelati cesarei nec lex Antichristi haberet ita plenarie cursum suum.

Capitulum tercium.

The pope's claim to appoint to benefices in all countries has no authority in Scripture.

Et ex istis videri potest quod papa Romanus, episcopus vel quomodocunque alio nomine nominetur vendicans se habere ius ad quecunque beneficia ecclesiastica in quibuscunque contratis christianismi stulte usurpat quod fundare non poterit, ymo quod vitare debet, ut docet rationalis, primo quia caput universalis ecclesie docuit tam verbo quam exemplo, quid et qualiter a quocunque membro suo et specialiter a vicario eius precipuo est agendum; sed Christus in persona sua nec usus fuit nec implicite docuit, quod Petrus vel eius vicarius sic conferret ecclesiastica beneficia sibi incognita vel remota: ergo non superest ex auctoritate Christi beneficia ecclesiastica sic conferre. Nam de Christo legimus Luce XII, 13 quod renuit, audita plena causa hereditatis, secundum iudicium iudaicum iudicare, ergo multo magis noluit in causa sibi ignota ac quacunque circumstantia a noticia sua remota pro salvatione anime pro causa prepositi iudicare. Sic enim renuit Nathanael, Zacheum et multos similes in apostolos acceptare, ideo multo magis non docuit instituere in viros apostolicos homines sibi incognitos in virtute et ignorancia habitudine eorum ad populum, cui eos sic preficit. Nam quod sic prefecit Thomam Didimum super Indos, fuit opus mirabile, quod nemo debet attemptare nisi motus ex inspiratione interna ad miracula taliter faciendum. Scrutetur ergo papa vel procurator suus totum evangelium, ymo totam scripturam sacram et non inveniet quod talis collatio beneficii sit Petri vicario limitata; et sic usurpando collationem huiusmodi non superest a quo

1. E: nam sic. 7. A: Cap. 8^m De collatione beneficiorum. 10. A in marg.: *Papae ius ad beneficia.* 13. E: rationale. 19. E: ergo non semper est. G: ergo non est. 21. B: quod renuit deest; ib. AE: plene. 23. F: ac deest. 28. B: et virtute. 29. A: sic deest. 29, 30. E: Nam quod sic prefecit deest. G: prefecit Thomam.

haberet illam auctoritatem nisi forte a principe huius mundi.

Similiter, in facultate rudi grammaticae et artibus aliis humanitas adinventis prohibentur artifices uti
 5 novitatibus quibus non usi sunt sui autores vel dictat ratio naturalis. Ergo multo magis papa non presumeret quemquam preponere in tanto periculo anime sine evidencie sufficiencia ad hoc movente. Docentur enim fideles nihil docere assertive nisi vel sensus vel ratio
 10 vel fidei scripture assertio vel interna inspiratio illud dictet, ergo multo magis vel a pari papa non assereret in scribendo in tanto animarum periculo quod constituit istum virum incognitum custodem totidem animarum. Nam existente alio magis habili (quod ex ignorancia
 15 pape sepe evenit) Deus istum plus habilem preponit in quantum ipsum magis habilitat et Antichristus ipsum postponit, ergo instituit omnino inhabilem contra beneplacitum Dei sui. Quis ergo dubitat quin hic foret temerarium iudicium Antichristi?

20 Similiter, de lege consciencie quam Deus nos docuit, propositis duobus bonis indifferenter eligibilibus bonum cognitum esse magis debet preelegi alio postposito, sed papa in prefectione tali est positus inter duo, quorum unum est bonum simpliciter et aliud ex sibi dubio est
 25 valde malum. Ergo eligendo gratis illud malum peccat contra auctorem consciencie.

Assumptum patet de lege nature et ex lege papali quam docet Ieronymus de. Cons. dist. V. capitulo *Non mediocriter*. Nec dubium quin prefectio talis ypocrite
 30 sit communiter valde mala, quia multum perturbans ecclesiam et pervertens multum populum a lege Domini ad legem proditoriam Antichristi. Sed quid scit talis papa, si in tali prefectura sic faciat et sic iniuriatur manifeste ecclesie militanti. Per idem enim proficeret
 35 quantumcunque indignos super beneficia secularium

He appoints unfit persons.

1. E: habere. 4. AF: prohibetur. 5. E: vel; superscript. ut. S. E: ad hanc; ib. EFG: moventem; ib. E in marg.: Persona de qua ignoratur non est preficienda cuius populo. 9. ADEF: dicere. 14. B: extrate (sic); ib. BDEF: humili. AG correxerunt. G: plus. 15. BEF: plus humilem. G correxit. F in marg.: Constituire minus habilem magis humili (sic). 20. Codd.: quas Deus non docuit. 21. B: prepositis duobus modis. 22. AF: cognitum omne; ib. E: ce = cause. 23. A in marg.: electio inter duo. 24. E: unum — dubio deest. F: dubio deest. 28. E: d. 96. c. Non mediocriter. 30. F: communiter deest.

patronorum, sed non obest nisi timor resistencie, quare hec et plura alia non audet in populo attemptare. Nec valet ad talem perfeccionem illa maledicta cesarea dotacio, quia cesar ex imperio suo integro non presumeret preficere quos decrevit in custodes animarum et spiri-⁵ tuale ministerium Dei sui.

Bad
appointments
are a sin against
charity.

Similiter, sicut *quicumque non est cum Christo contra ipsum est*, sic quecunque operacio que non est consona caritati est contraria caritati; sed talis perfectio sepe non est consona caritati, ergo est sibi contraria tam-¹⁰ quam luciferina presumpcio.

Assumptum patet ex condicionibus quatuor caritatis. Caritas autem secundum Apostolum I. Cor. XIII, 4 *non agit perperam*, sed ista presumpcio infundabilis agit sepe perperam in periculo animarum, ergo non con-¹⁵ sonat caritati. Quis autem fidelis sciolus non statim concederet quin preficere unum diabolum trahentem magnam partem ecclesie ad infernum sit perperam agere, quod papa sepe agit ex presumpcione infundabilis prefecture; cuius causa fingi non poterit nisi ali-²⁰ qua harum trium vel quod ex tali collacione relucet suum universale dominium.

Sed constat quod istud dominium est diabolice presump-
tum, cum Apostolus dicat: *Caritas non inflatur*. Secunda causa non est minus diabolica, qua dicitur,²⁵ quod regulariter talis preficetur propter lucrum, cum Apostolus dicat ibidem, quod *caritas non est ambiciosa*. Et idem est iudicium, si dicatur tercio quod hoc sit propter concursus populi continuandum ad illam curiam, quia cum hoc sapit inordinate affectionem pro-³⁰ priam, et cum Apostolus dicat, quod *caritas non querit que sua sunt*, manifestum est quod illa perfectio non consonat caritati. Que rogo caritas foret ignaro preficere unum talem diabolum? Non enim est illi caritas, cum per hoc preficetur profundius filius diaboli; nec est³⁵ curato populo magna caritas sic preficere sibi diabolum. Constat quidem quod Christus solus elegit diabolum in suum apostolum, sed hoc fecit ex infinita sa-

1. B: obest mihi. 4. A in marg.: Dotacio. 7. A: sicut deest.
9. G: caritati ergo est. 14. E: Sed deest. 31. EFG: cum deest.
37. F in marg.: Christus solus elegit dyabolum in suum apostolum. E: quare
Christus elegit diabolum in apostolum. 37, 38. ABEF: diabolum istum
apostolum.

24. I. Cor. XIII, 4.

27. I. Cor. XIII, 5.

31. I. Cor. XIII, 5.

piencia et pro fructu totius ecclesie, quantum inde ordina-
 navit per accidens evenire. Antichristus autem, qui *ex-*
tollitur supra omne quod dicitur Deus, ex summa igno-
 rancia preficit millesies talem dyabolum, et cum secun-
 5 dum Apostolum non habet potestatem sicut nec Christus
 habuit nisi ad edificandum ecclesiam, patet quod talis
 non est nisi ficta et falsa potestas a dyabolo usurpata.
 Utile ergo foret ecclesie, quod lex Christi curreret sicut
 primo, scilicet quod populus instruat^r gratis in fide
 10 catholica et ex conversacione et doctrina sancta crederet
 tali preposito et in vite necessariis ex devocione et
 titulo elemosine provideret. Tunc enim non foret Christi
 ecclesia cum talibus prelatis dyaboli onerata, nec timor
 excommunicacionis terreret populum talem prepositum
 15 cum bullis in manibus detestari. Antequam ergo lex
 Christi redeat, non erit ecclesia de talibus hereticis
 liberata. Omnes autem dicimus quod plus amamus Chri-
 stum ac suam ecclesiam quam nostram animam vel
 nos ipsos. Sed vecors desidia patule contradicit. Christus
 20 autem fuit contentus humanitus ad pauculas oves do-
 mus Israel spiritualiter gubernandum. Papa autem
 non contentatur de lingua Latinorum, licet ~~proprias~~
 linguas ignoraverit regionum, sed cupit preesse Grece
 et Hebreis indubie non propter spirituales profectum
 25 anime sed propter lucrum putridum temporale.

Pope's desire to
 set himself over
 Greeks and
 Hebrews.

Capitulum quartum.

Superest videre ex sufficienti testimonio quod sancta
 ecclesia catholica sub dictis limitibus continetur. Et ne
 fiat equivocacio in terminis fidei christiane, suppono
 30 quod illa sancta ecclesia catholica sit corpus Christi
 misticum, vinea patrisfamilias vel sponsa Christi, sicut
 fidelis scriptura sepe meminit. Quo supposito arguo
 sic: Primo multi reputati ab homine esse capita vel
 membra sancte matris ecclesie sunt manifesti diaboli in
 35 Dei noticia; sed nulli tales sunt vere membra sancte

Many reputed
 members of the
 Church are
 devils.

1. A: et profectum. BEF: profectu; ib. E: quam inde. 1. 2. B:
 ordinata. 2. G: devenire. 17. E: amamus ipsum. 25. G: tempo-
 raliū. 26. Capitulum quartum. AE addit.: Ecclesia quid est. 29. EF:
 termino. 31. A in marg.: Arguitur sic. 32. A: fidelis ecclesie; ib.
 F in marg.: Argumentum. 35. sunt. E: fuerunt.

God ordains for
them otherwise
than for true
members.

matris ecclesie, ergo iudicium sic dicendum est hereticum vocans sanctum dyabolicum et econtra. Et confirmacio istius quod Deus non potest a dileccione sua cessare vel novam eligere; sed tales diabolos satis odiet, cum eos post in die iudicii condempnabit. Ergo et modo non dispensatur cum illis ut membris sancte matris ecclesie. Sic enim invito Christo posset hereticus Christum cum diabolo desponsare. Sed que communicacio Christi ad Belial? unde Can. II, 6 ex fide scripture dicit sponsa de Christo: *Leva eius sub capite meo et dextera illius amplexabitur me.*

Similiter, si deitas tam variabiliter diligit sponsam suam quod ad horam ipsam amplectitur et statim post ipsam summe odiat preveniendo in actibus istis ipsam necessitans ad quecunque fecerit operandum, tunc dileccio deitatis est summe instabilis et incerta, non tantum valens homini quantum valet dileccio creature. Nam homo diligit animum; et si parum peccat, supponens quod ex fragilitate peccavit et postmodum resipiscet, quanto magis Deus qui eternaliter ordinavit, quomodo homines Deum diligenter et ex omnibus creaturis rationabilibus eternaliter adoptat in filios et preparat sponas sibi. Sicut ergo hec heresis imponit intellectui divino summam blasphemiam, sic et voluntati ac eleccioni sue summam stulticiam.

Christians and
heathen alike
believe in
predestination.

Similiter, nullus fidelis vel ethnicus dubitat quin Deus eternaliter predestinavit quosdam ad gloriam et quosdam prescitos reprobatur ad gehennam. Ex quo patenter concluditur quod predestinatis vult infinite magis bonum quia beatitudinem quam reprobis quibus preparat tantam penam. Cum ergo dileccio Dei sit sua desponsacio vel saltem ad ipsam necessitans, videtur quod deitas non sit cum tam turpi et monstruosa femina desponsata. Unde Psalmo XC, 5 Deus alloquitur Christum et sponsum ecclesie et sic ipsam ecclesiam sub hiis verbis: *Scuto circumdabit te veritas eius*, et sic de quatuor particulis quibus ecclesiam muniat. Et patet ex alibi declaratis. Unde ipse diabolus, ut patet de temptatione

2. F: et econtra deest. E: econtra confirmacio. 6. B: desponsatur.
10. F in marg.: *Leva eius sub capite meo.* 11. BG: et dextera eius
a(mplexabitur) me. 20. EF: ordinet. G: ordinat. 21. G: diligent.
23. A: intellectum. 24. AE: electa. B: ele^e = eleccione (sive electe).
G: eleccione sue. 29. A: infinita. EG: infinitum. 31. B: dispensacio.
34. AE: Psalmo IX.

Christi Matth. IV, non tam patenter erravit in hac fide sicut isti heretici.

Similiter, cum humana assertio non facit fidem in ista materia, oportet stare ad fundamentum aliquod stabile ut fidem scripture vel veritatem aliquam per se notam. Sed nulla talis veritas stabilit hanc opinionem sed potius ipsam dampnat, ergo est tamquam heretica contempnenda.

Assumptum patet ex hoc quod licet populus vocet ipsum *patrem beatissimum* et populum moverat ad eum generaliter sic vocandum, non tamen sequitur ex hoc quod sit beatissimus sed stat quod sit reprobatus statim in mortis articulo succedente, quin talis vocatio est sopita; et eodem modo secta saracenica, etsi vocet se fidelem ac prepositos suos sicut Mochametum et modo superstites tantum excellentes tam in patria quam in via, non tamen ex hoc sequitur quod congregatio eorum sit sancta mater ecclesia, sicut non sequitur quod ipsi ex eorum assertionibus sint fideles.

Aliqua ergo ratio abscondita et a Deo singulariter ordinata facit quod sint membra sancte matris ecclesie. Et illa scio diligenti scrutinio non est nisi predestinationis gracia. Nam secta Machometi nobis purior, mundo celebrior et philosophia mundana solempnior, contempnit nos ex fide nostra falsum fingere, sicut nos econtra asserimus ipsas affirmare contrarias infideliter. Oportet ergo Deum vel veritatem eternam ab ipso nobis incognitam inter partes sic contrarias veritatem catholicam diffinire. Quid ergo faciat ecclesiam catholicam nisi ratio supradicta? Unde magnus Augustinus famosus scrutator istius articuli X De Doctrina Christiana impugnando verba Tyconii fert graviter, quod ipse vocet tam predestinatos quam prescitos corpus Domini bipartitum, quia si sic, tunc sunt corpus Domini et per consequens sancta mater ecclesia. Et cum per idem quodlibet membrum ecclesie sit corpus Domini, omnes dampnandi forent membra eiusdem ecclesie. Ideo dicit

The pope is not most blessed, because he claims that title.

Only God's ordinance makes matres members. Position of Mohammedans.

3. G: *subsercio* (?) 5. ABFG: *vel deest.* 9. ABFG: *licet papa.* E correxit. 10. BF: *moveat.* 13. G: *quando talis.* 23. F in marg.: *Secta Machometi.* 23, 24. F: *mundo celebratur.* E: *modo celebrior.* 29. EF: *faceret.* 30. A in marg.: *Nota.* 31. E: *Articuli X;* in marg.: *al. 2, al. 3.* 33. AFG: *tam deest.*

30. Aug. Opp. III, 1, pag. 58. Wyclif, De Ecclesia, pag. 4. Hussii De Eccl. fol. CXGV^b.

Augustinus III De Doctrina Christiana XXXIII *non ipsum revera corpus Domini esse, quod cum eo non manebit in eternum.* Unde non dubium: vel iste Augustinus moriebatur hereticus vel ista sententia contraria est nimis heretica.

5

Similiter, ex fide ecclesie in decretis expressa, quam decretiste et fideles notarent expressius, patet idem. Nam XXXII, q. IV., capitulo *Recurrat* sub sententia Augustini sic habetur: *Quomodo eadem ecclesia predestinatorum currebat a mundi exordio usque ad apostolos et abhinc usque ad diem iudicii.* Et sequitur: *itaque, sive intus versari videantur sive aperte foris sint, quod caro est caro est, sive in area in sua sterilitate perseverent sive occasione temptationis tamquam vento extra tollantur; quod palea est palea est, et semper ab illius ecclesie que sine macula et ruga est, unitate divisus est* 10 *etiam qui congregacionem sanctorum in carnali obturacione miscetur.* Et De Penitencia dist. I^a capitulo *Ecclesia: Ecclesia Christi est non habens maculam neque rugam neque aliquid istius modi.* Qui ergo peccator est aliqua sorde maculatus de ecclesia Christi non potest appellari. Et De Penitencia dist. IV, capitulo *Si ex bono* sub testimonio Augustini dicitur, quod *non sunt veri Christi discipuli vel christiani, partes ecclesie vel fideles, qui ad horam credunt et finaliter a fide Domini rece-* 15 *dunt.* Et eadem sententia patet spissim in decretis et alibi in tantum quod glossatores, grossi decretiste intelligunt istam fidem, ut patet in glossis dictorum decretorum et specialiter De Penitencia distincione prima, capitulo *Ecclesia* et De Eleccionibus capitulo *Fundamenta* 30 *veri militantis ecclesie* et ibi in . . . in Autis (sic) cum multis decretistarum similibus, que non expedit hic narrare, sed hec pauca hic inserui, ut fratres et prelati qui eis credunt de infidelitate notoria ex libris propriis confundantur, et sic cum fratres qui quondam tenuerunt 35 contrariam viam catholicam modo abierunt retrorsum

6. A: *expresse.* 15. B: *extollantur.* 23, 24. E: *virt Christi.*
30, 31. BG: *Fundamenta ubi.* E: *Fundata ubi.* 31. AF: *ibi in;* sequitur
lacuna: (*in . . . in Autis; an Authenticis*). 34. B: *credent.* 35. ADEF:
cum deest; ib. E: qui eandem.

8. Cap. II. 9. Decreti Secunda Pars, causa XXXIII, q. III,
cap. LXX. 22. Cap. VIII. 30. Vide supra. Ibid. Sexti Decreti,
lib. I, tit. VI, cap. VIII. 35. Scriptum post disceptacionem cum
Fratribus inceptam.

ad satrapis complacendum, certum est quod nec sunt magis de ecclesia sancta catholica nisi finaliter resipiscant, quam de illa fuerit Machometus.

Capitulum quintum.

- 5 Quamvis ista fides de sancta ecclesia catholica sit in-
superabilis eciam ab angelo de celo in contrarium ve-
niente, tamen infideles circumpalpitant pro arguciis im-
pugnantis istam fidem; clamant enim quod curia
Romana et specialiter Johannes XXII in multis decre-
10 talibus extravagantibus inpugnat patule istam viam. Sed
patet ex dictis quod nedum militans ecclesia sed trium-
phans per impossibile isti articulo, *Contrarius non debet
audiri vel credi*, nisi per impossibile adduxerit pro via
contraria fidem scripture vel patulam rationem: . . .
- 15 Sed pro dictis illius curie dictum est sepius quod,
fundando partem fidei contrariam, in illa adversarius
obligat se ad multa: primo ad docendum *ubi illa ecclesia
ita dicit*, secundo quod *non solum opinative sed asser-*
tive sic loquitur et tercio stabiliendo illam consequen-
20 ciam: *Si ecclesia illa sic asserit, ergo verum*. Constat
quidem ex facto quod una contrata asserit tamquam
probabile, quod si ille papa sic asserit tunc est verum,
et in alia contrata sibi immediata asseritur tamquam
probabile, quod si iste papa sic asserit, tunc est falsum,
25 et in aliis regionibus neuter istorum paparum subditis
asseritur tamquam eque probabile quod si uterque isto-
rum paparum sic asserit (nec est locus auctoritatis
superior), tunc est falsum; ideo fidelis inveniret funda-
mentum fidei prius quam ista curia est fundata.
- 30 Sed secundo dicitur per hoc quod iuxta hanc viam
nullus homo cognosceret sanctam ecclesiam militantem,
et sic cum nemo communicaret cum homine nisi cum
noto esse de ista ecclesia, nemo communicaret cum
aliquo fratre suo.
- 35 Sed hic dicitur ut supra quod fidelis ex fide cognoscit
sed non sensibiliter vel demonstrative aliquam esse ec-

Our opponents
rely on the
court of Rome
and specially
on John XXII,

but the
authority of
these is hard to
prove. On pope
differs from
another.

1. ABDEF: cum satrapis; ib. AF: certum eque. 3. A: quomodo de
illa; ib. E: Machometus. Sequitur: Amen. 4. A: Cap. quintum. Solvit
argumenta. 14. Hic aliquot verba desunt. 23. F: et in illa. 25. F:
subditur. 26. A: quod deest. 30. G in marg.: 2. 33. F: illa ecclesia.
33, 34. B: cum toto. 36. EG: sensualiter.

Difference
between being
in the Church
and of it.

clesiam militantem; sed utrum iste vel ille sit persona illius ecclesie, probabiliter ex factis estimat; sed non credit ut fidem hoc vel eius contrarium, adheret tamen evidencius uni parti, sed secundum quod reputat personam propinquius sequi Christum. Et sic iuxta distinctionem famosam *aliud est esse de illa ecclesia et aliud esse in illa ecclesia*: de illa autem est pars predestinata ad gloriam sed in illa est prescitus ad dampnationem perpetuam. Et sic pars illius ecclesie genuit filios gehenne ac filios patrie, sicut pars istius ecclesie aliqua est genita naturaliter et alia genita est de illis. Totam tamen hanc sanctam ecclesiam credimus quod spiritualiter sit genita de Deo per gratiam. Et per istas distinctiones et consimiles intelligere possunt qui particulariter delectantur quomodo doctores moderni debent intelligi; multi enim periti locuntur in ista materia et alii tamquam pice.

It is objected
that thus a man
might be saved
in any sect.

Tercio obicitur quod iuxta hunc viam in qualibet secta posset homo salvari et sic non foret iudicandum de Judeis quod forent perfidi, de Saracenis quod forent heretici, de Grecis quod forent scismatici, et sic de aliis sectis per Romanam curiam reprobatis.

So he may if
at his death he
believes on
Christ.

Quantum ad istud, dicitur quod de sectis quibuscunque possunt homines salvari, si non ponant obicem in adiecto, ut nedum in secta Saracenica. Sed de illa possunt esse fideles christiani et sic de quibuscunque aliis sectis nominandis, si in articulo mortis credant dominum Jesum Christum. De sectis autem que sunt contrarie isti articulo etiam usque ad mortem credendum est ut fides quod sunt reprobe et extra sanctam matrem ecclesiam a Deo eternaliter ordinate. Nec est ratio quare in lege veteri beatus Job et ceteri sancti consimiles extra gentem Judaicam fuerunt de sancta matre ecclesia, quin sic sit possibile esse modo; ideo sicut secundum Apostolum non qui carnaliter Judei sunt ex hoc salvantur vel dampnantur, sed ex hoc quod confessione christiane fidei sunt Judei, sic nec ex hoc quod homines subditi sunt Romane curie sunt fideles vel infideles sed ex hoc quod subditi sunt legibus domini

2. F: *estimant*. B: *estimatur*. 5. EFG: *proprius*. 7. F: *ecclesia* deest.
A in marg.: *esse* ^{de} *in* *ecclesia*. BE in marg.: *Aliud est esse* ^{de} *in* *ecclesia*.
E in marg.: *Nota*. G: *Nota pulcrum de ecclesia*. 9. AB: *gerit*.
15. *quomodo*. E: *quod ideo*. 18. G in marg.: 3. 21. EG: *vel Grecis*.
30. B: *reprobi*. 37. E: *sic non*. 38. E: *curie vel fideles*. 39. B: *in hoc*.

Jesu Christi. Unde sicut non habet scintillam evidencie: si Romanus pontifex cum suis cardinalibus sic asserit, ergo verum, ita caret evidencia: si ista curia asserit hominem esse hereticum vel scismaticum vel reprobum, ergo verum. Nam papa Johannes XXII dicitur dampnasse duos fratres Minores tamquam viros reprobos atque hereticos et tamen a probabili ipsi fuerunt usque ad mortem viri catholici atque sancti, ideo a tempore quo ista curia declinavit a Christi sequela, est multis probabile ymmo demonstrabile: Si ista curia ex nuda auctoritate sua sic asserit, ergo falsum; et nihil infidelius quam quod ista curia non posset errare in articulo fidei, sed si quidquam de fide diffinierit ex necessaria Dei assistencia, erit verum. Et sic communicare licet cum infidelibus, ut patet de sanctis apostolis qui tales infideles ad fidem ecclesie converterunt, verum tamen a communicatione vocatorum fidelium Romane ecclesie subiectorum, cum in sua heresi pertinaciter radicanter, oportet cum prudencia declinare.

Quarto obicitur: cum gracia facit filios ecclesie, sicut peccatum facit membra diaboli aut etiam infideles, videtur quod homo potest fieri membrum ecclesie, postquam fuerit infidelis, sicut de membro ecclesie potest fieri membrum diaboli. Quis enim dubitat quin Scarioth, quando fuit verus apostolus, fuit etiam membrum ecclesie, sicut apostolus, quando fuit blasphemus atque hereticus, divisus fuit a sancta matre ecclesia.

The Pope's assertions are not evidence of truth, but rather of falsity.

Objection: A member of the Church may become unfaithful or the reverse.

Hic dicitur quod ecclesia multis modis sumitur scilicet vere et reputative; nuncupative vocatur ecclesia prescitorum congregacio, licet ex nudo errore viancium fuerit de sancta matre ecclesia reputata. Et isti multi secundum famam seculi vocantur ecclesia capitalis, membra ecclesie, licet sint membra diaboli, que ad tempus credunt vel etiam nunc et semper fuerunt infideles. Et

5. AC: Papa. Hic incipit Cod. Prag. IV H. 7. 7. AC: et cum; ib. E: cum . . . fuerint. 8. C: mortem continue. B: continue usque. 14. F: licet deest. E in marg.: Nota. 20. G in marg.: 4. 21. A: diaboli autem; diaboli sequitur lacuna. Sed et textus Hussii sic legit. F: diaboli aut etiam. In marg.: Gracia facit filios ecclesie, peccatum membra dyaboli. 24. F in marg.: Scarioth fuit verus apostolus. 28. E in marg.: Nota, nota. 31. A in marg.: Ecclesia multiplex. FG in marg.: Ecclesia multis modis sumitur. I: Ecclesia quot modis accipitur. 32, 33. AF: ecclesiastica capitalis membra. Hus: ecclesia capitalis vel membra. 33. CF: quia ad. 34. CF: fuerint.

20. Cf. Huss, De Ecclesia fol. CCV*.

The grace of predestination cannot be lost, but there is an adventitious grace which may be temporary.

Examples, St. Paul and Iscariot.

ista potest esse ecclesia malignantium inproprie vel ecclesia Antichristi, licet nunquam fuerint de sancta matre ecclesia, et sicut de sancta matre ecclesia possunt homines esse dupliciter, vel pure ex gracia predestinationis a qua nemo potest excidere vel cum hoc ex pre-⁵ senti iusticia, et patet solutio. Nam gracia predestinationis facit filios ecclesie, quam gratiam nemo potest perdere sed solum pro instanti sue incepcionis adquirere, sed preter istam gratiam predestinationis est dare gratiam vel caritatem adventiciam que nunc accidit et nunc excidit; ¹⁰ et prior gracia facit quodammodo infinitum perfeccio- rem hominem quam secunda, immo prior facit membra ecclesie sed secunda facit Deo acceptos officarios temporales. Et patet quod nimis particulariter arguitur: peccatum finalis inpenitencie predestinationi oppositum privat ¹⁵ subiectum esse de sancta matre ecclesia, sicut virtus predestinationis ponit hominem esse de illa; et ita videtur probabile quod, sicut Paulus fuit simul blasphemus et de ecclesia sancta et cum hoc fidelis atque in gracia, sic Scarioth fuit simul in gracia secundum presentem ²⁰ iusticiam et nunquam de sancta matre ecclesia, cum defuit sibi quecunque virtus quam oportet infundi pro primo instanti esse anime; a qua virtute fidelis non potest excidere. Et tales virtutes habent propria vicia illis opposita; sicut virtutes secundum presentem iusticiam ²⁵ habent vicia secundum presentem iniusticiam illis opposita. Unde quidam videntes habitus priores necessario esse perpetuos vocant illos habitus indeperdibiles et alios deperdibiles per peccatum. Et sic Scarioth licet fuit apostolus, quod est nomen officii, nunquam tamen fuit de ³⁰ ecclesia, sicut Paulus nunquam fuit membrum diaboli, licet fecit quosdam actus actibus ecclesie malignantium consimiles, sed in malicia quoad ipsum Paulum atque ecclesiam minores. Nam in talia peccata dicit Augustinus quod expedit predestinatos incidere. Et patet quod duplex ³⁵ est divisio a sancta ecclesia que heresis nominatur:

3. F in marg.: *De sancta matre ecclesia possunt esse homines dupliciter.* 6. C: *Non gracia.* 7. BCF: *facit fides*; ib. BC: *graciam deest.* 9. E: *sed propter.* 10. AE: *adventiciam.* F in marg.: *Gracia vel caritas adventicia.* 12. BCE: *ideo prior.* 14. AC: *ut peccatum.* F: *ut.* 22. A: *infundi deest.* 24. E: *tales virtutes secundum presentem iusticiam.* 26. C: *presentem deest.* 26, 27. A: *oppositum.* 31. A: *nunquam tamen.*

6. Cf. Huss, *De Ecclesia* fol. CC*. 18. Cf. Loserth, Wiclif and Hus, pag. 199—201.

prima inderpibilis, qualiter omnes presciti sunt divisi,
et secunda derpibilis, qualiter omnes heretici per
peccatum derpibile ab ecclesia sunt divisi. Et istam
materiam cognoscerent tam Fratres quam eorum discipuli,
5 antequam ex ignorancia istius articuli *Credo ecclesiam
sanctam sic catholicam* taliter in Deum et symbolum
blasphemarent. Erubescerent, inquam, tales heretici quod
sic in symbolo ecclesie sunt ignari.

Capitulum sextum.

10 Sed contra ista dicta instant heretici: Non, inquit,
est magis inconueniens ad contradictoria attendens quam
concedere quod idem simul et semel sit iustus et in-
iustus, fidelis et infidelis atque hereticus in gracia pre-
cipua et acaris et ceteris denominationibus extraneis con-
15 trariis. Ista enim contraria inferunt contradictoria, ut
patet logicis, nec ista sententia dicta de virtutibus et
viciis est bene fundabilis sed sine fundacione voluntarie
sompniata.

Hic dico quod repugnat contraria simul et semel
20 inesse eidem secundum idem, et sic denominationes pre-
dicte propter equivocacionem non sunt contrarie, cum
secundum philosophum tantum unum uni opponitur, et
sic idem homo est iustus ex gracia predestinacionis et
iniustus ex vicio derpibili. Et si queratur huius fun-
25 dacio, patet quod nullus fidelis sciolus licet ponens pre-
destinacionis gratiam hoc negaret. Nam magna est gracia
quod Deus predestinavit istum ad gloriam et non potest
desinere esse predestinatus; patet quod ab ista gracia
vel caritate non potest excidere et cum hoc multi pre-
30 destinati possunt de facto multipliciter peccare; a quo
peccato oportet ipsos excidere et finaliter salvari, patet
quod oportet concedere ipsos simul et semel esse iustos
et iniustos, et sic de supradictis denominationibus satis
compossibilibus et propter equivocacionem non sibi con-
35 trariis, licet denominationes alie in voce consimiles uni-

Our opponents
say we admitt
contradictions.

The
predestinate are
both just and
unjust but in
different senses.

6. C: sic ach et taliter . . . sic blasphemarent. G: sic acho; ib. BE: et taliter. 7. A: tales heresis. 8. E: ignari. Sequitur. 10. A: ista deest. 11. CE: est matus; ib. A: a contradictoria. 12, 13. A: opponit quod simul iustus et iniustus sit quis. 12. C: simpliciter et semel. 14. acaris = ἄχαρις; ib. CF: extraneis deest. 27, 28. E: et non potest non esse.

voce intellecte sint sibi contrarie. Et sic idem est simul et semel pro loco et tempore iustus iusticia predestinationis fidelis secundum eandem gratiam et graciosus domino ac carens gracia pro eodem instanti. Nec dubitat fidelis quin, si Paulus sit predestinatus ad gloriam, 5 iustum est ipsum vivere, cum sit tam gratus Dèò, tam fideliter sibi serviens secundum virtutem absconditam vel sopitam. Nec est ratio quare ponenda foret predestinationis gracia quin per idem ponenda esset virtus alia que est in predestinato radix vel minera ad virtutes 10 alias adquiribiles et deperdibiles sibi accidentaliter inessentes. Et patet solutio illi qui negat blasphemie predestinationem Dei et prescieniam omnium futurorum secundum quod Deus dat radices suis predestinatis secundum quas necessitantur ad actualiter virtuosius ope- 15 randum.

The grace of predestination induces virtue.

Secundo obiciunt quod ex inveterata et infecta radice concedimus omnia ista, sicut in materia de sacramento Eukaristie, quod eadem res est simul panis et corpus Domini, et consequenter negamus notoria argumenta, 20 ut patet ex dictis in Trialogo.

The Eucharist is both bread and the body of Christ.

Hic dico, cum utrobique sit consonancia veritatum quod correspondenter dicendum est catholice licet equivoce in materia de Eukaristia et in materia modo tacta. Sicut enim idem pro eodem instanti est iustum et in- 25 iustum, sic eadem essentia pro eodem instanti est panis et corpus Christi; ad quod preter dictum Christi valet dictum Apostoli I. Cor. X, 16: *Panis quem frangimus nonne communicatio Domini est?* ubi oportet ex fide supponere quod Paulus accipiendo hunc sensum a Do- 30 mino ultra alios et precipue errantes in ista materia fuit divinitus inspiratus. Ideo in principio capituli notat prophetice quomodo in ista materia sicut in aliis oportet hereses esse. Supposito ergo quod dictum verbum Apostoli sit infrangibiliter verum quero ab heretico adversante 35 utrum Apostolus de illo pane sic loquitur ante consecrationem eius vel post; quod si hereticus in isto mussitat ut ignarus, audacter dico sibi quod post consecrationem

1. B: *sint sibi*. 2. C: *iustus et*. 9. ABFG: *est*, E in marg.: *Nota*. 10. A: *munera*. 12. ABF: *negant*. G: *illis qui negant*. 17. G in marg.: 2. 19. A in marg.: *Eukaristia*. B in marg.: *Eadem essentia pro eodem instanti est panis et corpus Christi*. 33. A: *prophetico quomodo sicut*. 37. A: *et isto*.

panis dixit Apostolus istud verbum, tum quia aliter foret falsum et impertinens dictis suis, tum etiam quia in sequenti capitulo, cum dicit hanc consecratam hostiam realiter esse panem; unde Greci usque hodie simul consecrant unum panem et illum fractum communicant ecclesie circumstanti.

Supposita ergo veritate huius evangelii patet ex verbis Apostoli quod ille est panis quem frangimus et per consequens non ydemptice corpus Christi. Sic enim sacerdos in celebrando frangeret caput Christi, collum et dorsum, ergo quamlibet partem eius usque ad divisibile, ultra quod arte apotecaria aliquod suum frangibile in mortario potest frangi, quod pars adversa ymmo fidelitas christiana negat competere corpori Christi. Sed hic subterfugium heretici multis modis:

Primo, inquam, dicunt quod panis de quo hic Apostolus recordatur, est panis vivus qui de celo descendit et sic est natura divina, ut evangelium Johannis sepe testatur et sic frangitur in symbolis; et sic loquitur Dionysius cum Grecis aliis.

Hic quero, ab istis hereticis an sequatur: Panis iste frangitur in symbolis, ergo panis iste frangitur. Si valet consequentia et antecedens est dictum fidei, tunc consequens est fidele, et sic sacerdos frangit naturam divinam et quodlibet membrum Christi ultra minucias, consequens vere reputatum hereticum a Romano pontifice et ceteris sciolis, quia, ut vere inquirunt, hereticum est quod homo videt in eukaristia corpus Christi oculo corporali, multo magis vel a pari foret hereticum quod homo frangat corpus Christi in tali hostia.

Similiter; si corpus Christi frangitur in symbolis, queratur que sunt illa symbola in quibus corpus Christi sic frangitur, si sequantur Dionysium et Grecos alios, dicendo quod est panis, ut dicunt scripture alie et sensus edocet: Ad quid ergo oportet ponere ex hiis verbis Apostoli quod corpus Christi vel natura divina sic frangitur, cum sufficit quod illa symbola sic frangantur. Et

St. Paul's words shew that the body of Christ is not broken.

It is heretical to say that the body of Christ is sun in the Eucharist, much more that is broken.

If Christ's body is broken symbolically the symbol is bread.

1. G in marg.: *Panis qui est sacramentum qualis sit.* 3. A in marg.: *Hostia non est ydemptice corpus Christi.* 4. EG: *regulariter esse.* 4. 5. E: *unde — panem deest.* 4. C: *simul deest.* 12. BEF: *aut quod suum.* 13. E: *mortaria.* 21. A: *Hic quero si an sequatur.* E: *Hic queres.* 22. A: *Sed valet.* 27. C: *et ab aliis sciolis.* 28. A in marg.: *Non frangitur corpus Christi.* 28, 29. C: *oculis corporalibus.* 30. CF: *frangit.* 32. G in marg.: *Symbola in sacramento non sunt panis.* 33. C: *sic deest.* 34. A: *dicendum.* 35. C: *edocet deest.* B: *docet.* 37. E: *cum — frangantur deest.*

St. Paul uses
the words in
the same sense
as Christ.

patet attendentibus, quomodo iste rime heretice sunt contrarie sibi ipsis. Veritas ergo est quod sanctus Apostolus a Spiritu Sancto edoctus loquitur de vero pane communi alteri pani non consecrato simili. Et nihil verius quam quod nos sacerdotes frangimus illum panem, sed ⁵ ad denotandum nobis quod in verbis Christi quibus dicit quod iste panis est corpus suum non in predicatione ydemptica sed in predicatione secundum habitudinem utitur sanctus Apostolus predicatione consimili in hoc dicto, dum asserit quod ille panis quem fran- ¹⁰ gimus sit communicacio corporis Domini. Si autem communicacio corporis Domini intelligatur formaliter, tum certum est quod ille panis non est ydemptice vel essentialiter illa communicacio sed illa communicacio causatur materialiter ab illo pane, ac si Apostolus inten- ¹⁵ deret quasi multos sacramentaliter comedere panem sic fractum, sic ipsos communicare corpus Domini, cum ille panis secundum figuram vel habitudinem sit corpus illud. Nec oportet multum instare in isto, quia omnes heretici supposita fide scripture nesciunt subterfugere ²⁰ istum sensum.

The bread is
Christ's body
figuratively.

Sed tercio arguitur contra predicta de ecclesia quod non subiacet eleccioni humane quemquam eligere vel instituere partem ecclesie. Et loquor de tali eleccione vel institutione que facit membrum ecclesie, quia quam ²⁵ primo quis vivit predestinatus a Deo esse membrum ecclesie, sic appropriate a Deo membrum ecclesie. Nec potest esse aliud vel superius eius membrum. Quomodo ergo eleccio cardinalium facit papam esse caput ecclesie? Hic videtur mihi salvo iudicio meliori, quod ³⁰ Deo est proprium facere hominem quodcunque membrum ecclesie. Et sic elecciones tales capiunt manifestam blasphemiam. Et hinc, ut patet in principiis epistolarum Petri et Pauli, exprimunt, quomodo vocati sunt servi atque apostoli domini Jesu Christi. Christus ³⁵ enim ex sua gracia vocavit eos vocacione interna ad tale

Election by
cardinals does
not make the
pope head of
the Church.

2. F: Veritas autem. 4. CFG consimili. 5. B: quod deest.
6, 7. BC: nullus dicit. 11. A in marg.: communicacio corporis Domini.
16. CE: quam multos. 18. E: sit deest. 22. A in marg.: 3° arguitur.
B in marg.: 3. Eleccio; ib. B: contra dicta. 23. F in marg.: Eleccioni
humane quod non subiacet quemquam eligere vel instituere partem.
24. C: ecclesie deest. 27. EF: sic appropriate — ecclesie deest.
35. F in marg.: Vocacio apostolorum.

22. Cf. Hussii, De Ecclesia fol. CC.

ministerium et non pompant quod sint capita vel membra ecclesie, licet ex inspiracione sciverant ita esse. Sicut enim Deus vult horam mortis nostre atque diem iudicii esse nobis absconditam, sic vult predestinacionem partis
 5 ecclesie esse nobis absconditam, ne forte homo prorumpat in vitam temerariam nocens ecclesie, ex hoc quod reputat se esse tantum membrum ecclesie, cui est impossibile condempnari. Ex minori namque reputacione pape et multi alii blasphemarunt; apostoli vero
 10 quibus fiebat de hoc revelacio preventi sunt ex Dei gracia, ut sint humiliter et generaliter virtuosii. Et patet quod nemo debet accipere temporale premium vel honorem sub racione qua est tantum membrum ecclesie
 15 edificacionem ecclesie et hoc secundum illam mensuram qua in tali ministerio foret humilior. Et patet consideranti cursum vocate presentis ecclesie, quod non est electio regulariter prelatorum ecclesie sed electio eorum ad dotacionem vel dominium temporale. Et totus iste
 20 error est per falsos fratres ut plurimum defensatus et refrigescencia caritatis, ut patet ex condicionibus eius sedecim, est in causa quare talis falsa electio est inventa. Nam qui vere haberet illas condiciones sedecim, eleccionem huiusmodi abhorreret.

God wills that we should not know who is predestinate.

25

Capitulum septimum.

Et ex istis evidet quam proditorie fratres habent se ad dominos episcopos et populum regnorum que inhabitant, non solum in furto puerorum nec solum in spoliacione pauperum vel gravacione antichristiana patriarum, sed quod plus ponderandum est, in predicatione frivola auditorum, in difamacione subdola Christi ecclesie triumphantis et fidelium legis Domini servatorum, ut patet in suo concilio Terremotus, sed omnino

Wickedness of the friars in urging war on behalf of rival popes.

3. AC: *voluit*; ib. Codd.: *diei*. 4. AC: *voluit*; ib. C: *parte*. 5. CF: *eam nobis*. 8, 9. CF: *an est*. 9. C: *papa*. 10. G in marg.: *Papa per homines non potest statui pro capite ecclesia*. 10, 11. G: *ex Christi gracia*. 11. A in marg.: *Stipendium accipere racione officii que sit racio. Nota studiosissime*. 16. C: *quomodo in tali*. G in marg.: *Honoris aut officii suscipiendi*. 18. F in marg.: *Electio ad quid*. 21. C: *refulgencia*. 26. A in marg.: *Bellum*; ib. B: *quod proditoria*. 28. A in marg.: *Furtum puerorum. Spoliacio. Predicacio frivola. Difamacio*. 33. F: *consilio*.

in provocacione, taciturnitate vel palliacione populi ad bellandum. Nam non solum tacent bellorum pericula dominis explicare sed palliant per sophisticacionem diaboli quod bellare sit licitum ac meritorium. In cuius testimonium fratres concomitanter ad armigeros sunt⁵ armati et spissim in bellis cum dominis ad consulendum et animandum sunt ex communi eorum consilio seminati et *diviso capite Antichristi* hec membra diaboli dividuntur, maiori parte ut dicitur tenente cum Roberto Gibbonensi et animante multipliciter suos subditos ad¹⁰ debellandum, reliqua autem parte hortante multipliciter partem adversam ad contra Christicolas rebellandum. Et ita, sicut divisi sunt ut plurimum a fide scripture, ita excitant ut membra fidelium corporaliter dividantur; per quod manifeste prenosticant cuius sunt filii. Nec¹⁵ dubium quin regna non erunt pacifica, antequam hoc seminarium dirigente lege Domini sit expulsum. Et quia condiciones sedecim caritatis, ut patet ex dictis, edocent que facta sunt licita et que heretica contra Christum, ideo ex illis probatur quod bella que fiunt communiter²⁰ sunt blasphema, supponendo ut fidem, quod illicitum est bellare nisi ex caritate quam bellans haberet ad personam vel populum debellatum, nam per se notum debet esse fidelibus quod quilibet debet diligere etiam inimicum et quod omnia in caritate debent fieri. Quo²⁵ supposito patet ex prima condicione quod illicitum sit Angliam sic bellare. Nam *caritas* generaliter et complete *paciens est, non reddens malum pro malo vel maledictum pro maledicto, sed econtrario benefacit*. Cui regule evangelice bellantes notorie contradicunt. Si enim³⁰ humiliter sufferrent iniurias ymo infinitum leviozem pugnam quam patientur in purgatorio vel in inferno non sic exteros ad actus bellicos provocarent.

Et cum secundo *caritas sit benigna*, patet quod ignis Sancti Spiritus in sic bellantibus est extinctus, cum sibi³⁵ stabiliunt tamquam principium, quod debent nocere

England should
take no part in
the war.

1, 2. C: *debellandum*; nam solum. G: *debellandum*. 8. *hec membra*. A: *humiliter*. 9. BG: *dividuntur in*. 17. BF in marg.: *Caritatis condiciones sedecim*. 19. B in marg.: *Bellare est illicitum nisi ex caritate*. 20. F in marg.: *Bella que fiunt communiter sunt blasphema*. 22. F in marg.: *Si licet bellare christianis*. 24. A: *diligere etiam diligere*. 26. ACDEF: *supposito patet quod*. 27. E: *Contra bella nota*. B: *debellare*. 33. ACDEF: *per exteros*; ib. AF: *provocaret*.

adversariis quomodocunque per callidas insidias nocere poterint. Sed que heresis eciam magis diabolica. Fratres autem consenciant omnibus istis operibus vel colorando per sua sophismata vel tacendo.

5 Et cum secundum condicionem terciam *caritas non emulatur*, queso ubi est magis innata invidia quam inter regna sic contra se bellancia?

Et cum *caritas non agit perperam*, patet quarto ex facto bellancium, quam spissim iniuriantur proximos
10 sua temporalia spoliando, habitacula comburendo et ipsos quantumcunque callide et inmisericorditer sufficiunt occidendo. Numquid credimus quod ista impietas et vindicta sit blasphemia contra Deum?

Et cum quinto *caritas non inflatur*, patet quod illi
15 bellantes qui letantur et pompant, cum malefecerint ex luciferina superbia, caritatis ad proximum sunt expertes.

Et cum sexto *caritas non est ambiciosa* patet quod sic bellantes et tam ambiciosi honoris mundani et lucri iniusti temporalium sunt a caritate extranei atque stulti.
20 Quid enim stulcius quam pro caducis istis temporalibus, que habita nocent homini, tam laboriose contendere et caritatem ac virtutes alias, que ducunt ad patriam tam infinitum plus preciosas dimittere? Revera nulla est maior stulticia, sicut est manifesta stulticia homines
25 desinere esse Dei adiutores, ducentes se et fratres per viam virtutum ad patriam et incipere esse diaboli carnifex, trahentes tam se quam proximos ad gehennam.

Et cum septima condicio caritatis sit quod *non querit que sua sunt* sed que Jesu et sue ecclesie sunt edificatoria atque utilia, quomodo sic bellantes ex caritate
30 cupiunt lucrum et honorem proprium et honorem Christi ac utilitatem sue ecclesie pretermittunt?

Octava condicio cum *caritas non irritatur* quomodo bellantes et magnates precipue propter leve verbum quod
35 sonat in depressionem sui honoris mundani, ad tantam iracundiam provocantur quod se ipsos et multa millia sui generis cum eorum temporalibus destruunt et confundunt? et finis ultimate pro tali labore fatuo adqui-

8, 9. E: *ex parte bellancium*. 12. ABEFG: *quod deest*. 13 BE: *blasphema*. 20. C: *enim deest*. 22, 23. *tam infinitum*. C: *causa infidelium*. 26 AE: *in opere esse*. 29, 30. B: *et sunt edificatoria*. 30. *quomodo*. A: *modo deest*. 33. C: *Et cum octava condicio caritatis sit quod*. 37, 38. ABCE: *confunduntur*.

situs, est quod de suis tantum destruunt plus vel minus; et totum sonat in dampnum bellancium et sue anime detrimentum.

Nona autem condicio caritatis est quod *non cogitat malum*, hoc est non cogitat cum sinistra intencione ⁵ male facere alicui; sed totum studium istorum bellatorum stat in isto quod machinantur die ac nocte tam cogitatione quam voluntate quomodo possent confundere suos proximos adversantes; quomodo ergo tales quorum studium est ad tantum facinus sic attentum dimissa ¹⁰ cogitatione de Dei honore et edificatione sue ecclesie, quomodo, inquam, tales sunt fideles operarii Dei sui?

Et cum decimo *caritas non gaudet super iniquitate*, isti autem bellantes habent summum gaudium, cum malefecerint et iniquissime adversarios suos depresserint, ¹⁵ quomodo ergo consonat caritati?

Undecima condicio caritatis est quod *congaudet veritati*, isti autem bellatores, cum iusto Dei iudicio depressi fuerint et non acciderit ut volebant de iusto Dei iudicio, summe dolent, quomodo ergo tales Deo digne ²⁰ dicerent et orarent: *Fiat voluntas tua*?

Et cum duodecima condicio est: *Caritas omnia suffert*, quomodo sic bellantes nutriunt caritatem qui depressionem mundani et vanissimi honoris non sufferent humiliter propter beatitudinem adquirendam? ²⁵

Et tercio decimo cum *caritas omnia credit* et isti bellantes credunt infidelissime quod expressio illicita suorum hostium cedit illis ad commodum, quomodo, inquam, nisi infideliter destruit caritatem?

Quarto decimo *caritas omnia sperat* cedere sibi ad ³⁰ bonum beatitudinis possidendum, sed tales bellantes desperant infideliter in effectum, cum dicant in opere quod tota mundi nequicia ipsis auget et procurat penam perpetuam.

Et cum decimo quinto *caritas omnia sustinet*, quo- ³⁵ modo sic bellantes non deficiunt a sustinencia humili

8. E: ac voluntate. 9. C: suos deest; ib. CEF: adversantes ergo etc. ergo tales. B: adversantes ergo tales. 17. G: quod deest. 18. BG: bellantes. 19. A: occiderit. 23, 24. AE: depressione. 24. G: sufferunt. 27. B: debellantes. 30. A: Decima quarta.

13. I. Cor. XIII, 6. 22. I. Cor. XIII, 7. 26. Ibidem. 30. Ibidem. 35. Ibidem.

sue iniurie, sperando quod vindex Deus ad suam beatitudinem vindictam capièt de iniuriis sic illatis?

Et decimo sexto, cum *caritas nunquam excidit* propter quascunque iniurias iniuste illatas, quomodo sic bellantes
 5 propter stercus temporalium vel honorem putridum caritatis fraterne tam subito sunt expertes?

Ex istis sedecim condicionibus cum facto bellancium patet clarius quomodo nec in fide nec spe nec caritate debite perseverant. Istam autem fidem predicarent fratres
 10 bellantibus, cum certum sit ex fide quod tacendo propter placenciam bellancium et lucrum adquirendum suo clauistro mardoso constituunt se dampnabiles per consensum et reos occisionis et dampnacionis plurimarum animarum et per consequens eius tacencia in viro, qui
 15 debet ex officio istud cognoscere et populo propalare est peccatum dampnabile hereticans fratrem et sacerdotem qui debet istud periculum anime in penam perditionis vite proprie ostentare.

This war violates all the sixteen conditions of charity and its advocacy is a damnable sin,

Capitulum octavum.

20 Sed contra istud sicut contra dicta de ecclesia arguunt heretici multis modis. Assumunt enim ex decursu legis veteris quod bella sunt licita ac meritoria. Quare ergo non licet nobis bellare pro defendenda iusticia, cum per istam viam nobis multa prospera successerunt?

War may sometimes be lawful but this is when it proceeds from charity.

25 Hic dico, concedendo, ut sepe, quod bellare sit licitum sed periculosum, quia dampnabile nisi ex caritate processerit. Unde Fratres erubescerent de ista duplici et infami argucia: *Bellare est licitum, ergo regnicolis nostris licet bellare secundum seriem qua nunc bellant.*

False defence of the present war by the friars.

30 Si in tempore legis veteris licuit quibus Deus precepit infidelem populum debellare, ergo modo tempore legis gracie licet dimissis istis circumstanciis fidelem populum debellare. Nam tempore legis veteris Abraham, David

1. E: *vindex est.* 3. BF: *excidet.* 8. C: *patet clarius deest.*
 9. F: *perseverant;* ib. Codd.: *Iste.* 13. FG: *occasionis.* 14, 15. B: *quidem ex.* 15. A: *in populo.* 17. A: *in inpenam.* BCEF: *est in penam.* 18. ABCDEF: *vite deest.* 19. Octavum. A: *argumenta contra ecclesiam.* A in marg.: *Quod fratribus bellare licet argumenta.* 20, 21. F: *arguerunt.* B in marg.: *Bellare est licitum.* 24. BCF: *per illam.* 26. Codd.: *Sed quia periculosum* AF in marg.: *Bellare est licitum sed periculosum.* 27. ADEF: *processit.* 31—33. B: *ergo — debellare deest.* 33. David. ABCF: *Dei.* EG: *Deo.*

et ceteri Dei pugiles erant *thauri* et nunquam pugnarunt licite nisi in causa Dei et caritative expugnando infideles, secundum quod a Deo fuerant inspirati. Tempore autem legis gracie cuncti fideles debent esse *altitia* conversacione et humilitate granum frumenti pasca que Deus occidit ad pascendum spiritualiter in virtutibus viatores, ut parabolysat evangelium Matth. XXII. Sic ergo conceditur cum sufficientibus et plenis circumstantiis quod contingebat patribus legis veteris quod licitum sit bellare, sed deficientibus circumstantiis rectificantibus bellare, ut bellatur communiter, est venenum.

Advocates of war talk of our successes but there is a great set off.

Et quantum ad prosperitatem mundanam contingentem nobis Anglicis ex bellis crebris, patet quod est leve verbum, ac si infidelis illud quod dubitat balbutiret. Nam per talia bella sunt multi de nostris tam corpore quam anima perditum ad infernum; est etiam gens superbiore et proclivior ad bellandum, et tercio cum regiones alie exasperantur ex nostro insultu, cum non obliviscuntur nostre iniurie, thaurizant nobis vindictam magnam atque multiplicem, quam cito viderint non arridere nobis prospera sed domini subtrahunt manus adiutrices quod pro nostro crimine contingit faciliter evenire. Dicat ergo frater si scit utrum noster exercitus generaliter sit in caritate et sic dispositus ad caritatem Dei iniuriam vindicandum. Dicat secundo, utrum causa pro qua pugnatur sit iusta Dei causa et divinitus approbata, et dicat tercio si scit utrum revelacio sit facta nostro capitaneo vel alicui de suo populo, ut populus adversans ex vindicta et voluntate Domini sit prostratus. Et cum oportet fratres in omnibus istis ex ignorancia stultestare, patet quod consulens ad hanc periculosam viam, relicta vita secunda et meritoria paciendone, consulit ut membrum diaboli, ac si preappeteret partem questus vel temporalium in Anglia relictorum ultra quam salutem anime occisorum.

Our opponents say the war is on of self defence,

Secundo arguitur quod iuxta notum per se principium licitum est vim vi repellere, sicut enim serpentes et irracionalia impetunt in homines, dum ex causa ali-

1. A in marg.: *Thauri*. 4. A in marg.: *altitia*. 5. FG: *granum*.
C: *grano*. 6. B: *occidat*. 10. G: *licite sit*. 17. C: *protrevior*.
19. E: *maximam*. 22. A in marg.: *Frater, nota causas iustas belli*.
23. E: *frater deest*. 25. C: *dicat ergo utrum*. 36. A in marg.:
Secundum argumentum. Vim vi repellere decet. G in marg.: 2. 37. AB: *sic enim*.

1. Cf. Serm. III, 101, ubi W. eodem exemplo utitur.

qua eis nocent, sed inimici nostri excitati faciunt latenter nobis multas iniurias, et in casu quo eos non invaderemus, facerent intollerabiles iniurias, destruendo ecclesiam Anglicanam. Ergo de lege nature pro maiori bono expedit gentem nostram suos adversarios previe expugnare. Qui ergo consulit vel dicit oppositum, est regni proditor impediens eius honorem et commodum et per consequens tamquam regni adversarius penaliter pertractandus.

necessary to anticipate the attack of our enemies.

Hic dico quod ista blasphema argucia non sonat in sequelam humilis paciencie Jesu Christi, cum exemplum vite sue despicitur et ad insultum animalis irrationalis attenditur. Conceditur ergo quod licitum et laudabile est vim vi repellere, cum deitas inimicos suos despiciat, ipsos quandoque previe prosternendo; sed non ex hoc sequitur quod quilibet debet invadentem suum invadere, quia sic paciencia martyrum deperiret, et Christus foret culpandus ex paciencia sua Luce IX et Joh. XVIII. ubi si voluisset posset faciliter inimicos suos stravisse et se de eis atrociter vindicasse, ymmo cum grossi decretiste exponunt hoc morale *licitum est vim vi repellere*: Hoc, inquit, est verum in continenti et cum moderamine inculcate tutele et aliter non est verum de viatore paciencie iniuriam vel pugnante. In continenti autem addunt, quia diu post evasam vel illicitam iniuriam vis contraria non mitigaret iniuriam insultantis, cessat causa quare passus repelleret diu post iniuriam taliter invadentis. Et quantum ad aliam particulam, patet quod omnes decretiste vel viventes in seculo nesciunt regulariter tutelam ut inculpabilem mensurare, cum securius esset instar Christi vindictam a Domino humiliter expectare. Ideo sic loquentes nesciunt describere tutelam huiusmodi inculpatam, cum valde sit culpabilis, qui viam securam atque meritoriam dimittit ac viam perplexam non exemplatam a Christo propter irritationem vel superbiam caritati contrariam induit; et blasphemus est qui proprietatem vermis vel bestie adaptat sibi contra Christi pacienciam et exemplum de Christo tam medicinale et salubre infideliter pretermittit. Per hoc enim

Force may be repelled by force, but it does not follow that we may always invade those who might invade us.

1. BCG: *illis nocent*. 5, 6. B: *Quis ergo*. 6. C: *dicit et consulit*. 8. B: *personaliter pertractandus*. 9. A in marg.: *Responsio*. 13. A: *est deest*. 18. A: *si posset posset*; ib. A: *faciliter* deest. 19. A: *atrociter* deest. 20, 21. C: *Hoc exponunt licitum est vim in contingenti*. 22. A in marg.: *Tutela inculcata*. 24. E: *vel illatam*. 29. C: *tutelam nec*; ib. B: *cuius securius*. 30. E: *ad omnia humiliter*. 35. E: *et deest*. 36. *vermis*. AE: *promis*; ib. C: *adoptati sibi*.

Let us be sure
we have not
given cause to
our enemies
and that attack
is the best way
to overcome
them.

concludere posset omnem ferocitatem, coitum vel passionem virtuti contrariam esse licitam atque meritoriam quia bestie sic agunt. Esto ergo quod inimici nostri de regnis exteris faciant nobis multas latentes iniurias, sed doceat frater quod ex precedente nostra iniuria non⁵ fuimus causa, unde inferentur iste iniurie atque plures. Doceat secundo quod inferre multas iniurias propter unam illam foret corpori nostro vel anime nostre medicina, ymmo quod ex humili paciencia non forent hostes tam anime quam corporis amplius superati, cum ex¹⁰ humilitate huiusmodi Deum specialem habuerimus adiutorem, tunc moveret fratris evidencia ad taliter invadendum. Et sic foret tollerabilius quod omnes basilice fratrum religiosorum regni nostri forent destructe, quam virtus humilitatis foret sic perdita et gens nostra foret¹⁵ sic ad vindictam culpabilem irritata. Unde fratres locuntur ac si non foret aliud seculum, in quo populus premiandus mercedem acciperet pro paciencia humili hic in via, vel quod Deus noster dormit remunerando suos fideles secundum formam virtutis evangelice pa-²⁰ ciencie patientes. Racio autem quare populus regni nostri non acceptat hec dicta evangelica est quod fratres et prelati alii qui nutrent eos tam publice quam private in ista fide scripture vel omnino tacent hanc fidem vel contra illam obiciunt vel gentem nostram seducunt²⁵ per extraneas et adulatorias ducciones.

It is said that
prelates and
doctors approve
the war.

Sed tercio arguitur quod iuxta hanc viam omnes fratres et prelati nostri forent ex consensu culpabili tamquam heretici condemnandi. Sed quid inprobabilius, cum summi doctores et sancti istam sententiam tacuerunt,³⁰ ymmo ex sciencia astrorum ad invasionem Francie ad magnum honorem regni nostri multipliciter suaserunt.

This is mere
flattery of
prelates who
fail to speak
truth to our
rulers.

Hic patet quod iste obiectus est nimis levis et tenuis liniens adulacionis oleo capita cleri nostri. Unde plus crederem viro dicenti clero Anglie quod qui ipsum a³⁵ culpa taciturnitatis in isto excusare satagunt ipsi clerum et populum suum seducunt, cum certum sit quod multus clerus Anglie si non omnes sunt notabiliter culpabiles, sicut a probabili sunt plurimi dampnati. Si enim caritative amarent regnum nostrum quoad bonum anime et⁴⁰

3. BCE: *ita agunt*; ib. B: *quod* deest. 4. A: *iacentes*. C: *latantes*.
18. C: *et pro*. 22. B: *nostri* deest. 27. A in marg.: *Argumentum 3^m*.
G in marg.: 3. 30. B: *summi sacerdotes, doctores*. 31. A: *ex*
consciencia. 36. BG: *cleri*. 40. C: *anime* deest.

plus animas exterorum quam corpora, honores vel bona nostrorum, deberent crebrius et acute dicere dominis nostris tam publice quam private illam fidem evangelicam de caritate et ex Dei gracia aliquos mitigarent, ymmo cessante adulacionis oleo dicerent regi nostro et suis proceribus quomodo secundum caritatis regulas inciperent in regno proprio secundum fidem scripture de possessione cleri nostri salubriter ordinare; cum enim non debent impugnare externos nisi titulo caritatis, sed omnis caritas incipit a se ipsa, patet quod primo ex causa multiplici nostri proceres inciperent ordinare pro temporalibus cleri nostri, tunc enim haberent paucum clerum, purum, utilem et salubrem. Et non dubium quin forent ut plurimum ab invasione hostili ex causa mitigati. Illa enim foret magis ordinata caritas plus gracie respiciens regnum quod rex acceperat gubernandum; et tunc filii et nepotes nobilium, ymmo omnes incole regni nostri forent plus ut olim circa agriculturam regni fructiferam occupati, ut Beda declarat in epistola ad Egbertum.

Et quantum ad sanctos et magnos doctores qui tacerunt istam sententiam, certum est quod Deus in hoc eos non laudat simpliciter nec coronat, ymmo si per impossibile haberem tantam noticiam dispositionis astorum, quod applaudet genti nostre exteris invadenti, tacerem ex illa dispositione nostrum populum ad bella huiusmodi provocare, sciens quod et si gens externa ex superbia et peccatis aliis satis meruit flagellari, cum nec nobis nec alicui est licitum induere nos ad illud flagellum nisi habuerimus ad hoc preceptum divinum.

Sed in omnibus istis considero quod error fratrum in fide scripture inducit totum populum in errores alios ampliores. Et patet quod ambe partes fratrum divise ad divisionem sui capitis vel magistri sunt in maiori parte heretici, spoliantes regna que inhabitant tam de populo quam de thesauro ad sese altrinsecus occidendum.

Sed notet fidelis quomodo fratres non prosequuntur in opere quod verbis hereticis populo clamant faciendum. Isti autem ypocrite fingunt nimis heretice affinitatem blasphemam inter Christum, Deum et hominem, et

Our rulers would be better employed in reforming the endowments of the clergy.

Even if the stars shewed approval of invasion I would not advice it unless God bade me.

1. AB: *exteriorum*. 4. BF: *ideo ymmo*. 12. ABDEFG: *haberet*.
 19. F: *epistolis*. 20. A in marg.: *Ad 2m. Dispositio stellarum fit pro bellis*.
 22. A: *non deest*. 23. AF: *haberent*; ib. BCF: *totam noticiam*.
 26. B: *quod deest*. 27. B: *meruerit*; ib. A: *flagellacium*. 32. A in marg.: *Fratres heretici*.
 36. E: *notet fides*. 37. F: *quam verbis*.

The friars
make out the
devil to be
Christ's bride.

diabolum patrem suum, cum dicunt Jesum nostrum esse
cum diabolo tamquam sua ecclesia desponsatum, et sic
licet eis ex illa affinitate diabolica omnem legem Christi
infringere et quomodocunque voluerint, dum tamen
caute agitati per patrem suum predestinatos, ecclesiam,⁵
perturbare. Et iste videtur summus gradus heresis quam
detegere unquam aliquis hereticus presumebat. Et sic
breviter quomodocunque de bellis vel aliis heresibus
fabulantur, currunt tacite ad patrem suum diabolum,
implicantes quod ipse ex affinitate cum Christo talem¹⁰
licenciam ad sententiam auctorisat, et sic per istos
ypocritas nisi Deus adiuverit per membra sua fidelia
confundetur puritas legis Christi. Nec valet ista infamis
hereticorum argucia, quod Christus et diabolus gignunt
omnes istos iehenne filios et diabolus tamquam sponsa,¹⁵
cum Christus dat ecclesiam et omnia bona illorum
filiorum naturalia tamquam sponsus. Oporteret enim
istos hereticos fundare concordiam in animo taliter
sponsatorum, licet constat quod nec sciunt nec possunt
confederacionem Christi et diaboli stabilire.²⁰

1—5. EF: *cum dicunt* — *patrem suum* twice. 5. I: *ecclesiam* deest.
7. BEFG: *presumebatur*. 10. FG: *cum ipso*. 13. C: *confutatur*.
19. F: *sciscunt*. E: *Explicit de fide catholica*.

De Ordine Christiano.

Capitulum primum.

- Ad declarandum veritatem fidei et cum hoc errorem
perfidie Christi ecclesiam perturbantem moventur quidam
5 fideles videre *si ex evangelio doceri poterit quod sit unus
papa Christi vicarius hic in terris.* Et supposita fide
integra que de Petro in evangelio est inserta videtur
quod ex fide quam evangelium de Petro exprimit ista
sentencia non docetur. Cum autem sit consequencia
10 figuralis: Petrus per ordinationem Christi extollebatur
sic super apostolos, ergo oportet esse unum papam sic
super episcopos extollendum, videndum est de extollencia
Petri super ceteros et de pape ficta extollencia super
cunctos episcopos.
- 15 Et primo memoranda est hec fides quam docet Apostolus
Gal. II, 9 quod *Jacobus, Petrus et Johannes* qui erant
principales apostoli *dederunt dextras societatis Paulo et
Barnabe*, et quod illi apostoli, conferentes cum Paulo,
nichil sibi contulerant. Ex quo videtur quod nec scienciam
20 nec potestatem nec apostoli dignitatem sibi contulerant,
quia per ante plene a Domino habuit omnia ista tria;
Raptus enim fuit prius ad tertium celum. Et habuit
scienciam, ut probabiliter supponitur, Petri noticiam
excedentem. Et confirmari potest hec evidencia ex con-
- Does the gospel
ordain one
pope?
- (1) Was Peter
above other
apostles?
- (2) is the pope
above other
bishops?
- James, John and
Peter gave the
right hand of
fellowship to
Paul and
Barnabas, but
conferred
neither
knowledge,
power nor
apostolate on
them.

1. A: *Incipit tractatus de ordine christiano. Cor (= correctum).* B in marg.: *De Ordine Christiano.* 3. A: *et ocm = ocium (sic).* C: *et omnem.* E: *et circa errorem.* B: *et omnem errorem.* 8. A: *quod deest.* 9. A: *doceri; sed cum.* 12. A: *supra; ib. E: videndum esset.* 13. E: *supra.* 14. D: *ceteros cunctos.* 15. A: *memorandum est quod fides.* B: *quod hec fides.* 18. BCDE: *Paulo etiam Petrus.* B in marg.: *Paulus beatus a nullo apostolorum videtur cepisse apostolatam.* 22. AB: *prius deest.*

Paul's wisdom. fessione Petri, II. Petri ultimo, ubi confitetur Paulum esse *carissimum fratrem suum et datam sibi sapienciam*, quam nec de se ipso nec de aliò sic extollit. Paulus eciam I. Cor. XV, 10 confitetur quod *plus omnibus laboravit*; et cum labor iste fuit tam meritorius, tam con-⁵vertendo tot gentes quam tot populis tam diutine predicando quam eciam tanta passione scribendo tot epistolas, quia quatuordecim, que tantum prosunt ecclesie, est multis evidens quod Paulus ceteris apostolis magis meruit, et quod sit modo in celestibus plus beatus. Et¹⁰ quomodocunque sit de hoc, videtur ut fides fidelibus capiendum, quod illi apostoli fuerunt socii et nullus reliquum excesserat infinite. Jacobus enim Act. XV° super Petrum allegavit scripturam sacram et aliter quam Petrus *singulariter iudicavit*; et in Jerosolyma, ubi Christus¹⁵ fuit episcopus, fuit ipse episcopus a Domino specialiter constitutus, et in ordine scripture Galat. II, 9 Petro preponitur. Ex quibus evidenter colligitur quod Petrus non cunctos ceteros apostolos excesserat infinite.

James above
Peter in some
points.

John in some
points above
Peter.

Many apostles
had special
prerogatives.

Christ only
was infinitely
above all others.

Et consimili evidenciam videtur multis quod Johannes²⁰ in quibusdam excesserat sanctum Petrum. Scripsit enim evangelium plus profundum, tres epistolas sapientes, et tercio Apocalipsim in qua prophecie future sunt sibi super Petrum et ceteros apostolos revelate; et ita sicut in figura designatur per aquilam ceteris alcius volitantem²⁵ et minuta visibilia limpidius intuentem, sic Johannis ultimo commendatur, ac si specialiter pre ceteris apostolis eum Dominus diligebat. Ex istis videtur quod multi apostoli habuerunt prerogativas speciales pre ceteris, ratione quarum de eorum quolibet poterit dici³⁰ quod *non est inventus similis illi*.

Et supponitur catholice quod nullus eorum excessit reliquum infinite sed quod iste excessus fuit Christo specialiter super omnes apostolos reservatus. Que igitur evidenciam est ex vita Petri super ceteros socios suos³⁵ concludere quod papa excedit cunctos alios episcopos

2. AB: esse deest. 4. ABD: I. Cor. III. 4, 5. AB: omnibus accepisset. 11. D: quodcunque. 12. D: nullus unus. 13. E: Act. III: ib. E: supra. 17. B: Petro deest. 20. B: consimiliter. 21. AC: excellibat. 24. E: supra (sic et in sequentibus). 31. B: similis sibi. 32. A: suppono. E: supponi debet. 34. ACE: ergo. 36. AB: omnes. C: omnes cunctos. A in marg.: Sicut Petrus non excellit (?) apostolos, sic nec papa excellit alios episcopos.

1. II. Petri III, 15.

13. Act. XV, 19.

31. II. Reg. II, 22.

infinite? Ipse enim fingitur dare posse indulgencias et multa alia privilegia infinitum dona aliorum episcoporum regulariter excedentes, quia aliter potestas huius status in dando indulgencias totaliter poterit exhaustiri, et ipse
 5 fingendo se dare indulgencias et privilegia super ceteros, committendo mendacia poterit false loqui. Sed ubi tunc foret fides vel probabilis evidenciam quod papa faciendo vel promittendo talia mirabilia non peccaret, quia non dubium peccaret graviter, si super hoc quod Deus con-
 10 cesserat fingat quod habeat potestatem; quia si quodlibet octo generum menciendi sit peccatum, ut Augustinus asserit, multo magis mentiri super Christo in tali et tanta materia foret blasfemia nimis gravis.

Pope's claim to grant indulgences.

Capitulum secundum.

15 Et quantum ad evidencias Petrum super ceteros apostolos extollentes, patet quod non sunt pennate sed terrestres, non moventes vel rationem rudem, quod Petrus infinitum extollitur super ceteros cunctos apostolos, nam Matth. X, 2 inseruntur duodecim apostolorum
 20 nomina, et primo ac principaliter nomen Petri. Petro eciam dictum est singulariter Matth. XVI, 19: *Tibi claves dabo regni celorum*; et postmodo cunctis apostolis in communi Matth. XVIII et Joh. XX. Petro eciam dictum est specialiter Luce V, 4: *Duc in altum et laxate recia*
 25 *vestra in capturam*. Christus autem mandavit Petro ut pro ipsis solvat didragma Matth. XVII, 26, et Petro eciam dictum est specialiter postquam Christus asseruit quod unus apostolorum sit maior: *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua et tu aliquando conversus confirma*
 30 *fratres tuos*, ac si factum Christi innueret ex ordinatione Domini Petrum habere primatum pre ceteris. Et hinc Petrus pre ceteris tam crebro in evangelio dicitur Christo opposuisse et respondisse, ut patet specialiter

Weakness of proofs that Peter did exceed the other apostles.

2. A: *infinita*. 4. E: *eciam totaliter*. 5. AB: *supra*. 8, 9. AB: *non dum*. 12. C: *ac*. 14. A in marg.: 2. 15. Et. A: *e est (?)*; ib. AB: *supra* (sic et in sequentibus). 21. AC: *Matth. XVI et X*. 23. D: *Petro autem*. 25. D: *Christus et*. 26. DE: *eciam deest*. 30. E: *ordinationi*.

11. Cf. Augustini Enchir. cap. XVIII, Opp. VI, 202, Contra Mendacium tom. VIII, 1774 et saepe alias. 28. Lucae XXII, 32.

Matth. XVI, 17, ubi Christus specialiter ipsum beatificavit ex responsione sua laudabili. Petrus eciam habuit specialiter iniunctum a Domino ut pasceret oves suas, ut patet Joh. ult. Petrus eciam propter amorem Christi posuit se in mare, ceteris apostolis venientibus navigio, 5 ut patet Joh. ultimo; et ibi Petrus singulariter *traxit rete* ad terram plenum magnis piscibus. Petro eciam fuit per angelum specialiter resurreccio Domini revelata, ut patet Marci ultimo. Petrus eciam dicitur convertisse multa milia populorum post resurreccionem Domini et illis 10 specialiter penitentiam iniunxisse, ut patet Act. I, 38 et postmodum per processum quotquot tales prerogative innuuntur Petro singulariter in scriptura.

None or these reasons show Peter to have been a pope over the other apostles.

Sed nulle istarum videntur concludere quod Petrus excessit alios apostolos infinite vel quod Petrus debuit post 15 ascensionem Domini supra ceteros apostolos specialiter esse papa, vel quod oves converse per ceteros fuerunt specialiter in potestate vel gracia a Petro capitaliter illustrande, sed omnia talia privilegia infinite supereminencie fuerunt Christo specialiter limitata. Et sicut 20 non sequitur: Petrus vocatus fuit a Christo singulariter *Satanas*, Matth. XVI, 23, igitur Petrus apostolis cunctis fuit abiectior, Petrus pre ceteris apostolis ter Dominum cum iuramento blasfeme negavit, ut patet Matth. XX; Petrus eciam post missionem Spiritus Sancti erravit in 25 fide, redargutus publice a Paulo, Galat. II, 14, igitur Petrus minus quam aliqui ceteri apostoli a Domino est dilectus: ita non sequitur: Petrus habuit singulariter pre ceteris apostolis hec privilegia; ergo Petrus debuit post ascensionem esse papa et sic caput ecclesie militantis. 30 Preeminenciam quidem in quibusdam habuit, que fuit oneris et laboris; sed non est evidens ex ista preeminencia quod Petrus debuit esse papa vel sic caput ecclesie militantis vel quod habuit plenitudinem incomprehensibilis potestatis super alios apostolos singula- 35 riter sibi datam.

Peter only called Satan.

He had a preeminence in some things.

1. ABCE: Matth. XVIII, 28. 6. E: *signanter*. 8. A: *responsio Domini*. 10. DE: *Domini* deest. 24. E: *blasfemo*; ib. E: Matth. XXVI, 25. D: *Sancti* deest. 26. A: *ergo*. 28. B: *Et ita*. 35. A: *supra*. A in marg.: *Unde quidam arguunt Petrum habere primatum supra alios apostolos*.

4. Joh. XXI, 15—17. 6. Ibid. XXI, 7, 8. 9. Marci XVI, 7, 24. Matth. XXV, 34, 34.

- Et patet defectus argucie qua papa concludit ex Petri preeminencia, quod debet excedere tantum alios cunctos episcopos sicut deficit evidencia quod papa sit fidelis Christi vicarius, vel quod habet a Domino vel electoribus hanc potestatem singulariter sibi datam. Et istum errorem concipiunt Asiani, Greci ac eciam Saraceni. Immo certum videtur ex cronicis quod non a Christo sed a Cesare Constantino Romanus episcopus usurpavit huiusmodi potestatem. Et patet historia in Decretis XCVI, dist. 10 *Constantinus*. Et patet quomodo iste error a fide evangelii false fictus ab istis mardosis scriptis apocryphis est acceptus et sic ab isto blasfemo errore multiplex mendacium est inductum.

Want evidence to prove the pope vicar of St. Peter.

Asiatics, Greeks and even Saracens see this.

His power not from Christ, but from Constantine.

- Primus error est quod ex fide evangelii ista papalis preeminencia cepit ortum; sed hoc est eque falsum, sicut quod ex prima veritate error quilibet est exortus.

- Et secundus error mendax est quem diabolus accumulavit isti errori basali quod Christus voluit papam cunctos ceteros episcopos in potestate, in dignitate mundana et ceteris usurpatis extollenciis preeminere, et breviter iste nidus mendacii infert plures nocivos errores ecclesie militanti.

Capitulum tercium.

- Patente quod Petrus non infinitum excesserat suos socios, et sic quod Romanus pontifex non sit vicarius sancti Petri, eo quod vite eorum sunt nimis dissimiles, iungendum videtur quod ipse non sit vicarius Jesu Christi, ex multis contrarietatibus alibi declaratis: hoc tamen pretendit specialiter in figura quod ipse sit tanquam Christus et sui episcopi tanquam apostoli; nec posset vite sanctitas nec scripture autoritas istam similitudinem adaptare, nisi quod mundana potestas in consumptione imperii per cautelam diaboli est adiuncta. Ex hoc enim fingit se prestare Deo obsequium, occidendo quoscumque

Pope claims to be as Christ and his bishops as apostles

1. CE: *qua concluditur ex*. 4. DE: *Petri vicarius*. 6. AB: *concupiunt aliqui Greci ac eciam Saraceni*. CE: *concupiunt Almani*; ib. B: *ideo certum*. 8. B in marg. al. man.: *A Constantino et non a Petro traxit papa potestatem*; ib. E: *huiusmodi deest*. 9. A: *XC*. 10. A in marg.: *Petrus preeminerebat in quibusdam supra alios episcopos; non tamen inde sequitur, quod sit supra alios papa et caput ecclesie et quod habuit potestatis plenitudinem*. 11. CE: *fictis*. 17. CDE: *Et deest*. 18. AB: *vasali*; ib. B: *cunctos deest*. 21. B: *nociuos deest*. 22. A: *Militantis*. 31. A: *similitudine*. 32. in. DE: *ex*. 33. A in marg.: *Papa non est Christi vicarius*. 34. E: *se obstare*; correxit sup. lin.

persecutes
worse than the
heathen,

slanders Christ.

Christ said it is
better that I go
away,

but Christ's
presence would
have been
better than that
of such a vicar.

huic perfidie tanquam fidei repugnantes; et sic diabolus
invenit procuratores ipocriticos longe excedentes Cesares
martirizantes crudeliter membra Christi, quia isti Cesares
crediderant unum Deum esse in celis et se ipsos valde
remotos in moribus quoad ipsum; sed in hoc prestare 5
Deo obsequium quod extinxerunt fideles qui confessi
fuerant sectam Christi. Iste autem Antichristus super-
addit hoc facinus, cum hoc idem facit callidius et adiungit
blasfemiam quod ipse sit pater beatissimus, spiritualiter
potentissimus, et Christo ac Deo simillimus hic in terris. 10
Et tamen iuxta fidem captam de vita Christi et suorum
apostolorum non est aliquis hic conversans in mundo
huic vite magis contrarius, et sic imponit Christo im-
plicitate quod fuit superbissimus, mundo magis deditus,
et simulando sine fundacione falsissimus, sed ubi est maior 15
blasfemia? Videtur igitur quod sit contra legem et ordi-
nacionem Christi quod sit unus sic conversans in terris
qui similet se Christi vicarium, habentem potestatem
tam callide simulatam. Nam Joh. XVI, 7 dicit Christus
in personis suorum apostolorum toti sue ecclesie: *Ex-* 20
pedit vobis ut ego vadam; si enim non abiero, paraclitus
non veniet ad vos. Ex quo patenter elicitur quod fuit
expediens ecclesie militanti Christum in celum ascendere
et non perpetuo hic cum sua ecclesia conversari. Sed
minus nocuisset Christi presencia conversando cum mili- 25
tante ecclesia quam presencia ficti vicarii vite contrarie.
Ergo multo magis repugnat legi et ordinacioni Christi
quod sit unus talis fictus vicarius illicite in ecclesiam
introducitur. Nullus enim potest fundare quod ipse intravit
per hostium sed quod seculariter ex cautela diaboli ascen- 30
derat aliunde; et ideo necesse habet fundare sibi leges
alias secundum quas ipse et sui contrarie conversentur.
Si enim conversacio Christi cum apostolis hic in terris
fuit introducere vitam nimis carnalem et mundanam,
indisponeret eos ut Spiritum Sanctum reciperent: quanto 35
magis fictus vicarius vite contrarie, qui frustraret
legem Domini et daret maiorem securitatem et affec-

2. D: ypocritos. B in marg.: cesarios; ib. A: extendentes. 9. A in
marg.: Papa non est pater beatissimus, Christo simillimus. 11. A: Et
cum. 14. B in marg.: Papa dicendo se vicarium Christi, cum se dicat
beatissimum, imponit Christo magnam blasfemiam, scilicet quod fuit super-
bissimus. 15. ABE: et simulando cum; ib. E: sine delevit. 16. A:
ergo. 18. E: simulet. 19. D: similatam. 20. ABE: persona.
28. B: fixus. 34. fuit. D: terris ex hoc quod. E: fuit ex hoc quod;
ib. Codd.: induceret; ib. AB: nimis deest.

cionem seculo, missionem Spiritus Sancti impediret. Et
 hec creditur una causa quare hec affectio terrena im-
 pedit quod homines non faciunt hodie miracula sicut
 olim; et hinc supponitur quod episcopi instituendo
 5 presbyteros et fingendo quod dant eis Spiritum Sanctum
 non dicunt in hoc veritatem evangelicam sive fidem.
 Videtur ergo Christum intendere quod ipse ascendit in
 celum mittendo suis fidelibus Spiritum Sanctum et
 dimittendo affectiones terrenas inhiare celestibus, ubi
 10 est caput ecclesie et per hoc dando exemplum aliis ut
 sua conversacio sit in celis; et sic Christus per Spiritum
 Sanctum vere sine ficticia thesaurum spiritualem mili-
 tanti ecclesie partiretur; et sic mercacionem diabolicam
 destrueret, per quam diabolus hodie cecat mundum. Si
 15 ergo Christus sit compendiosissimus homo mundi, quia
 sermo summe brevis et utilis, et potest sic faciliter et
 secure disponere sue ecclesie; videtur quod consonat
 sapiencie sue sic facere. Sic enim haberet plures fideles,
 sicut habuit Petrum et ceteros apostolos, ipsum secun-
 20 dum legem evangelicam imitantes, quid ergo impediret
 Christum taliter ordinasse, sicut continuavit per trecentos
 annos, antequam ecclesia ex cautela diaboli est dotata.
 Et ita videtur ex discussione sagaci huius evangelii
 Johannis quod non sit voluntatis domini vel sue licencie
 25 quod habeat unum talem vicarium hic in ecclesia resi-
 dentem, specialiter cum infinitis modis extollitur super
 Christum.

Bishops do not
 speak truth in
 saying they
 bestow the
 Holy Ghost in
 ordination.

Church without
 endowment for
 300 years.

Capitulum quartum.

Cum ex fide sit necessarium quod sit unus inter
 30 vianates in vita et moribus imitans Christum simillime;
 videndum est quis aut cuiusmodi foret ille; et videtur
 quod ipse haberet iurisdictionem super totam ecclesiam
 militantem.

There must
 always be one
 who follows
 Christ closely
 and who should
 have
 jurisdiction
 over the Church.

Sed hic supponitur tanquam fides quod Christus
 35 ordinavit esse usque ad diem iudicii unum talem, et
 dignitas sua non stat in eleccione cardinalium, in diti-
 cione quoad. seculum aut in publicatione maioritatis

3. A: hodie deest. 4. A: supponent. B: suppedit. 7. E: Videtur
 enim. 11, 12. A: et sic probat Spiritum Sanctum. B: et sit pc.
 18. B: Sic enim homines pures; ib. A: haberet deest. 19. A: habent
 Petrum. 25, 26. D: residente. 26. A: supra. 28. A in marg.: 4.
 29. A in marg.: Vicarium Christi in terris esse est necessarium, et quid
 ille signal. 35. A: iudici.

He must be
poor, humble,
and serviceable
to the Church.

sensibilis quoad mundum; cum Christus aufugit cuncta talia, non querens gloriam suam, sed elegit paupertatem, humilitatem et servitutem ecclesie, ut ex fide evangelii satis patet. Ille ergo qui debet esse fidelis Christi vicarius, debet ad ista tria attendere et non circa apparenciam 5 maioritatis mundane contendere, cum ista sit condicio regis super omnes filios superbie, qui est diabolus. Et sic vicarius Christi in terris vel conformius servus suus non cadit super eleccione humana sed mundo abscondite, licet senciatur in opere sub gracia et eleccione domini 10 Jesu Christi; et per tales multos secundum puram legem evangelicam posset ista ecclesia melius regulari, cum iam regulatur vel potius discrasiatur summe seculariter contrarie regulacioni Domini Jesu Christi.

Jurisdiction a
poisonous
word.

Christ went
about from
place to place.

The pope sits
in his palace.

Christ went on
foot preaching
in towns and
villages.

Et quantum ad iurisdictionem videtur quod sit ter- 15 minus venenosus superbiam, ocium et cupidinem sapiens, ex cautela diaboli introductus. Christus enim non obstante sua omnipotente sapientia conversatus fuit in Judea que fuit funiculus distribucionis quoad totam terram habitabilem; licet terras alias gencium scilicet Samariam, 20 Tyrum et Sidonem quandoque figuraliter visitavit. Quomodo ergo Anticristus sic extollitur super Christum quod residens in palacio tanquam immobilis sufficit spiritualiter visitare totam terram habitabilem, mittendo dominative per modum dominacionis cesarie post quem- 25 cunque sibi contrarium quem voluerit impugnari. Revera ista non est regulacio Christi, cum ipse incessit humiliter de loco in locum per civitates et castella predicans pedetentim. Sic enim venit ad Baptistam in Jordanis flumine baptizandus; sic promisit centurioni venire in 30 Galileam ad curandum tam spiritualiter quam corporaliter servum suum; et sic venit Jerusalem ante sex dies Pasce ad redimendum genus humanum per suam voluntariam passionem. Cum ergo curatus propter defectum residencie potest peccare facilliter, unde huic Anticristo 35 excusacio quod non debite residet per totum locum vocatum Christianismum? Revera nec a Christo nec a fructu sui operis claret hec excusacio quoad Deum.

5. A: contra apparenciam. 9. D: sub; ib. C: abscondente in marg.
12, 13. A: quam iam. 13. discrastatur. A. corrigit: distrahitur.
14. ABCE: rationi Domini. 18. D: conversata. 20. D: terram deest.
21. E: quandoque finaliter. B: singulariter. 25. dominacionis. D: citaciones.
27, 28. BE: humiliter deest. 29. CE: peditentim. In marg.: pyechurem (verb tschechicum, i. e. pedester). 35, 36. D: Unde habuit Antichristus excusacionem.

Et si dicatur quod non habet superiorem in terris qui ipsum posset ex defectu aliquo impugnare, blasphema est hec excusacio, cum Christus sit Deus et homo in celo habitans quoad corpus et ubique existens quoad deitatem; et sic totum mundum replens virtualiter et per consequens potens superare facilliter istum miserum Antichristum. Recoleret, inquam, de hoc verbo evangelico Matth. V, 25, 26: *Esto consensiciens adversario tuo, dum es in via cum illo, ne forte tradat te adversarius tuus iudici, et iudex tradat te ministro et in carcerem mittaris. Amen, dico tibi, non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem.* Iste autem adversarius secundum expositionem subtilem Augustini est lex Dei; que cum sit ubique est hic in via cum isto refuga, et contra vitam suam testificans Christo ut iudici; ut Christus condemnando tradat eum diabolo, qui in hoc isti iudici subministrat. Ex fide quidem mittetur talis refuga in carcerem infernalem, puniendus eternaliter secundum quod congruit sue culpe. Istam autem legis Christi particulam studeret hic refuga et examinaret prudenter si vivit simillime Jesu Christo; blasphemum quidem est fingere quod papa non habet iudicem superiorem in terris, immo nemini licet ipsum corripere, cum omnes fideles debent ipsum corripere instar Pauli; ymmo totus orbis terrarum clamat contra ipsum, reprehendendo cum sic legi Domini contradicit.

It is blasphemous to say that there is no one to correct the pope.

It is the duty of all the faithful to correct him.

Capitulum quintum.

Uterius videndum est breviter quomodo secundum religionem christianam fidelis debet tali preposito obedire, et premissa distincione de obediencia videtur quod nullus christianus debet obedire tali preposito nisi obediencia resistiva; nam iuxta fidem preciosam sepe assumptam non est imitandus christianus aliquis nisi de quanto ipse imitatur dominum Jesum Christum, sed nullus principalis de hiis quatuor sectis directe imitatur

The only obedience due to such prelates is resistive obedience.

A Christian to be imitated only so far as he imitates Christ. The 4 sects do not so.

2. posset . . . impugnare. ABE: qui ipsum . . . impugnaret. 3. ABE: hec deest. 5. A: replet. A in marg.: Papa corrigendus ex defectibus. 16, 17. ABCE: diabolis . . . ministrant. 19. CE: exigit sua culpa. 23. A: corrigere. A in marg.: Papa a fidelibus corrigi et iudicari debet. 25, 26. D: dum sic. 27. A in marg.: 5. In Cod. A this chapter has a apart heading De Obediencia. 32. A: restituta. 34, 35. C: et nullus. 34—1. B: sed nullus — Christum deest. 35. D: imitat. A corrig. in textu.

dominum Jesum Christum, licet quandoque bonum faciat quod Deus vult fieri. Ergo nullus talis prepositus est in moribus imitandus. Et ista unica regula dissolveret quatuor sectas oppositas secte Christi et purificaret ab erroribus sectam Christi. Si enim papa vel quicumque alius pri-⁵vatus prepositus mandat quicquid fieri, vel est fundandum in lege Domini quod sic fiat vel non; si sic, illud est faciendum propter reverenciam Jesu Christi, licet tali preposito non directe obediat. Si autem prelatus precipiat quod lex Domini non precipit, que precipit quidlibet¹⁰ faciendum, obediendum est, mandatis illius prepositi resistendo, cum usque ad mortem fidelis debet mandatis illis resistere. Et illam obedienciam vocat Lincolniensis obedienciam resistivam vel obedienciam indirectam, quia, ut ipse declarat, quilibet creatura dicit usque ad¹⁵ mortem generaliter Dei voluntatem, et ut sic obediendum est illi creature sed principaliter Domino suo. Et iuxta hoc principium fidei nemo obediret novis tradicionibus pape vel privati prelati que in lege Domini non fundantur, et sic ex lege Domini secundum hanc rationem²⁰ fidei tales novitates que impediunt libertatem legis Domini quassarentur. Et sic dum homo fideliter servaverit fidem Christi, resisteret quibuscunque novitatibus adversantibus sue legi. Et caveat fidelis ab erroribus in hac parte; quod non credat quod si papa vel prelatus²⁵ privatus quicquid precipit, illud est ex Dei obediencia faciendum, ac si ille prelatus peccare non poterit ut nec Christus.

Secundo teneat de preceptis in lege Domini quomodo aliqua precipiuntur nobis confuse et aliqua distincte;³⁰ confuse precipiuntur quecunque que meritorie debemus facere, modo quo Augustinus dicit quod continetur omnis veritas in scriptura. Opus autem preceptum ad quod non est ratio vel ecclesie Christi utilitas non continetur

1-4. A: *licet* — Christi deest. 8-16. In cod. D passim correctius hic locus sic habetur: *licet tali preposito non directe obediat. Et illam obedienciam vocat Lincolniensis obedienciam resistivam vel obedienciam indirectam, quia, ut ipse declarat, quilibet autem prelatus precipiat quod lex Domini non precipit, que precipit quidlibet faciendum, obediendum est mandatis illius prepositi resistendo, cum usque ad mortem fidelis debet mandatis illis resistendo. Et illa creatura dicit generaliter Dei voluntatem et ut sic.* 9. D: *precipit.* 10. A: *quod Deus non precipit, que precipit;* ib. E: *lex Dei.* 15. Codd.: *creatura debet cum.* 16. B: *dicit generaliter.* 17. E: *Deo suo.* 20, 21. E: *regulam fidei.* 24. I) in marg.: 1. 26. E: *quicquam.* 29. D in marg.: 2. CD: *Secunda caveret.* 30. A: *aliqua.* D: *alia.*

8. De obediencia resistiva Cf. Serm. II, 311.

implicite vel explicitè in scriptura; et illud, sive a papa
 sive a prelato preceptum fuerit, non debet fieri, ne in
 libertatem legis Domini offendatur, cum debemus ut
 fidem accipere quod Deus nichil nobis precipit facere
 nisi quod foret nobis meritorium et rationabile; et sic
 cognoscimus quod multa mandata pape et prelatorum
 qui sunt sibi subditi sunt inutilia et de tanto contraria
 legi Dei. Et isto modo ad defendendum libertatem legis
 Domini apostoli iudicarunt Actuum XV quod circum-
 cisio et ceremonie legis veteris non sunt a fidelibus
 observande, et multo magis hodiernæ ceremonie præter
 legem novam et veterem introducte, specialiter dum
 sonant in rapinam plebis pauperis sicut maior pars
 privilegiorum et operum Romane curie. Rectitudo quidem
 vite cum paucissimis sacramentis Christianis sufficit ad
 salutem.

Freedom of
 Christ's law.

Useless
 ceremonies.

Evil of being
 wedded to
 custom.

Sed est et aliud periculum in ista materia: quod
 fidelis sit cum operibus vel consuetudinibus quæ aliquo-
 ciens possunt bene fieri desponsatus; sic enim introducti
 sunt privati ordines et humane consuetudines tanquam
 evangelium observari; et illud nedum tollit libertatem
 evangelii, sed ex cautela diaboli peccata gravia tam
 commissionis quam omissionis in ecclesiam introducit.
 Sed quis est qui audet contra prelatos Antichristi
 doctrinam istam defendere, vel pape aut vicariis suis
 in hoc contradicere, specialiter cum privatio beneficii,
 excommunicatio cum censuris aliis consequentur, et bre-
 viter quæ secuntur ad hanc fidem suppositam pauci vel
 nulli audent defendere, nisi audeant pro Christo subicere
 se martirio. Sed rarer est hodie invenibile quis sit
 ille. Et ista sepe dicta de erroribus Petri et Pauli et
 filiorum Zebedei, in quibus fideles non debent apostolos
 ipsos sequi, darent occasionem fidelibus ad istos prelatos
 subintroductos ex cautela diaboli non sequendum. Si
 autem aliquod opus talis prelati videtur esse neutrum,
 dum in opere meliori facilius se poterit occupare, sequela
 est quoad talem operam dimittenda et via melior est
 libere acceptanda.

Danger of
 defending the
 truth.

6, 7. B: *prelatorum sunt qui sunt sibi subditi et de tanto contraria.*
 12. C: *et specialiter.* 17. D in marg.: 3. 11. CDE: *observati.* B: *ob-*
servati; supra correxit; *observari.* 28. CE: *consequentur.* 30. E: *est*
hodie deest. 31. B: *in ista spe dicta;* ib. A: *Petri et Pauli.* 38. DE:
Explicit tractatus de ordine christiano. C: *Lipexit salutetra ed ordine*
Crinorumstia. B: *Explicit de ordine christiano.*

De Gradibus Cleri Ecclesie.

Capitulum primum.

What
qualification is
needed for
ordination.

Quidam secularis probus zelator veritatis fidei christiane petit instanter quid requiratur ex parte ordinantis ad hoc quod rite ordinet sacerdotem sive dyaconum; 5 et idem est iudicium de aliis ordinibus hodie usitatis. Hic supponitur quod secundum rationem et legem Christi divinam proceditur et non secundum practicam vel leges humanas, que in lege divina vel rationibus non fundantur. Dictum est autem cuidam stolido querenti huius- 10 modi questiones quod, cum tales dignitates sint nobis insensibiles, non est expectanda humana demonstratio in ista materia, sed satis est habere noticiam in illa probabili coniectura, quia nullus viator modo superstes scit demonstrative infallibiliter docere quantum diffinitive: 15 sit quodcunque continuum, licet quantitas continua per sensus dispare cognoscatur. Quale ergo inconueniens: licet nullus nostrum diffinitive cognoscat quid sit sacerdos, episcopus vel salvandus, cum certum sit, quod character sensibilis et quecumque sensibilia nominaveris, non 20 necessitant ad istum ordinem nec repugnant. Cum ergo secundum Apostolum ad Rom. XIII, 1: *Non est potestas nisi a Deo*, certum videtur catholico quod ex parte episcopi ordinantis et ex parte persone ordinande requiritur et sufficit ydoneitas ad accipiendum potestatem 25

1. AD: *De gradibus cleri ecclesie*. B: *De gradibus cleri*. C: *De gradibus ordinis*. E: *De ordinibus ecclesie*. F: *De gradibus seu ordinibus in ecclesia*. 3. C: *Quidam scolasticus*. 4. ACDEF: *requiritur*; ib. E in marg.: *Prima questio*. 5. AB1: *ordinal*. 6. AD: *orationibus*. 7, 8. B: *legem dominicam . . procedunt*. 9. CEF: *lege Domini*. 15. AD: *dicere*. 17. A: *cognoscitur*; correxit. F₁ in marg.: *Quid requiritur ad esse sacerdotem*. 18. AD: *cognoscit quis*. 19. AD: *carecter*. F₁ in marg.: *Character sensibilis*. 25. F₁ in marg.: *Ydoneitas*.

talem a Domino. Et cum episcopus movente Deo, sive Deus sive minister dederit homini huiusmodi potestatem, tunc et aliter non habet talis ordinatus statum illum vel ordinem vel characterivam potestatem. Et si stolidus iste quesierit quomodo hoc cognoscet, dictum est sibi quod primo studeat quid sit ordo, quia rudis talis reputat quod ordo talis oculariter possit nosci; et quesitum est a tali discolo quis vocatus est canis Tobie, quia sicut una questio est inutilis sic et alia; habere tamen possumus ex descriptione officii et noticia sensibili coniecturam probabilem, quod talis qui recte vivit sit dyaconus vel sacerdos.

The bishop
must act
according to his
best judgment.

Nescio autem fundare verba que dicit episcopus, ut sacramentalia in hac parte, cum Christus instituendo dyaconos, sacerdotes sive episcopos non reliquit nobis verba sacramentalia requisita. Capiamus tamen ut propinquum fidei quod si illa verba fuissent necessaria reliquisset. Sicut ergo cognosco probabili coniectura quod iste est Johannes, sic probabili coniectura assencio quod iste sic vivendo constitutus est a Deo in tali officio sive statu; in literis autem ordinum ac ordinacione episcopali potest error contingere. Ideo dicit Christus. *Operibus credite.*

Capitulum secundum.

Secundo queritur sed indocte quomodo remunerandi sunt illi qui faciunt opus perversum decepti dogmatibus perversorum magistrorum, simplici tamen intencione et pia dileccione ac bona quodammodo voluntate qua libentissime exequerentur beneplacitum Dei sui, si et quatenus illud cognoscerent, presertim cum nequaquam sibi conscii sint errorem suum ex culpa sua processisse,

Those who
hold wrong
doctrines will
be punished.

1. ABD: a Deo. 1, 2. ABDFF₁: sive episcopo movente Deo (F: monente) sive in sacramento dederit boni (sic) huiusmodi. 4. AD: car- ricaviam; corr.: carectariam. B: caretaneram. C: caracterinam. 6. F₁ in marg.: Ordo. 7. ABD: potest. 8. ABD: quid vocatus; ib. F₁ in marg.: Canis Thobie. 9. AD: quam sicut; ib. A: est deest. 11. CD: rite vivit. F₁ in marg.: Sacerdos, dyaconus quis. 13. fundare. B: sine dare. 14. C: cum Christus deest. E addit in marg. 14. ABDFF₁: Capimus. F₁ in marg.: Et ista est sententia Crisostomi De Opere Imperfecto. 18. CEF: cognoscere. 21. ABD: literis aut ordinum aut. 22. ABD: potest tamen. 24. CEF: Capitulum secundum deest. E: secunda questio. F₁: 2. 25. ABC: Secundum. 26. C: dignitatibus. 29. A: sui deest; ib. C: et sic. 31. F₁: sunt. 31. C: processisse cum diffusa ranga. F₁ in marg.: Ranga.

licet non credant eum nisi propter suam culpam accidis-
 disse cum diffusa ranga sequente. Et unum reputo me
 scire quod questio ista tam inculta numquam processit
 ex pharetra huius probi. Ideo vellem quod diceret huic
 discolo quod desinat esse perversus magister et informet
 5 intelligenter questionem, sic videlicet quod non sit verbis
 sibi ipsi contrarius, et tunc solucio est querenda. Notum
 est tamen fidelibus quod quidam possunt credere se
 habere piam intencionem et rectam ex peccato abscon-
 dito per quod diabolice inducuntur, et tamen ex illa
 10 vocata pietate, ut patuit de apostolo, non a crimine
 excusantur. Sic enim dicit Veritas quod occidentes apo-
 stolos arbitrabuntur se prestare obsequium Deo et tamen
 istud cecum arbitrium est iniustum.

Capitulum tertium.

15

Only two
 orders are
 necessary,
 priests and
 deacons.

Videtur autem sanctis doctoribus quod superfluit in
 sacramento ordinis ponere plures quam duos gradus
 scilicet dyaconos vel levitas et presbiteros vel episcopos,
 nam illi duo gradus suffecerant in lege veteri, ubi multi-
 plicius fuit ministerium cleri Dei. Unde I. Tim. III tradidit
 20 Apostolus regulas episcopis et easdem tradidit in sen-
 tentia eciam presbiteris, ut patet ad Titum I, ubi vocat
 eum tam *presbiterum* quam *episcopum*; unde in epistola ad
 Timotheum videtur solum facere mencionem de dyacono
 atque episcopo. Ad quid ergo oportet ponere alios tres
 25 gradus inferiores in clero, scilicet clericum prime ton-
 sure, acolitum et subdiaconum? Nam nec ratio ministerii
 nec auctoritas facit evidenciam quod in statu cleri isti
 tres gradus clerici sunt distincti. Ideo videtur irraciona-
 bile et infundabile quod ecclesia militans sit cum istis 30
 tribus ordinibus onerata et quibusdam videtur quod

1. F₁: eam. 5. AD: desinat eciam. F₁ in marg.: *Faciens opus per-
 versum ex decepcione non excusatur a crimine.* 6. A: *questionem sic
 patet quod.* C: *sicut patet.* F₁: *sic deest.* 7, 8. CEF: *Necessarium est
 tamen.* F₁ in marg.: *Responso.* 10. AD: *quoddam*; ib. B: *inducunt*;
 ib. AD: *et tamen.* 13. A: *arbitrantur*; ib. C: *patrere.* D: *Plixetic
 stiquoe damcius lazeritos tatio eris (= Explicit questio cuiusdam zelatoris
 veritatis).* F verba: *Explicit questio cuiusdam zelatoris veritatis extinxit.*
 E: *Sequitur solucio harum duarum questionum.* 15. *Capitulum tertium*;
 in codd. deest. A: 3. 18. CEF: *sive episcopos.* C in marg.: *Duos
 gradus ordinis sufficit ponere in ecclesia.* 22. CDEF: *presbytero.* AD:
presbiteris; correxit: *presbitero*; ib. B: *et patet.* 22, 23. ABF: *ubi vocat
 eum deest.* 23. eum. ABF: *esse tam*; ib. A: *et unde.* 23, 24. ABCDE:
ad Titum. 25. F: *Quidquid ergo.* 26. ABD: *clerico.* 27. Codd.:
ministerii. 28. ABDF₁: *quia.* 29. Ideo. CEF: *Igitur.*

septuaginta duo discipuli, de quibus Luce XVIII, erant
 diaconi et duodecim principales discipuli erant sacer-
 dotes atque episcopi, de quibus Math. XVIII et Luce IX.
 Cum ergo Spiritus Sanctus non deficit sue ecclesie in
 5 lege gratie et tantum hos duos gradus de ordine cleri
 specificat in libris legis gratie, videtur fidelibus quod
 iste numerus sufficit compendiose ecclesie tempore legis
 gratie militanti. Levite autem fuerunt tempore legis
 veteris, quando tabernaculum fuit portatile et quando
 10 templum fixum fuerat, in officio variati. Et hoc ordi-
 navit David regis providencia, ut patet primo Paralipo-
 menon XXIII, sed non claret fidelibus quod in lege
 aliqua fuerant de clero alii ordines quam dyaconi atque
 sacerdotes, presbyteri sive episcopi; nec sequitur ex di-
 15 versitate officii diversitas ordinum in clero, quia tunc
 foret ex abusu cesareo in officiis secularibus implicatus
 multipliciter in ordine variatus. Paulus eciam accipiens
 nunc artem scenefactoriam, ut patet Actuum XVIII et
 nunc evangelizans gentibus, ut patet II. Thy. I, foret
 20 in gradu ordinis variatus. Utrobique tamen fuit Paulus
 consecratus a Deo episcopus et sacerdos. Unde quidam
 vocant omnes episcopos, archiepiscopos et papas noviter
 introductos prelatos cesarios et non ponunt novum
 ordinem nisi secularis dominus ipsummet ipse constituat;
 25 et sic possent esse multi novi ordines Antichristi, ita
 quod ubi Christus ordinavit sacerdotem esse eo supe-
 riorem quo fuit pauperior, humilior et servitivor, Anti-
 christus statuit sacerdotem esse eo superiorem quo est
 mundo dicio, superbior et servitutis mundane accepcior.
 30 Nec dubium quin ad istos status contrarios consecuntur
 ministeria contraria, ex quorum altero Christi ecclesia
 est perversa. Et ad istam introduccionem subdolum
 Antichristi nimis pauci seculi potentes attendunt. Nec
 dubium quin ista contrarietas sacerdotum ecclesiam
 35 fidelium notabiliter discrasiat nec sanabitur plene corpus
 ecclesie antequam sua principia ad Christi regulam sint

Different offices
 do not
 necessitate
 different orders.

4. BF₁: *defecit*. 5. CE: *de ordinibus*. 7. ABD: *sufficiat*.
 11. BCE: *prudencia*. 13. BC: *fuerint*. E: *fuerunt*. 16. ABD: *cesario*.
 18. F₁: *artem* deest; ib. ABCD: *Matth. XVIII*. E corr. in marg. 21. F₁
 in marg.: *Nota responsionem*. 22. A: *episcopos et papas; archiepiscopos*
 in marg. B: *episcopos et papas*. C: *episcopos, abbates, archiepiscopos et*
papas. Rectius: *vocant omnes abbates, archiepiscopos et papas*. 23. ABDF₁:
ponere. 24. AD: *ipse*. B: *ipsum*. 25, 26. ABD: *quod ita ubi*.
 27. EF: *fuerit*; ib. F₁ in marg.: *maioritas*; ib. ABD: *servitior*.
 28. CDEF: *statuat*. 31. AD: *ministeria*; ib. CEF: *contraria* deest; ib.
 F₁: *aliter*. 33. F₁ in marg.: *Pronosticacio*. 35. ADF₁: *fidelium*
vitatiler. B: *fidelium taliter*; ib. F: *nec salvabitur*.

reducta, quia monstruosa videtur ordinis novi globacio per hoc quod dyabolus ditat et honorat vocatum false clerum Domini, cum talis globacio non sit honoris sed oneris, non institutioni Christi consona sed contraria. Ideo non constituit clerum vite Christi consonum sed ⁵ omnino dissonum. Et ista discrasia perturbat multipliciter istum mundum.

2. AD: *vocatum specie*. 5. B: *instituit*. 6. CE: *omnino deest*. 7. E: *illum nidum*. B: *Explicit de Gradibus Ecclesie*. C: *Explicit dictum de Gradibus Ecclesie*. D: *Pliexcit tundie et ragbusdie sicule*. E: *Explicit dictum de gradibus cleri sive de ordinibus ecclesie*. F: *Explicit dictum de gradibus cleri ecclesie*. F₁: *Licitpex mudic butgrasedi lirec elsecice salimilitanti mudsecun murs stamgir Emoiahy Wyp^h* = *Explicit dictum (de) gradibus cleri ecclesie militantis secundum magistrum Johannem Wycliph*.

De Servitute Civili et Dominio Seculari.

Capitulum primum.

Cum secundum philosophos sit relativorum eadem
5 disciplina, et dominus et servus nominantur communiter
in scriptura, de ipsis pro complectione dictorum aliquid
est dicendum. Sed ne laborem in equivocis, notandum
quod dominus et servus tripliciter dicuntur satis equivoce.
Primo autem dicitur dominus, quia ex nullo suo acci-
10 dente sibi adquiribili sed naturaliter nominat sibi servum.
Et isto modo Deus dicitur dominus quoad singulas
creaturas, et sic de Deo confitetur ecclesia: *Tu solus
Dominus*, quia Deus non posset permittere creaturam
nisi ipsam creaverit, ipsam rexerit et ipsam gubernaverit
15 quoad existenciam naturalem. Et isto modo dicitur
dominus, quo servus indiget, non econtra; et sic que-
libet creatura necessario servit Domino.

Three kinds
of master and
servant:

(1) natural
lordship which
belongs to God.

Secundo modo dicitur dominus qui propter bene-
ficienciam non hereditariam sed temporalem capiat
20 aliquem servum sibi. Et sic homines ducentes famulos
dicuntur ad tempus domini eorundem. Et in isto gradu
dominii sunt verius homines qui ex lege Domini domi-
nantur; et sic dicit angelus Johanni Apocalypsis: *Con-
servus enim tuus sum et fratrum tuorum*. Et sic dicuntur
25 servi a ministerio, licet sit liberi quoad illos.

(2) mastership
by benefit done
to another,

Tercio modo dicuntur domini et servi civiliter vel
seculariter et dicit tale dominium perpetuitatem quasi

(3) civil
lordship.

1. Cod.: *Incipit tractatus de servitute civili et dominio seculari.*
18, 19. *beneficienciam*; ita cod. 25. *sit liberi*; ita cod. 27. *dicit*; ita cod.

23. Apoc. XXIII, 9.

hereditariam, et isto modo communiter loquuntur iura civilia.

Every creature is necessarily the servant of God.

Supposito autem quod ad istam trinitatem reduci possunt omnes equivocaciones quas Spiritus Sanctus detegit in scriptura, supponendum est ut fides quod Deus in-⁵ separabiliter sit dominus, et quilibet creatura sit necessario servus suus, quia nulla creatura posset esse nisi habeat a Deo existenciam et quodlibet bonum suum.

Of the second method:

Every one should be both master and servant, since we ought all to give and receive benefits mutually.

Third way was brought in by sin.

De domino et servo secundo modo dictis videtur quod quilibet viator debet servire civiliter et quilibet existens¹⁰ in gracia alteri dominari, quia debet mutuo se iuvare reciproce et quilibet caritative recipere beneficienciam a quocunque.

De domino autem et servo dictis modo tercio est sermo diffusior. Et videtur credendum quod istud do-¹⁵ minium non fuit naturaliter sed occasionaliter propter peccatum prehabitu introductum. Omnes, inquam, homines debent esse quoad istam servitutem liberi, sicut in ista libertate homines naturaliter sunt creati. In cuius signum Gen. IX, 25, 26 scribitur: *Maledictus*²⁰ *Chanaam puer, servus servorum erit fratribus suis. Dixitque: Benedictus Dominus Deus Sem, sit Chanaan servus eius.* Et de tali dominio ac servitute Spiritus Sanctus sepe loquitur in scriptura; et suppono quod ad istum sensum isti termini in sequentibus limitentur.²⁵

Civil lordship did not spring from Abel and Cain,

Ex quibus primo patet quod nimis leviter loquuntur qui dicunt quod istud dominium ab Abel sumpsit originem; et ista servitus orta est a Chaym primogenito protoplasti. Nam tunc non fuerunt talia introducta. Et Abel dicitur occisus sine genitura, et tota generacio³⁰ Caym in diluvio est extincta.

nor did it spring from Shem and Japheth, nor servitude from Ham.

Secundo patet eorum stulticia qui dicunt quod istud dominium naturaliter habet originem ex Sem et Jafeth; et ista servitus ex Cham medio filio Noe. Nam ex Sem et Jafeth orti sunt qui postmodum tam servi quam³⁵ domini erant facti; et istud gentile dominium in semine Cham precipue est exortum. Sic enim de Pharaone rege Egipti legitur Gen. XL° quod habuit magnum pistorum et magnum alium pincernarum; et inter nobilissimos de genere Sem non fuit tam gentile dominium introductum,⁴⁰ ut patet de Abraham, Ysaac et Jacob, qui erant nobi-

10. civiliter; rectius ut videtur cuilibet.

15. Cod.: videtur po.

14, 15. Cod.: est servus.

lissimi patriarche. Et tamen Gen. XVIII, 6 de Abraham legimus quod precepit uxori sui *de tribus satis simile facere panes subcinericios; et ipse cucurrit ad armentum, deditque puero vitulum tenerrimum, et cum lacte, butiro et vitulo pavit illos*. Abraham told Sarah to make meal into cakes. Ista autem nobilitas sicut foret derisa hodie, sic foret nimis domestica Cananeis.

Immo dicunt homines tercio probabiliter quod dominium istud ac servitus ex bellis sive conquestibus, ex empzione vel stultis subieccionibus, vel ex successione a talibus patribus erant orta, et specialiter inter Romanos, ut patet ex suis legibus, augmentata. Et sic contingit de eiusdem proximi patris filiis unum esse magnum civilem dominum et alterum esse servum. Servitus autem peccati vel Sathane est maxime abhorrenda. Sed Some men say that lordship sprung from wars. cum ista servitus stat cum libertate virtutum et communiter plus ad illam proficit quam civile dominium, homo liber ex moribus non debet servitutem istam nimis erubescere vel curare. Immo dicit Apostolus I. Cor. VII, 21 :

Servus vocatus es? Non sit tibi cura; sed si potes fieri liber, magis utere. Servitude often more favourable to virtue than mastership. Sed de dominio et servitute dictis modo medio est apud aliquos difficultas. Videtur enim quod peccatum sapiat, quia in statu innocencie et in statu beatitudinis non fuisset; quomodo ergo talis proprietas conducendum non extinguit quodammodo caritatem? Query whether it is right to pay for service. Hic videtur multis probabile quod tam dominium istud quam servitus ista conducticia peccatum sapiat et minuat caritatem; cum maior foret caritas si dominus iste et servus suus plene fuerint unicordes, et uterque ex caritatis plenitudine iuvet reliquum ad pro terre

nascentibus operandum. Unde istud dominium et ista servitus capiunt subdivisionem, eo quod aliud est dominium conducticium, et aliud dominium caritatis, ut Evangelista et ceteri apostoli acceperunt ab angelis servitutem, et angeli ex caritatis instinctu sine ordinatione humana apostolos adiuverunt; et sic si homines et omnes angeli sint paris nature secundum spiritum, videtur quod in beatitudine, caritate non sapiente peccatum, reciproce serviunt sibi ipsis. Sed hoc satis est pro presenti cognoscere quod conducticia servitus atque dominium sunt necessaria nobis lapsis. Ad tantum enim sunt homines tam condicionis servilis quam libere a

Rule and service needed in our fallen state.

4. Cod.: *butiro*. 10. Orta. In cod. sequitur: *Sed titulus iste non est sufficiens nisi primo domino approbante.*

caritate perfecta patrie elongati, quod necesse est quod ultra caritatis regulas medium conducticium illis sapiens sit limitatum. Et ista laboris vel ministerii humani mercacio multum differt a dominio et servitute tercio modo dictis.

5

Capitulum secundum.

Civil dominion
is lawful.

Restat videre ulterius si dominium et servitus dicta hoc modo tercio sint licita ex scriptura; et videtur quod sic, quia Christus deus et homo dominium Cesaris approbavit, nam Matth. XVII, 23 Christus pro parte 10 propria solvit tributum Cesari et Matth. XXII, 21 diffinit quod gens sua *solvat Cesari que sunt illius et Domino solvat debitum quod est eius*; et cum nusquam in scriptura legitur istud dominium generaliter revocatum, videtur

Lords vicars of
Christ's
godhead,

quod istud dominium est a Domino approbatum. Unde 15 Augustinus sepe asserit quod tales *domini sunt vicarii deitatis, sicut sacerdotes servi secundo modo dicti sunt*

priests of his
manhood.

vicarii humanitatis Christi. In cuius signum Gregorius fertur nominasse se *servum servorum*; et istum stilum

Christ came
when the
empire was at
its highest.

servant Pape usque hodie verbotenus. Et in confirma- 20 cionem istius legimus quod Christus elegerat incarnari tempore quo magis floruit istud dominium, ac si deitatis vicarium voluit floruisse, quia aliter generalis omissio reprobacionis istius dominii peccatum in domino sapuisset.

He lived a
poor life

Secundo confirmatur ex hoc quod Christus cum suis 25 apostolis vixit vitam pauperem; et attendendo ad suum duplex dominium non fuit tenentibus Cesaris onerosus.

and probably
helped his
father in
carpentering.

Et sic dicunt multi probabiliter quod ante annum tricesimum ministraverat patri suo. Nam Joseph in arte fabрили eguit ministerio pueri domini Jesu Christi. Sed 30 quia hoc ministerium non est per se virtuosum, ideo quatuor evangeliste generaliter tacent illud.

Apostles
approve of
government.

Et tercio confirmatur ex hoc quod apostoli videntur in fide sue scripture istud dominium et servitutem approbare. Unde I. Petri II, 13, 18 Spiritus Sanctus sic 35 loquitur: *Subiecti estote omni creature propter Deum, sive regi quasi precellenti, sive ducibus tanquam ab eo*

34. Cod.: *servitutem* 3m.

16. Aug. in Question. ex Vet. Test. cap. CVI. Cf. Wyclif, De Officio Regis, p. 12.

missis, ad vindictam malifactorum laudem vero bonorum. Et sequitur: *Servi subditi estote in omni timore dominis non tantum bonis et modestis sed etiam discolis.* Iterum ad Rom. XIII, 1, 2 sic scribit Apostolus: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non enim est potestas nisi a Deo; que autem sunt, a Deo ordinate sunt. Itaque, qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt ipsi, sibi adquirunt dampnationem.* Ubi videtur Paulum docere ecclesiam quod spirituales homines, quos ipse vocat *animas*, debent subici brachio seculari. Secundo videtur quod Paulus edocet quod talis secularis potestas est a Domino ordinata, et tercio videtur quod Paulus asserit quod potestati huic seculari et eius officio stulte resistere foret culpabiliter resistere ordinationi divine. Et hoc verbum movet aliquos ad approbandum istud dominium quantum est elicibile ex scriptura. Unde sequitur in textu Apostoli: *Principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem potestatem non timere, bonum fac, et habebis laudem ex illa; Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time; non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum facit. Ideoque necessitate subditi estote non solum propter iram sed et propter conscienciam. Ideo enim tributa prestat; ministri Dei sunt in hoc ipsum servientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem. Nemini quicquid debeatis nisi ut invicem diligatis.* Ex isto textu patet fidelibus luce clarius quod Spiritus Sanctus dicit in hoc vase electionis quod reges, principes et seculares domini sunt ad puniendum peccata severiter ordinati. Et cum sacerdotes sint humanitatis Christi vicarii, non debent pugnare corporaliter in causa aliqua eis ficta; specialiter cum severa punicio horum dominorum temporalium ad puniendum peccata per temporalium ablaciones et incarcerationes rebellium sit istis dominis satis ampla.

Secundo patet, cum Deus sit summe rationabilis, quod ipse ordinat secularibus dominis media que sunt eis necessaria ad hoc officium, quod in istis sermonibus aptat illis. Et sic sacerdotes haberent conscienciam ex

Priests should not fight.

Christ would not lessen the secular rule of kings.

6. Cod.: *ordinata.* 22. Cod.: *ira.*

17, Rom. XIII, 3—8,

humilitate humanitatis Christi, quomodo ipse noluit
 seculare dominium regum minuere sed potius ampliare.
 Ipsi autem nituntur multipliciter hoc seculare dominium
 eis capere a brachio seculari, et sic indubitanter resistunt
 Dei ordinationi. 5

Lords bound
 to take power
 from the
 Clergy.

Et tercio patet quomodo pertinet istis mundi prin-
 cipibus auferre a sacerdotibus talia dominia coactive.
 In hoc enim facerent ministerium quod Deus eis iniungit;
 et dignificando se ipsos in tali seculari dominio servarent
 caritatem sacerdotibus, sibi ipsis et subditis. Et istud 10
 ministerium potest caritative, faciliter et ipsis utiliter
 fieri; pugna autem in forinsecos seculares qui minarent
 in isto officio est condicionis opposita. Ideo dicit Apo-
 stolus I. Tim. VI, 1, 2: *Quicumque sunt sub iugo servi,*
dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen 15
Domini et doctrina blasfemetur. Qui autem fideles habent
dominos, non contempnant quia fratres sunt; sed magis
serviant quia fideles sunt et delecti, qui beneficii participes
sunt. Hec doce et exortare.

Clergy bound
 to preach the
 right of Lords.

Ex isto textu *vasis electionis* potest elici quod servi, 20
 tam seculares quam ministri, cuiusmodi debent esse
 sacerdotes et clerici, debent fovere seculares dominos et
 nutrire; servi seculares in corporali servicio et tributo
 et sacerdotes domini in iure istius brachii promulgando.
 Et sacerdotes incipiendo a papa notabiliter in isto de- 25
 ficiunt.

Sloth of the
 secular power
 in defending its
 right as
 ordained by
 God.

Secundo notari potest quomodo seculare brachium
 vecorditer se ipsum in isto dampnificat, quia eorum
 officium eis iniunctum a Deo est coactive defendere
 legem et ordinationem Domini Jesu Christi, et specialiter 30
 ne sacerdotes rapiant iniuste a secularibus dominis do-
 minium seculare contra legem Domini. Et tercio pro-
 fundati sunt isti domini in crimine, quod non solum
 faciunt vecorditer iniuriam sibi ipsis et clericis, sed
 communi populo, et specialiter servis suis quos debent 35
 exonerare secundum legem Domini de contemptibili ser-
 vitute. Nam sacerdotes contra legem Dei servos hos
 opprimunt, et reges ac seculares Domini necessitantur
 ipsos opprimere propter dominium quod sacerdotes ab
 ipsis rapiunt. Et antequam principes ministrent Deo 40
 melius in isto officio, non stabit suum dominium in-
 turbatum.

Usurpation of
 clergy make
 lords oppress
 their people.

Et eadem sententia patet in epistola ad Philemonem, ad Titum II° et III°; ad Coloss. III° et IV°; ad Ephes. ultimo et alibi multis locis; quod si adversarii, ut pape, episcopi, fratres vel monachi habent aliquid ex lege
 5 scripture vel ratione contra istam sententiam ad stabilendum suum mardosum dominium, foret illis meritorium et honorificum quod hoc dicant. Sed cum non habent nec sciunt istam sententiam impugnare, debent ut alii ad istud Dei officium seculares dominos excitare. Nam
 10 propter hanc causam *portant gladium* et ad homines tam in viis quam sepibus extra sectam Christi detentos ad misericordem introitum compellendum.

Capitulum tercium.

Expediit ex fide scripture quod sit meritorium seculari
 15 brachio prudenter occupare seculare dominium. Restat videre de servitute sibi opposita relative. Quibusdam autem videtur quod reges et principes cum suis subditis possunt super liberis tenentibus modo quo dictum est in secundo membro licite dominari sed non super servos
 20 condicionis tercie, sicut nec aliqui debent taliter dominio deservire. Et per consequens domini non debent secundum leges humanas fratres suos cogere ad huiusmodi servitutem; et ad hoc faciunt rationes multiplices: Primo quod repugnat principiis fidei et regulis caritatis; nam
 25 Mat. VII, 12 mandat Christus: *Omnia ergo quecunque vultis quod faciant vobis homines, ita et vos facite illis; hec est enim lex et prophete*. Cum ergo homines naturaliter volunt esse liberi et odiunt subici huiusmodi servituti, videtur secundum hanc regulam Christi, que
 30 est una maxima caritatis quod nemo debet adducere proximum et fratrem suum in Domino huiusmodi servituti.

Some say that kings have no right over their subjects except in the second way (i. e. by service done to them).

Because we should do to others as we would be done by.

Similiter, tempore legis gracie moderari debebat penalia
 non intendi: cum Christus ex immensitate gracie se
 35 fecit hominem. Sed tempore legis veteris licuit per sex annos et non ultra Hebreum adducere servituti: ergo multo magis tempore legis gracie non licet homini fratrem suum servituti perpetue mancipare. Nam Exodi XXI, 2, 3 scribitur: *Si emeris servum Hebreum, sex*

Even in the old law a slave was set free in the seventh year.

annis serviet tibi; in anno septimo egredietur liber gratis. Cum quali veste intraverit, cum tali exeat: si habens uxorem et uxor egredietur simul. Cum ergo in lege veteri lex data Hebreis non debet esse nunc rigida sed potius moderari singulis christianis, videtur quod christianus non debet, quantumcunque magnus dominus fuerit, servare perpetuitatem huiusmodi servitutis. Et confirmatur ex hoc quod religio et amor Christi necessitat ad Christi dominium imitandum, sed Christus non necessitavit humanitus servum aliquem sic sibi servire; ergo nec Christi filius ita debet. Sic enim possemus clamare Christo liberius *tu solus dominus*, cum Christus dicat Joh. XIII, 13: *Vos vocatis me: Magister, et Dominus; et bene dicitis; sum etenim.* Mala ergo videtur ratio quare magistratus debet renui, ut Christus precipit Matth. XXIII, 8, quin per idem et hoc dominium coactivum, cum multos necessitat ad mandatum Dei infideliter dimittendum.

God gives large
natural gifts to
children of
slaves.

Similiter, Deus multos servorum filios ditat tam naturalibus quam gratuitis ultra hoc quod remunerat filios liberorum. Cum ergo Deus ad hunc finem dedit illis dona talia, ut secundum ipsa libere serviant Deo suo, videtur quod impedire in illis hoc ministerium foret directe ordinationi Domini obviare. Sed Job IX, 4 scribitur: *Quis ei restitit et pacem habuit?* Nam Jerem. XXXIV narratur quomodo reges et domini Hebreorum tenuerunt suos servos ultra tempus limitatum a iure Domini; sed correpti a Jeremia libertatem pristinam observabant; sed post victi avaricia servos prius dimissos liberos servituti pristinae adducebant. Et ex hoc, ut patet in processu, multipliciter sunt puniti et finaliter in captivitatem Caldeorum translati. Cum ergo Deus sit tam pronus ad premiandum ac etiam puniendum, videtur quod timor pene amissionis patrie moveret dominos ad servitutem huiusmodi dimittendam. Nam quandoque filii servorum multum prosunt populo et filiis liberorum; cum quandoque salvant regna ex naturali ingenio et donis gratie eis datis, ut patet de Joseph, qui in servum venumdatus est et postmodum terram Egypti fame, cuius futuricionem Deus ei ostenderat, liberavit, ut patet Gen. XLI et infra. Quis ergo secularis auderet impedire vel confundere legem Dei?

Hic dicunt fideles conformiter legi Dei, non timentes errorem gentilis dominii, quod in tali dominio crebrius

- fiunt errores contra regulas caritatis. Nam cum spiritus horum servorum sint in natura pares cum spiritibus dominorum et sepe ex humilitate et aliis virtutibus meliores ac tractatus talis servilis sepe impedit ipsos ad plus ecclesie prodessendum: manifeste videtur hominibus quorum intellectus vigilat quod multe servitutes sint contra Deum et contrarie rationi. Quandoque tamen licet secundum caritatis tramitem homines (ut sunt indispositi in naturalibus) tenere in servitutibus plus vel minus. Unde secundum philosophos aliqui sunt servi naturaliter et alii violente. Servi naturaliter ut agrestes quibus deficit ingenium et habent robustitatem corporis ad mecanice laborandum. Et sic contingit reges aliquociens esse servos. Tales autem servos licet ex caritate regulandi ipsos secundum viam ad patriam servituti perpetue mancipare. Unde Exodi XXI, 4—6 scribitur: *Si autem dominus dederit ei uxorem et pepererit filios et filias, mulier et liberi eius erunt domini servi, ipse vero exhibet eum vestitu suo. Quod si dixerit servus: Diligo dominum meum et uxorem ac liberos, non egrediar libere; offeret eum dominus diis et applicabitur ad ostium et postes, perforabitque aures eius fibula et erit ei servus in seculum.* Hunc autem textum quidam sic intendunt quod quidam sunt servi in adopcione positi, qui preeligerent propter suam indisposicionem in ruditate et moribus servire perpetuo domino seculari; et tales servos licet servituti perpetue mancipare, cum caritas sit tales bestiales defendere et nutrire. Sed non video quin peccatum sapiat in seculari domino aliquem servum preter caritatem servituti perpetue mancipare. Unde non video quomodo servandum est pro regula quod iste homo et tota sua generacio servituti perpetue mancipetur. Unde perpetuitas legis humane in talibus implicat communiter dominos in peccata alia graviora.
- Ad primum argumentum in oppositum patet quod nemo debet adducere alium servituti nisi ex caritate, videndo eius ruditatem et indisposicionem ingenii; et sic diligeret dominus servum illum sicut diligeret semetipsum, quia ipso sic indisposito a natura optaret per viam rationis quod sic a prudente domino sit adductus.

No doubt men are wrongly kept in slavery and evil is caused by it.

But some men are fitted for servitude.

It is right to keep in servitude those who are fit for nothing better,

but W. does not think that any race should be given into perpetual servitude.

A man should only make man serve him out of charity.

18. Vulgate: *domini sur.*
marg.: 1.

22. *fibula.* Vulgate: *subula.*

35. In

Et patet responsio, negando propositiones que posterius assumuntur.

Free tenants
more profitable
than serfs.

Ad secundum patet ex dictis quomodo dominus secularis debet esse misericordior tempore legis gracie quam fuit in lege veteri; et sic ex maiori caritate debet tractare secundum rationis tramitem servum suum, specialiter cum habendo tenentes liberos plus prodesset sepius ad redditus augmentandum et in necessitatis articulo ad dominos adiuvandum; cum servi ex ruditate sepe confundunt semina, et nichil aut parum proficiunt ad iuvandum dominos suos in alio servicio quocunque.

A man may be
given into
servitude for
life but not his
whole
generaciō.

Patet autem ex predicta lege Exodi, quomodo licet adducere hominem perpetue servituti. Perpetue dico pro sua periodo, sed non est lex rationis quod homo et tota sua generacio quantumcunque Deus ipsam habilitet, tali servituti perpetue mancipetur; nec hoc dicitur lege Dei. Et patet cum quibus paribus et quali perpetuitate licitum est servitutem huiusmodi observare.

No one should
long for those
powers which
Christ had only
from the
hypostatic
union,

Et quantum ad confirmationem, patet quod Christus servavit multa et a multis se abstinuit, ad quam perfeccionem seculares domini non attingunt nec attingere possunt. Status enim talium secundum quendam gradum inseparabiliter est superbus. Ideo sacerdotes Christi qui caritative renunciant tali dominio sunt alciore in celo quam hii domini qui usque ad finem vite in tali dominio perseverant. Et sic quidam reputant quod David renunciavit tali dominio ante mortem. Unde fideles debent sequi Christum et non contendere quod sint simpliciter sibi pares; et illas proprietates, quas habet pure ex vi ipostatice unionis, nemo alius debet appetere. Alias autem secundum virtutes communes sibi et aliis suis fratribus quilibet christianus debet distancius vel propinquius ipsum sequi. Cum ergo peccator valde ingratus domino habet remissionem servitutis huiusmodi, et manet pena ad precavenda peccata alia in futuro, quare non debet secularis dominus tractare secundum ista Christi vestigia servum suum?

but follow him
in those virtues
which are
human.

Faithful men
oppressed
should suffer
patiently,

Ad tercium patet fidelibus quod concludit. Immo peccatum contra hanc fidem debet solercius precaveri, verumtamen homines sic tractati civiliter, quantumcunque in donis Dei gratuitis et gracia Christi resplendeant, debent humiliter iniurias istas pati, et per passiones

huiusmodi debent communiter plus mereri quam in aliis officiis nunc laudatis. Sic enim meruerunt Christi martires paciēdo, et sic docet Petrus *dominis et discolis* subici paciēdo. Sed ex istis non innuitur quod isti
 5 crudeles domini a crimine sint immunes. Et talis obediēcia et non generaliter obediēcia istorum privatorum ordinum est laudanda. Unde superbi sunt qui servitutem huiusmodi erubescunt et non humiliter persecucionem huiusmodi paciuntur, cum Christus ordinavit
 10 genus suum pati quadragentis annis servitutem huiusmodi in Egipto, ut patet Gen. XV. Et patet quale dominium debet appeti a domino seculari et quomodo servitutem iniustam servus Christi humiliter debet pati. Et ista est sententia apostoli de Onesimo in epistola
 15 ad Philemonem et alibi multis locis.

but this does not lessen the sin of their cruel lords.

Capitulum quartum.

Sed contra ista obicitur: primo quod, si unum relativorum positivorum sit licitum, tunc et reliquum; sed
 20 ergo et civiliter dominari.

It is argued: If it is right to serve, it must be right to rule.

Quamvis autem peccatum et pena peccati quodammodo relative se habeant, et pena peccati est iustissima a prima iusticia ordinata, tamen peccatum non est creatura vel positivum aliquid sed se habet quodammodo privative. Sed sic non se habent civile dominium
 25 et servitus secularis.

Negative nature of sin.

Hic dicitur quod utrumque istorum sapit quodammodo peccatum, sicut quilibet status nature lapse quem Dominus non accipit. Quia attendendum ad statum
 30 quem homo haberet pro statu innocencie et ad statum integrum quem homo servat pro tempore lapsus, quilibet talis status nature lapse sapit quodammodo peccatum, sicut non omnino sine defectu ex integro servat illum. Et hinc discipulus quem diligebat Jesus dicit I. Joh. I, 8:
 35 *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est.* Quia tamen seculare dominium a statu innocencie plus remotum est propinquius lapsui in peccatum superbie, cupiditatis et impietatis, ideo significanter dicitur communiter quod omne

In our fallen nature every state is tainted with sin.

Dominion tends to pride &c.

Christ was
neither lord nor
slave.

civile dominium sapit peccatum. Et patet ad argumentum quod assumptum est catholice concedendum; verumtamen quamvis tam civile dominium quam civilis servitus sint meritoria, tamen utrum istorum sapit peccatum quodammodo veniale. Et hinc Christus neutrum istorum 5 assumpsit; quia, licet fuit dominus sine peccato et servus a ministerio, non fuit tamen servus civilis vel dominus secularis, quia ista requirunt operam que dedecet dominum Jesum Christum. Et propter istam difficultatem in hiis relativis docet Apostolus pulcre ad Coloss. III° 10 et IV° quomodo istud dominium et ista servitus se haberent: *Servi, inquit, obedite per omnia dominis carnalibus*, hoc est tam spiritali obediencia quam corporali, *non ad oculum servientes quasi hominibus placentes sed in simplicitate cordis timentes Deum. Quodcumque* 15 *facitis, ex animo operamini, sicut Domino, et non hominibus: scientes quod a Domino accipietis retributionem hereditatis. Domino Christo servite. Qui enim iniuriam facit, recipiet id quod inique gessit, et non est personarum acceptio apud Deum! Domini, quod iustum est et equum,* 20 *servis prestate, scientes quod et vos dominum habetis in celo.* Ex isto textu Apostoli patet luce clarius quod non hic servatur hec servitus vel hoc dominium sine defectu vel peccato multiplici. Et tamen contingit homines dolere de sua fragilitate et isto peccato, et meritorie gerere 25 status istos, per unam autem morulam, antequam anima separetur a corpore, sed non in ista vita communi contingit homines tales vivere sine peccato huiusmodi actuali, si tunc cessabit officium istorum statuum; et sic contingit homines mereri amplius et ad beatitudinem 30 ulteriorem provehi quam in statu innocencie veherentur. Immo dicit Apostolus ad Rom. V, 20: *Ubi habundavit delictum, superhabundavit et gracia.*

A man may not
wilfully do the
least sin.

Then he ought
not to accept a
state in which
he must sin.

Secundo obicitur quod homo non debet pro toto mundo salvando facere peccatum minimum et veniale. 35 Si igitur neuter istorum statuum posset servari sine peccato, videtur quod neutrum istorum pro toto mundo homo acciperet; nec valet excusacio qua dicitur quod homo facit hec peccata propter bonum meriti inde sequens; quia ad Rom. III, 8 scribit Apostolus: *Sicut,* 40 *aiunt quidam nos dicere; faciamus mala ut eveniant bona quorum dampnacio iusta est.* Et infra in VI° capitulo 12°

scribit: *Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato ut gracia habundet? Absit.* Pro intentu verborum subtilium huius apostoli notandum quod iste terminus *ut* significat in proposito circumstanciam cause finalis; ac si apostolus
 5 intenderet quod non debemus peccare, intendendo meritum inde sequens, quia si intenderemus hoc medium ad hunc finem, tunc stulte et illicite pro hoc fine habendo voluntarie peccaremus, quod non capit excusacionem. Ideo subticendo peccati propositum bonum meriti optaremus,
 10 et quod non sufficimus hic nisi defectibiliter operari assidue doleremus. Unde Apostolus II. Cor. V, 2, 3: *In hoc ingemiscimus, habitationem nostram que de celo est, superindui cupientes, si tamen vestiti, non nudi inveniamur.* Debemus itaque ingemiscere quod non sufficimus hic,
 15 viando post lapsum, facere facta nostra sine peccato. Sed si hoc moneret quod non debemus facere opus aliquid quod peccatum sapiat, non debemus hic post lapsum statum aliquem observare. Debemus itaque intendere Deum honorare et ecclesie sue proficere; et non
 20 proponere peccare, sed dolere quod ex lapsu necessitati sumus in vita sensibili sic peccare. Et cum hoc debemus sperare de Dei misericordia, quod mediante merito Christi et sua gracia veniemus ad patriam, ubi Deo sine defectu aliquo serviemus. Propter talia dicit Petrus,
 25 II. Petri ultimo: *Carissimus frater noster Paulus secundum datam sapienciam scripsit vobis sicut et in omnibus epistolis loquens in eis de hiis, in quibus sunt quedam difficilia intellectu que indocti et instabiles depravant, sicut et ceteras scripturas, ad suam ipsorum perdicionem.* Non enim
 30 secundum istos apostolos debemus intendere peccare, ut bonum inde eveniat; sed unum bonum debemus ordinare ad aliud inducendum. Doleant ergo fideles quod non sufficiunt omnino sine peccato in isto dominio vel servitute servire domino Jesu Christi; et notent in quo
 35 est defectus, et illum caveant quantumcunque possent, ut ad Ephes ultimo similia verbis prioribus scribit apostolus: *Servi obedite dominis carnalibus cum timore et tremore in simplicitate cordis vestri sicut Christo, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes sed ut*
 40 *servi Christi voluntarie facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate servientes, sicut domino et non hominibus, scientes quod unusquisque quodcunque*

But if we go thus far, we fallen creatures can accept no state at all.

fecerit bonum hoc percipiet a domino, sive servus sive liber. Et vos domini eadem facite illis remittentes minas, scientes quod et illorum et vester dominus est in celis, et personarum acceptio non est apud Deum.

Men as masters
and servants
are bound to
keep this law
of love, but do
not.

Constat autem ex fide scripture et rationibus quod 5
domini seculares debent ad servos se habere taliter et
econtra. Et constat iterum ab experientia et discrasia
humani generis quod homines sunt indispositi ad ser-
vandum integre hunc amorem. Tunc enim sine titulo
dominacionis talis homines plus vel tantum proficerent 10
suis fratribus sicut modo. Sicut I. Regum VIII legitur
quomodo Deus propter petitionem regis ut habent
gentes filiis Israel est iratus; rex autem principium est
gentilitatis, ideo videtur secundum legem Domini quod
cessare debet huiusmodi dominium seculare; aliter enim 15
non diceret Deus secundum prophete vaticinium: *Dabo
eis regem in furore meo.*

Kingly power
is 'a malo',

Hic sepe dictum est quod regalia et secularis potestas
huiusmodi est a malo; quia stante ex integro statu
innocencie et subducta prevaricatione humani generis 20

but is ordained
because of our
hard hearts.

non fuisset. Sed Deus misericors, videns duriciem cordis
et rebellionem in homine, dominium istud ordinaverat
pro medicina humani generis. Ideo sicut seculares
domini, qui ex ista flagellatione superbiunt, sunt nota-

Lordship not to
be resisted.

biliter increpandi, sic servi et specialiter sacerdotes qui 25
in isto ordinacioni Dei resistunt, sunt amplius puniendi.
Non autem intelligit fidelis quod Deus in hoc facto fuit
ad literam furiosus vel vacuus ratione, sed scivit quo-
modo necesse est istam rebellionem esse in humano
genere, et ordinavit seculares dominos, ut subditis 30

Kings are a
medicinal
whip.

medicinaliter sint flagellum. Et necesse est quod ad
ultimum in die iudicii cesset potestas huiusmodi coactiva,
cum propter suam imperfeccionem non intrat patriam.
Sed omnino culpandi sunt clerici qui non docent sed
impediunt istam Dei ordinacionem tam opere quam 35
sermone. Omnes enim clerici et specialiter iste secte
quatuor debent esse pauperes instar Christi.

Capitulum quintum.

- Restat videre naturaliter de dominio ac servitute que in clericis magis fetet. Secte autem he quatuor ex cautela diaboli maiorem servitutum in seculares dominos
 5 introducunt, et specialiter in hoc quod ipsos vecordant ad Dei ordinanciam defendendum, ut incipiendo a papa: Ipse lege Christi exigit quod in regaliis exteris citat et precipiat *quod quecunque persone sub regum dominio quantumcunque Deus eos incarcerat, compareant in tempore*
 10 *brevi quod limitat suis iudicibus responsuri.* Clerics claim wrongful lordship. Allusion to W's. sickness.
- Sic autem contingit Romanum presbiterum insanire quod mittat in Angliam clericis quos contempnit, ut respondeant infra tempus modicum suis cardinalibus, iudicibus inimicis et vel machinetur hanc stultam cautelam
 15 diaboli quod Romam veniant, vel ubicunque papam esse contingit, sub pena crudelissima responsuri. Sic enim contingeret papam regnicolas quoscunque regum destruere et depauperare regna tam pecunia quam personis.
- 20 Iterum, cum non tantum rutilat sua sapiencia, ut destruat in regnis latrunculos, videtur quod necessitare vendicat fideles, ut per vias abruptissimas et periculosissimas tam corpori quam anime capiant iter suum. Christus autem non vendicat huiusmodi potestatem.
- 25 Iterum contingit quod Deus necessitat citatos illos ex infirmirtatis vel debilitatis impotencia quod infra tempus datum et usque ad diem iudicii non poterunt per tantam distanciam laborare. Cum ergo Christus ipsis precipit quod non sic laborent ad illam distanciam, et papa
 30 crudeliter mandat oppositum, patet quod in hoc ipse induit habitum Anticristi. Cum nemo posset esse Christo magis contrarius quam tam dominative mandando oppositum illius quod Christus tam realiter precipit in effectum.
- 35 Iterum, quod patet irrationabilitas huius mandati, evidet via multiplici; nam papa de valde possibili potest interim in inferno condemnari. Que igitur prudencia citare hominem, dum nesciat quorsum, sicut nescit de prefixo termino, ubi erit, specialiter si sit vivus vel
 Pope summons to Rome or elsewhere makes men travel by dangerous roads. Man summoned may be weak or ill. Pope may be gone to hell before the man comes.

mortuus, vel a dignitate sua depositus et in carcere violente reclusus. Nec habet ista citacio fundacionem aliam nisi quod Christus accipiendo baptismum aquaticum venit humiliter ad Baptistam, ut patet Joh. 1° et Matth. III°, ideo Anticristo pertinet procedere per viam contrariam.

Pope makes bishops and emperors swear fealty to the (holy) see.

Iterum, pro ista servitute securius inducendo dicitur quod papa facit episcopos et prelatos alios usque ad fratres et cesares, reges et alios seculares eis subiectos iurare fidelitatem secundum suum arbitrium illi sedi; et sic diabolus per hanc cautelam subiugat suo vicario Anticristo quasi totum mundum, supponendo tanquam fidei principium quod non potest errare, dando fidelibus citacionem aliquam vel mandatum. Istam ergo servitute[m] diaboli fideles excuterent a seipsis, cum nec fundatur in scintilla rationis vivacis nec in potestate seculari. Cognoscere quidem debent fideles quod nisi obstant parvis principiis Antichristi ipsa magna inconveniencia introducunt. Quis ergo non defenderet libertatem in qua Christus posuit gregem suam? 20

The summoned can write their faith to Rome.

Iterum, citaciones tales notata causa possunt faciliter in Anglia terminari, cum citati volunt humiliter detegere et mittendo scribere ad Romanam curiam fidem suam. Que ergo ratio citandi tales incarceratos domini pro hac causa? Certum quidem est ex fide quod apostolus non habuit potestatem a Deo nisi ad edificacionem, non destruccionem ecclesie vel persone. Et si diabolus hanc potestatem simulaverit in ista ficta simulacione est faciliter convincibilis esse mendax. Ideo cum fidelis debet in illo casu, quod precipitur, obedire Domino Jesu Christo; sanum concilium atque catholicum videtur hominem tenere se domi et humiliter petere suffragium domini Jesu Christi. In ipso enim clamamus *Abba, Pater*, qui est mirabilis *episcopus animarum*. Et martirizacio ista diaboli est longe crudelior atque callidior quam martirizacio facta per seculares in ecclesia primitiva. Immo libera nos domine ab isto periculoso tempore et venenosis sagittis emissis de pharetra Antichristi. Eya milites Christi, servate viriliter datam vobis libertatem a Domino; 35

A man should stay at home and ask help of the Lord.

Exhortation to lords to defend themselves.

7. In marg.: 5. 21. In marg.: 6. 29. Cod.: cum nullus fidelis.

22. Cf. Epistolam mag. Joh. Wyclif ad Urbanum VI, de non veniendo sibi ad cit. suam supra pag. 1.

non solum quoad bona fortune vel corpora sed quoad animam et virtutes. Antichristus enim licet stolidus vendicat dominari omnibus istis tribus.

Iterum, vindicare debet catholicus ex titulo misericordie subsidium a sano concilio regis sui, nam tanquam certum supponitur quod papa non habet potestatem tantam super corpus hominis regis legii ut rex habet; quis ergo Achitofel prohiberet quod rex mandet tali suo legio ne ad pape mandatum tali discrimini se convertat? Si autem papa plus et principaliter dominatur super homine regis legio quam rex ipse, cum potest esse inimicus regis et regni, ut nuper contigit in effectum, videtur quod papa habet potestatem in cunctos regis regnicolas, in regem et regnum proprium rebellare. Ideo certum videtur quod rex habet plus principalem potestatem super corpore hominis sui legii quam iste episcopus ratione ecclesie. Aliter enim Constantinus concessisset Silvestro ad destructionem sui imperii principalem dominium super singulos suos legios; sed certum est quod nec istud potuit nec papa debuit acceptare tale dominium. Sicut ergo rex potest et debet servare in suo regno aurum vel iocale, licet pro ipso papa mandaverit, sic et hominem suum legium, cum in casu sit regno tam necessarius ut hoc aurum; specialiter dum papa non habet aliquid contra hunc clericum nisi quod legem Dei et ius regni publicat contra refugam Antichristi. Nec graviter ferat catholicus quod fidelis sic postulat humanum subsidium, propter illud Jer. XVII, 5: *Maledictus qui confidit in homine et ponit carnem brachium suum*, quia debemus in Deo confidere, principaliter credendo indefectibilitatem sue misericordie tanquam fidem. Sed in homine suppositive et ministrally possumus confidere citra fidem; cum confidendo principaliter in Deo quod moveat suum organum ad in tali iusticia pertinente magnatibus adiuvandum; possumus ad hoc per fideles evidencias homines inclinare. Et unum credimus: quod quicumque Achitofel consuluerit regem ad oppositum est proditor, a fide et utilitate exorbitans regis sui. Necesse tamen habemus, percepta multitudine scolarum Antichristi, in Dei adiutorium figere fidem nostram.

The king may forbid the man summoned to go.

Pope may have nothing against the man, but that he publishes the law of God and of the realm.

Not wrong to invoke the help of man.

8. Achitofel. Cf. De Potest. Pape, p. 148, 197, Pol. Works I, p. 255 = Consiliarius malus.

Capitulum sextum.

Servitudes of
many kind
spring from the
Pope.

Bishops
summon men
without licence
of the king.

The king has
seized
temporals for a
less offence.

Lords think
themselves
bound to defend
these traitors.
This is a
horrible slavery.

It is a slavery
that lords are
obliged to pay
heavily these
satraps.

Monks occupy
lordships to the
hurt of the
realm.

So do canons.

Friars bring
lords into
servitude.

A capite autem isto scaturiunt servitutes abhominabiles tam dominis secularibus quam vulgaribus a quatuor partibus secte sue. Episcopi quidem tenent communiter contra reges suos et dominos cum presidio Antichristi, ⁵ cum proni sunt cum gravibus servis suis citare personas regis legias, regis licencia non petita; ac si intenderent quod ex Antichristi dominio ipse est colendus et metuendus supra regiam potestatem. Et revera pro culpis plus levibus accepit rex sepe in manibus suis temporalia ¹⁰ sui episcopi, que improvide sibi dedit. Et sic episcopi dicuntur sepe vendere peccata populi, non tollere sicut Christus sed abscondere in regno propter pecuniam peccatorum gravedinem, ut patet tam de sacerdotibus quam plebeis. Nec carent speciales famuli sui privatis vel ¹⁵ publicis spoliacionibus regnicolarum; quas necesse est in regis iniuriam redundare. Et tamen, non obstantibus istis, domini sunt per ipocrisim adeo captivati quod necessitantur defendere proditores Dei et hominum, quod est horrenda servitus inter omnes. Nam Exodi primo ²⁰ legitur de filiis Israel quod captivati sunt in servitute colligende palee ac faciendi tegulas atque lateres, ultra alios serviles populos de quibus legimus, et tamen fuerunt liberi quoad anime servitutem. Sed hec adinventio Antichristi necessitat ut fideles ipsam capiant ut fidem ²⁵ credendam; et ista est horribilior servitus quam aliqua alia corporalis, sicut horrenda servitus est quod domini necessitantur dare hiis satrapis sumptuosa stipendia ad se ipsos et populum seducendum.

Et in monachis est nimis horrenda servitus quod infra ³⁰ regnum sine regis recta licencia occupant tot regis dominia, in dampnum non modicum regni et fidelium pauperum legiorum, qui bonorum illorum secundum legem Dei et hominis forent participes. Et eadem est consideracio de canonicis et aliis quibuscunque clericis, ³⁵ qui contra legem Domini sunt ditati.

De Fratribus autem in quatuor sectis dilatatis necessitantur domini per ipocrisim ipsos intra regnum defendere, et suos tenentes simplices et pauperes spoliare; et tamen per ficta mendacia inducuntur in capitulum ipocritare, ⁴⁰ ut *excolunt culicem et deglutinant camelum*; cum necessi-

tantur credere quod pium et devotum est istos Antichristi filios, quos noviter adinvenit diabolus, defendere et nutrire, sed de lege Christi, quam mandat suis pauperibus, et aliis preceptis decalogi cum suis virtutibus non curare. Et ista est servitus quam homines omnes debent ex mandato Domini propter periculum anime precavere. Et sicut peccatum primi hominis fuit eo gravius quo levius excludi poterat, sic ista desidia potentatum videtur eo gravior quo facilius posset excuti et ipsi libere servire Domino Jesu Christo. Sicut enim legitur in Anglia de servitute per Dacos inducta, sic quod viris ad extra laborantibus uxor et Dacus in suis domibus iocarent, sic videtur modo de Anglicis quoad Fratres quod, ratione laborante in extrinsecis, Fratres ut Daci illudunt sensibus et quoad animam seducunt homines in errorem. Non loquor hic de magis abhominandis criminibus, sed notum est fidelibus quod sensus rationi traditur in uxorem. Recolerent itaque fideles de verbis que Petrus edocet I. Petri II, 15: *Sic est voluntas Dei, ut benefacientes obmutescere faciat imprudencium hominum ignoranciam quasi liberi et non quasi velamen habentes malicie libertatem, sed sicut servi Dei.* Ecce autoritas operandi, cum hoc sit voluntas Dei. Nec dubium quin sonat in beneficienciam homines subtrahere subsidium et consensum ab inimicis Domini Jesu Christi, et specialiter ab hiis sectis quatuor, que non *per ostium sed aliunde* ascenderant et sic sunt in domo ecclesie ut *latrones*. Nec dubium quin sunt homines imprudentes, quia sectam Christi faciliorem gratis dimittunt et cum legibus aliis falsis atque superfluis se intricant. Nec dubium quin sequendo legem Christi rationabilem et facilem in suis limitibus fidelis obmutescere facere posset faciliter hoc singulos imprudentes, et specialiter non consensiendo illis antequam sectam suam vel opera fundaverunt lege Christi; tunc enim posset regnare Christi libertas, ubi modo per privilegia et falsas consuetudines libertas peccati introducitur ut velamen. Sed tunc homines servire possent libere domino suo et non necessitari ad sic serviendum culpabiliter Antichristo. Et sic notata tota illibertate qua populus istis sectis quatuor oneratur, et tota libertate quam Christus contulit, antequam iste secte fuerant introducte,

Right to
withdraw help
from these
sects, who have
climbed up
another way.

These sects
begin by
deluding the
sense and
afterwards
attack the
reason.

Antichrist says
that no state is
expressly
founded in
God's law.

invenire posset fidelis faciliter gravamen sui dispendii, et media per que ecclesia Christi ad libertatem pristinam reduceretur. Et cum omnes hee secte incipiunt a sensu hominis, sicut diabolus temptare cepit per feminam, et illulis sensibus per suam perfidiam aggrediuntur, ut de- 5
cipiant postmodum rationem, tiriaca est ut fidelis stet stabilis in fide Domini Jesu Christi et non credat hiis novitatibus nisi fundate fuerint lege Dei. Sicut enim homo deceptus fuit per falsas fabulas patris mendacii, sic seducit genus hominum per fictas huiusmodi novitates. 10
Cum autem corpus movetur per animam, necesse est quod anima sic seducta corpus moveatur ad multas illicitas acciones. Facile autem est fideles solvere fallaces argucias Antichristi, ubi arguit descendendo ad vitam et statum singularem quod ipse non expresse in lege 15
Domini est fundatus. Qui inquit, si hee secte quatuor expresse in lege Domini fundate non fuerint, non propterea sunt dampnande, quia tunc nullus status singularis hominis deberet vivere in hoc mundo. Sed discant tales discoli imprudentes quomodo Deus significancius ordinat 20
communia magis bona; et sic, docendo per vitam et opera et dimissiones obligationis frivole novitatum, quod homines servant congrue sectam Domini in communi, docetur infringibiliter quod vivunt in statu a Deo ordinato. Reputamus tamen quod homo non potest incipere 25
istam fidelem sententiam, nisi contra Antichristi discipulos subiciat se martirio vel persecucioni multiplici atque gravi.

Explicit tractatus de servitute civili et dominio seculari.

De Vaticinatione seu Prophetia.

De Prophetia.

Cum secundum sanctos spectat ad officium doctoris
evangelici prophetare et socii mei prophetant ex dictis
5 Merlini, Hildegardis et vatum similium extra fidem
scripture de statibus membrorum ecclesie militantis,
motus sum etiam sed fideliori evidencia prophetare.
Dico ergo quod quamdiu clerus ecclesie manserit sic
gentilitati commixtus et fimo temporalium irregulariter
10 inpinguatus, non deficient ab ecclesia pugna, pestilencia
et alie plage in evangelio prophetate. Probatum sic: Omnes
dicte tribulationes originantur peccato, ut patet ex fide
scripture; sed precipuum seminarium peccati populi est
dicta irreligiositas sacerdotum, ergo conclusio. Sunt,
15 inquam, sacerdotes, sed curati precipue, speculatores
castrorum ecclesie, pastores ovium gregis dominici et
capitanei christiani exercitus contra dyabolum ut dux
belli; primum patet Ezechielis XXXIII, 7, cum ad eos
spectat *in specula* scripture contemplando quiescere et
20 pericula castrorum Dei vigilanter et premunitorie pre-
videre. Sed illud officium nimis evacuant distractiva
tradicionis humane gentilitas et soporativa mundanorum
fertilitas. Quis, inquam, dubitat, quin cleri commixti
inter gentes edocti opera eorum secundum sapienciam
35 mundanam, que est terrena, animalis et dyabolica, sunt

Vogue of false
prophets.

The clergy
should be as
watchmen.

4. EF: *ex dictis* deest. 5. AB: *ex fide*. C: *ex fidem*. 8. DEF:
igitur; ib. E: *quod* deest. 10. B: *deficiat*. 11. Codd.: *alia plaga*
prophetata. C correxit: *alie plage prophetate*. 12. C: *originantur ex*.
13. F: *populi* deest. 14. DEF: *igitur*. 16. F: *et pastores*. 20. B:
Dei deest.

5. De Merlino cf. *San Marte*, Die Sagen von Merlin mit . . .
der Prophetia Merlini des Gottfried von Monmouth und der
Vita Merlini. Halle 1853. De Hildegarde abbatisa cf. Pol. Works
I, 57. English Works ed. Matthew 492. Trialogus 338.

ad sapiendum vel docendum spiritualia divine influencie incapaces? Quis insuper dubitat quin decursus *in carecto* fluminis Egipti cum filia Pharaonis sit indispositus tam ex loci bassitudine quam ex contractu litargie ad pericula spiritualia speculandum. Ideo non mirum si hostes 5 spirituales inopinate ad confusionem populi ponunt insidias, cum porte, hostia et fenestre castrorum ecclesie cum inermite soporate iacencium sunt aperta.

They do not fulfil that office. Quoad secundum de pastoralis officio patet ex evangelio Johannis X, 9 quomodo oportet bonum pastorem 10 *in sanis pascuis* ante oves suas incedere et sagaciter quoad morbos et lupos curare sive defendere. *Pascua* autem semper virencia sunt veritates scripture sacre, aque clare que currunt cum silencio eius doctrine. Aliena autem dogmata sunt *aque turbide*, ut patet Ysai. VIII. Si 15 ergo pastor nedum mutatus sit in mercenarium sed in lupum, si pascua mutantur in herbas putridas atque mortiferas, si aqua viva que in vitam eternam saliret bibentibus convertitur in paludes, et omnino si pastor per abrupta graditur non sanans oves vel protegens sed 20 omnino contrarium, dans eis exemplum audacie in omni facinore et exemplum vecordie in omni milicia bellorum Domini, necesse est ut oves fragiles precipitentur sub tali pastore et pereant ac in edos saltantes vertantur ob errorem regiminis Antichristi. Revera optacius foret 25 eis habere naturale ingenium cum lege Domini, et impulsu ac tractu summi pastoris, subducto omni ducatu huiusmodi seductoris, potissime cum eclipsat lumen fidei, captivat naturale ingenium, et omnino precludit subditis salutare iudicium, dogmatisans quod omnino 30 debet credi ac obediri sibi ac suis complicibus suspensio de illis iudicio naturali; in quos gravius foret offendere quam in Christum et totam multitudinem angelorum; quod convincunt ex isto quod illi qui peccare non potuerunt gravius puniunt in eorum obedienciam delin- 35 quentes. Ve populis luce veritatis relicta sic misere per ypocrisim excecatis.

They should be good shepherds, but are often hirelings who lead their flock by foul waters.

2. ABC: *decursus incorrectus*. Cf. Exodi II, 3. 8. ABCF: *sunt apta*.
 12. EF: *ac lupos*. 14. AB: *silencio sunt doctrine*. 14, 15. AB: *aliena*
autem eius. 16. DEF: *igitur*. 20. ABC: *obrupta*. 21—22. ABC:
in omni — vecordie twice. 22. AB: *malicia*. 23. ABCF: *precipitent*.
 24. B: *ac pereant ac*. 27. E: *subductu*. 30. F: *a subditis*.
 31. DEF: *et suis*. 33. B: *quam Christum*. 34. ABC: *conviciunt*.
 35. EF: *inobedienciam*.

15. Rectius Jerem. II, 18.

Quo ad tercium de exercitu a tali capitaneo sic minato patet ex dictis quod oportet ipsum pugnare proditorie et per consequens dampnabiliter contra se ipsum et Christum. Cōdicio namque est calcitrancium contra
 5 veritatem in ypocritas invincibiliter pungitivam, quod de quanto plus reluctantur in ipsam, de tanto impetunt gravius in se ipsos et seminant inter se semen discordie. Patet de dyabolis, qui de quanto pugnant atrocius contra veritatis rivulos, de tanto plus in se ipsos offendunt
 10 gravius et plus de pena ac desolacione perpetua sibimet thesaurisant. Oportet enim quod veritas falsitatem superans observat penam proporcionabiliter ad delictum. In cuius signum postquam quartum regnum scilicet Romanum imperium sic maculavit ecclesiam iusto Dei iudicio ab
 15 intra et ab extra destruitur. Et secundum Augustinum erit consummata destructio per complices Antichristi, ut alias exposui secundum prophetiam Danielis II° quam Christus precepit, ut is *qui legit intelligat*.

They are an army that fights against Christ.

They are laying up punishment for themselves.

Potest autem in confirmationem dicte prophecie adduci triplex ratio: prima per hoc quod ubi Christus
 20 rex pacificus nulli vere dominacioni civili fuit contrarius sed conformis, Antichristus ypocrita callide subtrahit a condicione pure elemosine ad condicionem capitalis secularis domini maiorem partem imperii; que domi-
 25 naciones cum sint superhabundanter contrarie, manifeste sequitur quod augere dominacionem monstruosam in clero foret dominacioni seculari que est licita repugnare.

Antichrist's claim to rule.

Similiter, necesse est subditos infirmiores illi imperfectioni intendere cui viderint suos prepositos intendentes.
 30 Cum igitur inordinata affectio honoris mundani ac temporalium sit causa precipua istorum bellorum atque discordie affectioque cleri et studiosa operacio sit viis et modis circa talia occupata, necesse est ut symplices symialiter sequentes sint cupide pugnis et litibus pro
 35 talibus contententes. Sed in hoc secundum propheciam evangelii minatur regnorum destructio.

Their example misleads their subjects.

6. B: *de quanto populus*; ib. ABC: *reluctatur*. 7. AB: *ipso*.
 12. ABC: *observet*. 14. DE: *iuste*. 17. ABCF: *quem*. 18. DE:
precipit. 21. DEF: *sit contrarius*. 26. DEF: *dotacionem*. 28. E:
infirmiores. 30. ABC: *Cum tamen ordinata*; ib. B: *honoris humani*.
 32. ABC: *a studiosa operatione*; ib. *sit*. ACDEF: *sit*. B: *viis* deest.
 35. A: *condentes*. E: *contententes* deest.

17. Cf. Opus Evang. III, 131 et Sup. Matth. XXIV, Cap. III.
 18. Matth. XXIV, 15.

Bad spiritual
food leds to
wars.

Similiter, nedum cibus corporis sed omnino cibus anime ex mala qualitate excitat populum ad discordias et ad bella. Sed talis venenosus cibus paratur populo per patres prepositos ex indisposicione cesarea alteratos; ideo necesse est fructum pestiferum inde sequi, nam ⁵ dati patres sunt filii edocti regis superbie *filio petenti panem dare lapidem, petenti piscem dare serpentem*, et contra doctrinam evangelii petenti ovum porrigere scorpionem. Oportet ergo quod ista toxica foveat discordias atque bella. 10

The clergy
should proclaim
this.

Et istam sententiam publicaret clerus in populo propter tria: primo quia debet dici catholice propter amorem correccionis fraterne, omnis autem caritas debet incipere a se ipsa, patet quod clerus ex amore quo se ipsum diligeret medicinam istius confessionis fidelis de- ¹⁵ tegeret. Sed Matth. X, 36 dicit Christus: *Inimici hominis domestici eius*.

Secundo, quia secundum beatum Crisostomum in clero ubi est error gentilis plus fervidus debet fortis athleta propter maius periculum primo incipere: clerus, peri- ²⁰ culum detegendo et, quod est facile, hastas arundineas, que videntur contrarie confringendo, secularis dominus veritatis precones a persecucionibus corporalibus prote- gendo et detectam sententiam effectualiter exequendo, consiliarius vero ut confessor et predicator christiane ²⁵ fidei ad modestam operam suggerendo. Et exemplar in istis est Jesus noster rex legifer et sacerdos qui incepit correccionem sue ecclesie a sacerdotibus minus malis.

Et tercio, quia cum in hoc fit sponse Christi et sic Christo maior iniuria, illam purgando atque contrarium ³⁰ privilegium defendendo forent maior laus a Deo et premium cumulata. Hoc autem tenetur clerus procurare, suam stultam degradacionem humiliter confitendo, et dominus temporalis corrigere suam cecam culpam satisfaccione contraria corrigendo. Si enim excommunicamus eos tam- ³⁵ quam sacrilegos qui iocalia et thesaurum ecclesie iniuste auferunt, quanto magis cum status expropriacionis quem

2. ABC: *excitavit*. 4. B: *altercatas*. 5. *inde sequi*. ABC: *insequi*.
9. DEF: *igitur*. 12. AB: *primo cum*; ib. F: *dici autonomatice*.
13. B: *maiorem correccionis*. 14. *patet*. DEF: *post*. 16. F: *hominis*
deest. 19. *debet*. E: *sed*. 20. F: *cleri*. 24. *detectam*. DE: *ecclesia*.
27. F: *est* deest; ib. F: *incipit*. 29. *fit*. ABCF: *fuit*; ib. AB: *et* deest.
31. ABC: *foret*. 37. F: *quam magis*; ib. B: *appropriacionis*.

Christus instituit, secundum quem copiosius caperemus
radium influencie celestis, infinitum excedit omnia iocalia
ecclesie et corporalia instrumenta excommunicantur a
Deo, qui consensu vel opere illud spirituale sacrilegium
5 commiserunt. Et cum tota vel maior pars christianismi
sacrilegio isto inficitur, non mirum si ultra Saracenos
vel Thartaros perturbatur; vera itaque est proposita
prophecia.

II.

- 10 Vaticinatur autem doctor quem nostis, quod ordo
Fratrum destruetur in brevi; quod suadet multipliciter
ex vaticinio Hildegardis. Sed admissa prophecia predice
femine ut verbo Domini, patet quod non probat, cum
verba illius prophetisse sunt generaliter contra clerum
15 refrigescentem cupidine temporalium et honoris mundani,
quem oportet ut sacerdotes legis veteris ex refrigescencia
caritatis et omissione officii a Deo iniuncti extingui. Ideo
illo subducto audenter assero, quod ordo predictus in-
valescens calore caritatis debite ad primevum
20 officium stabit stabilis in eternum, quia si ordo Fratrum
vel quicunque alius ab officio suo degenerans retrocedat,
necesse est quod eclipsato radio veritatis deficiat et
suscitati lapides clament testimonium veritatis. Nam
residuo cleri declinante ad mundum suscitavit Deus ad
25 expergefaciendum residuum humani generis soporatum
ordinem predictum iniungens sibi officium in humilitate
mundum relinquere et omni timore servili postposito
veritates evangelicas predicare. Quod si mutescit in istis
propter carnem vel seculum, quis dubitat quin illo con-
30 tempto suscitabit Deus alium testem veridicum? Et hoc
est tam illis quam nobis crebrius predicendum. Sunt
autem de nostris multi, qui veritatem sophisticated ut
hii nude clamant cum sacerdotibus legis veteris contra
Christum quod tollendi sunt heretici et inimici ecclesie
35 ne forte *veniant Romani et tollant locum nostrum et
statum* quem habemus in seculo gloriosum; hii vero
fatentur verum esse quod dicitur sed inconsumabile et

Hildegard's
prophecy of a
near end to the
friars.

God will
provide witness
when it is
needed.

Various ways
in which the
people are
misled.

8. AC: *Saraceones*. 11. E: *destrueretur*. 12. ABC: *testimonio vaticinio*. 16. ABC: *frigesencia*. 18. ABC: *audenter assencio*. 20. ABCG: *quod*. 23. F: *in testimonium*. 27. AC: *mundus*. 27. B: *Et si*. 31. B: *predicandum*. 34. *quod*. A: *qui*. B: *quontiam*. 35, 36. Joh. XI, 48: *et gentem*.

nimis asperum et ideo ne laici excedant mensure limites est cavendum. Et isti dogmatisant posterius nimis legi contrarie quod seducendus est populus erroneo dogmate ut peccatum iniurie caucius teneatur. Nam laico querente si debet discrete subtrahere elemosinas suas a discolis, dum dampnificatur pars utraque ex consensu, dogmatisatur pertinaciter contra caritatis regulas, quod non licet laicis clericos sic iuvare, nec utrum sit in elemosinariis suisabilitas iudicare; ymmo precluditur illis iudicium de facto notorio et iniungitur credendum ut fides quod contra legem Christi dux cecus iniunxerit. Sed hii tercio garriunt, quod ex talibus sententiis frustra perturbatur ecclesia, sed ipsi nec attendunt ad qualitatem sentencie nec considerant quomodo Jesus noster dicit Matth. X, 34 quod *non venit pacem* carnalem vel mundanam *mittere in terram sed gladium* ad ligas huiusmodi dividendum. Et illud officium executi sunt sancti sequentes, ubi perceperunt confederationes illicitas et posteriores recordant omiserunt. Considerarent, inquam, illi qui eructant talia de infideli obiectu sacerdotum quem contra Jesum nostrum obiciunt. Nam Luc. XXIII, 5 legitur ex dicto principum sacerdotum: *Commovet*, inquam, *populum, docens per universam Judeam, incipiens a Galilea usque huc*. Attenderent, inquam, sensum illius quod testes Christi sentenciant et sic legi Christi sit consonum, cur dampnarentur: Dicitur enim in sententia, quod laici ex caritate iuvarent clerum eis elemosinarium tam necessaria secundum formam vite apostolice providendo, quam eciam onerosa atque superflua de quibus habent interesse, sub pena dampnationis perpetue subtrahendo. Sed donemus eis istam iniuriam.

Some accuse us of disturbing the Church, but Christ foretold disturbance.

We need not fear want of temporal good.

Quantum vero ad periculum defectus temporalium, debemus considerare doctrinam Apostoli docentis nos sollicitate exequi Hebr. ultimo christiani officium et contentari presentibus. *Deus*, inquit, *dixit: Ego non te deseram neque derelinquam, ita quod confidenter dicamus; Dominus*

3. DE: *erronee*. 4. DE: *caveatur*. 8. F: *sic invitare*. 9. ABCF: *humilitas*. 14. AB: *Jesus Christus dominus*. 15. F: *corporalem*. 17. F: *sancti deest*. 18. ADEF: *consideraciones*. B: *correxit*. 20. F: *itali*. 21. DE: *loquitur*; ib. ABCF: *dictu*. 22. F: *sacerdotum deest*; ib. ABCDE: *commovit*. 23. ABC: *per deest*; ib. B: *universum videlicet*. 25. ABC: *sic deest*. 29. 30. ABC: *inter se*. 32. ABC: *Quam vero*; ib. DEF: *defectus deest*. 34. AB: *sollicitos*. C: *solliciti*. 35. DE: *Ego deest; ut in Vulgata*. 36. ABC: *Dominus noster*.

34. Hebr. XIII, 5, 6.

mihi adiutor, non timebo quid faciat michi homo. Potissimum
 itaque grave quod nobis inferret ista sententia foret plena
 reductio ad statum apostolicum perfectum primevum,
 quod apostoli gaudenter reciperent, istum frigescentem
 5 statum periculosum atque sollicitum relinquentes. Ideo
 indubie nostra discrasia febrilis est causa cur tantum
 istam sententiam abhorremus. Nam illud laicale officium
afferre et auferre temporalia nobis accipimus, cum de-
 ficiente nobis predicatione evangelii qua peccatores con-
 10 verteremus in filios, assumimus spoliacionem cesaream,
 temporalia tam a clerico quam a laico irregulariter
 auferendo; in nobis itaque, ut dicimus, est laicalis ab-
 lacio bonorum pauperum a clero eciam insonte legitima,
 sed in laicis elemosinantibus qui magis debent sub pena
 15 dampnationis curare de suis elemosinis est ista laicalis
 castigacio omnino illicita. Sic ergo est ecclesia conversa
 retrorsum tam re quam nomine, ubi Deus paucos fideles
 ad conversionem eius ut olim saltem secundum partem
 indubie adiuvaret. Nec caret merito qui *pocionem aque*
 20 *frigide* tribuit ad hunc finem. Est enim fides quam
 magnificare debet catholicus quod prior status cleri quem
 Christus instituit est perfectissimus, scilicet quod seclu-
 deretur a mundo, recipiendo a laicis alimenta et tegu-
 menta necessaria ad laborem quibus tribueret necessa-
 25 riores elemosinas spirituales. Per istum itaque statum
 excluderentur symonia, sacerdotalis insolencia et mon-
 struositas discolorum.

We accept
 temporals but
 fail to give
 evangelical
 preaching.

The best system
 is that the
 clergy should
 be supported
 by the freewill
 offerings of the
 laity,

Secundus status laudabilis sed minus validus foret
 quod clerus plene reciperet decimas, oblaciones et privatas
 30 elemosinas, sicut in veteri testamento que sors divideretur
 in quatuor partes secundum decretum beati Gregorii,
ut una pars signetur curato sive episcopo cum sua familia;
secunda clericis qui debent esse episcopi adiutores, tertia
debet signari pauperibus et quarta ecclesiis reparandis,
 35 *ut patet XII, questione II. Mos est et Quatuor autem.*
 Sed in isto statu iacet ex sophisticatione maius periculum.

or by
 tithes &c. the
 receipts to be
 shared equally
 between hishop,
 priest, the poor
 and repair of
 church,

8. F: *a nobis.* 9, 10. F: *converteremus.* 13. ABCF: *clero;* ib.
 ABC: *in sorte.* 15. DEF: *erit ita laicalis.* 16. DEF: *igitur;* ib.
 ABC: *est decst.* 22, 23. DEF: *secluderetur.* 24. DEF: *quilibet*
retribueret. ABC: *tribueret.* 27. *discolorum.* F: *discipulorum.*

35. Decreti Secunda Pars, Causa XII, Quaest. II, cap. XXX.
 De stipendio ecclesie quatuor debent fieri porciones. Et ibidem
 cap. XXIII. Quatuor autem.

or endowments, the surplus given to the needy. A dangerous way, Tercius status infirmior fuit quo clerus recepit a laicis nedum predictam partem dominii, sed predia ac dominium laicale sub forma tamen et titulo elemosine, ut invigilent officio sacerdotali attentius et residuum elemosine distribuunt prudencius usibus egenorum. In isto autem statu est maior declinacio a vita apostolorum ad seculum et undique maius periculum, licet aliqui miraculose possunt facere in isto statu felicem exitum.

or endowment held as property not as alms. God does not approve of this. Quartus status ethnicus super quem Dei beneplacitum non quiescit est clerum dimisso sacerdotali officio ab-iectoque elemosinarum titulo, dominacionem civilem super bonis pauperum vendicare. Ad quod necessario consequitur negociis secularibus implicari; a quo veneno Deus preseruet ecclesiam suam sanctam.

Rich endowment of the church in England.

Nec credo quod omnis talis sacerdos est eo ipso dampnabilis, cum possit illum statum deserere et finaliter penitere; itaque super ista fide rotetur consideracio tam emuli quam amici, et de isto doleat quod clerus ad tantum pervertitur, quod ut unus istorum statuum est inferior sive peior, sic censetur melior et maior, ubi habet plus tradicionis humane suffragium; nec erit ecclesia a persecucione immunis, dum eius affectio fuerit sic perversa. Istam autem perversionem in animo necesse est ut perversiones multiplices consequantur quod exemplariter potest videri in Anglia. Videtur enim in christianismo non esse regnum quod respectu quantitatis dotaret clerum fertilius vel conduxit carius ad perficiendum indubie officium clericale, ut patet in domibus expropriariis et domibus possessionatis et omnino in episcopis regni nostri. Et cum non potest fingi ratio huius doni, nisi ut clerus ministret regi et regno magis devote in suo officio et attente, patet quam grandis, ut oportet ex stulticia, est cleri perversio. Omnes enim declinant in se ipsis a cultu et observancia legis Christi, ab informatione evangelica atque correccione regis et regni et a defensione salubris veritatis atque catholice, per quam regnum secundum Deum prospere regeretur. Declinant, inquam, ad seculum et dimittentes suum officium

1. DE: *infirmior*. 3. DEF: *tamen* deest. 4. ABC: *invigilet*.
 7. DEF: *et sic undique*; ib. C: *magis*. 17. ABC: *ita quod*. 18. A:
ad deest. 20. ACF: *maiori visu*. B: *maior visu*. 22. F: *dum Deus*.
 26. ABCF: *regem vel regnum*. 27. ABC: *dotavit*. 28, 29. E: *expro-*
prietariis et domibus deest. 29. DF: *et in* before *domibus*. 38-1. E:
officium assumunt seculare deest.

- assumunt seculare negocium tocius regni indubie turbativum; nec quietantur in isto sed scandalose ascendunt superius, cum proprio thesauro regis et regni eorum exhereditacionem aput papam ignarum et pseudo-
 5 cardinales regni nostri emulos subdole procurantes; fingunt, inquam, sed false quod sit hereticum et dampnatum, quod liceat regi vel dominis regni nostri, vel quod poterint auferre aliqua temporalia a clericis suis, quantumcunque deliquerint; sed pape et ipsis licet auferre
 10 iuxta suum arbitrium a clero nostro eciam insonte et laicis. Quam prodicionem hereticam non scit homo vel angelus excusare, nisi forte accusatorie quod de lege peccati oportet quod ipsum primo noceat subiecto conscientibus et auctori. Oportet igitur quod rex et regnum
 15 que ceca stulticia originaverant hoc peccatum proportionaliter senciant eius dampnum. Est et tercia cleri perversio regni nostri quod proportionaliter ut clerus est regi et regno obligacior ex ampliori acceptione sue elemosine et plus egens suffragio predictae veritatis
 20 catholice, sic magis in ipsam recalcitrant et ipsam nititur dissipare, in tantum quod clare vident quod homo potest et debet in casu fratrem suum caritative occidere. Sed pulvis temporalium tantum excavavit eorum anteriorem oculum quod non vident quomodo elemosinantes per
 25 subtraccionem sui fimi fedantis et a perfeccione status primevi quem Christus instituit, quem primo habuerunt sancti monachi, subtrahentis caritative potuerunt se iuvare; et tunc ut sepe intuli, sunt vel angeli confirmati vel diaboli incarnati.
- 30 Et Fratres qui plus obligantur regi et regno vel quia conducti vel quia timent sibi de succedente suffragio magis declinant, sed frustra et stolidè contra professionem propriam, ad istam vesaniam palliandam. Et sic iuxta cuiusdam sententiam illi qui forent in contratis adiutores
 35 Dei precipui, versi sunt in tortores diaboli et precipuos discipulos Antichristi. Et ut coloracius fingant opus patris mendacii, emunt cum mammona regni ad fontem

The clergy get state affairs into their hands and send our money to the pope.

The friars support this ill-doing.

1. C: suum negotium; ib. AB: officium tocius. 1, 2. ABCDE: turbatum. 4. DEF: hereditacionem; ib. ABC: populum ignarum. 6. B: quia sit. 6, 7. B: contempnatum. 7. F: ut dominis. 8. F: potuerunt; ib. DEF: alia. 11. ABC: perdicionem. 15. E: peccatum deest. 16. ABC: Est deest. F: Est eciam. 18. ABC: et ex. 20. B: recalcitrant. 21. F: potest deest. 25. B: fedantes. 27. ABCF: subtrahentes. 32. ABC: stulte et stolidè; ib. ABC: contra suam. 33. ABCF: palliandum. 35, 36. AB: diabolos discipulos.

scole diaboli larvas, tunicas tortorum et pegmata, ut capiant callidius ydiotas vel lupina rapacitas absconsius sit celata; larvas, tortorum tunicas, ut coloribus et pictaciis legum diaboli, simplicibus magis terrificis; et tercio portant pegmata ut feriant, signent et maculent inertes et segnes et sic utrobique suis privilegiis dampnificent atque diminuunt exercitum christianum, sic quod vix unum invenies, quin vel ludit in interludio isto diaboli, vel nimis attendit istud spectaculum vel ipsum promovet ex consensu. Ideo non mirum, si regna turbantur sic in se divisa numero, ordine et labore christianorum perverso et armatura Christi militum sit mutata. Sic ergo reducto statu cleri ad ordinem quem Christus instituit tolleretur a regno simoniaca heresis tam infectiva perversitas ludi diaboli, tam seductiva caliditas et (ut loquar secundum hominem) adderetur tunc regno tam gentis quam suorum adiacentium multiplicativa prosperitas. Sufficeret enim pars regni que est iam toxice in manu mortua per se debellare vel in iusta causa resistere cuicunque populo barbarico invadenti, sicut patet ex chronicis temporum quibus fuerunt multi reges in Anglia; modo vero sophisticato regno, ut integre insufficiens est nedum ad paucis hostibus extrinsecis resistendum sed ad suos domesticos in pace ecclesie protegendum. Et tamen quid propter ascendentem superbiam, quid propter defectum exhortacionis cleri atque consilii stulte dimittendo plus necessarium invadit multiplicem populum alienum. Et sic servando bona pauperum in manibus inimici domestici spoliatur et destruit in regno proprio pauperes indigentes. Rogemus itaque quod magna misericordia dormientis in puppi navicule reducat clerum ad statum apostolorum per quorum oracionis suffragium perturbacio ecclesie sit sedata. Amen.

Good result that
would follow
disendowment.

1. ABC: *tortoris*. 2. Codd.: *ut lupina*. 4. ABCDE: *sic simplicibus*.
Hoc loco textus corruptus esse videtur. 8. F: *in deest*. 9. DEF:
illud. 10. ABC: *permanet*. 12. F: *militum deest*. 12, 13. C: *sic*
mutata. 13. DEF: *igitur*. 19. E: *tam toxice*; ib. DEF: *pro se*.
21. B: *modo vero deest*. 23. F: *est a paucis*. 25. F: *Et tum*.
29. B: *spoliant et destruunt*. 33. ABC: *est seducta*. C corr. al. manu:
sedata. DE: *Scriptoris cuncti memores sint ista legentes atque precentur*
ei requiem iubilati Amen. D: *Neb gest toho dobrę hoden*. (Isto namque
dignissimus est.)

Responsiones ad argumenta Radulfi Strode.

Quia secundum philosophum sanctum est prehonorare
veritatem, ac contra ipsam surrepunt instancie multis
5 modis, quidam amicus veritatis poscit ut pro eius di-
lucidacione solvantur XVIII argumenta. Primo enim sic
arguitur: *Si ecclesia catholica sit totus numerus pre-*
destinatorum et continue per processum temporis innovatur
talis numerus, sequitur quod continue innovatur ecclesia,
10 *et sic in articulis fidei periret certitudo propter incerti-*
tudinem credite veritatis.

Hic oportet duo supponere ad declarandum sententiam
de ecclesia catholica prius dictam; primum quod sicut
in magno loco mundi est idem homo quorsumcunque
15 motus fuerit, sic in magno tempore mundi est idem
generale preteritum vel futurum, cum omne quod fuit
vel erit est in illo tempore; aliter enim non foret possi-
bile partes temporis continuari ad invicem. Si enim
date partes continuantur ad invicem, tunc sunt conti-
20 nuacione subita instanter, et per consequens tempus
plene preteritum et tempus plene futurum sunt, quod
adversarius reputat, impossibile. Via igitur veritatis dicit
quod iste due partes temporis sunt continue ad invicem
per datum instans, quia plene sunt in magno tempore
25 sempiterno et unum illorum temporum est terminative in
dato instanti, et aliud iniciative in eodem, et sic datum

Time past and
future meet in
the present
instant and
form one.

1. A: *Incipiunt responsiones ad argumenta Radulfi Strode.* B: *Strode*
18 argumenta. C: *Tractatus alius.* D: *Incipiunt 18 argumenta Strode.*
3. B in marg.: *Nota ecclesiam.* 6. D: *18 et octo;* ib. BC: *1^m argu-*
mentum. 13. A: *primo.* C in marg.: *Suppositio prima.* 14, 15. A:
quocunque motus fuerit. 16. B: *generabile vel futurum.* 17. *foret.*
B: *esset.* 19. C: *continuat.* 20. *subita.* A: *soluta;* ib. CD: *in-*
stantis. 22. D: *Via ergo.* 23. A: *incontinue.* 25. BD: *sempi-*
terna; ib. C: *temporum est deest;* ib. C: *terminate.*

instans est instans utriusque illorum temporum non intrinsecum sed terminus utriusque; utrumque enim illorum habet aliquid illud instans.

The church is the body of the predestinate, changing some of its parts, but one by succession.

Secundo oportet supponere quod licet ecclesia intelligatur multis modis esse universalis sive catholica, universalissima tamen ecclesia de qua suppono nos loqui est universitas predestinatorum qui fuerunt vel erunt, et ista more successionis est perpetua, licet secundum partes aliquas innovetur. Per istud patet responsio ad obiectum. Ecclesia enim catholica quam intelligo persona est perpetua pro quolibet instanti temporis secundum magnam eius partem ut basim, sicut patet de angelis predestinatis, et cum hoc habet multas partes futuras que nunc non sunt; nec illa ecclesia nunc est secundum illas; est tamen secundum illas quia in magno tempore sempiterno. Et patet nutrito in ista logica, quam facile est tollere argumenta. Quando autem incarcerationi verba temporis, respuendo modum loquendi scripture, longe aliter sum locutus. Sed modo videtur michi quod ista locutio sit plena brigis et, additis omnibus pictaciis, nimis falsa et fidelibus loquentibus onerosa.

It is argued that a reprobate child could not die or be killed directly after baptism.

Secundo arguitur supponendo quod *nullus prescitus potest esse membrum ecclesie, sed quod omnis predestinatus sit necessario eius membrum, tunc videtur quod datus prescitus post suam baptismationem non poterit statim mori et sic proiectus in aquam vel ignem non moreretur; quod est satis mirabile cum aliis conclusionibus ex illo sequentibus.*

Hic suppono sententiam de necessitate futurorum quod Dei ordinanciam nulla creatura poterit impugnare, et cum mille anni ante oculos Dei sint tamquam dies hesternae que preterit, nichil refert sive eventus futurus huic instanti propinquus fuerit sive distans, quia sicut Deus neccessitat futuricionem instancium sic neccessitat ad

1. instans utriusque. A: Videtur utriusque. 4. C in marg.: Suppositio. 5. A in marg.: Ecclesia universalissima. 6. A: de quo. 8. A: more successiva. C: successivi. D: successim. 10. A in marg.: Ecclesia eadem quomodo semper manet; ib. AD: intelligo per A. A in marg.: Persona perpetua est ecclesia. 14. Codd: que nunc sunt. B addit in marg.: que nunc 'non' sunt. 16. BD: sempiterna. A in marg.: Tempus magnum sempiternum. 21. A: sequentibus. 22. BC in marg.: Secundum argumentum. 24. D: necessario in marg. 27, 28. D: inde sequentibus. 30. B: ordinancia una. A in marg.: Dei ordinanciam nulla creatura poterit impugnare. 34. C: sicut neccessitat.

- omnes eventus qui in illis instantibus sunt futuri. Et tunc concedo quod datus infans prescitus et baptisatus necessario vivet diucius et peccabit in Spiritum Sanctum, ratione cuius merebitur ut perpetuo condempnetur; et sic nullus ignis potest ipsum comburere pro hoc instanti vel tempore, cum necessario Deus constituit terminos eius qui nec accelerari poterunt nec eciam preteriri. Et alie conclusiones que olim videbantur michi mirabiles, iam videntur michi catholice defendende; quando enim
- 10 eram parvulus in noticia fidei, loquebar ut parvulus et sapiebam ut parvulus, putans tamquam necessarium quod omnes actus humani forent in sua libertate contradictionis, sic quod liberrime possem facere oppositum eterne Dei ordinancie repugnando, sicut infans ductu
- 15 nutricis ambulare incipiens putat ex se libere sine necessitatione nutricis quorsumcunque voluerit ambulare; quando autem ex Deo factus sum vir, evacuavi ex sua gracia cogitatus, qui erant parvuli, concedens quod homo in gradu suo habet liberum arbitrium, et tamen ne-
- 20 cessitatem omnium suorum operum futurorum. Et sic concedo quod prescitus signatus non potest sic mori in sua infancia, cum peccatum in Spiritum Sanctum causans suam dampnationem non poterit preteriri. Miramur autem conclusiones que ex ista sententia consequuntur,
- 25 quia Dei preordinanciam ignoramus nec ad eius necessitationem attendimus, sed tamquam infantes ignorantes ductum Dei aspicimus ad nos ipsos. Et sic dupliciter ad propositum contingit hominem baptisari, scilicet baptismo fluminis et baptismo flaminis.
- 30 Et secundum membrum subdividitur, cum aliquis sit talis baptismus nude secundum presentem iusticiam, aliquis autem baptismus infinitum melior in predestinatis. Primo baptismo fuit Scarioth baptisatus et multa alia membra dyaboli. Sed michi et multis videtur: quamvis
- 35 nemo debet presumere carere consueto baptismo fluminis, tamen sicut sine illo posset homo predestinari, sic

By God's provision the reprobate will live long enough to sin.

Freewill coexistent with necessity.

Unconsciously we are led by God.

Different kinds of baptism.

1. B in marg.: *Infans prescitus non potest statim mori post baptismum.*
 3. B: *vivet.* D in marg.: *Infans prescitus baptisatus non potest mori in sua infancia.* 6. A in marg.: *Termini constituti.* 10. A in marg.: *Parvulus autor fuit.* 10, 11. B: *faciebam ut parvulus et sapiebam.*
 14. A: *sed infans.* 16. A: *quocunque.* 23. A in marg.: *Miramur quare in hac materia.* 25, 26. D: *necessitatem.* 28. D in marg.: *Baptisari hominem contingit dupliciter.* 29. B in marg.: *Dupliciter contingit baptizari.* A in marg.: *Baptismus varius.* 33. B in marg.: *Quo baptismo Judas fuit baptizatus.* 34. A: *Sed non secundo et multis.*
 CD: *Sed non et multis.*

It may be right
to act as a
priest without
episcopal
ordination,
which is often
given to the
unfit.

Unimportance
of the tonsure
and such rites.

How far man's
soul is free.

baptismo flaminis baptisari. Verumtamen necesse est
omnem predestinatum baptisari baptismo fluminis de
Christi latere effluentis. Et secundum istam distinccionem
de baptisacione loquendum est de sacerdocio, ut declarat
Lincolniensis dicto III: *Omnes*, inquit, *fideles qui per* 5
veram fidem et dileccionem sunt membra Jesu Christi
summi sacerdotis sunt etiam sacerdotes per spirituale
oleum predestinacionis, quo spiritualiter perunguntur. Et
allegat ad hoc Exod(um), Petrum et Apokalipsim. Et
multis videtur quod dimissa presumpcione temeraria filii 10
Dei possent inpresenciarum uti officio sacerdotis, licet
ab episcopo cesareo non fuerint consecrati. Ipse autem
sepe improvide exaltat ad suum sacerdocium membra
dyaboli; et mirum foret quod auctoritate sua forent a
Deo illa membra intoxicancia constituta medici animarum 15
et non membra Christi que ipse ordinavit ad illud
officium et dedit eis carismata ad hunc finem. Nec est
cura, licet sacerdotes isti non habeant raciones et
caracteres et alias ceremonias introductas, sicut non est
cura, licet non celebrent nec ministrent sacramenta 20
secundum istam consuetudinem usitatam; et ita suppo-
sicione capimus et non sensazione vel demonstracione
qui sunt huiusmodi sacerdotes. Et ita pro materia
necessitacionis et libertate arbitrii notandum quod Deus
ex se neccessitat et est summe liber in singulis actis 25
suis, nulla autem creatura sic neccessitat vel est libera.
Spiritus tamen humanus ad tantum est liber quod non
potest cogi ab aliquo ad volendum, licet Deus ipsum
neccessitat inmediate per se vel instrumentaliter per
causas secundas quas neccessitat ad hoc opus. Et sic 30
habet humanus animus magnam libertatem, licet libertati
Domini non equetur.

Tercium autem argumentum stat in isto, quod *Petrus*
predestinatus non potest peccare mortaliter, vel excom-

1. A in marg.: *Baptisma aque de latere Christi omnino necessarius.*
B in marg.: *Baptismus flaminis duplex.* 3. D: *illam.* B in marg.:
Necesse est omnem hominem baptizari baptismo fluminis de latere Christi
effluentis. 4. B: *loquendi.* 5. B in marg.: *Omnes fideles sunt Christi*
sacerdotes. A in marg.: *Sacerdocium multiplex.* 8. D: *sparguntur.*
9. *Exod(um).* A: *ex eodem.* 10. D in marg.: *Filii Dei possent uti officio*
sacerdotis, licet ab episcopo cesario non fuerint consecrati. 12. B in
marg.: *Nota.* 14. D: *foret.* 21. C: *secundum — usitatam* deest.
A in marg.: *Sacerdocium unde caperetur supplicione.* 25. CD:
actibus. 26. A in marg.: *Libertas Dei maior quam humani animi.*
29. A: *neccessitet.* 30. A in marg.: *Mortale peccatum* < *simpliciter.*
33. AC in marg.: *8m argumentum.* < *secundum quid.*

municari a Deo, sed omnis prescitus quantumcunque prelacia magna prefulgeat semper excommunicatur a Deo et continue peccat mortaliter.

Pro solutione istius argumenti oportet uti distincionibus
 5 supradictis. Aliquid enim est peccatum mortale simpliciter quod infert mortem secundam; et sic nullus predestinatus potest peccare mortaliter. Et aliud est peccatum mortale secundum quid; ipsum autem est peccatum, quod infert mortem secundam tam in corpore quam
 10 anima, si sic peccans non foret predestinationis gracia preservatus. Primum autem peccatum est infinitum gravius peccatum quam secundum, sed in secundo sunt gradus multiplices. Et patet que sunt concedenda in ista materia et que neganda. Sicut enim quedam est
 15 gracia secundum presentem iusticiam et quedam simpliciter, sic quoddam peccatum est mortale secundum presentem iniusticiam et quoddam simpliciter; et sic gracia secundum quid in prescito quam quidam vocant gratiam secundum presentem iusticiam stat cum peccato mortali
 20 abscondito, cum talia tam disparia non sunt opposita.

Really mortal sin cannot be committed by a predestinate.

Quartum argumentum stat in isto quod videtur unam personam esse membrum ecclesie una vice et alias ipsum esse dyabolum, cum Christus qui mentiri non potuit vocavit Petrum Sathanam, et ipse Petrus fuit membrum
 25 ecclesie post et ante.

Solutio autem istius argumenti stat in deteccione equivocationis. Veritas quidem est quod nemo potest vicissim esse membrum ecclesie et membrum dyaboli, Petrus autem fuit equivoce *sathanas*, quia voluntati Dei
 30 adversans, numquam tamen fuit dampnatus sive dyabolus. Et sic secundum presentem iusticiam vel iniusticiam dicitur aliquis nuncupative esse membrum ecclesie sive dyaboli, cum tamen ut videtur michi concedendum non sit ipsum esse huiusmodi, sed talis nominatio procedit
 35 ex ignorancia et iudicio facili; et patet solutio ad ob-

We judge by present righteousness or unrighteousness, but this is not final.

5. CD: *Aliquod*. B in marg.: *Nota duplex peccatum mortale simpliciter et secundum quid*. D in marg.: *Peccatum mortale dupliciter dicitur*.

6. B in marg.: *Nota de prestinitis et prescitis mortaliter peccantibus, quomodo habent se in eisdem peccatis mortalia*. A in marg.: *Mortale peccatum simpliciter*. 7. BD: *peccatum deest*. 14. A in marg.: *peccatum secundum quid*.

Gracia simpliciter. 16. B: *quoddam est peccatum*. C: *est peccatum secundum presentem*. 21. ABC in marg.: *4^m argumentum*. 23. ABC: *esse deest*. 26. C in marg.: *Solutio*. 27. A in marg.: *Equivocatio*.

28. C: *et esse after ecclesie*. 29. B in marg.: *Quomodo Petrus dicitur sathanas*. 32. A in marg.: *Nuncupative membrum dyaboli esse*. 34. A: *esse deest*. 35. *facili*. ABC: *faciali*. D correxuit.

iectum de Magdalena et aliis ab iniusticia ad iusticiam transmutatis. Stat enim filium vel heredem delinquere et tamen pater omniſciens ipsum increpans non propterea exheredat, sed unus alius prescitus qui videtur peccare levius propter peccatum presens continuatum usque ad vite terminum est dampnatus, sicut videtur multis deceptis David peccasse gravius quam Saulem.

Quintum argumentum sic innuit *quod tam stricte concipere de predestinatis et prescitis auferret meritum bone spei, quia, cum nemo debet supponere vel reputare falsum et nemo nostrum scit modo utrum sit predestinatus vel prescitus, videtur quod nemo nostrum debet sperare se esse salvandum, vel de alio reputare sive supponere quod sit de numero dampnandorum vel eciam salvandorum.*

Predestination
does not take
away hope even
from the
reprobate.

Negata autem conclusione primo illata, oportet diligenter cognoscere distinctionem inter hos tres actus, scilicet scire, credere et sperare. Spes autem est actus vel habitus citra fidem, cum sit adhesio mentis compaciens secum formidinem de sperato, et sic supponere vel reputare de alio est simile spei hominis de se ipso; utrobique tamen est adhesio per evidenciam citra fidem; et sic quilibet debet sperare quod salvabitur, sed si est prescitus et sperat quod de facto est falsum, licet non debet sperare falsum, quia qualitatis spei sue, que potest vocari desperatio, ipsemet est in causa; et sic spes sua sive credulitas est talis perpetuo qualis non debet esse. Et sic videtur logicis quod falsum debet sperari, supponi vel reputari, quia homo debet sic vivere, ut illud faciat esse verum, et sic falsum debet supponi esse falsum; et ipsum idem falsum debet supponi eciam esse verum, unde prescitus multipliciter se ipsum inhabilitat in viando. Unde evidencia magna spei est in homine qui iustam viam suam continuat vel continue facit bonum de genere, bonum de bonitate Domini semper sperant: qui autem mussitat vel blasfemat in Dei prescencia vel predesti-

5. A in marg.: *Continuacio peccatorum pessima.* 8. ABC: *Quintum argumentum.* A in marg.: *Peccatum apparet quandoque levius quod tamen est gravissimum.* 11. A: *modo deest.* 17. A in marg.: *Scire*
Credere } *differunt.* B in marg.: *Distinctio inter scire, credere et sperare;*
Sperare }
ib. B in marg.: *Quid sit spes.* D in marg.: *Spes quid sit.* 19. AB: *formidine.* 23. A in marg.: *Speratur quod falsum de facto.* 24. D: *qualis;* ib. BD: *sue non potest.* 29. BD: *sic deest.* 32. A in marg.: *Evidencia spei unde oritur;* ib. ABC: *magne.* 34. BCD: *bonum before de bonitate wanting.*

nacione, fatue se ipsum intricat et ad desperationem preparat.

Sextum argumentum *stat in libertate arbitrii prescitorum quomodo unus eorum potest esse vere penitens et sic mori*
 5 *et per consequens esse membrum ecclesie et salvari; grave etiam videtur concordare voluntates divinas, quibus Deus vult quod iste salvetur et quod iste idem dampnetur, cum ista sint impossibilia et per consequens non terminant iustam et incommutabilem voluntatem.*

10 Hic dicitur quod circa necessitatem futurorum est magnum scrutinium, quomodo cum illa stat libertas humani arbitrii gradu suo, et quomodo stat libertas maior in spiritibus confirmatis, licet non possent flecti amplius ad facinus perpetrandum. Ideo oportet tenentem
 15 istam viam catholicam esse in materia de Dei preordinancia circumspectum et in sententia de eadem preordinancia; quomodo est invariabilis et inflexibilis profundatum, et cum hoc tercio in aptacione verborum logicalium circumspectum. Ut fidem ergo modo assero
 20 quod *omnia que evenient de neccessitate evenient* et cum hoc dupliciter potest contingencia intelligi vel condicionaliter vel etiam quoad tempus. *Condicionaliter*, si Deus voluerit, potest in oppositum, sicut facit in simili, ut Deus si voluerit potest salvare istum sicut salvabit
 25 alium. Et ita prima causa dampnationis omnium prescitorum est Dei ordinancia, secunda causa est utilitas ecclesie sue sive mundi exinde proveniens, et tertia causa est peccatum dampnatorum ad cuius penam Deus necessitat. Unde Deus non necessitat hominem ad pec-
 30 candum nec vult quod homo peccat, sed vult peccatum secundum esse suum secundum, hoc est quod peccatum proficiat ecclesie et iuste puniatur cum aliis condicionibus laude dignis. Et sic dico quod Paulus prescitus non potest vere penitere, hoc est contricione peccatum finalis
 35 inpenitencie delere vel ipsum non habere, cum Deus ordinat quod sua dampnacio et peccatum proficiant ecclesie modo dicto. Et magna Dei misericordia est quod

All things that happen happen of necessity.

The causes of damnation:

- (1) The ordinance of God.
- (2) The profit of the Church.
- (3) The necessary punishment of sin.

The reprobate cannot truly repent and do not desire so to do.

3. ABC in marg.: *6m.* 4. A: *esse* deest. 17. AB: *variabilis*.
 18. A: *verborum* deest. 19. AC: *ergo*. 20. A: *eveniunt*. B in marg.:
Omnia de necessitate evenient. A in marg.: *Necessitas futurorum suppo-*
nitur. 25. D in marg.: *Prescitorum dampnationis triplex est causa.*
 A in marg.: *Dampnationis prescitorum triplex causa.* 29. A: *hominem*
 deest. 30. A in marg.: *Peccata esse secundum vult Deus.* 33. BD in
 marg.: *Prescitus non potest vere penitere.* 36. A: *proficiat.* 37. A:
dico.

vult ex sua gracia talem peccatorem sic prodesse ecclesie et misericorditer ipsum punire, cum exinde reportat desiderabile bonum pene; et sic talis utendo termino proprie non potest vere penitere sicut nec vult, sed appetit ad suam dampnationem perpetuam antecedens; 5 et sic non potest esse membrum ecclesie ut eciam salvus fiat. Et ille due Dei voliciones valde consequenter se habent; secundum unam Deus vult quod iste dampnetur, et Deus vult quod iste salvetur vel taliter non dampnetur, quia illa Dei volicio terminatur ad veritatem condicio- 10 natam, ut puta talem: Iste salvabitur, si inveniatur finaliter iustus, vel dampnationem suam non stulte ac demeritorie mereatur. Nec est Deus culpabilis propter hoc quod gratiam suam subtrahit a prescito taliter delinquente, sed miro modo culpa redundat in sic peccantem et gracia in 15 Deum taliter ordinantem.

It is said
endowments
are necessary
to bishops who
are bound to
hospitality.

Contra secundum articulum de dotacione ecclesie arguitur multis viis. Primo sic: *episcopi tenentur diligere hospitalitatem et exercere opera misericordie corporalis, quod non possent nisi haberent domos proprias et tempo- 20 ralia propria, ergo per idem licet illis habere redditus atque dominia; consequencia patet, quia appetitus bonorum temporalium mobilium crescit ultra mensuram facilius quam appetitus dominiorum, que necessarium est ex finitate terre suis limitibus terminari.* 25

Bishops may
rightly have
temporals if not
in excess and if
properly used.

Hic concessa est conclusio, quod licet episcopis habere domos et possessiones proprias quoad usum servato dominio domino patrie in qua manent, sed cavendum est ipsis de argucia gulosorum et argucia simeali, si vide- licet superhabundent in hiis temporalibus et occupacio 30 circa illa impediatur animum ab officio predicandi. Sub tali quidem condicione prohibiti sunt apostoli *portare quidquam in via*, ut patet Luce IX, 3, et tamen licuit eis cum circumstantiis necessitantibus portare suas

1. A: *ex sua gracia* deest. 6. C: *ac eciam*. 8. B: *secundum quam vi unam*. D: *quam unam Deus*; ib. A: *dampnatur*. 9. BD: *et Deus — dampnetur* deest. 12. BD: *nam stulte*. 17. C in marg.: *Primum argumentum*. D in marg.: *Dotacio ecclesie quomodo permittitur*. 18. Hic aliquot verba excedisse apparet. B in marg.: *Argumentum primum pro dotacione*. 19. A: *corporali*. 21. C: *igitur*; ib. D: *eis*. 22. A: *quam patet*. B: *quam pacem*. C: *communia patet*. D: *9^a patet = consequencia patet*. 23. C: *temporalium* deest. 24. ABD: *ex* deest. 26. BCD: *episcopus*. 28. A in marg.: *Hospitalitatem quomodo episcoporum sit sectari*. 30. C: *superhabundet*. A in marg.: *habundancia*. 31. A in marg.: *In via nichil portare qua occasione preceptum apostolis*. 34—1. Retius: *duas tunicas* Luc. IX, 3.

tunicas, calciamenta, et quidquid eis fuit necessarium ad hoc opus. Sed cum finis necessitat media ad eundem, patet quod dominium in hiis omnibus debet fugi, et usus de quanto illi fini fuerit necessarius est aptandus. 5 Subtrahantur ergo dominia atque superflua, et usus temporalium, de quanto illi fini est congruus et de elemosinis gratis datis sine solitudine sit aptatus; et potestas secularis debet auferre a sacerdotibus quidquid superfluum fuerit in hac parte, cum remanet apud illos 10 dominium et regimen talium temporalium conformiter legi Dei. Sed quomodocunque sit de evidencia prima, consecuencia est neganda, nam superiores ecclesie sicut apostoli dilexerunt hospitalitatem et elemosinas corporales non tamquam occupantes suum ministerium, sed 15 inferioribus adaptandas, sicut apostoli aptarunt ministerium mensarum septem dyaconis et reliquerunt sibi evangelisationem, ut patet Act. VI°. Multi enim diligunt multa officia circa quorum complecionem nolunt in personis propriis occupari, et sic licuit apostolis habere 20 divina evangelica super toto ambitu temporalium relicto seculari dominio ipsis laicis inferioribus ut mercatoribus et aliis secularibus ad hoc aptis.

Lay rulers should take away any superfluity.

Secundum argumentum stat in isto: *Secundum legem Dei Levitici ultimo: Omne quod Domino consecratur, sive* 25 *homo fuerit sive animal sive ager, non vendetur, nec redimi poterit. Quidquid fuerit semel consecratum sanctum sanctorum erit Domino. Quare ergo in lege nova non possunt habere redditus consecratos vel mortificatos quod equivalet sicut habuerunt in veteri testamento?*

30 Hic dicitur quod fructus agri usque ad annum iubileum dari poterit sacerdoti, et extunc, ne fieret confusio hereditatum contra legem Domini, debet redactus reverti ad priorem dominum, ut ibi notatur: *In iubileo, inquit, revertetur ad priorem dominum qui vendiderat eum et* 35 *habebit in sorte possessionis sue.* Nostri autem possessionati

It is argued that under the old law goods once consecrated could not be redeemed,

2. A in marg.: *Dominium nocet clero.* 4. A in marg.: *Usus necessarius.* 5. AC: *igitur.* 11. A in marg.: *Quomodo apostoli fuerunt hospitales.* 12. A: *est notanda.* 15. A: *adaptandos.* BCD: *adoptandas;* ib. BD: *aptarunt* deest. 17. A in marg.: *Multa dilexerunt apostoli quorum complecione non occupabantur.* 21. A: *dominio id est appropriariis.* C: *id est appropriariis inferioribus.* 23. BC in marg.: *2°.* 25. B: *venduntur.* 26. A: *semel* deest. 27. AC: *igitur.* 29. B: *habuerit.* 35. Codd.: *sortem;* ib. A in marg.: *Possessionati clerici saluantur religiosi.*

but then the
jubilee provided
redemption.

religiosi volunt habere ultra quinquaginta annos iure
perpetuo; et sic contra legem Dei infertur sua prevari-
cacione hereditatum confusio; nec licet priori domino
infra quinquaginta annos emere fructum agri secundum
formam legis Domini ibi datam. Ideo religiosi nostri 5
possessionati volunt habere hic *manentem civitatem* iure
perpetuo ultra hoc quod fuit in lege veteri limitatum;
et sic non sunt solliciti ad querendum sibi vel aliis
civitatem celestem, cum sint prevaricatores ceremonie
legis veteris et mandati in lege gracie domini nostri 10
Jesu Christi. Ideo statuunt sibi pro regula regulam Anti-
christi. Et sic considerando subtiliter ad usum sacerdotum
Domino consecratum in lege veteri inveniet homo quod
primo collatum sacerdoti fuit solummodo temporale,
non excedens quinquaginta annos et remanente dominio 15
vel iure redimendi aput primum dotarium sacerdos pro
tanto tempore habere poterit usum fructus. Sed quid
hoc ad fundacionem perpetuam hodiernam? Revera nec
est morale legis veteris nec illo servato in suis limitibus
liceret religioso habere ultra iubileum possessionem 20
huiusmodi, ideo Antichristus ultra cautelas Machometi
ex parte legis veteris male intellecta statuit sibi legem
terciam utrique legi Domini repugnantem; unde modi-
ficanda est talis negativa legis veteris: *Omne quod Domino*
consecratur non vendetur nec redimi poterit, hoc est contra 25
formam in lege Domini limitatam; unde nostri religiosi
possessionati vendunt ex pape licencia redditus quos ad
perpetuam elemosinam dimisso spiritali ministerio re-
ceperant a patronis; ubi patet tam patronorum quam
The clergy may
not acquire
secular rule.
regnorum manifesta iniuria et sic, cum contingit clericos 30
abuti temporalibus sicut necessarium est ipsis abuti
seculari dominio, patet quod oportet eos habere usum
temporalium in mensura; non enim haberent super illis
seculare dominium nisi exempti fuerint iure humano ad
privacionem eorum, quomodocunque deliquerint contra 35
Deum. Sicut enim heredes temporalis domini non

2. A: Domini. 8. BC: ad quirendum. 11, 12. BD: pro regula et
terciam Antichristi. C: regula secundam Antichristi. 13. B: invenit.
14. B: collocatum. 16. A: apud illum. BD: apud populum. 17. A in
marg.: Usus concessus. 20. B: religio. D: religiosus secundum.
24. B in marg.: Quomodo modificaretur dictum legis: Omne quod Domino
consecratur non vendetur etc. 28. A: dimissio. 28, 29. A: receperat.
31. A in marg.: Abusio cleri in dominio et in rebus. 33. ABD: illos.
36. BD: Dominum.

acceptant exheredacionem propter peccatum quod commiserunt contra Deum, sic nostri clerici possessionati; et ex hinc surrepit iniusticia contra Deum et iniuria contra regna. Et patet ratio quare Cristus interdicat suis presbiteris seculare dominium, quando iniungit apostolis: *Vos autem non sic*, hoc est: Non dominemini seculariter sicut gentes. Ad dominium autem deitatis non possunt clerici nostri attingere et seculare dominium sicut seculare negocium eis interdicatur, ideo solum remanet eis dominium evangelicum, de quanto promovet ad officium sacerdotis.

Tercium argumentum stat in isto quod *sicut regimen iudicum fuit Deo placencius quam regimen regum, ut patet ex decursu veteris testamenti, sic videtur quod, licet* *vita expropriaria apostolorum fuit Deo placencior quam vita proprietaria sacerdotum qui per cesarem sunt dotati, tamen utrobique videtur quod etiam vita minus perfecta sit a Deo aliquid approbata et per consequens licita non simpliciter condemnanda; et ad idem valent miracula et vite sanctorum possessionatorum episcoporum qui dotacionem istam tam verbo quam opere approbarunt.*

It is said that holy men have accepted endowment.

Hic dicitur quod in isto loco a simili verum assumitur et a probabili verum concluditur, cum multi sacerdotes dotati fecerunt multa opera bona de genere, et ut probabiliter supponitur propter eorum penitentiam fructiferam postmodum sunt beati. Sed remotum est istud a laudacione dotacionis quod fuit licita aut meritoria, licet deficientes in isto periculo postmodum ex Dei gracia sunt purgati; blasfemia Petri et Pauli et aliorum sanctorum utriusque testamenti non propterea est laudanda, quod ipsi ex Dei misericordia istud periculum evaserunt.

All actions of holy men cannot be taken as precedents.

Sed in isto sunt tres stulticie: prima quod periculum huius evasionis per contricionem finalem stulte magnificant tamquam fidem; secunda quod, supposita ista

1. A: peccatum contra. 1, 2. C: commiserant. 4. A in marg.: *Seculare dominium interdicatur Christi presbiteris.* 9. BD: *eisdem.* 12. BD: *8^m.* 15. D: *vita deest.* 17. A: *etiam vitam minus perfectam.* CD: *secundum vitam minus perfectam.* 23. A: *sacerdotum.* 24. A in marg.: *Dotati quidem fecerunt multa bona non tamen laudandi propter dotacionem.* 31. A: *istud periculum deest.* 33. B in marg.: *Tres stulticie de penitencia finali.* A in marg.: *Stulticie tres in facio dotacionis; ib. A: primo.* 34. C: *huiusmodi.* 34, 35. A: *stulte laudant sive magnificant.* 35. Codd.: *secundum.*

evasione apocrifa, stulte laudant istam dotacionem infidelem tamquam licitam et vitam eorum culpabilem, postmodum ex Dei gracia sunt misericordiam taliter consecuti, tertia quod moderni clerici non imitantur vitam predictorum prelatorum secundum quam Deo 5 meritorie placuerunt, sed superaddentes ad culpas eorum excedunt in prevaricatione qua a lege Domini declinant. Et patet stulticia utrobique; et ita maior est quam stulticia Eve, que dicitur reputasse Deum non simpliciter prohibere esum fructus sciencie boni et mali, 10 sed ad terrorem prothoplasti taliter produxisse. Deus enim prohibuit simpliciter utrumque, sicut patet ex fide scripture, licet prevaricatores utriusque vetiti redemit misericorditer et salvavit. Stultum est ergo propterea incidere in istud periculum, cum sit una species damp- 15 nanda temptandi Deum, et multi in prevaricancia istius periculi sunt dampnati. Excuciamus ergo vocata miracula cum ceteris apocryphis que narramus et credamus fidem scripture peccati pericula evitando Et inter omnes stulticias quibus dyabolus execat populum consequentem, 20 hec est una subtilior scilicet quod nedum apostoli quos credimus iam esse beatos sunt taliter conversati, sed sancti novelli, non obstante vita sua culpabili hodie sunt beati, ergo servemus nos vitam illam culpabilem, cum Deus sit tante misericors nobis sequentibus sicut 25 illis. Et sic sylogizat dyabolus: Si Deus invariabiliter summe misericors salvavit peccantes taliter, ergo et nos, non obstante quod sic peccemus, sic salvabit, cum aput ipsum non sit *acceptio personarum*, et si frater noster evasit periculum ignis vel aque aut precipitium in de- 30 saltando, ergo per idem nos debemus ad magnificandum nostram gloriam in simili periculo exponere nos frontose. Sed caveat talis temptator dyaboli, ne nesciat se excedere in stulticia talis periculi, et caveat secundo ne stulte ignoret se esse ita dignum sicut fratrem suum 35 quem assumit in simili a Domino adiuvari. Et certum est quod nec ipse nec magister suus dyabolus illud noscit.

We must not
lead a wrong
life trusting in
God's mercy.

4. Codd.: *tercium*. 6. C: *sed persuadentes*. 9. D in marg.: *Eve stulticia*. 14. A: *est deest*; ib. AC: *igitur*. 15, 16. A: *dampnandi*. 16. A: *in multi*. 17. A in marg.: *Miracula vocata*. D in marg.: *Miracula sunt cucienda*. 19. D in marg.: *Stulticia subtilior qua dyabolus execat populum mulari peccata sanctorum*. 21. BD: *hoc est*. 24. C: *igitur*. 26. D: *Et sic sicut*. 27. AC: *igitur*. 30. A in marg.: *Periculum*. 31. C: *igitur*. 33. A: *Si cveat*. 33, 34. A: *se extendere*. 36. D: *adiuvatur*. 37. D: *id noscit*.

Teneamus ergo viam securam descendendi per gradus, sicut dominus Jesus fecit, et videamus ulterius cautelam dyaboli quod non incitat nos ad eligendum viam securam vel statum solidum, sed viam periculosam et statum
 5 infundabilem, ut patet de nimis multis statibus sacerdotum. Per hoc enim post dotacionem ecclesie nimis multi ad statum papalem, episcopalem vel prelati cesarei aspirarunt et per hoc dyabolus incitat multos esse canonicos, monachos atque fratres, quia quidam viventes
 10 modernis valde difformiter ex fallaci signo sunt beati in patria reputati; et sic peccantes gravius quam argucia simiali arguimus sic: vita talis sancti fuit secundum partem taliter viciata, ergo licet nobis vivere sic viciose. Sic enim arguimus ex tribus legibus in lege veteri in
 15 quibus prohibetur sacerdotibus seculare dominium, et licenciatur ad recipiendum decimas et oblationes, ut patet Num. XVIII, Deuter. XVIII et Ezechielis XLIV, quod prohibitum a Deo dominium seculare dimittimus et dimisso ministerio ad illa que lucrum sapiunt avide
 20 aspiramus. Nec sufficimus narrare mala que dyabolus per hanc cautelam in ecclesiam introduxit. Fur enim volens per parietes in domum furtive ascendere eligit materiam plus fragilem, plus bassam vel per foramen prius dirutum subintrare. Ideo theologi contra istam
 25 temptationem dyaboli acucius clamarent. Non enim sufficit dyabolus dissuadere fidem ecclesie et exaltare signa sensibilia Antichristi, nisi ex una parte deformis vite quam Deus secundum partem aliam approbat et secundum aliam viciosam quam Deus reprobatur incitat
 30 viantes secundum signa similia ad prevaricacionem dampnabilem inclinari; sed Psalmo CXVIII, 21 dicitur: *Maledicti qui declinant a mandatis tuis*, et tamen per istam cautelam dyaboli a declinatione insensibili usque ad declinationem mundo sensibilem declinatur.
 35 Quartum argumentum stat in isto: *Supponi debet quod beati pape Leo, Silvester, Gregorius et alii possidentes in dote talia temporalia titulo elemosine virtuose distribuebant*

How the devil leads men to follow wrong courses in the Church.

1. A in marg.: *Via securo*; ib. AC: *igitur*. 2. A in marg.: *Diaboli cautele*. 6. A: *Per hec*. 8. AD: *necessitat*. 9. A: *atque deest*; ib. A: *quidam*. A in marg.: *Signum fallax*. 13. A: *viciatam*; ib. AC: *igitur*. 14. A in marg.: *Dominium seculare sacerdotibus prohibetur ex lege triplici*. 16. BCD: *licenciantur*; ib. B: *ablaciones*. 17. BD: *Deut. XVIII deest*. 18. Hic locus corruptus esse videtur. 21. A in marg.: *Furtis condicio*. 22. A: *parietem*. 24. D: *plus dirutum*. 27. C: *difformis*. 35. AC in marg.: 4^m.

eadem, ut fideles Dei dispensatores illis quibus opus erat et ad honorem cultus Dei, ergo ut sic virtuose utebantur ipsis temporalibus, ergo sic dotari de lege Dei clericis non repugnat, nec uti quibuscunque temporalibus taliter ad hunc finem. Unde videtur quod, licet in casu temporalia 5 sint occasio malorum in clero, rectificacio tamen ipsorum malorum potius fieret per operationes virtuosas liberalitatis pietatis, paciencie et alias oppositas ab usibus huiusmodi quam per ablacionem temporalium eorundum, cum in medio consistit virtus et extrema sint viciosa. 10

Reform in administering endowment will not do; the clergy must give up the office as did the apostles.

Hic dicitur quod istud argumentum licet procedat ex summo colore dyaboli, tamen includit in se toxicam mortiferam illi qui venenum istius malicie non cognoscit, cum idem est ac si septem discipuli electi per apostolos contradicerent ordinacioni eorum: possidere temporalia 15 et distribuere ipsa virtuose pauperibus est meritum et opus evangelicum, ideo viris apostolicis magis convenit, ideo capite vobis istud officium et non relinquatur nobis minus prudentibus, cum facilius possumus excedere medium virtuosum. Sicut enim discipuli in sic operando 20 Spiritui Sancto resisterent, sic magis constancius et prelati cesarei in retinendo dotacionem huiusmodi Spiritui Sancto resisterent et post ipsos recipientes temporalia ista cupide magis resisterent et sic a declinacione modica usque ad abissum patulum genus cleri paulative descen- 25 deret ad infernum, quia sicut Deus instinctu tacito movebat apostolos ab isto periculo distribuendi temporalia declinare, sic propter maius periculum evitandum et bonum utilius prosequendum precepit expresse viros apostolicos ab isto officio, quod foret meritum in 30 aliis, declinare. Sicut si dyabolus moveret coniugatos, ut dicitur movisse Nicolaum dyaconum, viros apostolicos indifferenter solvisse uxoribus suis debitum, eo quod erant plus virtuosius, prudencius caventes in opere isto viciu et tenentes medium virtuosum, sic inquam sed

2 AC: igitur. 3 B: sic data in de. D: sic data ibi de lege. 5. A: Unde videtur quod in casu. 7. B: malorum deest. 7, 8. B: liberaliter. 8. A: appositus; ib. B: usibus deest. 11. A: licet deest; ib. BD: procedit. 12. A: calore; ib. A in marg.: *Toxica mortifera in argumento.* B in marg.: *Argumentum ex summo colore dyaboli.* 13. A: cum cognoscit. 21. D: et magis; ib. C: magis Constantinus. 22. Codd.: dotacionis. 23-24. BCD: post — resisterent et deest. 26. A: quare sic. 27. A in marg.: *Temporalia distribuere quare apostoli aliis commiserunt.* 31. A: sicut enim.

32. De Nicolao diacono fundatore sectae Nicolaitarum vide Act. VI, 5; Apoc. II, 6, 17.

periculosius videtur dyabolum movisse clerum ad temporalia possidendum; et sic paulative ex cautela dyaboli processum est ab una declinatione insensibili ad aliam amplius venenosam. Unde magis intoxicatus fuit clerus
 5 per dotacionem huiusmodi quam fuisset ex licencia abusus data coniugibus abutendi. Unde cum tam expresse fuit unum clero inhibutum sicut abuti uxoribus, eo quod Petrus et alii apostoli uxores proprias et non possessiones proprias licite habuerunt, supponi potest
 10 probabiliter citra fidem quod Hilarius et ceteri viri evangelici dotati in recipiendo istud officium non venialiter sed graviter peccaverunt, et postmodum per fructuosam penitenciam ex Dei gracia beatitudinem meruerunt. Et post illos prelati alii qui plus declinarunt a mandatis
 15 Domini in istud periculum submersi sunt stolide ad infernum. Unde erubescat dyabolicus talem arguciam de cetero publicare, quia sic magis vivax officium spiritualiter gignendi Dei filios semine verbi Dei posset suspendi et temporalis immersio in mundialibus intro-
 20 duci. Unde clerus secundum doctrinam Christi non debet in actibus liberalitatis reduci ad medium possidendo seculare dominium sed carendo tali dominio ut Christus precepit et secularibus quibus Christus ipsum dominium aptat in mensura et numero relinquendo, ut licet con-
 25 iugatus posset solvendo uxori debitum in utroque extremo deficere, tamen sacerdos qui virginitatem vovit Deo non debet reduci ad medium per principia Aristotelis, cum omnis debet a talibus actibus abstinere, sed ad vitam Jesu Christi qui est in trinitate medium conformari.
 30 Christus autem omnino a tali dominio se servavit, sicut et eius apostoli; quare ergo non nos eorum vicarii, cum tam expremum mandatum ad hoc habemus in lege Domini, non autem ad continendum nos ab opere coniugali? Ideo timendum est nobis ne phariseice colamus
 35 culicem et degluciamus camelum.

Accepting
endowment is
a grave sin.

Christ ordains
all dominion to
be held by
laymen.

4. A in marg.: *Dotacio intoxicavit clerum valde.* 6. D: *Unum cum tam.* 7. B: *inhabutum.* 10. A in marg.: *Penituerant quidem dotati ut supponitur.* 11. ABC: *non deest.* 12. AB: *per deest.* 16, 17. C: *de clero.* 18. A: *filios sciencie.* 19, 20. A: *introduci.* 21. D: *possidendo.* 23. BCD: *precipit.* 27. A in marg.: *Christi vila sacerdotibus foret regula.* 28. D: *abscindere.* 31. AC: *igitur;* ib. A: *nam nos.* 33. Hic aliquot verba exdisse verisimile est. 34. A: *nobis ut.* 35. A: *deglutimus.*

10. St. Hilarius in libris Johannis Wyclif saepius laudatur Cf. De Eucharistia p. 32, 125/26.

Quintum argumentum stat in isto: *Quod usus temporalium eciam dominiorum potest ad laudem Dei meritorie exerceri, sicut elicitur ex dicto Augustini posito XXIII, q. V, capitulo De Occidendis; quomodo ergo obesset quod clerus ita prudens in lege Dei in isto temporales dominos 5 exoneraret utendo temporalibus propinquis statui innocencie quam iam faciunt domini temporales.*

God has set the clergy above the duty of administering temporals.

Hic concedenda est sententia Augustini quod non pure propter hoc quod ex usu temporalium periculosa mala possunt contingere, sunt ipsa propterea condempnanda, sed aliquos status Deus posuit superiores in ecclesia, qui propter periculum debent relinquere occupationem et usum temporalium, et propter occupationem illicitam circa illa debent ipsa renuere, et ex mandato Domini statui innocencie propinquare; et tales debent 15 esse clerici quoad temporalia eciam mundi sollicitudines; qui debent omnia instar Christi relinquere. Ideo idem est licenciare clericos ad istum abusum et dicere quod Antichristus ad nulla mandata Domini propter suam preeminenciam obligatur. 20

It is said that endowment may be good or bad for different persons,

Sextum argumentum stat in isto, *non omnes clerici sunt eiusdem vel consimilis condicionis naturalis sicut nec omnes seculares; sicut vel isti seculari melius est habundare divitiis quam ipsis carere et alteri e converso, sic forsitan iste clericus est melior locuples quam egenus.* 25

Hic dicitur quod in statu vocati cleri sunt errores plurimi et specialiter in isto, quod multi assumunt istum statum ut sint mundo divites et non propter devocionem serviendi Deo in officio clericali. Si ergo quis habilis ad illud officium non ponat obicem demerendi, tunc 30 spiritus Dei ducit eum ad gradum illius officii quo est dignus. Et sic multi sunt vocati clerici ordinati per prelatos cesareos, quibus bonum fuisset ipsos non fuisse natos ex utero, quod fuit ex fide evangelii in Scarioth figuratum; Christus enim ad maiorem utilitatem ecclesie 35

1. AC in marg.: 5^m. 2. BD: *eciam meritorie*. 4. AC: *igitur*. 6. A: *utendo gutibus*. 9. C: *quod et usu*. 10. C: *continere*. 10, 11. A: *dampnanda*. C: *contempnenda*. A in marg.: *Suadet pulcre quod sacerdotibus propter periculum debent relinquere temporalium dominium*. 20. A: *preeminenciam* twice. 21. AC in marg.: 6^m. 23. A: *sic nec vel ut isti*. C: *sicut vel ut*. 26. C: *clerici*. A in marg.: *Statum sacerdotii varia intencione recipiunt quidam*. 29. A: *Si igitur; D: quis humilis*. 31. A in marg.: *Dei spiritu ducitur ad sacerdotium quis*. 34. A in marg.: *Scarioth figura apostatarum*. B in marg.: *Scarioth figuravit futuros apostatas avaros*.

vocavit Scarioth in gracia secundum presentem iusticiam
ad apostolatam, et ordinavit istum furem ferre loculos
et tolleravit ipsum candere cupidine et futuros apostatas
figurare. Multi enim sunt in capitulo Scarioth plus
5 avaricia profundati; verum tamen nullus est clericus nisi
declinans ad capitulum Scarioth, cui non possent sufficere
de temporalibus oblaciones, decime aut private elemo-
sine subducto seculari dominio, et sic viri apostolici
possent licite in diversis gradibus habendi temporalia
10 militare, ut beatus Evangelista in minori Asia supponitur
virtuose habuisse temporalia plus quam Petrus. Omnes
tamen apostoli caverunt a seculari dominio aut super
isto merdoso sophismate nostrorum claustralium de ha-
bendo secularia dominia aut superfluas mundi divicias in
15 communi. Sed postquam ypocrite plus magnificarunt
tradiciones hominum quam legem scripture, horrebant
desponsacionem presbiteri ut venenum sed fornicacionem
eciam secundum species turpissimas acceptarunt; fides
tamen scripture desponsacionem sacerdotis non prohibet,
20 et fornicacionem prohibet generaliter in quolibet seculari.
Et patet quanto desercio legis Domini et introductio
humane stulticie nocent ecclesie militanti; et sic reli-
giones iste private que Deum non consulunt sed in-
differenter acceptant homines ad suos ordines sine
25 fundacione dampnificant ecclesiam et stolide temptant
Deum; Deus enim posuit ordinem suum secundum tres
gradus in tali laxacione libera quod quilibet homo quem
Deus introducit in orbem terrarum salvari posset in
aliqua istarum parcium sine istis privatis ordinibus hu-
30 manitus introductis. Et ita renunciatio temporalium
titulo seculariter possidendi cuicumque clerico debet
competere, et qui sentit se minus dispositum ad sic
vivendum de parte Domini, abstineat ab officio clericali.
Nec video quomodo repugnaret legi divine quod clericus
35 senciens se inhabilem ad illud officium ad seculum
retrocedat, licet ex temeritate quadam deliquerit, sed
non tantum quantum fungens officio clericali. Et ita

but it is not
needed by any
true priest.

Marriage of
priests not
forbidden in
Scripture.

If a priest finds
he is unfit he
should go back
to a secular
life.

6. A: posset. 8. B: subducte; ib. BD: ecclesiastici. 10. ut. D: unde. 11. A in marg.: Tradicionum magnificacio saluatur. Sectarum inutilitas. 13-14. BD: isto merdoso (C: mardoso) — aut super deest. A: in aut super isto. 15. A in marg.: Temporalia possent habere clerici diversis gradibus sine dominio. 17. D: fornicaciones. 18. B in marg.: Fides scripture desponsacionem sacerdotis non prohibet. 30. B in marg.: Renunciatio quomodo debet clero competere. 31. A in marg.: Titulus secularis clericis non competit. 36. A: deliquit. 37. B in marg.: Discipuli Christi laici.

multi possunt esse licite Christi discipuli sicut Joseph, Nicodemus et alii, licet non sint clerici, quia multis expedit non taliter clericari.

Primum argumentum tercii ternarii stat in isto: *Videtur quod conatus verbo vel opere reducere clerum ad statum 5 ecclesie primitivum sit nedum vanus et indecens sed et nocivus; nam vanus est conatus ad impossibile; sed quod ecclesia moderna cleri reducatur ad statum ecclesie primitivum est impossibile, igitur etc. Antecedens probatur, quia Christus prophetavit ecclesiam per Pseudochristos et 10 Pseudoprophetas pervertendam, sicut est modo perversa, ergo sic oportuit evenire.*

It is said that to reduce the Church to its primitive simplicity is impossible,

Hic dicitur quod conatus ad impossibile est meritorius sicut oratio ad neccessarium, ut patet de triplici petitione oracionis dominice; et istud Christus docuit, quando 15 dixit: *Pater si, fieri potest, transeat a me calix iste*, unde quia ista est operatio regis regum, et uti potest ministris suis ut serra ad istud officium, ideo ut videtur michi hoc opus est viantibus magis meritorium, cum Christus ad eius complecionem plus sedule laborabat; ideo licet 20 non sufficimus totam maliciam cleri extinguere sicut nec Christus fecit, sed multos apostolos ad bonum ecclesie dereliquit, tamen si Deo placeat, aliquibus possumus prodesse et multorum maliciam mitigare; aliter enim non diceremus illud Psalmi CXVIII, 126: *Tempus faciendi,* 25 *Domine, dissipaverunt legem tuam;* ubi Psalmista videns dyabolicorum prevaricanciam habundare, dicit Deo in spiritu quod iam est tempus, ut faciat destructionem in istis apostatis, cum tantum sit lex Domini dissipata. Scimus quidem quod Antichristus potest ad gradum 30 quem Deus decrevit, et non ultra extolli, quod Deus vult nos pro causa sua secundum vires nostras et partitiones sui donarii promereri, et sic nobis ipsis prodesse, et quibusdam aliis quod Deus ad hoc bonum utile adaptavit. Et ponit Lincolniensis exemplum sensibile, ut 35

but attempts at the impossible may be useful and meritorious.

1. B: *sed Joseph.* 2. B: *liceret;* ib. C: *non sunt;* ib. BCD: *cum multis.* 4. AC in marg.: *Primum argumentum.* B in marg.: *Argumentum primum tercii ternarii.* 6. A: *sic nedum;* ib. ABC: *et* after *sed* deest. 7. D: *secundum quod.* 8. BD: *moderni.* 9. A: *probatur deest.* 10. A: *quod;* ib. D: *prophetat.* 11. A: *sic est.* 12. A in marg.: *Impossibilis videtur cleri reformatio sed solvitur.* B in marg.: *Conatus ad impossibile est meritorius sicut oratio ad neccessarium.* 14. *triplici prima;* ita codd. 18. BC: *istud* deest. 21. D: *tantam maliciam.* 25. A: *CXVIII* deest. 28. C: *quod faciat;* ib. A in deest. 30. BD: *Scimus enim.* 33. C: *denarii.*

si domus unius patrisfamilias irremedialiter sit succensa,
 et unus pauper proximus pie deferat aque porciunculam
 ad ignis fervorem secundum sanctum propositum miti-
 gandum, ille paterfamilias cuius domus succenditur pium
 5 propositum sui proximi collaudaret; multo magis Deus
 summe misericors, qui dicit suis fidelibus *necesse est ut*
veniant scandala; verumtamen ve homini per quem scan-
dalum venit; ubi patet necessitas future malicie; damp-
 natio Antichristi, qui perverse nititur in ista malicia
 10 laborare; et prudens resistencia pro causa Dei patet in
 fide ecclesie utrobique; aliter enim nemo malo resisteret
 vel bonum faceret; quod interimeret meritum militancium.
 Si ergo religiosi istorum ordinum putridorum dicunt
 quod subiectus debet obedire impossibili et quantum
 15 potest niti ad complendum voluntatem sui prepositi,
 quanto magis obediendum est voluntati domini nostri
 Jesu Christi, specialiter cum nescimus quantum Deus
 vult laborem nostrum proficere et versuciam dyaboli
 mitigare.

20 Secundum argumentum stat in hoc quod *necesse est*
ut regnet peccatum dyaboli usque ad diem iudicii, ut
patet Matth. XIII in parabola Salvatoris; cum ergo Christus
in illa parabola prohibuit ut homines eradicarent zizanium,
sed usque ad messem ultimam expectarent, videtur quod
 25 *nos debemus paciendo peccatum generaliter usque ad diem*
iudicii expectare.

Second
 argument from
 the parable of
 the tares.

Hic videtur michi quod illa parabola docet filios Dei
 virtuosa paciencia spiritu suo duci, non autem prohibet
 ista parabola omnino non resistere Anticristo, sed pro-
 30 hibet resistenciam presumpti vani, et simpliciter necesse
 est ut zizania remaneat in ecclesia usque ad diem
 iudicii comburenda, ideo non debemus intendere omnino
 expurgare istam ecclesiam usque ad diem iudicii a
 crimine peccati, sed pie considerare quod Deus reliquit
 35 nobis in isto quantum sufficimus materiam promerendi

This parable
 does not forbid
 all resistance to
 Antichrist.

3. D: furorem. 4. A: illius domus. 8. C: patent. B: correxit;
 ib. A in marg.: *Necessitas future malicie non excludit resistenciam.*
 11. B: male; ib. A in marg.: *Resistere oportet.* 12. BCD: *militantum.*
 13. AC: *igitur.* 15. C: *compellendum.* 16, 17. BCD: *domini Dei*
nostri, specialiter. 20. BC in marg.: 2m; ib. BCD: *in isto.* 21. A in
 marg.: *Non eradicare.* 22. AC: *igitur.* 23. C: *ne homines.*
 28, 29. B: *ista particula.* 30. A in marg.: *Resistencia presumptiva.*
 31. A in marg.: *Zizania remanet usque ad iudicium et tamen oportet*
resistere.

et cum hoc superasse peccatum usque ad diem iudicii Deo singulariter reservatum; et sic scimus quod nec in nobis nec in aliis sufficimus peccatum pro via ista simpliciter expurgare nec intendimus circa istud verbum propheticum *Ve michi, quia tacui*, scientes quia superest⁵ peccati purgatio, si laboremus quantum sufficimus tam in aliis quam in nobis. Unde Petrus aliter non doceret suos discipulos *resistere dyabolo fortes in fide*, nec Antichristus ypocrita fingeret purgacionem peccati in populo, cuius realis finis est ipsum populum a tempo-¹⁰ ralibus spoliare. Sicut ergo est messis multa; operarii autem pauci, sic multe sunt herbe nocive peccati quas Deus aptavit suis agricolis extirpare. Unde venenosa et nimis heretica responsio fuit cuiusdam monachi cuidam laico imprecanti quod ecclesia Christi in mensura re-¹⁵ guletur secundum ordinacionem quam Christus instituit: *Absit*, inquit monachus, *quia tunc foret ecclesia destructa*. Supponitur enim ipsum habuisse conscienciam super isto, quod omnes isti novelli ordines et dotaciones cesaree ac maior pars illorum que iudicant sonare in²⁰ bonum ecclesie cassarentur.

Opponent argues that to restore the primitive state would destroy the organization and services of the Church.

Tercium argumentum stat in isto: *Si ecclesia reduceretur ad statum primevum, tunc deleta forent quęcunque onustant ecclesiam ultra regulas evangelicas et apostolicas et per consequens cessarent missarum solempnia*²⁵ *celebrari et oraciones cum horis canonicis adinvente, ieiunia per ecclesiam posterius instituta, ecclesiarum et monasteriorum structure solempnes et formose festorum solempnium, et breviter omnium privatarum religionum observaciones, ymo, quod plus est, non esset tunc prelatus,*³⁰ *papa vel episcopus ut nunc sunt, et sic esset ecclesia confusa sine regiminis ordine, sic ut vix discerneretur clericus a layco; que omnia tendere videntur ad diminucionem cultus et honoris Dei, et per consequens ad hoc conari foret indecens et nocivum.*³⁵

1. C: superesse. 2. B in marg.: Nullus potest in se nec in aliis pro via peccata simpliciter expurgare. 3. A in marg.: Peccatum ad plenum non purgabitur et tamen oportet contra ipsum pugnare. 4. C: quia before superest twice. 5. C: quia before superest twice. 10. A in marg.: Finis realis Antichristi. 11. A in marg.: Spoliare; ib. AC: igitur; ib. B: est deest. 21. A: cessarentur. D: cassabuntur. 22. ACD in marg.: 3m. 24. B: honustant. 25. C: cessarent. 26. B: oris. 27. ecclesiarum. C: elemosinarum. 29. A: privatarum. 35. C: intendens.

Hic dicitur quod multa istorum novem, que ex quadam
 prudencia inferuntur, secuntur tamquam catholica et alia
 non secuntur. Primum enim concedi debet, cum foret
 utile ecclesiam poni in pristina libertate, ut patet in
 5 epistola ad Gal. de cessacione legalium; et sic cessarent
 missarum superadditarum solempnia et oraciones cum
 horis canonicis adinvente; licet enim iste tres adinven-
 ciones humane per accidens prosunt ecclesie, non tamen
 tantum quantum peccatum dyaboli; nec infertur quin
 10 ecclesia servando ordinacionem Christi primevam in sua
 puritate compendiosius et melius quam modo proficeret.
 Et si dicatur quod ex ordinacione Dei abscondita utilis
 est ecclesiam ita duci: revera ex hec evidenciam sequitur
 quod utilius est ecclesiam sic per Antichristi crimina
 15 occupari. Et sic nescio excusare peccata sanctorum qui
 traditiones istas invenerunt, cum melius occuparetur
 ecclesia et devocius Deum coleret libere servando con-
 suetudines apostolicas, licet non fuerit cum humanis
 ritibus desponsata. Nec per istud eximo clerum ab ista
 20 observancia introducta, sed consulo ne imminente maiori
 bono sub pena peccati cum istis ritibus desponsentur.
 Scio tamen quod ex istis verbis petulans posset occa-
 sionem accipere ad Dei servicium relaxandum, sicut ex
 verbis Christi et sui apostoli aliqui male occasionem
 25 acceperant ad stolide delinquendum. Et sic nescio tollere
 prudenciam variandi in consuetudine celebrandi missas
 et effundendi oraciones cum ritibus similibus, que iam
 sunt ut graviora crimina detestata; ideo si apostolus non
 comederet carnes in eternum, antequam daret scandalum
 30 fratri suo, evidencius non debemus conformari approbato
 usui ecclesie, in qua stamus. Multa ergo sunt licita
 meritoria, quorum dispensacio et obligacionis profundacio
 est peccatum sicut est de istis tradicionibus hominum
 adinventis. Et sic senciendum est de ieiuniis per eccle-
 35 siam institutis; et sic evidencius foret ad utilitatem ec-
 clesie quod basilicarum sumptuosarum structure cessarent
 et sic de multis que a statu innocencie nimis laxant

Many
 organizations
 and rites are
 good when used
 freely, but
 ought not to be
 enforced.

1. B: multi. 4. A: utile deest. A in marg.: Libertas pristina ecclesie
 laudatur; ib. A: pristinam libertatem. 9. B in marg.: Missarum cele-
 braciones non tantum prosunt ecclesie sicut peccatum dyaboli. 12. D:
 ordinancia. 16. B: invenerant. 19. A: per hoc. 20. A in marg.:
 Multa licita, quorum tamen obligacionis profundacio sapit peccatum.
 26. A: variando. 30. non. B in marg.: Nos. 31. AC: igitur. A in
 marg.: Desponsacio rituum acute tangitur et sane. 32. BD: despon-
 sacio et. A: obligacio et. 36. C: cessarentur.

The new orders
should come to
an end.

It would be
well to have
no pope or
'cesarean'
prelates.

et per consequens iste secte novorum ordinum sicut in die iudicii iam cessarent. Et ita multe festivitates sub fuco ypocrisis introducte ad utilitatem et libertatem ecclesie delerentur. Et sic foret utile quod non forent papa vel prelatus cesareus, cum illi ex radice dotacionis faciunt multa mala, et ita foret ecclesia libertata ac per opera virtuosa distincta; ubi iam est per signa sensibilia fallacia plena ypocrisi palliata; et ista licet quadam consuetudine interrupta cederent ad honorem Dei et utilitatem sue ecclesie sicut cessacio a peccatis, et sic decens foret et utile sicut erit post diem iudicii ut ecclesia ab istis tradicionibus expurgetur. Utrum autem bonum quod occasione peccati pulchricat matrem nostram plus quam aliunde decoraretur ipsis dimissis ecclesie Cristi magis proficiat, relinquo divino iudicio, cavens de ista heresi ab Apostolo recitata: *Absit nos mala facere, ut bona eveniant.*

Opponent
quotes Jerome
bidding silence
as to abuses in
the church.

Quantum argumentum stat in isto *Jeronimus super duodecim prophetas*, ut recitatur in Canone XI, q. III, capitulo *Quando ergo vir ecclesiasticus et prudens et intelligent multas impietates in ea que vocatur domus Dei esse cognoverit, et non solum multas sed etiam fortes et que opprimere possint iusticiam, et in tantum doctorum rabiem processisse, ut accipiant precium in iudicio, et omnia pro muneribus faciant, pauperes devitent in portis et audire contempnant, taceat illo tempore, ne det sanctum canibus et mittat margaritas ante porcos qui conversi conculcent eas. Ex quo videtur sequi quod stantibus ecclesiasticorum condicionibus ut nunc stant, frustra foret conari ipsam pro nunc convertere, sed quod potius est tacendum.*

Silence is
sometimes
good, but
courage to
speak out is
most wanted
now.

Hic dicitur quod prudencia Jeronimi in isto sermone est cum reverencia amplectenda, specialiter cum Dei sapiencia frequenter tacuit, et ad obiectus non secundum qualitatem ipsorum obiectuum sed obiciencium non respondit. Ideo inter alias prudencias quas opto de Deo

3. A in marg.: *Cessarent multa que ilibertant ecclesiam.* 5. D: cum ille. 6. AB: *liberata.* 13. occasione. C: *ecclesia.* 15. C: *relinquo dominio.* A in marg.: *Relinquitur divino iudicio maior et nota quid.* 18. ABC in marg.: *Quantum argumentum.* 19. A: XII, q. 8. 20. Codd.: *Quando ecclesiasticus vir prudens.* Correx. 21. B: *vocantur.* 22. Codd.: *solum deest.* Addidi. 23. Codd.: *possunt.* Correx. 25. A: *faciant* twice. 28. D: *eos.* 30. C: *pro deest*; ib. D: *committere*; ib. C: *quod deest.* 35. A in marg.: *Ut oportet*; ib. A in marg.: *Tacere magna prudencia.*

16. Rom. III, 8.
cap. XXIII.

19. Decreti Secunda Pars, causa XI, q. III,

recipere, hec est una quod det michi prudenciam, thesaurum sue sapiencie secundum quod sibi placeret et sue ecclesie proficeret impertiri. Scio autem quod in isto secundum utrumque extremum multi et magni
 5 possunt deficere, et specialiter in vecordia non audendi se exponere, sicut fecerunt apostoli et pugiles ecclesie primitive, et estimo quod si viri ecclesiastici non peccarent in ista vecordia, non fuisset ecclesia sub tyrannide dyaboli sic substrata. Timeamus igitur magis in isto
 10 peccatum omissionis et utrobique serpentine prudencie innitatur. Securitas enim secundum spem divini subsidii videtur instar martirum audacter dicere legem Dei.

Quintum argumentum stat in isto ex doctrina Augustini, que ponitur XXIII, q. IV, capitulo *Infideles. Quando multi-
 15 tudo in scelere est nec salva pace ecclesie mali puniri possunt, tollerandi sunt potius quem violata pace ecclesie puniendi. Cum ergo modo non posset clerus nedum puniri sed etiam corrigi sine magna pacis perturbacione, cum sit tantus numero, et tam potens in divitiis et amicis,
 20 videtur quod non est corripiendus sed potius tollerandus; hoc enim tenetur principium per se notum quod omnis doctrinacio sit inutilis vel nociva que sine pacis perturbacione aut stragis periculo fore nequeat executata, dum tamen gravamine minori poterit eius oppositum tollerare.*

25 Hic ut dictum est in solucione argumenti proximi, concedenda est sententia Augustini. Unde homo quem novistis in scolis circa istam materiam secundum mensuram quam Deus sibi dederat laboravit, et paulative veritates secundum quod credit esse Deo beneplacitum et
 30 expediens ecclesie declaravit, confitetur tamen se multiplicitate peccasse presumptione et arrogancia; publicavit etiam parti adverse quod sic loquitur ex vi vinculi caritatis. Unde in vulgari consuluit quod istud generaliter non fiat subito sed prudenter sicut ceperat paulative.
 35 Et tangitur medium quo hoc debet fieri adiunctis testibus

Opponent quotes Augustine that crime is not to be punished at the cost of peace.

Augustine is right and Wyclif confesses to arrogance in the schools,

2. ABD: placet. 3. A in marg.: *Vecordia tacendi*. 4. A in marg.: *Tacere contingit bene et male*. 6. B in marg.: *Jeronimus dicit quando vir bonus debet facere dicere veritatem*. 9. A: *subtracta*; ib. A: *ergo*; ib. A: *magis deest*. 10. A: *missionis*. 11, 12. D: *divini auxilio*. 13. ABC in marg.: *5^m argumentum*; ib. B in marg.: *Augustinus de tollerancia peccatorum*. 15. Codd.: *mali deest*. Addidi. 17. AC: *igitur*. 23, 24. AC: *dum cum*. 29. AC: *credidit*; ib. A: *esse deest*. 34. A in marg.: *Paulative et prudenter fieret ecclesie reformatio*.

14. Decreti Secunda Pars, Causa XXIII, q. IV, cap. XVII. Gratian: Quando multitudo.

but the king by
making a single
example could
bring about an
evangelic state
of things.

fidei qui istud prudenter doceant, et cum quadam securitate depressis infidelibus qui isti sentencie catholice repugnant publice vel occulte. Scimus enim ex fide scripture apostoli quod periculum est in falsis fratribus; facile quidem et coloratum videtur esse edictum in regibus 5 quod sub gravi pena precipiant suis legiis ut non impediant legem Dei currere, sed ad hoc promoveant, sicut ex fide catholica obligantur, et punita una persona notabiliter, que isti mandato Dei restiterit, facile foret ad Deum ad hoc opus evangelicum residuum populi 10 inclinare.

Opponent
quotes
Augustine;
nothing is
gained by trying
to punish a
number guilty
of the same
offence.

Sextum argumentum et ultimum sic formatur: Augustinus III contra epistolam Parmeniani, ut notatur XXIII, q. IV, capitulo *Non potest esse sic dicit: Non potest esse salubris a multis correccio nisi cum ille cor-* 15 *ripitur, qui non habet sociam multitudinem; cum vero idem morbus plurimos occupaverit, nichil aliud bonis restat nisi dolor et gemitus. Et infra: Revera cum contagio peccati multitudinem invaserit, divine discipline severa misericordia necessaria est. Nam consilia separacionis et* 20 *inania sunt et perniciosa atque sacrilega, quia impia et superba sunt, et plus perturbant infirmos bonos quam corrigant animos malos. Ex quibus videtur sequi conclusio prenotata.*

The result must
be with God,
but we should
do all we can
to purify the
church.

Hic dicitur ex superiori sententia, quod fidelis debet 25 fateri quod istud non foret opus hominis, sed miraculosa operatio Dei nostri. Scimus tamen quod Deo est facile movere instrumentaliter omne genus hominum ad opus hoc, cum adaptat circumstantias undique ad istam medelam ecclesie adimplendam. Nam paparum con- 30 tencio, regum necessitacio, vulgarium repugnacio, et breviter omne genus circumstantie ad perficiendum hoc opus misericordie consolantur; ideo faciamus ut fideles Christi milites quod in nobis est, quia certe sumus quod plures nobiscum sunt quam cum illis, nec a mercede 35 laboris possemus nisi ex nostra vecordia defraudari;

2. C: de premissis. 4. A: in periculum. 5. A in marg.: Rex quomodo tuaret ad reformationem ecclesie. 9. C: notabiliter deest; ib. A: resisterint. 12. ABC: 6m argumentum; ib. B in marg.: Augustinus de correccione dimittenda, quando habet sociam multitudinem iniquitatis. 13. Codd.: li II contra episcopum. 20. ABD: necesse est; ib. D: cum consilia; ib. A: et deest. 23. AB: videtur sequitur. 25. A in marg.: Multitudine peccante quid agendum. 26. A: fateri si. 27. D: opera. 32. A: perficiendum huiusmodi.

curramus ergo humiliter atque concorditer multiplicando
 prudenter adiutores et socios, quia premium beatitudinis
 est depositum pro labore, et sic generaliter premium
 beatitudinis cunctis in isto laborantibus promittitur pro
 5 mercede, cum servancia verborum Christi et eius dileccio
 connectuntur. Nec posset viator evidencius Deum diligere
 quam legem suam in militante ecclesia defendere et
 servare; potentatus autem seculi debent fratres suos et
 clerum specialiter secundum verba evangelii compellere
 10 ad intrandum. Possunt autem pueris in Christo patere
 pro ista faccione tria comoda triplicata: primo clerus
 observans se in limitibus Christi legis disponderetur apud
 Deum et homines in via beatitudinis consolari, secundo
 particularius nec macularetur symonia in ingressu, pro-
 15 gressu et egressu de hoc seculo; ubi iam natat in ista
 pravitate Symoniaca ad infernum, et tercio cum clerus
 appetit libertatem et non taxari per seculares dominos,
 sed circa bona plus sibi utilia atque decencia occupari,
 posset licite, libere et quiete circa legem Domini et
 20 fructum occupationis istius percipere, et sicut libertas
 a peccato excellit alias libertates mundanas, sic et occu-
 pacio ista libera paupertatis.

Secular powers
 should enforce
 Christ's law.

Secundus fructus sensibilis illatus dominis temporalibus
 stat in isto quod ipsi tunc possent libere et integre ex
 25 lege et voluntate Domini gaudere suo dominio temporalis,
 licet appetant illud pre aliis inordinate tamen adversus
 legem Domini, et ideo sunt in brigi insolubiliter in-
 voluti, secundo ipsi domini possent carere intricacione
 dyaboli qua sunt infideliter cum curatis clericis sibi
 30 servientibus involuti; tunc enim haberent sufficientes
 redditus ab utilioribus laicis deserviri, et tercio seculares
 domini non forent neccessitati suos tenentes simplices
 spoliare, sed utrobique debitum suum reddere copiose
 et pro indigencia sui et suorum, fideles externos non
 35 guerrare sed hostes ecclesie sicut pertinet ad suum
 officium prudenter deprimere.

Advantage that
 would arise to
 rulers

Tercius fructus sensibilis consequens ad terciam partem
 ecclesie stat in isto quod communes non forent tunc

and to the
 Commons.

1. AC: igitur. 2. A: quia primus. 3. C: est dispositum.
 3—5. A: et sic — mercede cum deest. 6. Codd.: convertuntur. A in
 marg.: Deum diligere et legem eius defendere idem. 10. B in marg.:
 Tria comoda triplicata in clero non dotata. 11. A in marg.: Multa bona
 ex reformatione ecclesie enumerantur. 20. A: tunc sicut. 25. A:
 lege ac. 26. A: appetat. 30. A: sequentibus. 31. BD: ab alteri-
 oribus; ib. A in marg.: Clero reformato quam multa bona evenirent.
 28. B: communitates.

taxis insolitis et dominacionibus religiosorum in naturalibus spoliati, cum tamen ratione naturalitatis et instigacionis dyaboli nulli plus spoliant tenentes pauperes, quam faciunt tales prelati, qui de lege Dei forent pauperrimi; secundo tales tenentes simplices forent in sua libertate debita per seculares dominos defensati, et sic regnum foret utrobique fructiferum, ubi iam ex oppressione Antichristi desolabili sterilescit; et tercio numerus trium parcium ecclesie foret ordinacioni Domini adaptatus, ubi iam multiplicatur pars Antichristi, eo quod per suas leges fallaces eis accidit plus comodi temporalis. Deus enim dans regnis terre nascencia non propter istam prevaricationem facit ipsa magis fructifera sed potius in penam peccati subtrahit a militantibus tam bonum gracie quam fortune. Qui ergo defendunt contra Christum istud peccatum maximum vel ex consensu sunt desides ad iuvandum, sunt prevaricatores ingrattissimi et discrasie totius ecclesie causativi.

2, 3. C: *infatigacionis*. B in marg.: *Nulli plus spoliant pauperes quam prelati*. 5. D: *secundo quod tenentes*. 12. C: *regis*; ib. D: *terris*. 15. AC: *igitur*. 16. A: *ex deest*. 17. A: *et discursive*. 18. A: *Explicit responsio magistri Johannis ad 18 argumenta Strode*. B: *Explicit responsio magistri Johannis ad 18 argumenta Strode, haha na mnychy*. C: *etc. Amen. Epixetic soipoenrs gimatris Jhoannis da cot ocium tagumearn deorts. Haha na mnychy*. (Id est: *Ha ha, in monachos*.) D: *Nemo dampnatur, nisi fuerit diabolus incarnatus*.

Responsiones ad XLIV conclusiones sive ad argucias monachales.

Quidam doctor utinam veritatis nititur in pugnare
sententiam quam sacerdotes fideles predicant tamquam
5 fidem. Nec est illis vis quod vocentur a satrapis *ydiote*,
quia sic vocabantur apostoli evangelium predicantes, ut
patet Act. IV, 13. Nam in hoc spiritualiter consolantur
quod non acceperunt sensum istum ab homine nec
scolastice didicerunt, sed totum habent descendens ex
10 alto. In isto autem gradu humilitatis Deus ipsos posuit
quod, dato quidquam quod evangelizando asserunt esse
falsum, volunt ipsum humiliter revocare. Et ex istis
signis et aliis que superficietenus exercuerant ex scriptura
non confidunt de ingenio proprio vel potestate humana,
15 sed quod Deus utitur tamquam organis ad hoc opus.
Habent autem hoc signum caritatis communicandi altrin-
secus quod volunt libenter offerre doctrinam suam ad-
invicem et predicare populo sine pecunia vel proprietate
aliqua acquirenda. Nec confunduntur quod quidam qui
20 inchoarunt nunc deciderunt, quia sic fuit de Christi
apostolis per pseudofratre a fide multipliciter deviantes.
Nam Joh. VI, 67 scribitur: *Ex hoc multi discipulorum
eius abierunt retro, et iam cum illo non ambulabant.* Et
I. Joh. II, 18, 19 scribitur: *Filioli mei, novissima hora*
25 *est, sicut audistis, quia Antichristus venit; nunc Antichristi*
multi facti sunt: Unde scimus quia novissima hora est.
Ex nobis prodierunt sed non erant ex nobis, nam si fuissent
ex nobis, permansissent utique nobiscum. Et sic Apostolus

True priests
do not fear
reproach.

9. AC: totum hunc. 9, 10. D: de alto. 10, 11. D: disposuit quod
dato quemquam. A: dato deest. 11. A: quod before evangelizando
deest. 13. A: excurant. BD: exercerant. 15. A: utatur. 17. D:
conferre. 20. A: inchoant. B: inchoaverunt. 21. A: apostoli. 25. D:
et sicut. 26. A: facti deest. 27. C: proderunt; ib. D: erat.

exercitatus fuit ad suum meritum cum Alexandro Erario, ut patet I. Thim. I, 20 et II. Thim. IV, 14. Et sic fuit de multis Christi discipulis cum pseudoapostolis ad suum meritum occupatis. Nec curant hii sacerdotes, licet sunt a satrapis et suis complicitibus turpiter reprobati. Sed ad hoc attendunt ne vere dicatur contra sententiam quam dicunt populo, cuius contrarium dicit Dominus.

A doctor has drawn up 44 conclusions against them.

Iste doctor fertur quadraginta quatuor conclusiones tamquam principia contra hos sacerdotes simplices congregasse, quibus ipse et sui utuntur tamquam principiis ad ipsos in populo confutandum:

(1) Christ was both poor and rich.

Prima autem conclusio est ista: *Sicut Jesus Christus fuit in hac vita mortali perfectissime simul rex et sacerdos totius mundi, ita fuit correspondentem dives et pauper.* Et probat istam sententiam ex scriptura. Nos autem multipliciter prius concordavimus cum eadem; et credimus ipsam tamquam catholicam totius viacionis nostre ac huius operis fundamentum. Sed timemus de caliditate versucie Antichristi quod inchoat vel miscet quedam vera cum suis sententiis post hereticis ut simplices callidius seducantur. Sic enim dicit Chrisostomus quod *dyabolus miscet multa vera cum mendaciis suis ut populus in ipsis mendaciis citius sibi credat.* Et hinc dicunt theologi quod homo potest multa bona facere licet male.

(2) The priestly and regal powers, united in Christ, are divided between the Pope and the Emperor.

Secunda sua conclusio est ista: *Potestas sacerdotalis et regalis, in Jesu Christo unita, est ad salutem humani generis summo pontifici et imperatori divisim divinitus commissa.* Prima, inquit, pars sequitur ex prima conclusione. Secunda pars quoad iurisdictionem summi pontificis patet per illud Joh. XXI, 17: *Pasce oves meas.* Et idem Matth. XVI, 19: *Tibi dabo claves regni celorum.*

Quoad potestatem imperialem patet decretum Christi Matth. XXII, 21 sic sententiantis: *Reddite que sunt Cesaris Cesari, et que sunt Dei Deo.* Et constat per historias autenticas quod Cesar tunc quasi toti mundo principabatur et quoad temporalia imperabat. Et habuit numisma suum de quo Christus sic iudicavit.

4. A: *deputatis occupatis*; ib. D: *sint.* 12. AC in marg.: *Prima conclusio.* 16. ABC: *concordamus*; ib. A: *eodem.* 17. A: *tamquam* deest. 18. B: *operacionis*; ib. B: *de talitvite.* C: *de tali divite versucie.* Correx. 25. ACD in marg.: *Secunda conclusio* (sic et in sequentibus). 30. CCD: *per* deest. 35, 36. AC: *principatur.* D: *principaliter.* 36. BCD: *et before quoad* deest.

21. Chriostomus in Opere Imperfecto im Matth. Hom. XXV.

Quoad istam conclusionem secundam infamem *timor*
quem timebam evenit michi, et quod verebar accidit, quia
 Antichristus secundum artem suam miscet subtiliter falsa
 veris; et dico *subtiliter*, quia de magis Pharaonis lego
 5 in Exod. VIII capitulo quomodo in signo tercio scilicet
 culicibus defecerunt. Iste autem in signo secundo tendit
 suam pedicam, ut decipiat ydiotas. Nam ut hic suppono,
 Antichristus per ypocrisim seducit populum, ac si foret
 summus vicarius Jesu Christi, et sic licet secundum philo-
 10 sophos mixtio sit mixtibilium alteratorum unio, tamen
 fideles ydiote concipiunt istam calidam mixtionem. Con-
 cedimus ergo quod potestas sacerdotalis regalis fuit et
 est in Jesu nostro unita ad salutem ecclesie militantis
 et ita reverenter concedo quod fuit de voluntate Domini
 15 esse cesarem sed non tantum voluit Christus sicut idem
 voluit in Petro et suis veris vicariis succedere sacer-
 dotes. Et ita non video quomodo papatus vel summa
 Christi vicaria debuit regulariter in Romano pontifice
 residere; concedo tamen quod multi boni Romani ponti-
 20 fices ut Petrus et sui veri vicarii fuerunt boni et plures
 ex facto et fide catholica erant mali. Tria ergo sunt
 que vellem quod doctor iste suspenderet si non habet
 efficacem evidenciam ad probandum ista rationibus vel
 scriptura: primo quod taceat nomen pape, quia multis
 25 est evidens, cum in scriptura sacra non ponitur, quod
 toxicum sit in cauda.

Answer:
 There is no
 evidence that
 Christ ordained
 the existence of
 a pope.

Secundo quod Christo appropriet nomen summi ponti-
 ficis et non ipsum appropriet aliquibus nobiscum mili-
 tantibus hic in terra. Nam ex fide scripture est patulum
 30 quod Christus est summus pontifex atque *episcopus*
animarum. Sed quod illud nomen conveniat Romano
 pontifici, non credo doctorem evidens facere rationibus
 vel scriptura, et scripta apocripha extra fidem scrip-
 ture dant multis catholicis evidenciam fabulis dis-
 35 credendi.

Supreme pontiff
 is a name due
 to Christ only.

4. A: *quod*. 5. B: *in Exod.* deest. 6. *Iste*, BC: *Item*. C correxit.
 11. B: *fidelis*. 12. C: *sacerdotalis potestas regalis fuit*. B: *quod potestas*
regalis fuit sacerdotalis. 14. A: *regulariter*. B: *reventer*. CD: *re'e't*.
 17. A: *video quod*. 19. A in marg.: *Petrus pontifex Romanus*.
 20. BD: *fuerunt boni* deest. 22. *si*. A: *sed*. 23. *ista*. ABC: *istam*.
 26. B: *toxica*. C in marg.: *Pape illud nomen est toxicum*. 28. *non*.
 B: *nomen*. 30. *est*. D: *sit*; *ib.* AC: *et quod episcopus*. D: *quod sit*
episcopus. 31. C in marg.: *Summus pontifex est Christus, non papa*.
 32. A: *evidenter*. 33. B: *scriptura*. 34. BC: *fabulariter*.

No proof that
the Roman
pontiff is
supreme or that
Christ ordained
him to rule the
Church.

Tercium quod vellem istum doctorem suspendere dum
ad hoc non habuerit rationem vivacem est quod in-
terdicat simialem arguciam et arguciam gulosorum;
quibus suppositis patet primo quod doctor non potest
sicut nec omnes Antichristi discipuli probare regulariter 5
Romanum pontificem esse summum pontificem vel patrem
beatissimum hic in terris, vel quod Christus umquam
voluit per talem vicarium sic generaliter totam militantem
ecclesiam regulare.

A pope who
follows Christ
may be a
faithful servant.

Verum tamen concedo de Romano pontifice quod 10
stat ipsum esse fidelem Christi ministrum ad utilitatem
ecclesie, dum fideliter secutus fuerit vestigia Jesu Christi
a quibus dum declinaverit, induendo ypocrisim, potest
faciliter incedere per viam latissimam Antichristi. Ad
quod fideles debent capere testimonium opera Romani 15
pontificis et regulam legis Christi, ut contingit esse duos

Now there are
two Antichrists.

tales Antichristos, qui propter papatum et sophisticum
nomen patris beatissimi et non propter salutem anime
militantis ecclesie fideliter, humiliter et pacienter se-
quantur vestigia Jesu Christi. Et in talibus iacet multiplex 20
militantum periculum, cum ipsi possent facillime per
ypocrisim seducere populum ydioticum secum ad in-
fernum. Conceditur tamen quod stat Petrum habere
fidelem vicarium qui fuerit Romanus pontifex sive Grecus.
Christus tamen voluit celum ascendere et omnes filios 25
suos subsidium de celo expectare, cum ipse sit summus
pontifex manens hic cum sua ecclesia usque ad finem
seculi, nec in Petro nec in alio talem dignitatem appro-
bans, sed voluit Petrum, Paulum et ceteros apostolos
esse socios, ut patet Gal. II, in paupertate, humilitate 30
et caritate ad paciendum usque ad mortem pro Christi
nomine si oporteat, et ad hoc ordinavit apostolis multos
fideles vicarios ipsos in ista virtute triplici imitantes.
Et credo quod doctor suspendet pre verecundia tales
argucias: Iste papa per tales cardinales secundum talem 35
formam eligitur, ergo bene; specialiter cum Petrus et alii
decem apostoli post missionem Spiritus Sancti Mathiam

Christ willed all
his apostles to
be fellows in
poverty,
humility and
charity.

5. BD: *omnis*. 8. C: *vicariam*. 10. A: *concedendo*. 18. A: *et ideo*. 19, 20. AB: *sequatur*. 22. A: *ydioti secum*. 25. D: *in celum*. 26. ABC: *suos deest*; ib. D: *de celestibus*. 28. C corr. in marg.: *nec Petro nec Paulo Christus credidit sacerdotium summum*. 29. A: *et Paulum*. 30. C: *ad Gal.* 31. AC: *et deest*; ib. B: *ad deest*. 32. B: *oportet*; ib. A: *apostolos*. 34. *suspendet*. C: *suspende*. A: *suspendit*. 36. C in marg.: *Eligitur a cardinalibus, bene . . .* 37. D: *decem deest*; ib. D: *in Matthiam*.

apostolum eligere non audebant. Error ergo in talibus cupidis qui probabiliter sunt dyaboli incarnati potest esse fidelibus ad ruinam, et indubie defectus fidei viatorum stantium in limitibus est in causa. Solicitet ergo doctor
 5 si sciverit ad probandum ex rationibus vel scriptura quod regulariter eligi debet talis in papam, patrem beatissimum vel summum pontificem et tunc hortari potest fideles ut admittant catholice hunc abbatem. Sed credo non potest, quousque in celo intronisaverit quatuor
 10 istas sectas. Hec ideo dico acucius, ut doctor vires mentis colligat, ut habeat unde fundet istam sententiam vel aliqua dicta de istis sectis quatuor ostendat a Domino approbata. Non oportet autem solvere istas simiales argucias: Christus dixit Petro et suis veris vicariis: *Tibi*
 15 *dabo claves regni celorum; pasce oves meas* cum ceteris preceptis similibus; ergo Christus concessit hec quibuscunque terrenis hominibus quomodocunque fuerint conversati, nam opus sanctum debet tamquam probacio mediare. Habeamus ergo devocionem et fidem in nostrum
 20 summum pontificem Jesum Christum et aspirando ad celestia tales traditiones hominum dimittamus. Sed oportet fideles tenentes hanc fidelem sententiam paciencia et aliis virtutibus se armare, quia ut dicit Johannes: *Antichristi multi sunt modo in fine temporum.*

25 Tercia conclusio doctoris est hec: *Ab hac summe perfecta sacerdotali et regali potestate derivantur omnes leges licite mediate vel immediate.*

Ista tertia conclusio est ad sensum sanum catholico concedenda sed caveat fidelis ne seducatur versuciis
 30 Antichristi, credendo ex simiali vel demoniaca argucia quod illud sequitur ex scriptura quod repugnat eidem, ut quidam ex auctoritate Antichristi eliciunt quod quidquid papa pro lege decreverit ex auctoritate Christi necessariò habet robur. Et utinam doctor iste in tali
 35 veritatis mixtura et falsitatis continue voluerit alternare, quia tamen credo, cum *super omnia vincit veritas*, quod ipsa veritas finaliter superaret.

Christ's gift of the keys was not to men in a given office regardless of their way of life.

(3) From this priestly and regal power all laws are derived.

Answer: True in one sense, but not to mean that every decree of a pope has Christ's authority.

2. C in marg.: *Prelati dyaboli incarnati. S^o facti.* 4. AB: *in suis limitibus.* 10. BC: *ideo divisio.* 11. ABC: *fundat.* 12. ABC: *quatuor deest.* 13. D: *simeales.* 15. A: *claves claves.* 16. C: *hoc.* 18. C in marg.: *Opus sanctum est probacio verissima.* 25. AD in marg.: *Tercia conclusio.* 20. Codd.: *derivantur.* 29. D: *a versuciis.* 32—33. B: *eliciunt — Christi deest.* 36, 37. B: *quod ipsa veritas deest.* 37. D: *superat.*

(4) Every law repugnant to God's law is unlawful, e. g. laws of duel and of usury.

Answer: Not only duels, but all war is unlawful unless it has God's approval.

Quarta conclusio doctoris est ista: *Omnis lex que legi Dei repugnat est illicita, quales sunt leges de duellis et usure observancia.*

Quantum ad istam conclusionem patet quod est propinqua veritati catholice sed quodammodo diminuta,⁵ quia cum Deus necessario licenciat omne bellum licitum, patet simpliciter quod nulla lex de bellis est licita, nisi de voluntate divina et sua iusticia fuerit derivata. Et istam potenciam docet Christus Matth. XXVI capitulo dicens Petro: *Mitte gladium tuum in vaginam. Omnis enim qui gladio percutit gladio peribit.* Et ista lex temeraria duelli sicut multe alie, quando pugnans de beneplacito Dei non est secum, sunt magis in communitatibus illicite quam duellum. Quando autem alter pugnancium est de Dei beneplacito securatus, bellum suum est licitum,¹⁵ sicut de bello David creditur cum Gollia et de multis aliis bellis in lege veteri ad que Dominus inspiravit; et ita sepe contingit unam partem vel unam personam conbellancium pugnare licite et alteram nimis illicite, licet humanum iudicium nescit hoc discernere. Ideo omne bellum est²⁰ illicitum, nisi excitacio ad illud specialiter a Domino fuerit inspirata. Et istud debent presbiteri pro tempore gracie populo predicare et non directe vel indirecte ad bellum sed ad pacienciam excitare, immo totus clerus possessionatus debet gratis renunciare suis diviciis antequam implicate²⁵ consenserit ad hoc bellum. In isto lapsu peccant omnes iste secte quatuor noviter introducte; et sic doctor sane senciatur quod omnes bellantes sic temere temptant Deum, nam sive adquisicione honoris mundani vel secularis iusticie vel temporalis comodi sic provocent ad bellandum, potestas³⁰ summe iudicis est temptata.

(5) The pope is Christ's vicar to uphold the faith and repress sin.

Quinta conclusio est ista: *Summus pontifex est vicarius Christi generalis ad nutriendam et confirmandam fidem et caritatem atque ad purgandum et castigandum mortale peccatum.* Ista conclusio habet calumpniam, quia videtur³⁵

1. AB in marg.: *Quarta conclusio.* 6, 7. C: *omne bellum patet. A: esse licitum; omne (A) deest.* 7. C in marg.: *Lex de bellis est illicita.* 8. BC: *ex voluntate; ib. ABC: derivata.* 10. ABC: *Petro deest; ib. tuum deest.* 11. C in marg.: *Bellum quando fuit licitum.* D in marg.: *Bellum duplex illicitum licitum.* 13. AC: *communitatibus.* 16. B: *et deest.* 20. C in marg.: *Nullum bellum hoc die est licitum.* 21. B: *excitanti.* 25. BC: *antequam et in isto lapsu.* Correxerunt in marg. 26. A: *peccant twice.* 28. A: *temere deest.* 29. B: *acquisicio.* 30. B: *ad bellum.* 32. AD in marg.: *Quinta conclusio. C: Quinta sua.* 33. B: *nutriendum et confirmandam.*

10. Matth. XXVII, 12. Joh. XVIII, 11.

doctorem innuere quod papa sit summus pontifex; quod est ridiculum. Concedi tamen debet quod quilibet christianus et sacerdos specialiter debet per media evangelica fidem, pacem et caritatem, quantum sufficit, in populo stabilire. Ideo cum papa patenter facit per oppositum, patet quod sit principalis discipulus Antichristi; et quantum ad leges humanas sententiam catholicam attestantes, patet quod est valde culpabile in scripture professione allegare leges pape vel cesaris, cum sentencie ille efficacius capi poterint in minera. Nam secundum doctrinam prophete ille foret stultus qui biberet aquam turbidam, dum liberius in fonte poterit bibere aquam sanam. Et quantum ad sensum Bernhardi et alios extravagantes ordines canones suppono volentibus istud attendere quod habuerant sanum sensum; contra quem sensum christianum esse sollicitum foret stultum, cum precipue christianus debet facere utilius sue anime atque ecclesie, cum utilioris et facilioris dimissio tamquam peccatum notabile foret rationabiliter increpanda. Nam licet Antichristus ultra leges Dei magnificaverit leges suas, fidelis tamen debet eas contempnere et veritatem catholicam, si qua in ipsis fuerit, de lege Christi accipere; et pro ista sententia debet catholicus obprobria et penas corporis tollerare. Turpe quidem est quod doctor sacre scripture sic vertatur in doctorem canonis Antichristi.

Answer:
That is the duty of every Christian, but the pope does the reverse.

What is true in the pope's laws can be better drawn from scripture.

Sexta conclusio sub ista forma proponitur: *Imperator sive rex est Jesu Christi minister seu vicarius specialis ad iuste regendum temporalia sibi commissa et ad iuvandum ecclesiam, cum ab ea requisitus fuerit contra pertinaciter malos seu infringentes libertates et iura ecclesiastica.* Et probat istam sententiam modo suo. Sed videtur quod sensus suus est nimis hereticus, ac si intenderet quod rex et seculares domini debeant defendere ecclesiam cleri in divitiis secularibus et gloria mundiali. Nos autem contra credimus quod imperator, rex et totum seculare brachium debet iuvare ipsam ecclesiam, conservando sua privilegia que recepit a Domino, stulta privilegia

(6) The king is Christ's vicar to rule over temporals and defend the liberties of the church.

Answer:
This is heresy if it means the king is to maintain endowments.

1. D: doctorem hunc. 10. D: poterunt. 15. D: contra citra.
19. C in marg.: *Adinventiones papales sequi est turbidam aquam bibere*; ib. in marg.: *Primus*. 20. A: *magnificavit*. 23. A: *obprobria* deest.
24. A: *quidem* deest. B: *quid*. 25. BC: *decorem*. 26. AD in marg.: *Sexta conclusio*. 28. D: *ad adiuvandum*. 29. D: *ab* deest. 31. AC: *sicut videtur*. B: *sed dicitur*. 33. D: *debent*. 36. D: *brachium* deest.
C in marg.: *Regis officium*. D in marg.: *Rex tenetur ecclesiam Dei protegere*.

que recepit a dyabolo violente, si oporteat, auferendo. Et istam sententiam videtur Christum innuere in parabola sua Luce XIV, 23, quando dicit regi suo vicario, ut *exeat in vias et sepes et compellat intrare, ut impleatur domus Domini*. Et hinc sepe sentenciat Augustinus quod *episcopus est vicarius humanitatis Christi et rex vicarius deitatis*. Unde nimis foret hereticum excitare seculare brachium ad seculariter dotandum ecclesiam contra Christum, quia constat ex conversacione Christi et ex verbis duplicis testamenti quod hoc foret agere contra Deum. Si autem doctor habeat rationem vel scripturam sacram in oppositum, dicat illam; et rogo quod secundum vires expergiscat animo et suscitetur intellectum, quod illo dato per impossibile serviret Deo ac ipsum diligeret et secundum doctrinam suam Matth. XXII, 37 *Deum debet diligere ex toto corde, in tota anima et tota mente et suum proximum ut se ipsum*. Si autem fluctuat in vacuo infinito baptizans talia privilegia peccati, vocando ipsas elemosinas sacerdotibus conferendas, inferre potest conclusiones secundum legem Antichristi ad thartarum deducentes; et sic concedi debet quod principes portant gladium ad defendendum Christi ecclesiam secundum ordinacionem quam Christus et non Constantinus sibi instituit, quia aliter non diligerent Christi ecclesiam sed odirent, quia Joh. XIII, 34 dicit Christus: *Mandatum novum do vobis ut diligatis invicem, sicut dilexi vos et ut vos diligatis invicem*. Et ita cum Christus necessitavit suos predilectos apostolos ad mundanam pauperiem, ad humilitatem, paciencia[m] et caritatem, manifestum est ex fide quod in hoc stare debet dileccio cleri Christi. Et ita sentit hereticus quod nisi Antichristus requirat principem ut puniat servos Christi: aliter ista lex de requisicione principum non impletur. Requisicio tamen esse debet libera et meritoria, ut clerus vivat libere secundum regulam Salvatoris.

The king is to maintain the Church according to Christ's ordinance, not Constantine's.

3. Codd.: *regis suo vicario*. Recte: *dominus servo*. 5. C in marg.: *Nota*. E in marg.: *Augustinus*. 10. AC: *et hoc foret*. 11. B: *habeat* deest. 13. D: *quia illo*. 20. B: *leges*. 23—26. ABD: *sicut* — *Et illa* deest. 27. B: *necessitat*. 34. *libere*. AC: *bene*.

5. Augustinus. Aug. Quaest. ex vet. testamento cap. XX, ib. cap. CVI. Cf. De Officio Regis pag. 12.

Septima conclusio sic formatur: *Christus summus pontifex sua presencia corporali manebit in ecclesia usque ad consummacionem seculi. Patet ex fide scripture Matth. ultimo; et probabiliter intelligitur non solum de ecclesia triumphante sed de predestinatis manentibus in ecclesia militante.*

Conclusion 7:
Christ's bodily
presence in the
Church will
continue to the
end of time.

Istam autem conclusionem veneror et amplector. Ideo militantes et specialiter presbiteri qui dicunt se esse vicarios recolerent quid Christus ipsis ad regimen sue
10 ecclesie imperavit; et ita videtur probabile quod Christus usque ad diem iudicii manet in ecclesia militante, et speciali modo sacramentaliter, ut patet inferius. Probare autem quod Christus manet corporaliter continue usque ad diem iudicii in ecclesia militante, si doctor sciverit,
15 foret pulcherrima difficultas. Non dubito autem quin Christus continue usque ad diem iudicii manet humanitus spiritualiter et de probabili sacramentaliter in militante ecclesia continue usque ad diem iudicii. Sed quod manet aliter, scilicet dimensionaliter in militante ecclesia usque
20 ad diem iudicii, doctor, si bene habeo, non probabit.

Answer:
Christ's
presence
continues
sacramentally;
his bodily
presence cannot
be proved.

Octava conclusio sic formatur. *Licet corpus Christi non sit sub specie panis dimensionaliter, est tamen sub ea vere corporaliter et substancialiter. Et probat Hugo de Sancte Victore et per exempla alia partis huius.*

Conclusion 8:
Christ's body is
present in the
host bodily and
substantially.

25 Exempla autem vel testimonia sunt nimis debilia pro hoc loco, cum unus doctor in ista materia contrariatur alteri, ut sanctus Thomas de Aquino dixit expresse in De Veritatibus Theologie, quod corpus Christi est septipedale in hostia consecrata, quasi sit ibidem quantitative,
30 ita quod quantitas multiplicetur secundum concomitantiam, impossibile foret evadere quod corpus Christi sit ibidem quantitative tantum, quantum dimensionaliter est in celo. Ideo quidam glosant doctores, et improbet doctor, si sciverit, quod corpus Christi sit in hostia
35 corporaliter et substancialiter, hoc est modo corporis atque substance, spiritualiter et tamen non dimensiona-

Answer:
The evidence
for this is too
weak, as doctors
differ.

1. AD in marg.: *Septima conclusio.* 1, 2. D: *pontifex confortans homines.* 7. A in marg.: *De Eucharistia sacra.* 9. ABC: *recenter tollerent;* ib. A: *ipsis* deest; ib. ABC: *ad* deest. 10. B: *ita dicitur.* 11. D: *manet humanitus.* 17. ABC: *specialiter.* 20. BC: *bene homo;* ib. A: *approbat.* 21. AD in marg.: *Octava conclusio;* ib. D in marg.: *De corpore Christi.* 24. C: *partis huic.* 26. D: *in hac.* 27. C: *de aliquo.* 28. A in marg.: *Corpus Christi sub specie panis non est dimensionaliter, est tamen corporaliter substancialiter.* 29. ABC: *quia sic ibidem.* 30. B: *multiplicatur.* 31. CD: *impossibilem;* ib. D: *foret sibi evadere quin.* 33. AB: *improbat.* C: *improbant.* 35. ABC: *hoc modo.* 36. D: *et est.*

liter, ita quod corpus Christi sit ibi naturaliter secundum singulas suas partes. Argucie autem citra auctores scripture non valent in ista materia nisi ex fide scripture vel rationibus vivacibus sint fundate. Periculosum quidem foret atque superfluum credere in ista materia nisi quod orthodoxa fides ecclesie postulet, cum impossibile sit hominem placere Deo in credendo mendacia, cum Deus sit dominus veritatis.

Conclusion 9:
At consecration
the substance
of bread and
wine is changed
into the
substance of
Christ's body.

Answer:
There is no
proof of this in
Scripture or
the saints.

Nona conclusio sic formatur: *Post consecracionem non remanet in sacramento substantia panis vel vini, sed virtute verborum subito transsubstantiatur in corpus vel sanguinem Jesu Christi.* Et suadet conclusionem suam modo suo. Sed unum prenuncio quod doctor per totam vitam suam et omnes secte quatuor non probabunt vel superficialiter conclusionem istam ad suum propositum, quia fides scripture vocat illud regulariter *panem* vel *calicem*, nec sensus, ratio vel auctoritas contradicit, nisi quod Apostolus dicit illud esse panem quem frangimus. Doctores autem, precipue quando fides scripture floruit, docent istam sententiam, ut Ambrosius dicit: *Illud quod prius fuit panis, iam est corpus Christi virtute verborum Domini.* Et non dubium quin iste doctor noluit nec velle sane potuit quod Deus adnichilat materiam primam vel formam substantialem eiusdem propter ficticiam alicuius rationis presbiteri ad miraculum infructuosum et insensibile ostendendum. Jeronimus autem in epistola ad Ebidiam ita scribit: *Nos, inquit, audiamus panem quem fregit dominus deditque discipulis manducandum corpus esse salvatoris domini, ipso dicente: Hoc est corpus meum.* Nec putandum est quod iste sanctus in materia fidei scripture tantum desipuit quod credidit panem esse corpus domini et non realiter verum panem. Augustinus autem, ut canon recitat de Consecratione distincione secunda *Qui manducant*, sic scribit: *Quod videtur panis, et calix quod oculi renunciant; quod autem fides postulat instruenda, panis est corpus Christi.* Omnes autem hii deliri et

2. ABC: suas deest; ib. A: circa. 9. AD in marg.: Nona conclusio. D in marg.: De corpore Christi. 13. ACD: suam deest. 20. A in marg.: Ambrosius; ib. D: quod illud quod. 21. Domini. ABC: dimensionaliter. 23. A: antichilei. 26. B: ostendendam; ib. A in marg.: Jeronymus; ib. A: Elidam. BCD: Elidiam. Recte: Hedibiam. 28. D: manducantibus. 31. A: esse domini corpus panem. 33, 34. A: manducat. 35. A: postulat twice.

20. Cf. Wyclif, De Eucharistia p. 153. 27. St. Hieronymi Ep. ad Hedibiam vol. I, 824. Wyclif, Serm. II, 453; III, 278. 33. Decreti Tertia Pars, dist. II, cap. LVIII.

stolidi modo superstites nesciverunt in materia fidei glossare vel intelligere Augustinum. Sed si dicunt infideliter: a loyca Augustini libera nos Domine, remanet tamen inter Grecos et fideles alios, ut sensus et ratio
 5 concordat, fides recta, quia sicut Christus est simul Deus et homo, sic virtute verborum Domini hoc sacramentum est verus panis et realiter corpus Christi. Et hoc dicit missale in usu Sarum quod doctor cum omnibus suis complicibus nescit et superficialiter reprobare; quod si
 10 sciverint, ostendant. Ultimo patet ista sententia ex priori decreto antike Romane ecclesie De Consecratione, distinctione secunda *Ego Berengarius*, ubi papa modo suo declarat tamquam declarationem fidei multis regnis quod *panis ille qui ponitur in altari nedum est sacra-*
 15 *mentum post consecrationem sed vere et realiter corpus Christi*. Et ad istam fidem Berengarius est correctus. Hanc itaque fidem non dubito doctor iste nescit cum omnibus quatuor sectis corrigere, et sic secure ex fide scripture non dicimus cum hereticis primis quod ille
 20 panis sacramentalis sit quantitas sine subiecto nec secundo cum secundis hereticis quod sit qualitas sine subiecto nec tercio cum terciis hereticis magis recentibus qui viva voce patenter asserunt quod est nichil, sed dicimus cum fide scripture, non tamquam ydiote balbu-
 25 cientes quod adoretur a simplicibus quod ignorant sed cum antiquis fidelibus quod ille panis est vere et realiter corpus Christi. Dicat itaque doctor, si sciverit, quomodo sententia ista debet corrigi et ego in penam omnem possibilem transferam ipsum ad celestem gloriam, quia
 30 constat michi quod Christus Deus non dignatur tribuere sibi cerebrum vel ingenium ad hoc opus; colligat autem vires suas, corrigendo fratres proprios quos seduxit, quia non queritur quid est ibi, cum ex fide cognoscimus quod melius quam corpus Christi quia divina essentia est
 35 ibidem, sed querimus quid est hoc album et rotundum

The sacrament
is truly bread
and really
Christ's body.

5. D: concordant. D in marg.: Nota pulcram informationem de sacramento altaris; ib. D: quod; ib. B: Christus Deus. 7. B: Et hoc deest. 8. B: in usu . . . quod; ib. A: Carum. 9. D: et vel. 10. D: sciverit. 11. B: priori decreto aut que ratione. A: decreto alique ratione; correxit. 12. distinctione. B: dicit. A in marg.: Berengarius. 16. D: Berengarius. 22. A: magis deest. 25. B: ignoraru(n)t. 28. sententia. ABC: omnia; ib. A: debent.

8. Sarum. Cf. De Eucharistia p. 152. Cf. Pol. Works I, 262. 11. Decreti Tertia Pars, dist. II, cap. II. 35. Cf. Epistolam Joh. Wyclif ad archiep. Cantuariensem supra p. 4/5 et Quaestionem ad Fratres de Sacramento Altaris. De Euch. p. 347/8.

quod fideles tamquam corpus domini adorant et vident oculo corporali; quod si deficit in ista heresi, non dubium quin tamquam ydiota pessimus saltem a Domino est culpandus.

The true worshipper's attention and devotion are fixed on Christ's body and not on the nature of the bread.

Quantum ad omnes doctores curandos in ista materia, 5 dicunt fideles probabiliter quod intelligunt ibidem non esse in actu consideracionis humane panem vel vinum sed accidens sine actuali substantia subiectante. Sicut intrans ecclesiam et intuens ymaginem crucifixi non considerat si in natura sua sit de una arbore sive alia 10 sed intencionem suam et devocionem suam transfigit in corpore Domini, ita est quodammodo de veneratione sacramentali quoad istud venerabile sacramentum. Expurget doctor, si sciverit, istam glossam vel corrigat errores doctorum precedencium in ista materia, quia 15 deficiente ipso ut stulte in ista materia optima pluma de cauda sue fidei est defluxa. Si autem hoc attemptaverit et non plene fidem docuerit, non evadet quin ut balbuciens ydiota procedit. Cum ergo sint novem genera generalissima accidecium ad speciem specialissimam sub qua illa 20 hostia continetur et fundet se non superficialiter vel false sed viventibus racionibus vel scriptura; nos autem scimus contra ipsum et hereticos quoscunque defendere quod ipsa hostia consecrata est verum corpus Domini que in alia inferiori natura est sentita, sed natura divina et 25 natura corporis sunt insensibiliter fidei reservate, studeat doctor, si nescit predicacionem secundum habitudinem. Et tunc potest per Dei gratiam ab errore fidei expurgari.

Conclusion 10: By God's omnipotence the accidents remain in the sacrament without substance.

Augustine says that an accident cannot exist without subject.

Decima conclusio doctoris sequitur in hec verba: *Per Dei omnipotenciam in altari sacramento manent accidentia 30 sine subiecto*. Fabulatur autem doctor signorum istam hereticam sentenciam modo suo. Augustinus autem verus et fidelis theologus dicit quod ab ineunte iuventute didicit accidens non posse manere sine subiecto. Unde loyci contra ydiotas tales verecundantes obiciunt multipliciter: 35 Accidens, inquit, habet ad quemlibet eius punctum

6. B: fidelis. 8. AC: sine accidentalī substantia subiectant. B: sine substantia actuali. 9. A: intratus. 10. C: considerat. 12. A: est deest. 17. A: hac; ib. C: acceptaverit. 20. Codd.: ad deest. Addidi e textu *De Ente Predicamentali* p. 4; ib. A: signet speciem. B: speciem sensitivam. 22. C: vivacibus. 25. D: corporaliter est sentitata. 26. A: insensibili. 27. B: beatitudinem. 31. A: istam twice. 32. verus. D: fidelis. 33. D: subtilis theologus; ib. BD: dicit deest; ib. didicit. A: dicitat. 34. A: layci.

19. Cf. Johannes Wyclif, *De Ente Predicamentali* p. 4.

corpus Christi a quo finaliter sustentatur. Cum ergo corpus Christi sit subiectum, manifestum est quod accidens illud non sit sine subiecto.

Similiter, verum accidens subiectat aliud ibidem, ut respectus in absolutis accidentibus subiectantur, non ergo ibi est sine subiecto.

Similiter, dicat sic sompnians, si sciverit, causam et utilitatem ecclesie, quare Deus ordinavit miraculum istud absconditum et que species specialissima accidentis est istud venerabile sacramentum et que accidentia est ad illud, et (si non fallor) doctor non dicet, antequam Gabriel flaverit cornu suum; cum Deus non potest esse auctor mendacii, dogmatis superflui vel illusionis populi. Cum ergo via ponens panem manere sit plus consona scripture, rationi et sensui quam via fingens accidens manere sine subiecto sine causa finali vel ecclesie utilitate, manifestum videtur quod Deus verax non est auctor huius operis sompniati. Doceat ergo doctor, si sciverit, quare Deus in scriptura sua non docuit istud dogma antequam pater mendacii est solutus.

Unus autem discipulus patris mendacii dicit quod hoc anno est dies Parasceues, quia audacter asserit quod est tempus et non evidencius nox quam dies; ideo dicit quod est evidentissime ille dies, et antequam doctor docuerit fideles suos socios prelatos ecclesie quid sit accidens et quid subiectum, non docebit populum istam fidem, et dicere quod hec materia fidei est nimis subtilis et vulgo incognita, sine fundacione, videtur ficticia ydiote. Ego autem teneo fidem antiqui dierum quod illa hostia sit naturaliter verus panis et sacramentaliter corpus Christi nec multiplico inutilia miracula, difficultando fidem ecclesie sine causa; et merdosa mendacia que suadent hereticis istam sententiam non sunt digna memoria.

Quid ergo fidelibus christianis quod Johannes de Deo dicit tamquam ignarus grammatice quod nichil demonstratur pronomine in ista sacramentali propositione: *Hoc est corpus meum*, sed quod quidam dicunt substan-

Let our
opponent say
why God
should have
ordained this
secret miracle
and what sort
of accident it is.

Error of John
de Deo and
others.

1. B: *Christi sit subiectum manifestum.* 4. ut. C: *nec.* 8. BCD: *ordinal.* 13. dogmatis. A: *dignatus.* 14. A in marg.: *Remanencia panis.* 18. B: *sompnianti.* 26. BCD: *et quid sit.* 30. A in marg.: *Hostia est* { *naturaliter verus panis.* 32, 33. B: *causa mardosa mendacia.* A: *merdosa.* 38. B: *dicunt subiectum.*

ciam panis esse alicubi, licet non noscatur ubi; quod autem in legendis et in libris apocryfis diabolus sine causa inseruit istud mendacium, nichil probat, cum secundum doctrinam Augustini libro II de Sermone Domini in Monte talia licet vera fuerint non dant⁵ fidem. Tantum autem istum doctorem diligo quod vellem ipsum non istud mendacium sed veritatem solidam contemplari. Palliare quidem possumus quod sit transsubstantiatio et quod panis sit corpus Christi vel transmutatur supernaturaliter in ipsum corpus¹⁰ Christi, licet remaneat naturaliter idem panis; et sic panis non est principaliter panis usualis, licet secundum Augustinum de Sermone Domini in Monte sit panis cotidianus.

We may say that the bread is supernaturally changed into Christ's body but remains bread.

Conclusion 11 and 12: The perfection of the Christian life is in charity.

Answer: True, but the introduction of the orders has lessened charity.

Undecima conclusio doctoris est ista: *Perfectio*¹⁵ *christiane vite stat essentialiter in caritate*. Et habet correlarium satis catholicum.

Pro duodecima conclusione: *quod ex hoc est aliquis personaliter perfectior quod in eo dilectio Dei propter se et proximi propter Deum est maior*. Istam conclusionem²⁰ concedo tamquam catholicam et ex ista cum probacione sua elicio quod a tempore quo subintraverunt isti novi ordines, defecerunt a caritate, quia induxerunt divisionem et ingratitude legi Dei, quia non fuerunt de ordinatione Domini contentati.²⁵

Conclusion 13: Any lawful order may be founded on the life of Christ and his apostles.

Answer: True; but the four sects are not founded on Scripture.

Tercia decima conclusio stat in isto: *In Iesu Christi et eius apostolorum vita seu doctrina fundari poterit quolibet secta licita seu religio christiana*. Et ipsam sufficienter probat sed habet correlarium quod hic tacet, scilicet quod hee secte quatuor merdose per dyabolum³⁰ introducte fundacionem non accipiunt ex scriptura. Sunt autem hee quatuor secte clerus cesarius varius, monachus varius, canonicus atque fratres. Si autem doctor ex scriptura vel ratione fundaverit istas sectas quatuor, pater mendacii dabit sibi ut Christo promisit mendaciter³⁵ omnia regna mundi. Connectat ergo doctor rationes laceratas et cingat ipsas vel topico argumento et non dimittat eas tamquam fasciculum illegatum, quia certum est,

2. C: *liberis*. 5. C: *talia vera*; licet deest; ib. B: *dent*. 13. B: *fit*. 15. B: *perfecto*. 18. ABD: *Pro illa*. D in marg.: 11. 21. A: *probacio*. 27. A: *apostolorum* deest. 30. A: *scilicet* deest; ib. AB: *merdose*. 31. B: *ex scriptura* deest. 32. D in marg.: *Quatuor secte*. C in marg.: *Nota*. 33. A: *varius canonicus* deest. 35. AD: *mendaciter* deest. 37. ACD: *laceras*. B: *lacerans*; ib. C: *tingat*; ib. A: *eas*; ib. A: *vel* deest; ib. AC: *iepto*. 38. B: *dimittat es*; ib. B: *quod*.

ut ex fide scripture et doctrina Augustini dicitur quod si iste secte non fundantur in scriptura, sunt superflue et nocive; aliter enim sunt fures et latrones, quia non intrarunt per hostium, ut Christus dicit Ioh. X. 1, plantacio
 5 quam inimicus homo in ecclesiam introduxit, et non pater celestis, ut patet Mt. XIII, 28. Et generacio adultera signa querens, ut patet Mt. XII. Et zizannia quam inimicus homo in agro Domini seminavit, ut patet Mt. XIII, 39. Et sic probabile est quod iste quatuor
 10 secte sunt heretice quas describunt et prophetant apostoli. Si autem doctor in probacione ista defecerit, signum evidentissimum esse debet quod omnes iste secte ecclesie sunt nocive.

Decima quarta conclusio doctoris est ista: *In capite*
 15 *Iesu nostro fuit perfeccionis plenitudo excellentissima que iuxta humane capacitatis et utilitatis exigenciam particulariter diffunditur in mistica corporis sui membra.* Concedi debet ista conclusio, sed ex fide et operibus harum sectarum quatuor evidenter elicio, quod nulla
 20 earum fuit membrum Christi in sanctorum cathalogò nisi forte in fine dierum deserat acceptam tam stolidè sectam suam; quod est probabile de aliquibus qui graviter sufferebant peccata confratrum suorum, ut contigit de Benedicto, Dominico et Bernhardo. Unum
 25 tamen scimus quod, licet Romana curia sanctitatem hominum sentenciat vel diffinit, non sequitur propterea quod sint sancti, cum nec pape studium nec sua conversacio cum Apostolo est in celis; que ergo ratio: ista curia sic determinat, ergo verum.

30 Decima quinta conclusio est ista: *Ad diverse dispositionis humane salutare remedium utiliter habet ecclesia multiplicem religionis modum.* Ista conclusio videtur catholica, ut innuit Apostolus Iohann. II et I. Cor. XII. Sed hec fides Apostoli est impertinens istis sectis. Et quantum
 35 ad experimentum et dictum Bernhardi, credere potest qui voluerit. Sed procul a fidelibus ista fides.

Decima sexta conclusio doctoris est ista: *Status sacre religionis et quasi analogice dicte requirit tria ex voto solempni regulari professione servanda que, ut declarat,*
 40 *sunt voluntaria paupertas, castitas et obediencia, que*

Conclusion 14:
Christ poured forth the fullness of perfection on his church.

Answer:
True; but no members of the orders are saints.

Conclusion 15:
Different ways of life are useful.

Answer:
This does not cover the sects.

Conclusion 16:
The religious state requires three vows: poverty, chastity, obedience.

4. ABC: *intrans*; ib. A: *dixit*. 5. B: *quam in ecclesiam*. 8. A: *domini* deest. 10. ABD: *sunt* deest. 15. B: *profectionis*. 17. BCD: *mistici*. 20. B: *sint*. 33. D: *Rom. XII et I. Cor.* 37. D: *doctoris* deest. 38. A: *analice*.

Answer:
Christ and his
apostles took
no such vows.

includuntur in professione qualibet regulari. Sensus autem mendax istius conclusionis ex hoc evidet quod hoc non fuit a Christo vel suis apostolis observatum, ut patet Luc. V. Ideo cum christiana religio sine hiis sectis floruit et exposit continue fuit debilior, est evidens quod in hiis sectis non fundatur religio christiana, quia licet melius possit servari dileccio Dei et proximi *in qua universa lex pendet et prophete;* et dicitur Mt. XXII, 40 in antiqua secta Phariseica, Saduceica vel Esseyca, tamen non ita bene sicut in libera secta Christi; et multo evidencius tres secte novelle magis deficiunt, cum fuerint ex maiori cautela diaboli introducte. Verum tamen in hiis tribus sectis contingit multos ypocritas facere multa bona de genere et finaliter ex gracia Dei deserere istas sectas. Dictum est tamen quod omnes hee secte non faciunt tanta bona sicut dyaboli et sive convertantur ad fidem sive sint in suis superstitionibus obstinati non est de substantia fidei christiana.

Conclusion 17:
Any one
wilfully
breaking these
vows is an
apostate.

Decima septima conclusio doctoris est hec: *Non quilibet transgrediens aliquid trium substantialium religionis sed temere recedens a fide, corporaliter fugiens ab ordine vel pertinaciter contempnens iugum obediencie dicitur apostata proprie.* Sententia huius conclusionis est plena toxico, non fundata, quia quelibet istarum sectarum paupertatem Christi deseruit. Nec valet obediencia facta homini, nisi de quanto declinat ad obediendum domino Iesu Christo. Et quomocunque sit de corporali castitate, patet quod omnes iste tres secte spiritualem deseruerunt castitatem, nam regulam incorrigibilem sponsi ecclesie et ipsum sponsum cum suis militibus vecorditer renuerunt. Et hic videtur quod regulariter sunt apostate ex vecordi ingratitude, licet ex gracia primi abbatis ad religionem Christi finaliter sint accepti.

Answer:
All the sects
have sinned
against Christ's
poverty, and
obediencie
avails only as
it leads to
obediencie to
Christ.

Conclusion 18:
Of the three
points poverty
is the least,
chastity greater
and obediencie
chief.

Decima octava conclusio sic dicitur: *Ex comparacione bonitatis trium substantialium religionis discreta videtur paupertas minima, castitas maior et obediencia maxima.* Sensus autem catholicus huius conclusionis sic a fidelibus potest capi: Paupertas necessitans ad mendicandum

2. D: huius. 9. B: secta deest. 11. C: magis deest. 12. AB: fuerit. C: sint. 20. A: quid. 22. ABC: vel — obediencie deest. 24. BCD: toxica. 25. A: Christi deest. 26. BCD: inclinet. 26, 27. A: obedienciam. 29. B: specialem; ib. D: deseruerant. 34. ABD: sunt. 35. D: dicit. 36. D: districta. B: discretabitur. 38. A: huiusmodi. 39. D: incitans.

vel paupertas sophistica in possessionatis est minima in ecclesia militante modo quo loquitur, Matth. V, 19: *Qui solverit unum de mandatis istis minimis hic minimus vocabitur in regno celorum.* Castitas autem dicit maius bonum de genere, obediencia vero facta homini, qui sepe est incarnatus dyabolus, est delictum maximum trahens sepe apostatas ad infernum.

Decima nona conclusio doctoris est ista: *Sicut voluntaria carencia temporalium est quibusdam dispositio seu facilitatio ad perfeccionem, ita quibusdam divicie temporales sunt instrumenta virtutum.* Conclusio ista conceditur.

Ideo disponat se homo et subiciatur libere abbati nostro domino Iesu Christo, et ipse potestatem habet ex fide dandi quibusdam bonorum carenciam, secundum quod eis proderit ad salutem. Abbas autem iste est per se sufficiens sub regula per se digna et suum subsidium instruens per se bonum. Ingratus ergo foret talis apostata qui ab isto abbate degeneret.

Vicesima conclusio doctoris est ista: *Licet status prelatorum ecclesie sit aliis perfeccior et si bene reguletur meritorior, est tamen omnibus aliis periculosior.* Istae conclusio est propinqua veritati, sed vel repugnans vel inpertinens tribus sectis, nam episcopus, qui et sacerdos dicitur secundum Ieroninum, viveen felicius

atque perfeccius non fuit de aliquibus istis sectis. Sed beatus Ambrosius, beatus Ieronimus et beatus Augustinus cum ceteris prudenter deseruerant istas sectas. Augustinus tamen voluit vivere socialiter sicut et ceteri, de quanto illa vita utrimque profuerit, dum autem alteri nocuerit, voluit vitam istam prudenter fugere, non in claustro ut hodie includi vel ad novam professionem pro suo perpetuo arcus obligari. Nec fundari potest hoc factum nisi fundatum fuerit a Christo in evangelio Luce V. Religio ergo Christi munda et immaculata hec est dominia mundana secularibus prudenter relinquere et verbum Dei instar apostolorum post missionem Spiritus Sancti sapienter populo seminare. Et sic religiosi nostri possent religionem suam merdosam deserere et religionem Christi relicta apostasia sapienter accipere.

Answer:
The faithful may accept this in a sense, but obedience to man may be a great sin.

Conclusion 19:
Poverty may be good for some men, riches for others.

Answer:
True; Christ will provide what is best for each.

Conclusion 20:
The state of a bishop is more perfect than others but more dangerous.

Answer:
Augustine and other saintly bishops did not join sects.

5. A: que. 17. A: talis deest. 24. C: vincere. ABD: vivere.
26. ABC: beatus omitted before Jeronymus. 29. B: dummodo. 34. C:
Religio hoc est. A: Christi et munda. D: ergo munda hoc est. 35. B:
divina mundana. 36. ABC: apostolorum post deest.

Conclusion 21: Excellence of life does not make a pope; he must be canonically elected.
 Answer: Peter was not pope; what dignity he had was given him by Christ, not by worldly election.

Vicesima prima conclusio doctoris est ista: *Non quicunque sacerdos maxime conformiter Christo vivens est omni ecclesie militanti pastor perfectus, sed solum qui consentit ad hoc, postquam in papam canonice sit electus.* Quantum ad istam conclusionem audacter doctori 5
 denunciatio quod numquam per vitam suam probabit ipse conclusionem istam vel media que assumit; nec ad hoc fundabit vel inveniet scintillam aliquam rationis, quia fides scripture hoc tacuit, ymmo, ut dictum est alibi, multa papatui repugnancia catholicis dereliquit. Unde 10
 nec Petrum probabit fuisse papam vel summum pontificem aut apostolorum principem, licet a Deo habuit prerogativam quandam statui papatus post Silvestrum inducti manifestius repugnantem. Petrus autem fuit 15
 ad vocationem suam vel dignitatem super oves Domini electus a Deo, et ipse habuit quandam prerogativam ecclesie et Paulus aliam, et sic de ceteris apostolis, sicut Deo placuit illis dare. Petrus autem fuit ad hoc dispositor, quia fuit humilior et ad predicandum fidem Christi audacior et a tradicionibus quas seculum requirit 20
 remocior. Non autem negavit Petrus sine societate mundana ad Cornelium in Ioppen accedere. Sed pape vel religiosi nostri reputarent se statum nostrum contundere, si taliter hodie advenirent.

Conclusion 22: The state of a religious in a well ordered monastery is the safest in the world.
 Answer: The state instituted by Christ is the safest, the most meritorious and the easiest.

Vicesima secunda conclusio est ista: *Status religiosi 25
 claustralis in bene regulato monasterio est status securissimus in hoc mundo.* Et nititur istam deducere modo suo. Sed unum pro firmo sibi denunciatio quod numquam probabit ipsam, nisi infatuaverit dominum Iesum Christum, quia dominus Iesus Christus ex summa sapientia statum 30
 apostolicum ordinavit perfectissimum et securissimum et istum statum apocrifum pretermisit dyabolo et ypocritis suis falsis inducendum. Nam status quem Christus instituit est perfectior in hiis tribus: est securior, meritorior atque faciliior. Securior quidem, quia 35
 auctor nature pro salvacione perpetua corporis et anime ipsum instituit. Est meritorior, quia ordinacioni Dei conformior et statui innocencie propinquior. Et est

3. A: militanti deest. 5. D: audenter. 6. A: ipse deest. 10. B: derelinquit. 11, 12. ABC: vel omnium pontificem. 14. inducti. Codd.: inductus; ib. fuit. B: fugit. 15. super. ABC: post. 18, 19. B: dispositione. 20. B: a deest. 23. A: nostri deest; ib. B: statum suum. 24. A: devenirent. B: advenient. 26. C: in bona regulata. 27. A: suo deest. 29. A: ipsam deest. 31. AC: et securissimum deest. 36. B: nature deest.

facilior, quia inducta salute anime delectabilior et ab arte humana distancior. Unde dicit quidam fidelis quod claustrum est nidus dyaboli a quo rapit multas animas ad infernum, in quo fovet pullos suos dogmate ypocritico a doctrina Dei elongato. Unde probabiliter creditur quod multe anime dampnantur in tartaro, que nutrit in scola Domini forent salvate in celis, dum servata doctrina Christi libere fuerint eventate. Unde inter omnes blasphemias quas audiui non audiui maiorem quam istam ex illo nido heretico emanantem. Sed benedictus sit dominus veritatis, qui per talia merdosa sophismata fideles non sinit deserere fidem Jesu Christi et adherere versuciis Antichristi. Probacio autem adducta non est digna memoria; licet autem claustrum in parte proficiat, non tamen tantum potest proficere ut infernus.

Vicesima tertia conclusio doctoris est ista: *Status religiosi claustralis ceteris paribus est perfeccior, meritorior et securior quam status cuiuscunque secularis.* Et glossat conclusionem per rangam notabilem, ut oportet; intelligendo, inquit, *de religiosis et secularibus quorum nullus habet ordinem vel curam animarum sive dignitatem ultra alium ut sic cetera sint paria.* Et ista videtur addere propter timorem Romane curie, quia videtur ipsam ut fidem catholicam implicare quod papa in prima sua eleccione sit pater beatissimus. Et tamen evidenter supponimus quod non sit aliquis ypocrita profundius condemnandus. Non intelligimus autem securitatem boni corporei, quia iste tres secte thesaurizando divicias videntur mundanis in talibus securari, sed intelligimus de securitate viandi in scola Christi pro beatitudine acquirenda; et forte doctor intendit sophistice quod pauci vel nulli predestinati carent cura anime vel non sunt ex Dei eterna preordinancia in sacris ordinibus ordinati. Quod si stat in isto sophismate, concedimus sibi tamquam probabile quod plures laici

Conclusion 23:
The state of a religious is more perfect, safe and meritorious than that of any secular.

1. D: pro inducta. 2. D in marg.: Diffinicio claustris. 3. A: capit. 6. D: tartaris. 8. eventate, ita Codd. an emendate. 12. A: desinit; ib. ABC: Christi deest. 15. ABC: in parte deest. 16. infirmus. ABC: inferius. D correxit: informis. 20. B: rangam ut. C: rangam et notabile. Rangam. See De Veritate S. Scripture I, 124. 22. ABC: ut curam. 23. A: aliam. 27, 28. A: profundus. 28. intelligimus. Codd.: intendimus. 29. A: tres deest; ib. A: thesaurizare. 30. B: vendentur. 32. A: incedit. 35. A: sophistice. 36. D: probabilem.

habent curam de suis proximis et sunt verius sacerdotes quam monachi lacius coronati.

Et quantum ad dignitatem patet fidelibus quod multi abiecti pauperes ex titulo dilectionis divine superant cesares atque papas. Multi quidem sunt predestinati,⁵ quia quilibet eorum superat reliquum in aliqua dignitate. Si autem doctor non sic intelligit sed de graduato et de dignificato sensibilibiter quoad mundum, locutio sua est derisibilis, licet accepta fuerit plus quam evangelium quoad claustrum.

10

Answer:
The authorities
quoted, doctors
and saints, are
insufficient; we
can accept only
Christ and his
apostles.

Et quantum ad rangam probacionis de securitate, perfeccione et merito per doctores et sanctos plurimos, credat ipsi qui voluerit, quia nobis sufficit credere in fide Domini Iesu Christi, ita quod plus adheremus uni articulo fidei capto ex testimonio Petri, Pauli vel alterius¹⁵ apostoli quam mille talibus arguciis non fundatis, probabiliter tamen credimus citra fidem quod beatus Augustinus, beatus Bernhardus et multi similes erant sancti et specialiter in hoc quod acute peccata claustralium reprobarunt, ut Augustinus in epistola ad cives²⁰ Ipponenses sic loquitur: *Deum contestor quod a tempore ex quo Deo servire inceperam, vix inveni meliorem aliquem quam in claustro, sed absque dubio simpliciter non inveni peiorem.* Quantum ad Bernhardum, doctor habet in promptis scripta Bernhardi contra gulositates et²⁵ peccata alia monachorum. Augustinus tamen, Ieronimus, Ambrosius et ceteri plus famuli fugiebant claustra talia ut venenum. Ideo relinquo doctori pro tota sua periodo quod sit claustrum aliquod bene regulatum secundum maiorem sui partem; multi tamen eorum³⁰ possent esse sancti, traditiones hominum contricione sancta debita finaliter deserendo. Nec est michi evidens de securitate alia nisi de securitate alimenti et tegumenti quoad mundum. Sed in ista securitate est superfluitas ad quemlibet sui punctum, et sic tollerabilius est dicere³⁵ quod ille persone allegate quas doctor vocat ecclesiam multipliciter in dictis, scriptis et factis propriis erraverunt,

7. D: intelligat. 8. D: et dignificato; ib. B: locucione. 9. D: acceptata. 14. D: nostri Jesu Christi. 14, 15. D: uni argumento. 15. A: et Pauli 24. A in marg.: Nota. 25. A: scriptis promptis scripta. 27. D: fugebant. 29. D: quid sit; ib. B: bene deest. 32. C: deserenda. 36. A: quam.

2. Coronati; qui tonsuram habent. 21. St. Augustini Opp. tom. II, Ep. LXXVIII. Cf. Pol. Works I, 213, 516.

quam quod fides catholica fuit in apostolis falsa aut diminuta. Ideo ut sepe dictum est ut fides istis doctoribus quod non est credendum a catholicis nisi de quanto in ratione se fundaverint vel scriptura. Et secundum 5 istam regulam debet catholicus Graciano vel pape credere, et non ultra; immo ut Augustinus docet: *Nemo debet sibi ultra credere*; et tamen ipse est prestancior multis talibus curiis et multis talibus cardinalibus sive papis et specialiter in hoc quod tamquam doctor humilis non pompat de sua 10 sciencia vel potencia sanctitatis. Ipse enim a probabili noluit pro toto mundo querendo dare indulgencias pro regnis spoliandis et proximis occidendis, ut refertur super de Anglia et Flandria. Fertur enim indulgencias concessas a papa Anglicis animare regnum Anglie ad sua 15 temporalia subdole tribuendum et sua corpora tam periculo maris quam pugne Flandrensiū exponendum pro occidendis Flandrensibus propter papam. Et non dubium quin istud peccatum sit a summo iudice puniendum.

So Augustine teaches us to do.

Et quantum ad maioritatem meriti claustralium ex 20 obediencia et votis commissis credat hoc qui voluerit et Thome de Aquino et multis similibus, quia basis fidei mee in fide Domini est fundata. Sed unum puto me scire quod nec doctor iste nec omnes illi sciunt facere scintillam evidencie quod maioritas meriti ita vadit, nam 25 ex fide capimus quod sancti apostoli qui nesciverunt hoc novum adinventum apud Deum beatitudinem meruerunt. Sed hoc meritum fidelibus non est notum. Probet doctor si sciverit ratione vel scriptura fidei vel testificatione infallibili alicuius mortui de beatitudine egressi quod sua 30 sententia sit vera quam fabulatur de claustralibus et tunc credam; interim autem volo quiescere in fide domini nostri Jesu Christi.

Vicesima quarta conclusio doctoris sic formatur: *Ex premissis sequitur correllarie quod quicunque aliquam 35 approbatam religionem vel eius institutores ex hoc opere reprobat et eorum vitam sancte fidei blasphemat, dampnabitur.*

Conclusion 24: Any one who speaks ill of an approved order will be damned.

5. B: *scripturam et regulam.* 7. D: *sic credere.* 8. B: *aliis cardinalibus.* 9. AC: *in hoc deest.* 16. C: *Flandotris.* 20. B: *hic.* D: *huic;* ib. A: *qui voluit.* 21. D: *Alquino, Anselmo et multis.* 26. B: *Deum meritum.* 32. BCD: *nostri deest.* 34, 35. C: *aliqua approbancia.* In codd. hic locus corruptus est. 35-36. A: *ex hoc opere reprobat sancte fidei et eorum vitam blasphemat.* B: *ex eorum vitam.* C: *sancto fidei et eorum vitam alque doctrinam dampnabiliter blasphemat.* D: *dampnante . . . blasphemant.*

13. Cf. Cruciatam in Pol. Works p. 588 et seqq. De indulgenciis pugnatoribus promissis cf. p. 592.

Answer:
It seems that to
leave the sect
of Christ for
another is folly,
yet I do not
assert this as
of faith.

Hic doctor, ut puta garrulus post diuturnum claustrale
silencium, deficientibus evidenciis in contumelias sic
prorumpit. Nam reprobare vitam Petri et Pauli cum
sanctis ceteris ex fide didicimus, sed reprobare mendosa
dicta vel facta patronorum suorum qui continue
peccaverunt iudicat esse blasphemiam. Sed maniacus
putat quod iudicium Dei in celestibus consequitur ad
suum sompnum. Tota tamen sua fundacio originaliter
est in papa. Sed nos alium habemus pontificem qui
mansit et mortuus est sub divo, ad quem secundum
fidem apostoli nulli predicatorum possunt in equalitate
contingere. Si autem doctor sciverit quod ista sit
veritas in ecclesia triumphante ecclesia confirmata, tunc
est evidencia dicti sui. Sed non probat hoc, ymmo
leviter capit quasi ex sompno. Ideo verbis suis
pompaticus minus credam; Deus tamen dedit michi
istam prudentiam quod sicut non credo istis sompniis,
sic non presumo sua contraria temere diffinire. Sed
aufugio istas fabulas tamquam superflua. Sectas autem
has tres non expresse hic reprobo. Sed supra omnes
illas sectam Christi magnifico. Et videtur michi salvo
meliori iudicio quod sectam Christi relinquere et quam-
cunque illarum admittere sit meridiana stulticia. Deus
autem ut suppono ordinavit Bernardum et sanctos alios
in istis ordinibus ad corripiendum peccata eorum et
finaliter dedit sibi gratiam ad istos ordines deserendum.
Hoc tamen ut fidem non assero sed fabulor tamquam
probabile citra fidem.

Conclusion 25:
It is lawful for
friars to beg
and meritorious
to give to them
liberally.

Vicesima quinta conclusio doctoris sequitur in hec
verba: *Sicut licitum est fratribus mendicare, sic est valde
meritorium potentibus eis liberaliter elemosinas dare.*

Hic videtur quod doctor iste diffidens de suis ratio-
nibus tamquam cecus circumpalpat circa subsidium
Mendicantium. Sed remitto eum Henrico Crumpe suo
socio et domino Armachano. Dico tamen sibi (ut sepe

1. B: gerulus. 4. A: fide credimus. BC: dicimus; ib. B: mardosa.
6. B: blasphemias. 7. ABC: Dei deest. 8. A: sompnum; ib. D: Cum
tamen. 13. B: ecclesia before confirmata deest. 15. D: sompno.
19. C in marg.: Nota. 23. A: illarum deest. 26. A: destruendum.
33. ABC: circumpalpans. 34. A: mendicantum. BC: mendicatum; ib.
D: ipsum; ib. B: Crumpne.

34. Crumpe; a white or Cistercian monk from the monastery
of Bawnglas in Ireland. See Shirley, Fascic. ziz. LXVIII p. 113,
289, 343. Lechler I, 686, 691.

dixi) quod licet hominibus mendicare ut cecus evangelicus, Lazarus et a probabili multi similes ex avaricia populi mendicarunt, et talis nunc mendicationis creditur dotacionem temporalium stulte factam claustralibus esse
 5 causam. Quod autem fratres aliqui mendicant licite, hoc modo probatur; sed assumitur tamquam probabile unum inpertinens ad concludendum stulte quod a fratribus utiliter mendicandum. Sed pugiles veritatis sciunt percipere tales versucias Antichristi; probat autem doctor
 10 per curiam Romanam quod mendicatio fratrum sit licita. Sed huic rationi non consenciam antequam doctor probaverit istam consequenciam: Curia Romana absolvit homines a pena et a culpa pro sua pecunia sub obtentu qui interficiant hostes suos; ergo auctor
 15 triumphantis ecclesie sic absolvit. Querat autem doctor alium sibi de auxilio, quia tales argucie facte pro mendicantibus non iuvabunt.

Answer:
 The approval of the Roman Court does not make friars' begging lawful.

Vicesima sexta conclusio doctoris est ista: *Altissima paupertas evangelica consistit essencialiter in anima et*
 20 *nisi accidentaliter sive instrumentaliter in temporalium inopia.* Et probat istam modo suo specialiter ex sententia sancti Thome.

Conclusion 26:
 The highest evangelical poverty is of the soul.

Hic videtur doctorem timere quod fratres vendicent supereminenciam sanctitatis supra monachos. Et ideo
 25 conclusionem istam mendicat de fratribus sanctitatem sui ordinis colorando; nos autem supponimus quod doctor cece incidit in caribdim, quia Christum supponimus fuisse pauperrimum, cum pro quodam tempore omni possessione mundana caruit; et concordat Apostolus
 30 II Cor. VIII, 9, ubi de Christo asserit quod *pro nobis factus est egenus, ut illius inopia nos divites essemus.* Sicut ergo Christus in ieiunio superavit singulos fratres suos, sic et in evangelica paupertate; et istam paupertatem servaverunt sancti concorditer, quod non appro-
 35 priarunt sibi secularia dominia et omnino basilicas, quia hoc esse contra mandatum Domini crediderunt.

Answer:
 The highest poverty was that of Christ.

Vicesima septima conclusio doctoris sequitur in hec verba: *Nulli ex lege Dei sine proprio vivere tenentur nisi qui paupertatem voluntarie profitentur.*

Conclusion 27:
 Only those who profess poverty are bound to live without property.

2. D: multi deest. 3. B: mendicarent. 7. D: verum. 9. BC: probat deest. 13. C: pena et culpa. 16. D: aliud auxilium. BCD: sibi deest. 17. B: mendacibus. 21. BC: in opera. 25. A: mendicabat. 28. A: esse. 39. Codd.: voluntariam paupertatem voluntarie; ib. D: profiteretur.

Answer:
It is not true
that monks and
friars possess
nothing; as
corporate
persons they
hold property.

Hic videtur doctorem applaudere ordinibus Mendicantium. Sed superest sibi solvere evidencias fratrum Minorum dicendum quod nichil habent in proprio vel communi; rationes etiam videntur fieri quod quilibet christianus aliquid habet in proprio; non solum corpus⁵ et animam cum suis partibus sed usum vescibilium proprie consumptorum. Ad quid ergo sic false et infundabiliter loquerentur claustrales, ac si Christum per suam ypocrisim vellent decipere. Nam abbacie secundum fidem catholicam sunt persone et habent multa in¹⁰ proprio que contra caritatis regulas fratribus suis negant, et sic quilibet illarum personarum monstruosarum habet contra legem Dei multa in proprio. Et idem patet de Fratribus, ut fides scripture per mendacia istorum falsificatur; que quidem fides dicit vere quod multi homines¹⁵ sunt una persona, et sic illa persona monstruosa tamquam clericus Christi subdole introducta nimis irregulariter consumit bona Dei et bona pauperum Salvatoris.

Conclusion 28:
Some civil
lordship is
consistent with
evangelical
poverty.

Vicesima octava conclusio doctoris est ista: *Tam vite apostolice quam paupertatis evangelice est aliquale civile dominium compossibile.* Et probat istam potentiam modo suo. Sed unum sibi prenuncio quod ignorabit civile dominium quousque descripserit quid sit hostia consecrata. Ambos autem papas cum omnibus suis²⁵ cardinalibus suppono usque hodie istam sententiam ignorare. In cuius signum papa sepe tractat de negotio seculari; et nec ipse nec glozatores sui audent vel sciunt usque hodie describere negotiumulare. Et quiaulare negotium et civile dominium multum³⁰ conveniunt et iste prior terminus in fide scripture exprimitur: Vellem quod doctor, si sciverit, describeretulare negotium et quid sit *seculari negotio implicari*; tunc enim possent fideles melius intelligere sensum Apostoli II Tim. II, 4, quando dicit: *Nemo militans Deo implicat se negociis secularibus, ut ei placeat cui se probavit.* Describit autem doctor sed stulte civile dominium: Civile, inquit, dominium est dominium a iure civili institutum vel approbatum. Primo quidam inciperet

Answer:
The doctor
must tell us
what he means
by civil lordship
and secular
business.

3. D: *solvere dicendum.* 4. D: *rationes autem.* 9. A: *vellet.*
14. D: *nec fides.* 15. ABC: *vera.* 18. B: *bonum Dei.* 27. A: *signo.*
28. C: *et nec;* ib. ABC: *ipsi;* ib. A: *glossantes.* 29. A: *disponere vel*
describere. 30. A: *seculare dominium et civile.* 32. B: *describere.*
36. D: *et ei.* 37, 38. D: *esse dominium.* 38. A: *est dominium anime.*

a descriptione iuris civilis et, supposita descriptione illius iuris, patet quod inartificialiter procedit, addendo has differentias a iure civili institutum vel approbatum. Nam ius civile instituit vel approbat dominium canonici-
 5 cum et dominium divinum, cum non omnes civiliste sint heretici sed aliqui sunt fideles. Multa itaque iura instituit iure civili vel approbat que non sunt iura civilia. Sed doctor iste, si Deus voluerit, artificiosius procedet describendo negotium seculare, quia certum
 10 est quod iuxta descriptionem suam civile dominium foret dominium evangelicum, vel dominium naturale foret civile dominium. Sed nusquam auditum est aliquos sic civile dominium ampliare. Constat quod multa civilia dominia et civiliste secundum illa dominia in-
 15 stituunt multa dominia evangelica in pauperibus Christi per dominia naturalia sicut approbant eadem et supponunt tamquam sua principia.

He confuses civil lordship with natural and evangelical.

Post istam autem miseram descriptionem format doctor hanc evidenciam: Sancta Romana ecclesia atque
 20 sanctissimi doctores et episcopi per mille annos et amplius usque ad hodiernum diem non repugnant vite atque doctrine Christi et eius apostolorum. Habuerunt saltem in communi civile dominium sive iurisdictionem temporalium in temporalibus ecclesie datis seu licite
 25 acquisitis; et veraciter fuerunt successores apostolorum et evangelice pauperes: ergo conclusio.

His appeal to the practice of the church and holy doctors.

Hic doctor assumit ydiotice quod ignorat. Quomodo (rogo) posset facere evidenciam quod sancta Romana ecclesia et sanctissimi doctores et episcopi istud domi-
 30 nium usque hodie habuerunt. Numquid credimus doctorem istum canonisare posse episcopos qui sunt divino iudicio condempnati? Et quantum ad minorem sue evidencie quam mendicat, scilicet quod isti fuerunt veraces successores apostolorum et evangelice pauperes,
 35 patet quod assumit evidenter impossibile non probatum, quia evidens est quod multi istorum qui manserunt usque hodie nec fuerunt veraces successores apostolorum

This is mere assumption.

4, 5. A: *dominicum canonicum*. 6. *sint*. B: *sicut*. 7. D: *que non ideo sunt*. 8. A: *artificiosus*. 12. A: *aliquos deest*. 14—17. Hic locus in codd. corruptus est. C: *civilia dominia evangelica in pauperibus Christi per dominia naturalia sint approbata eadem et supponunt*. AB: *per divina naturalia sicut approbant*. Correctius in D legitur ut supra.
 23. A: *sine iurisdictione*. 26. A: *et evangelice pauperes deest*.
 27. ABC: *ydiote quos*. 28. D: *facere doctor*. 29. D: *sanctissimi et*.
 33. ABD: *evidenciam*; ib. B: *iste*.

Futile appeal to
the donation of
Constantine,

which was a
damnable
crime.

Attempt to
prove that the
pope is supreme
in temporal
matters.

nec evangelice pauperes sed mundo divites et diaboli incarnati. Sed pro probacione assumpti frustra allegat canonem XCVI dist. *Constantinus*, ubi inquit, imperator nobilis ex consensu totius senatus et omnis populi dedit ecclesie et beato Silvestro, qui longe ante mille annos iam elapsos moriebatur, atque eius successoribus et super hoc statutum edidit usque in finem mundi ymmobiliter duraturum. Et idem dominium tenuerunt sanctus Gregorius et omnes sancti pontifices usque in presens. Hic iste doctor insipide balbutit suam stulticiam, cum probabiliter creditur, nec scit iste doctor probare oppositum, quin iste Constantinus ex hoc, quod Christo fuit tam stolide adversatus, sit iam profundius dyabolus condemnatus. Ideo si sit catholicus de Christo cogitans, assumeret cum isto quod vel facto probare non poterit quod dictus Constantinus in hoc opere habuit licentiam a domino capitali, quia nec ex fide evidet; aliter crimen Constantini in hoc fuit dampnabile et non accipiendum a catholico vel a fidelibus approbandum. Preterea arguit doctor unum putridum argumentum: Innocencius, inquit, tertius Extra. *Qui filii sunt legitimi*, libro IV, capitulo *Per venerabilem* probat tam ex veteri quam ex novo testamento quod *papa non solum in ecclesie patrimonio super quo plenam gerit potestatem in temporalibus, verum etiam in aliis regionibus, certis causis inspectis, temporalem iurisdictionem casualiter exercet*. Et ad illud propositum exponit illud Deuteron. XVII cap.: *Si difficile et ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et lepram et iudicium inter portas videris variari veniens ad sacerdotes Levitici generis et ad iudicem qui fuerit illo tempore: qui iudicabunt tibi iudicium et veritatem et facies quecumque dixerint qui presunt loco quem elegerit Deus sequerisque eorum sententiam, qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui in eo tempore ministrat domino deo tuo, decreto*

2. ABC: pro deest. 4. dedit; adde: dominium. 11. B: ut scit.
12. BC: Christus 15. AC: ut sancto. B: ut facto. D: ut scio. 16. A: Constantius. 17. D: quia vel; ib. B: fide eiusdem. 19. A: nec a after catholico. 24. C: super quam. 26. ABD: causaliter. C: causaliter corr. In textu decretalis legitur: casualiter. 27, 28. B: Deuteron. 179. 31. A: sacerdotem; ib. A: generis deest. 32. D: in illo. 33. C: dixerit. 34. ABC: elegit. 36. A: eodem.

3. Cap. XIV. 21. Decret. Greg. Lib. IV, tit. XVII (Qui filii sint legitimi), cap. XIII.

iudicis morietur. Et sequitur de sententia pape in huius
 textus expositione; finaliter ita dicit: *Tria quippe distin-*
guuntur iudicia; primum inter sanguinem et sanguinem per
quod Criminale intelligitur et Civile. Ultimum inter lepram
 5 *et lepram, per quod Ecclesiasticum et Criminale notatur.*
Medium autem inter causam et causam quod ad utrumque
refertur tam Ecclesiasticum quam Civile; in quibus cum
fuert aliquid difficile et ambiguum, ad iudicium est sedis
apostolice recurrendum; cuius sententiam qui superbians
 10 *contempserit observare, mori precipitur, id est, per ex-*
communicationis sententiam velut mortuus a communione
fidelium separari.

Quoad istud mirarer de doctore non maniaco
 quomodo non verecundatur de ista papali similitudine
 15 sed verius simiali, specialiter cum Christus dominus
 utriusque testamenti dicat Luce XII, 14: *O homo, quis*
me constituit iudicem aut divisorem super vos? Sed
 sedat ammiracionem de Antichristo in istis sermonibus
 quod dicit Apostolus II ad Tess. II, 4 quod *Antichristus*
 20 *extollitur super omne quod dicitur Deus*, quia certum
 est fidelibus qui vel perfunctorie studuerunt legem
 veterem, quod non est color ex isto textu quem papa
 sic lacerat quod supra Christum sic dominetur et iudicet
 sub dominio seculari.

25 Et quantum ad novum testamentum quod doctor
 allegat: *Nescitis*, inquit Paulus, I Corin. VI, 3, *quoniam*
angelos iudicabimus, quanto magis secularia. Quantum
 ad hanc fidem Apostoli, patet fidelibus quomodo
 christiani simplices secundum evangelium Matth. V
 30 debent in talibus secularibus iudicare, cum Christus
 dicit pro regula: *Si quis vult tecum in iudicio contendere*
et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium. Nec credo
 quod doctor iste vel quis sciolus non percipit istam
 fallaciam: Apostoli et successores eorum debent secularia
 35 sic evangelice iudicare, ergo debent seculariter dominari.
 Item, arguit doctor ex evangelio quod licuit apostolis
 civiliter dominari, primo quia apostoli ferebant loculos,
 ut patet Johan. XII, 6. Secundo quia apostoli vivebant
 de operibus suarum manuum, ut patet de Paulo Act. II,

To make such
 a claim is a
 mark of
 Antichrist.

The doctor
 would wrest the
 new Testament
 to his purpose
 but fails.

1. B: *moletur.* 2, 3. In decretali: *distinguit.* 3. 4. A: *inter san-*
guinem et criminale intelligitur et civile. 10. A: *contempsit.* 11. C:
in communione. 13. AC: *non deest.* 18. A: *amiracione.* 21. A:
vel deest; ib. D: profunctorie. 26. ABC: VI deest. 33. C: *perciperit.*
 37. D: *ferebat.*

ergo non repugnat sed consonum fuit apostolis mercari. Doctor autem est in ista consequentia et ei similibus ex ignorantia dominacionis civilis nimium stolidatus. Ideo studeat quid descriptive sit civilis dominacio vel negocium seculare et declarabitur sibi in istis et simili-⁵ bus sua stulticia: Homines enim possunt evangelice laborare sine mercacione civili et a probabili Judas ferebat loculos cum hoc quod fuit civiliter dominatus, gaudeo tamen quod doctor scit solum facere evidenciam de civili dominio Scariothis.

10

We admit that Christ and his apostles answered before secular judges.

Item, arguit doctor per multa sanguinea argumenta: Christus, inquit, coram iudice dixit percucienti se: *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo, si autem bene, quare me cedis*, ostendens, ut glossat doctor, quod in casu necessitatis coram iudice licet iusticiam petere¹⁵ et allegare. Quantum ad istud argumentum concedo doctori consequentiam illatam. Sed absit aliquem non amentem concedere quod si quis coram fallaci iudice petit vel dicit iusticiam, tunc ipse civiliter dominatur vel contendit civiliter coram iudice seculari, cum²⁰ Apostolus mandat I Cor. VI, 4: *Secularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in ecclesia, illos constituite ad iudicandum*. Item, arguit doctor, quod Paulus respondit multociens pro se et aliis coram iudice seculari, appellavit cesarem, docuit reddere tributa et²⁵ secularia negocia iudicare; de quo Paulus I, Cor. VI, 12. Super illud: *Omnia michi licent* dicit glossa: Omnia mea licet repetere. Et constat secundum iura civilia quod hec verba *meum* et *bonum* spectant ad dominium. Hic dicitur admittendo omnia Christi evangelia et sic evan-³⁰ gelia Apostoli tamquam fidem et sic concedo quod licet apostolo evangelice non civiliter coram seculari iudice respondere. Et ita licet evangelico fugiendo a civili iudicio cesarem appellare et evangelice docere reddere tributa et secularia negocia iudicare. Sed ut³⁵ locuntur sophiste, sicut Judei impii crucifixerunt Christum, licet Christus non fuit impie crucifixus, ita licet apostolis

1. D: repugnavit; ib. D: communicari. 2. B: in deest. 7. D: commercacione. 8. D: sine hoc. 14. D: cur me. 15. AC: ponere. 18. AC: aliquis; ib. D: coram seculari. 23. B: instituere; ib. D: iterum. 24. C: multociens. 25. B: appellant; ib. B: et tributa. 27. D: licet. 28. B: michi repetere. D: repetere michi. 28, 29. ABC: et hec. 29. A: spectat; ib. ABC: ad Deum. 32. B: evangeliste; ib. D: et non. 35. B: et deest. A: et twice. 36. C in marg.: Nota. 37. A: fuerit; ib. D: apostolo.

secularia negocia iudicare sed non seculariter sed evangelice. Et quantum ad glossam allegatam ponat doctor ipsam in loculo, quia verisimile est quod a sensu evangelico non processit.

5 Item arguit doctor quod Paulus asseruit se esse civem Romanum et utebatur veste dignitatem illius civilitatis signante que dicitur penula qua utebantur consules Romani ad insigne sui domini et potestatis, sicut patet II Thim. ultimo in textu et glossa. Ergo non
10 omne civile dominium repugnat apostolatu. Hic oportet doctorem si poterit hanc consequenciam stabilire. Concedo quidem textum Apostoli quod ipse est civis Romanus sicut multi viri evangelici sunt Anglici; et tamen verecundia esset fidelem non maniacum ex istis
15 inferre quod ibidem civiliter dominantur. Contingit enim hominem esse civem vel Anglicum, paciendo et recipiendo a dominis secularibus ius ad dominium. Item Christus ad castigacionem et refrenacionem rebellium infidelium et pessimorum, ne christianos destruerent
20 vel bona ecclesie consumerent, dedit Petro et eius successoribus ultra gladium spiritualem etiam gladium temporalem pro ecclesia ad nutum eius temporibus debitis evaginandum. Unde signanter dixit Petro Matth. XXVI, 52: *Converte gladium tuum in locum suum.* Et
25 Johan. XVIII 11: *Mitte gladium tuum in vaginam*, quasi dicat: *Converte et absconde gladium temporalem qui etiam tuus est usque ad tempus necessarium et optimum.* Unde directe ad hunc intellectum exponit beatus Bernhardus hunc textum libro quarto ad Eugenium papam
30 sic dicens: *Gladium temporalem qui tuum negat, ideo satis michi videtur attendere verbum Domini dicentis: Converte gladium tuum in vaginam. Tuus ergo in ipso tuo forsitan nutu etsi non manu tua evaginandus. Alioquin si nullo modo ad te pertineret, dicentibus apostolis: Ecce duo*
35 *gladii hic, non respondisset Dominus: Satis est sed nimis*

St. Paul's claim to Roman citizenship was not a claim to lordship.

The doctor says that the two swords signify that Christ gave Peter both temporal and spiritual swords;

3. Codd.: assensu. 7. B: signate. A: signantem que penula qua.
10. B: appellatui. 10, 11. A: oportuerit. BC: oportet. 15. AC: dominetur. 16. D: paciendo. 17. D: ius divinum. Codd.: ad deest.
20. B: consuerent; ib. D: et suis. 21. B: ultimum. 22. B: adutu.
23. A: debitis deest C: addit. 23. 24. A: Matth. XVI. 27. A: optimum.
30. BCD: non satis. 31. A: dicetis. D: dicetis sic. 32. C: ergo imo tuo. D: et ipso. 34. A: ecce apostolis ecce. BC: dicentibus ecclesie. C: apostolis ducibus. 35. A: modo respondisset.

est. Uterque enim ecclesie est: et spiritualis gladius et materialis. Sed is quidem pro ecclesia, ille vero et ab ecclesia exercendus; ille sacerdotis, is militis manu. Sed sane ad nutum sacerdotis et ad iussum imperatoris. Hec 5

but he cannot find in the gospel that Christ willed that christians should fight for papal lordship.

Hic videtur doctorem innuere quod milites debent pugnare corporaliter pro iure ecclesie, et ut videtur ipsum sentire specialiter pro seculari dominio. Sed unum sibi denuncio quod nec ipse nec Bernardus nec aliquis catholicus fundabit ex evangelio quod Christus umquam voluit 10 suos apostolos vel christianos aliquos in tempore gracie sic pugnare; ideo duci potest hic doctor per Gog iuvando papam ad corporaliter sic pugnandum. Sed hoc non, nisi Deus voluerit papam quidem excitare christianos ad pugnandum sic pro papali dominio; quod 15 doctor iste nec angelus de celo ex ratione vel evangelio potest stabilire.

Unde quidam frater dictus doctor vanitatis in pugna nuper Flandrensium predicavit quod licet presbiteris pro iure ecclesie sic pugnare, quod Christus precepit apo- 20 stolis vendere tunicam et emere gladium. Sed rogo, inquit frater, ad quem finem alium nisi ut pugnent hostes Christi et sue ecclesie a sua malicia refrenando.

Christ bade his apostles not to resent evil.

Hic dictum est diffuse alias quod signum manifeste heresis est dicere pertinaciter quod Christus voluit 25 suos apostolos habere materiales gladios ad pugnandum, quia ut doctor allegat, Christus precepit Petro ponere gladium in vaginam, ut patet Matth. XXVI et Ioh. XVIII; et nimis stulta foret heresis dicere quod Christus in tam brevi tempore mutavit propositum, quod Christus 30 prius voluit suos apostolos sic pugnare et statim post voluit ipsos non pugnare, specialiter cum Matth. V, 39 precipit: *Ego autem dico vobis non resistere malo*; et Paulus precipit Rom. XII, 19: *Non vos defendentes carissimi sed date locum ire*. Et practicam huius doctrine 35 servarunt apostoli et legio Grecorum militum postmodum. Unde doctor vanitatis videtur heresiarcha qui ex hoc evangelio excitat homines ad bellandum. Christus

1. D: *Uterque inquit*. 3. Codd.: *exerendus*. 4. C: *ad victum*. B: *uutum*; ib. A: *sacerdotis* omitted; ib. A: *ad iussum imperatoris*; ib. B: *Hec vel*. 12. ABC: *sic pugnare* deest. 13. C: *merando*. AB: *iurando*. 15. ABC: *quod* deest. 16. A: *ex* deest. 18. C: *vanitatis in pugna*. 19. nuper. A: *in per*. 20. D: *quia*; ib. AC: *precipit*. 22. B: *ad quem fratrem*. 25. B: *voluerit*. 28. A: *Matth. XVI*. 30. D: *immu- tavit*. 31. A: *prius* deest.

enim potuit satis facilius si voluit, ad nutum suum modicum vel intuitum hostium ipsos prosternere, ut patet Ioh. XVIII. Et hoc sonaret in maiorem Christi miticiam et virtutem et maiorem humilitatem ecclesie
 5 exemplarem. Ideo imponere Christo quod deficit in isto quod facere debuit, foret blasphemia nimis magna, aut quod ipse foret hic et alibi contrarius sibi ipsi.

Christ's
example of
patience.

Sed cum omnia contingebant in figuram ecclesie, videndum est quid isti duo gladii signant de quibus
 10 Christus dixerat quod est satis. Et videtur Bernhardum dicere quod Christus docet papam in isto quod ad ipsum pertinet habere duos gladios scilicet spirituales gladium et gladium corporalem; corporalem quidem non extrahendum manu sua vel alterius sacerdotis sed

15 nutu suo et precepto cesaris. Nos autem salua reverencia Bernhardi aliter capimus mystice istum textum; gaudeamus tamen quod Bernardus addidit hoc adverbium: *forsitan. Tuo forsitan nutu*, inquit, *etsi non tua manu evaginandus*. Et ita videtur textum innuere, non quod

How we differ
from
St. Bernard.

20 papa plus quam sacerdos alius habeat hunc gladium, sed quod quilibet sacerdos, cum iustorum sint omnia, habeat potestatem ad pugnandum, cum tali gladio refrenando. Et ad hoc sonat verbum Christi quod dixit Petro: *Pone gladium tuum in vaginam. Omnis enim qui*
 25 *gladio percutit, gladio peribit*. Et sic videtur Petrum habere potestatem et a Christo licenciam gladium suum sine culpabili verecundia in vagina sine pugna huiusmodi detinendo. Concedo tamen verba Bernhardi, de quanto dicit textum evangelii vel etiam veritatem, sed
 30 non video quomodo ex ista evangelica hystoria papa habet potestatem gladium materiale evaginare precipiendi et pugnandi pro quocunque quod ipse sompniat esse ius ecclesie.

Sed videtur michi quod hii duo gladii figurant aliud
 35 apostolis et suis successoribus in mansione tali corporali necessario faciendum, primo quod habeant gladium accinctum lingue ad legem Domini cum moderamine et sine timore servili de pena corporis promulgandum, secundo quod habeant gladium miticie ad suaviter

The two
swords figure:
(1) Ready speech
to preach God's
law.

5. C: Ideo deest; ib. C: defecit; ib. Codd.: in isto in hoc. 10. D: Bernhardus. 16. D: concipimus. 17. B: hoc adverbium. 19. C in marg.: Nota; ib. C: nam quod. 22. AB: ad pugnam. 28. BD: Concedo autem. 34. D: aliquid. 36. A in marg.: Duo gladii. C in marg.: Ecce duo gladii exponuntur. 37. BCD: acutum.

(2) Meekness
to persuade
our enemies.

et rationabiliter hostibus suadendum et omnino quod habeant animum preparatum ad quantamcunque penam corporis si oporteat paciendum. Et hii duo gladii forent prestanciores in tali insultu quam omnes materiales gladii huius mundi. Si autem Bernhardus vel alius⁵ probat quod alter istorum gladiatorum signat materiale gladium ecclesie possidendum, libenter consenciam, sed libencius dicerem secundum sensum Apostoli quod alter gladius significat potestatem citra mortem vel pugnam corporalem hostes domini compellendi ad introitum et¹⁰ observanciam legis sue. Nam seculare brachium habet multa media penalia citra mortem vel pugnam corporalem ad compellendum tam seculares quam ecclesiasticos legem Domini observare, ut patet de ablacione temporalium, de exilio et de incarceratione de quibus convenit¹⁵ moderata. Non autem video quomodo aliqua harum trium sectarum debet habere carcerem ad suos fratres secundum quod est eis placitum includendum.

What weight
attaches to
various writers.

Et quantum ad scripta Bernardi que monachus fert graviter quod truncantur, dicimus constanter et fideliter²⁰ quod quedam verba Bernhardi videntur nobis inutilia nec aliqua sunt nobis autentica tamquam sua, quia quedam accepimus tamquam fidem ut verba evangelica, quedam autem tamquam testimonia levia citra fidem, ut specialiter Augustini et verba Crisostomi; verba autem²⁵ Bernardi et ceterorum ut pape, de quanto consonant rationi; verba autem evangelii veneramur ob reverenciam Christi auctoris, etsi a dyabolo sint prolata. Ulterius quantum ad canonem de precepto Nicolai pape, quo precipit episcopo Treverensi *quod tam diu uteretur gladio*³⁰ *materiali iniuste occupantes bona ecclesie insequendo quousque cum integritate possessiones et res alie ecclesie occupate fuerint restitute*, dicitur quod fideles modicum aut nichil curarent de istis arguciis. Sed si papa iste precipit humiliter sufferre rapinam istorum bonorum cum gaudio,³⁵ tunc ex fide scripture apostoli libencius consentirem.

1. A: *et viro*. 2. D: *habeant*; ib. A: *animum* deest. 6. D: *figurat*. 9. BD: *signet*. 15. D: *et* deest; ib. AB: *de before quibus* deest. 20. ABC: *et dicimus*. 21. B: *videtur*. 22. ABC: *tamquam* sua deest. 23—24. ABC: *fidem — tamquam* deest. 24. A: *testimonia* leve. 25. A: *nec specialiter*. 27. C: *venerantur*. 30. D: *Treverensi*. 33. A: *aut modicum*.

29. Decreti Secunda Pars, Causa XV, Quaestio VI, Cap. II. Nicolaus papa Episcopis Galliae.

Et quantum ad miraculum ex cronica Martini de Gregorio VI. mortuo credere potest qui voluit; quidam autem fideles supponunt quod fuit illusio dyaboli ad decipiendum superstites ratione peccati prioris domino
 5 permittente. Michi autem videtur probabile plus credere uni operi vivaci quod ex caritate probabiliter procedit, quam mille operibus vocatis miraculis mortuorum, quia talia sunt plena illusionibus extra fidem.

Stories of miracles are often doubtful.

Ex premissis infert doctor sic correlarie. Patet, inquit, 10 quod clerici possunt habere civile dominium, quia possunt habere proprium. Verum quidem est quod infert, cum Iulianus apostata posset esse imperator, Sergius monachus posset esse hereticus ex aspiratione ad civile dominium et Pelagius Brito posset esse hereticus
 15 ex conformi cupidine et sic breviter nominatenus clerici possent ex tali cupidine confundere brachium seculare. Sed doctor ostendit se esse fessum in suis arguciis, quando sic infert causaliter, quod clerici possunt dominari civiliter, quia possunt habere proprium; revera
 20 non est color in hac consequentia nisi forte quia consequens est necessarium sequens ad quodlibet, sicut quod clerici possunt dampnari, cum deitati sunt multa propria que non possunt civiliter dominari.

Similiter inquit doctor: prelati possunt habere civile
 25 dominium in communi atque recipere homagia atque fidelitates hominum. Sed hoc dominium est valde equivocum a dominio secularium laicorum, quia non licet clericis tantum sollicitari circa huius dominium in personis propriis quod impediantur a debito Dei servicio,
 30 sed per ministros laicos regere debent temporalem iurisdictionem, pro quanto eis non congruit, nec licet eis sine consensu sui collegii seu capituli bona ecclesie dare, vendere vel expendere, nisi in usibus limitatis, nec debent dicere dominium ecclesie sue esse suum
 35 sed nostrum i. e. commune. Et inde, ut creditur, inolevit modus loquendi prelatorum, prout legitur de multi-

Difference of dominion as held by seculars and clergy.

1. C: *cronica martirii*. A: *Martino*. 2. A: *voluerit*. 4. A: *dici-*
piendum. 5. A in marg.: *Quid plus probabile*. 6. D: *vivaci . . . pro-*
cedenti. 9. C: *sic tolerare*. 13, 14 C: *ex aspiratione* — Brito deest.
 16. A: *cupidini*. 18, 19. D: *dominare*. 22. B: *tum*; ib. ABC: *dilati*.
 23. *proprie*. D: *bona*; ib. B: *potest*. 30, 31. C: *temporale iuridium* (sic).
 Correxit: *iurisdictionem*.

1. Cf. Chron. Martini in M. M. Germ. histor. tom. XXII.
 13. Cf. De Civili Dominio II, 165.

tudine credencium in actibus apostolorum, quia non habent de rebus ecclesie dominium in proprio sed communi, sicut religiosi de rebus sui monasterii non habent proprium in proprio sed proprium in communi, quia sunt res illius monasterii sed non alterius et sic de dominiis in plurali de hiis que pertinebant ad suam ecclesiam vel temporalem iurisdictionem.

Why this question of dominion has been specially raised of late.

Istam rangam infructuosam de tradicionibus phariseicis sepe audiveram, et dicat doctor si sciverit, quia quilibet fidelis nescit non dubito fundare ipsam ex historia Actuum apostolorum, nisi forte per locum a similitudine simiali. Ideo multi fideles sperant in Domino quod ecclesia militans a talibus sophismatibus diaboli erit per Dei gratiam liberata et pure serviciis domini ex Christi ordinancia occupata, cum Gen. XV, 16 dicit Deus: *Nondum impleta est iniquitas Amoreorum*. Et hec plana ratio quare Deus movet efficaciter simplices presbiteros ad suam sententiam publicandam, et alios de seculari brachio ad ipsam fideliter practisandam. Unde quidam mussitant quare ista sententia per tantum temporis dormiebat. Declinacio quidem a lege Domini et specialiter in clericis fuit diucius increscenda, et Deus si sibi placuerit potest per simplices quoscunque ipse voluerit istud peccatum destruere. Ideo propter magnitudinem peccati et propter ordinanciam Dei est quod ista materia diebus nostris est tam specialiter declarata, et stultus foret qui superbe presumeret sibi ascribere istud factum, quia factum est Dei et ex excitatione factum brachii secularis. Oportet tamen in omnibus istis attendere quod fideles fundacionem accipiant in ordinancia Iesu Christi. Quod autem doctor equivocat in civili dominio clericorum, locutio sua est infundabilis, ac si Iulianus intenderet quod dominacio sua sacerdocio stante est licita, et quoscunque martirizaverit, est Deo beneplacitum, quia in facto suo latet aliquid minimis, quod est plebi sue absconditum. Maiorem autem insipientiam dicunt prelati nostri hodie de hostia consecrata, quia, ut doctor assumit tamquam principium,

5. C: et non. 10. ipsam. D: eam. 14. A: domini. 15. AC: Gen. XII. 17. A: qui ad. 18, 19. B: publicandum... practisandum. 20. A: tantum tempus. A in marg.: Mussitant quidam quare ista sententia sic diu dormiebat. 21. A: Declarato. BC: Declaracio. 25. B: est deest. 26, 27. D: et quod stultus. 28. D: et executive; ib. A: factum after excitatione omitted. 31. ABC: Qui autem. 32. C: infundabiliter. 35. minimis; an: numinis. 36. ABC: sue deest.

dum capitulum vel collegium secundum maiorem partem
sui alicui quod ipsum facere potest consenserit, ipsum
est ab eo legitime faciendum. Sed istud unicum prin-
cipium Antichristi destrueret militantem ecclesiam nisi
5 Deus voluerit extinguere istam stulticiam.

Vicesima nona conclusio doctoris est ista: *Licet in* Conclusion 29:
prelato sit dampnabile potestatem sive temporalia querere It is meritorious
ex libidine dominandi, est tamen sibi meritorium rerum in a prelate to
exercise
ecclesie dominium in communi regere ex desiderio fructus dominion for
the purpose of
dispensing its
10 *eiusdem fideliter dispensandi.* Et probat istam modo suo; fruits faithfully.
sed probare non poterit quod sancti quos allegat in
isto opere non peccarunt, quia grave videtur eciam
in Christi apostolis quod cupiendo hec temporalia non
habeant libidinem dominandi. Ideo securum videtur
15 fugiendo istam cupidinem sequi vestigia Jesu Christi,
sicut fecerunt apostoli et alii discipuli promoventes
ecclesiam; paulative enim inclinando ad seculum potest
cupido clandestine et ita sacerdotes accendi avaricia
tam in conversacione propria quam exemplo et esse
20 instrumenta dyaboli ad militantem ecclesiam calidissime
seducendum. Et quia maior pars cleri nimis labitur
hodie in ista voragine, ideo ordinavit Deus suos sacer-
dotes simplices ad istud periculum ecclesie nunciandum.
Et sic doctor verum dicit, quod Christus non aufferit a
25 suis apostolis omnimodum verum dominium quia nec
evangelicum nec dominium naturale. Voluit enim
Christus suos discipulos habere de hiis temporalibus
necessaria quantum proficit huic vie, et quia hec bona
sunt plus sensibiliter huic mundo hyancia et inclinancia
30 affectum hominis ad appetendum ista indebite, ideo sic
docuit diligenter tam opere quam sermone quod sui
discipuli non forent hiis temporalibus inclinati. Et ideo
noluit suos apostolos cum temporalibus desponsari nec
de hiis seculariter securari, sed vult omnem sollicitudinem
35 nostram in Deum proicere et non diffidere de talibus
parvis bonis; et ad hoc vadit doctrina Christi Matth. VI
de volatilibus celi et liliis agri cum vitis et doctrinis
apostolorum. Nec dubium quin nostri prepositi ab ista
doctrina Domini culpabiliter declinarunt. Et ideo sicut est
40 peccatum in hiis temporalibus ultra regulam Christi securi-

Answer:
Such action
leads to avarice.

Christ taught
his disciples to
be content with
necessaries.

5. D: *illam.* 7. D: *sive temperancia.* 8. A: *libidinem;* ib. B: *si*
meritorium; ib. D: *verum.* 9. A: *dominium* deest. 11. C: *si probare.*
25. ABC: *omnino dum.* 28. A: *proficisci.* 32. D: *nimum inclinati.*
33. D: *suos discipulos.* 38. B: *ab illa.* 39. B: *declinaverint.*

Wrongfulness
of the cloister
life.

tatem appetere, sic est peccatum globum sacerdotum convivencium preter inspirationem Christi colligere, quod in isto devio peccant nimum tres secte hee. Sicut enim fenum agri ad recipiendum radios solares dispergitur, sic Deus vult quod viatores ad prodessendum ecclesie, secundum quod 5 ipse limitat, dispergantur. Unde peccant graviter qui preter inspirationem Domini conglobant tales globos. Illi enim putrescunt peccato multiplici et impediunt pluviam gracie capi secundum voluntatem Dei ad bonum ecclesie. Quantum ad illa que doctor allegat de Bernhardo, patet 10 quod sunt expresse sibi contraria. Et sic intelligitur Petrus, cum dicit, *neque ut dominantes in clero*; quod prohibet non duplex dominium supradictum sed simpliciter et generaliter clericis dominiumulare. Christus autem docuit istud cum conversacione et verbis suorum 15 apostolorum quod valet plus quam mille verba que doctor pro parte sua allegat. Ideo nisi allegaverit fidem scripture vel rationem, non perficit sed inficit istas sectas. Sed unum considero quod continue possunt glosse extraordinarie infundabiles inveniri; que nisi Deus 20 adiuverit inficient totam ecclesiam militantem, quia faciliter potest diabolus inclinare multum populum ad partem suam declinantem a lege Domini et tenentem suas versucias amplius movere peccantem populum ad parti sue infideliter adherendum. Ideo oportet quod 25 Deus adiutor iudicet et protegat partem suam.

Conclusion 30:
Prelates may be
called lords by
their subjects
but must regard
themselves as
God's servants.

Conclusio tricesima doctoris est ista: *Licet propter reverenciam Dei et ecclesie populus prelatiis serviens sive subiectus vocet eos licite dominos suos, ipsi tamen se ipsos dominos estimare non debent, sed potius Dei 30 dispensatores vel servos inutiles sive ministros*. Et probat eam quoad implicitum ex hoc quod in lege veteri Aaron et alii vocabant Moysen dominum suum, ut patet Num. XII. Heliseus et alii Helyam, patet Reg. II, fratres Ioseph et alii vocabant Ioseph dominum Egypti, quamvis solum regis dispensator fuerat sive minister, ut patet Genes. XL, 40.

1. 2. A: *comminencium*. 2. B: *propter*. 2. 3. D: *quia in isto*.
3. A: *devio* deest. 4. A: *agri* deest. 6. BCD: *peccat*. 7. BCD:
congregat. 9. C: *sicut voluntatem*. BD: *secundum ut*. 12. D: *dixerit*.
16. A: *quod vallet*. 18. D: *proficit*. 19. ABC: *confidere*. 22. dia-
bolus. ABC: *Deus*. 23. ABC: *parti sue*. 26. B: *partem istam*.
27. B: *31*. 33. ABC: *et alii* deest.

In ista probacione laxa doctoris innuitur quod nec vocantes nec vocati domini in vocacione ista peccaverunt; nec probatur per locum a simili, quod in tempore legis gracie, postquam Christus sibi appropriaverat illud nomen prelati, vendicantes sibi re et nomine illud nomen, fecerunt inculpabiliter plus ad seculum declinantes. Sic enim posset Antichristus fingere quod committendo luxuriam, gulam et quodcunque genus peccati facit propter devocionem Domino et utilitatem sue ecclesie inferendam. Ideo procul a fidelibus hec evidencia hic narrata. Cum enim prelati non debent se ipsos dominos reputare, patet quod debent populo contradicere vocanti ipsos dominos, tum propter horrorem falsitatis, tum etiam quia utraque pars delinquit in consensu peccati. Et quod assumit apostolos honore se invicem prevenientes, ideo docuerunt reciproce se vocare dominos, patet quod dyabolus et omnes sui discipuli non sufficiunt hanc consequenciam reprobare. De Gregorio autem et aliis vocatis sanctis constat quod continue peccaverunt, non tamen tantum quantum prelati moderni qui plus sunt in malicia profundati. Ideo doctor iste verecundaretur de hiis evidenciis et recoleret de decreto quod beatus Ciprianus edocet VIII dist. *Si solus Christus*, quomodo non valet in lege gracie doctrina aliqua nisi ipsam locutus fuerit dominus Iesus Christus. Ideo est evidens quod isti doctores in scribendo literas suas floridas peccaverunt. Et quod in quinto decretalis allegatur *De Excessibus Prelatorum* capitulo *Gravem*, quod quidam archidiaconus legitime punitus fuit, quia contra fidem homagii prestiti et debitam reverenciam negavit episcopum suum esse dominum suum, credere possunt facto quod doctor innuit et legi que super facto illo est fundata. Ego autem neutri parti consensio nisi ratione vel auctoritate Domini sit probata. Secundam autem partem conclusionis probat doctor ex fide Apostoli I, Cor. IV, 1 *Sic nos existimet homo*; et per dictum

Answer:
If the prelates
should not be
lords, they
should teach
the people so.

2, 3. C: peccaverant. 5. A: sibi re deest. C: sure. 5, 6. A: et nomen illud nomen. 6. BC: fecerint; ib. A: plus inculpabiliter plus. 7. C: sed enim. 9. D: Domini. 12. A: patet deest. 14. B: errorem. D: honorrem (sic) errorem; ib. B: quia deest. 14, 15. D: derelinquit. 16. D: honorare. 17, 18. Hic locus corruptus esse videtur. 18. reprobare. D: roborare; correxit. 26. D: Et ideo. 28. D: de excessis prelati; ib. BC: Grave. 30. D: presciti. 31. A: suum before esse omitted.

Salvatoris Luce XVII, 10 sic dicentis: *Cum feceritis omnia que precepta sunt vobis, dicite: Servi inutiles sumus; quod debuimus facere, non fecimus.* Et utinam doctor iste velit in fundamento tali solido se tenere, quia verba sua alia extravagancia nullam fidem faciunt fidelibus sed sunt propter radicem putridam de falsitate peccato alio plus suspecta. Et ad hoc allegat doctor lib. III decretalis *De Donacionibus* capitulo *Fraternitatem*, quod quilibet prelatus est ecclesie procurator et non dominus. Et hinc beatus Gregorius incepit post stilum 10 illum Romani pontificis: *Gregorius episcopus servus servorum Dei.* Sicut autem dyabolus inmiscet multa vera suis mendaciis, sic facit ista lex pape, et cum dicunt sic et non faciunt istud sed suum oppositum, patet quod sunt primi peccatoris ministri contrarii sibi 15 ipsis.

Conclusion 31:
Not only priests
but all
christians who
abuse their
possessions
will be damned.

Answer:
This requires
no proof; we
have but to
beware of the
sin.

How the sects
fall away from
the teaching of
their founders.

Tricesima prima conclusio doctoris est ista: *Licet precipue non tamen solus clericus sed quilibet christianus abutens temporalibus suis si non se correxerit, eternaliter est dampnandus.* Non oportet probare istam sententiam 20 sed peccatum in opere precavere. Et credibile est a multis fidelibus quod tres secte predictae ingrate deserentes libertatem secte Christi, nisi se correxerint, perpetuo sunt dampnande; et debent cavere de sophismate isto dyaboli nominetenus christiani: antequam iste tres secte 25 fuerant introducte, dixerunt se sequi Christum patronum faciendo in nomine ipsius multa vocata miracula. Et tamen propter obliquitatem consciencie sunt dampnandi, ut patet Matth. VII, 22: *Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus et demonia eiecimus et virtutes multas fecimus?* 30 Et Christus dicet eis in die iudicii: *Amen dico vobis, nescio vos.* Quanto magis sophiste declinantes ad seculum a peccantibus patronis istarum sectarum, de quibus non est fides catholica quod salvantur. Sicut enim nos declinamus a Christo ad patrem mendacii, sic secte 35 iste declinant a suis privatis patronis, et collecta tota sufficiencia viatorum pure in secta christi ad ipsum in moribus imitandum vix sufficiunt ad salutem anime

3. BD: *facimus.* 4. A: *temere.* 7. D: *alie suspecti.* 10. AC: *incipit;* ib. D: *pustillum.* 14. B: *istud est.* 15. AC: *peccatores.* 18. BC: *solum.* 19. A: *si non deest.* 23. ABC: *secte deest;* ib. ABC: *perpetue.* 25. C: *tres sancte;* correxit. 30. B: *eiecimus.* 34. D: *solventur.*

ipsum debite imitari. Quanto magis cum secte iste fuerint sic disperse in animo declinantes a patronis istis qui sepius peccaverunt et a sequela Domini declinaverunt. Error autem in hac fide, quod si sequamur
 5 patronos istos in moribus, tunc sequimur dominum Jesum Christum, facit multos de istis sectis errare nimium in sequela domini nostri Jesu Christi.

Tricesima secunda conclusio doctoris est ista: *Peccatum mortale et habitualiter continuatum non tollit omnem
 10 iuris titulum a peccante ad utendum possessione sua priore.* Doctor autem ex sua innata industria studuit istam sententiam sicut Judei scandalisantes Christum conceperunt ipsum dixisse: *Possum destruere templum hoc et in tribus diebus reedificare illud,* ubi Christus dixit:
 15 *solvite templum hoc et in tribus diebus excitabo illud.* Habet autem pars doctoris probationem sophisticam, per quam probat hanc conclusionem, quia cum apud Deum omnia sunt presenciam, sicut ego sepe assero, patet quod multi peccantes cum sint predestinati habent
 20 iuris titulum ad utendum bonis ecclesie post et ante; talia sunt multa argumenta sophistica que probarent conclusionem istam ipsi qui illam negaverint.

Conclusion 32:
Mortal sin does not take away all rights to possessions.

Answer:
True; for a man living in sin for the time may be predestinate.

Audivi autem quendam doctorem declarare scolastice quod iniustus iniuste occupat de bonis ecclesie quid-
 25 quid habet. Et rogo doctorem ex sua pietate innata quod non offendant in istam sententiam, et unam consolationem habeo, quod si stulte voluerit istud temptare, est michi evidens quod non potest. Probat autem doctor ex scriptura et ratione multiplici quod existens in
 30 mortali peccato habitualiter continuato habet ius ad utendum possessione sua priori.

The wicked who hold any church possessions do so wrongfully.

Concedo autem istam conclusionem, quod nisi ex sententia Aristotelis cognoscerem ab antiquo quod sunt octo modi habendi et plures, non dicerem quod iustus
 35 iniuste occupat quidquid habet. Scio quidem quod dampnati habent corpus et animam, sicut dyaboli habent virtutes sui suppositi naturales. Omnia tamen hec bona

1. A: Quantum. 4. B: secuntur. A: sequitur. 5. D: istos; id est sectas; ib. Codd.: sequuntur. 6. B: sectis deest. 6, 7. ABC: error nimirum. 13. B: conceperant. 15. D: templum istud. 18. assero. BCD: astruo. 20. A: ei acule. 22. D: qui eam. BCD: istam ipsi; ib. BC: negaverunt. A: negaverint. 23. B: declinare. 26. C: offendit. 27. ABC: homo quod. 32. D: quia nisi.

Civil and canon law are of no weight except so far as they are founded in Christ's law.

Two kinds of rightful and of wrongful possession.

Dei iniuste occupant, sicut predestinati pro tempore quo sunt in crimine iniuste occupant bona que Deus eis tribuit et postmodum satis iuste. Probat autem doctor de iure civili quod non tollit ab habitualiter peccante possessionem quam possidet nisi forte fuerit 5 de peccato plus rempublicam perturbante. Vellem autem quod doctor poneret in suo lato liripipio ius civile, quia certum est michi quod nec ipsum nec ius canonicum valet homini nisi in iure domini fuerit fundatum. Et sepe contingit quod propter peccata abscondita 10 que populus non perciperet nocere militantibus sed reputat complacere, Deus tollit dominium et dampnat ypocritam in inferno. Ideo communiter dictum est catholice quod aliquid dicitur iustum dupliciter, scilicet secundum presentem iusticiam temporalem, modo quo 15 Scarioth creditur iuste ad tempus pecuniam Christi in loculis occupasse. Aliud autem dicitur iustum simpliciter, modo quo predestinatus, dum iustus fuerit, occupat bona Domini, quomodo Christus et sui apostoli bona ecclesie occuparunt. Et isti modi iusticie sunt equivoci 20 sicut sue radices scilicet gracia predestinacionis ex deo gracia informata, et gracia solummodo temporalis. Et conformiter dicitur aliquid esse iniustum dupliciter, scilicet ratione peccati actualiter in prescito vel secundo ratione iniusticie in predestinato temporaliter perdurantis. 25 Et quia sensibilibus hominum est iudicare de vita actuali, ideo lex Dei precipit quod superstites propter sensibilem iniusticiam per ablacionem suorum temporalium puniuntur et viri evangelici debent cum gaudio suscipere istam penam; quia dicit Apostolus commendatorie *rapinam* 30 *bonorum vestrorum suscepistis cum gaudio* ad Heb. X, 34. Quilibet ergo peccator et omnino prescitus iniuste occupat bona Dei, de quanto fuerit iniusticia maculatus. Scitur tamen ex fide quod Deus dat iustissime et graciosissime reprobis bona sua, qui illis bonis ad sui 35 dispendium abutuntur; nec dictum est quod omnis iniustus iniuste occupat quidquid habet, quia scitur quod

6. ABC: *perturbantem*. Adde: *devictus*. 9. A: *vellet*; ib. AC: *fuerit* deest. 9, 10. D: *sit fundatum*. Correx. A in marg. sup.: *Liripipium*. 11, 12. AC: *et reputat*. 15. B: *secundum* deest. 17. B: *autem* deest. 19. D: *Dei*. 21, 22. A: *ex Deo gracia* deest. 23. A: *esse* deest. 25. AC: *iusticie*; ib. ABC: *perdurato*. 26. C: *sensitivum*; correx. *sensibilibus*. 31. D: *ad* deest. 32. *peccatur*. BCD: *viatur*; ib. B: *iusticia*. 34. A: *dat* deest. 34, 35. AC: *et graciosissime* deest. 35. ABC: *in illis bonis*. 36. A: *ut dictum est*; ib. B: *quod* deest. 37. A: *occupat bona*; ib. AC: *quod scitur que*. B: *quod scitur quod*.

predestinatus habet gratiam predestinacionis quam non poterit occupare. Et, grates doctore, allegat legem veterem et Augustinum quod Deus gracie dat reprobis bona sua et a suis filiis retrahit quedam bona. Istud autem
 5 iurarem cum doctore, si oporteat, ymmo est michi verisimile quod multi vocati clerici et religiosi possessionati et alii mendicantes nimis iniuste occupant bona ecclesie; et probabile est quod Deus ex sua misericordia moveat fideles intraneos vel spoliatores extraneos, ut ex Dei
 10 iusticia auferant illa bona.

Tricesima tertia conclusio doctoris est ista: *Valde periculosum et erroneum est asserere quod nullus est superior in ordine christiano, dum fuerit in mortali peccato.* Quantum ad istam sententiam sompniatam
 15 videtur probabile quod ista conclusio sit vera, supposita constancia stulticie quam assumit. Sed hoc auditum est catholicos constanter asserere, quod nec de papa nec de episcopo nec de abbate habent militantis ecclesie peculiare obedienciarum regulariter fidem nec supposi-
 20 cionem probabilem, quia tales prelati sunt maiores in ecclesia militante; quia multi tales prelati faciunt multis fidelibus evidenciam ex vita sua quod sunt presciti ypocrite in inferno profundius condemnandi; et sic videtur multis fidelibus quod non sint cum prelati
 25 talibus ut lex mundana sentenciat pertractandi, nec valet globus istorum ordinum claustralium nisi ex lege Dei fundati fuerint. Verumtamen nichil fidelibus in istis prelati; ymmo fideles debent ipsis dyabolis et valde discolis in nomine Domini obedire; obligari tamen
 30 ad istos ordines infundabiles, modo quo claustrales se nunc obligant, foret stultum; conceditur tamen quod elongatus ab ipsis licet dyabolis debet obedire Deo in ipsis, licet non sequitur: Isti quoad mundi iudicium in ecclesia sunt maiores, ymmo ut videtur doctorem
 35 sentire, isti reputantur maiores in sancta et de sancta matre ecclesia. Ergo debet concedi catholice quod in Christi ecclesia sunt maiores, quia catholicus debet credere fidei evangelii, quando Matth. XVIII Christus determinat quod humilior est maior in ecclesia, quia

Conclusion 33:
 It is erroneous to assert that no one in mortal sin is over others in the Church.

Answer:
 We have no reason to believe that prelates are greater than others in the Church.

Yet the faithful owe obedience to them.

1. D: animam predestinacionis. 5. A: est verum. 7. A: alii mendaces. 9. B: vel ex. 17. A: catholicis. 18. de abbate. AC: hec abbate; ib. habent. A: hunc. 19. A: irregulariter. 19, 20. D: vel supposicionem. 24. B: sunt. 26. A: globis. 27, 28. D: et istis. 32. AC: dyabolus. 39. A in marg.: Maior quis.

quoad dominium iudicum quod est necessarium esse rectum.

Conclusion 34: Tricesima quarta conclusio doctoris est ista et
 However bad the priest may be the Holy Spirit confers the sacramental grace.
 sequitur in hec verba: *Per quantumcunque malos prelatos vel sacerdotes catholicos, dum tolerantur ab ecclesia, veraciter et effectualiter confert Spiritus sanctus omnia sacramenta.* Et probat eam modo suo. Istam autem conclusionem informem assero quod doctor cum omnibus prelatis cesareis probare non poterit. Dico autem istam conclusionem esse informem, quia innuit¹⁰ si pertinenter loquitur quantumcunque malos prelatos esse sacerdotes catholicos; et hoc ponit repugnantiam in adiecto, quia pessimi prelati fuerant infideles, cuiusmodi erant sacerdotes Baal. Et verisimile est quod sacerdotes moderni ypocrite dicentes se sequi Christum¹⁵ in moribus licet sint Christo in vita tantum contrarii, sunt sacerdotes pessimi et prelati, et ita infideliter et fecte faciunt quidquid agunt. Augustinus tamen vult quod, dum fidelis sacerdos ministrat dignis sacramenta evangelica, dum tamen fuerit in peccato secundum presentem in-²⁰ iusticiam, sacramenta illa suscipientibus sunt valida; quod est verum quia *timentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Sed de perversis prelatis et sacerdotibus modernis, qui propter peccatum infidelitatis sue tantum a Christo degenerant, nunquam assumeret Augustinus²⁵ tamquam probandum quod faciunt aliquod sacramentum. Et quantum ad toleranciam ecclesie quam doctor concipit, patet quod Deus potest tolerare illam ecclesiam summe ypocritice conversari et tamen Dei tollerancia non approbat vel iustificat generaliter toleratum, quo-³⁰ modo prelati tales reprobi per suam toleranciam iustificat, quod Deus iniustificat. Ideo istud verbum implicat ficticiam ydiote.

Answer:
 Wicked prelates are in all their acts faithless and vain.

Conclusion 35: Tricesima quinta conclusio doctoris sequitur in hec
 Lords may make gifts to the Church without any condition that they should be revocable.
 verba: *Domini temporales valde meritorie dederunt et 35 dare possunt temporalia Deo, ecclesie et eius ministris atque pauperibus sine illa condicione implicita vel ex-*

1. B: *est* deest. 3. D: *est ista et* deest. 7. C: *probat causa.*
 17. A: *sunt* deest; ib. A: *et fecte* deest. 18. BD: *autem vult.* 19. B: *ecclesiastica.* 20. A: *in peccato* deest. 27. BD: *ad toleracionem.*
 30. B: *iustificet.* A in marg.: *Tollerat Deus que non iustificat.* 31. D: *prelati et tales presbiteri reprobi.* 32. BD: *quos Deus*; ib. D: *Et ideo*
 36. Deo. B: *Domini.*

plicita revocandi huiusmodi temporalia ad proprios seu laicales usus.

Ista blasphema conclusio innuit quomodo Antichristus extollitur supra omne quod dicitur Deus, quia Deus non potest dare quidquam homini nisi sub condicione explicita vel implicita quod custodiat legem suam. Doctor autem ex iustificacione dotacionis Constantini videtur probare suam sententiam, sed non potius sequitur doctoris conclusio ex hoc facto quam si Sathan in temptacione tertia promisit Christo ostendendo sibi omnia regna mundi: *si cadens ipsum adoraverit quod hec omnia sibi daret.* Sathan autem iste fuit isto imperatore potencior atque sciencior. Ideo sicut factum dyaboli non hoc opus iustificat, sic factum huius cesaris non iustificat istud opus; nec aliqua cronica istud temptat, nisi quod cronicator Cistrensis narrat quomodo tempore huius dotacionis audita est vox evangelica ita dicens: *Hodie effusum est venenum in ecclesia sancta Dei.* Et fabule alie doctoris sequentes non sunt digne memoria.

Tricesima sexta conclusio doctoris est ista: *Licet sit meritorium mundi principibus caritative corripere clericos temporalibus abutentes, peccant tamen dampnabiliter de tali abusu eorum sibi potestativum iudicium assumentes.* Istam conclusionem doctor probare non poterit vel per sompnium, quia cum Deus mandavit dominis temporalibus in caritate diligere clerum suum, mandavit sibi non emulare hunc clerum contra legem Domini, ut clerus ille capiat occasionem a Christi pauperie recedendi et ad mundanas delicias declinandi; et dicere quod domini temporales non habent istam potestatem, est eis imponere quod non habent gratiam sive dominium, sed quod Antichristus sive dyabolus plene super omnia bona que occupavit dominatur. Quantum ad leges papales, patet quod non debent admitti a fidelibus nisi de quanto consonant legi Dei. Et si quis falsigraphus Antichristum velit extollere super totum christianismum,

God can give nothing to man except on the condition of his law.

The precedent of Constantine has no weight.

Conclusion 36: Lords may correct clerics who abuse their temporals but may not sit in judgment on them.

Answer: This implies that rulers have not grace or dominion.

1. ABC: *huius temporalia.* 4. BC: *quod est et dicitur.* 11. D: *quia hec.* 13. C: *secundum diaboli.* 20. D: *est illa.* 25. D: *mandat;* 1b. A: *dominus.* 26, 27. C: *sibi enim.* 27. D: *non curare.* 28. B: *paupere.* 30-31. AC: *habent — non deest.* 33. A: *dominanter;* ib. CD: *Et quantum.* 36. A: *super cetum.* C: *super textum.*

11. Matth. IV, 9. 16. Ranulphus de Higden in Polychronico tom V, 130.

Deus ex summa sua sapiencia non permittet, sed consilium Achitophel dissipabit.

Conclusion 37: Tricesima septima conclusio doctoris sic sequitur: *Rectificacio sacerdotum per laycos sine consensu cleri vel pontificis non est scriptura autentica exemplata, sed talis presumpta correctio est autentice reprobata.*

Answer: Hec conclusio potest habere colorem sophisticum ex hoc quod iuxta fidem quam docet Apostolus Christus assistens pontifex totius mundi licenciavit tam mundi principes quam quoscunque fideles ut caritative corrigant (dum dat eis ad hoc potenciam) quoscunque prelatos cesarios.

Et quantum ad legem veterem, patet quod tunc regalia et sacerdocium sunt distincta; quia tunc Christus voluit quod sacerdocium in lege gracie sit purius et a seculari negotio separatum, ordinavit sacerdotibus suis pauperiem, licet modo dimittentes Christum et sequentes Scarioth sint canes redeuntes ad vomitum. Et leges Antichristi mandantes oppositum quod nullus de seculari brachio debet se intromittere de papali vel sacerdotali opere quidquid fecerint sunt manifeste ficticie meridiani demonii, ac si diceret quod vult super omne quod dicitur Deus dominari realiter et extolli.

Conclusion 38: Tricesima octava conclusio doctoris est ista: *Ex istis, inquit, sequitur correlarie quod nunquam licet laicis sine auctoritate ecclesie decimas et oblaciones a curatis peccantibus subtrahere.* Istam conclusionem ad suum propositum doctor sompniat se probare. Et patet ex hoc quod non licet quidquam facere sine licencia capitis ecclesie triumphantis et per consequens sine licencia ecclesie; concedo tamen quod Deus donans laicis istam industriam quod cognoscant sive sacerdotes cesarios sive laycos in quocunque sexu fuerint quod imitentur Christum in moribus et defendant quantum sufficiunt legem suam, vult quod ecclesia parciatur illis decimas tamquam militanti ecclesie licet non sint curati cesarii vel papales. Sic enim Thobias tradidit anno tercio decimas proslitis. Nec Deus exigit in isto generaliter noticiam demonstrativam vel infallibilem sed noticiam probabilem citra fidem cum fide formata. Et hoc sufficit laicis quod

1—2. A: sed — dissipabit deest. 5. BCD: scripturam autenticam exemplativa. 5, 6. A: vel talis. 7. A: Hec ergo. 12. B: quod deest. 15. A: sepatum. 20 AC: fecerit. 21. C: ac sic. 22. D: quid dicitur. 37. A: generaliter deest.

2. Achitophel. Cf. De Pot. Pape p. 148, 197. 36. Tobiae I, 7.

dent quandoque clericis quandoque feminis decimas suorum proventuum et cum istis paribus semper dant ecclesie, licet non semper clero cesario a papa vel suis subditis assignato.

5 Tricesima nona conclusio doctoris est ista: *Si temporales domini sive patroni tantum humiliores clericos promoverent et nullos corrigendos defensarent, ruinam modernam ecclesie verisimiliter repararent.*

Conclusion 39:
If patrons would prefer only the worthy, they would repair the breaches in the Church.

Et suadet doctor istam conclusionem catholicam modo suo. Ista conclusio et eius suasio videntur delere ruinam ecclesie. Sed doctor videtur mineram Antichristi vecorditer preterire; non enim affectat Christum quod plus graduati digni talibus scolasticis ad beneficia pinguiora ecclesia sint promoti, sed quod viri simplices plus
15 scolam Christi et eius doctrinam affectantes talia beneficia ex amore Dei et utilitate ecclesie prosequantur, ita quod sepe plus prodesset ecclesie et anime subditorum quod sacerdotes simplices et fideles habeant curam date parochie quam doctores quantumcunque
20 in scienciis mathematicis excellentes; patet istud per crementum ecclesie a doctoribus rudibus quales fuerunt apostoli ex gracia Dei spiritualiter ordinati. In isto tamen non consistit radix peccati sed specialiter in infideli versucia Antichristi. Ipse enim assumit super se
25 imprudenter et cupide regimen totius ecclesie militantis, ubi Christus non audebat terram Judee excedere et ultra propter timorem perdicionis lucri humani consentit omnibus criminibus prelatorum, ita quod vecors eius consensus non habet excusacionem coram primo
30 iudice, et preter hoc, dum quosdam catholicos ad mocionem quorundam fidelium stulte promovet, tales appendicias symoniacas de primis fructibus apponit quod promoti sui preeligunt in priori pauperie remanere. Auctorizacio ergo et consensus Antichristi in ista dyaboli
35 materia obtinet principatum.

Answer:
Christ does not require priests to be learned graduates.

The root of the evil lies in the claim of Antichrist to rule the whole Church.

Et quantum ad appropriaciones ecclesiarum et alia mala que eveniunt in hoc mundo, Antichristus dictus non reprobatur sed plus fovet; bullas enim de absolucionem a pena et a culpa pro exspoliacione regnorum et occi-

Simony in first fruits.

6. tantum. A: tamen. 8. A: repararet. 11. Codd.: minervam. 12. B: Non tamen. 13. D: graduate in; ib. C: ad deest. 14. BC: sit. 19. Codd.: quam quod. 22. D: domini. 24. D: supra se. 26. terram; Correx. AC: ce'cam. D: parvam. B: traicam. 28. consentit; sequitur in codd. AC: mineram. B: numeraliter. D: mineraliter. 36. ABC: scienciarum et. 38. AD: sicut plus.

sione fidelium scit ex magistri sui ypocrisi regnis exteris destinare et sic minera huius criminis ex doctoris imprudencia est occulta et dimissa.

Conclusion 40: Lords deserve damnation who take from the clergy goods given to them as perpetual alms.

Quadragesima conclusio doctoris sic formatur: *Domini temporales merentur dampnationem eternam, si contra iura canonica et leges imperiales seu regias auferant ab ecclesiasticis temporalia eis data in puras et perpetuas elemosinas.*

Answer: It would be better if all benefices were withdrawn and preachers had only the strictly necessary.

Ista conclusio tamquam pondus doctoris totius sentencie diffuse et infructuose ac inutiliter ecclesie militatur; cum non sit dubium quod quicunque temporales domini vel alii sufficiunt ordinationem Domini vel pape ipsam in militante ecclesia suscitare, foret plus opus meritorium et plus vianibus proficuum, et sic a probabili creditur quod talia vocata beneficia de episcopis, archidiaconis et vocatis rectoribus forent omnino suspensa et gratis evangelizantes haberent stricte vite necessaria suspensis omnibus Antichristi tradicionibus; et tunc militantem ecclesiam ad dignitatem pristinam restaurarent; nec oportet timere in isto labore, quia fideles non tradicionem Antichristi sed imitationem Domini expectarent; Christus autem non tradicionem istam presentem Antichristi sophistice exemplavit, sed tacitam regulam in suis apostolis et aliis fidelibus eorum discipulis dereliquit. Et quantum ad probationes conclusionis adductas patet quod non fundantur in Domino sed in versuciis Antichristi. Deus enim ex fide ordinavit suam ecclesiam quomodo voluit ipsam secundum suum beneplacitum militare. Ideo cum secundum Anselmum *omnis veritas sit essencialiter dominus Jesus Christus*, allegaret pro sua sententia fundanda veritatem Domini Jesu Christi, quia aliter sine dubio nichil probat; et sic dicti elemosinantes tamquam maniaci statuunt sibi firmas elemosinas vocatas perpetuas faciendi que propter defectum legis Christi et scolam suam imitandi vertuntur in plenas versucias ad fomentum ecclesie Antichristi; et hinc ecclesia malignantium supra ecclesiam Christi

The doctor should shew Christ's authority.

1. A: *extertus*. C: *externis*. 4. A: *conclusio est ita et sic formatur*. D: *conclusio sic formatur*; ib. D: *doctoris* deest. 7. D: *datas*. 9. AC: *Ista ergo*. 12. D: *vel prope*. 14. A: *et before plus* deest. 19. ABC: *restaurant*. 23. BCD: *tactam*. 26. A: *deductas*. 30. *essencialiter*. A: *eternaliter*; correxit; sic et D. 31. A: *fundandum*. 34. D: *vocantes*. 37. A: *ecclesiam* twice.

tantum hodie inolevit. Ideo videtur doctorem sompnare de puris et perpetuis elemosinis que destruerentur, destructa versucia Antichristi. Que quidem vocate elemosine sunt presumpciones stolide supra Christum qui
 5 est omne *quod dicitur Deus* per artem dyaboli usurpate, et sic patet quod nomen pure et perpetue elemosine est ex sophismate dyaboli adinventum. Patet tota ista sententia ex doctrina Christi Johannis XIII, 34, ubi dicit: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem*
 10 *sicut et ego dilexi vos, ut et vos diligatis invicem*; ubi patet quod exemplar dilectionis Christi a fidelibus tam regibus quam personis aliis debet notari, quomodo Christus summus rex et sacerdos dilexit suam ecclesiam relinquens aliis exemplar sufficiens ecclesiam catholicam
 15 diligendi. Sed rogo doctorem si sciverit fundare in vita vel verbis Christi quod tales vocate elemosine vel secte quatuor predictae reprobe sunt servande; quia ergo non habent fundacionem a dilectione Christi, ideo sunt catholice dimittende. Et fatigor multum in hoc quod doctor
 20 dimittendo fidem evangelii et rationem vivacem allegat tam spisse tradiciones hominum; quod videtur infidelitatis nota culpabilis in doctore. Et ita doctor dicit implicite quod domini temporales sub pena dampnationis perpetue tenentur tradiciones Antichristi defendere et ordinacionem
 25 Christi destruere. Sed procul a fidelibus hec infidelitas. Nos autem e contra credimus quod domini temporales debent sub pena dampnationis perpetue et sub obtentu beatitudinis et dilectionis Christi ac sue ecclesie ordinacionem suam in isto quantum sufficiunt sustentare nec tradiciones
 30 nec censure fulminate contra istam sententiam moverent aliquos nisi forsitan in cathenis dyaboli philocaptos.

Quadragesima prima conclusio doctoris est ista: *Unde licet ecclesie prelati seu curati excommunicare pro temporalibus iniuste detentis vel violenter seu furtive*
 35 *ablatis*. Et suadet doctor istam sententiam modo suo. Ego autem non didici a Christo vel fide scripture eius probacionem, cum Petrus mandat suis ovibus benedicere et nolite maledicere. Et quantum ad probaciones notet

The phrase 'pure and perpetual alms' is an invention of the devil.

Conclusion 41: Prelates and curates may excommunicate those who take away their goods unjustly.

3, 4. C: *vocate versucie elemosine*. 5, 6. C: *usurpare*. 10. C: *ut eciam*. 11. AC: *exemplis*. 15. D: *fundare deest*. 16. A: *vel facte after elemosine*. 19. D: *fatigor plurimum*. 22. nota. C: *nocio*. B: *non*; ib. B: *doctorem*. 29. C: *suscitare*; *correxit*. 30. C: *moveret*. B: *moverunt*. 33. ACD: *Bene licet*. 37. A: *omnibus suis*.

Answer:
This is not the
teaching of
Scripture.

eas doctor in suo cathalogo que michi et multis fidelibus nichil valent; de peccatis tamen debet sacerdos et specialiter superior qui evangelio debet magis intendere docere populum quomodo Deus excommunicat propter quodcunque peccatum finalis inpenitencie, et dum habuerit 5 revelacionem ut Petrus habuit excommunicacionem Dei talem predicare sed citra talem revelacionem debet quodcunque peccatum hominis in ipsum commissum dimittere ut patet Matth. VI.

Conclusion 42:
Wyclif's sect
taints the
Church and
confounds
priesthood and
layrule.

Quadragesima secunda conclusio doctoris est ista: 10
Predicta secta per suam doctrinam sub specie pietatis, sub colore sanctitatis et sub ymagine perfeccionis latenter venenosa, quantum in se est, inficit, dividit et confundit sacerdotium et regnum, prelatos et subditos ac eciam principes et populos eis subiectos. Et probat doctor istam 15

Answer:
The charge is
false and
scandalous.

venenosam sententiam ex quatuor sicut putat. Sed venenum silentii ypocrite diu servatum in claustro videtur cecare doctoris intellectum et movere suum inordinatum affectum ad in talia scandalosa verba stolide prorumpendum. Sententia quidem nostra et conclusio 20 finalis est non allegare cronicas apocrifas vel facere evidencias truffaticas fundatas in merdosis principiis sed pati istas humiliter dum fiunt a stolidis. Scimus quidem quod pontifices, scribe et pharisei exprobrarunt, condemnarunt et occiderunt Christum propter causam 25 consimilem dicentes: *Si hunc dimittis, non es amicus cesaris.* Sed sicut auctor mendacii ipsos docuit istam viam, sic docet ypocritas suos discipulos mentiri deficientibus evidenciis super fidelia membra Christi. Iudicet ergo ecclesia si pars ista loquitur et laborat pro pace 30 et tranquillitate regnorum et de mediis que Christus docuit ad beatitudinem acquirendam. Consistit enim sententia huius partis in quatuor, non in illis quatuor, que doctor menciendo imponit secundum artem patris mendacii huic vie; sed dicit primo et excitat quod 35 populus sit unus a lege Christi concorditer regulatus.

1. D in marg.: *Catalogus dicitur numerus, ordo vel series.* 4. ABC: *populum* deest. 7. C: *predicare*; ib. B: *si citra.* 12. B: *latent.*
14. D: *regimen.* 14, 15. AC: *ac — subiectos* deest. 15. A: *doctor* deest. 16. C: *ex* deest. 18. A: *movere fratrum.* 21. A: *ypocrifas.*
22. D: *trufatorias.* 23. B: *humiliter* deest; ib. *fiunt.* D: *sint.* 27. A: *ipsos* deest, D: *eos.* 30. BC: *laboret probate.* 32. BCD: *acquirendum.*
33. A: *illis que.*

- Dicit secundo et excitat quod dominium seculare sit
 integrum et attinet seculari brachio inpermixte. Dicit
 tercio et optat quod leges antichristive non infatuent
 aut dividant populum a Christo sed quod regnet sincere
 5 lex Christi cum consuetudine populi ex lege Domini
 approbata. Et dicit quarto ac optat quod militans ecclesia
 sincere secundum illas partes quas ordinavit Dominus
 sit conmixta, scilicet ex sacerdotibus Christi pure legem
 suam servantibus, ex mundo nobilibus ad observanciam
 10 ordinacionis Christi compellentibus et ex vulgaribus
 utrique istarum partium secundum legem Christi mini-
 strantibus. Donec doctor ad hoc laborantibus et istud
 optantibus istam iniuriam probet, credat autem ista
 pars ex fide scripture et ratione vivaci quod communitas
 15 discrepans ab hac ordinacione Christi quadruplici neces-
 sario sit turbata, ut divisio in sectis religionum novis
 introductis necessario facit divisionem in ecclesia mili-
 tante. Et quod Antichristus est particeps secularis do-
 minii cum brachio seculari, necessario facit divisionem
 20 in moribus et perturbacionem in corpore ecclesie, ut
 patet de papa cum suis complicitibus. Et sic quod prima
 pars ecclesie scilicet clerus non contentatur de parte
 Domini, hoc est de decimis et diurnis elemosinis sicut
 Christus et sui apostoli, facit maximam discrasiam.
- 25 Quantum ad primum istorum quatuor que doctor
 inponit mendaciter isti vie, scilicet quod ista pars docet
 et predicat contra determinacionem sancte matris ecclesie
 de corpore et sanguine Jesu Christi, utinam totus mundus
 cognosceret hoc quod ista pars predicat. Dicit enim hec
 30 pars quod hostia consecrata alba et rotunda, postquam
 sacerdos ipsam rite consecraverit, sit verum corpus
 Christi in forma panis et sacramentum calicis sanguis
 Christi. Secta autem ista adorat et dogmatizat fatue
 quod ignorat; quod si agnoscit, dicat patenter ecclesie
 35 quid sit hostia consecrata, quia constare debet fidelibus
 quod non sit accidens sine subiecto nec nichil in forma
 nichili ut dicunt recenciores heretici sed verum corpus

What we really
hold.

We believe that
departure from
Christ's law
will cause
disturbance and
division.

Our doctrine as
to the host,

2. B: *attineret*. D: *attineat*. 6. A: *cum optat*. 8. D: *sint*.
 9. AC: *ex mundo — observanciam* deest. 12. C: *doctor* deest. 13. A:
istas. 16. *turbata*. AB: *turbida vel turbatida ut*. D: *vel turbida*. C corr.:
vel turbatida; ib. ABC: *in sectas*. 20. A: *perturbacio*. 21, 22. AC:
sic quod papa pars. 23. ABC: *durius elemosinis*. 24. AC in marg.:
Discrasia (proprie) dicitur quando una pars non consentit alteri. 29. D:
predicat in hac parte. 31. B: *ipsam* deest. 32. BCD: *sanguinis*.
 34. AC: *et ignorat*.

et sanguis Domini modo quo verba Christi docent suam ecclesiam. Unde verisimile est quod numquam pacificabitur ecclesia antequam heresis ista sit destructa. Ideo foret opus principum non acceptare papam nec imperitari sibi aliquid de bonis regnorum suorum, antequam 5 plene docuerit ex fide scripture vel ratione quid sit hoc venerabile sacramentum. Et conformiter de episcopis dicitur et prelati singulis regnorum. Pars autem ista vult usque ad mortem defendere sententiam quam predixit. Ideo faciendo scrutinium de hereticis in hoc 10 loco, doctor acciperet se ipsum per verticem, cum nesciat fidem ecclesie in hoc puncto, nec papa cum omnibus suis cardinalibus nec tres secte Antichristi ex cautela dyaboli noviter introducte; quod si sciverint doceant scribendo, loquendo et populo predicando fidem rectam 15 Domini in hac parte. Nos autem non timemus omnes argucias Antichristi, defendendo quod hoc sacramentum sit verum corpus et sanguis domini Jesu Christi. Illi autem oportent dicere quod vel sit accidens sine subiecto vel unum fingibile quod nesciunt. 20

as to
recognition of
authority and
dominion,

Quantum ad secundum mendacium, scilicet quod nos asserimus nullum habere prioritatem vel alicuius dignitatis superioritatem vel iustum titulum ad temporalia, dum fuerit in peccato mortali, manifestum est quod pater mendacii docuit istud mendosum eloquium. Nos 25 autem raro vel numquam utimur isto termino *mortale peccatum*, quia ipsum non didicimus ex fide scripture, sed concedimus quod in multis criminosis eciam vocatis autonomastice religiosi est prioritas, quia titulus dampnationis gravioris ex maiori parte ypocrisis; et sic con- 30 cedimus quod est prioritas atque dominium in membris ecclesie ex gracia predestinationis, dum actualiter fuerint in gravi peccato, non tamen concedimus quod habent simpliciter iusticiam ad hec bona. Et ista doctrina de iusticia atque dominio timorem incuteret viantibus ad 35 peccata communia declinandum; et hoc cum sit salubre atque catholicum non est malum.

as to privat
confession,

Tercium mendacium sic formatur quod nos asserimus et predicamus quod omnis confessio exterior est super-

1. ABC: *domini vel quod ipsi docent suam sententiam*. 4. A: *principium*; ib. C: *atemptare*; correxit. 14. B: *doceat*. 15. A: *populo* deest. 16. C in marg.: *Nota*. 18. B: *fit*; ib. AC: *domini* deest. 19. A: *oportet*. 20. CD: *non nesciunt*. B: *non noscunt*. 21. A in marg.: *Nota*. 27. C: *ipsum non dicimus*. 32. D: *fuerit*. 34. BCD *Et ita doctrina ista*. 38, 39. AC: *asserimus et asserimus*.

- flua et inutilis homini debite contrito. Istud autem est manifestum mendacium, quia nos ex fide scripture adiuti cognoscimus quod *timentibus Deum omnia cooperantur in bonum* et quod confessio talis sit utilis ecclesie militanti;
- 5 hoc tamen dicimus quod papa non habet potestatem condendi hanc legem quod omnis utriusque sexus sub pena dampnationis confiteatur semel in anno solitarie omnia peccata sua proprio sacerdoti quia contingit quod predestinatus et contritus obeat sine hoc quod
- 10 habeat presenciam huiusmodi sacerdotis. Ideo Johannes de Deo glozator communis exponit et declarat quod talis lex non habuit robur mille annis in ecclesia primitiva, quando multi sancti transierunt ad celum, sed primo quando Innocencius tercius edidit istam legem.
- 15 Quartum mendacium sic formatur: Hec via asserit licitum et meritorium esse principibus et laicis quibuscunque iudicare populum et quoscunque clericos inferiores de abusu temporalium et consequenter ex hoc iudicio procedere constanter ad auferendum ab eis
- 20 temporalia et non timere excommunicationis sententiam in hac parte. Hic secundum artem doctoris est mendacium multiplex conglobatum, primo quod meritorium est laicis quibuscunque iudicare papam, quia multi sunt laici quibus Deus non concedit istud iudicium. Quomodo
- 25 ergo est meritorium aliquibus quod Deus non concedit? Dictum est autem quod esse papam fuit ex stulticia cesaris introductum, et quod licitum est laicis in hac consciencia iudicare, si valeant eis ad salutem anime tales indulgencie que dicuntur concedi a papis pro
- 30 spolianda sua pecunia vel proximis occidendis. Et cognito quod hoc est Meander meridiani demonii, debent istud aufugere et credere in Christum qui est episcopus animarum. Et Deus scit si licitum est prefecto Rome, dominis Lumbardie cum laicis ceteris eis fideliter in hoc
- 35 famulantibus auferre a papa bona ecclesie que reputat esse sua. Et evidencia movens multos racionabiliter in hac parte est quod unus papa spoliat et excommunicat

as to the right
of princes to
control the
clergy.

Papal
indulgences
encourage
robbery and
slaughter.

1. D in marg.: *Nota de confessione.* 5. A: *potestatem* deest.
6. ABC: *concedendi.* 13. quando. B: *qui.* 13. B: *in celum.* 14. ABC:
primo Innocencius addidit. 15. C in marg.: *Quartum mendacium.*
17. D: *iudicare papam.* 23. A: *quod.* 25. D: *igitur;* ib. A: *est*
deest. 31. A: *Meander meridiani demonii.* 35. ABC: *reputant.*
36. Et. ABC: *Ex.*

Neither pope is
Christ's vicar
but each is
Antichrist.

reliquum quantum potest. Et cum isti pape sint prope
paritatem in testibus, preter hoc quod Clemens cui nos
discredimus habet hoc parum amplius testimonium et
adiutorium quam Urbanus noster quem tamquam Christi
vicarium sustinemus, et ex evidenciis factorum istorum ⁵
paparum fideles multi credunt quod neuter istorum sit
Christi vicarius sed potius ipsemet Antichristus. Et
sicut ipsi faciunt altrinsecus in se ipsos, sic licet laicis
facere, cum doceant hoc laicos et care conducunt ipsos
ut sic faciant, et ita excommunicacio eorum timetur ¹⁰
modicum, sed potius sua benedicio, quia in propheta
Domini scribitur Malachie II, 2: *Maledicam benedictionibus*
vestris et in Psalmo CIII, 28: *Maledicent illi et tu bene-*
dices. Nec mirum quia vel fabulantur heretice usque in
anichilacionem, quando benedicunt hostie consecrate. Et ¹⁵
sic ex mendacio isto quadruplici gignit doctor alia
mendacia inaudita, ut quod licet laicis insurgere contra
reges et auferre ab eis dominia et potestates, et quecum-
que mobilia. Talia autem argumenta merdosa per locum
a simiali similitudine doctor numquam addiceret, nisi ²⁰
alteruter paparum cum suis complicitibus in hoc ipsum
instrueret. Ipsi enim practizarunt sepe istam nequiciam.
Et creditur quod doctor ex eis incidit in istam maniam.
Sed consulo quod studeat et quantum potest defendat
ordinacionem domini nostri Jesu Christi. ²⁵

Conclusion 43:
Confession is
not superfluous
to the contrite,
but it should
be free.

Quadragesima tertia conclusio doctoris est ista: *Ex*
quadam precedenti probacione sequitur correlarie quod
nulli debite contrito de peccatis suis est omnis confessio
exterior superflua et inutilis. Quantum ad istam conclu-
sionem multi fideles doctori consenciant, quia nichil ³⁰
demeruit confessio publicani Luc. XVIII, 13 dicentis: *Deus*
propicius esto michi peccatori. Sed talis conclusio ut
astrum splendet in aquis et sic de aliis multis veris
superflue cogitatis posset nimis superflue occupare fideles
tam in legendo quam etiam audiendo. Et ita concedo ³⁵
quod confessio vocalis facta presbitero est necessaria
confitenti et specialiter dum fuerit libera sicut fuit tem-

1, 2. A: sint — paritatem deest. 2, 3. A: quod Clemens nec discre-
dimus quod. B: quod Clemens nec discredimus habet. C: quod Clemens
nec discredimus hoc. 5. D: et ita; ib. Codd.: sanctorum. Correxī.
6. D: istorum paparum. 9. A: hoc deest. 11. ABC: propheta.
14. B: Nec mirum deest. 15. ABC: quando deest. 16. ABC: isto
deest. 17. ABC: licet deest. 18. reges. ABC: leges. 19. A: mer-
dosa. 20. ABC: simili . . . doctoris. 28. A: contriti. 33. BCD:
aqua. 34. ABC: superflue deest. 35. D: in deest. 36. B: quid.

pore Augustini et omnino est necessaria confessio facta Deo.

Ultima conclusio doctoris est ista: *Quicumque opposita premissarum conclusionum contra Romanam ecclesiam* Conclusion 44: Any one who pertinaciously opposes these conclusions is excommunicated and a heretic.
 5 *pertinaciter asserit et defendit, semetipsum excommunicatum et hereticum evidenter ostendit.*

Quantum ad istam conclusionem ultimam suppono quod doctor intelligat per conclusiones premissas istas quadraginta quatuor sic collectas, et cum multe partes earum sint impossibiles atque heretice, manifestum est quod disiunctiva facta ex oppositis istarum est valde catholica. Ideo ista monstrosa conclusio potest esse occasio Antichristo ad seducendum simplices sicut fabricatur et defenditur ab hereticis ydiotis. Sed procul a fidelibus ista copulativa conclusio; et verisimile est quod ista sententia non reportaret apud papam alterum vel suam curiam multas grates. Sed ut ista sententia non sit nimis infructuosa vel sterilis, quidam fidelis collegit quasdam argucias Antichristi quibus nititur impugnare fidem catholicam de hostia consecrata. Arguitur enim communiter per sillogismum expositorium: Ista hostia videtur in missa oculo corporali quod a sacerdote frangitur et postea a mure comeditur. Et ipsa est corpus Christi: ergo corpus Christi taliter transmutatur; sed 25 quid horribilius?

Hic docuerunt sancti catholicos tollere fideliter tales argucias, non solum quia sic arguit hereticus contra beatissimam trinitatem: Iste pater est ista essentia, et iste filius est ista essentia: ergo iste pater est iste filius, et ita sine distincione foret confusio personarum. Unde etiam evidencius in materia de incarnatione perit talis argucia. Sicut enim non sequitur: Christo viante cum ecclesia: Iste homo sentitur oculo corporali, patitur multas penas et occisus moritur: Et iste homo est ista 35 deitas, ergo ista deitas taliter transmutatur et multo evidencius non valet argucia de hostia consecrata quod ibidem variatur a supposicione formali ad supposicionem habitudinalem. Ideo certum est quod inibi non sentitur

Answer: Many parts of them are impossible and heretical, especially those relating to the consecrated host.

3. A: *istis*. 4. A: *predictarum*. 8. B: *intelligit*; ib. ABC: *istas* deest. 15. B: *compulativa*; ib. *conclusio*. BCD: *sententia*. 16. B: *non* deest. 18. D: *colligit*. 20. B: *Dicitur enim*. 26. A: *fideliter* twice. 29. D: *igitur*. 30. ABC: *de distincione*. 35. D: *igitur*. 36. D: *quia*. 38. D: *in altari*.

The nature of
Christ's
presence in the
host.

corpus Christi oculo corporali, licet ipsum corpus sit illa hostia que taliter est sentita, et sic multe partes illius hostie franguntur, et tamen sacerdos nec frangit nec lacerat corpus Christi, collum vel aliquam eius partem, et sic vermis non potest comedere corpus Christi, 5 licet illum panem comederit. Sicut panis ille qui est corpus Christi et vinum illud quod est sanguis Domini quandoque sit muscidus vel acidus, corpus tamen Christi non recipit transmutationes huiusmodi peregrinas. Et ratio specialis est quia panis ille et vinum, licet vere 10 et realiter sit corpus Christi et sanguis, tamen habitualiter et sacramentaliter et non ydemptice vel naturaliter ille partes. Et sic secundum Aristotelem sunt sex specics motus, scilicet generacio, corruptio, augmentacio, diminutio, alteracio, et secundum locum mutacio, 15 credendum est quod corpus Christi vel sanguis non movetur aliquo illorum motuum, licet illa hostia eorum quolibet moveatur ut corpus Christi in furno non pinsitur nec a manibus sacerdotis dividitur, nec in aura humida dilatatur nec ex minucione minuitur nec ex alteracione 20 illius hostie alteratur nec ex lacione de uno loco ad alium in ecclesia vel extra taliter transmutatur, quia sicut corpus Christi non recipit formaliter informacionem accidentis panis vel hostie, ita non recipit formaliter tales motus, licet sit illud habitualiter vel sacramen- 25 taliter quod recipit tales motus; et ita nego quod corpus Christi in ipsa hostia noviter generatur, licet quidam dicant sed stolide quod corpus Christi in hostia generatur; et ita sacerdos facit noviter Deum suum sicut corpus Christi multiplicatur dimensionaliter ad quemlibet locum 30 ubi est illa hostia consecrata. Tales conclusiones relinquo delirantibus qui in loyca et errore fidei seducuntur. Sufficit autem simplici fideli credere quod corpus Christi est ibi et ut ipse voluerit, sed tamen manet fidei constancia quod ille panis est corpus Christi et vinum illud 35 sanguis eius et quelibet pars Christi est virtualiter ubi est alia; quod quidam nominant concomitanciam existentem.

3. B: *istius*; ib. B: *frangunt*. 5. D: *vermus*. 11. D: *sint*. 13. D: *sint*. 15. B: *alternacio*. 16. A: *non deest*. 18. C: *qualibet*. 22. B: *extra ecclesiam*. 23. A: *recipitur*. 24. B: *hostia*. 25. B: *habitua-*
liter. 26. B in marg.: *De quiditate sacramenti*. 28-30. ABC: *in*
hostia — Christi deest. 32. ABC: *seducunt*. 34. A: *ibi ubi*; ib. BC:
et omitted; ib. D: *semper tamen*. 37, 38. D: *existencie*.

Et quantum ad accidencia corporis Christi que indivi-
duantur a loco, dicitur quod corpus Christi non est
quantum formaliter in hostia consecrata, ita quod sit
septipedale formaliter in qualibet parte hostie consecrate.
5 Et eodem modo dicitur de qualitate, relacione, accione,
passione, ubicacione, quantalitate, posicione et habitu.
Sicut enim secundum principia Aristotelis postis potest
michi esse dexter, postquam fuit sinister, sine hoc quod ad
relacionem huiusmodi moveatur, quia secundum Aristo-
10 telem ad relacionem non est motus: sic corpus Christi et
sanguis possunt esse alicubi, sine hoc quod illuc localiter
moveatur. Sed sicut ad relacionis adquisicionem requiritur
quod extremum alterum moveatur, ita oportet quod
ille panis aut vinum ad existenciam corporis Christi aut
15 sanguinis virtute verborum Domini spiritualiter moveatur.
Et ita concedunt catholici quod panis sit corpus Christi
et ipsum corpus sit ille panis, et tamen neutrum ex hoc
generatur; et ita corpus Christi fit aliquid non tamen
sic quin ipsum prius fuit aliquid, sed iam fit ista
20 substantia postquam prius non fuit ista. Et patet in
parte responsio ad quasdam argucias Antichristi.

Sed ut ista sententia plus catholice ponderetur, sup-
ponendum est ut correlarium fidei quod sive papa,
cardinales, episcopi vel doctores aut quicunque qui se
25 nominant christianos contrarii predicte fidei de quid-
ditate hostie consecrate dum pertinaciter illud defenderint,
sunt heretici manifesti et sic multi fideles Christi reputant
maiolem partem prelatorum illius que vocatur ecclesia
esse hereticam. Patet ex isto quod heresis est dogma
30 falsum fidei scripture contrarium pertinaciter defensatum.
Cum autem auctor scripture dominus Jesus Christus dicit
tam expresse: *Hoc est corpus meum et hic est sanguis meus*,
manifestum est quod sententia menciens quod sit acci-
dens sine subiecto sit expresse heretica. Et ad idem
35 vadit sanctorum priorum locutio superdicta. Tercio con-
firmatur ex sententia communis populi quam Deus ex
sua gracia antequam procuratores mendacii introducti

The greater part
of the prelates
are heretics.

8—11. BC: *dexter* — *esse* deest. 11. BC: *illud*. 12. D: *moveantur*;
ib. A: *Sed sicut* — *moveatur* deest. D in marg.: *Nota*. 16. C in marg.:
Nota. 18—19. A: *non* — *aliquid* deest. 20, 21. A: *quod in parte*.
22. A: *pandetur*. C: *pondetur*. 23, 24. D: *sive cardinales*. 28. C:
ecclesiam. 29. A in marg.: *Nota*. D in marg.: *Nota*. *Quid est heresis*.
31. ABC: *Cum ergo*. 31, 32. A: *scripture iam expresse dicit dominus*
Jesus: Hoc. 35. D: *prior*; ib. D: *Et terció*. 35, 36. A: *conformatur*.

Antichrist and
his crew cannot
say what the
host is.

All such
heretics should
be converted
or deprived.

The clergy
should declare
to the king and
realm what the
host is.

fuerant autenticavit. Nam nullum popularem fidelem maiorem vel minorem invenies in Anglia, quin ut fidem asserit quod hostia consecrata sit corpus Christi in forma panis et sic de sacramento calicis. Et Deus ex sua gracia tantum infatuavit et exanimavit partem Anti-christi contrariam quod nesciunt nec audent dicere populo quid sit hostia illa consecrata. Cum ergo Christus sit prima veritas tantum odiens falsitatem, patet quantum nociva heresis est sub Christo defendere istud blasphemum mendacium. Et sic patet luce clarius quod quicunque predictorum prelatorum vel persone alique que eis consentiunt in ista heresi sunt heretici contrarii saluti ecclesie mitantis. Et cum secundum doctrinam Augustini in epistola contra Arrianos et concordat ecclesia Romana, tales heretici infra ecclesiam non debent gaudere bonis ecclesie, patet quod isti heretici post noticiam sue heresis vel debent converti ad Christi fidem vel de suis temporalibus spoliari, ymo ipsis conversis cum alia sit heresis de dominatione cleri seculariter, patet quod, nisi ipsi renunciaverint, sunt heretici sicut prius. Et sic omnimode debent carere temporali dominio, sicut Deus incipit in papis practizare. Patet autem ex sententia Augustini, cum hereticus in quantum talis sit divisus a fide ecclesie, quod heretici plane deficiunt sicut pagani vel infideles alii a iure bonorum ecclesie. Sicut enim pars abscisa a corpore caret influencia cordiali, sic heretici abscisi spiritualiter per infidelitatem a capite ecclesie carent influencia capitis quod est Christus. Et multo magis debent carere suffragio ecclesie corporali. Cum ergo rex Anglie cum suo regno multa milia marcarum expendit circa huius sacramenti ministerium annuatim, rationabile foret tam in regni fidelibus quam in vocatis clericis et prelatis quod certificent regi et regno suo quid sit illud sacramentum quod tam sumptuose consecrant et regno tam salutifere sicut dicunt. Et sic ex regali scrutinio patere poterit, si papa, regni prelati et clerici alii in isto articulo sunt fideles et omnino quod interim subsidium temporalium a clericis subtrahatur. Et videtur multis fidelibus quod Anglici invadentes

1. Codd.: *antiquavit*; ib. A: *ullum*. 2. ABC: *fides*. 4. *calicis*.
ABC: *taliter*. 5. A: *partem Christi*. 6. B: *quod audent*. 7. D:
ipsa hostia; ib. D: *igitur*. 11. B: *predicatorum*. 19. D: *secularis*.
20. D: *nisi episcopi*. 30. D: *igitur*. 35. BC: *sic dicunt*. 37, 38. A:
quin interim.

aliena regna in causa humana ambigua tam sumptuose
 et anxie pro temporalibus acquirendis, sunt culpandi a
 Deo, ex hoc quod dimittunt iustificare causam Christi in
 regno proprio, ubi possent faciliter legi Dei conformiter
 5 et in causa Dei beatitudinis meritoria pacifice bona ac-
 quirere ampliora. Cum enim omnia debent in caritate
 fieri et caritas incipit a se ipsa, patet quod propter
 honorem Dei et dileccionem sui que ex toto corde debet
 prorumpere debet hec caritas facilis incipere a regno
 10 proprio; nec habent aliqui prelati regni Anglie, papa
 vel cardinales evidenciam, ut isti actui contradicant.
 Eya igitur milites Christi, istam doctrinam tam ratio-
 nabilem et salutiferam cogitate, quod regnante tam blas-
 phemo mendacio inter Anglicos necesse est ut Dei gracia
 15 subtrahatur et patris mendacii nequicia dominetur.

To do this
 would be better
 than wasting
 energy on the
 Crusade, which
 is against
 charity.

1. B: *sumptuosa*. 2. A: *annexive*. 6. BCD: *debent* deest.
 12. ABC: *igitur* deest. 15. AC: *Explicit responsio ad argucias mon-*
achales. D: *Citlipxe ponressio da guaracis nachasleom napumnychy*.
 Fol. 75: *tagumearn deoris haha Na mynychy*.

Responsiones ad argumenta cuiusdam emuli veritatis.

Capitulum primum.

A seeker after
truth attacks me
for saying that
we need no
pope.

Quidam socius quem suppono esse emulum veritatis invehit multipliciter contra sentencias quas concipit me ⁵ dixisse. Et primo contra istud, quod ex fide non oportet habere aliquem papam pro regimine ecclesie militantis.

Dominus, inquit, noster Jesus Christus, cui non est minor cura de christianis in lege nova quam fuit de Judeis in lege veteri, a tempore legis Moysi continue, ¹⁰ quando populus bene regulabatur, ordinavit unum capitaliter regentem totum suum populum in hiis que sunt ad Deum; qui eciam discerneret eorum causas, ut patet Deuteron. XVII, cap. 8, ubi sic habetur: Si difficile et ambiguum aput te iudicium esse perspexeris, inter sanguinem ¹⁵ et sanguinem, causam et causam, lepram et lepram, et iudicium intra portas tuas videris variari verba, surge et ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus. Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis ²⁰ morietur homo ille.

He says that a
chief priest is
needed to act as
supreme judge.

Sed cum christiani habent communiter tam difficile et ambiguum iudicium sicut habuerunt Judei, quare non

1. A: Responsiones ad argumenta cuiusdam emuli veritatis. B: Socii argumenta contra veritatem. C sup. text.: Papam haberi in ecclesia militante suadet necessarium et datur solutio. Ecclesie militantis capitalis rector humanitas Christi. F in marg.: Ex fide non oportet habere aliquem papam. 4. F: esse deest. 5. E: contra deest. 8. E in marg.: Papa arguitur necessarius. 11. E: bene deest; ib. unum. A: lumen. 14. F in marg.: Deut. 17. 18. A: elegit. 20. BC: Domino deest. 22. A: ita difficile.

oportet christianos iam habere talem supremum sacerdotem, sive vocetur papa sive non, qui sic iudicet causas suas, et sic habere papam, cum non aliud per papam intelligimus quam viantem super Dei populum in terris capitaliter constitutum. Et confirmatur ex hoc, quod Christus non venit legem solvere sed implere; per istam enim viam concluditur plebeos solvere decimas, habere reges terrenos, et ita de multis aliis.

Quantum ad istud argumentum, concedi debet assumptum, cum tempore legis gracie est Christi humanitas, vel militans vel triumphans, capitaliter regens ecclesiam; que est prestancior quam omnes iudices veteris testamenti, eo quod de illa scribit Apost. Hebr. I 4 quod est homo tanto melior angelis effectus quanto differencius
 15 *pre illis nomen hereditavit.* Et hoc probat postmodum satis clare. Unde sic Christo militante cum suis fratribus prestancius fuit suum iudicium quam presidencia iudicum veteris testamenti. Et movent ad hoc tria: Primum quod ipse dicit Iohannis XVI, 7: *Expedit vobis ut ego vadam,*
 20 *sed certum est ex fide quod expeditior fuit conversacio Christi cum sua ecclesia militante quam conversacio alicuius iudicis veteris testamenti, igitur per idem vel locum a maiori expeditius est habere illum iudicem triumphantem.*

Secundo patet idem per hoc quod Christus reliquit militanti ecclesie unam legem plus sufficientem pro causis singulis decidendis quam fuit iudicium vel totum adiutorium alicuius iudicum veteris testamenti, et cum hoc debet capere catholicus tamquam fidem, patet quod
 30 Christus reliquit militantem ecclesiam plus quam in lege veteri consolatam.

Tercio patet idem per illud Matth. ultimo: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consumacionem seculi.* Ex quo cum fide quam de Christo credimus
 35 plane patet quod expeditius est ecclesie habere Christum in celestibus triumphantem quam fuit habuisse aliquem

We answer that the manhood of Christ is the supreme ruler,

the more effective that he is glorified.

Christ has left us a more sufficient law than any under the Old Testament,

and has promised to be with us unto the end of the world.

3. E in marg.: *Papa quid.* 5. A in marg.: *Confirmacio*; ib. ACE: *per hoc.* 6. E: *adimplere.* 9. B in marg.: *Humanitas Christi capitaliter regit ecclesiam.* C in marg.: *Solutio.* E in marg.: *Respondetur.* F in marg.: *Conceditur assumptum. Homo Christus est rector ecclesie, se (sic) deducitur tripliciter.* 13. E in marg.: *Christus loco pape.* 15. C in marg.: *Judex prestantissimus.* 16. sic. ADEF: *sicut.* 24. C in marg.: *Judex triumphans.* 28. C in marg.: *Rex iudex scilicet Christus.* 30. F in marg.: *Lex Christi sufficiens est pro causis singulis decidendis.* 34. E: *de fide.*

iudicem veteris testamenti, ymmo ex illa fide Job. XVI supradicta patet quod expeditius est habere Christum sic in celestibus triumphantem quam foret habere ipsum cum militantibus conversantem, quia aliter non diceret: *Expedit vobis ut ego vadam, et si non abiero, paraclitus non veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eum ad vos.* Cum igitur militans ecclesia habet multa suffragia aliunde patet quod Deus graciosius agit cum illa quam egit antequam Dominus fuerat incarnatus. Unde probabiliter creditur quod omnes iudices legis veteris istum supremum iudicem figurarunt, et sicut figuratum est prestancius umbra sua, sic Christus figuratus per omnes iudices legis veteris prestancior est eisdem. In cuius signum ipse aperuit ianuam et traxit multa membra ecclesie ad se ipsum. Et si papa vel angelus de celo contradixerit huic sentencie, fidelis in hoc sibi non crederet sed negaret.

The judges under the old law were types of Christ.

With the advent of Christ the types ceased.

Quantum ad confirmationem qua sic assumitur, quod Christus *non venit legem solvere sed adimplere*, ut dicit Matth. V. 17, per istam quidem viam concluditur populum solvere sacerdoti decimas, habere reges terrenos, et ita de multis aliis. Hic cum omni reverencia assumptum conceditur tamquam fides, sed nimis cecum foret ex isto concludere quod omnes figure legis veteris debent tempore legis gracie remanere, cum Judei concedentes Messiam esse venturum concedunt ut oportet quod, cum ipse venerit figuratus, cessare debent signa figurantia ad eundem. Cum igitur fides nostra est quod Christus advenerat, patet quod figure legis veteris iam non sunt ulterius observande. Cum ergo habemus undique meliorem et utiliorem iudicem, nimis superflua foret nota infidelitatis et antichristiva condicio eligere alium supra ipsum.

The payment of tithes is not a matter of faith.

Quantum ad decimas, dicitur quod earum solutio datur et accipitur citra fidem, cum nec Christus nec sui

2. C in marg.: Absencia Christi quedam presencia. 4. B: triumphantem. F in marg.: Christum expeditius est habere in celestibus triumphantem quam in terris conversantem. 8. A: agit pro egit. 11. E: figuraverunt. C in marg.: Figure iudicis supremi. 12. F in marg.: Iudices veteris legis omnes figurabant Christum iudicem verum. 18. C in marg.: Non venit solvere legem sed adimplere quomodo intelligitur. Nota. c. Citra fidem. c. decime. c. Reges. c. E in marg.: Ad confirmationem. 24. BC: ex isto deest. 25. ABD: legis deest. 26. Codd.: eos quod. 27. signa. A: figura. 28. F in marg.: Christo adveniente cessarunt signa ipsum figurantia. 30. AE: igitur. 32. F: antichristiana. In marg.: Super rectorem Christum nullus est eligendus. 33. C in marg.: Eligendus non est quisquam qui supra Christum. E in marg.: Decime au ex fide.

5. Joh. XVI, 7.

apostoli et diu post eos acceperunt sic decimas; rationabile tamen videtur quod servato titulo elemosine spiritualiter edificantes ecclesiam debent de decimis corporaliter sustentari stante semper lege gracie que scribitur I. Thimo. VI, 8: *Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus.* Et quantum ad regem, patet quod regis admissio eciam est citra fidem, cum multe fideles provincie non habeant talem regem. Conceditur quod regi terreno est obediendum et quod oportet regem esse in aliqua parte mundi, cum Petrus dicat I. Pet. II, 13: *Subiecti estote omni humane creature propter Deum, sive regi quasi precellenti sive ducibus tamquam ab eo missis.*

Capitulum secundum.

15. Secundo principaliter arguit socius isto modo: *In novo testamento, inquit, dixit Dominus Petro: Tibi dabo claves regni celorum. Quod non fuit evidens, nisi voluerit ipsum singulariter habere prelatum ultra fratres suos. Et confirmatur ex hoc, quod ecclesia non blasfeme canit de Petro:*

Our opponent
pleads the
primacy of
Peter,

20 *Tu es pastor ovium
Princeps Apostolorum.*

Confirmatur eciam ex facto Petri; frequenter enim reperitur, ubi Petrus tamquam principalis in pluribus pronuntiavit sententiam, ut patet de Anania et Saphira Act. V.

25 *Item, Dominus dixit singulariter Petro: Quodcunque ligaveris etc.; quod non videtur pertinenter dictum, nisi Petrus habuisset potestatem condendi statuta, dissolvendo enormes consuetudines; quod si sit verum, manifeste patet hoc non posse intelligi de quocunque sacerdote indifferenter;*
30 *igitur videtur quod alicui sic convenit facere preeminenter, et per consequens pape licet leges condere ob excellenciam dignitatis.*

Item, supposito quod homines deacceptarent papas, episcopos, et eorum minas, puta excommunicaciones. faci- and says the Pope is the only defence against heresy,

3. DE: de deest. 6. E in marg.: Rex necessarius. 7. CE: est eciam. 7, 8. BCDE: ut multe. F in marg.: multi. 15. B: arguitur sic. 16. F in marg.: Matth. XVI. 17. B: evidencius. 18. C in marg.: Regem oportet esse de lege. Ibid. C in marg.: Pape preeminencia suadet esse necessaria in ecclesia militante. a. 18. B in marg.: Confirmacio 14. 19. AE: per hoc. 22. BE in marg.: Confirmacio 2a. 25. B in marg.: Confirmacio 3a. 26. etc. C: super terram. 27. E: concedendi. 31. A: ab excellencia.

liter possent heretici cum iuvamine et sine iuvamine dominorum secularium ignorantium ardua legis Christi seminare quotlibet hereses et sic in brevi ducere in heresim totum Christianismum. Sed hoc evidenter fieret, non habitis papis: nam tunc hereticus non magis timeret unum sacer- 5 *dotem quam alium, nisi ex casu contingeret.*

also that it is presumptuous to attack what the Church has hold from the beginning.

Item, presumptuosissimum et stultissimum videtur istam posicionem defendere et publicare, cum nullus quantumlibet sanctus a tempore Christi hoc negotium presumpserit attemptare; que igitur sapiencia est uni vel paucis miseris, 10 *de quorum sanctitate non constat absque revelacione tam mirabilem iactanciam asserere? Et si dicatur quod usque ad dotacionem ecclesie non fuerunt qui ascripserunt sibi universale regimen et iurisdiccione[m] super totam ecclesiam militantem, queritur unde locus; qui cum non possit* 15 *dari, sequitur insufficiencia iam assumpti.*

We reply that there was no pope till the donation of Constantine.

Quantum ad istud, sepe est dictum alibi quod ex nulla auctoritate legis gracie papatus potest concludi, cum Christus non fuit papa, nec Petrus, nec Clemens, nec aliquis ante dotacionem ecclesie. Unde cum nomen 20 pape non est terminus scripture, ne laboremus in equivocis, suppono quod dicat episcopum seu pretendentem esse immediatum Christi vicarium hic in terris, habentem preeminenter potestatem, tam in spiritualibus quam in temporalibus, supra alios omnes episcopos conversantes. 25 Talis enim dignitas et nominacio dicitur a Silvestro pro tempore dotacionis ecclesie inchoasse; et sicut descriptio sacramenti altaris quam infideles dant communiter includit repugnanciam in adiecto, cum nullum sacramentum huiusmodi potest esse, sic capta completa 30 descriptio pape ex cunctis circumstanciis quas pretendit, planum est quod nullus prelatus huiusmodi debet esse. Et quantum ad istud Matth. XVI dictum Petro: *Tibi dabo claves regni celorum*, patet quod in persona Petri fuit dictum toti ecclesie militanti, non quod quelibet 35 persona illius ecclesie indifferenter habeat illas claves,

The gift of the keys was not to Peter personally but to the Church.

5. A: non tunc. 8. AE: seu publicare. 12. F: sentenciam.
14. E: supra. 17. C in marg.: Papatus non concluditur ex aliqua scripture auctoritate. b. Pape nomen quid dicit, nota bene inferius. b. E in marg.: Ad obiecta quando nomen papa incepit; ib. A: diffuse alibi.
18. F in marg.: Ex nulla auctoritate legis gracie papatus potest concludi.
19. F in marg.: Christus non fuit papa quid sit. 21. AD: est deest.
F in marg.: Papa non est terminus scripture. 22. B in marg.: Papa quid est. E in marg.: Papa quid?; ib. ABCEF: seu precedentem. 24. B: preeminenter. 26. A: denominacio. 28. quam. E: quasi. C in marg.: Sacramenti descriptio, Pape. 31. A: pretendunt. 33. BE in marg.: Ad iam. 34. B in marg.: Petrus significat ecclesiam sanctam:

sed quod tota illa ecclesia secundum singulas eius partes
ad hoc habiles habeat illas claves. Ille autem claves non
sunt materialia ligandi vel solvendi corpus aliquod sed
spiritualis potestas et noticia sciencie evangelice; et
5 propter istam potestatem atque noticiam creditur quod
Christus pluraliter nominat ipsas claves. Nec est putan-
dum quod ista potestas inhabilibus non sequentibus
Christum in moribus est partita, sed sanctis propius
sequentibus eum in moribus distributa. Nec ista noticia
10 consistit in speculatione vel disputatione, sed in evan-
gelica inspiracione, ad docendum viantem quomodo
facilius acquireret beatitudinem; et cum diverse persone
secundum modos dispare sunt vocate, patet quod praxis
huius noticie requirit inspiracionem Sancti Spiritus
15 specialem. Unde dicitur papam Johannem XXII graviter
ferre sententiam huius clavis secunde, cum vidit quod
multi alii a papis habent noticiam contra peccata salubrius
practizandi.

Et quantum ad speculativam peccati, pape et prelati
20 eis subditi ut plurimum sunt ignari. Ideo oportet sup-
ponere tamquam fidem quod Deus singulariter tollit
peccata mundi, et homo remittit vel dimittit peccata
alterius, quando facit conformiter ecclesie triumphanti,
non quod infundit gratiam vel tollit culpam quoad
25 Deum commissam, sed quod servus Dei docens secun-
dum noticiam evangelicam, quomodo peccator debet
se supponere quoad Deum. Unde Jeronimus super illo
Matth. XVI, 19: *Tibi dabo claves regni celorum et quod
ligaveris super terram erit ligatum et in celis* sic scribit:
30 *Istum locum episcopi et presbiteri non intelligentes aliquid*

What the keys
signify?

God alone takes
away sin.

1. C in marg.: *Nota.* 3. B: *materiales.* B in marg.: *Claves.* E in
marg.: *Claves quid; ib. A: aut solvendi.* F in marg.: *Claves traditi (sic)*
Petro designant potestatem spiritualem. 4. A: *vel noticia.* 6. A:
nominet. E in marg.: *Quare pluraliter nominantur.* 7. A: *quod ipsa*
potestas ista. 9. D: *ipsum in.* E in marg.: *Quibus datur potestas.* F in
marg.: *Claves date Petro non possidentur ab homine, qui discors est vite*
Petri. 11. E: *docendum veritatem.* F in marg.: *Potestas clavium non est*
in speculatione nec deputatione. 12. A: *cum deest.* 16. ABE: *secundo*

Tibi dabo claves regni cel. quomodo intelligitur } b. c.
cum. C in marg.: *Claves regni celorum <que sunt qui habent> nota*

20. B in marg.: *Tollere peccata Dei est.* 22. E in marg.: *Peccata*
dimittit Deus et homo differenter. 23. C in marg.: *Peccatorum remissio.*
24. CE: *infundet.* 25. C in marg.: *Absolutio episcoporum et sacerdotum*
quid intelligenda sit c. 27. DF: *illud.* 30. E: *aliud.*

15. Extrav. Joh. XXII, tit. XIV., cap. V. 28. St. Hieronymi.
Commentar. in Ev. Matth. lib. III, cap. XVI, Opp. (ed. Migne)
tom. VII, 118.

sibi de phariseorum assumunt supercilio, ut vel dampnent innocentes vel solvere se noxios arbitrentur, cum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita queratur. Legimur in Levitico de leprosis ubi iubentur se ostendere sacerdotibus, et si lepram habuerint, tunc a sacerdote in-⁵ mundi fiant, non quod sacerdotes leprosos faciant et inmundos, sed quo habeant noticiam leprosi et non leprosi, et possint discernere qui mundus quive immundus sit, quomodo igitur ibi leprosum sacerdos immundum facit, sic et hic alligat vel solvit episcopus vel presbiter non¹⁰ eos, qui insontes sunt vel noxii, sed pro officio suo, cum peccatorum audit varietates, scit qui ligandus sit qui solvendus. Hec Jeronimus.

The priest can bind or loose only as God has already done so.

Ex isto dicto huius sancti in fide solidi patet quod peccatores non sunt a papa, episcopo vel presbitero¹⁵ aliquo nobiscum conversante a peccato quoad Deum mundificati, sed habent in casu potestatem atque noticiam peccati reatum vel immunitatem cum medicina contra ipsum populo indicandi, quia, ut terrenus dominus prius dimittit in animo peccatum commissum contra²⁰ ipsum antequam per se vel alium hoc faciat promulgari, sic necesse est Deum facere. Unde blasphema usurpacio est in discipulis quod putant vel dicunt se ad votum solvere vel ligare sine concordia triumphantis ecclesie previe requisita, et sic Deus necessario prius absolvit vel²⁵ ligat personam viantem antequam aliquis eius servus hanc absolvit vel ligat; et sic facta phariseica in ista materia sunt tam populo quam solventibus venenosa.

Capitulum tertium.

Origen's doctrine as to the keys.

Origenes eciam super eodem textu evangelii Matth. XVI, 19: *Tibi dabo etc et quodcumque ligaveris etc*, acute³⁰ sed catholice ita scribit: *Qui episcopatus vendicant locum,*

2. E in marg.: *Jeronimus.* 4. B: *ubi de before leprosis.* F: *Levitico XIV.* 5. E in marg.: *Ostensio sacerdoti.* F in marg.: *Ad Deum non sententia sacerdotum sed reorum vita queritur.* 7. Codd.: *non quod.* Correx. et textu Hieronymi. 9. A: *ergo;* ib. B in marg.: *Nota Jeronimum de confessione auriculari facienda sacramenti;* ib. A: *facit.* 12. E: *veritates;* ib. A: *et qui.* 13. F in marg.: *Ligare vel solvere est inter solvendum et ligandum previe vite regulis legis Dei discernere.* 14. E in marg.: *Correspondencia.* 15. B in marg.: *Absolvit Deus potius peccato quam sacerdos.* 19. AF: *cum terrenus.* 23. A: *dicant.* 25. ABDE: *prius deest.* E in marg.: *Solutio aut ligacio.* 26. E: *ligantem.* 27. B: *phariseica deest.* 29. E in marg.: *Origenes.* 30. C in marg.: *Tibi dabo claves regni celorum quomodo intelligitur nota. a.*

29. Origenis Comm. in Matth. tom. XII (ed. Migne tom. III, pag. 1014). Sed Wyclif isto textu non verbotenus usus est.

utuntur hoc textu; sed bene dicunt de potestate, si opera illa habent propter que dictum est Petro: Tu es Petrus, ut super tales edificetur ecclesia; alioquin ridiculum est ut dicamus eum qui vinculis peccatorum suorum ligatus 5 est et trahit peccata sua sicut funem longum et tamquam iugulorum in vinculis iniquitatis est, propter hoc solum, quod episcopus dicitur habere huius potestatem. Si igitur episcopus irreprehensibilis cum aliis XIV que dicit Apostolus, et tunc solvit propterea quecunque sol- 10 verit qui huiusmodi est erunt soluta in celo. Si enim fuerit quis ut ita dicam Petrus, et non habuerit que in hoc loco dicuntur ad Petrum, et putaverit se posse ligare, et solvere, ipse se fallit, non intelligens voluntatem scripture, et inflatus incidit in iudicium dyaboli. Hec Origenes.

15 Ex istis publicandum foret catholice, si quis auderet propter rabiem Antichristi, quod utile foret militanti ecclesie, neminem esse papam. Demonstratur hoc ex fide Joh. XVI, 7 ubi Christus dicit: *Expedi vobis ut ego vadam; si autem abiero, mittam eum ad vos,* 20 ubi luce clarius patet fidelibus quod veritas prima testatur expedire matri ecclesie militanti, eciam apostolis et carioribus Christi discipulis, quod Christus ascendendo vadat ab illis, ne sic sua corporalis presenciam in terris diucius cum eis continuata foret ipsis nociva. Numquid 25 credimus aliquem fidelem posse consentire quod mora pape pompatici in ecclesia militante foret sibi utilior quam mora Christi? cum autem ex fide Christus mentiri non poterit vel peccare, et papa est cum triplici spiri- tuali hoste faciliter maculandus, patet ex fide quod mora 30 doctrinalis Christi foret infinitum melior quam mora aliqua talis pape; Christus enim et sui apostoli numquam presumpserunt super se istam extollenciam Anti-

It were good to have no pope, but no one dares to say so.

If Christ's absence is good for the Church, how much more the pope's.

4. A: ligata. 6. E: in deest. 7. A: dicitur quod. 8. A: ergo.
 11. A: fiat. 14. E: incedit. F: infamatus incidit. 17. ABCD: ecclesie
 deest. E in marg.: *Expedi non esse papam.* 19. A in marg.: *Enim non
 abiero paraclitus non venit ad vos.* 20. B in marg.: *Cave; papam (non)
 esse utile esset militanti ecclesie.* 21. F: expediti. 22. C in marg.:
Nota auctoritatem Origenis contra usurpantes sibi peccata dimitti hominibus.
 23. E: vadit; ib.: AEF: et sic. C in marg.: *Presencia Christi.* 24. E:
ipsis noticia. F in marg.: *Pompaticum est credere quod mora pape in ecclesia
 Christi*
sit utilior quam Christi. 28. C in marg.: *mora* *Pape* *in ecclesia*

30. A: quam mola. 32. B: sumpserunt. F in marg.: *sumsisse*; ib. C in
 marg.: *Extollencia Antichristi. Antichristi extollencia.*

The pope
claims to follow
Christ most
nearly, yet he
may be proud,
vengeful and
greedy of
power.

christi. Sed quando dyabolus seduxit Silvestrum recipientem super se seculare dominium, fuit istud nomen ex cautela dyaboli introductum. Et consequenter de cardinalibus et clero cesareo cum tribus sectis aliis, quas dyabolus introduxerat paulative. Et patet argucia 5 facta a simili de Petro, Clemente et sanctis ceteris: non habet scintillam coloris concludendi oportere aliquem esse papam; sed bene concluditur quod foret utile ecclesie aliquem esse sic humilem pauperem et pro salvacione matris ecclesie secundum legem Domini 10 pacientem. Papa enim dicit iuxta titulum nominis se inter omnes mortales proxime in moribus sequi Christum, et cum Christus ultra possibilitatem alterius in hiis tribus virtutibus excellebat, manifestum est ex obligatione pape propria quod in hiis tribus virtutibus debet ex- 15 cellere; debet autem contra temptacionem dyaboli esse humilior, non propriam iniuriam vindicando, ut fides evangelii docet de Christo, et patet ex calliditate dyaboli quomodo papa potest esse inter omnes mortales superbior, suam ypocritice pretensam iniuriam vindicando. 20 Et quantum ad paupertatem que debet esse frenum viantribus contra mundum, potest fieri ex cautela dyaboli quod papa ex ypocrisi vendicet se esse maximum dominum militantem. Sic enim posset sibi capere medietatem imperii et alia dominia privata ex subtilitate 25 ypocrisis eciam ultra quoscunque dominos seculares. Et cum manifestum sit ex fide scripture quod Christus fuit homo pauperrimus, patet quod Christus et papa possunt quoad istud esse summe contrarii.

Et quoad terciam virtutem scilicet pacientiam, carnis 30 petulantiam, que est hostis tercius, superantem, patet quod papa potest ex cautela dyaboli esse ab ista paciencia

1. F in marg.: *Silvestrum diabolus seduxit.* 3. C in marg.: *Papa in quibus debet alios excellere.* b. *Vindicanda non propria iniuria.* b.: *ib.* E: *de deest.* 4. A: *vel clero.* 5. B: *ex argucia.* 6. E: *et de sanctis.* C in marg.: *Nota. Papam oportere fore non concluditur bene per Petrum per Clementem et sic de ceteris sanctis.* 7. *oportere.* A: *a parte.* 8. E in marg.: *Utile ecclesie.* 10. B: *salvacionis turis.* EF: *turis.* 11. C in marg.: *Papa pauper, paciens, humilis, utilis esset.* 13. D: *et cum cum;* *ib.* A: *Christus iuxta.* C in marg.: *Humilis Christus.* 14. B: *excellerat deest.* E in marg.: *Prelatus tres virtutes debet habere sequendo Christum contra tria victa.* F in marg.: *Si quis voluerit esse prior in ecclesia sancta, tribus virtutibus fundabiliter ornatur.* 16. C in marg.: *Pauper Christus papa qualis potest esse.* 19. C in marg.: *Papa superbus.* 19. 20. A: *superior.* 23. A: *esse deest.* 24. F in marg.: *Paupertas Christi;* *ib.* B: *sic capere.* 25. *imperii* B: *dominii;* *ib.* *dominia.* A: *dona;* *ib.* A: *privata deest.* 27. *manifestum.* B: *maxima;* *ib.* A: *est.* 29. B: *summe deest.* 36. C in marg.: *Paciens Christus.* F in marg.: *Paciencia.* 31. CE: *petulantiam.*

maxime elongatus. Iste enim est paciens qui non parcit vite proprie propter Dei iusticiam defendendam. Sic enim docet evangelium Luc. XIV, 26: *Quod qui non odit vitam propriam non potest esse Christi discipulus*, et ex cautela dyaboli potest contingere quod papa sit ab ista paciencia maxime alienus, ymo persecutor severissimus fidelium, qui publicant evangelicam veritatem.

He persecutes them that preach the gospel.

Et quantum ad passionem ieiunii vel remedii alterius contra carnem, potest contingere ex dogmate patris mendacii quod papa vendicet se pasci laucius, et sic de tegumentis super mortales omnes alios in hoc mundo; et dum in alimento vivit parcius, hoc fiet propter medicinam corporis, cum plures occidat gula quam gladius, vel propter ypocrisim simulandum. Et sic creando fortificationem sui corporis per acceptionem lauti cibarii super mortales gulosius pascetur. Si autem ex cautela dyaboli ista tria pape convenient, non est de militantibus aliquis periculosior Antichristus. Cum igitur Christus non docuit aliquem esse papam sed multipli-
citer eius oppositum, patet quod foret expediens ecclesie militanti neminem esse talem.

He is selfindulgent as to food and raiment.

Et quantum ad facta de Petro cum ceteris, patet quod Petrus fuit socius humilis Pauli et Barnabe et non papa, ut dicitur Gal. II. Nec fidelis laberetur in istam blasphemiam, credendo quod Petrus fuit ordinatus a Deo tamquam eius organum, quod primo irradiaret eum gracia vel quocunque carismate, et per ipsum ceteros apostolos ac quoscunque alios militantes, sed quod Deus immediate sine tali confederacione illapsus est in quoscunque suos discipulos graciose. Et hinc creditur Spiritum Sanctum movisse Apostolum Gal. II capitulo catholice confiteri, quod qui videbantur esse

Peter's relations with the other apostles.

1. C in marg.: *Paciens quis dicendus*; ib. F: *paciens quis est*. 2. A: *Dei* deest. 4. E in marg.: *Vestitus cibis*. 6. A: *serenissimus*. 8. A: *ieiunii* deest. F in marg.: *Papa est persecutor severissimus fidelium*. Passio ieiunii. 11. B: *morales*. C in marg.: *Jeiunantes*. 13. E: *occidit*. 14. E: *sic* deest. 18. A: *ergo*. 21. C in marg.: *Papa si magnus est peccator quis eo prior*. F in marg.: *Christus non docuit aliquem fore papam*. 22. C in marg.: *Petrus { non fuit papa ut pretenditur a quibusdam } { nec sic gracia irradiatus ut quidam fingunt }*. Illapsus Dei immediatur in discipulos. 24. A: *pape*. F in marg.: *Petrus non fuit papa*. 25. A: *ista*; ib. F: *blasphemiam* deest; ib. E in marg.: *Ordinatio Petri in sacerdotem*. 26. C in marg.: *Petrus non irradiavit ut quidam putant*; ib. prius. A: *populo*. F in marg.: *Petrus humilis extitit socius Barnabe et Pauli, non autem papa fuit*. 28. A: *alios apostolos*. 30. A: *suos* deest. 31. F: *sanctum remisit*.

3. Lucae XIV, 16 *non odit patrem et matrem etc.* 32. Gal. II, 6.

aliquid ut Petrus, Johannes et Jacobus *nichil sibi contulerunt*, sed ipse potius ipsos instruens Petrum ex caritate et mocione Sancti Spiritus arguebat.

Capitulum quartum.

Argument from the use of the word 'princeps'. Post hec dicitur ad confirmationes sequentes: Nam ⁵ *usus ecclesie Petrum sic alloquitur: Tu es pastor ovium princeps apostolorum, tibi tradite sunt claves regni celorum. Et nimis magna presumptio foret dicere quod ecclesia in isto cantu tam diu et tam solempniter mentiretur.*

Each of the apostles was also 'princeps'. Hic dicitur quod non est nostrum excusare usum ¹⁰ sacrum vel cantum generaliter a peccato; videtur tamen nobis quod sic intelligentes hunc cantum vocant Petrum principem de numero apostolorum, quia iuxta Psal. CXXXVIII: *Constitues eos principes super omnem terram.* Et sic quilibet istorum apostolorum princeps ¹⁵ fuerat regis pauperis super terre incolas constitutus, et sic cum Petrus fuit unus illorum, rationabiliter potest dici princeps de numero Apostolorum. Si autem sic intelligatur quod Petrus fuit princeps super omnes alios apostolos, non approbo sicut nec credo quod iste sensus ²⁰

Peter may have excelled other apostles in some points. ex ratione vel evangelio sit docendus. Est tamen michi credibile, quod Petrus super alios apostolos dignitatem in aliquo habuit singularem, sicut dicitur communiter de quolibet beato quod in aliquo genere virtutum alios excellebat. Conceditur igitur quod Petrus a petra ecclesie ²⁵ que est Christus, habuit humilitatem, paupertatem, et fidei firmitatem. Scio tamen quod heretici possunt tam sinistre intelligere verbum hoc evangelicum: *Super hanc petram edificabo ecclesiam meam*, quod Christus per hoc intenderat quod super personam Petri edificaret ³⁰ totam ecclesiam militantem. Sed fides evangelii cum expositione Augustini et ratio contradicunt. Nam super

5. A: *Per hec.* 7. B: *regni* deest. 8. B in marg.: *Ad tam confirmationem.* 10. B in marg.: *Petrus capud apostolorum si fuit.* 10, 11. CD: *usum sarum.* 11. A: *sacrum* deest. E in marg.: *Ad 2.* 13. E in marg.: *Petrus princeps.* 15. AC: *illorum.* C in marg.: *Princeps apostolorum Petrus.* 18. F in marg.: *Petrus non fuit princeps super apostolos.* 20. E: *sic*; ib. A: *nec* deest. 21. B: *Est enim.* E in marg.: *Unius excellencia supra altum.* 24. A: *alios* deest. 25. A: *ergo.* 28. B: *Super hac.* E in marg.: *Super hanc petram.* 31. F in marg.: *Tocius ecclesie structura non stat que (sic) Petro.*

6. The Invitatorium on the feast of St. Peter ad Vincula. 14. Psalm. XLIV, 17. 32. St. Augustini ep. Sermo I.XXVI Opp. tom. V, 415.

petram que est Christus, a qua Petrus accepit firmitatem, fuit Christus edificaturus suam ecclesiam, cum Christus sit caput et fundamentum totius ecclesie sed non Petrus. Christ was the rock on which the Church was to be built.

Et sic fingunt quidam ex patre mendacii, quod Petrus

5 fuit caput ecclesie et quod Cephass interpretatur caput

et sic dicunt ecclesiam nisi papa ipsam regeret ace-

phalam, hoc est sine capite. Et fundant se super ista

mendosa interpretacione quod Cephass interpretatur caput.

Evangelium autem dicit Johannis L, 42: *Tu vocaberis*

10 *Cephass quod interpretatur Petrus.* Et Jeronimus peritus

linguarum dicit, quod Cephass interpretatur Petrus vel

firmitas, et Syrum est non Hebreum, Et Petrus inter-

pretatur agnoscens, vel discalcians, sive agnitus, vel

dissolvens. Quomodo igitur ex altero illorum nominum

15 vel sua interpretacione introduxit pater mendacii quod

Petrus sit caput ecclesie militantis? Hoc tamen probabile

videtur ex evangelio, quod Petrus habuit quandam

prerogativam, tam in querendo quam in respondendo,

quam eciam agnoscendo puncta fidei ad utilitatem

20 ecclesie, ut elicitur ex processu evangelii. Et sic dicitur

probabiliter quod Petrus quesivit et respondit humiliter,

sicut humiliter se obtulit pre aliis ad ministerium

ecclesie faciendum. Sed quid rogo in aliquo istorum

sequitur papa Petrum? In omnibus autem istis videtur

25 stultum contendere, quod Petrus sicut fuit Johanne et

Paulo superior, sic est in celo beacior; et omnino foret

supina stulticia contra fidem, quod apostoli nullum

donum spirituale a Christo receperant, nisi quod fuerat

a Petro ad ipsos singulariter derivatum. Sicut igitur

30 ceteri apostoli antequam Petrum viderant immediate

a Christo acceperunt carismata, sic evidencius Christiani

4. B in marg.: *Petrus quid dicit.* 5. F in marg.: *Cephass interpretatur caput mendose intelligitur.* 6. B: *papa eam.* 9. C in marg.: *Dignitas singularis excellencia in aliquo prerogativa;* ib. C in marg.: *Super hanc petram quomodo sit intelligendum.* 10. F in marg.: *Petrus.* 11. C in marg.: *Cephass interpretatur bene;* ib. C in marg.: *Caput ecclesie quod sit Petrus quomodo introducit.* 14. E: *ergo.* E in marg.: *Petrus interpretatur;* ib. CE: *istorum nominum.* 17. C in marg.: *Petri prerogative.* 18. BD: *in deest.* 19-20. *fidei.* A: *... dei* — Et deest. 22. E: *sic.* 23. F in marg.: *Petrus quesivit et respondit humiliter;* ib. C in marg.: *Superioritas Petri ad Johannem et Paulum quid non arguit.* 26. B in marg.: *Apostoli quid a Petro.* 27. AF: *suprema stulticia.* 28. donum. A: *dominium.* 29. ABCF: *ipsas;* ib. DF: *Sic igitur.* B in marg.: *Potestatem apostoli acceperunt immediate a Christo.* 30. A: *viderunt.* 31. E: *Christus.*

The apostles
received grace
directly from
Christ, not
through Peter.

inmediate a Christo sine pape vicario accipiunt dona sua. Nullus enim apostolorum meminit quod in sua provincia accepit a Petri gratiam, sed inmediate a domino Jesu Christo. Christus enim non sic amat angulos, ut per Petrum ad alios apostolos gracia derivetur. 5 Et per hoc patet solutio ad confirmacionem secundam, qua sic dicitur:

Argument from
Peter's
forwardness in
the case of
Ananias,

Confirmatur, inquit, *secundo ex facto Petri; frequenter enim reperitur, ubi Petrus tamquam principalis in pluribus pronunciavit sententiam, ut patet de Anania et Saphira, 10 ut patet Act. VIII.*

yet at Jerusalem
James takes the
lead.

Hic sepe dictum est quod Petrus in hiis que concernunt in ministerium et utilitatem ecclesie, sepe humiliter se primum optulit, sicut Christus se primum obtulit a sacerdotibus occidendum. Et utinam fidelis pontifex 15 vellet circa istam oblacionem contendere; hoc autem non implicat primatum secularem pontificis sed humilitatem. Unde quantum ad verbosam loquelam videtur Jacobum Act. XV, 14, 19 Petrum excellere: *Audite me*, inquit, *Simon narravit etc.* Et sequitur: *propter quod 20 ego iudicio non inquietavi eos, qui ex gentibus convertuntur ad Deum.* Unde noscentes Actus Apostolorum post missionem Spiritus Sancti, dubitant quin inter ipsos non licuit certare pro maiestate mundana, sed potius pro prioritate in humili ministracione, sicut spectat ad vere 25 humilem, sicut Christus docuit Matth. XVIII, Luc. XXII et Mar. X. In cuius signum non legitur Petrum vel alium apostolorum contra diffinitivam sententiam Jacobi quomodolibet murmurasse. Et patet quod ista confirmacio concludit directe oppositum, scilicet quod Christi disci- 30 pulus aufugeret primatum huiusmodi secularem.

Argument from
whatsoever
thou shall
bind &c.

Tercio confirmatur per hoc quod Dominus singulariter dixit Petro: Quodcunque ligaveris etc.

Sed hic dicitur, quod ista argucia innuit, quod Petrus fuit humilior futurus in ministerio ecclesie, quam ceteri 35

1. A: vicaria. 2-3. E: sua. — pro(vincia) deest. 3. E: accipit. 5. D: ad aliquos. 6. B: Ex hoc patet; ib. E in marg.: Ad confirmacionem secundam. 8. B in marg.: Ad 2am confirmacionem. 15. E: a deest; ib. E in marg.: In quo Petrus se primum obtulit. 16. E: ablacionem. 24. A: non latuit. 24, 25. C: pro proprietate. 26. A: humiles. F in marg.: Petri inquisitio et ad ipsum facta per Jesum responsio non approbat primatum papatus. 29. E: quolibet. 31. E: seculare. 32. B in marg.: Ad confirmacionem 3am. E in marg.: Ad 8. 35. A: futurus deest.

2. De Christo et suo adversario p. 666. 11. Cf. De Potest. Pape p. 53. 33. De Potest. Pape p. 47, 48. Matth. XVI, 19.

apostoli, et si argueret preeminenciam secularem, con-
cluderet contra doctrinam Christi, quod Petrus deberet
esse seculariter preeminencior cunctis ceteris, et quod
eius vicarius foret arrogancior quam vicarius alterius
5 aliorum. Sed procul a fidelibus ista blasfemia. Conceditur
tamen tamquam probabile quod Christus voluit Petrum
ex maiortate humilitatis, paupertatis et paciencie ceteros
apostolos excellere in edificatione ecclesie, et specialiter
quia Petrus cognoscens suam infirmitatem in negando
10 magistrum habuit recencius memoriam fragilitatis proprie
et humiliter aliis condescendit.

This is no
sanction of
secular
preeminence.

Et quantum ad paupertatem legitur Act. III, 6 quo-
modo Petrus dixit infirmo cuidam qui sedebat ad
portam: *Argentum et aurum non est michi, quod autem*
15 *habeo hoc tibi do.* Et cum Christus dicit Luc. XXI, 19:
In paciencia vestra possidebitis animas vestras, videtur
probabile quod Petrus in paciencia precellebat sicut et
in fervore fidei, quando voluit ad Dominum venire super
aquas.

20 Sed quid sonant talia in secularem sui vicarii digni-
tatem? Si autem velint esse Petri vicarii, tunc, sicut
dicit Origenes, disponant mentem virtutibus et talia
ministeria superexcellenter sed humiliter operentur.

Et quantum ad dictum quod *licuit Petro statuta con-*
25 *dere et consuetudines enormes dissolvere,* patet quod
licuit Petro fidem scripture in duabus epistolis suis
scribere sed alia statuta non credo, quod sibi licebat
abscondere, quia tunc abscondendo illud ad quod Deus
licenciat peccavisset; sed ut reputo Paulus scribens
30 quatuordecim epistolas Petrum in isto precellebat, et
sic Petrus et omnes alii apostoli habuerunt potestatem
enormes consuetudines dissolvendi, et specialiter Paulus,
ut ex mocione Spiritus Sancti creditur plus ceteris
apostolis practizasse, et cum gracia Dei in ipso vacua
35 non fuit, sic nec diffinio quod fuit in aliis, nisi quando

Legislative
power
attributed
wrongly to
Peter.

3. B: *et post.* 6. F in marg.: *Petrus propter humilitatem et fidem respondetur (sic) prelatum est dictum tamquam ministrandum ab il . . .*
10. habuit. E: *hinc.* 11. E in marg.: *Petrus excellebat alios.* 12. E in
marg.: *Pauper Petrus.* 14. E: *Argumentum autem.* 20. F in marg.:
Papa si vult primatum gerere in ecclesia canet (sic) virtuose (?) 23. C:
et humiliter. 24. ACDE: *aditum.* 25. D: *condiciones enormes.* B in
marg.: *Ad illud de condendo statuta.* E in marg.: *Statuta condidit Petrus.*
34. F in marg.: *Potestas apostolorum erat enormes consuetudines diru-
pendi.*

fides scripture hoc edocet, probabile videtur, quod Paulus necessitatus fuit ad utilitatem ecclesie plus omnibus laborasse; et sic Paulus singulariter habuit preeminenciam potestatis esse auctor scripture vel fidem scribere ad edificacionem ecclesie. Sed quid hoc ad Grecos vel alios⁵ per ipsum conversos, ut superexcellant alios christianos?

Capitulum quintum.

Our opponent argues that but for the pope's authority heresy would have free growth.

On the contrary, the pope is a source of heresy,

as in the present schism.

Ulterius confirmat socius sentenciam suam hac evidencia: *Supposito*, inquit, *quod homines deacceptarent papas, episcopos et eorum minas, puta excommunicaciones*,¹⁰ *faciliter possent heretici cum iuvamine et sine iuvamine dominorum secularium ignorancium ardua legis Christi seminare quotlibet hereses et sic in brevi ducere in heresim totum christianismum. Sed hoc evidenter fieret non habitis papis; nam tunc hereticus non magis timeret unum*¹⁵ *sacerdotem quam alium nisi ex casu contingeret. Hic dictum est quod nidus papatus videtur esse minera ad hereses seminandum; quod potest tripliciter confirmari primo per hoc, quod papa presumit ratione sue sanctitatis et excellencie, quod quidquid diffinierit vel ut legem*²⁰ *condiderit habet equalitatem excellencie cum evangelio; et patet ex factis pape et ratione multiplici quod istud est hereticum manifeste. Unde non germinant tot hereses in alia contrata christianismi, sicut faciunt in contrata nostra occidua, ubi maniaci papalibus legibus sunt*²⁵ *subiecti.*

Secundo firmatur per hoc, quod facta contencione inter papas, ut nunc de Urbano contingit et Clemente, una pars cum suis complicitibus dicit quod reliqua est heretica et econtra; et cum hoc sit verisimile de³⁰ utraque, patet quod occasione dignitatis papalis contingit heresim lacius seminari.

Tercio patet idem de hostia consecrata, cum pape dicuntur ducentis annis et amplius reliquisse in suis codicibus, quod ipsa hostia sit accidens sine subiecto,³⁵

6. E: *excellat*; ib. F: *christianos* deest. 11. E: *possint*. 19. B in marg.: *Heresum minera est curia Romana*. F in marg.: *Nidus papatus est minera ad seminandum hereses*. 20. AC: *quid*. 25. E: *manici*. 27. D: *facta* deest. 28. E: *de* deest; ib. BCDE: *contigit*. 31. A: *utroque*. DF: *utraque papa*. 31, 32. BCD: *contigit*. 33. F in marg.: *Triplex testimonium dicit vapam satorem heresum*.

non corpus Christi. Sed que maior heresis, cum sit scripture sacre contraria, fidei fidelis populi et latrie, qua Deus fideliter est colendus.

Quamvis enim quidam mussitant utrum corpus quod
 5 est pars quantitativa solida partis qualitative corporis
 Christi sic demonstrata virtute huius verbi *hoc est corpus
 meum* et non tota pars materialis Christi composita ex
 toto corpore solido et sanguine, et sic illud corpus non
 foret Christus sicut nec vinum calicis quod est sanguis,
 10 tamen conceditur catholice quod totus Christus tam
 divinitus quam humanitus est ibidem, quia quelibet
 pars quantitativa sui corporis gracia comitancie est
 ibidem, et sic quamvis hoc corpus non sit Christus,
 sed eius pars quantitativa sicut et sacramentum calicis
 15 qui est totus sanguis Christi non sit totus Christus
 humanitus sed eius pars quantitative, tamen cum totus
 Christus sit tam divinitus quam humanitus ibidem, ad
 ipsam utramque naturam integram potest dirigi oratio,
 et sic totus Christus tam latria quam yperdulia adorari.

20 Utrum autem hec dicta sint fides catholica et utrum
 anima Christi sit cum qualibet sui parte quantitativa
 ypostatice copulata vel tercio utrum alius sit sensus
 evangelii synodochicus in hiis verbis, relinquo superioribus
 perfectius perscrutandum. Adoro autem Christum inte-
 25 grum secundum naturam utramque tamquam verum
 Deum et verum hominem. Nec solicator si quelibet pars
 quantitativa Christi sit non pars Christi ibidem, quia
 nec componens corpus Christi quantitative nec qualitative
 ibidem, cum corpus Christi sit non corpus ibidem, quia
 30 solum virtualiter aut sacramentaliter et non quantitative
 aut corporaliter, ut dictum est alibi, corpus Domini est
 ibidem. Et sic intelligunt quidam catholici, quando dicunt
 quod adorant Christum verum Deum et verum hominem in
 hostia consecrata, et addunt quod ipsa hostia sit realiter
 35 Jesus Christus, ubi vel est synodochica locutio, vel aliud
 quam illud sacramentum est spiritualiter demonstratum.

Christ is to be
 adored as a
 whole in both
 natures, but not
 bodily or
 quantitatively.

1. E in marg.: *De hostia consecrata.* 2. CE: *communis populi*; ib.
 B: *populo.* 4. A: *Quamvis autem.* 6. F in marg.: *Mussitacio super
 hostia consecrata.* 7. CE: *pars quantitativa.* B in marg.: *Hic quorun-
 dam recitat opinionem.* 9. A in marg.: *Nota bene.* F in marg.: *sis
 cautus.* 14. A: *sic et.* B in marg.: *Corpus Christi quomodo est in sa-
 cramento.* 15. C in marg.: *Nota.* 16. C in marg.: *Christus est in
 sacramento totus*; ib. B: *quantitative* deest. 18. A: *integram* deest.
 20. B in marg.: *Hic sua loquitur.* F in marg.: *Fides recta.* 22. A in
 marg.: *Nota de vera natura Christi in hostia et eius cultura.* 28. B:
nec qualitativa deest. B in marg.: *Hic concludit ex suis.*

Uterius respondetur ad obiectum quo addicitur, quod presumptuosissimum et stultissimum videtur istam positionem defendere seu publicare, cum nullus quantumlibet sanctus a tempore Christi hoc negotium presumpserit attemptare. Que igitur sapiencia est uni vel paucis miseris, 5 de quorum sanctitate non constat, absque revelacione tam mirabilem sententiam asserere?

God has revealed the truth to the faithful.

Hic dicunt fideles quod ipsi habent ad hoc modo revelacionem a Domino, quia cum dicunt veritatem in ista materia, et veritas non potest cognosci ab homine 10 nisi a Deo sibi fuerit revelata, patet illis quod Deus ipsis revelat sententiam veritatis.

New heresies have to be met by new arguments.

Item, sic replicans habet arguere quod ipsi in hoc deviant a tramite veritatis, quia aliter, si forma istius argucie procederet, argueret quod nullus fidelis ad argumenta novorum 15 hereticorum, que dyabolus de novo replicat, responderet. Sed quis crederet isti sentencie, cum licitum sit et meritorium ad dilucidacionem scripture dicere nova pluribus inaudita? Ideo sicut oportet in processu temporis ecclesiam novam facere et Deum punire noviter 20 delinquentes: sic oportet membra Christi publicatis novis heresibus novis arguciis noviter respondere, et non solum hoc, sed quando eciam fideles noviter super aliquo puncto fidei mussitant, oportet veritatem illius noviter declarare. Dyabolus autem seduxit ecclesiam, veritatem 25 catholicam in ista materia diucius abscondendo. Et nunc Deus permisit membra Antichristi accusare fideles tamquam hereticos, quia declararunt catholicam veritatem; et sic ordinante Deo principaliter, et iuvante dyabolo ministerialiter, est nunc heresis diu abscondita declarata. 30 Et patet solucio.

The pope's rule is not founded on Christ and may be disregarded.

Uterius, quantum ad replicacionem de universitate regiminis per papam quomodo diu fuit ante Silvestrum, cum tu nescis docere oppositum: fideles dicunt ad tales instancias sophistarum, qui sic replicant, quando nesciunt 35 directe plus arguere quod habent catholicam veritatem utiliter declarandam, ideo volunt circa tales merdosas

1. B in marg.: *Argumentum commune forte a multitudine personarum.*
E in marg.: *Respondetur.* 2. A: *et stultissimum* deest. 3. A: *istam positivam.* 8. E: *quia ipsi.* 10. B in marg.: *Revelacio veritatis a Deo.* 13. CE: *Ideo sic.* 14. A: *quod aliter.* 20. A: *Deum penitencie.* f. correxit. 21, 22. BD: *novis hostibus.* 23. A: *noviter* deest. 24. A: *puncto* deest. 26. B: *catholicam* deest. 28. E: *declaraverunt.* 30. E: *ministerialiter tunc.* 32. E in marg.: *Ad confirmationem ultimam.* 33. E: *quo fuit.* 35. E in marg.: *Papa modicum debet curari.*

instancias inmorari. Non enim didicerunt in toto corpore legis Dei nomen pape vel suum privilegium aut dignitatem quam vendicat. Ideo cum lex Dei sit ex fide per se sufficientissima, est fidei evidens quod de papa
 5 aut cardinalibus debet esse catholico parva cura, nisi de quanto debet hereses introduccionis et magnificationis Antichristi cum membris suis subtiliter enervare. Ad quod sufficit illud Joh. X: *Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro.*
 10 Cum igitur patet ista negativa fidelibus, quod status papalis vel cardinalium non fuit per Christum ostium introductus, sed assensu superbie contra humilitatem per dyabolum usurpatus, manifestum est quod de monitis vel dogmatibus suis in quantum tales debet esse catho-
 15 lico parva cura, nec curant de suis collacionibus aut privilegiis ecclesiastice dignitatis, quia sufficit illis vivere in fide domini nostri Jesu Christi. Cum igitur nec Antichristus nec eius discipulus scit docere quod suum officium vel promissa sint fundata in lapide qui est
 20 Christus eadem facilitate dimittuntur ut inutilia qua infideliter promulgantur.

Capitulum sextum.

Uterius arguit socius, *qua ratione superfluit habere unum capitaliter regentem in spiritualibus ut puta papam,*
 25 *sic conformiter superfluit habere imperatorem in temporalibus predominantem; sed quomodo tunc esset hoc verum: Reddite que sunt cesaris cesari, nisi superesset cesar?*

Our opponent says the Church must have a head.

Hic dictum est quod Antichristi discipuli, quando eis deficiunt rationes, fabricant argucias tales, in quibus non
 30 est scintilla coloris ac si sic arguerent: Deus est, ergo sequitur consequentia quam intendo. Christus autem precipit bona cesaris reddenda cesari, igitur per idem debet

2. ACD: *legi Dei.* 2, 3. A: *ac dignitatem.* F in marg.: *De papa et eius complicitibus fidei sit parva cura.* 3. E: *vendicant.* 5. B: *catholica.* 6. E: *et deest.* 7, 8. A: *Ad quid.* 11. ACE: *ostium.* 12. E: *per deest.* 13. E: *quod deest.* 14. E: *ad quantum.* 15. F in marg.: *In fide Jesu Christi qui vivit non curat de dignitatibus pape.* 18. A: *nec suus.* 20. A: *dimittunt.* 23. B in marg.: *Argumentum a similitudine cesaris.* 24. A: *capitalem;* ib. A: *tam in.* 25, 26. A: *in talibus.* 28. E in marg.: *Responsio.* 29. E: *deficiunt deest.* 30. A: *caloris;* ib. E: *argueret;* ib. A: *igitur.* 31. ABCF: *consequenti deest;* ib. B: *quid.* 32. AF: *precepit;* ib. B: *ergo.*

It has a head,
Christ, and does
not need one
on earth.

precipere bona pape reddenda sibi. Sed cui rogo deficerent argumenta, si colorem haberet ista argucia Antichristi? Ad materiam tamen dictum est sepius quod oportet esse unum caput in spiritualibus regens ecclesiam, multo necessarius quam oportet cesarem in temporalibus ipsam⁵ regere, quia Christus qui sedet ad dexteram Dei patris, necessario regit capitaliter ecclesiam eciam militantem; et non est scintilla coloris quod oportet esse unum caput in spiritualibus regens ecclesiam quod semper cum ipsa militante ecclesia conversetur, nisi infidelis¹⁰ vellet heretice quod oportet ecclesiam militantem *habere hic manentem civitatem perpetuam et non futuram inquirere*. Nec est color si tempore legis veteris fuit parvum meditullium temporis conversans cum fidelibus regens ecclesiam mititantem, igitur oportet per totum¹⁵ tempus legis gracie ita esse, nam omnia tempus habent. Ideo sicut Christus limitavit sibi tempus viandi, docendi et sanandi ecclesiam, sic limitavit sibi tempus triumphan-
dandi et per servos suos militantem ecclesiam guber-
nandi, ut patet ex fide Joh. XVI. Nec vult Deus in²⁰ perpetuitate huius imperfecti quiescere, sed oportet militantem ecclesiam ad ipsum ascendere iuxta illud Matth. VI, 10: *Adveniat regnum tuum* et ibidem sine vicario regere immediate totam triumphantem ecclesiam sponsam suam, et ut dicit Joh. in Apokal.: *Non erit*²⁵
tempus amplius matri ecclesie prodessendi, verum tamen non nego sed ardentem desidero quod Christus unum servum habeat militantem, vel quotquot sibi habere placuerit, qui fideliter et pure secundum legem suam edificet militantem ecclesiam, sicut fecerunt apostoli post³⁰ missionem Spiritus Sancti pro toto tempore quo in hac valle miserie militarunt, unum in una provincia et alium in alia; et sic vixerunt Petrus, Paulus et ceteri apostoli hic in via sine contencione sue maioritatis vel iuris-
dictionis, quia de hoc fuerant pro tempore quo viarunt³⁵

His servants
should give
themselves to
edifying the
Church as did
the apostles
without claims
to personal
precedence.

2. AEF: *si color est*. D: *color est*; correxit: *colorem*; ib. B: *istam*.
F: *istam arguciam*; correxit: *ista argucia*. 3. E in marg.: *Caput
ecclesie necessaria (sic) quomodo*. 7. B: *eciam capitaliter*. F in marg.:
Ficcionibus argumentosis pape non est credendum. 15. B: *ergo*.
10. A: *servos* deest. 21. E: *imperfecta*. 32. A: *unam provinciam*.
33. A: *aliam*; ib. E: *et Paulus*. 34. B: *qui in via*. E in marg.: *Apostoli
in provinciis capita (?)*.

11. Hebr. XIII, 14. 25. Ap. X, 6. 27. Cf. Loserth,
Wyclifs Lehre vom wahren und falschen Papsttum, Hist. Zeit-
schrift XCIX, 244.

cum Christo tamquam imperfecti discipuli castigati. Ideo
 suspensa ista contencione superba gaudebant se habere
 socios in causa Dei fideliter et evangelice adiuvantes, et
 sic facerent sacerdotes usque ad diem iudicii, si non
 5 forent per pulverem regis superbie excecati. Vocetur
 igitur quiscunque militans papa et vivat secundum vitam
 Christi et Petri, et fideles debent istud accipere humi-
 liter et gaudenter, sed multo magis quo militantes non
 acceptarent unum cesarem qui foret tyrannus et deses
 10 in officio quod Christus instituit ad regendum ecclesiam,
 foret hoc venenosum et plus nocivum ecclesie acceptare
 unum in spiritualibus fingentem se regere militantem
 ecclesiam, dum tamen vivat secundum leges Antichristi
 in toto contrarie vite Christi. Et ideo Christus prophe-
 15 tavit sue ecclesie Matth. XXIV, 26 istud periculum docens
 ipsam *nec credere, nec abire*; quamvis autem officium
 cesaris exerceri posset ab homine licet omnimode imper-
 fecte, tamen officium pape non video quomodo exerceri
 debeat vel poterit meritorie ab aliquo viatore. Christus
 20 enim secundum legem suam pro tempore sue viacionis
 contentus fuit de parva patria ut Judea, et omnes
 apostoli post missionem Spiritus Sancti talem primatum
 super se non assumpserant, sed confessi sunt humiliter
 se esse servos domini Jesu Christi, et cum fides docet
 25 quod sicut papa non potest per legem eciam Christi
 ipsum attingere prodessendo sue ecclesie, sic non potest
 apostolos suos sequentes attingere; et multo magis
 quando est eviratus superbia, cum mundialibus in-
 tricatus et, despecta lege Domini facili et compendiosa,
 30 fabricat sibi legem aliam contrariam Antichristi. Ideo
 cum Augustinus vere dicit de XII abusonibus ca^o IX° quod
 rex dampnatus cum suo populo quem inique rexerat
 debet esse cunctis illis profundior in inferno: multo
 evidencius papa, sine auctoritate Dei fingens se sic regere

The office of
 Cesar may be
 filled by a man
 imperfectly,
 that of a pope
 by no one.

1. F in marg.: *Apostoli sine contencione maioritatis vixerunt.* - 3. E: *et deest.* 4. E: *sic fierent.* 5. E in marg.: *Caput ecclesie quale.*
 6. B: *ergo*; ib. Codd. ABDE: *militans papa vel Antichristus*; correxi.
 C: *militans vel papa vel Antichristus.* 8. DF: *quo deest.* B in marg.:
Nota. 13. BCD: *dum modo.* 20. B: *enim deest.* 21. E in marg.:
Christus una patria contentus. 28. ACD: *eiuratus.* F: *eviratus*; ib. A:
superbia deest. 32. C in marg.: *Nota Rex.* F in marg.: *Rex negligens*
dampnabitur pro populo; ib. B: *que.*

19. Cf. De Christo et suo adversario Antichristo Pol. Works
 II, 688. 31. St. Augustini De duodecim abusonum gradibus.
 Gradus IX Rex iniquus, Opp. tom. VI, pag. 214 (ed. Maur.).

in spiritualibus totam ecclesiam militantem, debet esse necessario sepultus profundissime in inferno. Et ista ratio moveret papam ypocrisim suam quoad officium istud dimittere, sed pater suus dyabolus meandris multiplicibus cecat ipsum. Et istam sententiam debent fideles attendere, ne in consensu istius profunde nequicie sint cecati. Luciferina igitur foret cecitas quod persona stulta, persona viatrix promitteret se sub pena dampnationis regere totam ecclesiam militantem, et cum nescit se ipsam regere, cum toto suo iuvamine, quantumcunque 10 proxima fuerit sibi ipsi.

Videat igitur fidelis quomodo spiritualiter regit contratas distantes, quibus in persona sua non proficit neque per media, nisi forte Antichristus vocet spoliatores missos in suo nomine, in hoc facere spiritualementem edificationem 15 seducti populi vel profectum.

Et per hoc patet responsio ad argumentum socii ulterius fabricatum: *Videtur, inquit, quod Dominus voluit esse unum capitaliter curatorem, cum dicat stabulario: Curam illius habe, hoc est, generis humani; et dicit: Quod- 20 cunque supererogaveris, reddam tibi, innuens ut videtur in hoc, quod quodcunque ille stabularius ultra illos denarios i. e. duo testamenta, condiderit in legibus ad salutem generis humani, Dominus gracie sibi retribuet.*

Our opponent's
false
interpretation
of the parable
of the good
Samaritan.

Hic debet phariseus fricare suum supercilium et 25 spiritualiter colligere sensus suos. Constat quidem quod non potest esse nisi unus stabularius pro cura totius generis salvandorum; qui quidem stabularius habet duo testamenta tamquam ipsorum conditor, et alii fideles servi debent habere curam specialiter de se ipsis, et 30 extensius de paucis ovibus, dum a primo stabulario habuerint gratiam ad hoc opus; et sic debet phariseus cognoscere quod omnes servi boni et fideles Christo in isto officio fideliter ministrantes sunt unus servus vel unus stabularius, sicut noverunt scripture logicam atten- 35 dentes. Papa autem nec curat se ipsum nec humanum

2. B: *Et ita.* 5. C in marg.: *Meander est avis semper volans circulariter non audens in terra quiescere.* 6. BCDE: *nec in.* 7. B: *ergo.* 9. E in marg.: *Regimen totius ecclesie.* 17. A in marg.: *Ad argumentum.* 18. E in marg.: *Argumentum pro papa.* 19. B in marg.: *Stabularius.* 20, 21. D: *Quidcunque.* 22. E: *quod deest.* 23. A: *tradiderit.* 24. *graciose.* E: *grosse.* 27. F in marg.: *Stabularius unus est congrue curans de salvandis.* 30. CF: *se deest.* 32. C: *habuerunt.* 34. A in marg.: *Unus servus.* 35. E: *noverit.*

genus semivivum a latronibus derelictum, sed potius medicinam Samaritani evacuat et vulnera plura infert, cuius signum est quod nec habet duos denarios nec unum, sed sibi fabricat monetam falsam, cum dimissa lege Domini sibi faciat novas leges, et sic non habet curam semivivi relictī sed mundane extollencie atque pecunie, et ita Antichristus, si frons meretricis sibi facta non fuerit, verecundaretur de ista argucia tam turpiter sibi concludente.

10

Capitulum septimum.

Uterius arguit socius sic: *Frequencia peccatorum in personis paparum vel sui collegii non concludit statum pape superfluere, sicut habundancia scelerum christianismi non arguit propterea christianismum non esse vel non*
 15 *debere esse.*

Our opponent argues the pope's sins do not prove there should be no pope more than the sins of Christians that there should be no christianity.

Hic dicitur quod non oporteret ad tales argucias respondere, nisi quia scitur quod Antichristus vel sui discipuli volunt pompaticè contra filios ecclesie regarrire; logici quidem noverunt ex logica Aristotelis
 20 quomodo sunt quatuor questiones, scilicet *questio si est, questio quid est, questio quia est, et questio propter quid est.* Et ita videtur nobis quoad primam questionem, quod non debeat esse papa.

Et quantum ad arguciam qua ex hoc concluditur
 25 quod non debet esse christianismus, patet quod ista simialis similitudo non habet locum aliquem nisi fuerit in vacuo infinito. Christus enim ordinavit suam sententiam, ut patet ex fide scripture, et ordinavit remedia contra peccata sua, quibus peccavit peccato remediabili citra
 30 peccatum finalis impenitencie. Sed de collegio pape et cardinalium non lego quod Christus ipsos ordinaverit, nisi forte sophista dicat, quod Christus novit bene ipsos esse futuros, et quomodo persequerentur ecclesiam, et sic penam perpetuam ipsorum in tartharis ordinavit, et
 35 sic cum non est possibile ordinare accidens subiecti, nisi de quanto ipsum subiectum fuerit ordinatum, videtur

Christ ordained christianity but not pope or cardinals.

6. E: derelicti; ib. A: excellencie. 7. C: fons. 11. F: in deest.
 11, 12. A: in perfectus. 20. B in marg.: *Questio de re quadruplex.*
 21. A: *est et questio propter quid et questio propter quid.* 25. E: *quia pro quod before non.* 26. EF: *fictitudo.* B in marg.: *similitudo.* 30. E in marg.: *Papa an a Christo ordinatus et videtur.* 32. E: *Christos.*
 34. B in marg.: *Ordinat Deus homines bene vivere.* 34, 35. A: *et sic.*
 36. BG: *de tanto.*

Sometimes God
ordains state
and person
together,
sometimes one
or the other
separately.

quod Deus cunctos tales pseudochristos cum suis complicitibus ordinavit. Sed ista sophistarum instantia impertinenter equivocat, cum loquimur de ordinacione Dei, qua ordinat homines principaliter sic vivere et sibi ministrare ad honorem sui et utilitatem ecclesie sue; 5 et cum Deus non sit auctor peccati vel status superflui, patet quod Deus non auctorizat hunc statum pape vel cardinalium sed condempnat. Habent tamen colorem ypocriticum cuiusdam boni operis, sicut de facto faciunt multa bona opera tamquam dyabolus. Et sic dicitur 10 communiter quod Deus simul quandoque statum ordinat et personam, ut patet de Petro et suo apostolatu, quandoque Deus statum ordinat, non personam, hoc est ut perpetuo sit beata, ut patet de Scarioth, cui Deus dedit apostolatum et permisit ipsum ex peccato finalis 15 impenitencie condempnari et iustissime condempnavit, non autem propter statum quem Deus ordinavit, sed quia fecit peccatum multiplex quod non illi statui pertinebat.

Tercio vero Deus ordinat personam et non statum 20 quem pro tempore persona illa induit, ut pharisei et alii ypocrite ex Deo gracia statum illum ypocriticum derelinquunt, sicut de Paulo legitur et Nicodemo supponitur, ymo multi vocati pape, ut Gregorius, Silvester et alii supponuntur status papales pro tempore 25 assumpsisse et fructuose penituisse finaliter de peccatis consequentibus illos status. Non oportet autem morari circa soluciones formarum in ista materia; nam cum christianismus sit multitudo predestinatorum pro tempore legis gracie, patet quod nulla persona illius populi potest 30 peccare in Spiritum Sanctum, et sic non potest peccare tam graviter sicut oportet quamlibet personam peccare que statum accipit non approbatum a Domino et in illo finaliter perseverat; et ita sicut in statu harlatorum, sunt multi colores quibus secta illa induitur, sic est in 35 novis statibus preter auctoritatem Domini introductis, ut patet de sectis quatuor maledictis. Et ex istis patet deteccio argucie Antichristi, qua sic arguit: Multe per-

2. E: *ordinat*; ib. B: *sentencia instantia*. 3. E in marg.: *Ordinacio Dei multiplex*. 6. E: *sed status*. In marg.: *nec*. 8. *Habent*. ABE: *Ilunc*. 10. B in marg.: *Nota diligenter de bonitate status seu officii et persone in eo bone vel male*. 13. C in marg.: *Nota*. 15. E: *et misit*. 20. F: *Deus deest*. 22. E: *ex fidei*. 29. C in marg.: *Quid sit Christianismus*. E in marg.: *Christianismus quid*. 34. A: *harlatorum*. 35. A: *sicut*. 38. E in marg.: *Multi sunt in illo statu beati, igitur etc*.

sone in isto statu ex fide ecclesie sunt beate, igitur non licet personam aliquam in isto statu ex suo crimine reprobare. Patet instantia de apostolis, qui fuerunt in statu laudabili, et tamen sicut nec infidelis avaricia
 5 Scarioth fuit laudanda nec a fidelibus imitanda, sic nec negacio Petri vel blasfemia Pauli, licet status continue sit laudandus. Et isto modo dicit Augustinus quod status regalis Saulis sit a David rationabiliter venerandus, licet persona Saulis iusto Dei iudicio sit dampnanda. Ideo
 10 considerarent sic arguentes quod nec ex nudo statu sit persona laudanda vel culpanda nec ex persona nuda sit status laudabilis vel culpandus, sed sicut oportet ad finem attendere, laudata persona aliqua vel culpata, sic oportet ad rationem vel auctoritatem scripture attendere,
 15 dum statum aliquem rationabiliter collaudamus.

Et patet quod turpe est sectam Antichristi arguere: Si in isto statu fuerant multi sancti, igitur iste status est laudabilis et a Domino approbatus, vel e contra: Si iste persone sunt rationabiliter increpande, igitur
 20 status quem induunt iste persone est rationabiliter increpandus. Status enim et mores persone notabiliter sunt distincti; ideo discerent discipuli Antichristi cognoscere laudem vel vituperium persone in ecclesia conversantis. Status enim capit laudem suam ex auctoritate expressa
 25 vel tacita Domini approbantis, sicut capit materiam sue increpacionis ex negacione expressa vel tacita auctoritatis Domini approbantis, ut patet de istis sectis quatuor, de quibus non memini me audisse evidenciam quod fuerunt per Dominum introducte. Sed absit hominem adeo in-
 30 sanire quod dampnet quamcunque personam que pro aliquo tempore fuerit in aliqua earundem, quia nescit si illa persona fructuose peniteat, finaliter deserens illam sectam. Persona igitur est finaliter ex titulo predestinationis collaudanda, si in lege Dei usque ad finem vite
 35 sue fideliter perseverat. Et secta vel status est laudandus, si Dominus ipsum expresse vel tacite auctorisat. Et ita dicitur quod christianismus est secta distincta a personis

Instances from
the apostolate.

The goodness
of a state
depends on
God's approval.

6. A: scilicet. 7. C in marg.: Nota. E in marg.: Status laudandus quis vel persona propter statum. 8. A: Saul. 9. A: Saul. 11. CF: vituperanda culpanda; ib. B: ex deest. 13. B in marg.: Laudari vel vituperari non debet persona propter statum. 16. CE: quam turpe; ib. F: scolam Antichristi. 24. E in marg.: Status dignitatem unde cepit. 25. E: tacta. 26. AG: auctoritate. 28. AB: me deest. 29. E: in tantum adeo. 30. A: quacunq. 31. E: in deest. 33. E in marg.: Persona unde laudanda. 35. E in marg.: Status laudandus. 37. A: quod deest.

christianis, in quam incidere non potest calumpnia, sicut videtur multos sanctos sentire quod nullus dampnandus est proprie christianus, quamvis multi nominentur christiani pro tempore pro quo sunt ypocrite. Et in tercio gradu nominantur presciti christiani quodammodo 5 proprie, dum sunt in gracia secundum presentem iusticiam.

Some states both lay and clerical are infected with sins.

Et in ista triplici equivocacione laborant inutiliter multe scole. Et patet consideranti quod sicut in statu laicali sunt multi status particulares culpabiles, sic in 10 statu eciam clericali; nam harloti, aleatores, usurarii, et ioculatores cum eis similibus rationabiliter sunt culpandi, eo quod status ille crimen sapiat. Sic est in sectis quatuor cleri sepius nominatis et ut communiter in talibus sectis culpabilibus est mixtio illicita in Domino non fundata. 15 Aliqui autem status mechanici qui sunt rationabiles in Deo fundantur implicite, et aliqui quos plus appreciatur in Christo fundantur explicite. Et de puritate istorum statuum et condicionibus que debuit ipsos consequi est scolasticis longus sermo. 20

Capitulum octavum.

Our opponent argues that the reasons for not having a pope would do away with all lay rule.

Ulterius arguit socius quod *pari ratione qua pape non debent institui per electionem humanam, per idem nec imperatores nec reges nec aliqui in humanis officiis instituti*. Evidencia ista innuit in assumpto quod status 25 paparum rationabiliter sunt culpandi; nam papa (ut implicatur requiri) eligitur per electionem cardinalium; et hoc videtur esse illicitum propter multa: primo quia nichil agit ultra gradum proprium, sed accio que ultra illum gradum procederet foret principali agenti rationa- 30 biliter tribuenda. Cum igitur status papalis sit in millecuplo pocior quam status cardinalium, sicut dignitas illius persone excedit quodammodo illos infinite, videtur quod ipsi non debent papam eligere.

The cardinals are not qualified to be electors.

1. A: in quem. 2. ABE: quod malus. 3. B: non est. E in marg.: Nullus dampnandus proprie Christianus. 10. B in marg.: Status culpabilis ioculatorum, fistulatorum etc. 13. CDE: in statibus. 15. ABCDEF: non deest; B addit in marg. 18. de puritate. A: depravate. DG: de purate; correxit in marg.; puritate. A: peruritate (?). 22. B: sic socius. 25. A: instituitur. 16. E in marg.: Cardinales papam eligere non possunt. 18. B in marg.: Electio papae a cardinalibus. 32. B: sed dignitas.

Similiter, iuxta dicta superius papa ratione sui nominis quo debet proxime sequi Christum in moribus debet esse humillimus, pauperimus et pacientissimus, cum Christus habuit hec in summo; sed non est viatorum talem eligere
 5 sive cognoscere: ergo cardinalibus non pertinet eligere sibi papam; sicut enim non possunt cognoscere predestinacionem hominis in se ipsis, sic multo evidencius non possunt de papa quem eligerent veram virtutem cognoscere. Quomodo rogo cognoscerent illi qui nesciunt
 10 si homo sit in gracia etiam secundum presentem iusticiam, si habet virtutem perseverancie, vel breviter virtutem aliquam nominandam?

They cannot judge whether the pope is predestinate.

Similiter, apostoli post missionem Spiritus Sancti non audebant Mathiam loco Jude eligere, ut patet Act. I.
 15 Cum igitur secundum adversarios papa debet in virtutibus Mathiam precellere, qua fronte eligerent cardinales prelatum huiusmodi tam frontose, cum nec habent consideracionem ad virtutes pape vel gratiam, sed ad favorem mundanum, lucrum seculi vel acceptionem
 20 aliquam huiusmodi personalem. Et certum est quod non sunt regulariter pleni Spiritu Sancto, sicut fuerunt apostoli in eleccione Mathie, ideo videtur per se notum fidelibus, quod cum Deus non concedit illis licenciam taliter eligendi, quia tunc concederet illis facere ultra
 25 suam noticiam sine prudencia; quod non potest etiam Deo Manicheorum competere.

Their motives in electing are commonly worldly.

Similiter, secundum Chrisostomum Opere Imperfecto Omelia LIII: *Illi sacerdotes qui perficiunt ministerium suum ut debent sunt ordinati a Deo, et sacerdotes qui*
 30 *semper in ministerio isto deficiunt sunt ordinati ab hominibus, non a Deo.* Et quantum ad Deum non sunt sacerdotes, igitur multo evidencius foret hoc verum de papa. Cum igitur sit quasi notum fidelibus quod non Deus sed peccabiles homines cardinales eligunt hunc in
 35 papam, videtur quod non in isto officio constituitur quoad Deum. Quomodo rogo cognoscerent pii cardinales quod ista persona sit melior apud divinum iudicium ad

1. C: superius in cap. 2º. 5. CDF: igitur. 15. B: adversos.
 23. E: concedat. 28. A: Omelia CXIII. C in marg.: Nota pulcrum.
 29. E in marg.: Sacerdos a Deo ordinatus quis. F in marg.: De ordine sacerdotum. 33. A: Cum ergo; ib. A: quasi deest. 36. rogo.
 A: ergo.

27. St. Chrysostomi Opus Imp. in Matth. Hom. I. III, tom. VI (ed. Migne) 935.

Election does
not prove that
he is God's
chief vicar.

totam ecclesiam regulandum? Et nisi illud cognoscerent, foret in eis nimis presumpta stulticia ad electionem huiusmodi procedendo. Cum igitur non valet illorum electio nisi de quanto subordinata fuerit electioni divine, videtur quod electio facit modicam evidenciam vel nullam⁵ quod iste sit summus Christi vicarius vel pater beatissimus. Ideo potest dici utrique parti illud Isaie III, 12: *Popule meus qui te beatum dicunt illi te decipiunt*. Cum igitur cardinales non faciunt se ipsos beatos sed dampnabiles blasfemos taliter eligendo, quomodo faciunt papam esse¹⁰ patrem beatissimum? Tota autem ista sententia est plena blasfema stulticia, sicut patet sedule perscrutanti.

The elections of
Urban and
Clement both
void.

Et patet ex isto quod qui voluerit improbare primam electionem cardinalium eligendo Urbanum in papam et iustificare secundam electionem Clementis super radice¹⁵ nimis putrida est fundatus. Nec valet prima electio nec secunda sed quemcunque Deus elegerit plus prodesse sue ecclesie conformiter legi sue, hic est Dei vicarius, et de quanto plus ecclesie militanti profecerit virtuose, de tanto est verius Christi vicarius, quomodocunque²⁰ cardinales erraverint. Absit quidem fidelem concedere quod electio ista sit laudabilis a Domino approbata, in qua cardinales propter timorem servilem *ubi non erat timor*, mentiti sunt papam priorem ypocritice approbantes ad electionem alterius processerunt. Ideo nichil²⁵ ad papam cardinalium electio, sicut in ludo estivo faciunt ludentes, eligentes papam, cesarem sive regem. Et non dubium quin communiter alieni sunt cardinales ut virtus sue electionis papam constituat sicut sunt electiones iocancium ut virtus sue electionis cesarem³⁰ constituat sive regem, quia a probabili multi istorum cardinalium sunt dyaboli incarnati. Unde igitur eis auctoritas ut eorum verba mendacia omniqualque viciosa habeant tantum robur. Sic enim per talia verba ficta illudi possent homines, credendo quod illi potentes, in³⁵ seculo mortui, quos cardinales deluserant, in deos per eorum suffragium sint translati; ideo oportet in talibus

1. E: *regulandam*. 3. E in marg.: *Electio que bona*. 5. E: *nulla*.
10. E: *esse* deest. 13. *voluerit*. Codd.: *volunt*. 15. E: *secundum*.
18. A: *rei vicarius*. 19. E: *proficeret*. 26. AB: *estimo*. 27. Codd.:
non faciunt. 30. *ut*. A: *sicut*. 32. B: *Unde ergo omnis*. 33. BE:
et omniqualque. 36. B: *quod cardinales*.

fictionibus dyaboli querere fundamentum, et dum non fuerit fundatum in petra Christo, tunc illud debet abici ut fantasma patris mendacii.

Capitulum nonum.

5 Per hec patet responsio ad obiectus socii, quando dicit: *Qua, inquit, ratione pape non debent generaliter succedere per electionem humanam, a pari nec reges, imperatores aut alii domini seculares; et cum successus regum per electionem sit multo rationabilior quam successus per*
 10 *hereditatem, a probabili sequitur quod qua ratione expediret papatum tolli propter pericula que evenirent ex electione humana, eadem ratione et expediret regaliā tolli propter consimilia pericula que verisimiliter evenirent.*

Our opponent says that election of secular rulers involves more dangers than that of popes.

Et confirmatur: nam verisimile esset quod aliquis sciolus
 15 *propter compassionem populi assumeret ex electione hominum universali statum tam onerosum, sicut contigit de beato Gregorio, sed hoc nullo modo videtur evidens de regibus, ymo de minimis dominis, cum a probabili nullus superstes appeteret aspirare ad dominium seculare pure*
 20 *propter Deum.* Supposita hac rectificatione argumentorum socii per locum a similitudine simiali, videtur quod ad materiam eorum veritas sit dicenda. Non enim habet evidenciam ista similitudo nisi nomen et officium pape et cardinalium sit fundabile in scriptura, sicut nomen
 25 et officium cesarum, regum, ducum et secularium dominorum; sed cum istud deficit Antichristo, patet quod sibi deficit locus a similitudine simiali.

The office of pope and cardinals are not approved by Scripture as are the offices of lay rulers.

Ad materiam tamen dicitur concedendo in talibus electionibus humanis est periculum regiminis popularis,
 30 ideo in statu innocencie non fuisset talis electio et in principio religionis christiane fiebat electio pure per Christum impeccabilem, cum simul fuit Deus et homo, et cum ad prenotandum electionis periculum secundum ordinationem eternam elegit Scarioth, cuius electio licet

2. ABC: fuerit deest. 3. mendacii. E sequitur: *Por dye psano (= sero scriptum).* 5. ABCE: *Post hec;* ib. A: *obiecta;* ib. A: *quin dicit.* B: *qua dicit.* 9. A: *multa.* 10. 11. A: *expedit.* 11. B: *papam.* 12. A: *regalia.* 14. A: *non verisimiliter.* 15. E: *assumeret electionem.* 16. AE: *contingit.* 19. B: *appetere.* F: *oporteret aspirare;* ib. B: *pure* deest. 20. B in marg.: *Responsio.* E in marg.: *Respondetur.* 21. A: *simili.* 22. E in marg.: *Pape nomen non est in scriptura ut regis.* 28. E: *tamen dicendo in.* 29. E in marg.: *Electio.* 30. DF: *cum fuisset.* 33. D: *pronosticandum.*

Three rightful
ways of election

by Christ
himself,

by the apostles
inspired
by the Holy
Spirit,

by the flock to
whom the priest
ministers.

There are
mistakes in
electing lay
rulers but
worse in the
elections of
popes and
prelates.

profuit multis modis, sibi tamen non profuit ad beatitudinem consequendam. Unde quidam considerantes profundius in ista materia dicunt quod fiebat electio laudabilis tribus modis: primo modo quo Deus et homo elegit sibi apostolos; et ad istum modum cum sit electionis principium est quelibet electio laudabilis reducenda; cum enim Christus sit verus Deus, patet quod nulla electio humana valet nisi de quanto electione divina fuerit confirmata, patet ex fide qua creditur nichil esse laudabile nisi fuerit Deo placens. Et post istam electionem Christi successit alia electio apostolorum eligentium episcopos et alios socios ad fideliter ecclesie ministrandum; et non dubium quin ista electio, dum fuit laudabilis, fuit inspiratione Spiritus Sancti regulata. Apostoli tamen in electionibus arduis sicut fuit electio Mathei loco Jude electionem Domino finaliter comittebant, ut patet Act. I.

Tercio vero modo fiebat laudabilis electio per populum cui presbiter ministraret. Et isto modo fiebat prudenter et condicionaliter a populo regulando, sed oporteret quod sacerdote debite faciente ministerium in sciencia sui officii foret litera episcopium suum testans. Et confirmationi istius sentencie videtur Christum attendere Joh. X, 38 quando dicit: *Si michi non vultis credere, operibus credite.* Et isto modo narratur Nicolaum, Martinum et Briccium cum multis similibus electos fuisse a populo; et iste modus eligendi dicitur perdurasse, quousque Antichristus propter fastum et lucrum ad quamlibet talem electionem pinguem per artem dyaboli aspiravit. Stantibus igitur fidelibus in ista electione cleri tertia fugere debent prudenter electionis pericula nunquam admittentes electionem humanam aliquam nisi quando Deus a probabili ad hoc movet.

Concedo igitur quod in electione principum et secularium dominorum ac officiariorum secundum ritus seculi est sepe error notabilis, non tamen tantus quantus est in electione papali vel cuiuscunque magni prelati sibi subditi, quia officium suum dicitur esse ad regendum

2. D in marg.: *Electio tribus modis fiebat laudabilis.* E in marg.: *Electio tripliciter laudabilis.* 15. F: *electionibus ardua.* 16. G: *Act. II.* 19, 20. AC: *sed videlicet quod sacerdote.* B: *sed oportet quod videlicet sacerdote.* D: *s. v. q. a sacerdote.* F: *sed ut patet a sacerdote.* 21. F: *episcopum;* ib. *testans.* A: *servans.* 21, 22. A: *Confirmacionis.* 25. E: *electiones.* 26. A: *isto.* 27. A: *faustum.* 29. B: *ergo.* 30. E in marg.: *Tria;* ib. *prudenter.* DG: *diligenter.* 33. B: *ergo.*

7. Cf. De Potestate Pape p. 63—72.

spiritus sibi subditos conformiter legi Dei; et tamen sepe
 evenit quod prelatus talis nesciat legem Dei etiam
 regendo se ipsum; quomodo spiritualiter regeret tantam
 multitudinem animarum? Unde usurpacio istius regiminis
 5 assistente superbia atque cupidine ex luciferino regimine
 est suspecta, et specialiter dum prelatus capit in peri-
 culum sue anime quod reget subiectum sibi populum
 secundum viam ad patriam. De presumptione autem istius
 regiminis non lego in Christo vel suis apostolis nec
 10 scio esse fundabile ratione. Satis est igitur quod sciens
 legem Dei subducta superbia atque cupidine faciat quod
 sibi Deus donaverat, proficiendo spiritualiter populo
 pure secundum legem Domini regulando. De electionibus
 autem secularium dignitatum dictum diffuse est alibi
 15 quod nec electio nec hereditas ipsos iustificat, sed gracia
 Dei, electi iusticia comitante; et in hoc consistit istorum
 potentatum iusticia, quod seculari potestate defendant
 fideliter legem Christi et cum in isto tam signanter
 deficiunt, non mirum si hodie istud brachium adeo
 20 perturbetur. Nam Deum ex fide oportet esse dominum
 capitalem, qui cum attendit ad istud servitium non
 mirum si ipso deficiente per tempus et tempora Deus
 rationabiliter irascatur.

Et patet ad confirmationem narratam de Gregorio
 25 quomodo contingit sanctos colare illud quod est per-
 feccionis huiusmodi dignitatum, et illud pro utilitate
 plebis prosequi, et dimittere illud quod est superbie sive
 lucri. Concedo autem quod hoc foret valde meritorium,
 atque laudabile, si quis est iste, et laudabimus eum;
 30 opus autem supereminens foret virtuosum in dignitate
 huiusmodi constitutum secularitatem illius dignitatis
 destruere. Sed constat quod haberet multos adversarios
 contententes et electus post eum indueret personam
 Roboam, dicens quod antecessor suus nescivit populum ut
 35 tali prelato pertinet regulare, et sic rediret ad superbiam
 priorem dyaboli, ut patet de cesaribus, regibus atque papis.

Et ulterius quando assumitur, quod multi reges vel
 seculares Domini assumunt istud dominium pure aut

Example of
 St. Gregory.

3. *regeret*. DG: *regit*. 6. A: *ac specialiter*. 8. AB: *Descrizione*.
 C: *De prescripcione*. 13. G: *legem Dei*. 14. B: *diffu. e.* 15. E in
 marg.: *Electio secularium*. 16. D: *constituit*. 17. D in marg.: *Iusticia*
secularium. 25. BCE: *collare*. DG: *celare*; ib. E: *istud*. 26. E: *istud*.
 37. ADE: *nulli*. 38. A: *assument*.

principaliter propter Deum, laudo ipsos in hoc quod exequentur iusticiam, non in isto quod causa magna istius infidelitatis stat in isto, quod quatuor secte deficiunt in hoc seculares dominos fideliter informando. Finis autem propter quem Deus dat ipsis suum dominium vel potestatem portandi gladium est ut coactive compellant populum eis subditum ad legem Domini observandum. Et istud predicarent sacerdotes crebrius brachio seculari.

Capitulum decimum.

10

Our opponent argues that without a pope there would be continual controversies and discords.

Uterius arguit socius pro statu papali: *Si, inquit, non esset aliquis papa, tunc in articulis preter fidem, quilibet alteri dissentiret, cum iste diceret sic debere fieri, alter autem e contra; et sic non verisimile de unione ecclesie inter clericos, sed potius de discordia et omnino inter ipsos et laycos.* Hic patet quod evidencia ista militat directe ad partem contrariam, cum omnem veram concordiam militantis ecclesie oportet esse in Christo domino stabilitam; hoc autem papa impedit, cum ex uno latere innuit se esse Christo maiorem et ex alio latere spoliat populum qui sibi parere noluerit, tam de temporalibus mobilibus quam de dominio seculari.

Et quantum ad dissensiones ortas de ambiguis citra fidem, admitto hoc esse possibile ad sensum catholicum. Et tunc dico quod sicut apostoli et fideles sacerdotes Domini strenue in hoc regularunt ecclesiam antequam pape officium fuerit introductum, sic facerent cum Dei adiutorio, isto merdoso officio desinente, quia papa et sui complices habent parvam aut nullam noticiam in istis articulis iudicandis.

30

Unde quidam probabiliter asserunt, quod ambo pape et omnes cardinales sui nesciunt istum articulum fidei ecclesiam sanctam catholicam, cum isti maniaci sint adeo

5. E in marg.: *Potestas secularis quare.* 6. A: *quod coactive.* 8. AE: *observandam.* 9. B in marg.: *Argumentum pro papa.* 13. A: *dissentiret.* C: *dissentirent;* ib. A: *dicetur.* G: *dicet.* 14. A: *si non.* B: *sic non esset.* 22. A: *nobilibus.* 23. E: *dissensiones.* 26. A: *strenue* deest. 27. A: *fuerit* deest. 28. A: *merdoso;* ib. B: *deficiente.* 32. B: *omnes* deest; ib. D: *nesciunt* twice. 33. A: *isti nominati;* ib. B: *sunt.*

31. Quidam, i. e. Wyclif.

philocapti, quod credunt se esse capita sancte matris
 ecclesie, vel aliter ipsius ecclesie principales; et tamen
 constat ex fide quod nisi sequantur Christum in humilitate,
 pauperie et rationabili paciencia, non sunt nisi abiecti in
 5 sancta matre ecclesia, sed ministri principales dyaboli
 titulum ad tartarum quasi hereditarie possidentes. Illi igitur
 qui sic ignorant articulos fidei, dum cogitatio eorum
 occupata fuerit circa mundum, forent nimis indispositi ad
 articulos fidei vel causam aliquam concernentem veram
 10 concordiam decidendum, specialiter cum nescit fundare
 legem propriam sive statum. Ille igitur qui nescit quidi-
 tatem sacramenti concordie sed multis annis in scriptis
 epistolarum suarum ut hereticus laboravit, est nimis
 indispositus ad veram concordiam in ecclesia faciendum,
 15 quia aliter unus papa cum suo adversario concordaret;
 quod faciliter posset contingere si uterque eorum veram
 humilitatem aut aliam virtutem indueret; sed cum uterque
 tantum sit acaris, plus amans pompam seculi et mundanam
 extollenciam quam caritatem que Deus est, non mirum
 20 est quod non concordant fideles, cum sepe concordare
 nesciunt cum se ipsis. Fidelis autem sacerdos scit prudenter
 proposito articulo cogitare que pars sonat in caritatem aut
 concordiam et ad partem illam consulere. Sed pape satrape
 et mundani iudices considerant principaliter que pars
 25 sapiat eis lucrum et pro illa diffiniunt, licet fuerit contra
 Deum. Sacerdotes autem fideles, habentes partes tante
 contrarias quod nolunt secundum legem Christi esse
 consentanee rationi, orant pro ipsis et hortantur
 communiter et incessanter, narrando pericula et com-
 30 moda que ex discordia et concordia sequerentur, et non
 procedunt ad excommunicationem vel censuras alias,
 sicut nec Christus nec sic apostoli docuerunt, et ita
 nolentibus partibus finaliter consentire, faciendo plene
 quod eis attinet, comittunt causam in manus summi
 35 iudicis. Nec dubium quin istud foret medium efficacius
 ad faciendum concordiam quam censure pompaticæ, quas
 hodie seminat Antichristus. In cuius rei confirmacionem,

The pope and
 cardinals are
 not qualified to
 decide articles
 of faith.

If they were
 they would have
 put an end to
 the schism.

Their
 judgements are
 corrupt; given
 for gain.

4. AE: *vel abiecti*; E correxit: *nisi*. 4—5. B: *non — principales*
 deest. 6. B: *tartarum sunt*; ib. B: *ergo*. 7. A: *fidei* deest. 11. B:
ergo. 15. F: *concordiam*. 18. B: *tantum* deest; ib. B in marg.:
acaris i. e. sine caritate. 19. A: *excellenciam*. 20. BCDE: *est* deest;
 ib. A: *non* deest; ib. ABCE: *sese*. 23. D: *concordanciam*. 24. D:
iudices deest. 25. A: *sapit*. 26. E in marg.: *Sacerdotes pauperes*
melius indicant de concordia quam pape et cardinales; ib. A: *partes* deest.
 36. E: *censuere*.

plures hereses et scismata creverunt in militante ecclesia a tempore quo sic floruit talis papa quam ab origine mundi florebat potestate dyaboli non inventa, et nomen christianismi probabiliter decrescet in processu temporis ad non quantum, cum non solum Saraceni, Greci et Judei⁵ a legibus Antichristi recesserant, sed facta divisione inter papas vix duos invenies cum altero eorum fideliter concordantes; cum igitur oportet Christum finaliter facere veram concordiam, patet quod instructo populo generaliter ad observandum legem suam, ipse Christus¹⁰ supernaturaliter concordaret.

Till the quarrel
between the
popes is settled
there will be
no peace.

Unde prenosticat quidam sciolus quod nunquam habundabit concordia in contrata nostra occidua, antequam discordia inter papas reducto populo ad legem Domini funditus sit destructa; et sic foret unio tam¹⁵ inter clericos, quam inter laycos, et altrinsecus in se ipsos, quia clerici sequentes unanimiter Christum in humilitate, et pauperie non spoliarent laycos sicut modo, sed darent sollicitudinem ad humiliter predicandum legem Domini in pace atque concordia, gloriam vel lucrum proprium²⁰ non querentes; et cum bona temporalia sint quasi os militantibus tamquam canibus proiectum, non mirum si ista incitante superbia causant dissensionem, dum fuerint tam inequaliter et legi Dei discorditer distribute. Ideo ut predictus sciolus audacter prenosticat, numquam²⁵ redibit pax atque concordia in patrias, antequam legis Christi observancia redierit sicut olim. Uno enim contendente cum alio et contradicente per excitationem regis superbie, lex Christi, sua gracia et eius fidelis populus compelleret partes ad invicem concordare. Et³⁰ patet in parte solucio ad argumenta socii, que videtur facere propter stabiliendam tamquam catholicam partem pape.

Capitulum undecimum.

Secundo principaliter arguit socius contra veritatem³⁵ quam concipit me dixisse, scilicet quod clerus Christi non debet civiliter dominari: *Licet*, inquit, *clericis habere*

1. A: *scismate*. 2. E in marg.: *Papa admisso multa mala fiunt*.
6. B: *Antichristi deest*; rasura in cod. 12. C in marg.: *Prophetacio*,
prophecia. 14. E in marg.: *Papatu destructo concordia cicuius esset in*
populo. 16. AE: *quum laicos*. 21. E in marg.: *Quid causat dissensionem*
in christianitate. 24. A: *fuerit*. 26. *patrias*. A: *pueros*. 34. B: *Ar-*
gumenta pro dominari. 35. E: *Ulterius arguit socius*. 36. E: *concepit*.

deambulatoria et ortos pro caulibus sicut licuit heremitis, contrarium enim huius nullus pius diceret; sic igitur licet tantum habere, scilicet terram que deserviat eis pro magis necessariis ut puta pro pane et potu aliisque necessariis.

5 Hic dictum est cum declaratione quod nulli de clero Christi debent civiliter dominari; et quia hoc adverbium *civiliter*, licet fuerit famosum apud Aristotelem et apud Ardmacanum, quia tamen videtur extraneum a scriptura, et hoc adverbium *seculariter* plus propinquum: ideo modo
10 dicunt catholici quod nullus clericus debet seculariter dominari. Et in eius confirmationem dicit Apostolus II. Thi. II, 4: *Nemo militans Deo implicat se negociis secularibus*. Vocantur autem negocia secularia negocia que ad finem status huius seculi primo et principaliter sunt
15 intenta. Sicut negociatores mundani laborant solícite pro bonis temporalibus acquirendis, et quia activam vitam viventes possunt directo fine ad beatitudinem circa secularia laborare, ideo addit Apostolus prudenter hoc verbum, quod *nemo militans Deo implicat se negociis*
20 *secularibus*, ac si intenderet illum hominem se negociis secularibus implicare, qui propter negocia secularia, circa que est sollicitus, postponit intencionem vel sollicitudinem Dei atque celestium, quod est omnino illicitum cuilibet statui viatoris, cum Petrus precipit I. Petri V, 7:
25 *Omnem sollicitudinem vestram in ipsum proicientes*. Unde quantumcunque seculariter activi vivant, debent sic vivere gracia honoris Dei et sue beatitudinis acquirende, et tunc patet propositio Apostoli ex fide. Unde quia clerici debent esse in vita a laicis separati, ideo propter periculum non debent seculariter dominari, quia vix aut
30 numquam quis dominatur seculariter, nisi fuerit negociis secularibus implicatus. Sicut igitur Christus et apostoli vixerunt parce de elemosinis, quas seculares eis pro suo ministerio tribuebant, sic vixerunt clerici in ecclesia
35 primitiva, et post propter certitudinem habendam (non dico sine peccato) fuerunt oblaciones et decime clericis limitate. Sed in tercio signo, in quo magi defecerant, dotata fuit ecclesia, ac si contra ordinacionem Dei

No priest
should exercise
worldly rule,

which will
entangle him
in the affairs
of this life.

Example of the
primitive
church.

1. F: ortos pro civilibus. 2. Codd.: si igitur. 5. E in marg.: Civiliter dominari. 8. A: Ardmacanum. 9. E in marg.: Negocia secularia. 11. C in marg.: Nota. 13. C in marg.: Negocia secularia. B in marg.: Negocia secularia quid sunt. 14. A: sunt deest. 19. A: adverbium. 28. E in marg.: Quare non est clericis seculariter dominandum. 34. A: sicut vixerunt. E in marg.: Christus de elemosinis vixit. F in marg.: Clerici non debent seculariter dominari. 37. magi. See pag. 293, line 9. De Civili Dominio III, 208, 217.

Opponent
argues that
priests may
possess what is
needful and we
cannot draw
any line of
necessity.

We answer
that the law of
Christ enjoins
poverty.

How priests and
friars have
fallen away.

clerici sui debeant summe seculariter dominari; et super isto peccato non quiescit Deus, antequam fuerit vindictatus. Primum igitur argumentum socii stat in isto, quod licet clericis aliquantum habere de temporalibus, ut patuit de heremitis et monachis et patet de fratribus isto die, et non est ratio diversitatis signanda in sibi necessariis, igitur possunt plene quantum ad victum et tegumentum suum pertinet dominari, et cum possunt in numero et domibus quantumlibet augmentari, videtur quod possunt super totum seculum dominari. 10

Hic dictum est quod lex Christi debet in sua forma et substantia observari, quia aliter clerici possent a manibus secularium totum mundum conquerere. Ideo quoad substantiam possessionis temporalium debuit notare regulam Apostoli I. Thi. VI, 7—10: *Radix omnium malorum cupiditas. Nichil intulimus in hunc mundum, haud dubium nec aliquid inde auferre possumus. Habentes igitur alimenta et quibus tegamur hiis contenti simus.* Et sic generaliter ex lege Dei observari debet honesta pauperies clericorum. 20

Sed quoad formam observacionis huius paupertatis evangelice patet quod fuit in processu temporis bipartita. Primo enim veri apostolici fuerunt ex doctrina domini nec circa alimentum nec tegumentum solliciti, iuxta illud Luc. IX, 4: *In quamcunque domum intraveritis ibi manete et inde non exeatis.* Et sequitur capitulo X, 5, 7: *In eadem autem domo manete, edentes et bibentes que apud illos sunt, dignus est enim operarius mercede sua.* Ista autem regula evangelica a clericis et fratribus est per-versa, cum habent domos proprias, numerum et temporalia sumptuosa; nec circueuntes per patrias manent in una domo post predicacionem, sed aptando sermones suos ad istud domos circueunt mendicando a quantumcunque pauperibus hostiatim. Et certum est quod omnia ista repugnant doctrine evangelice et regule Jesu Christi. 35

3. A: ergo. B in marg.: *Aa argumentum.* E in marg.: *Primum respondetur.* 4. E: *aliquantulum.* 7. B: ergo. 9. B: *in innumero.* 12. D: *substantia Domini;* ib. DF: *clerici deest;* ib. A: *possunt.* E in marg.: *Elemosine clericis non sine peccato limitantur.* 15. E in marg.: *Forma evangelice paupertatis tripartita.* 19. E: *debet* twice; ib. E: *honeste observari;* ib. A: *paupertas.* 20. B in marg.: *Paupertatis evangelice observacio duplex.* 23. B: *enim sunt veri apostolici;* ib. A: *viri;* ib. E: *Apostoli.* 24. DF: *circa tegumentum.* 28. E: *mercenarius.* 29. B: *in clericis.* 31. A: *nec deest;* ib. B: *circumeuntes.* 33. B: *circumeunt.* 34. *hostiatim.* Cf. Pol. Works p. 188.

Secunda autem forma observandi paupertatem evangelicam licet imperfeccione stat in isto, quod sacerdotes habeant alimenta et tegumenta de populo cui ministrant, regula apostoli observata; et istius sunt plures sophisticationes per diabolum introducte, ut unus rector habet copiam decimarum et oblacionum, in quibus nimis seculariter dominetur, eciam licet non resideat ministrans populo quem sic spoliat.

The minister may be maintained by his flock, but this is apt to cause abuses.

De tercio autem gradu in quo magi Pharaonis defecerant recipiendo secularia dominia atque dotaciones, omnes secte cleri quatuor sunt elapse, ut papa, cardinales, episcopi, prebendarii, rectores et alii clerici seculariter dominantur, et dimisso cleri officio circa mundum sunt solliciti; et hoc est quod concipio Christum clericis prohibere. Et patet in parte lapsus cleri propter cupidinem quomodo parva declinacio a lege Domini potest ipsum ducere in maiorem. Nec est intencionis mee excusare fratres, canonicos, monachos, clerum cesareum a lapsu ab hac evangelica paupertate, sed omnes secundum plus vel minus a regula apostolica sunt hic lapsi. Fratres enim habent quidam dominia domuum, et quidam abusum in preciosis domibus in quibus sophisticant papam in solum et solidum dominari. Et sic per tales sophisticationes dyaboli inproportionabilis numerus cleri crevit quia sicut aliqui fabulantur est de clero quoad istud seculare dominium, sicut fuit de vulpe que in aura frigida voluit hospitari; que primo ex auge licencia pedem unum imposuit et post secundum totum corpus in processu temporis introivit et sic aucam callide suffocavit. Sic, inquiunt, est de cleri dominio quoad brachium seculare. Et totum hoc figuratum est Matth. IV in persona dyaboli promittentis Christo omnia regna domini, si cadens ipsum adoraverit. Et ita non video quin heremite, anachorite et alii inclusi habentes eciam domicilia propria secundum aliquid peccaverunt, et illi qui plus crescunt in dominio magis peccant, ut patet de fratribus habentibus domos reddituum sibi annexas, de canonicis, monachis et clericis secularibus, qui largis prediis sunt dotati; ipsi enim manifeste impugnant conversacionem

Still worse is the system of lordships and endowments.

Prevalent abuses.

Excessive number of clergy. (Fable of fox and goose.)

All classes of the clergy are tainted and the highest worst.

3. E: et tegumenta deest. 7. B: ministrando. 13. B: dominentur.
17. A: me. 19. E: regula paupertate. 20. B: delapsu (sic). F: elapsu.
21. A: dominia dominium. 24. A: inproportionalis. 25. E in marg.:
Clericus ditandus vulpi comparatur. 26. ACDE: qui. 27. ACDE:
qui. 32. D: promittens; 1b. BCD: domini. 33. B in marg.: Nota.
38. AEG: pretendis.

et regulam Jesu Christi. Et patet quoad formam argumenti quod idem est ac si Antichristus clero sic argueret, licet clericis minus peccare regulam Christi aliququaliter infringendo: igitur licet eis magis peccare lacius dominando. Clerici enim debent de parcis elemosinis subductis dominiis contentari. Et patet ex isto quod curati vel rectores non sunt omnino ab isto crimine alieni, nec impugno istam conclusionem, quod tunc omnes hee nove secte quatuor sepedicte deperirent, quia deficiente prima secta de clero cesareo que est basis aliis facile foret aliis deperire.

Capitulum duodecimum.

Opponent
pleads the
intention of the
giver.

Secundo assumit socius, quod *de intencione dotancium clerum Christi est dare eis seculare dominium, quomodo-
cunque ipsum poterunt possidere; cum igitur clerici poterunt
possidere ipsum seculariter, videtur quod de intencione
dotancium est quod clerici seculariter dominantur.* 15

No dealing with
property is
right unless
sanctioned by
the chief lord,
God.

Hic dictum est diffuse alibi, quod oportet quemcunque dominum mundanum attendere quomodo Deus est dominus dominorum, et quitquid iste dominus capitalis non approbat nichil valet; ideo stultum videtur concipere quomodo stulti seculares domini aut qua intencione conferunt vocatas elemosinas, sed quomodo secundum Dei iusticiam debet esse; ideo nisi data fuerit licencia a capitali domino de ista dotacione ecclesie tam in materia quam in forma, certum est quod tota donacio sonat ad iniusticiam et peccatum. 20 25

Constat autem quod Christus suspendit sollicitudinem temporalium a clero suo. Et quantum ad substantiam voluit clerum suum de parcis elemosinis mundalium contentari; et ita seculare dominium includit possessionem secularem et implicat laborem vel sollicitudinem mundanam, que non debet clero competere, et clero stante in suis limitibus quoad temporalia tam in materia quam in forma, potest habere temporalia evangelice temperate. Summum autem gradum perfeccionis habicionis temporalium docuit Christus in sua conversacione, et post 30 35

1. A: *quod ad*. E: *hoc ad*. 2. E in marg.: *Argumentum Antichristi*.
5. A: *paucis*. 9. Codd.: *deperirent* deest; *solum* F addit supra lineam.
10. A: *papa secta*. 13. B in marg.: *Possessionis probacio*. 15. B:
ergo; 16. A: *poterint*. E: *poterant*. 24. ABCE: *docta*. 30. E:
mundanis. 31. E in marg.: *Quid includit seculare dominium*. 36. E in
marg.: *Habicio temporalium a Christo exemplata*. 37. F: *post* deest.

ipsum sui apostoli temporalia satis evangelice possiderunt. Ipsi autem post missionem Spiritus Sancti non habuerunt laborem aut occupationem circa temporalia ut suppono; et ita licet parvipendatur ista materia, 5 creditur tamen esse causa precipua tocius perturbacionis ecclesie militantis; ad quod valet consideracio quantum occupant de temporali dominio secte quatuor sepedicte. Secundo partito toto illo dominio inter prudentes seculares dominos qui sapienter defendunt et viriliter 10 legem Christi et tercio notata tota ypocritica iniuria que fit occasione huius dotacionis dyabolice potest studiosus percipere quomodo ista dotacio est magna causa perturbacionis ecclesie; et hoc notat quidam postillans super evangelium Matth. XI, 6, quando Christus 15 dicit duobus Johannis discipulis tamquam miraculum septimum et maximum, *beatus est, inquit, qui non fuerit scandalizatus in me*. Nam notata Christi pauperie quam efficaciter illam docuit primo in opere, secundo in sermone, et tercio in discipulorum imitatione, patet quod 20 Christus voluit illam pauperiem a clero suo specialiter observari; et cum clerus ille tam expresse confundit Christi ordinanciam quoad istam pauperiem, patet quod de clero sunt pauci, qui non sunt scandalizati in domino Jesu Christo. Si vis igitur esse securus ab isto scandalo, 25 vive vitam pauperem ad imitationem Christi et suorum apostolorum; et ista pauperies sicut privaciones alie est faciliter cognoscenda; tota quidem difficultas consistit in declinacione voluntatis a secularibus desideriis. Et illa sunt que docet Apostolus in epist. ad Titum II, 12 christianos 30 singulos abnegare hec striccius, cum debet esse exemplar aliis quomodo debeant conversari. Unde dicit quidam postillans satis fideliter, quodulare dominium est dominium secundum quod activus dicitur seculariter dominari, et ipsum est medium inter secularem tyranidem 35 et clericale dominium usurpatum, quia certum est, quod

Mischievous
effect of
endowment.

What secular
dominion
should be.

1. D: *ipsum sequentes*. 6. ACEF: *ad quos*. B in marg.: *Valet*. E in marg.: *Perturbacio ecclesie unde surgit*. 8. DF: *toto deest*. 11. A: *sit*. 14. E in marg.: *Pauperies Christi*. 21. D: *observare*. 22. E: *quoad Christi pauperiem*. 24. A: *ergo*. B: *deest*. E in marg.: *In Christo scandalisuntur*. 25. A: *pauperiem*. 29. A: *in epistola deest*. 31. B in marg.: *Dominium duplexulare et evangelicum*. C in marg.: *Seculare dominium*. D in marg.: *Dominiumulare quid sit*. 35. E: *quod deest*.

14. Cf. Sermon. I, 48. 33. Cf. De Civili Dominio I, 126. Cf. Sermon. I, 48.

utrumque istorum extremorum deficit a vero dominio seculari.

What
evangelical
dominion is.

Dominium autem evangelicum vocatur ab illo fidei dominium secundum quod contemplativus dicitur evangelice dominari; ille autem dicitur de parvis alimentis et tegumentis, subducto eorum labore et sollicitudine contentari. Et consistit istud dominium inter duo vicia condemnanda, unum est pretensum dominium ypocrite in secularibus habundantis, secundum est status ypocrite mendicantis sic Christi pauperiem simulantis; et sic hec quatuor vicia contraria duabus virtutibus que militantem ecclesiam regularent confundunt prosperitatem ecclesie, quia certum est quod militantes necessitantur hic ad bona fortune attendere; et cum contra ordinacionem Dei ad clerum cesareum rapiuntur, necesse est quod circa residuum temporalium contendatur.

Et eodem modo contingit sophisticacio in isto sophismate, quod licet clero habereulare dominium materialiter et non formaliter; bonum quidem verbum est, et potest sane intelligi; potest tamen faciliter dare occasionem clero cesareo ad limites pauperie Domini excedendum. Ideo ut numerus cleri sit proporcionatus brachio seculari, bonum est quod caveat a materiali dominio seculari, et recipiat titulo elemosine a seculari brachio quantum est necessarium pro suo officio; et sic tam in clericis quam laicis est forma habendi precipue attendenda; et sic domini seculares dotantes sicut et clerici abutentes ex participio eiusdem criminis sunt culpandi.

Opponent says
this would make
it wrong to
provide for
leprous or
disabled
priests.

Uterius arguit socius, quod non liceret congregacioni leprosorū, claudorū vel cecorū in suis extremis diebus habere huiusmodi dominia, ne mendicent, supposito quod supra hoc fuerint sacerdotes, quod non videtur misericordis asserere.

It is not well,
they should
be crowded
together, they
should be
helped by the
community.

Hic dicitur quod in omnibus istis congregacionibus contingit peccare faciliter in radice, cum glomerando illas excessive contingit faciliter peccare, ut patet de materia putrida indebite congregata et omnino appro-

3. C in marg.: *Dominium evangelicum*. D in marg.: *Dominium Evangelicum*. E in marg.: *Dominiumulare quid, dominium evangelicum*. 5. BCD: *illa*. 12. B: *prosperitate*. B in marg.: *Habere dominium materialiter et formaliter*. 17. E in marg.: *Dominium materialiter et formaliter*. 21, 22. E: *concedendum*. 30. E in marg.: *Nota*. 32. E in marg.: *Hospitalenses non dntentur perpetuo*. 36. CD: *glomorando*. 37. B: *excessive deest*.

priando redditus domui tali perpetuate stulticia est in culpa, cum communitas relevare debet tales infirmos ex ordinacione Domini indigentes, et talis temporalis elemosina est fidei scripture consonancior quam perpetua, prenosticans quod Deus vult tales egenos esse perpetuo congregatos.

Capitulum decimum tercium.

Secundo principaliter arguit socius contra hoc quod universaliter clerici debent vivere de decimis et obla-
 10 cionibus; nam contingit quod decime et oblaciones istius date patrie non sufficiunt sustentare sacerdotes illius tum propter multitudinem sacerdotum tum eciam propter vehementem penuriam laicorum.

Opponent says
tithes and
offerings would
fall short.

Hic dictum est quod clerici non debent limitate vivere
 15 de decimis et oblacionibus, cum Christus summus clericus vixit de miraculosis elemosinis quas produxit. Paulus eciam vixit cum sociis suis ex opere manuali, et multi apostoli vixerunt de elemosinis ad partem decimam modicum attendentes.

Priests may
have other
sources of
livelihood

20 Supposito igitur quod sic multitudo improporcionabilis sacerdotum vivant de operibus manuum sicut Paulus, et potest contingere quod peccatum multitudinis talium sacerdotum sit in causa penurie patriis ordinate, cum multi capiunt sacerdocium potius propter ocium aut
 25 vitam voluptuosam quam propter devotionem ad ecclesiam instruendam ideo absit fidelem credere, quod sacerdotes possint arti manuali intendere sicut Paulus, vel in penam peccati prioris indisponi in corpore et meritorii indigere.

or there may
be too many of
them.

30 Ulterius arguit socius: *Non, inquit, videtur ex lege nova, ubi Christus vel eius apostoli precepit clericis vivere vel quod ipsimet vixerunt ex decimis et oblacionibus potius quam ex dominiis seu possessionibus secularibus*

Opponent says
Christ did not
bid priests live
on tithes and
offerings.

Hic dictum est catholice citra fidem quod clerici
 35 possunt licite et rationabiliter vivere de decimis et obla-

To do so is
good, but is not
a matter of faith.

1. ABD: perpetuitate. 3. B: talis fidelis. 8. B in marg.: Argumentum pro decimis clericorum si deficiunt quod debent possidere dominia. 11. ACD: illius quid. E: tum quod. 12. E: sacerdotum quid. 16. B in marg.: Sacerdotes de quo debent vivere. 20. E: ergo; ib. E in marg.: Multitudo sacerdotum laboret manibus propriis; ib. A: improporcionalis. 21. D: et Paulus. 24. B: potius deest. 25. AEF: propter deest. 26, 27. BCDE: quin sacerdotes. 27. D: possent. 30. C in marg.: Argumentum. 34-2. B: Hic dictum — secularibus deest. 35. A: vivere deest.

cionibus et pertinencius fidei scripture quam de dominiis secularibus, tum quia illa dominia sunt clero prohibita, tum etiam quia Deus vult mediam partem militantis ecclesie vivere de dominio seculari.

It is argued that the Pharisees hold possessions, since Christ bade them give alms.

Uterius arguitur, quod Pharisei a probabili sunt dotati, 5 et tamen Christus in hoc ipsos non reprobatur, sed dixit dare elemosinam ex hiis que super sunt et omnia munda erunt vobis.

Hic dictum est probabiliter ut assumitur quod Pharisei sunt dotati copiosius quam Saducei vel Essei, et propter inordinatum amorem ad temporalia cum summis sacerdotibus conspiraverunt contra Christum, quia timuerunt sibi de amissione suorum dominiorum et bonorum temporalium per Romanos; unde creditur quod Pharisei dotati sunt seorsum, sicut Hospitalarii sunt dotati; Christus 15 autem sepe invehit contra eorum cupidinem ypocriticam, ut patet Matth. XXIII et sepe alibi; et ideo propter suam culpam ordinavit destruere istas sectas.

It could be well if friars and possessioners gave all their superfluity.

Concedo tamen quod Christus direxit Phariseis hoc mandatum et in persona eorum privatis religiosis, qui 20 tempore legis gracie subintrarunt. Nec audeo negare quin Christus ad tantum gradum precepit illis dare elemosinas, ut essent pauperes evangelici, sicut erant sui apostoli, quia tamen hoc noluerant ex amore inordinato, quo fuerant cum temporalibus coniugati, ideo 25 creditur quod non habuerant quidquam mundum. Et utinam nostri pharisei fructuose recolerent huius verbi, tunc enim fratres darent de suis temporalibus quod habent superfluum et possessionati de suis prediis, quousque necessitati fuerint redire mundi ad simplicem 30 ordinem christianum. Modo autem isti ypocrite commendant elemosinas, ut copiosius eis dentur; et tamen nolunt in persona propria dare elemosinas, obliti quomodo Jesus cepit facere et docere.

Opponent argues that Christ had a purse and his disciples had much money.

Uterius arguit socius quod dominus habebat loculos 35 et possessiones pecuniarum, apostoli etiam cum fratribus suis habuerunt non modicam pecuniam, ut patet Act. IV; quare igitur, supposita stabilitate ecclesie, non possent

1. A: *pertinencius*; ib. A: *fidei cristiane quam*. 5. C in marg.: *Argumentum*. E in marg.: *Ultra*. 9. E in marg.: *Phariseorum dotatio*. F in marg.: *Dator elemosinarum*. 16. BCDE: *contra suam*. 17. F: *et deest*; ib. A: *etiam ideo*. 19. AB: *direxerit*. E: *detexit*. 26. E: *habuerunt*. 27. E: *nostri vel nostri*. 29. A: *possessionate*. 35. B in marg.: *Loculos Christus habuit*. C in marg.: *Argumentum*. E in marg.: *Ultra*. 38. AB: *ergo*.

clerici habere terras equivalenter sub forma consimili, cum minus distaret a statu innocencie habere terras, quam pecunias artificialiter excogitatas.

Hic patet quod conclusio illata in principio est fideliter concedenda, cum non in licita impetracione pecunie, in eius moderata observacione nec in eius virtuosa expensione stat peccatum sed in amore illicito et contrariis horum trium. Et patet quod moderni ypocrite habentes unum latorem pecunie quem vocant Scarioth, quantumcunque peccent in hiis quatuor, ipsos decipiunt et condemnant. Quid rogo prodest non tangere monetam in qua consistit crux Domini et tamen ipsam monetam per media ypocritica rapere de egenis?

Uterius arguit socius isto modo: Quid, inquit, obest evangelio, quin clerici possent habere possessiones temporales, si dicatur quod ista duo prohibent dominia clericorum, scilicet *vendite que possidetis*, et illud, *nisi quis renunciaverit*.

Quoad primum videndum est quibus Dominus dixit illud. Si clericis, patet quod illud non est verum quoad istam datam conclusionem ponentes; nam ista que Dominus precepit vendi vel habebat civiliter vel non. Si evangelice, patet divisio, cum nullus sit alius modus licitus habendi viatori nisi alter istorum. Non primo modo, cum hoc non sit licitum apud sic ponentes; nec est color in vendicione secundi modi habendi.

Hic dictum est tamquam probabile quod primum verbum Christus dixit suis apostolis; nec repugnat, quod qui faciant hoc vendicione seculari illorum que seculariter possidebant; et quia est dare vendicionem aliam spiritualem qua venduntur temporalia pro beatitudine consequenda, illam vendicionem principaliter intendebat, et ita modum possidendi evangelicum, qui est longe melior quam modus habendi secularis, Christus precipit sapienti consilio commutari; et isto modo licuit apostolis post primam vocationem vendere sua temporalia eciam seculariter, cum non obligabantur ad ritus quos moderni religiosi observant sub pena apostasie, ut patet Luce V.

There is nothing wrong in having money in moderation; the fault is in greed.

4. E in marg.: *Temporalia habendo licite non peccat.* 9. F: *solum latorem.* 11. D in marg.: *Nota.* 12. F: *consistat.* 14. C in marg.: *Argumentum.* E in marg.: *Ultra.* 19. A: *primam.* 21. A: *consequenciam.* 22. CDE: *habeant.* F: *habebant.* 22, 23. E: *Sed evangelice.* 27. B in marg.: *Vendere duplex temporale et spirituale.* E in marg.: *Vendicio duplex.* 28. D: *repugnat hoc.* 34. D: *modus habendi; ib.* E: *et sic precepit.* A: *precepit.* 35. F: *comitari.*

Quantum ad renunciacionem videtur, probabile quod Christus mandavit illam cuilibet christiano, cum quilibet christianus debet esse Christi discipulus, et sic quoad primum modum renunciacionis scilicet Christo postponere creaturas quaslibet in amore.

Opponent asks why may not a man lead a contemplative life on his possessions.

Item arguit socius isto modo: Plures sunt habiles ad contemplandum qui nec sunt dispositi ad corporaliter laborandum vel predicandum; quare igitur non licet talibus, ut sine sollicitudine sint, habere possessiones, eciam ipsis existentibus sacerdotibus, celebrantibus missas suas, cum Deus ordinaret tales de labore rudiorum sustentari?

He may; but I should advise him to live the life of poverty or he will be subject to much temptation.

Hic dicitur concedendo assumptum. Ideo consulerem istis dispositis dimissa mundana sollicitudine et labore vivere vitam pauperem, et modo quo vixissent in statu innocentie contemplari.

Sed hic dicitur quod tales contemplativi nolunt sic vivere, sed gaudere hereditate eis ex humanis legibus attinente, eciam ipsis existentibus sacerdotibus. Sed illis denuncio quod temptantur a mundo, carne vel dyabolo, et specialiter a dyabolo ad taliter appetendum, quia dominante in eis humilitate perfecte expellente superbiam, desererent secularem titulum ad mundi divicias instar Christi, quia habicio in talibus impediret contemplacionem et induceret sollicitudinem, et omnino extorqueret voluntatem a perfecta sequela domini Jesu Christi; ideo tales volentes titulo hereditario vel alio gaudere prospere bonis mundi sunt hortandi, sicut Christus dixit adolescenti apparenter devoto, qui finxit se servare omnia mandata a sua iuventute. *Adhuc*, inquit Christus, *unum tibi deest: Si vis perfectus esse, vade et vende omnia que habes et veni sequere me*. Et ita patet quod multi videntur contemplativi vitam viventes sacerdotalem, cum tamen voluntas eorum sit mundialibus alligata; ideo tales de sua spiritali excellencia communiter menciuntur. Et sicut quando contingit comitem nasci gibbosum, ineptum ad

1. E in marg.: *Ad secundum. Renunciatio secularium.* 2. ACEF: *illam civiliter.* 3. B in marg.: *Renunciare omnibus.* 6. E in marg.: *Ultra*; ib. E: *habiles, humiles.* 8. BD: *ergo.* 10–11. A: *eciam — Deus deest.* 10. E: *celebrandis.* 11. ABE: *tales deest.* 15. A: *pauperiem.* 17. E in marg.: *Item.* 19. D: *sacerdotibus deest.* 20. E in marg.: *Habicio temporalium distrahit habentem.* 25. B: *et non*; ib. A: *contorquerent.* 26. E: *loquela domini*; ib. A: *domini nostri.* 29. A: *apparenter devoto deest.* E in marg.: *Adolescens apparenter devotus*; ib. A: *quia finxit.* 33. D: *vitam deest.* 34. E: *illigata.* 35. D: *extollencia.* 36. E: *quandoque*; ib. B: *contigit.*

arma vel sobolem procreandam, qui est indispositus ad
 seculare dominium, sic contingit de fictis sacerdotibus;
 et istud creditur Dominum ordinasse, ut cognoscatur
 humanas leges non esse per se iustas sed quandoque
 5 contrarias legi Dei. Et sic qui voluerit propter amorem
 Christi deserere bona mundi, licet secundum leges hu-
 manas regnum occupare debuit vel ducatum, est in-
 dispositus accipere sacerdocium vel statum, cui voluntas
 sua et condiciones que attinent statui non poterunt
 10 concordare.

Capitulum decimum quartum.

Adhuc replicat socius quod papis pertinet beneficia
 ecclesiastica ministrare. *Si, inquit, papa non haberet*
collacionem ecclesiarum, peius foret quam fit modo. Nam
 15 *si collacio devolveretur ad dominos, evidens esset ipsos*
esse conformiter collatuos quemadmodum antea contule-
runt. Si ad populum spectaret collacio, cum manifestum
est omne simile diligere sibi simile, illi carnales homines,
pocius eligerent unum lascivum, prodigum vel forsam
 20 *propter metum filium magnatis alicuius, quam contempla-*
tivum vel sciolum verbi Dei.

Opponent says
 patronage lies
 best with the
 pope; it avoids
 sin in other
 patrons.

Hic videtur quod procurator pape sic arguendo
 patenter incidit in caribdim, quia intendit pro conclu-
 sione, quam tamen non probat, quod papa debet propter
 25 evitandum maius peccatum ditare homines in beneficiis
 ecclesiasticis, ne maius peccatum contingat ecclesie, ac
 si papa argueret quod peccare debet graviter, ne populus
 magis peccet. Sed ista caritas non docetur a Domino,
 cum nemo debet peccare vel leviter propter aliquod
 30 bonum mundi; ideo evidens est quod non caritas pape
 sed eius cupiditas movet eum ad sic conferendum bene-
 ficia ecclesiastica illi qui voluerit magis dare. Et in
 collacione papali sunt tres gradus collacionis nepharie
 condemnande: Primo quod sepe confert pingue bene-
 35 ficiu exorciste, homicide vel valde inhabili, dum tamen

Charity does
 not bid a man
 sin for other
 people's benefit.

Prevalence of
 corruption.

The pope
 appoints unfit
 and criminous
 persons for
 bribes.

1. E: ardua vel. 3. B: creditur deest; ib. D: cognoscant. BCEF:
 cognoscantur. 4. D: per se deest. 5. AD: voluerunt. 5, 6. B:
 amorem domini. 8. A: cum voluntas. 12. B in marg.: Argumentum
 pape de collacione beneficiorum; ib. A: triplicat. 16. B: esse deest.
 17. D: ad papam. 20. ADF: motum. 22. B in marg.: Solutio.
 28. B: peccaret. 31. A: sed magis. 32. A: voluerunt. 33. A:
 populi. 34. B in marg.: Primus: Papa tripliciter male confert beneficia.
 35. DE: exortiste.

ipse voluerit magis dare. Non est autem caritas facere sic unum dyabolum tanti populi curatorem.

He allows the appointment of foreigners, who do nothing for their cures.

Secundus gradus papalis nequicie stat in isto quod ipse sepe acceptat personas alienigenas inhabiles, ut ignaros iuvenes vel suos adversarios et dispensat cum eis quod congregent pecunias de datis beneficiis, non obstante quod populo quem regerent nichil prosint sed pluribus modis obsint; et revera iustificare hoc opus divinam potentiam non attingit, promoti autem per dominos sepe faciunt corporales elemosinas et expendunt communiter subducta cautela pape sua temporalia infra regnum.

The people are not instructed in the true faith.

Tercium malum comitans ista vocata beneficia ecclesiastica taliter distributum est, quod fidelis et necessaria instructio populi est dimissa et infidelis ac heretica antichristive intoxicacio est inducta; ubi tamen notum est quod Christi vicarius faceret contrarium in utroque; fides quidem est quod nullam creaturam debet christianus sequi, apostolum vel papam, curatum papalem vel alium, nisi de quanto ipse secutus fuerit dominum Jesum

Parishioners should not pay dues to a wicked priest.

Christum. Et ex isto fideli principio sequuntur multa notabilia laude digna, ut puta quod parochianus non debet curato quem papa preficit dare oblaciones, decimas vel alias elemosinas corporales, nisi habuerit experienciam de sua beneficencia e converso; nam omnia ista sunt specialiter bona Dei, et illa bona debet fidelis prudenter ad honorem Dei precipue imperteri; sed que prudentia foret ex nobis probabili nutrire unum dyabolum qui foret spiritualis toxica ad personam et magnam partem ecclesie in tartarum detrudendum, specialiter cum assit patens opportunitas, quibus et qualiter talis corporalis elemosina foret danda; et practizata constanter et prudenter ista sententia periret maior pars collacionis talis beneficii ecclesiastici, quia lucrum quod principaliter queritur deperiret, et excommunicare fidelem vel quamcunque censuram aliam exercere in eum propter completionem sentencie istius catholice foret idem sententialiter ac si maniacus diceret: Ego dampnabo te, si dilexeris dominum Jesum Christum. Discat igitur catho-

3. B in marg.: *Secundus*. 6. A: *congreget*. 10. B: *expedunt*.
11. pape. A: *populo*. 14. Codd.: *distributa*. 15. *instructio*. AB: *mini-*
stracio; ib. B: *heretica* deest. 16. F: *antichristiane*. 21. B in marg.:
Decimarum iusta denegacio propter crimen. 32. A: *elemosine*; ib. B:
consimiliter. 36. A: *et cum*. 38. E: *dampno*.

licus quomodo benedicunt hostie consecrate et maledicunt suis emulis; et potest faciliter cognoscere virtutem in suis sermonibus publicatam.

Conceditur igitur quod papa, seculares domini et
 5 parochiani in ista collatione possunt peccare, sed papa precipue, cum status suus sit alciior ut pretendit, et ignorat populum et curatum cui istud beneficium elargitur; ideo cum non sit signum caritatis hominem dampnare se ipsum propter beneficentiam quam faciet
 10 alteri christiano, manifestum est quod non est caritas papam sic beneficia impertiri.

The pope is the worst offender among patrons.

*Versato, inquit socius, aliquo ambiguo de fide, quo
 diverterent homines? Numquid ad universitates? Secutum
 videtur quod non, cum copiosior multitudo hereticorum
 15 nullibi ebullit.*

Opponent asks if doubtful questions are to be referred to the universities which are full of heresies.

Sed hic dicitur a quibusdam quod nidus hereticorum sicut heresiarcha est specialiter in papa et ut ipse simulat ubicunque ipse fuerit est universitas, sic trahit ipse universitatem hereticorum et ignoranciam legis Dei;
 20 excommunicationem autem vel censuram aliam, potes ibi adiscere quomodo curatum catholicum et edificantem ecclesiam ad magnum dampnum ecclesie persequeris? Sed aliorum punctorum fidei ignoranciam potes faciliter impetrare.

25 Causa autem quare in universitatibus pullulant tot hereses stat in papa, quia ipse non docet fidem catholicam nec errorem eius evacuat, sed seminat decretales que impediunt legem Dei; cuius ocularis patencia potest capi: Mitte ad papam vel Romanam curiam quantum-
 30 cinque sagaces nuncios ad querendum quid in natura sua sit hostia consecrata, et ignoranciam istius fidei vel aliud subterfugium dyabolicum potes faciliter impetrare; cuius evidencia capi potest ex recentibus scriptis pape; et sicut est de isto articulo fidei, sic est de aliis articulis
 35 sciendum.

That is the fault of the pope who is a nest of heresy.

Recurrendum igitur est ad fidem scripture per magis catholicos probabiliter intellectam, sed cum papa cum

Doubtful questions must be settled by Scripture.

2. A: virtutem. 4. B: ergo. E in marg.: Conferens beneficium papa peccat et alii; ib. B: et deest. 5. A: collatio. 8. E in marg.: Signum caritatis ubi non est. 9. A: facit. 12. ABD: deside. 13. E in marg.: Si dubium inter fideles. 16. B in marg.: Iudex errorum quis debet esse. 17. CF: heresiarchia; ib. E in marg.: Papa quid dat. 19. ABCE: cum ipso. 25. C in marg.: Causa. E in marg.: In universitate hereses. 33. E: scripturis. 35. E: sciendum.

cardinalibus vadit viam contrariam veritati, scilicet contrariam humilitati, paupertati et paciencie, videtur quod Christi sapiencia ab isto vicario elongatur.

Capitulum decimum quintum.

Opponent asks who is to extirpate error and ensure the ministration of the sacraments. *Ulterius arguit socius isto modo: quis indifferencius alio apponeret curam ad extirpandum errores in ecclesia emergentes?*

Sed ad istam questionem respondetur faciliter quod ille fidelis qui habet a Domino carismata ampliora, ut multi seculares domini efficacius consolati sunt Flandriam quam papa fecit nuper per nuncios quos mittebat. Ideo si papa debet sic facere, et facit patenter contrarium, querens superbe subieccionem atque pecuniam, evidens videtur fidelibus quod in dyabolum sit perversus.

Ulterius querit socius, qui essent securi de sacramentorum collacione, de sua absolucionem vel puerorum baptizacione et aliis innumeris.

Faith, hope and charity will provide for this.

Quantum ad istud dicitur quod fides, spes et caritas facerent viantes securos articulis istis et aliis quorum est securitas requisita. De papa autem cum nescimus sicut ipse nescit utrum sit dyabolus incarnatus, est modica securitas sive nulla; et ita cum Deus largitur hominibus potestatem, ut ei placuerit et sunt digni, non est de fide ecclesie nec de fide populi, quod habent potestatem aliquam supra alios sacerdotes, ymmo cum potestas potissima creature sit potestas quam Deus dedit hominibus *ipsos filios Dei fieri*, ut dicitur Joh. I, 12 non est evidens ex vita, operibus vel scriptura quod papa habet huiusmodi potestatem, sed est argumentum topicum ex fide scripture et conversacione papali, quod ipse sit precipuus vicarius Antichristi.

Ulterius assumit socius, quod sicut dominus in parte laicali voluit gradatim esse cesarem, reges, milites et publicanos et plebeos, ita voluit conformiter in parte clericali esse papam, ut puta Petrum cum suis succes-

3. E in marg.: *Virtutes sacerdotum a Christo exemplate.* 7. A: *vergentes.* 5. B in marg.: *Errores quis extirparet sine papa.* 13. F: *superbie.* 15, 16. A: *de sanctorum.* E: *de sacrorum.* 17. ACE: *in iuriis.* 18. E: *et deest.* 19. A: *articulos.* 24. A: *est deest;* ib. ACE: *fide papali.* E in marg.: *Papa non habet potestatem supra aliquos sacerdotes.* 30. E in marg.: *Papa antichristi vicarius.* 32. dominus. B: *Deus.* 33. E in marg.: *Ultra.* 34. Ein marg.: *Papa a simili maior ceteris.*

soribus, episcopos, sicut successores aliorum apostolorum et sacerdotes, tamquam successores septuaginta duorum discipulorum, et sic procedendo eciam usque ad acolitos.

Opponent: God has ordained different ranks among the clergy as among the laity.

Hic dico quod nullus fidelis crederet huic evidencie per locum a simili, nisi in fide scripture, approbante Deo ipsum papam, repertum fuerit nomen pape, et usque illum negare volo Petrum vel quemcunque apostolum esse papam. Concedo tamen quod apostoli fuerunt veri vicarii Jesu Christi, sed militarunt per viam aliam quam militat dictus papa. Et sic videtur probabile, quod episcopi cesarei iam regnantes non sunt successores apostolorum, nisi forte fuerint Scariothis; fideles autem presbiteros est magis evidens esse septuaginta duorum discipulorum legitimos successores; et concedat Deus ipsos facere in opere ut sint tales. De subdiaconis autem, acolitis aut exorcistis parum aut nichil lego in lege gracie.

Scripture gives no warrant for this.

Confirmat socius dictum suum per hoc medium: Si, inquit, sacerdotes consequentes essent eiusdem ordinis specialissimi cum apostolis, tunc haberemus nonnulla millia apostolorum, quod non deceret dicere.

Opponent: If all priests were of the order of the apostles there would be an undue number of apostles.

Hic dixerunt sophiste *quando fui iunior*, quod cum apostolus interpretatur *missus*, quicumque fideles sive clerici sive laici missi a Deo ad populum in nomine Domini exhortandum sunt Dei apostoli ad taliter predicandum, et sic non solum sunt duodecim apostoli sed quotquot fideles quos Christus moverit ad hoc opus. Duodecim tamen quos Christus in persona sua elegit ad ipsum in moribus imitandum vocati sunt autonomastice apostoli, licet Paulus, Barnabas et Mathias, Lucas et Marcus cum ceteris vere apostoli nominentur; et sic non repugnat Porphirio vel veritati logici quod illi quos Deus inspirat ad exequendum fideliter istud officium, sunt eiusdem speciei specialissime cum primis Christi apostolis, non solum in specie specialissima quoad naturam, sed in specie specialissima quoad officium christiani.

All whom God inspires to preach the truth are of the nature of apostles.

1. B: *episcoporum*. 2. A: *successores* deest. 5, 6. ABDF: *Deo papam*. 8. E: *concedendo*. 11. E: *repugnantes*. E in marg.: *Sacerdotes successores quorum?* 18. E in marg.: *Ultra*. 21. A: *sacerdotum*. E in marg.: *Infiniti apostoli*. 22. E: *quod quando*. E in marg.: *Apostolus quilibet fidelis exhortans*. 25. B in marg.: *Apostoli multi i. e. missi a Deo ad predicandum*. E in marg.: *Subdiaconi et acoliti non in lege*. 31. B in marg.: *Speciei specialissime sunt apostoli*. E in marg.: *Apostoli eiusdem speciei specialissime quotquot fuerint*. 33. A: *istud* twice.

The 72 were
probably
deacons.

Quantum ad questionem quesitam de septuaginta duobus discipulis utrum erant sacerdotes vel dyaconi est michi probabile quod erant dyaconi, cum evangelium Luce X notat quod gauderent de hoc, quod eorum nomina scripta sunt in celo. Nec video quod repugnat 5 evangelio quod cum hoc fuerant sacerdotes, sed cum erant inferiores quodammodo quam illi duodecim quos Christus prius elegerat, videtur quod non repugnat evangelio quod fuerunt dyaconi.

Uterius quantum ad illud quod dicitur quod suspecta 10 videtur ista sententia contra papam, cum sancti priores et sciolī istud negocium non temptabant: hic dictum est superius quod multi sancti ut Lincolniensis et ceteri crimen pape acucius arguebant. Nec repugnat permissioni divine quod multi sancti multa reprobabilia omiserunt, 15 Credimus autem evangelio Jesu Christi Joh. XVI, quando dicit: *Expedit vobis ut ego vadam, si enim non abiero, paraclitus non veniet ad vos.* Et ita unus sine vocacione vel licencia Jesu Christi tantum supra apostolos usurpans illud officium est probabiliter ex evangelio *fur et latro.* 20

Even a saint
like Gregory
would serve the
Church better
without being
pope.

Et sicut non est fundabile quod Petrus, Clemens vel sanctus aliquis erat papa, sic non est fundabile, quod Gregorius vel aliquis alius debeat esse papa, sed proficiant viatores ecclesie secundum gradum gracie eis datum, et quanto humilior vel sine sua extollencia ab- 25 sconsius illud faciunt, tanto magis apostolice ad profectum ecclesie Dominum imitantur. Ideo si non esset alia suspicio fidelium contra papam nisi quod extollenter vivit querens gloriam propriam, foret medium sufficiens quod non est Christi discipulus sed vicarius Antichristi. Scimus 30 tamen quod multum prodest ecclesie, cum *timentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, non tamen indirecte tantum prodest ecclesie quantum dyabolus capitalis. Unum autem scimus ex fide evangelii quod nisi fuerit humilior non est maior, ideo procurator suus argueret 35 ex evangelio et modo vivendo papali, quod est humillimus

1. B in marg.: *Apostoli LXXII si fuerunt sacerdotes.* E in marg.: *LXXII an fuerint diaconi apostoli vel sacerdotes.* 5. E: *repugnaret.*
10. F: *istud.* 10, 11. A: *scripta videtur.* 15. A: *sancti et.* 18. B in marg.: *Papam esse non est in scriptura.* 21. A: *Et sic.* 23, 24. B: *proficiat.* 24. A: *viatores deest.* 25. B: *quantum.* 27. *dominum;* ita cod. 30. E in marg.: *Papa cum sua pia prodest ecclesie.* 31. A: *prodest deest.* 32. A: *Deum — bonum deest.* 34. B in marg.: *Quis maior inter fideles.* 36. A: *humilior.*

inter singulos viatores, et tunc ex diffinitione Domini sequitur quod sit maior; sed procurator deficeret in materia vel in forma.

Capitulum decimum sextum.

5 Tercio principaliter arguit socius contra sententiam de hostia consecrata quam concipit me dixisse. Ponunt, inquit, isti quod hostia consecrata non est ydemptice corpus Christi sed post consecracionem panis remanet.

Hic sepe dictum est in multis tractatibus istius materie
10 quod fidei scripture, cum rationes humane hic deficiunt, est specialiter attendendum; et cum Christus tam expresse dixit in multis evangeliis de pane et vino quod hoc est corpus suum et hic calix sanguis suus, dixi sepius tam in lingua latina quam in vulgari quod hoc

15 sacramentum venerabile est corpus Christi in forma panis et sanguis in forma vini. Confiteor tamen quod in heresi de accidente sine subiecto per tempus notabile sum seductus. Et primo in isto tractatu ultimo de ipsa venerabili hostia est notandum quod latencia equivocacionis facit in ista materia plurimos discordare, ymo
20 aliquos apparere contrarios sibi ipsis, ut sepe dictum est quod ipsa hostia consecrata non est naturaliter corpus Christi sed essencialiter verus panis; et attendendo ad predicacionem secundum habitudinem predicatorum summe
25 convenientis dictum est quod ipsa hostia non est panis sed veraciter corpus Christi, ut Baptista equivocando negavit ipsum esse Heliam, intelligendo ydemptice et personaliter. Et Christus de ipso dixit: Si vultis scire: ipse est Helias intelligendo figurative et habitualiter.

30 Ideo attendendum est ad sensum si sit catholicus vel hereticus, et quomodo verba consonant cum scriptura, et eodem modo dictum est in fine tractatus de Antichristo, quod ipsa hostia consecrata est in situ quo extenditur verus panis, et non est ibi corpus Christi, licet
35 sit figuraliter vel sacramentaliter corpus Christi quod est

Wyclif's doctrine of the Eucharist.

His former errors.

The bread is Christ's body figuratively or sacramentally.

3. B: *vel forma.* 5. B in marg.: *Argumentum de sacramento altaris.*
13. B: *hoc deest.* 15. E in marg.: *Hostia consecrata nota multa.*
20. E in marg.: *Accidens in sacramento altaris sine subiecto.* 23. E: *attendo.* 24, 25. B: *sive in conventienti.* 28. E in marg.: *Johannes an Elias et quomodo.* 34. BCDEF: *non est ubi.*

in celo; et equivocando in sensibus potest istud catholice bene dici, quod illa hostia non est in situ quo extenditur ydemptice vel suppositaliter corpus Christi, sed corpus Christi sic solummodo est in celo. Alii autem sine repugnancia sensum concedunt quod ipsa consecrata hostia sit corpus Christi in situ illius hostie consecrate, quia figuraliter vel sacramentaliter, non ydemptice vel suppositaliter; nec est inconueniens duo corpora non communicancia sic equivoce esse simul, et sensus isti in sententia non contradicunt; et sic forte intelligunt illi qui dicunt quod corpus Christi est septipedale et glorificatum dotibus corporis sub quantitate quantumcunque modica hostie consecrate.

Different views
as to the host.

Different ways
in which the
Body may be
present.

Et sic dicunt quidam probabiliter quod dupliciter potest corpus Christi esse alicubi, vel concomitanter vel quantum ad virtutem verborum Christi attinet principaliter, licet pure virtualiter. Et isto primo modo conceditur tam corpus Christi quam eius sanguinem esse ad quemlibet punctum alterius sacrificii consecrati, et sic fideles adorant in utraque illarum naturarum intergrum corpus Christi. In sacramento vero sanguis est concomitanter quelibet pars nature corporee Jesu Christi, ideo oportet detegere equivocaciones et sensus latentes in ista materia cum oportet, et limitandi sunt termini fidei scripture consoni, ut sensus sint clarius intellecti.

We may refuse
to answer a
questioner till
he has stated
clearly his own
position.

Unde novi quendam in terminis scripture catholice quiescentem et nolentem respondere ad propositiones vel argucias alias in ista materia, nisi fides arguentis sua noticia de suppositione triplici sit ante ea declarata, quia aliter sunt arguentes indispositi ut concipiant materiam circa quam arguerent. Ideo modo responsionis domini proponenda est questio una pro alia. Nota tamen quod fideles in ista materia non incidant in inconueniens vel eternam ignoranciam, ut heretici ponentes hoc sacramentum esse essentialiter accidens sine subiecto, quia ipsi scire non poterunt quid sit illud nec fundare suam sententiam quam loquuntur. Nos autem in

2. ACE: *est* deest. 3. A: *vel* deest. 3, 4. E: *sed corpus Christi* deest. 14. A in marg.: *Esse duplex corpus Christi*. D in marg.: *Dupliciter corpus Christi consideratur in hostia*. 17. C in marg.: *Adoracio*. D in marg.: *Adoracio corporis Christi*. 18. D: *sanguinis*. 22. A: *Christi domini nostri*. 25. E: *fidei* twice; ib. A: *scripture fidei*; ib. F: *nec sensus*. 27. E: *et* deest. 28. AB: *alias* deest. 29. CF: *antea*. 30. Codd.: *sint*; ib. A: *conciperent*. 32. A: *Non tamen*. 33. BCDE: *incidunt*; ib. D: *in* deest. 36. AEF: *voluerunt*; ib. C: *quod*. 37. E: *loquuntur*.

utroque horum gradimur sicco pede. Et patet responsio ad argucias socii replicatas. Ex scriptura, inquit, habemus quod hoc sacramentum est corpus Christi, sed nullibi in scriptura invenimus quod non est ydemptice corpus Christi, igitur posicio insufficiens; patet quod ista deduccio deficit in materia vel in forma. In materia quidem, supposito quod extendamus invencionem implicitam quia tunc notum est catholicos invenisse quod hoc sacramentum non sit ydemptice corpus Christi, quia aliter non salvaretur scriptura dicens quod est panis et quod ipsum frangimus. Nos igitur concedimus scripturam ad sensum catholicum et quod est corpus Christi et secundum predicationem equivocam quod est panis; pars autem heretica nobis contraria asserens quod est accidens sine subiecto et sopitur in ignorancia nec habet pro sua sententia experienciam, evidenciam vel scripturam; et non dubium non potest intelligere quod balbutit sed sicut dyabolus non potest fundare nisi per mendacium quiditatem sue heresis papale officium vel eciam eius nomen, sic non potest fundare nisi per mendacium quiditatem sue heresis consequentis.

Scriptural evidence that the host is both bread and Christ's body.

Capitulum decimum septimum.

Uterius arguit socius contra sententiam predictam de eucaristia. Verbum, inquit, Dei est ydemptice et persona- liter caro factum, quare igitur non est taliter panis ille.

Hic dicunt fideles communiter quod verbum non potuit sumere ypostatice naturam irrationalem; multo magis non naturam nullatenus cognitivam, quod contingeret si panis ille foret personaliter verbum Dei et post ascensionem verbum Dei moveretur incongrue ut hic panis.

Uterius arguit socius, maius esse mirabile et plus inde coleretur sacramentum et magis firmaretur fides laycorum qui fere omnes credunt quod est ydemptice Deus suus. Supposito quod sacramentum istud esset ydemptice Deus ipse, sed cum Deus semper quod melius erat egit, quare igitur non est ydemptice corpus suum? Et confirmat

Argument from 'the word was made flesh' is of no weight.

1. A: istorum. 5. B: ergo. 6. A: quidem deest. 7. B: implicatam. 11. B: ergo. 12. BD: quid; corr.: quod. ACE: quid. 15. B: ut habet. 17. DF: quod non after dubium. 21. B: consequentis deest. 22. B in marg.: Argumentum de hostia. 25. B: ergo. 29. F: ut post. 31. A in marg.: Contra culturam Christi in sacramento. 33. A: qui sunt. 35. Deus. BCDEF: dominus.

socius per dictum Ambrosii, sicut dicitur in decretis quod nulla substancia est ibi, nisi illa caro que crucifixa est, patet fidelibus quod non est color in ista argucia, cum fides scripture non sonat quod panis personaliter sit assumptus, sicut sonat quod natura humana est assumpta,⁵ que fuerat redimenda, que igitur necessitas sive prudencia vel evidencia ex ratione vel scriptura quod verbum Dei ydemptice fiat panis.

Conceditur igitur, cum hoc sit impossibile, sicut dicunt logici, quod utraque pars repugnancie sequeretur, et ita¹⁰ propter desidiam sacerdotum est duplex heresis in hac parte. Quidam autem priores heretici sed laici concipiunt superficialiter quod iste panis ydemptice est Jesus noster, alii autem recenciores heretici ponunt quod nec sit sub-
stantia panis vel rei alterius in natura nec sacramenta-¹⁵ liter corpus Christi, sed summum sensibile quod ignorant. Et isti sunt stolidiores heretici ex scriptura et ratione profundius indurati. Nos autem per viam mediam catholice ambulamus, et patet quod hoc non est melius, cum hoc foret superfluum et stultum, sine exigencia rationis.²⁰

Quantum ad Ambrosium patet supposito quod hoc dixerit, quod requirit pium interpretem, cum substancia divina Spiritus Sancti et multe partes corporis sui sunt ibi, que non fuerant crucifixe, ideo creditur quod Ambrosius sic intelligit quod illa hostia non est principaliter caro²⁵ alia quam caro domini crucifixi.

Opponent
objects that we
make Christ's
body a thing of
the lowest kind.

Uterius replicat socius, quod corpus Christi esset deterius in natura quam bufo, pulex vel rato; ymo iuxta istam viam adoraremus rem sensibilem mortuam sicut truncus. Hic dicitur quod ista argucia si moveret, moveret³⁰ evidencius contra adoracionem crucis et adoracionem hereticorum, qui adorant (ut inquit) accidens sine subiecto, quod foret deterius quam aliqua res quam fideles intelligunt. Conceditur igitur quod consonat fide-
libus adorare vicarie istam hostiam, non ut est panis vel³⁵ quidquam naturaliter sed ut est figuraliter corpus Christi,

1. A in marg.: *Ambrosius*. 1, 2. ACDEF: *sicut dicit dicentis quod*.
2. AE: *caro deest*. 6. B: *ergo*. 9. B: *ergo*. 13. D: *panis sit*;
ib. A: *Jesus Christus*. 21. B in marg.: *Ad Ambrosium dictum*. 22. D
in marg.: *Nota substancia Spiritus Sancti est ibi*. 23. A: *spiritus*
Christi. 26. DE: *crucifixa*. 28. *pulex*. A: *pula*; ib. AB: *rato* (sic);
CE: *raco*. E: *draco*. 29. A in marg.: *De adoracione*. B in marg.:
Adoracio hostie vicaria. 34. A in marg.: *Adoracio hostie*. C in marg.:
Adoracio; ib. B: *ergo*.

ut declarat Augustinus ratione multiplici; hoc consonat caritati, primo quia tam panis quam vinum ad unum aliquid rediguntur, secundo quia farina frumenti per aquam et ignem convertitur in hunc panem, sicut multe
 5 persone hominum ad unam caritatem et gratiam Domini reducuntur. Unde posito quod sint mille hostie, omnes ille sunt unum corpus Domini, in quo caritas ecclesie est connexa. Nec sequitur aliquid absurdum sed gratiosum quoad illud, quod est sacramentaliter ille panis. Nos
 10 autem adoramus quod scimus quia Christum secundum corpus quod est sacramentaliter ille panis; et sic promendo veritatem in ista materia, debet catholicus esse in evangelica prudencia circumspectus, quia satis est quod dicat veritatem evangelicam, quod hoc sacramentum
 15 sit modo quem Deus approbat corpus Christi et ipsum sit hic aliquid memoriter adorandum, sed in celo modo alio, quando corpus Christi glorificatum a beatis erit intuitum.

It is enough to use the words of Gospel.

Et quantum ad replicationem de absurditate materie
 20 eucaristie recoleret fidelis quid sit figurative secundum excellenciam adoracionis illa eucaristia, et est fideli in illa excellencia quiescendum, ut cogitando de Christo, non debemus quiescere in ratione materie prime sui corporis, nec in ratione vite embrionis, quando Christus
 25 est vermis et non homo, nec in ratione exprobrose vite, qua a Judeis infidelibus est consputus, sed in glorificatione sui corporis, cum transfiguratus fuit coram discipulis suis, et abhinc ad divinitatem Domini ascendendo.

What we worship is Christ's glorified body.

Consonat autem fidei, Sarraceni si velint ad fidem
 30 nostram converti, quod Deus noster sit frater noster, natura satis humilis in statu sue miserie et cum natura glorificata tam in corpore quam anima, quam etiam eternaliter nature divina summe beata. Et secundum hos gradus per gratiam Jesu Christi contingit humiles
 35 per scalam beatitudinis beatifice exaltari; et sic homo spiritualiter et non morsellariter acquireret sibi Deum, et sic ille morsellus qui fuit hodie panis pistus est habitualiter et non ydemptice Deus noster, et sic iste panis non est cunctis pure creaturis prestancior, sed

4. *Sicut*. B: *Sed*. 8. D in marg.: *Quid adoratur quia Christus*.
 9. B in marg.: *Nota bene*. 9—11. B: *Nos — panis* deest. 14. D in
 marg.: *Nota*. 16. A: *memorandum siue memoriter*. 17. B: *clarifi-*
catum. 19. B in marg.: *Ad argumentum*. 20. B: *quod*. 24. *quando*.
 BCDE: *quin*. 31. A: *in statu* deest. 32. E: *quam in anima*. 35. E:
sic deest. 36. *morsellariter*; cf. *morceau*; *morceleur*.

aliquid sacramentaliter, quod est cunctis pure creaturis prestancius; et sic secundum doctrinam dictam alibi iste est sensus evangelii: Iste panis est corpus Christi, et non quod corpus suum sub istis accidentibus sine subiecto sit essentialiter corpus suum, quia hoc non foret man-⁵ ducabile corporaliter, nec foret ratio quare iste sensus evangelio est fingendus. Et ita concedo quod grandius esset miraculum in isto sacramento esse accidens sine subiecto, quod quantumcunque malus presbiter eciam dyabolus ex pacto legis Dei conficeret quam esset mira-¹⁰ culum aliquod, quod faceret Deus bonus. Absit itaque nos absque ratione credere Deum nostrum dare sacerdotibus discipulis regulariter talem legem. Et hec dicta sufficiant pro presenti.

6. AB: *qua*. 7. D: *evangelii*. 14. A: *Expliciunt responsiones ad argumenta cuiusdam emuli veritatis. Et incipiunt responsiones ad argumenta Radulfi Strode.* DF: *Explicit responsio ad argumenta cuiusdam emuli veritatis.* E: *Expliciunt responsiones magistri Johannis Wykleff ad argumenta cuiusdam socii emuli veritatis. Andreas Paliczka vester in omnibus: Jeronymus.* C: *Plexitis etc.* (= *Explicit . . .*); sillabae transmutatae sunt, ut saepius in cod. Boh. invenitur.

Sicut no
Deve am
plia

 Qum sapia dei patris
 sit maxime veritas
 in foliis vborum sapie
 abconditis. et ipsa
 pmitte suis fidelibz
 et re. Qui eligat
 me vita etna habunt.
 fideles xpi et specialit qbz deus de
 dit donu scie daturu opera ad xpm
 gelu declarand. Et cum am qbz m
 tis homibz est obstru. et includit i se
 mita notanda fidelibz quida fideles
 satagit fm notiaaz quia de eis dona
 hat id capi declarare. Et supponit i
 pms tpm pncipui fidei catholici de
 duo ibi ro qst reus deus et reus ho
 et p qbz sume sapiet i oibus factis suis.
 Quid aut istud capi i tres ptes p
 ps destruit pccm si bne in scribis et
 phasieis qui etne fidelu veditat se ex
 doctores fidei et duces ad piam. 1a
 pars cali declar de re octuplia horu
 ingro maciam i avaria pporisi ac
 multo alijs culpis. 2a ro ps capi ex
 planat pcculatu culpa eoz specialit
 i occasione pphetia et pium et pphat pe
 nam huius pccati qualiter et a summo iudice
 consumata. Dicit go pmo ad eas et ad
 discipulos suos quez tertiu notant fideles
 quilo statz platorz et tam pphs q sacdo
 bus declarand. per hie em pphs cautelas
 dicit possit evadere et seductoz deviu
 declinare. si qd forte subditis plus notu
 i platorz multitudie. a p r a qui declina
 te per hie em fugi possit eoz imitatio.
 declari sui pccati nutritio et continuat
 etne xpi melioratio. Nam m f alia pr

Expositio textus Matthei xxiii.

Capitulum primum.

Cum sapientia Dei Patris sit nucleus veritatis in foliis verborum scripture absconditus, et ipsa promittit suis fidelibus Eccl. XXIV, 31: *Qui elucidant me, vitam eternam* 5 *habebunt*, fideles Christi et specialiter quibus dedit Deus donum sciencie darent operam ad Christi evangelium declarandum. Et cum capitulum evangelii Matth. XXIII multis hominibus est obscurum et includit in se multa notanda fidelibus, quidam fideles satagunt secundum 10 noticiam quam Deus eis donaverat illud capitulum declarare.

Et supponunt imprimis tanquam principium fidem catholicam de Domino Jesu Christo, quod sit verus Deus et verus homo, et per consequens summe sapiens in 15 omnibus factis suis.

Dividitur autem istud capitulum in tres partes: Prima pars destruit peccatum superbie in scribis et phariseis, qui ecclesie fidelium vendicant se esse doctores fidei et duces ad patriam.

20 Secunda pars capituli declarat in *Ve octuplici* horum magistrorum maculam, in avaricia, ipocrisi ac aliis multis culpis.

Tercia vero pars capituli explanat particularius culpam eorum specialiter in occisione prophetarum et martirum

Duty or
declaring the
gospel.

Chapter is
divided in three
parts:

(1) Overthrows
the pride of
scribes and
pharisees, who
claim to be
leaders of the
Church;

(2) declares an
eightfold woe
on these
hypocrites;

(3) gives
particulars as
to their faults.

1. A: *Expositio textus Matth. 23.* CD: Titulus deest. E: *Expositio capituli 23 Matth. evangeliste.* Habetur fol. 125^a. G: *Expositio super 23 capitulo Matthei.* Et intitulator *de Ve Octuplici.* 3. A: *nucleus.*

7. D in marg.: *Talentum non occultandum;* ib. F: *et cum — evangelii* deest; ib. CG: *et cum Matth. XXIII.* 10. D in marg.: *Declaranda con-*

sessio. 16. D in marg.: *Superbia scribarum et phariseorum.* 20. D in marg.: *De Ve octuplici;* ib. G: *declarat* deest; ib. BCDEG: *de Ve.*

21. F: *et ipocrisi.* 23. G: *capituli* deest. 24. G: *occasione.*

et prophetat penam huius peccati, qualiter erit a summo iudice consummata.

The duty of prelates should be declared to the people.

Dicit ergo primo *ad turbas et ad discipulos suos*; quem textum notant fideles, quomodo status prelatorum est tam populis quam sacerdotibus declarandus. Per hoc enim ⁵ populus cautelas diaboli posset evadere et seductorum devium declinare. Sed quid foret subditis plus necessarium, prelatorum multitudine a prima regula communiter declinante. Per hoc enim fugi posset eorum imitacio, destrui sui peccati nutricio et sic continuari ecclesie ¹⁰ Christi melioracio. Nam inter alia prelatorum facinora valde suspectum est quod odiunt populum de sua vita, operibus et obligatione secundum Deum debita iudicare.

Prelates are unwilling to be judged by the people.

Dicit ergo Christus: *Super cathedram Moysi sederunt scribe et pharisei. Omnia ergo, quecunque dixerint vobis, ¹⁵ servate et facite; secundum vero opera eorum nolite facere. Dicunt enim et non faciunt.* Constat autem ex fide scripture Exodi XX et infra quomodo Moyses fuerat legislator, et quomodo Deus dederat sibi decalogum in duabus tabulis digito Dei scriptis, et quomodo doctores sequentes Moysen ²⁰ legem Domini multipliciter palliarunt. Quamvis autem lex sit eterna et incorrigibilis, persone tamen publicantes ecclesie istam legem, cum sint peccabiles, seducere possunt populum tam superbia quam avaricia continue in deterius, ut plus distent a suo principio declinando. ²⁵ Sic enim res defectibilis crescit in suo defectu, quousque venerit ad non gradum: sic fuit de istis scribis et phariseis quorum malicia fuit in Christi tempore consummata. Vocatur autem cathedra Moysi cerimonialis dignitas quam isti iudices induxerunt. Finxerunt autem ³⁰ se sedere in iudiciis super sedem autoritativam quam Moyses a Deo habuit, licet ista sedes non auctoritate quam Moyses a Deo habuit, attingebat. Sic enim declinando a fonte autoritatis et specialiter in peccato laxatur auctoritas. Scribe enim vocantur doctores et iudices qui ³⁵ scribebant sua iudicia, ac si ex lege Dei inculpabiliter

The law is eternal, its preachers are peccable, and may mislead the people.

What scribes are.

1. B: huius deest. 2. A: iudicio. 7. G: declarare. 8. BCDEF: in prelaturum. 8. F: comunis. 9. imitacio. FG: mutacio. 10. BEG: continua. 11. A: Christi deest; ib. Nam. AC: Unde. 13. G: operis; ib. F: de vita iudicare. 21, 22. G: palliarunt autem quantis lex. 25. ABCDF: distant. 26. G: defectibilis deest. 27. B: veniat; ib. Codd.: et sic fuit. 28. F: fuerit. 29. CD in marg.: Cathedra est cerimonialis dignitas. E in marg.: Kathedra Moysi. 35. A: autem vocantur. G: enim vocabantur. DE in marg.: Scribe. Pharisei.

3. Matth. XXIII, 1. 14. Matth. XXIII, 2—3. Cf. Op. Ev. III, 1.

processissent. Pharisei autem fuerunt religiosi in tempore Christi fama sanctitatis et sciencie pre celeris rutilantes; et ideo ordinati sunt horum iudicum assessores. Fuerunt autem isti scribe et pharisei minus dilapsi a veritatis
 5 regula quam sunt nostri, quia ipsi in iudicando alios observarunt substanciam legis Dei, sed in vita sua propria huius legis sententiam non servarunt. Nostri autem scribe et pharisei in utroque istorum deficiunt quia nec observant textum legis Christi, sed Antichristi legem
 10 in suis iudiciis. Nec in vita sua observant legem vel decalogum alterius Testamenti, cum legem Dei nec dicunt nec faciunt. Ideo cum ista successio sit tempore auctore suo posterior, est in amore et auctoritate frigidior, quia iuxta expertos aqua calefacta cicius refrigescit, sic
 15 iudices sequentes Christum, qui fuit fons summus caloris caritatis, per immixtionem vaporis contrarii in caritate et operatione notabiliter refrigescunt. Observant autem nostri iudices, a papa supremo iudice usque ad infimum, quod sedent super cathedram, quam dicunt legem et
 20 cathedram Moysi excellere, et habent phariseos in gradu triplici assistentes, cum monachi, canonici atque fratres assistunt in ecclesiasticis iudiciis. Et habent privata iudicia per se ipsos.

Pharisees.

They kept the law in judging others.

Our scribes and pharisees judge by Antichrists law.

Nor do they live by the law of either Testament.

Our judges say they sit upon a throne higher than Moses.

And they have three sorts of pharisees to help.

Sed in secundo deficiunt, cum Antichristus *extollitur*
 25 *super omne quod dicitur Deus*, et habet pro lege animi libertatem et ex sue potestatis plenitudine facit sepius novas leges. Unde Psalmo IX, 21 de ipso dicitur: *Constitue Domine legislatorem super eos, ut sciant gentes quoniam homines sunt*. Antichristus enim est legislator
 30 super gentes, hoc est, instantem ecclesiam in penam peccati sui preteriti constitutus. Et tamen vis rationis debet in ipsis reviviscere, ne sic per diabolum deviantem a Domino seducantur. Gentes enim iste debent cognoscere *quoniam homines sunt*, quia rationabiles ad ymaginem
 35 et similitudinem Dei facte. Et sic stulticia eorum qua Antichristo gratis sunt subditi, declinantes a lege Domini Jesu Christi, non excusat eos ab isto devio, cum in finali iudicio de isto peccato ratione rationalitatis quam Deus eis dederat reddent strictissimam rationem. Et

Submission to Antichrist will not be excused to God by folly, since he has given men reason.

1. ABF: processerunt. G: processisset. 7. B: huiusmodi; ib. G: servant. 8. CE: si utroque. F correxit. 14. A: expertes. 17. G: opinione. 18. G: summo. 27. Cod.: XVII. 28. ABCEFG: ut deest. 31. ADEFG: Et cum. 34. AEG: rationales.

utinam gentes iste sciant quomodo sunt homines ad ymaginem Dei facti, et quid de Antichristo receperant, unde taliter captiventur. Quot enim habent prepositos usque ad Antichristum inclusive, tot demonibus secundum animam obligantur. Apostolus tamen, gavisus de libertate 5 quam Christus concesserat, noluit Petro vel alicui Christi vicario taliter obligari, sed *ipse et Barnabas dederunt dextram societatis apostolis prioribus, qui videbantur esse aliquid*, ut patet Gal. II, 9. Fratres autem in Christo debent esse omnia membra sua, et per hoc fidei prin- 10 cipium ab Antichristo et omnibus membris suis excludere servitutem; quod precise de tanto cuicumque illorum obediant de quanto illa obediencia inducit in sequelam Domini Jesu Christi. Si autem illi non dant spirituale suffragium nec corporale sed seducunt subditos a via ad 15 devium, quis sapiens in isto talibus prepositis obediret?

Paul would not be bound by Peter.

Evil prelates not to be obeyed.

Capitulum secundum.

How simple men are misled. Sequitur ulterius seduccionis explicacio qua simplices talibus ipocritis seducuntur. *Alligant*, inquit, *onera gravia et importabilia et imponunt in humeros hominum, digito 20 autem suo nolunt ea movere*. Scribe autem et pharisei per istam cautelam seducunt populum; et intelligo per scribas et phariseos papam cesareum et cunctos suos complices. Papa enim et prelati alii sunt scribe, quia iudices ordinarii secundum legem quam Antichristus in- 25 venerat. Et pharisei sunt religiosi novelli trium sectarum, qui se ipsos in iudiciis et specialiter in confessione nova inventa inseparabiliter consecuntur. Ad tantum enim magnificant sollicitudinem particularem explanacionum circumstantie, in qua questus temporalium iacet presbitero, 30 et omnino complecionem penitencie arbitrarie quam iniungit, quod deficiente confesso in aliquo horum trium dicunt quod peccat gravius quam delinquendo in totum decalogum, quia omnia hec tria turpis lucri gracia sunt inventa. Per hoc enim possunt ipocritice *alligare onera 35* lucrum sapientia *gravita et importabilia* racione, et ponere

Scribes and pharisees, pope and prelates.

They are scribes being judges by Antichrist's law.

Extravagant stress laid on confession.

This is the burden which they lay on men's shoulders.

2. C: *reciperant*. D correxit. 3. BCDEFG: *habent* deest. 5. E in marg.: *Apostolus gaudet de libertate*. 6. A: *Petri*. 8, 9. G: *esse aliud*. 9. A: *ad Gal.* 10. BCDEFG: *hoc* deest. 15, 16. A: *ad dominum*. 16. A: *istis*. 22. BEG: *intellige*. 23. A: *cesarium*. 23. BCDFG: *cunctos eius*. 27, 28. F: *nova iniuncta*. 29. A: *solitudinem*; ib. CDG: *explanacionem*. 33. CD: *peccant*. 35. CDE: *hec*.

- in humeros subditorum sed digito suo, hoc est subtiliori*
potentia intellectus, nolunt ea movere in persona propria
secundum legem quam Deus instituit, ut incipiendo a
fratribus, ipsi predicant et hortantur populum ad ele-
 5 *mosinam corporalem; et tamen ipsi fratres, quantum-*
cunque habundent temporalibus et specialiter domibus
sumptuosis quas possent vendere, dicunt per fucum
sophisticum quod a tali elemosina sunt exempti. Et in
 10 *ista ipocrisi sunt omnes secte quatuor que ad sectam*
Christi infundabiliter sunt adiecte. Nam confessores et
iudices volunt hortari ad elemosinam sed nec corporalem
nec spiritualem volunt facere subditis suis magis egentibus.
Ut quis confessor dicit adultere: Vade, iam amplius noli
peccare? sed oportet quod iniungat illud quod sapit lucrum
 15 *vel commodum secte sue. Unde videtur multis quod ista*
novitas penitencie adinventata sapit multas blasfemias.
Primo enim videtur esse medium symoniacum ac
ipocriticum ad confessos tam divites quam pauperes
spoliandum.
 20 *Secundo videtur quod sit occasio data ad vendendum*
et emendum confessionariam potestatem; ut papa non
concedit vel prelati maiorem absolucionem a crimine
quod reservant, nisi explicent vel innuant quod satis-
 25 *faccio pecuniaria fiat suis subditis quibus dant potestatem*
confessionem huiusmodi audiendi. Et sic redundat in eos
lucrum vel mediate vel immediate, vel directe per eos
qui lucrum immediate recipiunt, vel aliter indirecte ut
quod tales secte taliter defenduntur, redundat pape in
comodum; nec aliter forent tali privilegio decorati. Et
 30 *ista est symonia subtilior ex maiori calliditate diaboli*
machinata.
Tercio iniungens confessiones huiusmodi videtur blas-
femare in Dominum Jesum Christum, quia videtur innuere
quod quantumcunque magna contricio a Deo graciose
 35 *adicitur, Deus non potest per se peccatum dimittere nisi*
ista nova penitencia sit adiecta; et tamen Psalmo XXXI, 5
dicitur: Dixi; confitebor adversum me iniusticiam meam
Domino et tu remisisti iniquitatem peccati mei. Et Luce

Friars exhort
to alms giving,

but say they
have not to
give;

so do confessors
and judges.

Selfishness in
enjoining
penance.

Blasphemies in
penance
used as a means
of robbery.

Power of giving
absolution sold.

This new
penance denies
to God the
power of
forgiveness to
the contrite.

3. *ut.* B; *et sic;* ib. EG; *nec incipiendo.* 4. *et.* B; *exhortantur.*
 8. A; *excepti.* 13. E; *Ne quis;* ib. B; *dic.* G; *dicet.* 14. G; *id.* E in
 marg.; *Nota.* 20. BCDG; *ad deest.* 21. F; *confessoriam.* 22. AG;
maiores. 23. G; *quam reservant.* 28. G; *defendantur redundant.*
 30. G; *subtiliori.* 34. CD; *quamcunque.* 36. E; *et cum.* 37. B;
adversum deest.

Lazarus a type
Christ takes
away sins but
lets his disciples
declare
remission
afterwards.

XVII, 14 de decem leprosis dicitur quod *dum irent mundati sunt*. Et iste est tipus forcior ad istam inventam penitenciam roborandum. Christus eciam in persona propria suscitavit Lazarum de sepulcro et mandavit postmodum suis apostolis solvere ipsum ab institis quibus 5 sensibiliter est ligatus; ac si vellet dicere in figura: Deus est qui tollit peccata mundi, sed suis fidelibus concedit postmodum potestatem ad dimissionem illam populo declarandum. Sic enim terrenus dominus non concedit suo forisfacienti subdito suam benevolentiam et dimis- 10 sionem sui criminis nisi prius concesserit in se ipso, et postmodum forte remittit nuncium illam confessionem domini promulgantem. Numquid credimus quod Antichristus potest ex suis legibus illibertare dominum dominorum? Alia autem sunt multa blasphema inconveniencia 15 que ex ista adinvenzione stolida consecuntur; ut Antichristus diffinit temere quod nisi quis confessione sua nova sit a suo subdito absolutus, non intrat beatitudinem quantumcunque penitens fuerit quoad Deum.

Confession a
means of
learning secrets
and acquiring
the possessions
of secular lords.

Quarto videtur quod Antichristus vel membrum suum 20 dat in hac lege medium ad omnia arcana noscenda et possessiones secularium adquirendas; quia necessitat homines ad detegendum illis suum propositum et quomodocunque lex sua sonuerit, pendentes hoc aliis possunt 25 absolvi faciliter. Et in casu quo prosit ecclesie sue tenentur sub optentu sue beatitudinis confessi propositum promulgare. Et sic possent omnes mundanas divicias atque dominia per cautelam istam adquirere.

Disclose secrets
if for the good
of the church.

God does not
forgive sin
unless the
sinner is
contrite.

Quinto videtur quod Antichristus in hoc lege blasfemat in Dominum Jesum Christum; quia lex Christi docet, 30 et concordat ratio quod Deus non dimittit peccatum homini nisi secundum Dei beneplacitum sit contritus; et istam contricionem nescit Antichristus cognoscere cum omnibus membris suis. Cum ista sit fallax argucia: Confessus dicit in voce quod de peccato suo confitetur, ergo 35 verum. Et quesito ab omnibus hiis satrapis quid requiritur ad contricionem huiusmodi, stabunt muti; et sic divites possent ridendo adire confessores cesareos et

Antichrist
cannot know
whether
he is so.

Rich men go to
confession
laughing,

1. B: *de* deest. 6. E: *dicere insufficiencia*. 9. G: *terrestris*.
15. AE: *blasphemia*. 22. G: *qui*. 25. G: *quo sit*. 26. BC: *ob-*
tenta; ib. F: *confessione*. 26, 27. E: *populum promulgare*. 35. A:
conteritur. 36. A: *quod*. 38. A: *possunt*; ib. E: *ridendo* deest.
Lacuna in cod.

credere quod pro parva porcione pecunie de omnibus peccatis commissis sine dolore, ymmo cum iterum peccandi proposito absolvuntur. Talia sunt multa inconveniencia blasfema, ad quorum capitulum dat occasionem
 5 ista penitencia taliter innovata. Ut pauperes possent de remissione sui peccati quoad Dominum desperare, et divites possent blasfeme credere quod ab omni peccato suo per impositionem manuum Antichristi possent sine dolore quem Deus instituit liberari. Et sic privata et
 10 auricularis confessio sepe provocat partem utramlibet ad peccandum; ut patet de luxuria fidelibus satis nota. Multe sunt tales evidencie fidelium per quas credunt quod penitencia quam Christus in lege sua instituit christianis sufficiat ad salutem. Et sic est de omnibus
 15 novis picticiis innovatis. Sic enim Antichristus subtrahit predicacionem et alia officia que Christus instituit et iniungit oraciones atque servicia noviter adinventata, et pro omissione illorum iniungit *onera importabilia*; et tamen *digito* animi non vult quod talia sint rimata, quia,
 20 ut inquit, fides est quod ista sint credita, et ista fides cum sibi similibus non debet esse a fidelibus disputata.

and think they are absolved though they mean to repeat their sin.

Poor cannot get absolution.

Antichrist withdraws preaching and substitutes services.

Capitulum tercium.

Uterius Christus explicat superbiam in hiis scribis et phariseis que est radix omnibus istis malis: *Omnia*,
 25 inquit, *opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus; dilatant enim philateria sua et magnificant fimbrias. Amant autem primos recubitus in cenis et primas cathedras in synagogis et salutaciones in foro, et vocari ab hominibus Rabi.* Constat autem tractantibus de peccato superbie
 30 quod ipsum est radix peccatis aliis producendis. Et inter alias superbias superbia de bonis spiritualibus ut sanctitate et sciencia magis nocet. Comestibile quidem in suo superfluo magis fetet; ideo ipocrisis nata ex simulacione sanctitatis quoad sensibilem apparenciam est gravissimum
 35 peccatorum. Isti autem de sectis quatuor superadditis

Spiritual pride most harmful.

Hypocrisy the worst of sins

is to be seen in the four sects.

1. F: pro una. 2. G: cum etiam. 7. D: possunt. 10. EG: ultramque. 19. AF: sunt. 26. G: Amat. 26, 27. CF: Amant enim. 31. G: superbia suprema est. CDE: superbia est. E in marg.: Radix superbie. 33. F: imo.

A hypocrite
does things
without cause
and so is
contrary to the
first cause.

faciunt opera sua, ut ex variacione eorum iudicentur ab hominibus esse sancti, et sic Christo, qui est veritas prima, et membris suis sunt directe contrarii; quia Christus fecit bona sua hominibus et mundo abscondita, nisi de quanto ratio necessitavit ut exemplariter profuit illis, quia satis foret aliter quod illa essent cognita quoad Deum. Cum enim ex tali apparencia quoad mundum ipocrita subicit se magno periculo, et non patet exinde nature humane utilitas, manifestum est quod talis ipocrita faciens sic sua opera facit ipsa superflue sine causa; et sic est contrarius prime cause. Christus enim secundum fidem creditam, in qua ipocrita iste titubat, facit sua opera coram Deo et bene scit quod ipsa opera tunc non possunt a Dei omniscientia relabi. Et sic ab ipocrisi est securus, in qua ipocrisi peccator vult implicite homines, coram quibus facit hec opera, constituere Deum suum. Sed ubi maior blasfemia, conversacioni Christi magis contraria?

Six is a perfect
number and
Christ gives six
notes of the
pharisees'
hypocrisy.

Declarat autem Christus in sex signis particularibus istorum ipocrisym. Senarius enim vocatur ab arismetricis perfectus numerus atque superbus et numerus circularis. Constat enim ex omnibus suis partibus aliquotis simul sumptis, et quotiescunque ductus fuerit in seipsum redit in eundem numerum ac si foret prima unitas que est Deus. Et quia terminatur in eundem numerum a quo cepit, vocatur numerus circularis. Isti autem ipocrite ostendunt primo suam apparenciam in bonis minimis que sunt sensui magis nota, cum *dilatant philateria et magnificant fimbrias*. Dicitur enim quod philaterium est membranula fixa in sinistro brachio, inscripta decalogo grossis literis ad denotandum quod decalogus est semper presens intellectui talis ipocrite et ab ipso continue observatus. Habent autem fimbrias latas undique, cum sicut pharisei Legis Veteris habuerunt in fimbriis spinas que talos et pedes nudos multipliciter molestarunt, sic Pharisei moderni per magnificacionem sui habitus dicunt se celare suam sculpturam hominibus et figuram corporis sui contempnere. Et in istis duobus signis plus laborant pharisei moderni quam pharisei Legis Veteris laborarunt. Cum hec signa sensibilia in habitu, claustro et nutibus

Phylacteries.

4. G: in mundo. 6. G: forent; ib: EG: incognita. 10. CD: causa deest. 15. D: seculus; ib: A: peccatorum. 27. F: avariciam; ib: G: bonis nimis. 29. CD: Quid sit (B: est) philaterium. 30. F: scripta. 37. E: suam scripturam.

sunt sic supra alios adeo dilatata, ut dicant seculo quomodo pre ceteris diligunt Dominum Jesum Christum. Et sic terunt corpus ac hominem proprium propter honorem quem fingunt ad Christum. Unde quidam
 5 cadunt ac si essent mortui ante altare super quod postmodum celebrabunt. Quidam autem habent in zonis suis nodulos ad figurandum quod aspere in suo corpore cruciantur, et sic fimbrie et sua capucia dilatantur significando fidelibus quod habitus istorum ipocritarum sunt
 10 pleni mendaciis.

Prostration
before
the altars.

Knots in girdles.

Tercio *amant primos recubitus in cinis*, non pro honore suo, ut inquit, sed pro honore Domini Jesu Christi, cum honor factus servo mittentis sit principaliter in mittente. Et sic cum mittuntur a Christo, capiunt tales
 15 honores non pro se ipsis sed pro magistro suo Domino Jesu Christo.

Claim the first
place under
pretence of
desiring honour
for Christ.

Habent quarto primas cathedras in sinagogis; ideo ut inquit, non sine alto pulpito predicarent.

First seat in the
synagogue.

Quinto inquit *quod salutaciones in foro sunt* non
 20 pro honore sui sed pro honore Christi humiliter capiende. Et hec ratio quare in istis novis ordinibus genuflexiones et nutus totidem usitantur.

Greetings in the
marked-place.

Sexto *amant vocari ab hominibus Raby*, ut honorem verbi Dei avidius atque libencius amplexentur. Et sic
 25 tales falsi sibi ipsis tam intrinsecus quam extrinsecus contradicunt. Appetunt enim tales honores et signa talia sine causa; et causa quam fingunt false non est causa sed propria apparencia sanctitatis. Discurrere vero per omnia signa sensibilia istorum novorum ordinum foret
 30 labor nimis diffusus, cum sit notum communitati fidelium quod utantur signis talibus sine causa; et sic videtur secundum prophetiam Christi quod sit *generacio adultera*. Et sic incipientes ab habitu et signis sensibilibus religioni Christi que incipit a virtutibus in anima adversantur et
 35 sic peccato triplici scilicet carnis, mundi et diaboli sunt multipliciter irretiti. Licet autem iste quatuor secte sint ista ipocrisi maculate, non repugnat tamen quod secta Christi sit secundum aliquem gradum ipocrisi maculata, sed ille precipue qui monet se vocari *patrem sanctissimum*

Love to be
called raby.

Hypocrisy to be
found even in
Christ's sect.

Pope the chief
of hypocrites.

3. A: honorem. 4. A: amorem. 6. F: celebrant. 8. B: fimbria.
 8. g. G: signando. 11. CD in marg.: De hoc quod amant primos recubitus. 13-15. F: in — magistro deest. 15. ABCDE: ipso. 17. F: Amant quarto. 20. A: capienda. 26. BCDEF: sine talia. G: et s (sequitur lacuna) sine causa. 31. A: uluntur; ib. F: sic deest. 37. G: non deest.

et vendicat ut titulum pedum oscula beatorum; talis, inquam, Antichristus est precipuus contra Christum. Et sic est de multis cerimoniais quas iste refuga introduxit, ut nec volo concedere nec negare nec dubitare utrum sacerdos posset sine tali habitu celebrare post⁵ cenam sicut fecit dominus Jesus Christus; et sic de multis cerimoniais que hodie ut evangelium observantur. Nec video quod talis consuetudo vel forma consecracionis sit magis autentica quam forma consecracionis qua consecuntur episcopi armature. Unde multe sunt¹⁰ hereses in tali materia introducte. Ut quod sint habitus fratrum tam sacri et tam virtuosi quod nullus mortuus in istis habitibus dampnabitur ad infernum. Et sic de multis aliis blasfemiis, quibus fidelis non magis crederet quam isti ludicrioso miraculo: Iste frater fecit vivendo¹⁵ istud miraculum; comedit ex integro lampredam sine hoc quod statim postmodum bibit vinum, ergo est sanctus canonizandus a papa. Unde ad tollendum talem perfidiam dicitur a quibusdam quod Christus abscondite fecit suos apostolos sacerdotes nec voluit formam con-²⁰secracionis huiusmodi postmodum ecclesie derelinqui. Christus enim rem magis ponderat quam hec verba, neque cura Deo de verbis quibus consecrande sunt bracce papales vel ornamenta alia adinventata. Talia sunt multa ludicria cum quibus sacerdotes Baal derident²⁵ dominum Jesum Christum, sed illi blasfemius qui fingunt quod dissimulans confiteri proprio sacerdoti incurrit offensam Dei et sue ecclesie; et quantumcunque prius contritus fuerit remanet dampnabilis ex contemptu. Cum papa hanc legem fabricans fecit eius dimissionem³⁰ esse peccatum mortale sicut pluries gravat ecclesiam, faciendo omissiones huiusmodi esse peccata mortalia, cum facit Deum talia que prius fuerunt neutra pro dampnabili crimine imputare. Ideo sicut papa potest de novo facere peccata, sic potest creare gratiam et vir-³⁵tutem; ideo est quodammodo ipse Deus.

Celebration
after dinner.

Friars' weeds
said to secure
from
damnation.

Absurd story of
a friar
canonised
because he
swallowed a
whole lamprey
without
washing it
down.

Christ ordained
no form of
ordination.

No ordinance
more
blasphemous
than that which
insists on
confession.

Pope ordaining
such things
makes new sins.

And so makes
himself God.

3. A: *est deest.* 4-6. *nec volo* — Jesus Christus in A supra ponuntur post *precipuus contra Christum.* BCDF: *nec volo* — *et sic deest.* 8, 9. BCEG: *consecracionis* — *consecracionis deest.* G: lacuna. 9. CDF: *sit* — *consecracionis deest.* 10. BCDF: *episcopi deest.* E: *episcopi armature deest.* 12. B: *sacrat.* 16. A: *lampredum.* 17, 18. G: *et sic est sanctus.* 18. CD in marg.: *Quare Christus abscondite fecit suos apostolos sacerdotes.* 21. DE: *huiusmodi deest.* 23. A: *ut que curando de.* C: *neque cura Domini.* E: *ut que cura Deo.* G: *ut que cura Deo.* 24. A: *Et alia.* 25. E: *manifesta ludicria.* 28. A: *offensa.* 30. BDE: *divisionem.* 31. G: *esse deest.* 33. G: *facit dominicalia.* 34. A: *Et sicut.*

Talia verba insania Antichristus intimat contra Christum et specialiter in isto quod condit sine Christi licencia novas leges et per has distrahit ab observancia legis Christi. Et carcerem habet summe civiliter, quem 5 carcerem soldani nominat; et in illo multos usque ad mortem cruciat propter publicacionem et observanciam legis Christi et dissensionem sue declinacionis a vita Domini. Et sic defendendo has leges proprias laborat plus sedule quam pro defensione et noticia legis Christi; 10 et ita secundum suam reputacionem facit multos dampnari in tartaris ex hoc quod deviant finaliter ab observancia sue legis; et sic ubi Christus summe facilitavit ecclesiam, ipse ecclesiam sine Christi licencia diffultat.

Pope has a prison which he calls 'carcer Soldani', and imprisons those who preach the law of Christ.

Capitulum quartum.

15 Postquam declarata est ipocrisis que false consistit circa animi sanctitatem; declarat Christus consequenter superbiam in cupidine sciencie stabilitam, cum sciencia inflat secundum Apostolum. Dicit ergo Christus: Vos, inquit, nolite vocari Raby; unus enim magister vester, 20 omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vobis vocare super terram; unus enim est pater vester, qui est in celis, nec vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus.

Constat autem quod labor circa doctrinam potest esse 25 inutilis, cum Eva ex inani appetitu sciencie fuit ad esum pomi vetiti per diabolum inclinata; nam Gen. III, 4, 5 scribitur: *Nequaquam moriemini sed eritis sicut dii scientes bonum et malum*. Et concordat ratio naturalis. Cum circa nichil debet viator hic peregrinans laborare 30 nisi circa illud quod sibi proficit ad salutem, sed multe sunt curiositates superflue que non ad hoc proficiunt, sed magis officiunt; ideo fidelis debet a curiositatibus huiusmodi declinare. Ideo dicit Apostolus ad Rom. XII, 3 quod *debemus non plus sapere quam oportet, sed sapere*

Eve's desire for knowledge.

4. E: *Si carcerem*. 5. A: *usque* deest. 7. A: *defensionem*; ib. A: *declaracionis*. 17. BCDFG: *superbiam* deest. 18. BG: *secundum P. apostolum*. 19—21. BCDFG: *enim — est* deest. 28. D: *naturalis* deest. 31. EFG: *sunt*. C addit in marg. 33. BCDEFG: *VIII*.

17. In cod. F in marg. Hic incipit tractatus Johannis Wyclif De Magisterio. See Shirley, A Catalogue No. 94. 17. I. Cor. VIII, 1. 18. Matth. XXIII, 8—10.

Knowledge
good only as
it helps to
virtue.

Counter-
arguments:

a) Paul calls
himself doctor
gencium;

b) knowledge
natural to man;

c) masterhood
in universities
approved by the
pope.

Wyclif accused
of fouling his
own nest.

Military honour
and clerical run
together.

Answer:
Knowledge is
good as given
by God, but
not when
turned into
superfluities
and curiosities.

Masterhood
savours of
pride.

Paul is called
doctor not
magister,

and that in
the simple sense
of teacher.

ad sobrietatem. Gentiles autem ex fide debent cognoscere quod noticia intellectus non prodest homini nisi secundum quod per eam affectus afficitur ad virtutem. Et istam doctrinam edocet Dominus in hoc loco.

Sed contra hoc instatur per hoc quod Paulus vocat 5 se *doctorem gencium*, ut patet ad Thymo. II.

Similiter, noticia est naturalis homini, cum ipso perseverans in patria; ergo studium circa illam est a fidelibus amplexandum.

Similiter, in multis universitatibus Christianissimi magistratus per papam et totam ecclesiam approbatur. Quis ergo est ille qui contra iuramentum proprium nidum inficeret. Specialiter cum probitas milicie et cleri se invicem consecuntur. Talis ergo vir reprobus contra 15 miliciam et contra totam ecclesiam machinatur.

Hic dicitur quod licet sciencia tanquam *datum Dei optimum et perfectum* catholice sit laudanda, eius tamen superfluitas ac curiositas est culpanda; et illam increpat Dominus in hoc loco. Unde magister dicitur quasi *maior in stacione*, et istud magisterium inductum in gentibus 20 est ritus qui inseparabiliter sapit superbiam et super isto magisterio cadit hic prohibicio Salvatoris. Et cum Raby in Hebreo sonat magisterium in Latino, signanter geminatur terminus, ut a superfluitate et curiositate sciencie caveamus. Et patet quod Paulus signanter vocat 25 se vere *doctorem gencium*, non magistrum, quia licet in quibusdam studiis nomen doctoris sit excellencius, cum sit ritus gentilis, ex multis honoribus et statibus aggregatus, tamen in textu Apostoli sumitur simplicius pro quocunque fideli qui notabiliter docet fidem catholicam. Et sic dicit nomen doctoris meritum et laborem et interimit superbiam et status eminenciam quoad mundum. Et patet in parte solucio ad primam instantiam et secundam. Cum enim noticia inducens ad beati-

3. AF: quanto per; ib. E: per illam. 5. A: per hoc deest. 12. G: nidum suum. 14. BCDFG: vir deest. De Magisterio: Talis est Christi vir reprobus qui. . . 16. F in marg.: Responso ad primum. E in marg.: Scienciam laudat, curiositatem vituperat laudanda. Sequitur in F: Quere superius in tractatu De Magisterio eandem materiam usque ad finem. 19. CD in marg.: Quod magisterium gentiliter introductum sapit inseparabiliter superbiam, quod hic Christus prohibet. 21. B: insensibiliter. 22. A: hec. 23. A: magistrum. F in marg.: Magister quomodo ethymologisatur. 25. CD: sciencie deest; ib. F in marg.: Paulus vocat se doctorem, non magistrum. 26. A: se deest. 31. G: dicit non doctoris meritum sed laborem. 34. F in marg.: 2am; ib. A: inducens in.

tudinem sit hic tam necessaria et manebit clarior in patria, circa illam dimissis culpabilibus est debite laborandum.

Ex quo videtur quod legiste laborantes tam sollicite propter questum et honorem mundanum circa tradiciones humanas putridas, que scienciam fidei cum aliis virtutibus excludunt, sepius sunt a Deo notabiliter increpandi.

Evils of study of law.

Et idem videtur de medicis et sophistis qui laborant pro vano nomine questus temporalium vel honoris. Non enim laboraret fidelis theologus ut concludat aliis, vel reputatur magnus theologus et subtilis, sed ut fidem catholicam noscat in moderamine. Et postmodum ad honorem Dei et utilitatem ecclesie transfundat gratis noticiam illum ecclesie quam pro illo fine Deus dederat gracie. Ideo dicit Christus Matthei X, 8: *Gratis accipistis, gratis date*. Et per idem sunt curiositates in scienciis mathematicis contempnende. Videat ergo fidelis que sciencia et mensura sunt sibi utiles ad virtuose vivendum et beatitudinem adquirendum, et laboret secundum illam mensuram ad scienciam desuper capiendum.

Motives of the true theologian.

Quantum ad tertium obiectum qui videtur militare particulariter contra multos, videtur esse dicendum quod magistratus in multis studiis militantis ecclesie irrationabiliter approbatur, et sic contempnitur ab ecclesia militante. Quis ergo color: si hec universitas vel isti clerici tam subtiles approbant istud factum vel ista statuta, ergo sunt taliter approbanda? Multa quidem sunt iuramenta commissa per statuta huiusmodi, multe gracie concesse, et multi status gentiles assumpti a clericis, et quicunque ceperit iustificare ista cum modis suis, laborat supra vires hominis, cum divina potestas vel ratio non approbat ista cuncta.

Mathematical studies.

Evils in universities.

Et quantum ad infeccionem nidi proprii dicit fidelis, confitens humiliter crimina que commisit, quod tenetur ex lege caritatis corrigere in quo peccaverat, et premunire alios ne incidant in istud periculum sicut ipse. Sic enim Christus qui peccare non potuit destruxit virtuosissime gentem propriam atque locum. Que ergo evidencia: Si homo culpabiliter ita egit, ergo debet

Reply as to fouling his own nest.

Christ destroyed his own people.

2. B: *temporalibus*. 3. BCD: *tam* deest. 9. De Magisterio: *laboret*. 9, 10. F: *ut reputetur*. 10. D: *vel subtilis*. 12. A: *transfundunt*. 14. B: *Matth. XIV*. 16. BCD: *methais* = *metaphysicis*. EG: *mechanicis*. 19. G: *capiendam*. 20. F in marg.: *gam*; ib. De Magisterio: *parcialiter*. 22. C: *esse*. Correxerit in marg.: *ecclesie*. F: *ecclesie* deest. 25-26. G: *tam* — *approbanda* deest. 29. BEG: *iustificari*. 37. CD: *et locum*.

Is a man always
to defend faults
into which he
has once fallen?

postmodum errorem illum defendere et laqueum suum,
ut diabolus capiat alios stolidos, relinquere impunitum,
cum ex vita Christi et regulis fidei formaliter sequatur
oppositum. Et quod alii afficiuntur tam gentiliter et
indebite ad hunc ritum, resistendum est per caritativas
puniciones et hortandi sunt posterius ut caveant istud
periculum.

War and
disputation not
to be defended
by the gospel.

Et quantum ad miliciam et clerum, quomodo se
secuntur, dicitur quod nec Grecia nec Roma nec Anglia
arguat sufficientes istud universale assumptum; et suppo-
sito quod particulariter pro illis locis fuit verum, oportet
iustificare scienciam illam et illam miliciam bellicam
convertere. Sed hoc videtur non posse fieri per legem
domini Jesu Christi, cum secundum illam sit humilitas
collaudanda. Unde defectus doctrine Christi in sic alter-
cantibus et agonizantibus videtur evidencius concludi
ex particularibus istis captis. Et sic qui in Christo diligit
regna et republicas ad beatitudinem consequendam
debet hortari ipsa ad pacem fideliter sine spe honoris
temporalis vel lucri secundum regulas Domini Jesu Christi.

Capitulum quintum.

Consequenter dat Christus regulam quam fideles sui
debent tam quoad operam quam quoad statum et
sectam humiliter observare: *Qui, inquit, maior est vestrum,
erit minister vester; qui autem se exaltaverit, humiliabitur
et qui se humiliat, exaltabitur.* Constat autem ex fide
doctrine Christi quod sicut in intellectu et affectu debet
fundari humilitas, sic in opere extrinseco et in statu.
Et ideo dicit Christus Matth. XI, 29, 30: *Tollite iugum
meum super vos et discite a me, quia mitis sum et humilis
corde, et invenietis requiem animabus vestris. Iugum enim
meum suave est et onus meum leve.* Et hoc verbum
Christi movet fideles quod debet esse tantum una secta,
scilicet christiana. Et quatuor alie introducte sunt per
regem superbie. Et sic breviter omnis secta, status vel

1. F: *illum* deest. 2. E: *ne diabolus*. 6. AEG: *premuniciones*.
10. CDEG: *arguit*. 11. A: *particulare*. 12, 13. AF: *bellicam conse-*
quentem. 13. De Magisterio: *Sic et*. 18. A: *ostendendam*. 22. ABF:
racionem. 25. DG: *exallat*. 27, 28. ABFG: *debet fulgere*. 28. De
Magisterio: *sic et*. 33. A: *Det*. 34, 35. F: *Et — superbie* deest.

24. Matth. XXIII, 12, 12.

operacio quam Christus non approbat in suo evangelio est rationabiliter dimittenda. Ideo cum Christus non approbat sed reprobatur gentile magisterium supradictum, patet quod illud sicut quatuor secte quas sepe memini,
 5 est de ecclesia dimittendum. Nam in statu innocentie non fuisset tale magisterium, cum homines naturaliter cognoscerent quantum et qualiter fuisset necessarium ad beatitudinem consequendam.

No masters in the state of innocence.

Similiter, Christus magister optimus mandat, ut supra
 10 dicitur, *nec vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus*; quis ergo non foret infideli deterior qui obstat pertinaciter huic doctrine, cum Christus illam precipit tam expresse: *Discite a me* etc.

Similiter, in statu beatitudinis propter imperfectionem
 15 tolletur omnis magistratus huiusmodi, sicut fides edocet. Quare ergo viator timidus non hanc doctrinam huius magistri humiliter acceptaret, specialiter cum sonat in humilitatem et meritum? Et magisterium illud sonat inseparabiliter in dominium. Et Christus hic dicit pro

20 regula: *Qui se exaltat humiliabitur et qui se humiliat exaltabitur*. Radix enim religionis Christi est humilitas

Humility the root of Christ's religion.

que crescit usque ad beatitudinem. Et superbia in radice deficiens evanescit et deprimitur ad infernum. Oportet ergo illam arborem que crescere debet usque ad celum

25 in radice humilitatis debite stabiliri, quia defectus fundamenti in ista erectione necessario facit arborem ab ista summitate deficere. Christus autem supponens omnia esse ut sunt cognita apud Deum et ad Dei iudicium limitans tradit hanc regulam: *Qui, inquit, maior est*

30 *vestrum erit minister vester*. Omnis enim creatura debet naturaliter cognoscere Deum suum superiorem, et per consequens naturaliter benefacere ministris Domini, quem videt gratis ipsis benefacere; sicut videmus, iuxta Apostolum, omnia membra corporis naturaliter se iuvare, ut
 35 patet prima Cor. XII. Et sic est de angelis, de celi orbibus, et breviter de omnibus creaturis que non

All creatures should help each other.

1—3. BCDEG: *non approbat — non approbat* deest. 4. F: *sicut — memini* deest. 7. E: *cognoscerem*. G: *quod et quantum*. 9. A: *Sicut Christus*. 15. F: *omnis talis*. 16. A: *timidus*. 16, 17. F: *viator cui Deus hanc doctrinam huius magisterii*. 17. A: *humiliter* deest. 19. E: *in Dominum*. G: *in Deum*. 20. A: *exaltaverit*. 21. E in marg.: *Radix religionis Christi est humilitas*. 25. A: *et defectus*. G: *defectus fundati*. 29. De Magisterio: *tradidit*. 33. E: *quia videmus*. 34. F: *seminare*. 35. C: *ut probat Chor. II*. 35, 36. CEG: *celi ordinibus*.

paciuntur per superbiam discrasiam. Per istud ergo fidele
servicium exaltatur homo ad suum naturalem terminum,
et per superbiam illi oppositam bassissime dislocatur.

Objections:
masterhood
increases
learning.

Sed contra dicta de magistratu obicitur primo per
hoc, quod acuit ingenium viatoris et multum proficit 5
ad doctrinam ecclesie, ut patet in exemplis plurimis.

Christ was
master; men
should try to
follow him.

Similiter, fideles debent sequi dominum Jesum Christum.
Ipse autem ex hoc evangelio est magister; ergo fideles
debent laborare ad hanc similitudinem adquirendam.
Sic enim fideles laborant meritorie esse virtuosī, qualiter- 10
cunque Christus humanitus fuerat virtuosus.

Superiors may
be called
fathers.

Similiter, nemo reprobatur catholice quia superiores
vocentur *patres* quoad suos subditos, ut patet de cura
seniorum et honorificencia danda naturaliter virtuosīs
superioribus notis ex bonitate efficiencie quod sunt tales. 15
Quis ergo tolleretur rationabiliter istam nature regulam?
Ideo apparet quibusdam quod sufficit pro hoc textu
quod homines non appetant vocari magistri univoce
cum Deo, sicut nec vocantur domini neque boni.

Mastership
forbidden to
apostles and
priests;

Hic videtur multis, ut dictum est superius, quod 20
Christus prohibuit specialiter apostolis et suis sacerdoti-
bus gentile magisterium sive scolasticum, licet tolleravit
quod persone aliquę *non sacerdotes* taliter magistrentur.
Ipsi tamen in hoc peccant graviter, cum contra Christi
preceptum et duplicem statum perfectum inaniter sunt 25
superbi.

but borne with
in secular
persons.

Quantum ad primum obiectum concedi potest assump-
tum. Sed patet catholicis quod non exinde sequitur
quod ipsum sit meritorie assumendum. Dicunt enim
fideles theologi quod Deus bonus non potest aliquod 30
malum sinere, nisi ipsum faciat multum bonum. Ideo
dicunt quidam derisorie quod magisterium et mala talia
faciunt multa bona, sed non tot quot facit diabolus.
Diabolus enim facit occasionaliter indirecte quod Christus
sit incarnatus et quod predestinati quos temptat sint 35
in beatitudine coronati. Ideo Gregorius in cantu ecclesie

God allows no
evil that does
not cause good.

Good done by
the devil.

2. A: *naturale*. 6. CD in marg.: *Color pro superbo magisterio*.
7. G: *fideles dicunt*. 13. BCDEG: *natura*. 18. CE: *appetunt*; ib. G:
vocari ab hominibus. 19. B: *iam vocantur*. 20. CD in marg.: *Quod*
Christus prohibuit gentile magisterium. E in marg.: *Prohibet*. 21. F:
hic prohibuit. 22. G: *gentilium*; ib. F: *toleraverit*. 23. G: *alique*
non sacerdotes deest. 27. A: *post*. 36. F: *amplius coronati*; ib. G:
ecclesie deest.

36. Gregor. Hymn. in Benedictione Cerei Sabbato Sancto in
Missali Romano. Cf. De Ecclesia, p. 164; Trial. 141.

vocat culpam primi hominis *felicem et necessarium Ade peccatum*; et legiste dicunt quod Deus est remunerator adverbiorum, non ex hoc remunerans quenquam ad gratiam quod bonum facit, sed ex hoc quod efficit
 5 ipsum bene. Tale ergo magisterium acuit quandoque ingenium, sicut experti dicunt fornicacionem ingenium suum acuere, et dogma experientie quam adquisivit sibi diabolus docuit ipsum callidius temptare Christicolas. Et ex illa temptatione Christi et membrorum suorum
 10 proveniunt multa bona. Quid ergo, si ex arte nigromantica vel alia curiositate eveniunt multa bona? Et sic graduacio scolastica quam aliqui acceperunt prodest quandoque ad refellendum hereticorum superbiam et scripturam sacram intelligendum, verumtamen sicut non
 15 tantum acuit luxuria humanum ingenium sicut acuebat in Christo et matre sua virginitas, sic non tantum acuebat in aliquo gentili philosopho doctrina ista superba suum ingenium, quantum acuebat in apostolis Christi magistratus talis dimissio. Ex hoc enim gracie iam
 20 illuminantur in celo sicut in via fuit eorum capacitas dilatata. Et aliter hereticus blasphemaret in Christum, dicendo ipsum piscatores idiotas in rectores ecclesie elegisse.

Some say
fornication
sharpens their
wits.

Apostles, who
had no degrees,
were wise.

Quantum ad secundum dicit fidelis quod Christus ex
 25 vi unionis ypostatice habet quandam excellenciam quod non potest competere alicui alteri de humano genere. Ideo cum *magister* dicit maioritatem sciencie, non remurmuret catholicus quod Christus voluit illud nomen sibi singulariter reservari. Et concedi debet ulterius
 30 quod vocando viatores magistros et dominos equivocatur, sicut quando dicimus ipsos bonos. Sed ista equivocacio in proposito per dominum est restricta. *De ista materia erit postmodum, si Deus voluerit, tractatus diffusior.* Similitudo autem sequendi Christum in ista materia
 35 debet esse per humilitatem quam Christus supra omnes alios conservavit; et tunc similitudo debet sequi in noticia, qua beatus videt intuitive in verbo singulas

Christ has some
excellences
which man
cannot share.

Follow Christ
in humility and
knowledge will
come in patria.

2. A in marg.: *Deus est remunerator adverbiorum.* 3. E: *et non.*
 7. G: *et deest*; ib. E: *quid adquisivit*; ib. CD: *sibi deest.* 10. D: *per-*
veniunt. 13. BCDEG: *repellendum.* 17. DE: *superbia.* G: *superbie.*
 18. G: *acuebat.* 19. A: *tam.* 22. F: *et rectiores.* 24. CD: *dic.*
 25. 26. De Magisterio: *que non.* 26. G: *alteri humano generi.*
 30. CDEG: *equivocantur.* 31. E: *sed quando*; ib. BEG: *ista curiositas.*
 32. A: *per Dominum deest*; ib. DEG: *De ista tamen.* 32, 33. F: *De*
ista — diffusior deest. 34. E in marg.: *Similitudo sequencium Christum.*
 36. E: *debet deest.*

creaturas. Sed cum illa intuicione beata est Christo maioritas reservata.

The name of
'father' is often
abused.

Quantum ad tercium dicitur quod nomen *patris* in nominationibus communibus communiter est abusus, sicut patet in ipocritis altrinsecus et in cupidis volentibus aliis adulari; aliter enim nunquam inoleret nomen impositum Romano pontifici quod sit *pater beatissimus*, et episcopo quod sit *pater venerabilissimus*; veruntamen expressio equivocacionis patris est communiter usitata, cum crebrius in scriptura vocantur filii quos doctor

It may be used
equivoce.

frater in Domino meritorie parturivit. Et cum quot modis dicitur unum oppositivorum relativorum, tot modis dicitur et reliquum, tales possunt equivoce dici patres. Ideo dicunt quidam catholici quod Christus hic prohibet conventuales, abbates et priores in ecclesiam introduci, quia certum est quod emittendo has sectas quatuor ipsas tacite reprobant. Ideo apostoli non audebant ipsas introducere in ecclesiam; et sic est mundana honorificencia nimis contra Christi regulam palliata. Viantes enim debent constanter operari et continue in Dei servicio, sperando honorem largiendum ab ipso in beatitudine, et honorem mundanum propter periculum contempnendo ac contemptum propter meritum accep-

Abbats and
priors are here
forbidden by
Christ.

tando. Et in isto honore mundano est caribdis in qua diabolus cautulose immergit multos honores huiusmodi appetentes. Nec est Aristoteles vel aliquis philosophus ethnicus contra Christi sentenciam in ista materia acceptandus. Conformemus igitur nos humiliter doctrine Christi equivocaciones et significaciones, quas ipse delegit, acceptando.

Worldly honour
a caribdis in
which the devil
plunges men.

Capitulum sextum.

It is said that
the work of a
prelate is more
respected if he
is a graduate.

Sed adhuc videtur stare ratio quod in predicatione et scolastica accione videtur per graduacionem scolasticam operacio prelati ecclesie decorari. Sed hic dictum est superius quod sophistarum et philosophorum concertacio ad edificacionem ecclesie prodest per accidens,

6. F: violaret. 10. G: doctor P. 11. D: Et tamen. 12. B: oppositorum relativorum deest. D: relativorum deest. 14. E in marg.: Prohibet Christus nominare patres. 16. B: quod Christus. 18. ipsas. G: eas. 20. G: dicunt... et quomodo. 25. BDEF: cautulose; 16. F: omnes honores. 27, 28. G: acceptanda. 35. G: dicitur ut dictum.

sicut venenum ingreditur compositionem tiriace ad venenum aliud expellendum. Sed quid hoc ad humilem doctrinam quam Christus docuit, cum ex ordinacione sua profecit ecclesia sine illis.

5 Et quantum ad predicacionem constat quod contigit illam per talem graduacionem meretriciter induere multas formas; ut aliqui ritmisando et aliqui poemata vel fabulas predicando adulterantur multipliciter verbum Dei.

Graduation leads to artificiality in preaching,

Et patet ex fide, cum Christus ordinavit suos apostolos 10 atque discipulos sine tali graduacione evangelium predicare, quod predicacio sine tali graduacione est valde utilis vel Christus foret diminutus.

telling fables or poems,

Et hic mirantur fideles de evidenciis Antichristi. Christus ordinavit rudes et idiotas predicare evangelium, 15 ideo homines debent taliter predicare, et Antichristus suspendit tales ab actu predicacionis et limitavit scolasticos gentiliter graduatos ad taliter predicandum; ideo predicacio Christi debet dimitti et introduci debet predicacio Antichristi. Adulteracio verbi Dei est per trinitatem prohibita et per cautelas diaboli introducta; ideo 20 illa debet repeti et forma quam trinitas limitat pretermitti. Christus ut fidem limitat: *Non vos estis qui loquimini sed spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis*, sic quod rectitudo vite in moribus vivificat verbum Dei,

Christ sent ignorant men to preach. Antichrist only allows graduates.

25 et Antichristus statuit quod homines gentiliter a Spiritu Sancto elongati predicent efficacius quam illi fideles et simplices cum quibus Sanctus Spiritus operatur. Tales sunt multe blasfemie in quas prorumpunt scolastice ac si intenderent quod Antichristus tanquam potencior 30 prevalet supra Christum. Et in istam perfidiam fratres incidunt extollentes suam predicacionem palliatam discolariter supra simplices sacerdotes. Ipsi predicant pure et libere legem Christi, sed fratres predicant verba ficta et poemata ritmisata; ideo fratrum predicacio est a 35 populo acceptata. Fratres predicant symoniace, sic quod eorum mendicacio statim post sermonem indicat quod propter lucrum mendicacionis taliter predicarunt; ideo

Christ makes good preaching depend on holiness of life.

Friars vaunt their preaching.

Friars preach 'verba ficta' and rhymes.

They beg after sermon.

4. A: ecclesiam. F: profecit ecclesia. 10. G: atque discipulos deest. 14. E in marg.: Christus rudes et ydiotas ordinavit predicare evangelium; ib. F: ordinat. 16. CD in marg.: De predicacionibus; ib. D: limitat. 21, 22. D: pretermitti deest. 22. F: Non enim. 23. A: vestri deest. 26. A: producent. 28-30. F: ac si — Christum deest. 35. ABCDEG: acceptanda. 36. A: sermone; ib. G: iudicant.

Non graduates
who would
preach freely
are suspended.

Friars care only
to please their
audience and
get money.

Friars say they
must beg to live.

Thieves make
the same
excuses.

The friars
might leave
their sect and
work as Paul
did.

What is the
advantage of
such a hooded
friar preaching?

eorum predicacio aptata ad placendum sensibus auditorii
est secundum arbitrium satraparum acceptanda. Et hinc
non graduatorum sacerdotum predicacio evangelica gratis
data populo, sicut gratis a Deo est accepta, est a satrapis
suspendenda. Et stulto stulcior potest ex usitata fratrum 5
predicacione statim cognoscere quod gracia lucri colli-
gendi a populo statim post sermonem finaliter predi-
carunt, et hinc verba sensualitate auditorii placencia
coaptarunt. Tales evidencie Antichristi movent infideles
stolidos ad plus credendum suis discipulis quam disci- 10
pulis fidelibus observantibus regulas Jesu Christi.

Unde fratres, excusantes se de ista mendicacione
symoniaca qua vendunt fabulas tales quales dicunt quod
non aliter viverent nisi taliter mendicaret. Sed in hoc
verbo excedunt socios furum, cum licet fures false fingant 15
quod necessitati sunt ex egencia sic furari, cum non
aliter viverent, cum fratrum illud est de temporalibus
et non de precioso actu predicacionis qui directe sonaret
in honorem Dei et salutem auditorii et temporalia illa
debent esse secundum legem Dei virtuosius communia; 20
ideo fallacia in predicacione huiusmodi excedit in malicia
furta temporalium; quia plus preciosa bona sophisticateda
plus nocent abutentibus, et inducunt in crimina graviora.
Ideo dicunt fideles fratri querenti questionem quomodo
aliter viveret, quod viveret extra illam sectam, que 25
necessitat sic vendere verbum Dei, et laboraret manibus
cum Paulo, ac subiceret se mortis periculo, antequam
sic oneraret ecclesiam vel committeret symoniam.

Ad tales necessitates inducit gentile magisterium in-
troducunt, et quoad salutem anime vel alium finem 30
laudabilem qui directe sequeretur ex eo est omnino
superfluum. Ideo sicut iste quatuor secte superfluum,
sic magisterium istud quod inducunt. Quid, rogo, prodest
quod frater graduatus et sic piliatus predicet? Revera
est multis evidencia topica quod frater, sic portans 35
pixidem patris mendacii, seminat sermones quibus seducit
populum patris sui.

2—11. F: Et hinc — Jesu Christi deest. 4. G: populo deest.
8. G: auditorii sensati placenciam. 12. F: de sua. 16. E: sic deest.
19. B: adiutorii. C in marg. al. manu: alias adiutorii. 21. B: fabula in.
22. A: et plus. G: qua plus. 25. A: aliter deest; ib. F: extra illud
quod quidam; ib. BCDEG: sectam deest. 28. G: onerarent... com-
mitterent. 32—33. F: Ideo — inducunt deest. 33. A: induunt; ib. D:
Quid rogo scholaris. 34. F: frater vel scolasticus; ib. B: Pilatus.
34—4. F: Revera — igitur deest. 36. CD: sciant sermones.

Et quo ad piliacionem est multis evidens quod sit subtilior scholaris diaboli ad istam sophisticacionem populo palliandum. Et idem senciendum est de conformi predicatione scolastici secularis, igitur a morositate vite et conformitate Christi doctrine capi debet efficacia verbi Domini. Unde facile foret Deo per sacerdotes simplices extra claustrum magis prodesse populo quam per omnes istas sectas ipocriticas introductas; quod si persona per aliquam istarum sectarum vel graduacionum sit in-
 10 disposita, medicina foret sibi ipsas deserere et pure intendere regulis Jesu Christi preter sumptuosas spoliaciones pauperum ad incepciones ac graduaciones huiusmodi capiendum. Sunt multa alia maledicta media de per-
 15 iuracionibus, de graciis empconibus et aliis superfluis occupacionibus introducta. Ideo iuracio ad defendendum talia est a fidelibus deridenda. Quod autem quidam sperant propter talem laborem scolasticum adquirere sibi beneficia et honores est signum evidens quod totus mundus est in maligno positus per confederaciones
 20 subdolas Antichristi. Nec imponat Antichristus fidelibus quod in verbis talibus conveniunt proprio iuramento, quia regula caritatis plus ipsos obligat, sicut Paulus ex eadem regula necessitatus fuit a Deo contra Judeos acute invehere. Christus ergo et Paulus cum ratione
 25 que ipsos necessitavit ad istud moveant fideles in talibus honoribus mundanis subici racioni.

God may give more profit by simple priests.

Expenses at inceptions.

Some men labour at study in the hope of getting benefices and honours.

Antichrist says that in attacking these things we break our oath.

Rule of charity of more weight than the oath.

Capitulum septimum.

Consequenter in secunda parte huius capituli denudat Christus errores qui pullulant ex discipulis Antichristi:
 30 *Ve vobis, inquit, scribe et pharisei, ipocrite, quia clauditis regnum celorum ante homines. Vos enim non intratis nec introeuntes intrare sinitis. Hec est prima octo parcium in* The first 'Woe'.
quibus Dominus mandat: Ve istis ipocritis. Alii autem

1. B: quo twice; ib. E: paliacionem. 2. G: subtilior sceleris 3. CD in marg.: Contra promociões magistrorum. 4. F: cum a morositate. E: Ideo a. 6. BCD: Dei. 7. F: per omnes claustrales vel graduaciones gentiliter introductas preter sumptuosas. 9. CDG: graduacionem. 10. A: sibi deest. 12. CD: et graduaciones. 13. E in marg.: Juracio. 15. E: introductam. 17. propter, F: per. 17, 18. G: propter — evidens deest. 22. B: eos. DE: ipsos aligat. 25. CDE: ad deest; ib. B: ista. In marg. corr. 30. DF: qui. 32. AB: Hoc. 33. A: Deus mandat. BE: modo dat; ib. F: Aliquando autem.

28. Cf. Opus Evangelicum III, 28. 30. Matth. XXIII, 13.

per viam imprecacionis dicunt: Ve malis hominibus, sed Christus tanquam propheta summus dicit Ve eternaliter cognitum et ordinatum illis propter crimen quod prius commiserant. Est autem Ve communiter intellectum dolor quem presciti habent de pena inferni. Nec ⁵ dubium quia, sicut in lege veteri fuerunt scribe et pharisei ipocrite, sic sunt modo.

What a scribe is; so called because he writes his judgment.

Vocatur autem scriba intendens tradicionibus hominum et secundum illas iudicia sua scribens; et huiusmodi sunt prelati moderni, qui propter suam ipocrisim, ac ¹⁰ si prudencius secundum Dei scienciam iudicia sua darent, scribunt suam sentenciam. Et tales sunt iudices vocati ecclesiastici sive papa sive alii, qui iudicando scribunt suam sentenciam.

Pharisees like monks and friars.

Pharisei autem vocantur tales divisi a vita communi ¹⁵ hominum, cuiusmodi sunt nostri religiosi et specialiter secta fratrum.

Hypocrites.

Ipocrite autem sunt superbi de sua sanctitate, et sunt illi qui mendaciter per signa sensibilia simulant sanctitatem, et isti ipocrite propter profundacionem in crimine ²⁰ Christo contrario dicuntur dampnari a Christo profundius in inferno. Unde Matth. XXIV in fine dicitur: *Et partem eius ponet cum ipocritis.* Isti autem ipocrite sunt generaliter istius condicionis quod facilitatem legis Christi subvertunt, et suas tradiciones per quas populum ²⁵ spoliant introducunt. Et cum necesse sit quoscumque christianos salvandos sequi Christum in vita et moribus, ut patet Joh. XXI, 22, patet quod isti ipocrite regnum celorum claudunt, et quia nec isti per viam Christo tam contrariam incedentes in persona sua introeunt nec ³⁰ alios qui ex instinctu Dei viam rectam ad beatitudinem vellent eligere, permittunt intrare, quia per tradiciones suas fabulosas seducunt populum et necessitant ipsos sequi, cum fingunt censuras et dampnabilem inobedienciam sibi rebellibus. Et habent multas infundabiles cavillationes ³⁵ verbales per quas populi in isto devio seducuntur. Et

1. A: via. G: viam imprecacionis. 4. CD in marg.: Quid sit Ve. 8. CD in marg.: Quid sit scriba. E in marg.: Scriba quid vocat. 11. G: prudencius quam; ib. C: supra Dei. 15. CD in marg.: Quid sint pharisei. E in marg.: Pharisei quid vocantur; ib. A: dicuntur. 18. CD in marg.: Quid ypocrite. E: Ypocrite quid sunt. 18—20. A: et sunt — sanctitatem deest. 21. CD: contrarie; ib. A: dicunt. 22. BE: sic dicitur. 29. A: et quod; ib. F: Christo ad beatitudinem vellent eligere Christo tam. 32. F: quia deest. 33. D: suas deest; BEG: fabulis. F: per fabulas suas.

- hic vane dubitant multi qui reputant se fideles de quibus
 Christus hic loquitur; sed non debet esse dubium alicui
 catholico quin Christus hic loquatur de quocunque qui
 in facto practizat facinus hic expressum, sive fuerint
 5 pape et cardinales, sive episcopi vel quicunque alii secte
 sue, sive monachi, sive canonici, sive fratres. Et illos
 Christus principaliter hic intendit qui sunt in hic ex-
 presso facinore ampliores. Et hoc contingit nunc de
 una secta et nunc de alia, et in diebus nostris pro fine
 10 temporum de pseudofratribus, qui per maiorem ipo-
 crisim seducunt populum a via Domini; et oportet quod
 habeant scribas et phariseos ad perpetrandum istud
 facinus assistentes. Nec dubium quin fratres et alii
 religiosi novelli, divisi a vita communi secte Christiane
 15 tam in cerimoniis quam in loco, sunt pharisei longe
 evidencius quam fuerant tempore vite Christi. Habent
 enim leges proprias et cerimonias a lege apostolica
 discrepantes, et habitaciones sibi proprias, ne sua stulticia
 a populo sit percepta. Ideo cum phariseus interpretatur
 20 a populo divisus, manifestum est quod iste secte tam
 in conversacione quam vita et regula multipliciter sunt
 divise; non enim illuminant populum sparsim particu-
 lariter in quo, sicut Christus et sui apostoli, commis-
 centur, ut populus videat opera sua bona; sed pocius
 25 sunt tanquam onerosi in multitudine et verecundantes
 de suo facinore a populo occultati. Isti autem claudunt
 regnum celorum per suas hereses quas seminant et per
 suas sectas proprias quas false magnificant, ac si solum
 in secta sua salventur fideles, vel saltem ad gradum
 30 summum salvacionis, ut fingunt subdole, hic contingunt.
 Unde dicitur quod quidam frater Minor Nicolaus II
 induxit cardinales ad hunc consensum stolidum quod de
 cetero non fieret aliquis papa nisi fuerit frater Minor.
 Et movet ad hoc ista evidencia: Inter omnes status
 35 militantis ecclesie hic est perfectissimus, ut convencunt

Some doubt of
 whom Christ
 speaks

But it must be
 of all who do
 the wickedness
 he condemns,
 whether popes,
 cardinals &c.
 and at this time
 specially friars.

Friars and
 monks are
 Pharisees.

For they are
 separated in
 special houses.

Instead of being
 scattered among
 the people like
 the apostles.

They talk as if
 only in their
 order men
 could be saved.

Pope said to
 have promised
 that all popes
 should be friars
 since the
 friars life is the
 best.

1. F: *varie*. 2, 3. CD: *aliter catholico*. 3. ABCEF: *loquitur*.
 4. BCDF: *practical*. 7. F: *sunt deest*; ib. CD: *in hoc*. 9. CD: *secta*
nunc. 11. CDF: *a deest*. E: *in via*. 17. F: *et ceremonias proprias*
twice. 19. E in marg.: *Phariseus quid interpretatur*. 22. CDEF:
sparsi. 24. E: *iudicat*. 26. BCDEF: *autem deest*. 31. CD in marg.:
Quod Minor frater papa induxit cardinales quod a modo papa semper fieri
de ordine Minorum. 34. B: *hec*. 35. A: *sicut*; ib. E: *convincant*.

31. Tempore Nicolai II Minores nondum extitisse apparet.
 Est pocius Nicolaus III. (1277—1280). Elicitur forsitan e decretali
Exiit qui seminat huius pape in Sexto, lib. V, tit. XII, cap. III.

ex sententia multarum legum papalium, et conformitate sue vite ad vitam Christi et suorum apostolorum. Cum ergo papa debet eligi de statu altissimo et conformissime vite Christi, sicut debet esse viator propinquissime sequens Christum, patet infringibilis rationabilitas huius 5 legis. Et cum nec papa nec cardinales post hunc Nicolaum successerant qui possent infringere istam legem, patet quod necesse est usque hodie ipsam stare; et sic possent ex ista ipocrisi seduci subdole quod de se ipsis eligant abscondite sibi papam, et secundum suas ordi- 10 nationes ipocritice conversentur. Fidelis autem non sollicitatur si sic est in facto sed credit quod omnes iste secte quatuor declinant per ipocrisim a via Domini Jesu Christi cum ex talibus signis sensibilibus concludi non posset legis evidenciam sed potius ex virtutibus in mente 15 absconditis et bonis operibus conformibus vite Christi. Et sic tanquam fidem capimus quod Christus hic locutus est de quibuscunque sectis vel personis que peccatum hic descriptum in opere verificant de se ipsis. Nam commune significat omnia sua supposita secundum 20 logicos. Et Deus non absconderet intenciones significantes naturaliter tales personas, cum vult quod eorum malicia sit fidelibus suis cognita, et specialiter cum magis noceat. Nulla enim istarum sectarum habet ex sua malicia maius privilegium quam habet diabolus; sed eius mali- 25 ciam Deus vult esse detectam ecclesie, nec aliter foret caritas in abstracto. Sicut ergo per illud verbum generale *unus ex vobis me traditurus est* Christus intellexit Scarioth, sicut apostoli ex eius opere postmodum didicerunt; sic ex complectione operis quod Christus hic dampnat patere 30 potest fidelibus de quibus sectis et personis loquitur in istis sermonibus. Si ergo vis docere quod non de te loquitur in hoc loco, serva te immunem a peccato quod evangelium hic describit. Christus ergo omnisciens et omnivulus non est parvus in intencione ad muniendum 35 suam ecclesiam de talibus pseudo venientibus, sed quicunque sic peccaverit, et speciliter graviores peccantis,

Faithful say that no such outward signs as belonging to an order, have any weight.

Keep yourself from the sin, if you would not come under the words.

8. CD: *ipsam iterare*. 9. CDEF: *possent deest*; ib. G: *potest seduci*.
11. C: *Fides*. 12. A: *solicitat*. 13. CDEFG: *a vita*. 15. BCDEF:
eminencia. G: *evidencia*; corr.: *eminencia*. 18. BEG: *qui*. 21. BE:
abscondet; ib. CDE: *signantes*. 25. BG: *maius deest*; ib. BCDEG: *si*
etus. 29. E: *sed apostoli*. 34. G: *Christus quidem*. 35. D: *omni*
volens; ib. F: *particeps in*.

28. Matth. XXVI, 21; Marci XIV, 18; Joh. XIII, 21.

sunt in istis sermonibus designati. Unde ipocrita contendens in ista materia quod Christus non de ipso loquitur, debet peccatum quod Christus hic detegit precavere, quia certum est quod si peccat taliter et
 5 Christus vult ipsum in die iudicii invenire et ipsum intelligit de immensitate sue noticie, ut a sua ecclesia caucius caveatur. Sic enim dicit Matth. VII, 17: *Attendite a falsis prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ovium; intrinsecus autem sunt lupi rapaces. A fructibus*
 10 *eorum cognoscetis eos.* Ex quo textu evidet quod isti falsi prophete de quibus Christus hic loquitur sunt futuri, cum oportet fidelem concedere quod sermones Christi sunt summe veraces et utiles, sue ecclesie prodessentes. Sed que foret sapiencia loqui solum de falsis prophetis,
 15 qui ante hec tempora sunt elapsi? Ideo licet secte huiusmodi pro tempore horum sermonum Christi non fuerant, Christus tamen apud quem sunt cuncta presenciam tunc distinctissime noverat quomodo pseudo huiusmodi sunt futuri. Quid igitur moveret Christum celare a sua ecclesia
 20 istud periculum, cum suos prophetas dampnaret propter tale facinus occultandum? Et sic in isto primo Ve et quolibet septem sequencium potest quodcunque peccatum in persona vel secta ex isto evangelio reprobari.

The false prophets of whom Christ spoke were to come.

Christ foresaw the sects.

Capitulum octavum.

25 Secundum autem Ve quod Christus prophetat futurum suis proditoribus exprimitur in hiis verbis: *Ve vobis scribe et pharisei, ipocrite, qui comeditis domos viduarum in oracione longa orantes; propter hoc enim amplius accipietis iudicium.* Videat, rogo, experimentator fidelis si
 30 istud peccatum ipocrisis poterit Fratribus et monachis applicari. Comedunt enim prandium quod multe familie domus comederent, non solum de stultificatis mulieribus sed de mundo divitibus, qui ab intellectu scripture infideliter viduantur. Orant autem oraciones longas quas
 35 dicunt excellere oracionem dominicam et omnia alia

The second 'Woe'.

Monks and friars eat what might keep many families.

They pray long prayers which they say are better than the Lords prayer.

1. A: ipocritica. 3. BCD: Christus deest. G: quod Christus deest.
 4. E: quod certum. 6. BEG: intelliget. 10. BE: eorum autem.
 15, 16. B: huius. 19. DEF: ergo. 27. BCDF: ipocrite deest.
 28. G: in oracione deest; ib. BCDEF: hoc autem. 29. D: Viderat.
 35. A: alia deest.

Expressions in
their mass,
as if God were
asleep.

Long prayers
allowable, but
not if they
hinder good
work.

*'Laborare est
orare'.*

Wrong to
oblige the
faithful to say
so long prayers.

This a fault of
the new orders.

Glutton's
argument.

The third
'Woe'.

bona mundi. Unde in suis privatis oracionibus quas
orant in missis ingeminant multipliciter: *Famuli tui et
famule tue*, ac si Deus foret dormiens et non recolens
merita viatorum. Cum enim oracio ipocritica potest in
longitudine deficere, tales ipocrite darent operam secun- 5
dum Christi regulas ad utilitatem ecclesie laborare.
Oracio quidem longa est utilis, cum Christus in oracio-
nibus pernoctavit, sed non dubium quin in oracionibus
et operum dimissionibus contingit faciliter mensuram
excedere. Ideo debet fidelis cavere de ocio, et edifica- 10
torie opere magis intendere, quia certum est quod talis
opera magis orat. Ideo debet fidelis solerter attendere
quod oracio sua non excedat mensuram in diuturnitate,
ut docet Christus Matth. VI, non seducat populum per
signa ipocritica, et intencio sua sit recta, divino bene- 15
placito confirmata. Quia ipocrita qui erraverit in aliquo
horum trium propter ingeminacionem sui facinoris
amplius accipiet iudicium ad penam taliter geminatum.
Factum enim est in sua substantia increpandum, et
preter hoc ipocritica apparencia est culpanda; et sic 20
ipocrisis super alia peccata ex ingeminacione tanta
diaboli est dupliciter punienda. De prolixitate autem
oracionis et aliis qualitatibus ipsam rectificantibus oportet
Deum propter vite sanctitatem instruere; ideo qui obli-
gant fideles ad dicendum tot oraciones pro regula, sub- 25
ducta inspiracione, deviant communiter a via domini
Dei sui. Unde inter alias stulticias istorum novorum
ordinum, ipsi cece se obligant ad prolixitatem oracionum,
et non mensurant sua opera, ut magis prodescent ecclesie,
ac si deficerent in ista gulosi argucia: Ista oracio in 30
ista mensura populo multum prodest, ergo dupla oracio
vel in proporcione alia proportionaliter plus prodesset;
ac si labiorum mocio foret per se meritoria placens Deo,
sed Matth. XV, 8 dicit Christus: *Populus hic labiis me
honorat, cor autem eorum longe est a me.* 35

Tercium autem Ve exprimitur in hiis verbis: *Ve
vobis, scribe et pharisei, ipocrite, qui circuitis mare et*

9. G: *divisionibus*. 11. EG: *operi*. 12. CDG: *opere*. F: *operacio*.
15. A: *et quod*. 16. AB: *erravit*. 19. B: *enim* deest; ib. A: *tantum*
in sua. 21, 22. AEG: *cantus diaboli*. D: *canta*. 25. G: *ad dicendum*
deest. 26. A: *a proposito*. 29. A: *prodesseret*. 36. CDE in marg.:
Tercium Ve; ib. CD: *exprimit*.

aridam, ut faciatis unum proselitum, et cum fuerit factus, facitis eum filium iehenne duplo quam vos.

Iste textus videtur multis non posse pertinencius quam Fratribus applicari, cum multi eorum circumeunt aquam
 5 et terram solícite ad faciendum fideles, et specialiter iuvenes sub tutela parentum fratres sui ordinis. Et cum multi illorum puerorum in sua religione deficiunt et status ac religio ut inquirunt est alcior, manifeste videtur quod talis dampnatus erit in pena profundior. Non
 10 enim sunt fratrifactores tam stolidi quod volunt salvationem omnium talium puerorum defendere vel parentes suos de sua beatitudine securare, cum hoc non poterunt de se ipsis; nec in moribus illorum puerorum habent ultra proprium arbitrium potestatem; ideo verisimile est
 15 quod faciunt multos tales iuvenes insolentes filios gehenne puniendos in duplo gravius quam se ipsos. Non enim habent evidenciam vel auctoritatem quod prodest illis pueris quoad corpus vel animam quod taliter fiant fratres. Et cum de multis pueris sit notum quod sint
 20 cariores suis parentibus multis bobus, et in casu utiliores de lege Dei ad suis parentibus serviendum, manifeste videtur quod tales fratrifactores in hoc obviant legi Dei. Et cum proselitus sit infidelis noviter conversus ad iudaismum et fratrifactores astringunt pueros noviter ad
 25 confessionem sui ordinis, manifeste videtur quod istam vesaniam totaliter verificant de se ipsis. Et sic illis potest applicari illud Exodi XXI, 16: *Qui furatus fuerit hominem et vendiderit eum, convictus noxe morte moriatur.* Non loquor autem de seculari iudicio vel lege hominum
 30 sed de divino iudicio et morte duplici corporis et anime. Et cum furari sit capere rem alienam invito domino vel non approbante domino principali, manifeste patet quod pueri per fratres huiusmodi sunt furati. Sunt enim creature Dei et subtutoribus satis cari et capti ab hiis
 35 fratribus sepius ad gehennam. Vendunt autem puerum sic furatum non solum suo ordini sed ipsi diabolo, cum sicut reportant grates de suo ordine, sic reportant penam de ipso diabolo. Et illa pena est communiter merces sua. Nec valet fratrum ficticia quod Deus qui est capi-

This text just suits the friars who entice youths into their order, who will be the deeper damned for their higher profession.

The friars cannot answer for the salvation of their proselytes.

Those children may be needed by their parents.

Friars are guilty of death, but Wyclif speaks this of spiritual judgment.

These boys are stolen and sold not merely to their order, but to the devil.

They cannot show that they have God's approval.

2. CDEG: *illum.* 5, 6. G: *specialiter martires.* 7. BCDFG: *eorum.* 8. F: *ut deest.* 10. B: *nolunt.* 12. G: *potuerunt.* 14. BEG: *proprium habitum.* G in marg.: *alias arbitrium.* 19. F: *sunt.* 27. A: *Confuratus.* 28. F: *convictus uxore.* G: *noxe deest.* Lacuna in cod; ib. E: *moriatur.* 34. BCDEF: *captis.*

They plead
good intentions
in vain.

talís Dominus approbat ista facta; quia sicut nesciunt docere quod Deus approbat sectam suam vel aliquam personam huiusmodi, sic nesciunt docere quod Deus approbat istud sinistrum suffragium. Quomodo, rogo, approbaret Deus bonus induccionem hominis ad peccandum, propter quam induccionem Deus infert utrique dampnationem? Et sic inter alia periculosa officia ista fratrifaccio videtur esse precipue propter quam multi non solum fratrifacci sed eorum patres pulcri a Deo iustissimo sunt dampnandi. Et si fingatur quod hoc faciunt pia intencione, sic possent fingere quod pia intencione spoliant simplices de bonis que occupant, ne propter abusus eorum perpetuo sint dampnati, sicut caritativus extrahit gladium furiosi. Sed omnia ista sunt ludicria, cum utrobique deficit autoritas legis Dei. Non enim debet credi sompniis istis fictis. Benedictus ergo sit Dominus qui docet fideles suos spiritualiter proficere secundum regulas legis sue et non inducere aliquam novam sectam. Hoc enim excusacionem accipit, licet hortatus ex culpa propria postmodum sit dampnandus. Fratribus autem istis deest auctoritas, ut preter sectam Christi seducant subdole fratrem suum.

Capitulum nonum.

The fourth
"Woe".

New orders
directors of
lords and ladies.

Quantum autem Ve prophetat Dominus sub hiis verbis: *Ve vobis, duces ceci, qui dicitis: Quicumque iuraverit per templum Dei: nichil est, qui autem iuraverit in auro templi: debet. Stulti et ceci! Quid enim maius est? Aurum vel templum quod sanctificat aurum?* Ista autem verba hiis novis sectis pertinenter poterunt applicari, cum sint duces dominorum et dominarum, episcoporum et multorum magnatum. Nec dubium quin hii duces sint ceci, sicut et homines qui suo regimini se committunt. Ceci quidem sunt, quia secte extranee infundabili se committunt et sectam Christi dimittunt, licet sit summe fundabilis, facilis et beatitudinis lucrativa. Templum autem Dei potest vocari religio catholica que

The "temple" is
the catholic
religion.

1. A: et sicut. 3. huiusmodi. A: eiusdem; ib. A: nec nesciunt.
10. D: hec. 13. A: abusum. 16. EG: Ysac fictis. 17. D: Deus;
ib. A: perficere. 18. A: regulam. 27. CG: Stulti ceci. 30. BE:
et dominorum twice. 36. CD in marg.: Quid significet templum in
proposito.

debet esse basis fidelibus ad viandum. Aurum autem
 templi potest intelligi nova religio sophisticata que supra
 religionem catholicam culpabiliter est linita. Tam ceci
 autem sunt hii duces quod, parvipendentes hoc templum,
 5 obligant se tanquam Deo huic sophisticato auro templi,
 sic quod iurando voto solempni, cum baptizantur, quod
 teneant fideliter sectam Christi, istud iuramentum non
 ponderant, sicut nec templi magni iuramentum, sed
 iuramentum vel votum quod stulte faciunt religioni
 10 private; cum illam debent servare sub pena apostasie
 usque ad finem vite. Et tamen scrutata tota materia
 ista subtiliter, videtur quod omnes isti novorum ordi-
 num sunt in suo ingressu apostate, quia exeunt sectam
 et ordinem christianum; et hoc cum labello ipocrisis,
 15 quia false fingunt se melius servare illum ordinem per
 additiones suas putridas quam alios qui in sua puritate
 sine immixtione ritus infundabilis ipsum servant. Ac si
 per locum a maiori innuerent quod perfecte observant
 istum novum ordinem, licet illi multum de aliis privatis
 20 ordinibus superaddant.

Et toto quesito de causa finali huius variacionis,
 totum est ficta apparencia sanctitatis. Ideo dicitur quod
 cuncte persone istorum novorum ordinum sunt ipocrite,
 sicut in istis nominacionibus Christus docet; et sic
 25 votum secundum rationis regulam factum Deo parum
 ponderant, sed votum sine ratione private factum, dum
 in novam religionem vel lucrum sapuerit, ponderant
 ultra nubes. Et tamen isti ipocrite debent cognoscere
 quod templum commune secte Christi sanctificatum ab
 30 ipso in fide et veritate est infinitum maius quam aurum
 sectarum privatarum, quod in templo isto sophistice est
 linitum, quia non dubium si in istis privatis ordinibus
 fuerit quidquam boni, illud effunditur a sanctitate ac-
 cepta de secta Christi que debet esse basis in vita
 35 cuiuslibet christiani. Ideo querunt fideles a vendentibus
 tam varie nova vota quare sic ponderant et dispensant
 pro lucro cum votis ab hominibus adinventis et parum
 ponderant vota que fidelis debet facere domino Jesu

The 'Gold', the
new sect.

Disregard their
baptismal vow

and care for
that to their
order.

All this is but
a pretence of
sanctity.

Any good in
the sects comes
to them from
the sect of
Christ.

1. CD in marg.: *Quod per aurum nova religio potest intelligi.*
 5. DEG: *sophistico.* 11. BEFG: *Et cum.* 16. G: *adduccionēs.*
 18. F: *et perfecte.* 20. A: *superadderunt.* 24. CDEFG: *in deest;*
 ib. CD in marg.: *Quod votum secundum rationis regulam factum Deo*
parum ponderant. 25. F: *regulas.* 27. DG: *sapiunt.* E: *sapuerint.*
 28. BEFG: *Et cum.* 31. G: *sophistico.* 33. AB: *quicquid;* ib. BCDEG:
a falsitate. 36—39. F: *quare — vota deest.* 39. F: *debet deest.*

Dispensations. Christo. Querunt, inquam, si dispensacio cum tali voto ante eius promulgacionem sit rationabilis vel tunc primo; verecundantur enim isti ipocrite dicere quod ipsa continue sit irracionabilis, quia tunc dispensacio pro pecunia foret contra Dominum, quia contraria rationi. Si dicitur 5
 Either against God quod primo est rationabilis, cum dispensacio est completa sic quod ipsi rationabilitatem in Deo faciant, tunc in ipsa rationabilitate Deum antecedunt, et per consequens ipsa vendicio symoniaca in Deo et lege sua rationabiliter est fundata. Si dicitur quod ista dispensacio fuit prius rationabilis quoad Deum, tunc Deus prius fecit hanc rationabilitatem et ista dispensacio fuit frustra; et sic votum istud continue fuit stultum, quia rationabile foret apud Deum quod homo non perficeret istud votum. Et sic dispensacio ista sophistica stulte 15 sic vendita foret frustra. Et sic in ista omissione foret liberior conformitas rationi preter hoc quod nunc offertur pecunia domine symonie. Et patet studenti hanc dispensacionem cum votis huiusmodi quod insolubiliter est blasfemia implicata. Benedicta igitur sit secta Domini 20 Jesu Christi, que nulla talia vota perficit nisi vota per se rationabilia. Ex quorum variacione in circumstanciis naturaliter dispensat Dominus Jesus Christus, et sic nulli vovent licite secundum legem Domini, nisi de quanto voti complexio fuerit consona rationi; et sic 25 antiquato homine vel deveniente ad impotenciam, ratio docet quod homo non compleat prius votum.

Dispensations sold for money. Dispensantes autem moderni videntur vendere suum iudicium rationabile vel irracionabile propter pecuniam eis datam. Si autem illorum sit irracionabile dispensa- 30
 If vow is unreasonable no dispensation is wanted. tivum iudicium, tunc vendunt falsitatem et sic patrem falsitatis pro pecunia; quod non possunt. Si autem sit rationabile, ut oportet, tunc Deus eternaliter ordinavit quod taliter fieret secundum congruenciam rationi. Quis ergo presumeret vendere talem iudicium in hiis votis? 35
 If reasonable it should not be granted. Et sic scribe potest consulere quomodo parendum est divino arbitrio et debet illud consilium gratis dare, quia dando falsum consilium contra Deum blasfemat et imponit falsitatem domino veritatis.

The scribe should give his advice gratis.

2. F: *vel deest*. 5. G: *esset contra*. E: *contra Deum*; ib. A: *Si dent*. B: *dicet*. E: *Si dedit*. F: *detur*. G: *Si dicent*. 10. AB EF: *Si detur*. D: *Sed dicitur*. G: *Si dicatur*. 15. BCDEF: *sic deest*. 26. BCDEFG: *devento*. 37. A: *illum*.

Et sequitur in textu: *Quicumque iuraverit in altari, nichil est; qui autem iuraverit in dono quod est super illud, debet. Ceci! quid enim maius est? donum vel altare quod sanctificat donum? Qui autem iurat in altari iurat* 5 *in illo et in omnibus que sunt super illud. Et qui iurat in templo, iurat in illo et in eo qui habitat in templo. Et qui iurat in celo, iurat in trono Dei et in eo qui sedet super eum.* Hic quidam cum protestacione intelligunt per altare constans debitum quod Deo debemus 10 secundum sententiam legis sue, modo quod Psalmus L, 19 loquitur: *Sacrificium Deo spiritus contribulatus* et per donum super altare intelligunt novam devocionem infundabilem qualem homines sepe faciunt in hiis sectis.

Altars = the debt we must always pay to God.

Gift = new devotions.

Confessores autem nichil ponderant hoc altare, sed 15 donum quod stulte super illud ponitur multum ponderant, et taxant ad votum suum quod homo satisfaciat illis propter omissionem talis turpis doni, quod stultus huiusmodi dedit Deo. Unde papa dicitur reservare sue curie absoluciones huiusmodi, sed altare quod homo 20 debet Deo reddere secundum decalogum parum curat; et tamen istud altare est infinitum prestancius quam hoc donum. Et sic stultus in ratione cecus debet cognoscere quod hoc altare stabiliter Deo debitum est infinitum prestancius quam hoc donum, et per consequens 25 peccare contra hoc altare, sacrificium Deo debitum omittendo, est infinitum gravius peccatum quam donum huiusmodi dimittendo. Sed ut Deus est sancior homine, qui tradicionem huiusmodi adinvenit, sic credi debet quod omissio ordinacionis divine est longe gravius peccatum quam omissio adinvencionis humane. Et sic hoc 30 altare sanctificat istud donum, dummodo expulsa stulticia fuerit aliquo modo sanctum. Et sic tam hii novi ordines quam papa sic ipsos ratificans videntur idolatre et blasfemi, quia sicut ordinacionem humanam ordinacioni 35 Dei preponderant, sic hominem magnificant supra Deum. Et sic qui vovet vel observat ordinacionem Dei ut altare, vovet Deo et sanctis angelis cum rationibus exemplaribus que in hoc altari necessario includuntur. Non sic autem est in tradicionibus humanis, cum homo debet

Pope reserves absolution for these unfounded 'gifts'.

Heavier sin to omit God's command than man's.

3. BCD: *quod enim*. 10. G: 59. 12. BEG: *altari*; ib. A: *intelligunt* deest. 12, 13. A: *infundabile*. 26. G: *amittendo*. 32. F: *factum*. 34. A: *blasfeme*; ib. AF: *sic*. 38. G: *excluduntur*.

Paul left the sect
of the Pharisees.

ratione huius altaris traditiones illas dimittere propter Deum. Sic enim Paulus prius phariseus dimisit hanc sectam phariseicam, inventa secta meliori Christi, ut docuit Dominus ipsam pandens. Et sic debent omnes iste secte quatuor, suam conscienciam secundum hec 5 verba Domini servando.

Contemplation
of God better
than the rule of
sects.

Et conformiter intelliguntur due clausule consequentes; magis enim est legem et communem religionem Domini observare quam religionem privatem, ad cuius sanctitatem non est evidencia, nisi forte capta fuerit de hoc 10 templo. Et sic qui ex instinctu Dei motus fuerit speculative Deum et celestia contemplari, illa mocio est longe perfectior quam mocio sensibilis cum quacunque solempnitate cesarea introducta. Et in isto quarto Ve sunt multi prelati cesarei et seculares homines excecati. 15

Capitulum decimum.

The fifth 'Woe'.

Quantum Ve sequitur in hiis verbis: *Ve vobis, scribe excecati et pharisei ipocrite! qui decimatis mentam et anetum et cyminum, et reliquistis que graviora sunt legis; iudicium, misericordiam et fidem. Hec oportuit 20 facere et illa non omittere. Duces ceci! excolantes culicem, camelum autem glucientes.* Hic videntur istarum sectarum quatuor et specialiter istorum novorum ordinum pulsus tangi, quia secundum suas ceremonias levia peccata preponderant et committunt tanquam non ponderancia 25 graviora. Nam tres herbas ortenses diligenter decimant, sed virtutes in lege preponderantes, scilicet iudicium quoad scribas, misericordiam quoad phariseos et fidem quoad ipocritas derelinquunt. Istum autem secundum ternarium oportuit has sectas facere et ternarium priorem 30

Qualities of the
three herbs
and what they
signify.

non omittere. Et notant fideles ulterius quomodo trium herbarum ortensium predictarum prima minime valet, licet sit odorifera; secunda plus, licet sit diuretica, et tertia plus, licet sit a fetore et putrefaccione corporis

1. D: *huiusmodi*. 2. BCDFG: *primus*. 3. AG: *pharisaicam*. E in marg.: *Paulus dimisit sectam phariseicam inventa secta meliori*. 6. A: *serenando*. 8. A: *maius*. 10. BCDE: *capta* deest. 14. A: *cesaria*. 15. A: *excecati* deest. 18. BCDEF: *excecati* deest; ib. F: *ipocrite* deest. 19. A: *anetum*; ib. F: *relinquitis*. 20. AE: *Et hec*; ib. BCDEFG: *oportet*.

17. Matth. XXIII, 23, 24.

20. Opus Evangelicum III, 49.

servativa. Per primam autem notari possunt ipocrite,
 quod cavent de peccatis levibus, ne peccent publice;
 quia fama sensibilis est ipocritis bonus odor. Per secundam notari possunt ipocrite in hiis sectis quomodo
 5 subeunt penas sensibiles, ut ex sanctitate in populo honorentur. Et per terciam notari possunt isti ipocrite de sua oracione sensibili diuturna, ut videatur sua devocio non extincta, et sic in habitu sensibili qui penalitatem eorum indicet, in veste circa sensibilem
 10 cultum Dei que pietatem eorum clamet, et in oracione sensibili que devocionem eorum ad extra reseret, faciunt singula facta sua; sed insensibile iudicium conformiter legi Dei isti prevaricatores non ponderant. Et quomodo onerent plebeos pauperes non attendunt; et quomodo
 15 fides insensibilis que excedit omnes suas tradiciones sophisticetur per ipsos in populo minus curant. Et ista sunt tria peccata gravia in hiis sectis et propterea Christus nominat eos *duces cecos*; *duces*, quia ducunt populum per sophisticam semitam sanctitatis, et *cecos*,
 20 quia sunt expertes evangelice rationis. Et sic super peccatis levibus habent horribilem et magnam conscientiam; quod Christus intelligit per hoc quod excolant culicem, ne ipsum ingluciant; sed insensibilia peccata et gravia parvipendunt; quod Christus intelligit per hoc
 25 quod sunt camelum informem et irregularem voluntarie glucientes. Et in isto laborant homines prime secte, cum peccata levia que lucrum suum sapiunt ponderant ut horrenda, et pro ipsis excommunicant et per censuras alias execuntur, sicut transgressores tradicionis humane,
 30 crudeliter persecuntur; sed peccata gravia contra decalogum minus curant. Nam infidelitatem contra tria mandata prime tabule non tantum ponderant sicut fornicacionem simplicem; et sic de peccatis aliis quorum punicio lucrum eis sapiat, vel quorum commissio hono-
 35 rem minuat quoad mundum. Et pro peccatis talibus puniendis volunt laborare et sumptuose expendere, quia ut isti ipocrite iniqui hec est precipua causa Dei; sed peccata graviora directe contra ordinacionem divinam, specialiter si delectacionem sensualem eis sapiant,
 40 palliant et abscondunt; ut patet de dominacione cleri

Mint,
care about little
faults that they
may enjoy good
repute.

Anise,
(a diuretic)
feigned
mortification.

Cummin,
prayers for
show.

They care not
how they
burden the poor
and adulterate
the faith.

Terribly
conscientious
over light sins.

Careless of
serious sins.

For gain they
fine heavily
for light sins,

but let sins
against the
Ten Com-
mandments go
unpunished.

Allow the rule
of the clergy
foolishly
introduced.

1. A: *Per prima.* 2. CD: *qui cavent.* 9. AB: *in honestate circa.*
 EFG: *in honeste*; ib. A: *sensibilem* deest. 13. B: *lege*; ib. F: *Dei*
 deest. 16. F: *nimis curant.* 17. G: *tria* deest. 19. A: *ceci.*
 20. G: *expert.* 26. CDE: *in* deest. 37. AB: *hoc.* 40. A: *vallunt.*

In their
chapter-
meetings and
councils discuss
sins against
their order and
not the
distributing
Gods mercy to
the poor.
They conceal
Christ's
poverty.

per stultos dominos introducta. Et inter omnes subtili-
tates cautele diaboli hec est una. Nam in capitulis et
conciliis minoribus et maioribus tractant de peccatis
commissis contra ordinationes hominum, sed quomodo
misereantur pauperibus et vulgaribus tam corporaliter 5
quam spiritualiter, non attendunt. Et sic ut fidem exigunt
quod homines acceptent eos tanquam prelatos sancte
matris ecclesie; sed quomodo Christus fuit homo pau-
perimus et significanter iniunxit pauperiem suis apo-
stolis, licet sit fides ecclesie, abscondunt et in opere 10
contradicunt. Et sic est de sectis aliis ut in particulari
homo posset ex vita sua et opere explanare.

Capitulum undecimum.

The sixth
‘Woe’.

Sextum Ve sequitur in hiis verbis: *Ve vobis, scribe
pharisei ipocrite, qui mundatis quod deforis est calicis et :5
perapsidis; intus autem pleni estis rapina et iniquitate.*

This too applies
to the sects.

*Pharisee cece: Munda prius quod intus est, ut fiat et id
quod deforis est mundum.* Iste autem textus non videtur

They look
sharp after gold
and silver plate.

pertinencius quam istis sectis quatuor applicandus, cum
quoad utensilia quod sint argentea vel aurea de bonis 20
pauperum sunt valde solliciti. Et in confirmationem sue
ipocrisis dicunt quod illam honestatem exigunt propter
honorem domini Jesu Christi. Et sic religiosi dotati
exigunt quod calices et perapsides potu delectabili et
pulmento sumptuoso omnimode impleantur, sed de cibario 25
anime parum curant. Et sic Mendicantes appetunt mundi
apparenciam, ut videantur hominibus esse mundi, sed
quoad peccata abscondita non curant si sint graviori-
bus irretiti. Et iste ordo preposterus est generacionis
adultere signa querencium, quia plus curant sensibilem 30
apparenciam quoad mundum quam insensibilem existen-
ciam quoad Deum. Et sic infideliter plus ponderant
corpus quam animam, plus sensibile bonum corporis quam
insensibile bonum anime. Sed que condicio infidelior
posset esse? Quid, rogo, prodest pretendere sensibilem 35
talem mundiciam quoad extra, et machinari intus in

3. BCDF: *consiliis*. 9. G: *signanter*. 12. B: *exemplare*. 14. E
in marg.: *Sextum Vae*. 15. F: *ipocrite* deest. 16. F: *et immundicia*.
19. F: *quod istis*. 21. E: *in firmacionem*.

anima quomodo pauperes et simplices spoliuntur? Et modus spoliandi contra legem Domini est iniquus; et idem est iudicium de fabricis sumptuosis fratrum, qui multas rapinas iniquas propter tales fabricas coacervant. Et idem videtur de episcopis qui gloriosi volunt incedere quoad mundum, sed de mundicia anime et cura pastoralis quomodo populum edificent parum curant. Sed ista irrationabilis condicio a Christo qui cuncta posuit in ordine est odita. Ideo Christus precipit hos phariseos cecos sensibilia sic curantes quod mudent prius animam a peccato, et postmodum in gradu suo corporalem mundiciam consequantur. Nam principium erroris in talibus est quod homines ceci non preeligunt maius bonum. Quis, inquam, fidelis dubitat quod sicut anima melior est quam corpus, sic bonum anime est plus quam bonum corporis adoptandum.

Costly buildings of the friars.

Bishops care more for show than for looking after their flock.

Capitulum duodecimum.

Septimum autem Ve sequitur in hiis verbis: *Ve vobis, scribe et pharisei ipocrite, qui similes estis sepulchris dealbatis, que afforis apparent hominibus speciosa; intus vero sunt plena ossibus mortuorum et omni spurcicia. Sic et vos quidem apparetis hominibus iusti. Intus autem pleni estis ipocrisi et iniquitate.* Istia verba videntur pertinenter posse applicari istis sectis noviter adinventis. Sunt enim similes sepulchris dealbatis, quia contra ordinationem Domini ponunt sanctitatem suam consistere in signis extrinsecis ut in habitibus, coloribus, figuris et aliis falsis signis. Deus autem econtra ponit sanctitatem in anima et quod fiat abscondite sine noticia quoad mundum. Et cum isto oportet sententiam Dei stare, signanter simulantur a Christo sepulchris extrinsecus dealbatis, quia non dubium quin tantum vel amplius possent ecclesie Christi proficere, et si clamore sue sanctitatis non sic significaverint populo ista signa. Et

The seventh 'Woe'.

This also to the new sects.

They are whitened sepulchres which put on an appearance of holiness in dress &c.

1. B: et deest; ib. E: spoliuntur. 2. E in marg.: *Modus spoliandi contra legem Domini est iniquus.* 5. A: et gloriose. 9. BE: adita. 12. A: corporale; ib. E in marg.: *Principium erroris in talibus.* 13. A: errorum. 20. CD: *que foris.* 26. E: sanctitatem quam. 27. F: et figuris. 30. A: in isto. 31. G: signanter autem; ib. CDEFG: extrinsecus deest. 33. Codd.: clamorem. 34. G: propter ista signa.

sic sunt quasi *arbor eradicata* secundum Judam, que bene intelligentibus in sua spurcicia est eversa, quia in quolibet signo suo splendet ipocrisis. Et sic bene intelligentibus sunt monstra fidelibus abhorrenda. Dicant, rogo, si possunt isti ipocrite, quomodo non possent sine signis⁵ et sponsacionibus huiusmodi tantum vel amplius in ecclesia promereri. Ideo, ut Christus testatur hic sepcies sua signa sensibilia cum quibus sic desponsantur, non prosunt nisi ad suam ypocrisim promulgandam. Et cum sanctitas vel iniquitas sit sepulta in anima, patet quod¹⁰ tales ipocrite per suam ipocrisim intrinsecus sunt sepulti. Et sic, ut Christus hic loquitur, sunt intrinsecus pleni ossibus mortuorum et omni spurcicia. Fetent enim ipocrisi quoad Deum illapsum anime. Et bona de genere quandoque faciunt, carent carnibus et medulla, quia¹⁵ ipocrisis sua confundit meritum, et resolvit suam vitam in fetentem spurciciam. Quidam autem exponunt hoc dictum Christi de plenitudine ossium mortuorum, quod tales ipocrite ardentem appetunt substantiam vel bona secularium mortuorum. Et per illa sunt tam pleni cor-²⁰pore quam peccati spurcicia per suam ipocrisim, quam pro acquirendis hiis temporalibus false fingunt. Predicant enim in exequiis mortuorum et adulantur ipsis viventibus, quod volunt in penam anime sue capere dum superstites de bonis suis sic fecerint, et testentur quod²⁵ anime sue statim habebunt beatitudinem quoad Deum. Et istud blasphemum mendacium propter cupidinensem temporalium facit eos fetidos quoad Deum; quod si fratres sic peccaverint quis dubitat quin Christus hic de illis loquitur et pertinenter eos isto modo denotavit.³⁰

Even their good works lack flesh and marrow.

Their craving for the goods of the dead.

Capitulum decimum tercium.

The eight
'Woe'.

Octavum Ve et ultimum sequitur in hiis verbis: *Ve vobis, scribe et pharisei ypocrite, qui edificatis sepulcra prophetarum et ornatis monumenta iustorum et dicitis:*

1. CDF: *arbore*; ib. B: *Judam* deest. 5. A: *non possunt*. 13. E: *cum spurctera*. 15. A: *quecunque*; ib. G: *et quia*. 18. F: *quia*. 20. E: *illud sunt*. 22. A: *acquirendum*. 24. A: *et volunt*. 25. DEF: *fecerunt*. 30. A: *eos similes isto modo*. F: *pertinenter quo isto modo*; ib. ABEEFG: *denotavit* deest. E: *de ipsis*. 32. E in marg.: *Octavum Ve*. 33. F: *et ipocrite*. 34. A: *istorum*.

1. Ep. Judae 12. 32. Matth. XXIII, 29—33. Op. Ev. III, 60.

Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non fuissemus socii eorum in sanguine prophetarum. Itaque testimonio estis vobismet ipsis, quia filii estis eorum qui prophetas occiderunt, et vos implete mensuram patrum vestrorum.

5 *Serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis a iudicio gehenne.*

Ista autem verba videntur debere hiis sectis quatuor et specialiter fratribus applicari. Pro cuius intellectu notandum ex isto textu ultimo et multis aliis quod due
10 generationes, scilicet filiorum Dei et filiorum diaboli, a mundi exordio usque ad finem seculi sunt commixte. Hec autem secunda generatio nunc induit unum crimen et nunc aliud, secundum quod a patre eorum ad inducionem huiusmodi inclinatur; et sic versus finem
15 seculi induuntur ipocrisi, sicut plane patet ex fide evangelii et eorum criminibus que iam regnant. Dicunt autem iste secte quod si fuissent in diebus prophetarum et martirum occisorum, non consentissent suis occisionibus, sed potius ad salutem eorum et credulitatem popu-
20 lum inclinassant. Et sic prophetarum sepulcra magnificant et iustorum monumenta exornant, dicentes quod illi sunt eorum patroni et ipsos in vita et regula consequuntur, et tamen patencia sue mendacis ipocrisis manifeste indicat quod in vivendo sunt ipsis contrarii, simp-
25 plices qui dicunt illis veritatem evangelii persequendo. Et sicut Christum persecuta fuit usque ad mortem ista secta, ut Christus hic prophetat non imperat, sic eadem secta Christum in membris suis persequitur et quod Christus in lege sua a populi memoria auferatur. Et
30 sicut menciuntur de suis patronis quod ipsos secuntur in vita et regula, sic menciuntur in intencione falsa et operatione dolosa quod honorem Christi et utilitatem sue ecclesie machinantur. Et in ista ipocrisi verbali laborant iste secte usque ad Romanum pontificem in-
35 clusive. Ipse autem dicit quod immediatissime Christum sequitur, et si fuisset in diebus apostolorum et martirum, non fuissent occisi taliter; cum solempnizat festa eorum et tamen legem Christi ac modum suum vivendi non sequitur sed contempnit et fideles simplices qui dicunt
40 veritatem evangelicam in hoc puncto per leges ipocriticas

Good and evil men always mixed in the world.

Form of evil varies.

Friars build the prophets' tombs.

Calling the saints and martyrs their patrons, but living unlike them.

Persecute the members of Christ

and pretend they do it for the honour of Christ.

Pope has a part in this wickedness.

Celebrates feasts of the Saints

and persecutes the faithful.

2. F: *Ita quod.* 5—6. F: *Serpentes — gehenne* deest. 12. AB: *inducitur.* 13. F: *et* deest. 13, 14. EG: *inductionem.* 18. AB: *concessissent.* 20. CDEF: *sic* deest. 22. EG: *ac regula.* 26. A: *persecutus.* 27. E: *sicut eadem.* 29. B: *apli*; in marg.: *a potuli.*

Wyclif's
willingness
to be corrected.

Christ's words
a warrant for
rebuking
modern
wickedness.

usque ad mortem persequitur et per suas adinventiones
novas extinguit studium et memoriam legis Christi. In-
duat ergo fidelis in animo istam fidem quod Christus
summe sapienter protulit ista verba, et quod nec sermo
Christi nec eius dimissio vel aliqua pertinens circum-
stantia caret notanda sententia, et videat si ista sententia
sit vite moderne clericorum contraria; quia protestamur,
ut sepe alias, quod si aliqua nostra *expositio contrariatur*
sentencie quam Spiritus Sanctus intenderat, volumus ipsam
humiliter revocare et inniti quantum sufficimus verbis et
sentencie Christi, ut veritas plus luceat. Cum autem
Christus tam acute vocat eos serpentes et genimina
viperarum, patet exemplum fidelibus ad constanter sic
vocandum generacionem modernam, que a lege et vita
Christi patenter exorbitat. Et si per rationem vel facta
hominum vel legem Christi doceatur oppositum, doce
tu sensum alium huius textus et volumus ex claritate
huius doctrine humiliter consentire.

Capitulum decimum quartum.

Christ always
sends prophets,

Hec est tertia pars huius capituli in qua Christus
secundum deitatem suam loquens, secundum quam
omnia sunt sibi presenciam, dicit particulariter quod
facinus faciet ista generacio maledicta. *Ecce, inquit, ego*
mitto ad vos prophetas et sapientes et scribas et ex illis
occidetis et crucifigetis et ex eis flagellabitis in sinagogis
vestris. Constat quidem ex decursu legis veteris quo-
modo Christus misit has tres maneries hominum ad
predicandum pericula genimini sic perverso. Et sic
necesse est quod faciat proporcionabiliter usque ad finem
seculi. Nam isti tres modi hominum secundum gradum
aliquem usque ad finem seculi perdurabunt; nam sicut
post ascensionem Christi prophetas legimus tam masculos
quam femellas, ut patet Act. XXI, 9, sic alicubi terrarum
postmodum multos credimus prophetasse. Illi enim qui
secundum fidem predicunt futuras penam et gloriam,

1. BCDEFG: *persecuntur*. 7. D in marg.: *Protestacio*. 9. E:
volumus. 18. *Consentire*. G: *Istud continualur ad partem sequentem*.
19. AB: *Capitulum duodecimum*. F: Numerus capituli deest. 21. BCDF:
divinitatem. 27. E: *has deest*. 28. C: *sic deest*; ib. E: *perversa*.
33. BCDEFG: *Act. XXII*.

- prophete* poterunt nominari. Et sic capientes sensum ex fide scripture que est Dei sapiencia dici poterunt *sapientes*; et persone alie que ad edificacionem ecclesie scribunt veritatem catholicam poterunt dici *scribe*. Ideo
- 5 Christus consequenter prophetat quomodo hec maledicta generacio hec tria membra Christi postmodum persequetur. Nam post Christum qui est persona media incarnata in medio seculorum fuit persecucio membrorum expressior atque crudelior, tum quia invidia diaboli est
- 10 accensa, tum eciam quia fideles ad Christi exemplum sunt plus ad martirium animosi. Sic enim reprobative dicit ecclesia: *Ubi est, mors, victoria tua?* quia per mortem Christi simplam fuit diabolus in morte duplici superatus. Ex illis autem occidit in tempore legis gracie ista
- 15 maledicta generacio, ut patet de apostolis, Stephano et aliis Christi martiribus. De crucifixione autem Petri et Andree et persecucione Pauli ac ceterorum sanctorum ecclesie legimus tempore legis gracie satis spissim. Ideo signanter Christus loquitur de futuro. Et ad denotandum
- 20 quod apud Christum sunt cuncta presencia que sunt tam tempore legis veteris quam tempore legis nove, signanter inculcat Christus: *Et persequimini*, inquit, *de civitate in civitatem*. Christus enim intuetur continue totam nequiciam huius generacionis adultere, tam preteri-
- 25 tam quam futuram. Nam cum oculi eius sunt plus lucidiores sole, ipse clare videt cuncta que usque ad finem seculi sunt futura. Et solacium Christi fidelibus innuitur quod de istis penis quatuor sunt due ultime ceteris miciores, quod persecucio generacionis iuste est
- 30 brevis ante diem iudicii consummanda, quia motus violentus tardatur versus suum finem et motus naturalis qualis erit beatorum tendencium ad beatitudinem velocitabitur versus finem. Et loquor de fine qui Deus est qui non erit tempore consummatus. Ista autem generacio
- 35 perversa est rea cuiuslibet sanguinis predestinatorum, a mundi principio usque ad diem iudicii occisorum, quia una pars istius generacionis perverse preparat ad reli-
- wise men,

scribes.

Persecution increased after Christ's coming.

Deaths of the martyrs.

Artificial motion slackens as it goes on, i. e. persecution.

Natural motion quickens: i. e. the tendency of the devout soul to God.

4. E in marg.: *Scribe*. CD in marg.: *Hic Christus prophetat qualiter generacio ypocritarum persequitur ministros Christi*. 6. BCDF: *Christi* deest. 6, 7. A: *persequentur*. B: *persequitur*. 7. F: *que est*. 13. F: *simplum*. 17. FG: *Andree persecucione*. 19. E: *Et* deest. 23. E: *in civitate*. 26. B: *clariter*. 29. BCD: *quia*. 30. F: *consumenda*. 32. AB: *erit horum*. 34. CDEF: *autem* deest. 37. B: *properat*.

We need not enquire who was Zacharias the son of Barachias.

Christ's prophecy of punishment to Jerusalem.

quam pervertendam. Ideo necesse est quod in pena communicent sicut communicant in peccato. Nec sollicitetur quis fuit iste Zacharias filius Barachie, utrum sit secundum interpretationem vel figuram martir novissimus, quia certum est secundum sensum Christi quod ⁵ est in lege veteri vel in lege gracie unus talis. Utrum autem ad literam sit occisus inter templum et altare, vel propter defendenciam legis et ordinacionis divine, videtur multis inutile pertractare, qui ad discuciendum hoc dubium non sunt moti, quia satis est fideli credere ¹⁰ quod hec omnia istius occisionis peccata necessario venient super generacionem istam propterea condemnandam. Consequenter Christus prophetat generacioni huic perverse penam duplicem quam inexcusabiliter post habebit: *Jerusalem*, inquit, *Jerusalem, que occidis pro-* ¹⁵ *phetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quociens volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas suas et noluit.* Geminacio autem huius generis sub isto nomine signat divisionem eorum in fide et quod in fine per ipocrisim laborabunt; et ²⁰ sic Christus qui vult et mandat oppositum est immunis, quia multociens Christus voluit istam generacionem in unitatem fidei congregare, sed ipsa noluit ex antiquitate sue malicie. Sive autem sic intelligatur quod Christus voluit ad tempus secundum presentem iusticiam con- ²⁵ gregare generacionis huius filios in fide, spe et caritate, licet ipsa noluit in principio et in fine, quod et factum est, cum sic voluntas Domini est impleta, sive sic intelligatur quod Christus multociens voluit congregare istos filios, hoc est quod isti filii in unitatem taliter congre- ³⁰ gentur, licet Deus noluit quod taliter congregantur sicut nec ista generacio, non est cura, cum utrobique sit eadem sententia. Ex qua colligitur quod cuncti fideles debent in eadem fide, spe et caritate congregari; cum omnes christiani debent ex ardore corporis Christi in ³⁵ caritatis regulis adunari, sicut pulli sub alis propter timorem accipitris adunantur. Et hic debemus de variatione et extravagancia istarum sectarum quatuor que

6. A: *vel lege.* 9. F: *inutilis.* 12, 13. ABF: *condemnanda.*
13. G: *generibus* twice. 15. AF: *habebitur*; ib. C: *qui.* 18. BE: *et*
sub; ib. G: *Generacio* 23. A: *veritatem.* 27. A: *quod autem.*
34. A: *caritate domini.* 37. A: *dolemus.*

3. Cf. Op. Ev. III, 78. 15. Matth. XXIII, 37.

debent in eadem fide, spe et caritate Domini concordare, sed nunc discordant propter varietatem sectarum istarum que in lege Domini non fundantur. Ideo timendum est illis quod ad nidum accipitris diaboli rapiuntur, et declarando quod non obstante generatione Christi humanitus oportet ex vigore iusticie quod ista ingratitude maxima sit punita. Ideo dicit Christus pro presenti pena: *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*. Judei autem fugati extra Judeam et Jerusalem necessitantur hic relinquare domum suam; et sic locus sue incolie relinquetur desertus ab habitatione fidelium servancium religionem et ordinem christianum. Et quoad kalendas pene generacionis huius pessime in inferno promittit Veritas: *Amen, dico vobis: non me videbitis amodo, donec dicatis: Benedictus qui venit in nomine Domini*. Creditur enim quod ista verba Christi fuerunt tam propinqua passioni quod ista generacio non vidit Christum ex integro, sed quod primo eum in die iudicii est visura; et tunc videntes Christi gratitudinem atque excellentiam et sui ingritudinem atque penam necessitati erunt involuntarie dicere et fateri: *Benedicta sit Christi humanitas que tam misericorditer venit in nomine Domini*. Et ex ista memorata ingratitude erit pena in istis perfidis sine fine.

9, 10. F: *derelinquere*. 10. A: *loco suo*. D: *locus suus*. 10, 11. AB: *relinquitur*. 16. CD: *tamquam*. 18. C: *videt*. 19. *atque*. AB: *et*. 21. F: *in voluntati*. 24. AB in marg.: *Explicit expositio capituli (A: textus) Mt. 23.*

8. Matth. XXIII, 38. Op. Ev. III, 94. 21. Matth. XXIII, 39.

Expositio textus Matthei XXIV.

Capitulum primum.

Every thing said
here to be
taken as only
probable.

Quia evangelium istud est multis absconditum et Deus ostendit illud in parte ut luceret ecclesie, Christus monet quosdam catholicos ad detegendum istud, quantum ipse donaverit, contra occultacionem subdolum Antichristi. Omnia autem hic exposita sunt tanquam dicta probabiliter capienda, protestando *quod si aliqua persona ecclesie docuerit sensum magis probabilem, illi volumus humiliter consentire.* Notant autem fideles quomodo Christus in capitulo proximo precedente interpretatur Ve octuplex scribis et phariseis, ac si ipsi essent ale vel media ad Antichristum in ecclesiam introducendum.

The 'temple' is
the Church
militant.

Primo igitur dicit istud capitulum, quod: *Egressus Jesus de templo ibat et accesserunt discipuli eius ut ostenderent ei edificaciones templi.* Verba autem ista videntur ad mysticum sensum innuere quod egressus Jesus de templo ecclesie militantis per viam ascensionis ibat ad ecclesiam triumphantem, et sui discipuli quos predestinavit ad gloriam accesserunt ad beatitudinem in suis temporibus, ut ostenderent ei edificaciones templi ecclesie militantis. Cum non sit dubium quin sancti apostoli post ascensionem Christi rogant ipsum obnixius pro statu

1. A: *Expositio textus Matth. XXIV.* C: *Incipit Expositio super capitulum Mathei XXIV de Antichristo.* D: Titulus deest. E: sequitur super 24. G: *Super 24um capitulum Evangeliste. Et intitulatur Longum Evangelium.* 7. B: prius pro. CDG: autem prius. F: *hec prius.* 8. B in marg.: *Protestacio Mgri.* DE in marg.: *Protestacio.* 10. F: *Notanter aut.* 11. ABCDEF: *imprecatur;* ib. C in marg.: *Ve octuplex.* 13. ABCEF: *inducendum.* 14. BCDF: *ergo* (sic et in sequentibus, quod amodo annotare omittimus). 17. F: *pertinere.* 22. C in marg.: *Sanctorum interesse.*

8. Cf. Protestationes multiplices magistri Johannis Wikleff apud Höfler, Anna von Luxemburg, p. 150. 14. Matth. XXIV, 1. Cf. Op. Ev. III, 98.

- huius ecclesie quam vident in edificacione duplici sic
 perversam. Et ex isto affectu movet Deus suos humiles
 ad sententiam huius textus clarius cognoscendam. Sic
 enim dicit Petrus quod apostoli habent clariorem spiritum
 5 prophetie, quia hec fides fuit illis principium, quod
 Messias prophetatus in lege veteri est Jesus Christus, quem
 apostoli, ut refert Johannes in principio sue epistole,
 taliter tractaverunt. Quare ergo non possunt sic fideles
 hodie, capiendo tanquam fidei principium quod Christus
 10 qui ascendit in celum sit verus Deus et verus homo,
 et per consequens ex sua omnipotencia, ex sua omni-
 scientia et ex sua omnivolencia, voluit ex opere et ser-
 mone suo ostendere sue militanti ecclesie pericula sibi
 ante diem iudicii eventura, et ex opere consequenti eius
 15 sensum prius absconditum revelare. Quod autem Christus
 dicit: *Videtur hic lapis super lapidem qui non destruitur*, non solum
 intelligi potest ad literam, quod templum illud materiale
 quadragesimo secundo anno tempore Titi et Vespasiani
 20 taliter est destructum, sed ad sensum mysticum quod
 omnes prelatie in istam ecclesiam subdole introducte
 et omnes confederaciones quibus compaginatur ecclesia
 malignancium destruentur, sic quod veniet tempus (Deus
 scit quam cito), quod nullus istarum sectarum quatuor
 25 in confederacione ista subdola relinquetur, sed ad pur-
 gacionem ecclesie destruetur; stante secta Christi pure
 secundum legem Dei in ordinacione salutifera Domini
 Jesu Christi. *Sedente autem Christo* super celum empireum,
 discipuli eius gradientes in terris *accesserunt ad eum* in
 30 affectione secreta, interrogantes quando destrucciones
 iste istarum sectarum quatuor consummentur; scilicet,
 prelati cesarei, monachi, canonici atque fratres, et *quod*
signum erit adventus Christi ad sic purgandum ecclesiam
 et *consummacionis huius vite* ipocritice secularis. Et
 35 respondens Jesus dixit illis: *Videte ne quis vos seducat*,
 quia antequam purgacio ista complebitur, multi in
 ecclesia seducentur, quia, ut dicit Veritas *multi venient*
in nomine meo dicentes: Ego sum Christus et multos

Christ foretold
the dangers
coming to his
church.

Christ's
prophecy refers
(a) to
destruction of
temple by Titus,

(b) to
destruction of
evil prelaties,

and of the four
sects.

Cesarean
prelates, monks,
canons, friars.

2. CD: defectu. EG: effectum. 18. A: naturale. 19. A: Vespasian.
 CDEFG: Vespasiani. 20. B: quod deest. 23. F: venit. 26. F: de-
 struentur. 28. AB: empirium. 31. D in marg.: Secte quatuor.
 Quatuor secte.

4. Act. II, 14 et seqq. 7. Ep. Joh. Cap. I, 1. 16. Matth.
 XXIV, 2. 28. Matth. XXIV, 3.

The faithful
now are
compelled to
believe that
pope and
cardinals are
heads of the
church.

Members of the
devil said to be
heads of the
Church.

No one knows
who is
predestinate.

seducent. Iam enim artati sunt fideles ut fidem capere, nedum quod iste papa sit Christus Domini, sed quod isti cardinales, isti episcopi et prelati sint capita ecclesie Jesu Christi. Et per istam seductionem sophisticam multi operantes ficta in nomine domini Jesu Christi *seducent* 5 multos simplices idiotas, quia inducunt ut fidem fidei christane contrarium, scilicet quod multi qui de facto sunt membra diaboli sunt capitales de ecclesia Jesu Christi. Et istud mendacium geminatum facit per conclusionem ipocrisis multas seducciones in Christi ecclesia pullulare. 10 Nec mirum quia capitur et defenditur tanquam fides catholica quod isti sint membra sancte matris ecclesie quantumcunque vixerint contrarie Jesu Christi. Et sic luciferine asseritur quod omnes illi ordinantur ad gloriam cum beatis, nec audet quis perfidiam istam expugnare. 15 Et tamen dicunt tacite quod nullus eorum nec etiam viator sequens Christum cognoscit si predestinetur ad gloriam. Et certum est ex fide quod mundana electio vel approbatio non facit hominem esse vel membrum domini Jesu Christi sed antichristiana conversatio facit 20 multos supponere citra fidem quod tales tortores sint satellites Antichristi.

Capitulum secundum.

Signs of the last
judgment.

Wars and
rumours of
wars.

Uterius explicat Christus signa que precedent finale iudicium, et alloquitur in persona suorum apostolorum 25 totam suam ecclesiam usque ad diem iudicii successuram: *Audituri, inquit, estis prelia et opiniones preliorum.* Prelia quidem in nostris temporibus crebrius succreverunt, et opiniones preliorum inter religiosos ut fratres, inter legistas et theologos ac personas laicas informatas per 30

2. BCDFG: *nedum* deest; ib. AB: *dominus*. D in marg.: *Artamur credere papam Christo contrarium fore papam.* 3. G: *ecclesie* deest. 7. A: *contrariam.* 9. BG: *pro conclusione.* 10. D: *seducentes... pullulari.* 16. D in marg.: *Nemo novit se esse membrum ecclesie.* 17. F: *cognoscit quod*; ib. CDE: *predestinatur.* 18. D in marg.: *Electio, approbatio mundana non facit quem Christi membrum*; ib. E: *electio* deest. 20. A: *sed Antichristi*; nam. EG: *Antichristina.* 22. G: *satellites.* 23. A: *Cap. 2^m.* C: *Capitulum 2^m.* D: 2. BEFG: deest. (Sic et in sequentibus.) 29. F: *et fratres.* D in marg.: *Prelia et opiniones preliorum acute tanguntur.*

12. Cf. De Ecclesia Cap. V, pag. 92. 27. Matth. XXIV, 23. 30. Cf. Mandatum archiepiscopi Cantuar. ad orandum pro ep. Norwicensi, Conc. Magn. Brit. et Hib. III, 175.

illos infundabiliter pullularunt. Ut unus dicit quod licitum est populum istum vel personam invadere; alius autem dicit quod non illam sed personam contrariam in causa quam Deus approbat est licitum expugnare. Et in confirmationem istius quidam fratres et religiosi alii in persona propria preliantur, et alii dogmatizant quod vellent in periculo anime sue occidentes suos emulos plene absolvere ac immediate postmodum celebrare. Plures autem opiniones preliorum fideles nunquam in retroactis temporibus audierunt. Fideles autem theologice senciunt quod non licet hominem preliari nisi occasione caritatis, et ita nisi habita revelacione quod Deus approbet illam pugnam. Et evidencias falsorum fratrum et legistarum in ista materia stultum et turpe est theologum recitare. Consolacio autem Christi statim annectitur: *Videte, inquit, ne turbemini; oportet enim hec fieri, sed nondum est finis.*

Friars exciting to war.

War lawful only in obedience to revelation.

Et explicat particularius perturbaciones duodecim que necessario ex precedente malicia sint future: *Consurget, inquit, gens contra gentem, ut sepe contigit de Saracenis et nomine Christianis.*

Secundo *consurget regnum in regnum*, ut patet de regno Anglie contra Franciam et Scociam.

Wars with France and Scotland. Frequent pestilences.

Et tercio *pestilencie venerunt* crebrius nostris temporibus quam per ante.

Quarto *fames* fuerunt in pauperibus in multis locis exteris.

Et quinto *terremotus* visus est in Anglia anno domini MCCCCLXXXI, sicut et perceptus est per alia multa loca. *Hec autem omnia incipia sunt doloris*, cum signa priora necessitant ad mala que exinde postmodum sunt futura. Unde malum quod evenit Anglicis debellantibus Flandriam statim successerat.

Earthquake.

8. CDFG: *et immediate.* 9, 10. B: *in retroactis Dei.* 10. A: *ac theologi.* 11. CD in marg.: *Quod non licet homini preliari nisi habita revelacione.* F: *Prelitari hominem quomodo licet.* 15. G: *statim;* in marg.: *Immediate.* 18. CD: *Et deest;* ib. G in marg.: *13 perturbaciones.* 20. BCDG: *contingit.* 23. BCD: *regnis.* 29. E: *1391.* B in marg.: *Nota.*

16. Matth. XXIV, 6. 22. Matth. XXIV, 7. 24. Cf. Archiepiscopi Cant. mandatum . . . ad orandum pro salvacione populi Anglicani et aeris tempore cf. Wilkins, Magn. Brit. Concilia III, 155. Higden Polychronicon IX, 10. 29. Cf. Walsingham, Histor. Anglicana II, 67 ad annum 1382, cf. Fasc. ziz, pag. 272, ubi terraemotum factum esse in die St. Dunstani (Mai 19) legere poteris. 30. Matth. XXIV, 8.

Flanders
crusade.

Sexto dicit Christus quod *tunc tradent vos in tribulationem*, quia fideles resistentes huic pugne sacerdotum fuerunt tam per spirituale brachium excommunicati quam per seculares dominos tribulati.

Septimo dicit Christus quod christiani fideles tunc 5 temporis *occidentur*; quod probabiliter contigit in Flandria et aliis multis locis.

Upholders of
Christ's law
hated.

Octavo dicit Christus suis discipulis: *Et eritis, inquit, odio omnibus gentibus propter nomen meum*. Nam non solum unum regnum odit cultores alterius qui legem 10 Christi in materia ista detegunt et defendunt, verum etiam in eodem regno zelantes pro pugnis reciprocis contradicunt resistentibus et multipliciter persecuntur.

Nono dicit Veritas quod *tunc scandalizabuntur multi, et invicem tradent, et odio habebunt invicem*. Quod conti- 15 gebat ad oculum in nostris partibus de dicta pugna facta in Flandria. Multi enim sunt scandalizati ante et post, cum contrarie opinantes et contrarie affectantes scandalizant; et odiunt ipsis contrariantes et procurant ut sui inimici traduntur crudelioribus inimicis. 20

Friars false
prophets as to
crusade in
Flanders.

Decimo dicit Christus quod *multi pseudoprophete surgent et seducent multos*; quod verificatum est ad literam in persecucione ista ultima quam nos vidimus. Nam falsi fratres sunt ad literam pseudoprophete, cum prosperum adventum istius pugne publice prophetarunt et 25 loquentes grandia de absolutione a pena et culpa omnium qui corpore vel pecunia ad istam persecucionem extra caritatis regulam adiuverunt, partem suam de populis quos seduxerant receperunt. Et sic regna et populos suis mendaciis seduxerunt. Et tamen contingente eventu 30 quem non speraverant, ignorante populo stolido, per sua commenta mendacii facinora que prius commiserant, palliarunt.

Undecimo dicit Christus quod *quoniam habundabit iniquitas, refrigescet caritas multorum*. Habundancia enim 35 iniquitatis prius commisse in regnis fuit causa refrigerencie caritatis. Hoc est quare potencia volutiva in qua

2. A: quod. 6. A: contingit. 12. A: reciproceis. 13. E: pro-
secuntur. 15. CDEG: tradentur; ib. B: invicem deest. 19. G: con-
trariatos. 26. BCDF: omni. 27. CD: contra. 28. E: adinvenierunt.
30. BE: cum. 31. CD: ignorantii. 37. B: solutiva.

1. Matth. XXIV, 9. 8. Matth. XXIV, 9. 14. Matth.
XXIV, 10. Cf. Opus Ev. III, 115. 21. Matth. XXIV, 11.
25. Cf. Walsingham II, 76—80. 34. Matth. XXIV, 12.

debet fundari caritas, qua non solum unum regnum sed unum suppositum debet amare reliquum, pervertitur in odium fraternum, quod est peccatum diabolicum. Sed immiscet Christus solacium sicut prius: *Qui*, inquit, *perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Quando enim tales persecuciones eveniunt, ex fide et spe gaudii debent fideles virilius confortari.

Christ's
promise to
those who
remain faithful.

Duodecimo autem dicit Dominus quod *predicabitur hoc evangelium regni in universo mundo in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio.*

Ista autem duodena ad finale malum necessitans est gens sine capite, et ad aggravandum peccatum populi hoc evangelium ad sensum expositum vel alios subtiliores predicabitur multis locis, et aliqui notabunt periculum et alii deridebunt. Et tunc in penam tanti peccati erit malicia consummata. Sicut enim aqua stagnalis crescit paulative quousque stagnum diruperit, sic est de peccatis crescentibus in populo sciendum. Omnia autem ista ex antecedentibus necessitantibus ad mala sequencia sunt futura. Quis ergo videns omnia ista ad oculum non intelligeret et crederet verbis Christi? Nec est Dominus ita parcus in sua sententia quin alia mala similia post vel ante preveniencia intellexit.

Capitulum tertium.

Consequenter declarat Christus sensibile caput istius malicie et ut creditur intelligit Antichristum; quia sicut in tempore Christi fuit summa malicia in summis sacerdotibus congregata, sic regnante ipocrisi et declinante clero a lege Christi per ficta mendacia, probabile est Antichristum ex radice ista procedere. Dicit ergo Christus: *Cum videritis abominationem desolationis que dicta est a Daniele propheta stantem in loco sancto, qui legit intelligat.* Licet autem textus iste evangelii ab usu ecclesie ex cautela diaboli sit sublati, tamen indubitanter eius sensus a fidelibus est notandus. Cum Christus summe

11. B: *necessitas.* 14. G: *in multis.* 17. BCDEFG: *quo deest.*
19. B: *necessitatibus.* 23. AD: *perventencia.* 28. A: *congregatu.*
33. F: *iste deest.* 35. D in marg.: *Evangelium de abhominacione ecclesiastica abtulit.*

4. Matth. XXIV, 13. 8. Matth. XXIV, 14. 31. Matth. XXIV, 15.

sapiens et summe benevolus sue ecclesie ipsi mandat
qui legit intelligat. Ex quo videtur quod Christus innuit
huius evangelii leccionem et mandat eius intellectionem.
Quis ergo fidelis dimitteret istam talis mandati tanti
domini implecionem? Ideo cum protestacione premissa 5
dico ut sepe alias tanquam mihi probabile quod Christus
intelligit per hec verba papam sive Romanum pontificem.
Ipse enim est radix tocius huius malicie, cum mendacius
a sequela Christi degenerat. Ipse enim est abhominacio
desolacionis in abstracto, cum ex sua antiquata malicia 10
sit in perversitatem diaboli induratus. Est autem ab-
hominacio, quia sicut veritas que est adequacio rei ad
primum intellectum est summe consolabilis, sic men-
dacium super eadem veritate in homine fingente se esse
Christi vicarium nedum est summe abhominabile sed 15
abhominacio in abstracto. Et quid potest esse desolabilius
miseris sine proteccionem viantibus quam videre tale caput
diaboli se esse vicarie caput, quod Christus est, summe
consolabile, mendaciter confingendo. Hec ergo est ab-
hominacio desolacionis in abstracto quam Daniel pro- 20
phetavit. Et manuduci possunt fideles in consensum
istius sentencie per exemplum: Ut si quis hospes solebat
in domum unius patroni prospere hospitari, et succedat
in loco sui tyrannus, qui tractet tyrannice hospites
in illo hospicio habitantes, nonne dicerent de illo patre- 25
familias quod est abhominabile desolans, loco prioris
patroni suos hospites consolantis? Sic indubie potest
intrans domum ecclesie de papa dicere, qui falsa pre-
tensione occupat locum Christi quod est abhominacio
desolacionis et non misericorditer consolans suos filios 30
loco Christi.

Stat autem *in loco sancto*, intelligendo per locum, qui
secundum logicos est sedes argumenti, sedem autoritatis
summe, cum non solum innuit se facere omnia que
Christus potuit sed multa que Christus non potuit. Et 35
sic secundum Apostolum quoad duplicem naturam ex-
tollitur supra Christum, quia certum est quod Christus

The
abhominacion of
desolacion is the
pope.

Since he claims
falsely to be
Christ's vicar.

Parable of an
ill host who
succeeds a good
one.

The pope
claims to do
much that
Christ did not.

8. E: *mendaciis*, G: *in mendacius*. 11. FG: *perversitate*; ib. CD
in marg.: *Quid sit abhominacio desolacionis*. 14. B: *in nomine*.
18. *diaboli*; adde dicere ut in Opere Ev. III, 132. 19. D: *consurgendo*;
ib. A: *Hoc ergo*. 22. E in marg.: *Exemplum*. 32. E: *loco facto*.
33. E: *est fides*; ib. E: *in sede*. 35. CD in marg.: *Quomodo Antichristus
extollitur supra Christum*.

4. Cf. Op. Ev. III, 132; ubi autor iisdem verbis utitur.

non potuit in illa opera taliter conversando. Considerando ergo eminenciam illius peccati supra luciferinam superbiam, videtur quod istud peccatum attingit usque ad summum gradum malicie in peccando. Et sic illa stacio
 5 et succedens sessio videntur notare illam inflexibilem superbiam in Romano pontifice induratum. Qui ergo legit conversacionem Christi cum cunctis maliciis in ecclesia consummandis, intelligat quod non alcius quam per istam ipocrisim consummari potest malicia contra
 10 Christum. Quis ergo foret Antichristus nisi diabolus taliter exaltatus?

Pride of the pope.

Videat ergo diligens fidei perscrutator quomodo veritas utilis ecclesie in Christo continue rutilavit, et quomodo falsitas nocens ecclesie in isto papa cesareo ad nocu-
 15 mentum tocius ecclesie germinavit.

Et capi potest confirmacio probabilis istius sentencie ex octo Christi condicionibus et condicionibus contrariis huius pape.

Contrast between the pope and Christ.

Christus enim fuit summe humilis et quoad seculare
 20 dominium summe pauper: Papa autem videtur inter homines summe elatus et summe dominans quoad mundum.

Humility and pride,

Christus fuit summe allevians suam ecclesiam: Papa autem videtur tam in se quam in suis alis summe
 25 ecclesie onerosus.

Christus noluit circa temporalia adquisita ecclesie sue per cesarem sed circa spiritualia magis utilia occupari: Papa autem dimittit occupationem circa spiritualia sed
 30 circa temporalia tanquam ceca talpa docet in se et aliis occupari.

Christ cared for spiritual, the pope for temporal things.

Christus circumvixit patrias pedester, oppressis benefaciens atque sanans: Papa residet tanquam alter Cosdroe in sumptuoso palacio ex spoliacione pauperum fabricato et malefacit pauperibus.

35 Christus gratis dedit fidelibus spirituale suffragium, et tam verbo quam opere docuit peccatum symoniacum

1. CDE: *potuit ulla*. 2. A: *eminencie*. 4. F: *prevaricando*; ib. G: *sic* deest. 5. DEFG: *videtur*. 6. B in marg.: *Octo condiciones Christi*. CD in marg.: *De octo condicionibus Christi et octo condicionibus contrariis pape* F in marg.: *Condiciones sunt octo contrarie pape*. 13. A: *in Christo* deest. 14. E in marg.: *Papa Christo contrarius*. 19. G in marg.: *Prima condicio*. 20. A: *summe* deest. 27. G: *utilia* deest. 28, 29. A: *et circa*. 32. CD: *Cosdre*. G: *Cosdras*.

1. Cf. Op. Ev. III, 132 et seqq.

32. Cf. De Pot. Pape 122.

Pope's simony. *evitandum: Papa autem false fingit et care vendit spirituale suffragium, et in sua practica dogmatizat quomodo symoniacum peccatum sit licitum et a sibi subditis frequentandum.*

Christus docuit suum evangelium generaliter et gratis ⁵ populo predicandum: Papa dogmatizat in bullis infundabilibus quomodo suum beneplacitum cesareum sit populo publicandum.

Christ bade
refuse worldly
honour.

Pope teaches to
embrace it.

Christus docuit tam vita quam verbis quomodo honor mundanus et eius lucrum cum eis que ipsa sapiunt sint ¹⁰ a fidelibus fugienda: Papā autem dogmatizat quomodo dimissa doctrina Christi sunt ista sollicite amplectenda. Et per hoc octo potest studiosus percipere quomodo Christus et papa cesarius in doctrina et operibus adversantur. Quare ergo non foret talis capitaliter Anti-¹⁵ christus?

Et si obicitur contra hunc sensum evangelii: Vel est obiciens infidelis extrinsecus vel infidelis ipocrita: Si primo modo nichil sibi et huic sensui. Si secundo modo, sive maior fuerit in ecclesia sive minor, improbat istum ²⁰ sensum et doceat sensum contrarium rationi et quomodocunque fuerit vel dixerit in hac parte, dicta protestacio cum animo humili liberabit. Christus nichil docuit suam ecclesiam nisi propter utilem et necessariam rationem: Sed papa simulat multa falsa sine causa, ac ²⁵ si supra Deum diceret:

Christ taught
only what was
useful.

Sic volo, sic iubeo; sit pro ratione voluntas.

Doctrine of the
Eucharist.

Ut Christus docuit hostiam consecratam esse naturaliter panem et figuraliter corpus suum: Papa autem dicitur dogmatizare quod illa hostia consecrata nec est ³⁰ panis nec corpus Christi sed unum incognitum infinitum minus bonum quam hostia non sacrata. Et omnia ista sunt indubie inutiles ficticie sine causa.

2. CD: *quam*. E correxit. 10. BCDFG: *qui*. 12. BE: *ipsa*.
13. E: *studiosus*. 14. EG: *cesareus*. 17. B: *vel* deest. 17, 18. G:
sol (sic) *est* *abiciens*. 21. D: *et* *doceat* *sensum* *deest*. 23. A: *liberabitur*.
26. D in marg.: *Supra Deum extollitur*. 28. D in marg.: *Sacramenti*
eukaristie materia. 31. E: *unum infinitum*. 32, 33. G: *et omnes*
iste sunt. 33. B: *sunt enim*. G in marg.: *Hic tibi fuge*.

17. Cf. Op. Ev. III, 134.

26. Juv. Sat. VI, 223.

Capitulum quartum.

Consequenter declarat Christus remedia pro isto periculo Antichristi. Dicit ergo primo: *Tunc qui in Judea sunt fugiant ad montes, et qui in tecto non descendant* 5 *tollere aliquid de domo sua; et qui in agro, non revertatur tollere tunicam suam.* Textus autem iste secundum protestacionem premissam ad hunc sensum crebrius explanatur. Constat autem ex testimonio scripture quod sunt tres partes ecclesie militantis, scilicet sacerdotes, 10 *seculares domini, et communitas laborantium.* Sacerdotes autem *qui in Judea sunt*, hoc est in confessione ordinis Christiani, debent *ad montes* fugere, hoc est ad sanctos patres prius mortuos et oracionibus et exemplis eorum viriliter agere, in Christi remedio et adiutorio 15 *confidendo iuxta illud Psalmi CXX, 1: Levavi oculos meos in montes unde veniet auxilium michi.* Sancti enim priores fuerunt asperius sed non callidius persecuti; sicut ergo Judea interpretatur *confitens* sic qui confitentur Christum et eius sequelam contra hanc sectam quadruplicem Antichristi exemplo fidei et celestis adiutorii sint 20 *constantes.*

Three parts of the Church.

These who are in Judea = priests.

Judea means 'confitens'.

Secundo *seculares domini, qui sunt in tecto* huius regiminis, *non descendant* ad perfidiam Antichristi propter spem temporalis lucri quod reputant reportare de consensu et adiutorio huius refuge. Nec timeant minas sue excommunicacionis, sue cruciate vel censure alterius machinate.

Those on the housetop are secular lords.

Tercio *qui in agro sunt*, hoc est vulgares artificialiter laborantes, non revertantur ad huius Antichristi perfidiam 30 *vel consensum, quantumcunque de temporalibus et tegumentis corporis spoliuntur.* Hoc enim perderet anime melius tegumentum, et facto toto finaliter dirimeret

In the field = labourers.

4. E: *descendant.* 8. C in marg.: *Tres partes ecclesie militantis.*
10. D in marg.: *Judea in confessione ordinis christiani.* 12. D: *montes sancti priores.* 13. D: *et oraciones.* 16. D in marg.: *Sancti priores persecuti asperius, non callidius.* 16, 17. G: *Sicut enim priores asperius.*
17. BDF: *fuerunt deest; ib. persecuti.* CE: *sunt.* 17, 18. G: *et ergo.*
18. B: *in Judea.* 30. G: *et deest.* 31. G: *perderent.* 32. G: *dirimerent.*

3. Matth. XXIV, 16—18. Cf. Op. Ev. III, 178. 9. Cf. Joh. Hus, Sermo, Opp. tom. II, XXVIII. 18. *Confitens.* Ref. to Septuagint version of Isaiah IX, 6. 22. Op. Ev. III, 180.
27. Ibid.

temporalia adiacencia et corporis tegumenta. Et si iste tres partes ecclesie in hac fide catholica constancius sint instructe, foret medium sufficiens ad tollendum hanc perfidiam Antichristi. Nec solum in personam pape, sed in has quatuor sectas sibi adherentes, in quibus stat sicut tetragonus, debent hee tres partes ecclesie agere moderate; non dico occidendo vel corporaliter persequendo sed caritative corporales elemosynas subtrahendo. Et fundamentum agendi viriliter in hac causa debet esse fides conversacionis Christi et octuplex perfidia recitata huius reprobi. Quibus cognitis non est de palliatis censuris vel aliis succrescentibus periculis fidelibus formidandum. Constat tamen ex antiquitate peccati tracti in consuetudinem quod iste refuga habet multos consentaneos et procuratores ad suum facinus procurantes.

How to deal
with the four
sects.

Men should not
be afraid of
censures.

Pope's
supporters can
find no colour
from scripture.

Sed unum solacium fidelium stat in isto, quod omnes consencientes huic refuge non possunt invenire unam scintillam coloris in fide scripture quod: Hec dicit Dominus; taliter est agendum. Ut patet de secta Mendicantium. Et ita evidenter de aliis tribus sectis.

Christ
prophecies evil
to them.

Secundo tangit Christus secundum remedium sub hiis verbis: *Ve autem pregnantibus et nutrientibus illis diebus*, ubi videtur prophetare Ve anime illis qui gignunt et infideliter nutriunt consentaneos Antichristi. Ideo solaciosum remedium est quod Christus dominus veritatis tale malum Antichristo et suis fautoribus imprecatur. Quod si aliqui in materia ista trepidant, videant adversariorum evidencias, et videbunt quod non sunt de lege Domini vel rationibus fundate, sed in antiqua consuetudine peccati et legibus arundineis Antichristi. Sed constat fidelibus quod in antiquitate peccati superant has quatuor sectas secte Saracencie patule infideles. Quis color ergo si iste secte tam diu vixerant contra Christum, quia sic fuit a mundi exordio quod secta

Antiquity of
the evil no
argument for it.

1. G: iste deest. 5. sed. F: habet. 6. F: tetragonus sine vituperio. D in marg.: Tetragonus pape sunt quatuor secte; ib. F: tres deest. 9. 10. G: debent esse fideles. 10. B: fideles. 12. F: aliis deest. 16. D in marg.: Solacium fidelium, quia ex fide locum non habent antichristina facta. 18. A: Hoc. 23. G: Ve autem. D: Ve autem. Corr. in marg. 24. D in marg.: Infideliter gignantibus Ve imprecatur; ib. A: Antichristi deest. 26. A: talem. 27. D in marg.: Trepidans videat evidencias adversariorum; ib. AB: ipsa. 28, 29. G: domini de lege Domini. 33. B: Quod pro. CD: Color ergo quod. 34. CDG: secta deest. B in marg.: Numerus.

predestinatorum concurrerat cum prescitis. Ideo ex istis nichil concluditur, nisi quod iste secte viam preparant ad iehennam. Et si garritur cum Saracenis et aliis infidelibus quod iste secte servant fidem catholicam, cum
 5 habeant papam ducem et secta contraria est heretica infidelis: Hic oportet incipere a fide domini Jesu Christi et supponere vitam suam et doctrinam tanquam fidelibus infallibile fundamentum. Et videat fidelis ex alio latere si papa declinaverit ab hac fide et declinet constanter
 10 ab hac evidencia: Papa sic asserit, ergo verum; papa sic precipit, ergo est fidelibus faciendum. Et sic de aliis Antichristi fallaciis currentibus in hac parte.

Compare the
Pope's ways
with Christ's.

Sed constat quod fidelis in hac fide catholica perseverans disponit se ad multa corporalia pericula et
 15 verba exprobratoria a discipulis Antichristi. Sed illa sunt parva et levia in comparacione ad pericula anime altrinsecus per diabolum introducta. Grande quidem diceretur periculum si quilibet nostrum foret multis et fortibus inimicis undique circumseptus, qui non solum vellent
 20 occidere ipsum gladio sed precipitare in locum profundum. Sic spiritualiter videtur de infidelibus despicientibus dominum Jesum Christum, quia pauci sunt qui sectam suam observant, sed multi qui tenent et defendunt sectam contrariam Antichristi; et illi nituntur
 25 venenoso gladio verbi sui animas fidelium spiritualiter occidere, et postmodum in lacum inferni cum diabolo sepelire. Ideo ista pericula licet insensibilia meminit Apostolus, et ex ipocrisi ac apparencia veritatis excedunt pericula que fuerant ab origine mundi; ideo remedium
 30 speciale est inniti fidei domini Jesu Christi.

Dangers of
holding to the
true faith.

Sed tercio docet Christus fideles suos orare, et non in sua virtute confidere sed in virtute capitis sancte matris ecclesie, quod est Christus: *Orate, inquit, ut non fiat fuga vestra in hyeme vel sabbato; erit enim tunc*
 35 *tribulacio magna, qualis nunquam fuit ab inicio mundi usque modo, neque fiet. Et nisi breviati fuissent dies illi,*

Few keep
Christ's sect,
many
Antichrist's.

1. E: *concurrat*. G: *concurrerant*; ib. D in marg.: *Antiquitas malorum tangitur*. 6. D in marg.: *Suppositio tuta est Christi vita*. 8. D in marg.: *Argumentum topicum Antichristi*. 11. BCF: *fideliter*. D: *ergo illud est fideliter*. 13. G: *Secundo constat*. 17. E in marg.: *Exemplum*. 19. D in marg.: *Periculum grande secte antichristine*. 26. E: *lacu*; ib. BCDEFG: *dyaboli in inferno*. 28. E: *extendunt*. 34. A: *in deest*; ib. BCDEFG: *enim deest*. 35. B: *qualiter*.

non fieret salva omnis caro, sed propter electos breviantur dies illi. Debemus autem orare ne fuga nostra ab ista meretrice maledicta fiat in hyeme; hoc est, ne pro illo tempore deficiamus in caritatis ardore; quia prima Cor. ultimo dicit Apostolus: *Si quis non amaverit 5 dominum Jesum Christum, anathema sit.* Et cum sabbatum dicit in parte cerimoniam quoad diem, ille fugit in sabbato qui per novas cerimonias in sinceritate fidei eviratur. Et sic Christus docet immensitatem periculi, licet non sit nobis sensibile, sicut nec spiritus vel eius 10 dampnatio, quia defectus fidei domini Jesu Christi in istud periculum precipitat infideles. Unde sicut anima est melior corpore, sic necesse est quod eius tribulatio fiat maior. Solacium tamen, sicut prius Christus donat, quando promittit quod ista persecutio erit brevis propter 15 electos quos Deus ordinat conservare.

We must pray
that our faith
be not cold.

He flees on the
sabbath who
weakens his
faith by new
ceremonies.

Capitulum quintum.

Christ
prophesies the
Great Schism.

Uterius prophetat Christus de divisione huius capitis serpentini: *Tunc, inquit, si quis dixerit vobis: Ecce hic est Christus aut illic, nolite credere.* Christus enim ex 20 fide clare cognovit quomodo iste papatus ut in presenciarum cernimus fuit inter istos duos ipocritas dividendus. Ideo ex summa dilectione quam habuit ad suam ecclesiam credendum est quod ipsam de isto periculo premunivit. Si enim Christus, constituendo Ezechielem 25 speculatorem ecclesie Judeorum, dicit secundum suam deitatem, quod si in defectu sui ovis sit mortua, *ipsam de manu sua requireret*, et Christus non venit legem solvere sed implere, est credibile quod ipse ex sua sciencia premunivit suam ecclesiam de isto periculo quod tam 30 certe et clare cognoverat. Aliter enim videtur quod blasfeme caritati Domini derogatur. Unde caritas sua

1. CDF: *foret.* 3. D in marg.: *Ille in hieme, in sabbato fugit, qui deficit in ardore caritatis. Per novas ceremonias deficit a sinceritate fidei.* 9. BCDEFG: *evitatur*; ib. CD: *Christus daret.* 12. G: *precipitant.* 14. A: *Solacio.* 15. G: *quod promittit*; ib. B: *brevius.* 16. F: *ordinavit.* 18. BG: *prophetavit.* CD in marg.: *Prophecia Christi de divisione capitis Antichristi.* 20. A: *illuc.* 21, 22. BG: *presencia.* 25. D in marg.: *Christus revelavit Antichristi deceptiones quia speculator fuit ecclesie sue.* 29. BCDEFG: *adimplere*; ib. A: *summa.* G: *ex sua bonitate.*

5. 1. Cor. XVI, 22. 19. Matth. XXIV, 23. Op. Ev. III, 193.
27. Ezechiel XXXIII, 8.

urgebat quod istam sententiam panderet tam obscure. Sic enim relictæ fuit ex scrutinio huius sententiæ suis fidelibus materia promerendi. Hoc enim est una causa secundum Augustinum quare Deus in lege sua sepe loquitur tam obscure. Christus ergo propheta summus predicando istam divisionem paparum adiungit remedium contra ipsam, ac si expresse intenderet: *Si quis dixerit vobis, ecce hic Avinionie est Christus Domini*, qui se nominat papam Clementem, aut illic Rome, qui se nominat papam Urbanum, *nolite credere*. Quia cum Christus mandat Joh. X, 38 de seipso: *Operibus credite*. Et ista crudelitas istorum duorum paparum est in millecuplo pocior quam iste electiones blasphemæ. Dimissis illis vite et operibus eorum debemus credere; et cum opera eorum manifeste indicant quod sunt patulus Antichristus, nullus illis crederet, nisi insanus ignorans vitam Domini, quod sunt Christus. Et istud remedium fideliter prosecutum poneret finem omnibus prelatiis cesariis. Similitudo enim quam ex lege et vita Christi capimus est prestancior mille bullis. Quis ergo crederet prelato huiusmodi, cum vita et nomen tam patule contradicunt? Et si fides de prelato tali titubat, consequenter nemo ad ipsum tanquam huiusmodi laboraret, nec eum honore mundano et lucro temporalium extra caritatis regulas peroraret. Unde sequitur: *Surgent enim pseudochristi et pseudoprophete et dabunt signa magna et prodigia, ita ut in errorem inducantur si fieri potest etiam electi*. Hic Christus prophetat practicam Antichristi et membrorum suorum, quibus seducit simplices ex defectu fidei. Certum quidem est quod pape habentes octo signa predicta sunt indubie pseudochristi, quia false simulantes se habere imitationem et vicariam domini Jesu Christi. Nec dubium quin fratres et alii promulgantes in ecclesia istud mendacium sunt etiam pseudoprophete. Ipsi enim dant signa falsissima de suis ordinibus, de literis vel bullis papalibus ad testificandum quod in suis mendaciis dicunt verum.

Why God's law is sometimes obscure.

Christ warned us against the popes of Avignon and Rome.

We must look to the popes' works, which shew they are antichrist.

Popes pretend falsely to be vicars of Christ.

Friars preach lies and back themselves by papal letters and bulls.

1. BEFG: *vigebat*; ib. G: *ponderet*. 3. A: *providendi*. 5. D in marg.: *Obscure locutus est Christus quare*. 9. A: *illuc*. 12. A: *credulitas*. 13. G: *blasphemie*. 14. AB: *vitis*. 17. G: *quod sit*. 18. A: *persecutum*. B: *prosecute*. 25. DEG: *peioreret*; ib. CD in marg.: *Hic Christus prophetai practicam Antichristi*. 26. A: *prodigio*. 27. F: *electi Dei*. 34. AB: *Ipsi autem*. 35. BCDF: *ve*; ib. D in marg.: *Signa, prodigia papalia*.

Quis ergo fidelis non desideret istam arguciam: Isti cardinales istum refugam tanquam summum et immediatum vicarium elegerunt et isti pseudofrateres per sua signa mendacia eandem sententiam retulerunt; ideo hoc tanquam fides catholica est acceptandum, cum Christus 5 dicit: *Operibus credite* et hic ad propositum: *Nolite credere*. Ista ergo sunt signa a fidelibus deridenda. Prodigia autem sunt blasfemie de indulgenciis et aliis fictis spiritualibus suffragiis per istos pseudoprophetas et alios proclamate. Quod queso magis blasfemum 10 prodigium quam credere quod iste *refuga* concedit ementibus viginti milia annorum, non ad suam dignitatem vel divinam sententiam attendendo. Sic enim ex sibi dubio concedit has fictas vanas indulgencias pro multis milibus annorum ultra diem iudicii; sed valent 15 iste prelati huiusmodi in vacuo infinito, quia in mundo isto non prosunt Christi fidelibus sed multipliciter magis obsunt. Quis eciam unquam auditv maius prodigium quam quod talis *refuga* per catulos suos resuscitet huiusmodi cruciatam, quod quilibet laborans in suo subdolo 20 negocio suum proximum occidendo erit a pena et culpa certitudinaliter absolutus, et sic statim advolabit ad celum sine pena purgatorii cum beatis ceteris collocatus. Talem autem sententiam dicitur alterum istorum populis publicasse et preter seductionem in fide et spoliacionem 25 pecunie multa milia populi occidisse. Nec potuit istud facinus perfecisse nisi pseudofrateres fuissent in isto eius speciales nuncii, cum fictis mendaciis sui patroni sua mendacia in populis commiscentes. Ista ergo sunt prodigia que Dominus hic prophetat et per ipsa electos suos, si 30 fieri poterit, seducendos. Et cum non potest fieri, patet quod omnia que evenient de necessitate evenient. Christus autem ostendens se cuncta facere que sibi attinent, ita quod tota culpa sive stulticia in populum torqueatur: *Ecce*, inquit, *predixi vobis* si creditis istis falsitatibus, 35 vestre proprie stulticie imputetur. Et adhuc quid iste *refuga* pugnat cum infami ipocrisi; ideo Christus con-

Blasphemy to suppose that the pope can sell 20,000 years of indulgence.

The pope gets up a crusade by his whelps

and promises that they shall fly straight to heaven.

Both popes have published such.

Friars have enabled the pope to do this mischief.

Christ does all that belongs to him.

1. F: *Quis rogo.* 2. A: *istam refugam.* 3. B: *vicarium dei Christi.* E: *vicarium Dei.* F: *vicarium Christi*; ib. BCDEFG: *pseudofrateres* deest. 6. A: *et hoc ad.* 8. A: *blasfeme.* 9. F: *fictis* deest. 11. A: *ista.* 15. A: *valeant.* 19. AD: *suscitet.* 23. BCEF: *collocatis.* 24. CDF: *populis* deest. 35. BCDFG: *Eya, inquit*; ib. DG: *creditis.* 36. A: *quia ista.* E: *Et ad hoc quod ista.*

sequenter prenunciat de utraque: *Si, inquit, dixerint vobis; ecce in deserto est, nolite exire; ecce in penetralibus, nolite credere.* Desertum autem potest vocari terra vel civitas Romana. Cum enim ibi fuit copia Christi martirum cruciata, videtur quod a regula Christi ordinis sit deserta; licet papa hunc locum eligat et vocet ipsum sanctum, quia in ipso tot Christi martires sint occisi. Licet ergo nuncii Antichristi vobis dixerint: Iste papa Urbanus est in magna presencia, ubi Petrus cum suis complicibus est occisus, nolite exire ad istam idolatriam committendum. Et si dixerint: *Ecce in penetralibus est,* quia in sumptuoso castro Avinionie de bonis pauperum fabricato: nolite credere, quia tales ypocrites non faciunt hominem talem magnum coram Deo, cum tunc Baptista foret abiectissimus homo mundi.

Desert = Rome.

Rome falsely called holy by the Pope.

Causa autem movens homines ad discredendum huic perfidie erit repentinus et incognitus adventus Christi ad finale iudicium: *Sicut, inquit, fulgur exit ab oriente et apparet usque in occidentem, ita erit et adventus filii hominis.* Recolerent autem infideles qui nimis faciliter credunt in ista materia quomodo Christus dicit Joh. XVI, 8 quod *in illo die Christus arguet mundum de peccato, de iusticia et de iudicio.* Nam infideles sunt similes illis quos Christus ibi arguit, quia maculantur peccato perfidie, peccato iniusticie, quia solum debent sic obedire domino Jesu Christo; et peccato temerarii iudicii, quia, dimittentes mandatum de credendo operibus, stulte credunt istis frivolis signis falsis. Sed Christus dans ulteriorem regulam in ista materia sic subiungit: *Ubicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquile.* Hoc est: Ubicumque fuerit corpus Christi vel corpus sue ecclesie, ibi debent congregari contemplativi beatitudinem appetentes.

2. C: *penetrabilibus*. D correxit. 3. CD in marg.: *Quid sit desertum quia curia Romana.* 5. BEG: *quod deest*. 7. CDEFG: *sunt*. 9. ABCDF: *penitencia*; ib. AB: *Cum Petrus*. 11. AB: *dixerunt*. CD in marg.: *Quid est esse in penetralibus.* 12. D in marg.: *Corpus Christi ecclesia. Aquile contemplativi viri.* 14. CDF: *domino*. 15. G: *altissimus*. 16. D in marg.: *Locus non affert dignitatem Christi.* 19. A: *et before adventus*; deest. 20. EG: *qui modo faciliter*. D in marg.: *Faciliter credentes Christus arguet.* 21. Codd.: *Joh. XIV.* 23. CD: *et de iusticia.* 24. G: *arguet*. 25. A: *sic deest*. 26. F: *iudicio*; ib. CDEG: *admittentes*. 27. G: *mandatum discredendo*.

1. Matth. XXIV, 26. 18. Matth. XXIV, 27. 29. Matth. XXIV, 28.

Capitulum sextum.

Christus, incuciendo timorem ad cavendum de isto periculo, explicat adventum suum ad finale iudicium: *Statim, inquit, post tribulacionem dierum illorum sol obscurabitur et luna non dabit lumen suum et stelle cadent* 5

Some interpret
this text
literally.

de celo et virtutes celorum movebuntur. Et hoc dictum Christi intelligitur a quibusdam ad literam; quod post tribulacionem istam, parum ante diem iudicii, *sol obscurabitur* non in se sed propter habundanciam sicce materie erunt exalaciones terrestres interposite. Et sic tam effectu 10 quam sensu apparebit solem istum quoad conversantes hic bestialiter obscurari. Et sic *luna* ex causa consimili subtrahet *lumen suum, et stelle* comate *cadent* in terram et *virtutes* constellationum celestium ad effectus varios

Its mystical
meaning.

movebuntur. Quamvis autem ista sententia videtur pro- 15 babilis, ego tamen non audeo ipsam asserere tanquam fidem. Probabilior tamen et propinquior fidei videtur hic sensus mysticus quod sol iusticie Christi Deus noster non in se sed per pseudoprelatos erit in gracia obscuratus. Prelati enim secundum beatum Gregorium sunt media 20 que debent inter Christum et populum procurare, et sic, crassatis illis per tenebras ignorancie et peccati influenza, celestis gracia eclipsatur ab ecclesia militante.

The sun is
Christ obscured
by bad prelates.

Et luna que est sancta mater ecclesia nec a celestibus nec in terrestribus dabit lumen suum. A celestibus quidem 25 non, quia triumphans ecclesia plane conformis soli iusticie plane percipiet quod militans ecclesia ad percipiendum istud lumen desuper est indigna; et cum *omne donum perfectum desuper descendit a patre luminum*, patet quod necesse est ut lumen sancte matris ecclesie taliter 30 eclipsetur.

The moon is
the church.

Stars = prelates
who fall from
the life of the
sun of
righteousness.

Tercio, *stelle cadent de celo*, quia prelati militantis ecclesie ad tantum declinabunt a vita solis iusticie quod, deficiente suo fulcimento et iuvamento ab illo sole, cadent

2. A: cavendo. 6. CD in marg.: *De obscuracione solis et lune et casu stellarum.* 9. DG: *fictie materie.* 11. CD: *solum istud.* 15. A: *videatur.* 16. G: *eam.* 18. D: *sol mistice.* D in marg.: *Sol Christus obscuratur in multis.* 20. A: *beatum deest.* 23. A: *eclipsabitur.* 24. D in marg.: *Et luna est mater ecclesia; quomodo ecclipsatur.* 25. A: *suum deest.* 27. CD: *plena.* 28. A: *indignum.* 29. BF: *descendet.* 32. D in marg.: *Stelle prelati sunt ecclesie.*

precipites in infernum. Nunquam autem fuerunt fixe in ecclesia, licet habuerunt nomen prelati et fuerunt false prelati sancte ecclesie iudicati.

Et quarto necessario ex istis sequitur quod *virtutes*
 5 *celorum movebuntur*, quia et virtus sacerdotum deficiet et angeli docebunt populum laycalem ad fidem catholicam cognoscendum; cum Christus dicit Luce XIX *lapides clamabunt*. Tercium autem sensum mysticum ponunt aliqui, sed ex debili fundamento, quod per solem et
 10 lunam intelligit Christus papam et imperatorem; sed huic fundamento putrido supperadditur sensus verus, quod ambo hii duo in servitute Christi deficient, cum papa non sequetur Christum in statu Petri illuminando ecclesiam nec imperator destruet machinationes callidas
 15 Antichristi. Facile quidem foret seculares dominos fidem et suffragium suorum tenencium ab ipso et membris suis tollere, sed timor luciferinus confundens eorum audaciam impedit ne defendant et sustineant legem Christi.

20 Sed Christus subiungit quod post tale periculum, et specialiter in spirituali servicio, *apparebit signum filii hominis in celo*, indicans adventum suum ad finale iudicium. Et tunc *plangent omnes tribus terre*, quia veniente propinquitatem in fide omnium ad illud iudicium dolebunt
 25 quod non fideliter fecerunt Christi servitium, quia timebant nimirum illud futurum supplicium: *Et videbunt filium hominis venientem in nubibus celi cum virtute multa et maiestate*, quia exercitus angelorum erit concomitans, et anime hominum beatorum assument corpora, et sic
 30 erit tam virtus quam maiestas Domini satis magna. Et in testificationem istius sentencie, de adventu Christi ad iudicium dicit angelus Act. primo Galileis: *Viri Galilei, quid admiramini aspicientes in celum. Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in celum, quemadmodum vidistis*
 35 *eum euntem in celum, sic veniet*. Et hoc ministerium nubium preter sensum eius mysticum dicit quod Christo deserviunt singule creature. Potuit enim si voluit sine lacione talium nubium in celum ascendere et nubes

Some hold wrongly
 sun = pope,
 moon = emperor.

Both of whom
 it is true fail
 in their duty.

Secular lords
 might lead their
 tenants from
 supporting the
 pope.

Hosts of angels
 and of the
 just shall
 accompany
 Christ.

All creatures
 serve Christ.

1. BEG: *fixi*. 2. E: *falsi*. 4-8. BC: *Et — Tercium* deest.
 5-8. DEFG: *quia — clamabunt* deest. 12. BDG: *duo* deest. 13. CD
 in marg.: *Quod papa et imperator deficiunt in servitute Christi*. 15. CD
 in marg.: *Quod timor impedit seculares divites prudenter obviare contra
 exercitum Antichristi*; ib. BCDEF: *dominos* deest.

21. Matth. XXIV, 30. 32. Act. I, 11. Quid statis: Vulgate.

Clouds a
symbol of our
ignorance as to
Christ's action
in heaven.

Method of the
resurrection.

determinavit Christus necessitante ratione dimittere, cum volebat. Et inter sensus alios hoc ministerium nubium significat quod ministerium Christi in celestibus est nobis absconditum. Consequenter tamen Christus declarat resurrectionis finalis ministerium, cum subiungit quod ⁵ *mittet angelos suos cum tuba et voce magna et congregabunt electos eius a quatuor ventis celi a summis celorum usque ad terminos eorum*. Angeli autem colligent materiam hominum usque ad punctale, quantumcunque divisa fuerit, et collecta massa debita ac proportionata in ¹⁰ qualitate hominis et figura erunt anime copulate. Et cum materia sit tota essentia corporis, quantumcunque divisa fuerit, patet tam ratione spiritus quam illius materie quod homo integer erit, quoad naturam eius duplicem, idem in numero suscitatus. Accidentalibus enim variatio ¹⁵ quantumcunque interpolata fuerit non facit variationem substantie vel nature, ut partes eiusdem corporis possunt primo separari ab invicem et post iungi. Et sic, secundum pueros qui dicunt quod in tali divisione corpus corumpitur, potest idem in numero redire per artem humanam; ²⁰ sed abiecto isto fallaci puerili principio concedendum est quod per artem divinam, ut patet in finali miraculo, erunt corpora eadem in numero suscitata.

Need not
enquire into
vain questions,

e. g. the nature
of the trumpet.

Quatuor autem venti signant non solum quatuor quadras celi, sed quod aer latus ut ventus conferat ad ista ²⁵ suscitata corpora congregandum. Nec sollicitemur circa questiones vanas in ista materia, ut in quo loco erunt spiritus corporibus copulati, sub qua quantitate, et in quo different corpora damnandorum a corporibus salvandorum, quia Joh. XXI, 22 dicitur: *Quid ad te?* Et ³⁰ sic vanum est sollicitari de tuba: utrum sit corpus metallicum aut ubi fuerat fabricatum; facile quidem est Deum movere Michaellem vel quemcunque alium angelum voluerit, formare aerem, ut vox talis prodeat vel sine voce corporali, ubicunque terrarum talis intencio sit ³⁵ immersa; et servata veritate sentencie pulchrum est

1. BCDEFG: *declinavit*; ib. G: *noluit dimittere*. 2. CD in marg.: *De ministerio nubis*. 4. C: *Consequentur tunc*. 5. CD in marg.: *Hic declaratur finalis resurrectionis ministerium*. 8. BCDEFG: *Celi autem*. 9. D: *ad puncta*. 10. A: *proposita*. 11. D: *copulata*. 17. F: *et partes*; ib. D: *possint*. 23. CD: *in deest*. 25. B: *conferret*. CDEG: *conferit*. 26. D in marg.: *Questiones vanas non advertere*. 29. CDE: *differunt*.

fidelem servare verba veritatis evangelice. Et sic ut dicitur totum emispermum erit motum, quia a cenith capitis usque ad orizontem, quid in spiritu et quid in corpore erit mundi particula variata. Cum infra celum
 5 spiritus varie sunt locati et infra speram aeris corpora per ventos et eventus alios varie erunt lata. Consequenter manuducit Christus suos fideles ut credant per similitudinem istam fidem: *Ab arbore fici, inquit, discite parabolam: Cum iam ramus eius tener fuerit et folia nata,*
 10 *scitote quod prope est estas: ita et vos cum videritis hec omnia, scitote quia prope est et in ianuis.* Veritas per ista verba videtur dicere quod sicut est dare annum solarem et lunarem, sic est dare magnum annum mundi in cuius termino necessario erit dies iudicii; et sicut *in arbore*
 15 *fici* sunt quedam signa prenostica estatis vel autumpni, sic erunt quedam signa prenostica huius maximi anni mundi.

Capitulum septimum.

Consequenter declarat Christus certitudinem istius
 20 articuli fidei de adventu diei iudicii, ut homines cercius credant illum: *Amen, inquit, dico vobis, quia non preteribit generacio hec, donec omnia fiant.* Intelligit autem Christus per generacionem hanc generacionem filiorum salvandorum; que generacio vocatur filii Dei, sicut gene-
 25 racio prescitorum vocatur generacio filiorum diaboli. Istas autem generaciones oportet commisceri usque ad diem iudicii sicut commiscentur granum et palea. Dicit autem Christus quod generacio ista non preteribit; hoc est, non deficiet ab ecclesia militante *donec omnia fiant;*
 30 que dicta sunt de die iudicii precedere illum diem. Et in toto isto textu sicut in toto intellectu scripture oportet supponere rectam logicam et naturalem philosophiam; et tunc discoli adversantes veritati scripture sunt tanquam deliri pueri deridendi. Generacio autem successura ex
 35 multis hominibus tam diu manet, quamdiu aliquis qui fuit vel erit de illis hominibus remanebit; quia sicut

Generation means the whole member of the salvandi.

Good and evil must be mixed in this world.

To understand scripture true logic and natural philosophy are needful.

2. G: *est motum.* 4. CDEG: *pericula.* 8. BCDFG: *inquit deest.*
 10. AC: *scitis.* 11. G: *scitote quoniam;* ib. A: *quod;* ib. BCDE: *et in ianuis deest.* 12. G: *dici.* 15. ABFG: *pronostica.* 16. ABFG: *pronostica.* 23. A: *fideliū.* 26, 27. BCDFG: *in diem.*

All things past
and future are
present with
God.

Imperishability
of matter.

credimus quod omnia que fuerunt vel erunt sunt Deo
presencia, sic credimus quod omnia que fuerunt vel
erunt sunt pro suo tempore. Et sicut illud corpus quod
prius est integrum remanet iam divisum secundum
plurimas eius partes quantumcunque discontinue disti- 5
terint, sic credimus quod generatio successiva hominum
vel animalium ceterorum manet secundum aliquam eius
partem, quando manet aliquod eius suppositum. Alie
autem partes licet sunt pro suo tempore, verumtamen
non sunt modo. Et in confirmationem istius sentencie 10
dicit Christus: *Celum et terra transibunt, verba autem
mea non preteribunt.* Ubi pertinenter potest per celum
intelligi tota pars mundi terra superior. Sic enim aves
vocantur volucres celi, et totum aggregatum ex tribus
speris corruptibilibus et speris celestibus concessis a 15
philosophis dicitur propter claritatem celum communiter.
Et sic celum et terra sunt partes totum mundum ex
opposito dividentes. Et sic potest intelligi quod celum et
terra transibunt non solum quoad variacionem subiecti
in motu locali vel alteracione nature sue permanenciam 20
conservantis sed corrupcionem subiecti quoad tres speras
inferiores secundum partes plurimas corruptendas. Sic
enim celum et terra transibunt, licet basim eorum funda-
mentalem sit necessarium remanere. Sic enim vere dixit
Plato quod terra erit aqua et sic de aliis mundi partibus; 25
vocando formas quas Aristoteles dicit substanciales esse
disposiciones accidentales ipsi materie sive ylen. Nec est
in ista contencione scripture subtilitas, licet Plato in
hoc loquebatur conformius ad scripturam. Nec curanda
est sententia Aristotelis vel Platonis nisi de quanto 30
fundata fuerit rationibus vel scripturis; sicut enim errores
istorum philosophorum a fidelibus non curantur, sic
sentencie eorum veridice, nisi de quanto in libris theo-
logicis sunt fundate. Et magnificare vel glossare subtiliter
dicta sua est factum deliri, non ad dicta Christi Joh. 35

2—3. BCDEFG: sic — tempore deest. 3. BCDEFG: pro tempore suo.
5, 6. D: distituerint. E: destituerint. 7. A: per aliquem. 12. G: non
transibunt. 13. B: terrea. F: terrena; ib. EG: Sicut. 15. F: cor-
ruptibilibus et speris deest. 17—18. BCDEG: Et sic — Et sic deest.
18. CD: quod deest. 21. ABF: conservatis. D in marg.: Celum pro
tribus speris accipitur quandoque. 22. CD: Sicut. 25. B: et pro
erit; ib. G: et aqua; ib. F: sic deest. 27. A: ipsi deest. G: ipse; ib.
G: sue ylen. 29. G: Vel curanda. 34. CD: Ut magnificare; ib. A:
gloriare. G: gloriare ac magnificare.

11. Matth. XXIV, 35. 25. Cf. Serm. I, 75.

XXI, 22 debite attendentis: *Quid, inquit, ad te? Tu me sequere.* Sic ergo celum et terra transibunt desicione, sed verba Christi non sic poterunt preterire; non intelligendo per verba Christi voces formatas in aere ore suo, sed per verba intelligendo veritatem sentencie quam divinitas vel humanitas Christus dicit. Istam autem veritatem necessarium est evenire. Et quoad esse intelligibile non posse pro tempore aliquo preterirè, quia cum Christus sit Deus et homo, ut ex fide supponitur, et secundum deitatem dixerit semper intrinsecus cuncta que ordinat et non potest falsum dicere, patet eterna cunctorum necessitas quoad esse intelligibile secundum dominum Jesum Christum.

Christ's words
= his truth.

Eternal
necessity of all
events.

Sed licet hunc diem iudicii sit necessarium evenire, tamen plene et ex se *nemo scit illum diem nisi fuerit pater solus.* Trinitas autem scit illum diem communi sciencia et eterna, sed Filius per Patrem et persona tertia per hos ambos. Istam autem veritatem Christus hic exprimit, ne calculatores se vane sollicitent circa precisionem temporis vel instantis, quando hic dies domini inchoabit. Unde circa prenosticationem hanc vanam abbas Joachym et multi alii sunt decepti. Concedi tamen debet quod filius plene cognoscit hunc diem et alii beati in celo secundum mensuram quam ipse voluerit revelare. Sed non obstante certitudine huius temporis in communi, Christus tamen prophetat subitacionem et incertitudinem quoad mundum: *Sicut, inquit, fuit in diebus Noe, ita erit et adventus filii hominis: sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes et nuptui tradentes usque ad eum diem in quo introivit in archam Noe et non cognoverunt donec venit diluvium et tulit omnes; ita erit adventus filii hominis.* Ex isto textu tercio videtur quod Christus hic innuit diem iudicii quoad multos homines incipere incognite et repente, quia aliter repeteret Christus superflue hoc exemplum. Licet autem beatis revelatus fuerit certitudina-

The Trinity
know the day
of judgment.

Abbot
Joachim's false
predictions.

The day will
come suddenly
on many.

3. G: *sed* deest. 5. A: *veritatem suam.* 6. A: *Christi.* 7. CD in marg.: *Pauper piscator dixit illam veritatem: Tu es Christus filius Dei.* 10. G: *secundum divinitatem;* ib. CG: *dicit.* F: *dixit.* 15. G: *nemo* deest. 19. A: *de vane.* 21. ABCDEF: *pronosticationem.* 24. A: *qua;* ib. A: *ipse eis.* 25. B: *et revelare.* 26. A: *in* deest. 28. BCDEFG: *enim* deest. 29. AB: *erant ante* (in diebus deest). 30. D: *in* deest.

15. Matth. XXIV, 36. 22. De Joachimo abbate vid. De Verit. Sacr. Script. I, 140. 28. Matth. XXIV, 38, 39.

liter adventus Christi ad illud iudicium, sicut Noe cognitum fuit diluvium, tamen hoc multis erit incognitum. Et patet ratio, quia Christus vult homines timere et parare se continue ad hunc adventum. Unde dicitur communiter quod tria sunt necessaria que Deus 5 vult nobis esse incognita. Sunt, inquam, necessaria et nobis cognita in communi sed nobis incognita particulariter quoad tempus. Et sunt hec tria: noticia primi instantis diei iudicii, noticia instantis mortis et noticia Dei de nostra predestinatione vel dampnatione pro die 10 iudicii. Noscamus ergo communia fidei nostre principia et regulas secundum quas Deo debite serviamus, et Deo nostro noticiam talem et eius revelanciam reservemus; quia aliter languentes inutiliter circa noticiam iam nobis inutilem aliud servitium Deo debitum dimittemus. 15

Three things
unknown to us:
the day of
judgment, the
hour of death,
our
predestination.

Necessity.

Circa hoc capitulum huius tractatus tenetur communiter tanquam fides quod omnia que evenient de necessitate evenient, quia aliter Christus non diceret pertinenter in isto capitulo ut in errorem inducantur si fieri potest eciam electi; nisi ipsi electi non possent 20 seduci in sibi necessariis ad salutem. Nec foret hoc dictum sequens pertinens: *Verba autem mea non preteribunt*, nisi omnia que Christus dicit non poterunt non venire. Et cum Christus sit verbum Dei eternum necessario dicens ad intra omnia que aliquo tempore sunt 25 futura, patet conclusio sepe alibi a Christo in evangelio explicata; scilicet quod omnia que evenient non poterunt non venire. Si tamen necessario venient, tunc contingit ipsa evenire. Contingens autem ad utrumlibet est terminus magistralis; ideo sicut non concedimus Aristotelem in 30 hac parte sic nec suas regulas vel opiniones vulgares que ex ignorancia promulgantur. Nulla tamen que evenient non poterunt non venire, sicut nec aliqua que non evenient poterunt evenire, eo quod qualitercunque eveniet necessario eveniet, sive fuerit affirmacio sive negacio. 35 Et ex isto videtur sequi quod nulla res poterit peius

4. G: preparare. 7. cognita. A: incognita. D in marg.: *Tria incognita: Noticia hore mortis, diei iudicii, nostre predestinationis.* E in marg.: *Tria sunt nobis incognita.* 8-10. CE: *noticia prima, noticia instantis mortis et noticia Dei de.* 9. BEG: *instantis diei iudicii deest.* 12. ABF: *serviremus.* 16. D in marg.: *Necessitas hic communiter convincitur futurorum.* F in marg.: *Omnia que evenient de necessitate evenient.* 20. E: *episcopi electi.* 24. G: *evenire;* ib. D in marg.: *Contingens ad utrumlibet, terminus magistralis.* 30. BCDF: *sicut deest.* 31. B: *sicut.* 33, 34. E: *non vulgare.* 36. D in marg.: *Evenire omnia de necessitate innuitur hic per longum.*

vel melius se habere quam de facto se habebit, licet
 necessario melius sit rem esse quam istam rem esse, et
 peius rem non esse quam istam rem non esse. Et per
 consequens nec homo nec mundus posset esse melior
 5 vel peior quam erit iste gradus altissimus quam habebit.
 Et ex hoc inferunt quidam quod cum omnis homo qui
 dampnabitur necessario dampnabitur, et sic de salvandis
 in patria, et de instanti incepcionis diei iudicii diabolus
 est fatuus qui credit per seducciones hominum illum
 10 diem iudicii prorogari. Necesse quidem est mundum sic
 perfici per dampnaciones hominum et mala que evenient.
 Et ex istis bene concluditur quod humanum arbitrium
 est arbitrium secundum quid et longe minus quam
 arbitrium Dei nostri. Et sic ille, cui non fit revelacio,
 15 ignorat necessitatem futuricionis eventus, licet sciat pro-
 babiliter eventum illum evenire, quia communia sunt
 sepe cognita et sua particularia ignorata. Et sic neces-
 sitates futuricionum sunt sepe incognite vel dubitande et
 tamen scitur quod si futuriciones ille sunt, tunc res ille
 20 necessario sunt future. Et ita communiter dicitur quod
 multa sunt contingencia quoad tempus et alia contingencia
 quoad causam, licet sint necessaria quoad tempus maximum
 et necessario quoad primam causam pro suo tempore
 sunt causanda et pro tempore non suo necessario non
 25 sic erunt.

Foolishness
of the devil.

Human
judgment is
conditional.

Capitulum octavum.

Consequenter declarat Christus communiter que pars
 continget ecclesiam pro die iudicii et quomodo pro illo
 periculo est caucius operandum. *Tunc, inquit, erunt duo*
 30 *in agro: unus assumetur et alter relinquetur; due erunt*
molentes in mola una; una assumetur et altera relinquetur;
duo in lecto, unus assumetur et alter relinquetur. Pro
 intellectu autem huius textus dicitur a quibusdam quod
 Christus per istam triplicitatem intelligit tres status
 35 ecclesie et quia status sacerdotalis prope finem mundi
 magis deviat a sequela Christi magis notabiliter decli-

3. AE: non deest; ib. AEG: non deest. 6. quidam. BE: aliqui.
 16. B: sunt deest. 24. F: pro suo. 28. CDF: contingit. 30. BEG:
 agro uno; ib. G: aliter. 32. G: lecto uno . . aliter.

29. Matth. XXIV, 40, 41. 32. Cf. Op. Ev. III, 218.

Those in the
field are secular
lords.

Lay lords can
study the bible
in their own
tongue.

Those at the
mill are
labourers.

God gives the
seasons,
according to
man's deserts.

Another
interpretation.

nando; ideo tercio ponitur iste textus et premittitur status
secularium dominorum. Hii autem sunt qui in avibus
celi ludunt et gradiuntur liberius quoad mundum et de
seculari statu ordinant complecius saltem Antichristi
dominio superato. Hii autem erunt in die iudicii bipartiti, 5
quia aliqui assumentur ad beatitudinem propter continua-
cionem fidelis servicii secundum regulas domini Jesu
Christi, et hii relinquentur ad dampnationem, qui propter
ipocrisim, propter mundanam famam, vel terrenorum
cupidinem faciunt bona de genere; sed vel in ista mala 10
triplicitate deficiunt, vel non in sancto Dei servicio
propter suam desidiam perseverant. Et iste status creditur
prope finem iudicii fore optimus, quia temporales domini
licet sint lapides, possunt tamen ex Dei gracia studere
Christi evangelia in lingua eis cognita et reducere 15
ecclesiam ad ordinacionem quam Christus instituit et
istud foret opus precipuum caritatis.

Secundus status molencium ad molam significat com-
muniter statum vulgarium laborantium; et quia ille status
est priori debiliior et specialiter cultores terre, signatur 20
in evangelio per sexum femineum. Sed pro intellectu
huius mole notandum quod totus hic mundus dividitur
in celum et terram. Terra autem quasi centrum stabile
recipit copiose influencias celestes ad fructifera produ-
cendum dum per artem humanam ad hoc colitur; et sic 25
celum est quasi mola superior rotata celeriter et terra
quasi mola inferior expectans circumduccionem superioris
mole, et inter hos duo fructus seminum producantur, et
dignitas hominum in hoc mundo vivencium est quasi
instrumentum molam superiorem supra molam inferiorem 30
ad produccionem istorum fructuum circumducens. Deus
enim temperat influencias luminarium cum terra fructifera
secundum dignitatem meriti vel demeriti nature humane
istam partem mundi habitabilis incolentis. Quod autem
alii intelligunt per hos duos lapides molares vetus testa- 35
mentum tanquam pigrum inferius et novum testamentum
tanquam motum celerius, et sic laboratores utriusque
testamenti secundum fidem habitam de istis lapidibus

2. CD in marg.: *Primus status secularis*. 10. G: *mala deest; lacuna*
in cod. 18. CD: *2us*; ib. C: *signat*. 19. B: *sed quia*. 20. D:
terreni. 21. BEG: *Et pro*. 25. D in marg.: *Mola superior et inferior*.
28. DG: *inter hec*. 30. G: *supra moram*. 36. *tanquam*. BCDEF:
quasi.

copulatis; non est contrarium priori sensui supradicto, sed status ille sicut prior dividitur, cum predestinati in isto statu assumuntur ad gloriam, et presciti eius relinquuntur ad paciendum penam perpetuam. Nec dubium quin sua merita vel demerita cum finali perseverancia sunt in causa.

Tercius autem status ecclesie sunt sacerdotes qui debent esse contemplacioni dediti cum Maria. Et licet sint multi hodie extravagantes sine ordine circa negocia
 10 secularia, mundana dominia vel laboricia, tamen illos sine ordine potest fidelis cognoscere in altero priorum duorum statuum, et sic potest tota ecclesia accepta communiter in hoc statu triplici figurari. Sunt autem homines istum statum clericalem secundum vitam con-
 15 templativam servantes. Quidam pure viventes secundum legem Domini Jesu Christi, qui in lecto contemplacionis per vices dormiunt et surgunt vivacius spirituale cibarium populo ministrando. Et cum sic fecerunt Christus et sui apostoli, non dubium quin illi perseverantes usque ad
 20 mortem in statu illo ad beatitudinem in die iudicii assumuntur. Alii autem deficientes ab hoc vita, licet sint in secta quadruplici adinventi, extravagantes ut heremite, inclusi in lapide ut anachorite, ad dampnationem perpetuam relinquuntur.

Those in the bed are the priests,

who should lead the true contemplative life.

Others, even anchorites and hermits, will be damned.

25 Securum autem est inniti serpentine prudencie Domini Jesu Christi, cum tales secte extravagantes maiori temptacioni se subiciunt, et laborantes plus anxie quam oportet propter defectum prudencie non recte secuntur dominum Jesum Christum. Quem autem finem habent
 30 regulariter foret nobis temerarium diffinire. Unum tamen audemus asserere: quod vivendo inlaustraliter inter homines, sicut vixerunt Christus et sui apostoli, foret securius et beatitudinis facilius inductivum.

Danger of sects.

Safer to live out of cloister as Christ did.

Et ex istis patet quod non ex integro quolibet pars
 35 istorum statuum sit pars ecclesie sancte Dei, sed quod lectus contemplacionis et dormicio in sompno peccati

None of these three states is wholly a part or the true church.

1. G: *priori sermoni*. 2. AB: *iste*. 4. BEG: *eternam*. 7. CD in marg.: *sur*. 9. E: *sunt*. 10. BDG: *cum*. 11. D: *priorum* deest. 15. BE: *precise*. G: *pure* deest. 24. C: *relinquuntur*. 25. A: *Securus*. 32. F: *sic*. 34. D: *quod* deest. 35. CDEF: *quia*. 36. F: *dormicionis*.

8. Ad vocem Extravagantes conferas que in De Civili Dominio II, 1 de socio de ordine sancti Benedicti dicta sunt: "peragantes regna, transmeantes maria"

sunt in parte contraria et omnes hii tres status ecclesie debent continue vigilare, ideo subdit Christus: *Vigilate*, et Canticorum V dicit sponsa: *Ego dormio sed cor meum vigilat*. Christus autem manuducit homines ad sic spiritualiter vigilandum. *Vigilate*, inquit, *quia nescitis qua hora dominus vester venturus sit. Illud autem scitote quod si sciret paterfamilias qua hora fur venturus esset, vigilet utique et non sineret perfodi domum suam. Ideoque et vos estote parati, quia qua hora non putatis filius hominis venturus est.* Constat autem ex dictis quod quilibet viator debet cavere a sompno peccati, adventum Domini in timore filiali ad finale iudicium exspectando. Quilibet autem quoad familiam sensuum potest vocari paterfamilias, et domus potest vocari nedum corpus sed quicumque istorum trium statuum. Fur autem in nocte veniens potest vocari hostis anime et specialiter ipse diabolus, qui tunc perfodit domum istam quando facit hominem quoad statum illum deserere legem Christi. Nam regula Domini debet esse quasi paries huic domui. Qui quidem per multas cautelas diaboli est perfossus, quia nedum status extravagantes qui non teguntur istis domibus sed Christiani lecti hii domibus sepe non faciunt quod dominus iubet illis domibus pertinere. Et quia fidelitas et infidelitas ministri qui debet domum sibi dispositam custodire in ista milicia est notanda, ideo subdit Christus: *Quis, putas, est fidelis servus et prudens, quem constituit dominus suus super familiam suam ut det illis cibum in tempore? Beatus ille servus, quem, cum venerit dominus, invenerit sic facientem. Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum.*

Man is the
goodman of the
house.
The thief is the
devil.

Christ's rule
should be the
wall of the
house.

Servant or
steward may be:
(1) The spirit,
ruling the other
powers of the
mind and
senses.

(2) The whole
man, under
whom are his
bodily parts.

Iste autem servus intelligi potest tripliciter: Primo quoad spiritum, in quo est tota personalitas hominis et ipse paterfamilias. Huius autem familia sunt vires animi tam sensui quam intellectui pertinentes. Iste autem paterfamilias debet hanc familiam secundum rationis limites in cibariis et operationibus regulare.

Secundus paterfamilias sive servus est homo integer secundum corpus et animam et eius familia sunt partes

3. D: sponsa deest. 12. A: finalem. 20. B: esse. CD: esset.
24. CD: debent. 29. A: dominus suus. 30. BCD: quia. 33. DE:
anime. 36. BEG: operibus.

2. Matth. XXIV, 42, 43, 44. Cf. Op. Ev. III, 221. 3. Cant.
V, 2. 26. Matth. XV, 45—47.

corporis secundum vires anime sibi insitas regulate. Et istam familiam debet servus iste modo quo dictum est superius regulare.

Tercius autem servus est quicumque prepositus, sed
 5 specialiter prelatus ecclesie ad regulandum secundum
 legem Dei sibi subditos constitutus. Et iste paterfamilias
 sive servus, prelatus ecclesie etiam secularis dominus
 vel ipso inferior vivit valde meritorie, dum regulat suam
 familiam conformiter legi Dei, quia, ut Christus hic
 10 promittit, talis fidelis ad dominum super omnibus bonis
 ecclesie assumetur.

Et quantum ad malum servum incutiendo timorem
 vianibus dicit Christus: *Si autem dixerit malus ille servus
 in corde suo: Moram facit dominus meus venire et ceperit*
 15 *percutere conservos suos, manducet autem et bibat cum*
ebriosis, veniet dominus servi illius in die qua non sperat
et hora qua ignorat et dividet eum, partemque eius ponet
cum ipocritis; ibi erit fletus et stridor dencium.

Ista verba Christi incuterent timorem hominibus qui
 20 non sunt stupore diaboli evirati. Cum autem sint tres
 servi et patresfamilias, ista verba sunt illis singulis
 annotanda, et specialiter prelato ecclesie qui est auto-
 nomatice malus servus, et defuit primo in fide catholica,
 quia adventus Christi ad diem iudicii infideliter est oblitus.

25 Si enim diceret cum Moyse fideliter Deut. XXXII, 35:
iuxta est dies perdicionis et adesse festinant tempora, non
 sic foret stupore diaboli stolidatus. Defectus autem huius
 fidei est causa quare omnes prelati mali in istis sectis
 quatuor conservos suos percuciant; ut aliqui pro tempo-
 30 ralibus suis subditos puniendo, aliqui pro fide catholica
 ludicria, mendacia vel hereses parciendo, et aliqui dantes
 exempla voluptatis atque desidie spirituale suffragium
 subtrahendo. Omnes enim isti tres servi infideles per-
 cuciant maxillam dextram anime longe crudelius quam
 35 aliquis posset corporaliter percutere fratrem suum. Hii
 autem manducant et bibunt cum ebriosis qui tractant

(3) Any me
in authority,
especially
prelates.

Evil prelates
lack faith and
forget Christs
coming to
judgment.

Forms of their
wickedness.

1. CG: *regulante*. 5. A: *respondendum*. 12. BE: *servum* deest.
 13. A: *viventibus*. 21. CD: *servi* ac. 27. D in marg.: *Percuciantur*
servi tripliciter: corporaliter pro temporalibus affligendo, mendacia pro
veritate seminando, per mala exempla vite suffragium subtrahendo.
 31. A: *ludibria*. B: *ludicra*; ib. B: *pariendo*. E: *percuciendo*. 32. A:
voluntatis. 34, 35. A: *quam quis*. 35. G: *corporaliter* deest.
 36. CD in marg.: *Quid est manducare et bibere cum ebriosis*.

Cardinals
gather up
treasure and
persecute and
slay their sons
who will not
aid them.

Loss of grace
the chief pain
of the damned.

cum seculi sapientibus ut lucrum temporalium adquirant
copiosius, et non cum speculativis Deum timentibus, qui
docerent quomodo pro salute anime populus est pas-
cendus. Et quis episcopus eciam papa ab isto scelere
est immunis? Cardinales autem et consilarii episcoporum⁵
congregantes eis pecunias dampnabunt istorum episco-
porum perfidiam; et specialiter cum nedum percuciant
sed incarceration et occidunt suos filios, quia nolunt eis
ad votum temporale suffragium ministrare. Illi autem
consilarii sunt nimis ebriosi quorum cerebrum cum tali¹⁰
amore temporalium relicto amore fidei est immersum.
Fides autem plane edocet quod dominus Jesus Christus,
qui est dominus tam bonorum quam malorum, veniet
inopinate in die iudicii, et dividet eos a sancta matre
ecclesia, et ponet partem sue pene perpetue cum ipocritis¹⁵
qui erunt profundius condemnati. Isti autem ipocrite
sunt persone istarum sectarum quatuor condemnande.
Locus autem inferni quem isti ipocrite occupabunt habebit
fletus copiam, hoc est pene vel doloris sensibilis, et
stridoris dencium quia perpetuitatem dampnacionis soli-²⁰
datam habebunt, de redempcionis gracia desperando.
Et dolor de isto dampno est maximus in dampnatis.
Et sic expositio huius capituli cum protestacione pre-
habita quibusdam potest proficere et esse occasio ut
fides huius evangelii sit melius intellecta.

25

1. A: *seculum*. 4. A: *et papa*. 9. CD in marg.: *Qui consilarii sunt nimis ebriosi*. 12. BCD^f: *plene*. 20. quia. A: *et*. 21. *de*. A: *et*; 1b. A: *graciam*. 25. A: *Explicit expositio textus Mt. XXIV*. B: *Explicit poexcofti textus Mt. 24*. These 'puddled' titles are common in the Bohemian MSS. CD: *Explicit expositio textus super cap. Matth. XXIV de Antichristo*. E: *Et in hoc terminatur tractatus de Octo Ve, de quibus dictum est sufficienter*. G: *Explicit expositio textus etc.*

De Oracione Dominica.

I.

Cum heretici diebus istis novissimis, quibus instant tempora plus periculosa, magis patenter inpugnant fidem catholicam, ut patet de multis et magnis hereticis inpugnantibus callide Oracionem Dominicam et contra symbolum, contra illos, iuvante Dei gracia, aliquid est dicendum.

Heretics attack the catholic faith in the Lord's prayer and the creed.

Nam, ut patet ex dictis a sapienciori militante ecclesia de probabili, Christum dominum nostrum videntur necessitare in heresi sua de quiditate ecclesie cum dyabolo desponsare, quia, ut inquiunt, quemcunque papam vel prelatum elegerint ille est aliquod caput sancte matris ecclesie, et cum a probabili multi eorum vel singuli magis quam Scarioth sunt veri dyaboli, patet conclusio. Ista fide supposita, quod quantumcunque sanctam ecclesiam Deus dignatus est ex gracia vocare *sponsam suam* et supposito isto tamquam probabili quod multi prelatorum istorum declinant a vestigio vite Christi in luciferina superbia, in cupiditate plus ampla, et in actuali persecucione Christi in membris suis, instituendo contra ecclesiam statuta dyabolica: Istis autem suppositis et premissa fide de ecclesia sancta catholica transcurrendum est leviter de Oracione Dominica supponendo ut fidem quod inter omnes oraciones illa excedit alias in auctoritate, in brevitate, et in necessaria subtilitate.

Excedit, inquam, cunctas oraciones alias in auctoritate, quia Christus Deus et homo, ipsam dictavit et docuit

The Lord's prayer surpass all others in

I. A: *Incipit tractatus de oracione dominica.* 23. Codd.: *et transcurrendum.*

27. Cf. Serm. I, 197; IV, 436. Op. Ev. I, 267—307. Sel. E. W. by Arnold III, 98—110.

authority,
since it was
taught by Christ
himself.

It is short, but
contains all the
we need to ask.

It contains all
truth.

The first
petition.

in persona propria quod de multis aliis oracionibus non
estimo me legisse. Nam multas alias oraciones fecit Deus
per sanctos ut catholica membra sua. Sed istam oracionem
fecit et docuit in persona propria, ut patet Matth. VI.
Si igitur oracio auctoritatem capiat a factore, videtur 5
quod ista oracio excellit alias sicut Christus excellit
singula membra sua; et quantum ad secundum, quod est
brevitas, patet quod ista oracio bipartita compendiose
complectitur omnia que sunt a Deo catholice postulanda.
Continet enim septem petitiones, quarum tres prime, 10
alludentes trinitati, postulant ad utilitatem ecclesie ex-
cellenciam laudis Dei; et quatuor alie docent breviter
et quid et quantum est necessarium ad utilitatem mili-
tantis ecclesie, sic quod impossibile est iota unum vel
syllabam subtrahi ab oracione ista tam sancta, quin 15
aliquid oracioni necessarium subtrahatur. Et patet quoad
tercium quomodo ista oracio excedit omnes alias in
necessaria subtilitate, cum nulla sit veritas quin expresse
vel tacite alludat illi, docens eius noticiam secundum
formam que expedit ecclesie militanti. Et breviter nulla 20
alia oracio est fidelis vel valida nisi de quanto in virtute
istius originaliter roboratur; nec valet alia nisi de quanto
ad oracionem istam excitat deprecantem.

Prima autem petitio, que est quoddammodo propria
Deo patri, includitur in his verbis: *Pater noster, qui es* 25
in celis, sanctificetur nomen tuum; ubi propter firmitatem
vel sanctitatem Dei patris, qui est origo personis se-
quentibus desiderat fidelis quod nomen Dei sui sancti-
ficetur in ecclesia militante. Sed quia oracio generalis
facta in caritate est forcior et specialiter considerata 30
excellencia exorati sit humilior, ideo ista tria per ordinem
premittuntur. Per hoc autem, quod vocatur *pater* adop-
tione, fides spes et caritas includuntur et per hoc quod
est *noster* intelligendo universalem ecclesiam orandi
generaliter militantes singulos limitatur. Per hoc autem 35
quod tam eximie est *in celis*, et nos miseri in hac
valle lacrimarum depressi, notatur humilitas deprecantis.
Rogamus autem quod *nomen Domini sanctificetur* in sua
ecclesia, quod sicut est necessarium, sic est necessarium

20. B: *breviter nota ubique*. 24. A in marg.: *Prima petitio cap. 2m*.
B: 1; ib. B: *quem est*. 34, 35. Hic locus corruptus est. Rectius: *oracio*
generaliter ad militantes singulos limitatur.

- quod fideles de ecclesia hoc orant, et cum nomen Dei firmatur potissime in electis per fidem, patet quod prima virtus catholica in petitione ista subtiliter implicatur. Nam licet sit *in celis*, hoc est beatis de sancta matre
- 5 ecclesia per claram visionem, est tamen in militante ecclesia per graciosam dispositionem, hoc est fidem visionem patrie precedentem. Nec obest sed consonat orare pro illo quod est necessarium evenire. Sic enim Christi humanitas et beati in patria prorumpunt in
- 10 laudem Dei de graciola sua dispositione quam exordinationem in fugibili intuentur. Unde secundum beatum Jacobum licet viatori sint multa racionabiliter petita abscondita, tamen debet postulare *in fide nichil hesitans*, cum debet aptare postulacionem suam ad racionabiliter
- 15 concedenda. Sed hic remurmurant heretici, dicentes quod ex ista dispositione, quam dicis necessario ad oracionem debitam requisitam, sequitur quod nullus prescitus foret ad orandum secundum hanc formam evangelii animatus, cum nullus talis sit in gracia finalis
- 20 perseverancie vel Dei filius sicut dicis, et omnis talis orat incassum, cum non possidet postulatum. Ymo cum omnis viator ignorat in ipso dispositionem huiusmodi, a nullo viatore est sine hesitatione aliqua sic orandum.
- Hic dico quod quilibet christianus sicut debet in gracia
- 25 finalis perseverancie permanere, sic debet esse in fide et nichil de sua oracione dominica hesitare; debet tamen esse in spe firma, que est citra demonstrativam noticiam vel intuicionem claram, hesitationem hominis excludente. Et sic videtur michi salvo meliori iudicio quod quilibet
- 30 predestinatus sic orando infinitum meliorem fructum sue oracionis percipit quam prescitus. Prescito tamen prodest sic orare et bene agere hic pro via, cum ex hoc bonum virtutis ad tempus percipitur et in malo demeriti sue dampnationis remissius se profundat.
- 35 Sequitur secunda peticio que appropriatur quodammodo Jesu Christo, cum dicitur: *Adveniat regnum tuum*. Regnum autem Christi est ecclesia secundum quam partem peregrinantem debemus optare cum Christo in patria triumphare. Christus enim est homo ille nobilis qui venit

This petition
implies
humility.

We may pray
for what must
happen.

We are not to
hesitate for
fear of being
reprobate.

Second petition.
The kingdom
of Christ is
the Church.

31. B in marg.: *Oracio presciti ad quid valet.* 35. A: *Secunda peticio.* B: *Secunda.*

13. Jacob. I, 6. 36. Matth. VI, 10.

in nostram habitabilem accipere sibi regnum et reverti. Omnes enim debemus condicionaliter cupere cum Paulo *dissolvi et esse cum Christo*, cum illud sit melius quam in vie miseriis militare; condicionem tamen debemus subintelligere, quod dum Deo sit placitum nos in via, non ultra 5 ad profectum sue militantis ecclesie, militare; ideo docet Jacobus, quod in omnibus talibus petitionibus debemus subintelligere condicionem *si Deus voluerit*. Et patet in petitione ista, quam manifeste heresis Fratrum de sancta matre ecclesia impugnatur fidem sicut in symbolo, qua 10 fidelis debet credere ecclesiam sanctam catholicam; nam militantem ecclesiam que est regnum Christi debemus supponere esse de ecclesia sancta catholica et omnino expertem ab ecclesia Antichristi vel membris dyaboli, sic quod Christus non docet nos fatue pro regno dyaboli 15 vel prescito aliquo postulare, cum fides certificatur quod vanum foret pro tali ecclesia sub tanta certitudine deprecari. Christus igitur docet nos orare pro adventu sui regni ad patriam et non pro adventu conventus dampnabilis Antichristi. Regnum autem verbi Dei est necessarium 20 ex integro advenire et sicut in prima petitione Christi superbia excluditur a pie orantibus et humilitas implicatur, sic in ista secunda petitione invidia tollitur et caritas implicatur; et specialiter sicut fides est necessaria ad petitionem priorem, sic spes est necessaria ad secundam. 25

Third petition. Sequitur tertia petitio sub hiis verbis: *Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra*, que Spiritui Sancto videtur propria, cum ille spiritus sit eterna volucio patris et filii; et licet *omnia quecumque voluit Dominus fecit in celo et in terra*, ut asserit sacer psalmus, tamen de- 30 votum et rationabile est fideles Domini hoc optare; et licet voluntas Dei ad intra non poterit esse nisi eterna, et per consequens proprie non possit non esse, tamen effectus voluntatis divine qui necessario est factibilis optat hoc fieri sic singulariter sicut fit in celo. Nam 35 non solum in celestibus orbibus fit Dei volucio sine resistencia peccatoris, sed in electis celestem vitam ducentibus et specialiter in beatis, ita quod optamus pro tota militante ecclesia voluntatem Dei effectualiter fieri hic in terra, sicut regulariter fit in celo. Quamvis autem 40

What the Church is?

This petition excludes hatred and implies charity.

26. A: *Tercia petitio vime partis.*

3. Phil. I, 23. 8. Jac. IV, 15. 29. Psalm CXII, 3.

beatus Stephanus dicat quod reprobī Dei voluntati resistant,
 ut patet Act. VII, tamen certum est quod Deus vult
 omnes tales reprobos dampnari et non vult quod tales
 presciti in patria sint beati. Unde ut subtiliores logici
 5 notanter considerant, Deus vult quod talis prescitus fiat
 beatus, cum vult omnes homines salvos fieri et dat
 mandatum atque consilium ut sic fiat, et sic vult talem
 esse beatum. Sed non vult quod ipse est beatus, quia
 tunc hoc necessario foret verum. Unde illi resistunt Spiritui
 10 Sancto, de quibus Spiritus Sanctus vult ut sic faciant,
 et ipsi peccando impediunt ne sic fiat; et sic oportet
 cum diligencia notare distinccionem inter hec duo: Deus
 vult istud fieri vel quod fiat, et Deus vult quod hoc sit,
 cum secundi contradiccionem stat cum primo, et hic est
 15 lapsus Fratrum in heresim qui in suo concilio Terre-
 motus diffinierant de oracionis efficacia sub hiis verbis
 quod est hereticum quemcunque asserere quod *oraciones*
speciales applicate uni persone per prelatos vel religiosos,
non plus prosunt eidem persone quam generales oraciones
 20 *eidem persone, ceteris paribus.* Sicut enim Spiritus Sanctus
 vel caritas est communicativa sue bonitatis, quantum
 sufficit, sic cum orantem dirigit, debet esse de orandi
 suffragio, nec dubium quin assistente ista condicione
 benivola, Spiritus Sanctus applicat ad maiorem pro-
 25 fectum persone habilis pro qua oratur quam applicat
 in oracione aliqua speciali, cum orans sic non *querens*
invidere que sua sunt, in Sancto Spiritui magis placet. Isti
 autem heretici concipiunt quod stringendo oracionem et
 affectionem suam ad paucos, ac si optarent quod Deus
 30 illos solummodo iuvet, Deus sue heresi condescendat.

God's will as to
the reprobate.

Definition of the
Earthquake
Council as to
special prayers.

II.

Sequitur secunda pars quadrimembris oracionis domi-
 nice que dirigit sermonem ad nos et nostra, sicut prior
 ad te Deum sermonem dirigit et ad tua. Prima igitur
 35 istarum petitionum quatuor sequitur in hec verba: *Panem*

Second part.
First petition:
for our own
needs.

14. Codd. A et B: 2ⁱ (= secundi vel duplici) contradiccionem. 32. A: Secunda pars oracionis ca. 5.

2. Act. VII, 51. 15. Concilium Terraemotus XIX die mensis Maii a. 1382 celebratum est. See above p. 357. 17. Decima nona Conclusio see Fasc. ziz. p. 281. 29. Cf. Tractatum Johannis Wyclif De Oracione et Ecclesie Purgatione in Polem. Works I, 342-354.

Various
meanings of
daily bread.

Errors of the
friars.

Fifth petition.

nostrum cottidianum da nobis hodie, que peticio secundum Augustinum tripliciter catholice potest intelligi, primo ut panis significet toti ecclesie nutrimenta necessaria hic pro via, cuiusmodi sunt alimenta et tegumenta, quibus cottidie indigemus; ideo vocantur in quodam involucro *panis cottidianus*. Secundus sensus catholicus quem Spiritus Sanctus innuit in hiis verbis est de pane spirituali, scilicet verbo doctrine quod *procedit de ore Dei*; et iste panis est magis necessarius quam est prior, sicut spiritus humanus est corpore suo dignior, et nutricao verbi Dei est generi humano utilior. Tercius sensus catholicus est, intelligendo per panem cottidianum sanctum viaticum vel hostiam consecratam, quo pane in suo figurato cottidie indigemus et propter hos duos sensus creditur Matthaei sexto vocare ipsum *panem supersubstantialem*; nec in-15
conveniensi est sed consonum Spiritum Sanctum verba scripture sensibus catholicis atque consonis tam fertiliter onerare. Petitur autem *hodie* ipsum dari, quia cottidie indigemus Dei auxilium in nostris necessariis postulare; et hec ratio quare Baptista, Joseph, Maria et electi 20
ceteri paulative in noticia necessaria sunt instructi, ad quod si Eva ut debuit attendisset numquam serpens eam inconsulto Domino per mendacium seduxisset. Et ista particula per pseudofratre nimis oneratur heresibus. Primo, inquam, excecant ecclesiam in noticia quiditatis 25
hostie consecrate ponentes infundabiliter quod est accidens sine substantia, quod ignorent, fidem scripture dicentes quod est panis infideliter abnegantes. Secunda heresis de pane medio promulgatur a Fratribus quod verbum Dei in scriptura expressum sit in maiori parte impossi- 30
bile, exhinc enim parvipenditur nimirum fides scripture et lex Dei contempnitur. Et quoad tertium panem fratres fingunt sibi habitus et cerimonias in quibus fingunt latrerie nomen id est honorem vel maiestatem ultra quam latrerie minime est fundabile in signis Christi sensibilibus virtutem 35
Sancti Spiritus stabiliri. Et iste tres hereses cum suis appendiciis perturbant ecclesiam militantem.

Secunda peticio qua petitur militanti ecclesie bonum utile sequitur in hec verba: *Dimitte nobis debita nostra*

3. Codd.: *modi* deest. 33, 34. Codd.: *latere nomen in*. Hic locus corruptus est. Cf. De Religionibus Vanis Monach. Pol. Works I, 440. 38. A: *Secunda peticio cap. 6.* B: 2.

1. Matth. VI, 10. Cf. Serm. I, 198; IV, 443. Op. Ev. I, 283/4. 39. Matth. VI, 12.

sicut et nos dimittimus debitoribus nostris; ubi videtur Our debt is to
 nos petere deobligacionem ad penam propter dimissionem show mercy.
 operis misericordie quod debemus. Debemus enim in hoc
 quod debemus esse misericordes propinquioribus fratribus
 5 et remotis docere, consulere et castigare, consolari,
 remittere, sufferre impetuosos fratres, cum quibus com-
 municamus sensibiliter et orare, et quicumque non de-
 fecerit in aliquo horum septem non dubium quin non
 peccat. Ideo Augustinus vocat debita ista *peccata*, cum
 10 sint obligationes pro peccatis ad homines puniendum.
 Gravitas autem adiecte condicionis misericordie in ista
 petitione patet in parabola Christi Matth. XVIII, 22.
 Oportet enim omnem salvandum misericorditer remittere
 debitum fratri suo. Sed sicut non sequitur ista est
 15 ecclesia malignancium vel ecclesia Antichristi, igitur ista
 est ecclesia, cum terminus precedens sit distrahens, ita
 non sequitur: Ego vel alius citra Christum dimittit
 peccatum debiti isti persone, igitur est a debito peccati
 simpliciter absolutus. Satis quidem est ad verificacionem
 20 antecedentis quod ego observem caritatem sibi et non
 expectem vindictam propter suam iniuriam michi factam;
 et patet ex ista petitione quinta quot hereses in ecclesia
 a fratribus seminantur; dicunt enim, publicant et de-
 fendunt, non dubium quin propter affectionem ad
 25 honorem proprium et temporale comodum quod si quem-
 quam quantumcunque leviter absolverint in signo sensi-
 bili, ipse aput Deum simpliciter absolutus, et sic in
 heresim istius articuli fidei *Credo remissionem pecca-*
torum. Ad hoc enim quod iste articulus credatur catholice
 30 oportet quod simpliciter et primo omnium fiat remissio
 quoad Deum. Et in ista heresi sunt multi et magni in
 ecclesia convoluti. Verum tamen sicut stat in caritate
 hominem aut fratrem suo modo exigere debitum cor-
 porale, sic stat in caritate hominem hortari, corripere
 35 et punire pro debito spirituali, specialiter dum homo
 appetit pro complectione legis Dei sive edificacionis
 ecclesie solvere spirituale debitum ut deberet; sermo
 ymmo quia illam correptionem dimittit et vindictam
 Dei expectat in misericorditer, servat debitum et fraternum
 40 debitum non remittit, ideo in omnibus istis oportet

Heresy of the
 friars as to
 absolution.

16. AB: *distrahens*. Codd.: *distribuens*. Correctum est in marg.
 22. A: *ut patet*.

9. St. Augustini De Serm. Dom. in Monte. Cf. Op. Ev. I, 291.

fidelem habere oculum ad Christi ecclesiam et profectum. Primum autem quod peticio ista petit a Deo est simpliciter graciosum, et secundum condicionaliter adiectum est ab homine debitum ratione; nec aliter dimittit Deus homini debitum peccati, nisi homo proximo sic dimittat.

Sixth petition.

Even the predestinate may fall into temptation, but to continue in it is devilish.

Tercia peticio istius partis oracionis dominice sequitur in hec verba: *Et ne nos inducas in temptacionem*. Quamvis autem licitum sit temptari et temptare, cum temptavit Deus Abraham, ymo Christus Deus noster ad dandum exempla sue ecclesie a dyabolo est temptatus, tamen induci in temptacionem est semper malum penale, et ipsum cum suo antecedente est diligenter a fidelibus fugiendum. Videtur autem induci in temptacionem esse peccatum dyabolicum, scilicet in malo culpe finaliter indurari; hoc autem Deo convenit, ut patet de corde Pharaonis, cum tam naturale sit inveteratum in malicia ex peccatis precedentibus finaliter indurari, quam naturale est lutum vel corpus aliud naturale ex dispositionibus naturalibus previis indurari, ideo non mussitet fidelis quomodo Deus bonus inducit reprobos suos in temptacionem. Ille autem temptatur qui habet ruinam precedentem ad suum exitum. Sed ille in temptacionem inducitur qui profundatus in temptatione est undique ante et post temptacionem insolubiliter convolutus; et illa quadam proprietate vocatur temptacio dyabolica, sed prior temptacio est humana. Ideo dicit Apostolus *temptacio vos non apprehendat nisi humana*. Humanum quidem est naturam eciam predestinatam ad gloriam, ut patet de Petro, cadere in temptacionem, sed dyabolicum est in temptatione finaliter perdurare.

The sins to which these petitions apply: Anger.

Et possunt in istis petitionibus quatuor premissis applicari quatuor peccata capitalia cum virtutibus eis oppositis, sic quod in ista petitione tertia *Fiat voluntas tua sicut in celo et in terra* tangi potest peccatum ire, et virtus miticie, cum spiritus Domini sit suavis et mitis, ut dicit fides scripture et Christus in evangelio Matth. VI fuit inter homines suavissimus atque mitissimus.

7. A: Tercia peticio secunde partis; cm 7. B: 3. 16. A in marg.: Indurari convenit Deo. 24—25. B: est — temptacionem deest. 27. A in marg.: Quid sit temptari.

28. I. Cor. X, 13. 37. Matth. XI, 29.

In ista autem petitione quarta *panem nostram cottidianum da nobis hodie* potest tangi peccatum accidie cum virtute perseverancie fructuose, quia solum accidis panis necessarius est negatus.

Sloth.

5 In quinta autem petitione scilicet *dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*, potest tangi peccatum cupiditatis vel avaricie, cum virtute theosebia ei opposita, cum solum avari debita dampnabiliter non dimittunt.

Avarice.

10 In sexta autem petitione scilicet *et ne nos inducas in temptationem* tangi potest peccatum gule; in quo illi quorum Deus venter est infideliter inmerguntur, et virtus opposita scilicet parsymonia vel fructuosa abstinencia vel temperancia eciam potest tangi, cum
15 profundacio in viciis indurat hominem usque ad temptationem istam dyabolicam, sicut profundacio in carnis illecebris in castrimargiam indelebilem introducit; et in ista petitione potest tangi heresis Fratrum quam ex suo mendoso et privato ordine introducunt; dicunt enim et
20 finaliter perseverant quod suus ordo sit pocior quam ordo aliquis quem Christus conferre homini in persona propria dignabatur.

Gluttony.

Ultima peticio oracionis dominice sequitur in hec verba: *Sed libera nos a malo, Amen*, ubi videtur ex
25 petitione sexta posse intelligi malum finalis impenitencie, cum illud sit maximum et automatische dictum malum possibile viatori, nam super illo malo puniendo Deus eternaliter non quiescit. Ideo cum omne peccatum sit malum quodammodo infinite, quam malum est hoc peccatum dyabolicum finalis impenitencie et differt multum
30 hoc peccatum a finali induratione vel dyabolica temptatione proximo declarata, cum Deus inducit in illam propter demeritum antecedens, Deus autem non facit hoc malum, sicut neminem facit peccare, licet faciat
35 penam cum peccato illo convertibilem atque necessitantem ad multa media atque sequencia, que implicant hoc peccatum, ut Deus vult quod iste prescitus dampnatur sicut vult quod iste caret caritate vel gracia finalis perseverancie ut est dignus, et tamen sine huius repugnancia Deus vult quod iste mereatur habere gratiam
40 et salvari; nec ex hoc sequitur quod non omnis Dei

The last petition.

volucio impleta est, cum sicut Deus vult quod iste dampnatur, sic est de facto, et sicut Deus vult quod iste salvetur hoc est debet salvari vel preparare media meritoria ut salvetur; sic manet ista obligacio perpetua, quam ex impossibilitate ad eius implecionem iuste con-⁵ sequitur dampnacio sempiterna, ideo infinite consequitur interieccio veritatis *Amen*, hoc est, sicut implicat ista

Unchastity. septena peticio veraciter ita fiat. Et potest in petitione ista tangi luxuria, cum propter hoc malum spiritualis luxurie divorcium perpetuum a sponso ecclesie cele-¹⁰ bratur; quamvis enim omnis cui tale malum infuerit numquam erat de sancta matre ecclesia tamen hoc est notum publice in morte talis hominis ab ecclesia triumphante. Ideo quidam extendendo terminum vocant illud divorcium, sicut vocant liberacionem a malo predicto¹⁵ in mortis articulo, quamvis omnis predestinatus fuit ab illo malo consciencie liberatus; nec contendo in proprietate, aut in improprietate huiusmodi terminorum. Et hic surrepunt hereses Fratrum ex magnificatione potestatis pape, quod absolvit a pena et culpa, ut fratres publicant,²⁰ quemcunque qui voluerit viriliter corporaliter invadere hostem suum; et heresis promulgata generaliter de absolutione in qua non excipitur illud multum cum multis heresibus eis similibus execat et inficit totum mundum. Non enim dicit illudens populo quod nemo vere contritur,²⁵ confitetur vel facit scilicet opus virtuosum, nisi predestinatus eternaliter sit a Deo, quia sic papa non ministraret aliquid sacrum, nec cognosceret hominem facere opus aliquod laude dignum.

Heresies of the friars.

12. Codd.: cum hoc,
de salutatione angelica.

29. AB: Explicit de oracione dominica. Incipit

De Salutacione angelica.

Quamvis autem salutacio angelica dicta ad beatam virginem sit communiter et laudabiliter usitata, non tamen videtur directe sonare in oracionem vulgariter intellectam. Quidam autem dividunt ipsam in tres partes vel pictaciam aggregatam; prima autem pars continet formam salutacionis angelice *Ave gracia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus*, de qua Luce primo, secunda autem pars continet dictum sancte Elizabeth: *Benedictus fructus ventris tui*, de qua eciam Luce primo, tertia autem particula vocata a quibusdam pictacia continet duas partes quarum prima Mariam nominat superaddendo salutacioni angelice et secunda fructum ventris Marie Jesum nominat, ut tota salutacio sit magis sapida. Quibusdam autem videtur quod Romanus pontifex nec auctoritatem in addicione predicta habeat, nec ipsam addicionem explicat consequenter, cum addens illam addicionem infamem, ubicunque devocionem gigneret, faceret oracionem ecclesie et fidem scripture nimium onerosam. Supponendo ergo totum aggregatum esse laudabiliter licet auctoritate dispersi congregatum, notandum videtur quod tota hec salutacio non videtur directe petitionem includere, sed laudem beate virginis ad Jesum Christum filium suum Deum et hominem principaliter dirigendam; constat quidem ex fide quod quantumcunque devota oracio ad membrum Christi porrigitur non valet nisi de quanto devocio ad Christum per membrum suum intenditur. Et patet quomodo ista salutacio potest dividi in tres partes, licet pictacia superaddita a quibusdam

The salutacion
is not a prayer,
but praise of the
Blessed Virgin
and of Christ.

Addition made
by the pope's
authority.

1. Codd.: *Incipit de salutacione angelica.*
cionem non sonat directe salutacio angelica.
duplex additur salutacioni evangelice.

5. A. in marg.: *Ora-*
10. A. in marg.: *Pictacio*

7. Luc. I, 28. 10. Luc. II, 43.

videatur maxime potestatem pape pretendere, ac si haberet
 potenciam evangelio superaddere et ad formam ab ipso
 ordinatam preter evangelium ecclesiam obligare, nec
 mussito utrum papa licite vel illicite oneravit ecclesiam,
 supponendo tamquam probabile quod per istos duos 5
 tales superadditos potuit ecclesiam obligasse, quamvis
 autem non videatur regulariter peccatum capitale sapere
 beatam virginem cum oratione predicta devocius salutare,
 tamen cum aliquibus paribus oportet philosophos cum
 ista oratione beatam virginem crebrius salutare. 10

I.

Fivefold
 division.

(1) Ave;
 meaning and
 relation to Eva.

Prima igitur pars videtur continere omnes istas par-
 tículas aggregatas *Ave Maria, gracia plena, Dominus tecum.*
Benedicta tu in mulieribus, ubi secundum hos quinque
 terminos patet divisio huius partis sub numero quinario 15
 contineri. Primum autem verbum est *Ave*; per quod videtur
 gaudio beate virginis fidelem applaudere iuxta illud
 II. Joh. 10: *Si quis venerit ad vos et hanc doctrinam non*
affert, nolite eum recipere in domum nec ave ei dixeritis;
 qui enim dicit illis *Ave*, communicat operibus suis malignis. 20
 Ex quibus verbis evangelicis patet luce clarius quod ave
 sit verbum salutacionis hominis de bono alterius iocun-
 dantis, et ultra, cum Deus sit pronior ad premiandum
 quam ad puniendum ut vulgariter dicitur, patet per
 locum a completa similitudine, quod quicumque beate 25
 virgini dicit *Ave*, communicabit eius gaudiis. Quidam
 autem notant quod everso hoc nomine Eva fit *Ave*, ad
 denotandum quod mediante illa salutacione angelica,
 malediccio prime femine in contrarium est eversa. Qui-
 dam autem alphabetiste dividunt istud nomen in literas, 30
 et cuilibet litere dicunt reale nomen secundum apta-
 cionem quam elegerint respondere. Sed tales trutanni
 saltant communiter ultra sensum scripture; ideo pro
 suo saltu dyabolico merentur solum trutanice premiari.

(2) Maria; its
 three meanings.

Secundum vero verbum istius quinarium est *Maria*, quod 35
 secundum peritos linguarum habet interpretacionem tri-
 plicem fidelibus pertinentem. Interpretatur enim Maria

12. A: 2. 16. A in marg.: *Ave dicit iocunditatem salutantis.*
 20. B in marg.: *Quid ave importet.* 28. A: *quid mediante.* 35. B in
 marg.: 2. 37. A in marg.: *Mariæ interpretacio triplex.*

37. Cf. interpretacionem in Serm. II, 75.

amarum, mare, stella maris, vel domina. Per primam autem interpretationem potest viator exemplum capere ut de peccato sui et sui generis sit continue in amaritudine virtuosa. Sic enim erit Maria omnia verba conferens in corde suo que ad salutem humani generis sunt pertinencius applicanda, et sic non tamquam plenus ludicrii ceteros deridebit, sed propter amaritudinem meritoriam hic in via in die novissimo videbit; et per idem hec domina propter illuminationem quam imprimit in hac valle miserie potest dici congrue stella maris; et cum natus eius sit universalis dominus, eius mater eque proportionaliter domina debet dici.

Tercium autem verbum quod dicitur *gracia plena* (3) Fulness of grace, its different degrees. includit multas difficultates scolasticas, et dicitur communiter quod quedam est plenitudo sufficiencie, qualis fuit in Stephano, et quedam est plenitudo superhabundantie, qualis fuit plenitudo in Maria. Sed quedam est plenitudo complecionis summe, qualis fuit plenitudo gracie et veritatis in domino Jesu Christo. Nemo enim posset esse Christo plenior ex vi plenitudinis gracie unionis.

Quartum autem verbum quod est *Dominus tecum* dicit (4) The Lord is with thee. simul existenciam cum beata virgine singularem, sicut enim fuit singulariter plena gracia mundi.

Per quintum autem verbum, quod est *benedicta tu in* (5) Blessed art thou. *mulieribus*, ex virtute verborum archangeli innuitur beate virgini ultra omnes mulieres alias benedictio singularis, ut sicut sexus ille femineus propter maledictionem Eve et multarum similium inpropria humano generi inferencium fuit femina maledicta, sic econtra per humilitatem et partum huius virginis est sexus iste ab humano genere benedictus. Ideo dicit Augustinus in De Vera Religione: *Ne aliquis sexus se contemptum cerneret, Christus Deus noster virum suscepit natus ex femina.* Nec oportet super istis difficultatibus stolidè musitare, si sexus masculinus peccavit gravius in principio humani generis quam sexus femineus, quia certum est ex fide

13. B in marg.: 3. 16. A: fuerit. 17. A: plenitudo Marie.
17—19. A: Sed quedam — Christo deest. 21. B: 4. A in marg.: Plenitudo multiplex. B in marg.: Notum est plenitudo gracie. 24. B: 5.
A in marg.: Sexus nullus a Deo contemptus. 32. Codd.: Nec. 36. A in marg.: Quis sexus plus peccavit.

32. St. Augustini Opp. (ed. Migne) III, 1, p. 135: Et ne quis forte sexus a suo creatore se contemptum putaret, virum suscepti natus ex femina.

Friars dispute
vainly about
the immaculate
conception.

quod humanitas assumpta fuit longe perfectior Maria virgine; nec oportet fideles contendere ut Fratres faciant, utrum beata Maria fuit concepta in originali peccato vel gracie servata fuit a peccato originali, sicut fuit gracie servata a cuncto crimine actuali. Fratres enim sicut nesciunt gradum plenitudinis gracie in Maria, sic nesciunt istam difficultatem dissolvere nec per sompnum, multo evidencius racione. Dicunt igitur fratres gradum plenitudinis gracie in ista virgine, et tunc credi posset verbis et racionibus quas faciunt in hac parte. Sicut enim angelus Gabriel non dicit *benedicta tu* pre omnibus aliis mulieribus in humano genere, sed *benedicta tu in mulieribus* de sexu tam fragili, sic voluit Deus cum suo angelo nos difficultatem istam meritorie ignorare. Fratres autem qui unam partem sompnant dicunt quod beata Maria in auctoritatibus que sonant pro parte contraria tacenter excipitur; et Fratres qui tenent oppositum dicunt quod hoc privilegium de conceptione sine originali peccato fuit specialiter suo filio reservatum. Sed sicut non fundant introduccionem sui ordinis, sic nec stabiliunt sompnum quod hic dicunt.

II.

The words of
the archangel.

Secunda pars huius salutacionis in istis verbis exprimitur: *Benedictus fructus ventris tui Jesus. Amen.* Quamvis autem archangelus atque Elizabeth videantur in verbis aliquo modo discrepare, cum Elizabeth dicat *benedicta tu inter mulieres*, in sensu tamen non est discrepancia, quod est satis. Utrumque tamen cavet ut non dicant pompaticè tu es benedictissima mulierum, Fructus autem ventris Marie qui est Jesus Christus est autonomicè benedictus, quia a benedictione sua ut rivulo effluit benedictio cuiuslibet christiani, ut tripliciter solet dici creaturam aliquam benedici; auctoritative sicut Deus benedicit qui bonam facit quamlibet creaturam, secundo modo laudative, sicut devotus christianus laudat Dominum, et sicut a probabili creditur Gabrielem archangelum atque Elizabeth benedicere Dominum atque

Three kinds of
blessing.

2. A in marg.: *Contencio fratrum inutilis de beata virgine si concepta in peccato originali.* 13. A in marg.: *Angelus non dixit benedicta pre omnibus mulieribus quare.* 15, 16. A: *beata virgo Maria.* 16. B: *auctoribus que.* 29. A in marg.: *Benedictissima mulierum non dicit angelus nec Elizabeth.* 32. B in marg.: *Tripliciter creatura benedicitur.*

- Mariam, tercio modo inprecativè sicut sacerdos benedicit tam subditis quam prelatis; que autem res vocaliter benedicitur dicitur benedicentem illi benedicere, et que realiter in facto benedicitur, dicitur illum benedicere, sicut illa benedictio est realis, nec distinguuntur hec tria membra ex opposito, quamvis in membris aliquibus distinguantur, Christus autem auctoritative a Trinitate benedicitur, laudative benedicitur a sanctis hominibus sed inprecativè non oportet Christum propter benedictionis 5 carenciam ab homine benedici. Ipse autem divinitus benedixit homini et cuilibet creature, et humanitus, cum sit sacerdos summus et *episcopus animarum*, benedixit cuilibet parti ecclesie. Est autem fructus ventris Marie, cum in ea fuit conceptus et nutritus ac ex ea genitus, 15 Ymo cum totam materiam suam suscepit ex Maria, sic quod nullam partem ex virili semine, videtur quod secundum quandam excellenciam dicitur fructus eius; fructus enim rei dicitur res excellencior quam producit, et primo continuatur cum re fructifera, et deinde facta 20 discontinuacione continue convenit cum eadem, et sic fuit de Christo et Maria tam corporaliter quam spiritualiter, cum ut dicit beatus Simeon, anima Marie fuit quodammodo anima Jesu Christi, ut gladius compassionis per utramque animam pertransivit.
- 25 Exprimitur autem nomen huius fructus per Jesum quod vocatum est ab angelo antequam iste fructus in utero est conceptus, et secundum sanctos iste fructus assimilatur rose que ex Judea ut spina prodiit, ymo mater sua sicut quilibet alia creatura potest in com- 30 paracione ad Dominum dici spina; habet enim rosa proprietates multiplices que conveniunt mystice Jesu Christo nostro. Sicut enim rosa est herba odorifera et medicina salutifera cordialis, sic Christus per patriarchas legis veteris fuerat odoratus, ut patet de fragrantia 35 Israhelis. Et sic est de aliis rosis et proprietatibus sciendum.

Christ blesses
every part of
the Church.

Christ a rose.

10. A in marg.: *Christus benedixit omni creature.* 25. A in marg.: *Anima Marie Christi dicitur.* 27. A in marg.: *Quare signaliter dicitur fructus.* 28. A in marg.: *Rosa Christus.* 32, 33. A: *odorifera cordialis et medicina salutifera.* 36. Codd.: *Explicit de salutacione angelica, continet tria capitula.*

Responsio ad decem questiones magistri Ricardi Strode.

Property is of
three kinds;
use, service,
dominion.

Magister reverende et amice precarissime. Ad primam decem questionum vestrarum qua queritis: *Quid sit habere proprium*, et *De exordio et iusto titulo appropriationis* dixi, quod triplex est proprietas: quoad usum, quoad ministerium et quoad dominium.

Use, as of food,
service to keep
and distribute,
civil dominion
giving full
disposition.

Quoad usum ut alio vescibili utitur corporaliter unus apostolus et alio alius. Et talis proprietas usus fuit inter apostolos et fuisset in statu innocencie.

10

Proprietas ministerii est, quando uni persone ecclesie committitur appropriate ministerium bonorum fortune ad servandum et distribuendum, excluso civili dominio. Et talis proprietas est in clericis possessionatis ad magnam confusionem ecclesie.

15

Dixi autem quod civile dominium est dominium proprietarium activi viatoris super bonis fortune plene secundum leges humanas, ut quando quis potest vendere vel quomodolibet commutare usibile secundum commutationes plebeicas.

20

Civil possession
began with
Cain.

Exordium autem proprietatis civilis cepit a Cayn, qui edificans civitatem servavit ibi rapinas et commutationes bonorum fortune cum suo genere adinvenit.

(1) The clergy
may
legitimately
hold property,
but only to
distribute to the
needy.

Proprietas autem cleri nostri cepit a dotacione ecclesie. Et potest utraque proprietas scilicet civilis et ecclesiastica licenter haberi, posito quod proprietarius servet mandata et contra latrones servet bona que occupat ad usus

25

3. A in marg.: *ya*. 4. A: *duodecim*. 5. B in marg.: *Habere proprium triplex*. 6. A in marg.: *Triplex proprietas*. 8. A: *alio* = *quo*. Codd.: *alio et alio*. B: *alio*; sequitur lacuna. 16. B in marg.: *Civile Dominium*. 20. BC: *plebeicas*. 23. Codd.: *invenit*. Recte: *quas invenit*.

egencium. Et propter talem proprietatem clericus debet vivere expropriarie quoad civilitatem servando paupertatem primevam. Non enim dedit Deus illud officium, ut clerus statum perfeccionem desereret nec devotus
 5 populus ut clerum suum deterioraret, sed *Jordanis conversus est retrorsum*, ut prophetatur II. Petri 2.

Per hec patet quod secunda questio vestra est concedenda, scilicet, quod *competit alicui animali a natura appropriare sibi rem extrinsecam, ut coniugem, pullum,*
 10 *nidum, cubile, cibum et huiusmodi.* Sed oportet distinguere, ut novit vestra subtilitas, de circumstanciis et gradibus appropriandi, et sic notare gradus naturalitatis, ut avis ad tempus et limitatum usum appropriat sibi rem extrinsecam, ut extense loquar; et habito fine cessat talis
 15 appropriacio. Et ad talem naturalitatem iuvat multum celestis influencia et quodammodo ars humana. Et sic in homine est commune communis naturalitas a natura, sed quoad singularem modum supperadditum licitum vel illicitum est a precepto scripture vel humana invencione.

Ad terciam questionem qua queritur *quomodo apostolis erant omnia communia* et *an sic universaliter nunc esse foret bonum*: respondeo quod nedum apostolis sed quibuscunque simpliciter iustis sunt omnia communia, cum habent omnia genera rerum et de omni re secundum
 20 caritativam complacenciam habent spiritualementem usum vel fructum; apostoli igitur habuerunt cumulum temporalium ad pedes suos expositorum, de quo quilibet assumpsit ad usum grossum quantum indiguit, sicut capimus de aere et lumine, et sic vixerunt pure expropriarie, hoc
 25 est, sine civili proprietate. Nullus igitur eorum debuit dicere hoc esse suum civiliter excluso alio, quia omnibus illis habentibus evangelicum dominium super tota natura corporea, habuerunt correspondentem spiritualementem usum, cum tota illa universitas terminavit obiective suam meri-
 30 toriam voluntatem. Habuerunt tamen alios proprios usus grossos ut vescendi, induendi etc. Et sic esset melius esse hodie utrobique. Sed superba consumpcio et ociositas

(2) Every animal naturally seeks things needful to it.

So does man rightly or wrongly.

(3) To have all things in common would be the best state, but as we are appropriation is necessary.

4. A: clericus. 7. B in marg.: *Secunda*. 10. Codd.: *huius; modi* deest. 17. Codd.: *communem*. 18. C: *modo*. 20. A in marg.: *Tercia*. Ibid.: *omnia communia*. 22. AC: *respondeo et dico*. 25. A: *complecterciam*; ib. A: *specialem*. 33. AC: *specialem*. 36, 37. A: *esse hoc deest*.

5. Non est II. Petr. II sed Psalm. CXIII, 3. 20. Cf. Cap. VII, De Civili Dominio I, 47—53.

humani generis, quibus multi abuterentur inequaliter bonis fortune, faciunt quod melius est nunc cum istis paribus quod sint appropriaciones predictæ, sicut expedit facere incisionem morbo supposito. Lex tamen Christi foret optima ad reducendum genus humanum ad statum 5 innocentie.

(4) An endowment should go on after the founder's death if ratified by his successor.

Ad quartam questionem qua queritis *qualiter ex sola donatoris voluntate accrescit post ipsum dominium et quomodo potest homo pro maiori tempore rem dare, quam pro quo ipsemet potest ipsam habere*: dico quod falsum 10 supponit, cum non sit donacio simpliciter, nisi Deus persone habili donaverit, ideo multe vocantur donaciones humane false nominetenus vel pretense. Et sic patronus donat habilibus pro tempore suo ad limitatum usum-fructum dandi dominii. Et succedente genere donatoriorum 15 observante ex parte sui formam ad donacionem requisitam, Deus auctorizat continuacionem possessionis et moriente uno domino capitali terreno succedens ratificat, et sic totum genus donatorum in sua successione integrat totum dominium quilibet suam partem. Ex isto secuntur 20 multa. Patres autem mortui predestinati habent donatum licet non civiliter: sed basis iusticie est approbacio divina cum humilitate donatarii; in quibus quia lex humana non sufficit decernere, multe iniurie sunt commixte; nec tollentur, antequam extincta fuerit mater malorum 25 cupiditas.

God gives the king his powers and lays on him to duty to reward and punish.

Ad quintam questionem qua queritur *de exordio et iusto titulo regnandi civiliter et quid est civiliter dominari et de iure et regis potestate*, dico quod ex gracia Dei datur regi iusticia, eciam post patres iniustos con- 30 questores, et ex illa gracia cognoscit rex saltem confuse servata iusticia, quod est flagellum Dei ad coerendum sibi rebelles. Et sic hoc est ius regis regere populum suum legum ad pacem rei publice et per consequens licet regi partiri temporalia ab iniustis subtrahendo, iustis 35 exhibendo et alios puniendo, secundum quod expedit ad hunc finem. Ideo necesse est regi habere multa genera ministrorum. In ista materia sum diffusus nunc in scolis.

2, 3. A: *est in istis paribus*. 7. B in marg.: *Ad quartam*. 15. A: *Et sic succedente*. 18. A: *terreno* deest. 19. A: *integratur*. 27. B in marg.: *Quinta. Regnandi civiliter cupiditas*. 28. A: *est* deest. 33. A: *sic* deest. B in marg.: *Regis ius*. 38. AC: *hic in scolis*.

38. Cf. Loserth, Studien zur Kirchenpolitik Englands im XIV. Jahrhundert II, 8.

Precipuum autem regis officium est servando in se legem Dei facere quod a suis legiis observetur. Hoc enim est servare legiis regis iusticiam et pacem in populo stabilire; quando autem leges humane obliquant a lege
 5 Dei, materia minatur ruinam.

Ad sextam questionem qua queritur *an debeat super orbem terrarum aliquis seculariter principari sicut debet principari spiritualiter unus papa*: respondeo negando. Unde omnes conquestores non poterunt ad plenum
 10 conquestum nostre habitabilis attingere; expedit autem peccato supposito quod reges, principes et alii inferiores domini dominantur super tanto populo quantum sufficiunt regere modo dicto; dominium autem totius orbis terrarum est Christo cum eius vicariis reservatum,
 15 quia lex sua est omnium conveniens. Ipse non facit extorsiones nec ex ambicione sui et suorum gignit invideas, nec Aristoteles potest probare oppositum.

De papa dico quod repugnat sibi maxime civiliter dominari, sed staret ecclesia melius quam modo, licet omnis
 20 humana electio quoad Romanum pontificem sit cassata, prodest tamen eius institutio, dum vivit conformiter Christo, cuius est vicarius. Nec est sibi obediendum nisi de quanto mandatum fundatum fuerit in scriptura. In illa materia sum diffusus, et credo quod papalis gracia est
 25 quod illud apostema ecclesie disruptum utinam non ad maiorem virulenciam gravius infectum ecclesie non sit capitaliter reunitum. Benedictus itaque dominus qui nos liberavit de faucibus Roberti et posuit nos sub alis Urbani, dum tamen servaverit mores Christi vicarii ut incept.

30 Ad septimam questionem qua queritur *an leges humanitus edite obligant universaliter sub pena peccati et quomodo licet hominibus immutare iudicialia veteris testamenti* dico quod prima pars ut reor est falsa, cum nemo excommunicatur excommunicatione que est ponderis nisi propter delictum excommunicatus fuerit apud Deum. Legibus autem quibusdam humanis contingit
 meritorie rebellare. Unde ad detrimentum fidei est ista

No one but Christ is ruler of the whole world.

It is well there should be a pope so long as he follows Christ.

Urban is doing well so far.

Not all human laws are binding on the conscience.

Against some it is right to rebel.

2. A: *eciam quod*; ib. B: *in suis*. 5. A: *minatur crimina*. 6. B in marg.: *Sexta*. 8. A: *spiritualiter* deest. 9. B in marg.: *Unum esse principem totius orbis non congruit*. 12. A: *super toto*. 15. C: *omni*. 17. *Aristoteles*. Codd.: *Aris*. 19. C: *ecclestē*. 23. A: *fundatum* deest. 25. A: *non* deest. 30. B in marg.: *Septima. Leges humane si obligant universaliter sub pena peccati*.

infidelitas que surrepsit ad defendendum monstruosum cleri dominium, quod prepositi nostri plus ponderant et puniunt factum contra tradicionem humanam quam illud quod fit ad magnam enervacionem ecclesie contra Deum. Unde ritus eleccionis humane et ceremonias curie ponderant quidam plus quam evangelium, ymmo quidam doctores possessionati dicunt quod magna pars scripture sacre est detestanda tamquam heretica et blasfema. Et tum laborarunt ad curiam ad hereticandum illud quod dixi in scolis, quod *multe carte humanitus adinvente sunt impossibiles*; cuius opposito catholicato licet fideli seculari auferre quidquam a clero, cum donacio quante sit per papam contra leges regias confirmata; sed obviant sibi ipsis, cum volunt hoc esse catholicum quod non licet alicui seculari domino auferre quidquam ab ecclesia delinquente, et tamen docent quod licet secularibus dominis Anglie auferre temporalia ab ecclesia Francie delinquente. Sed quomodo stant in figura. Quantum ad secundum partem questionis patet quod nec iudicialia nec ceremonialia sunt nisi propter moralia legis Dei; ideo cum veniente Christo facta est in moralibus tanta mutacio, ipso satisfaciente pro toto ecclesie sue delicto, rationabile videtur quod in memoriam illius obnoxii micus puniantur. Sive igitur servantur eadem iudicialia, sive graventur, non est magnum periculum, cum hoc tamen quod servata sit paritas aliunde.

Ad octavam questionem qua queritur, *an liceat pro rebus mundanis interficere quemquam vel bellare et, si liceat, quibus et quando*, respondeo concedendo primam questionem prout hec preposicio pro sentit circumstantiam cause per accidens, sicut excommunicamus pro pecunia. Sed sicut non licet excommunicare nisi per se et principaliter excommunicetur pro inobediencia legi Dei, sic non licet hominem interficere nisi post evidentem noticiam obstinancie in dominum indurate. Si igitur vel temporalia vel quantumcunque leve peccatum fuerit occasio per accidens ut homo incidat in talem inobedien-

Intrigues at the
Curia against
Wyclif.

Self-
contradiction of
certain doctors.

How far judicial
and ceremonial
law of the Old
Testament is
binding.

War may be
lawful.
It depends on
circumstances,
like ex-
communication.

4. et 10. C: *id.* 11, 12. *opposito catholicato.* Codd.: *oto catholo*,
16. C: *et non docent.* 19. B in marg.: *Judicialia mutare veteris testa-*
menti. 28. B in marg.: *Octava.* 29. B: *et bellare.* 33, 34. A: *nisi*
persona principaliter. 36, 37. AC: *igitur temporalia.* 37. A: *fuit.*

ciam contra Deum, tunc licet extinguere et excommunicare talem rebellem, ne inficiat residuum doctrine plebis Dei. Sed multi venient dicentes, quia *ego sum Christus*. Excommunicabo te, si es michi rebellis. Et de causa
 5 temporalium quam magis contempnerent faciunt ex affectione detestabilius principalem causam punicionis utriusque. Secularibus itaque et non sacerdotibus licet bellare et interficere inimicos ecclesie qui sunt legi Dei rebelles et rebellionem pertinaciter defendentes, de quo
 10 acciperent instructionem a clero.

Nona questio est: *Unde sumpsit exordium iniunctio penitencie post confessionem et an aliquis viator sit compellendus violenter vel gladio vel igne ad confiteri Christum*. Ad primam partem huius respondeo quod
 15 totum sacramentum penitencie cum suis ritibus capitum est evidencia probabili, non autem demonstrabili ex scriptura. Cum enim apostoli et sacerdotes alii habeant parem potestatem ligandi atque solvendi, oportet illam potestatem ad salutem anime exercere, et cum sint
 20 spirituales medici, oportet aliquam medicinam apponere. Istos autem capillos ecclesie plenos rore plus ponderamus quam corpus substratum. Et hoc peius est, si sic facimus propter questum. Contritus autem salvabitur, licet non sacerdoti conversanti confessus fuerit nec peniten-
 25 ciam ab ipso receperit. Ritus autem ecclesie est in isto laudabilis et servandus, dum desit cupiditas.

Quantum ad secundam partem questionis, videtur mihi, quod christianus debet in casu compelli confiteri Christum, quia, licet nemo potest credere nisi volens,
 30 tamen cogi potest ad actus corporeos qui ut seta inducit filum, sic alliciunt ad credendum. Ideo docet evangelium quod compellantur intrare ad cenam.

Decima questio querit *que causa vel ratio movet, ne femina maritari posset legitime compatri suo*.

35 Hic dico quod duplex hic solet ratio assignari: prima ut ostendatur quomodo generatio spiritualis est prestantior quam carnalis. Sicut ergo non est matrimonium inter patrem et filiam sic nec inter spiritualem patrem et filiam.

The sacrament of penance cannot be proved with certainty from Scripture.

Outward conformity should be enforced though you cannot make a man believe.

Why a woman may not marry her gossip.

2. AC: doctrine deest. 10. A: accipient. 11. B in marg.: Nona; ib. A: est deest; ib. B in marg.: Exordium penitencie. 12. A: post confessionem deest. 13. C: ut gladio. 13, 14. B: confiteri ad Christum. 17. B: s. apostoli. 19. A: ad salutem deest. 20. C: spiritualis. 25. A: ab illo. 32. A: ut compellantur.

Secunda ratio matrimonii ordinatur ad confederandum proximos in amore, ubi consanguineitas, affinitas vel alius nexus deest. Cum igitur sic affines sic confederari ex tali affinitate debeant in amore, rationabile videtur quod plus elongati a tali vinculo matrimonialiter copu-⁵ lentur. Licet autem ista non sit demonstratio sed evidenciam topica, tamen superiores nostri plus illud ponderant quam aliud expressum mandatum decalogi et offendentibus subditis contra hunc ritum reservatur potestas absolvendi superioribus a quibus tamquam pro¹⁰ peccato gravissimo penitencia est iniuncta.

Ista superficialiter dixerim caritati vestre, ex quibus subtilitas vestra subtiliora concipiet illo dirigente intentionem vestram qui ipsam dederat, quem rogo, ut ipsam construat, illuminet et conservet Amen. ¹⁵

1. C: *matrimonium*. 4. AB: *et amare*. 13. B: *superiora*. 14. AC: *vestram sanctam*. 15. In codd. AC sequuntur haec verba: *Hec (A: ista) materia est reperta inter cartas magistri Roberti Stonham, qui mortuus est in Pisano (BC: in Pisis) concilio anno (C: domini) 1409 celebratum (sic)*. De magistro Roberto Stonham, vicario in Oakham, cf. Wylie, *History of England under Henry the Fourth III*, 350.

Determinacio Johannis Wyclif ad argumenta magistri Outredi de Omesima monachi.

Doctor meus reverendus et magister specialis dominus
5 Outredus inter alias pulcras veritates, quas ex scriptura
elicuit et more suo ad informacionem scole Oxoniensis
seminavit, tres conclusiones catholicas tangentes materiam
quam ostendi alias inculcavit.

Outred's three
conclusions.

Prima conclusio fuit talis: *In quolibet hominis pro-*
10 *gressu versus suum terminum naturalem, sive in statu*
innocencie sive in statu lapsus, excellencius foret sacer-
docium quam hominis dominium pro eodem.

(1) In all
conditions
priesthood is
better than lay
rule.

Secunda conclusio: *Pro nulla via hominis versus suum*
terminum naturalem competeret seculari potestati ex sola
15 *sua auctoritate sacerdotium iudicare.*

(2) In no
conditions has
the secular
power a right
to judge the
priesthood.

Tercia conclusio: *Quicumque instruens vel inducens*
reges, principes et dominos temporales, ut ipsi auctoritate
sua sola spolient ecclesias decimis vel oblacionibus, eciam si
ipsi delinquant, agit ad destruccionem regis et tendit
20 *laqueos ad perdicionem animarum secularium dominorum.*

(3) Any one
teaching that
priests may be
deprived is
acting to the
ruin of king
and kingdom.

Istas conclusiones pulcre declaravit tam rationibus
quam scriptura et, ut alias ostendi, istis conclusionibus
debet quilibet catholicus consentire. Unde videtur michi,
quod istis addende sunt tres alie correlarie:

1. In cod.: *Incipit quedam determinacio ipsius (scilicet Wyclif), in qua
respondet ad argumenta magistrorum Outredi de Omesima monachi et
Wilelmi Vyrnham monachi de Sancto Albano, qui singulis annis deter-*
minabat contra eum, replicans semper eadem argumenta. Ad vocem
Vyrnham in cod. legitur: *Vŷnham.* 8. Cod.: *alias quam.* Hic aliquot
verba exciderunt. Fortasse legendum est: *tangentes materiam quam sicut
ostendi alias inculcavit.*

Three
corollaries:
(1) Apostasy of
a priest is worse
than tyranny of
a secular ruler.

Prima: *Sicut sacerdotium excellitulare dominium, sic apostasia sacerdotis est sceleracior quam tyrannides domini secularis.* Patet ex hoc, quod, ubi obligacio serviendi Deo est maior, apostasia commissa est gravior. Sed sacerdos magis obligatur servire Deo in uberiori 5 gracia quam dominus secularis, ideo, si uterque illorum apostataret, plus obligatus et cadens a maiori gracia magis peccat. Confirmatur ex hoc, quod *novissima hominis peccata sunt peiora prioribus*, ex hoc quod sacerdotes avaricia ducti conspirarunt in mortem Christi, ut 10 patet Matth. XII in parabola Salvatoris *de generatione pessima*.

(2) The apostate
priest forfeits
his dignity and
becomes liable
to deprivation.

Secunda correlaria: *Licet sacerdotes Christi non sint a secularibus ad penam auctentice iudicandi, dum manent in dignitate ordinis clericalis, tamen sunt ab eis iudicandi 15 stante illa dignitate tamquam indigni eorum elemosinis et auctentice ad penam, supposito quod apostata(ve)rint a pristina dignitate.* Prima pars patet ex eo, quod nullus innocens est ad penam auctoritate mundana, dum manet huiusmodi, iudicandus. Cum igitur dignitas ordinis clericalis 20 includit talem innocenciam, sequitur prima pars correlarie. Et secunda pars patet ex eo, quod domini seculares nunquam meritorie sic dotassent ecclesiam, nisi secrete iudicassent eos dignos ad tales elemosinas accipiendum. Et tertia pars patet per illud Matth. VII, 15, 16: 25 *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium.* Et sequitur: *A fructibus eorum cognoscetis eos.* Ista autem pars patet ex lege triplici:

The English
law punishes a
priest guilty
of treason.

The decretals
hand over to
secular law the
incurrible.

Primo ex lege Anglie, que iudicat tales clericos proditores ad mortem in casu lese regie maiestatis. 30

Secundo patet ex lege ecclesiastica secundo Decretalium De Judiciis: *Cum non ab homine. A nobis*, inquit papa, *quesitum est, utrum liceat regi vel alicui seculari persone iudicare clericos cuiuscunque ordinis, sive in furto sive in homicidio vel periurio seu alio crimine fuerit 35 deprehensus. Consultacioni tue taliter respondemus, quod si clericus in quocunque ordine constitutus, in furto, homicidio, periurio seu alio crimine fuerit deprehensus legitime atque convictus, ab ecclesiastico iudice est depo-*

16. stante. Rectius: cessante. 37. Cod.: in quoque.

1. Cf. De Civili Dominio III, 375. 8. Matth. XXVII, 64; XII, 39. 32. Decret. Gregor. lib. II, tit. I, cap. X.

nendus. Qui si depositus incorrigibilis fuerit inventus, excommunicari debet, demum malicia crescente anathematis mucrone feriri, postmodum vero, si in profundo malorum veniens contempserit, cum ecclesia non habeat
 5 quid faciat, ne possit esse ultra perditionis plurimorum, per secularem est comprimendus potestatem, ita quod si deputetur exilium vel alia pena legitima, inferatur. Ecce quomodo post ternam monitionem in defectu iudicii spiritualis prepositi tradendus est clericus sic sceleratus
 10 occidendus vel condemnandus iudicio seculari.

Tercia lex est vetus testamentum practizatum per sapientem Salomonem III. Reg. II, 26, ubi Salomon deponens Abiathar summum pontificem sic effatur: *Vade, inquit, in agrum tuum in Anathoth, quia vir mortis es.*
 15 Et sequitur: *Eiecit igitur Salomon Abiathar, ut non esset sacerdos Domini*, supple: summus. Possunt igitur seculares non solum sua auctoritate sola sed Dei auctoritate in talia iudicia, quando desunt subsidia sacerdotum.

Precedent of Solomon and Abiathar.

Tercia correlaria: *Si aliquis Christi sacerdos instruat*
 20 *pertinaciter vel iudicat Christi vicarium, quod liceat sibi absolvere, excommunicare, cum irregularitate subditis dispensare, bona ecclesie vel sacramenta alia ministrare ex sua auctoritate sola, hic disponit ad Antichristum, dissimulando heretice regnum Christi.* Patet (ex) hoc,
 25 quod non potest licere alicui membro corporis Christi hoc facere nisi auctoritate Christi ac sue ecclesie et per consequens ex nullius membri ecclesie sola auctoritate, cum requiritur auctoritas superiorum quia Christi, et supra auctoritatem Christi auctoritas capitis sui Dei.
 30 Si igitur quisquam christianus sic faciat, hic pessimus hereticus est et magnus Antichristus, quia tamquam Christi maximus adversarius tolleretur ipsi preeminenciam capitalem. Christus enim non potest secundum humanitatem sic facere et per consequens aut faciens destrueret
 35 regnum Christi; unde Apostolus prophetizans istam usurpacionem Antichristi de excellencia potestatis II ad Thess. II, 3: *Adversator ecclesie, homo peccati, filius perditionis, qui extollitur supra Deum, veniet ad finale iudicium, ita quod in templo Dei sedeat ostendens se,*
 40 *tamquam ipse sit Deus.* Cavendum est igitur prelato

(3) The pope does not execute his office by his own authority but by Christ's.

5, 6. Cod.: *perditionis malorum. — persecutor est comprimendus est potestate illa.* 15. Cod.: *Fecit igitur.* 34. aut faciens. Rectius: sic faciens. 37, 38. Rectius: *et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus...*

S. Gregory
exhorted the
king of France
to act against
bad priests.

ecclesie ab usurpatione divine potestatis, cum hoc sit proprium Antichristo. Ideo valde notandus est iste terminus *sola* propter cavendum periculum, cum domini temporales debent esse valde solliciti ad corrigendum sacerdotes, ne eorum facinus minetur ruinam regnorum⁵ et principum ex malicia potestatum, ut notat beatus Gregorius libro secundo Registri sui capitulo XXX, ubi alloquitur regem Francie sub hiis verbis: *Quidquid ad Dei nostri cultum, quidquid ad ecclesiarum reverenciam, quidquid ad honorem pertinere cognoscitis sacerdotum, et*¹⁰ *studiose statui curetis et velitis in omnibus custodiri. Unde iterum vos pulsamus, ut congregari synodum iubeatis et sicut dudum scripsimus, corporalia in sacerdotibus vicia et symoniace hereseos pravitatem omnium episcoporum diffinitione dampnari atque a regni vestri*¹⁵ *amputari finibus faciatis, nec plus illic pecuniam obtinere quam precepta dominica permittatis.* Scivit enim iste sanctus quod rex debet auctoritate sua sive ecclesie facere, quando oportet, synodum congregari et auctoritate Christi et apostolorum corrigere et ad hoc leges²⁰ statuere, unde capitulo anteproximo regine Francie ita scribit: *Cum scriptum sit: Iusticia elevat gentes, miseros autem facit populos peccatum, tunc regnum stabilire creditur, cum culpa que cognoscitur cicius emendatur; ideo cum causa ruine populi sint sacerdotes mali, quis enim*²⁵ *pro peccatis populi intercessor se obiciat, si sacerdos qui exorare debuerat graviora committat ac in vestris partibus sacerdotes impudice et nequiter conversantur. Ad hec ulciscenda debemus ardentem consurgere, ne paucorum facinus sit multorum perditione.* Et sequitur: *Personam si*³⁰ *precipis, cum nostre auctoritatis assensu transmittimus, que una cum aliis sacerdotibus hoc eciam subtiliter querere debeat et emendare. Nec sunt dissimulanda que diximus, quia qui emendare potest et negligit participem se procul dubio delicti constituit. Provide igitur anime*³⁵ *vestre, provide nepotibus, quos cupitis regnare feliciter, provide provinciis et priusquam creator noster manum suam ad ferendum excuciat de correptione huius sceleris studiosissime cogitate.* Ecce quam plane iste papa sanc-

16. Cod.: *nec prius.* 31. Cod.: *principis . . . assensum.*

7. Reg. lib. IX, cap. LIX. Cf. De Civili Dominio II, 245/6.
22. Reg. lib. XI, cap. LXIX.

tissimus voluit seculares cum episcopis compunire crimina clericorum. Ideo dicit quod debeamus ad hoc puniendi ardentem consurgere. Nec est alienum a regibus emendare clericos, cum secundum istum sanctum seculares ex permissione scelerum clericorum constituunt se participes delictorum. Verum tamen nec reges nec episcopi debent ex sua sola auctoritate hoc facere sed auctoritate universalis ecclesie et per consequens auctoritate Christi domini Dei nostri. Et patet concordancia ex supplemento trium conclusionum doctoris mei reverendi cum humili supportacione sui et omnium pie volencium emendare.

Ideo restat respondere ad tria argumenta: *Ex quibus sequitur quod nulli domini temporales debent emendare clericos per subtractionem temporalium, que est pena mitissima, nam propter delictum servi, quod dominus eius non approbat, dominus nullatenus debet puniri, sed Deus sive ecclesia est dominus bonorum ecclesie collatorum et prelati sunt servi, ergo propter prelatorum delicta non debet Deus nec ecclesia puniri. Confirmatur: Si benefactor ecclesie vel illius heres peccet, non ideo ecclesia subtrahit suffragia sua ab eo, igitur nec e contrario.*

Counter-arguments: To withdraw endowments is to punish not the priest, but God and the Church whose they are.

O quam gratum esset communicare cum homine, qui vellet sic subtiliter et seriose procedere, dimissis ambagibus et difficilibus argumentis mendicare manifesta mendacia. Tunc enim dilucidaretur utrobique materia et non seminarentur inutiliter verba utriusque scandalosa.

Answer: The argument is hardly serious.

Supposito igitur, quod domini temporales possunt et debent in casu valde possibili auferre a clericis bona Dei delinquentibus, respondetur cum reverencia ad argumentum, et supposita rectitudine eius quoad logicam dicitur ad materiam, quod conclusio est ad sensum pertinentem valde catholica. Nam divinitas non debet puniri nec potest. Universalis autem ecclesia, que dominatur istis bonis non debet dampnificari vel puniri per subtractionem huiusmodi sed commodum reportare, dum a lupis rapacibus in vestimentis ovium abutentibus bonis ecclesie ipsa bona provide subtrahuntur et membris

The Church would not be injured.

13. Cod.: Respondetur ad argumenta Outredi. 15, 16. Verba: que est pena mitissima glosse Johannis Wyclif esse videntur. Et verba preecedentia Ex quibus sequitur ad textum Outredi pertinere verisimile est. 17. Cod.: ea nullatenus. 19. Cod.: prelatorum delicti. 24. procedere. Cod.: protegere. 39. Cod.: membrum.

ecclesie utpote pauperibus clericis vel laicis ministrantur. Sic enim odiunt sancti ecclesiam malignancium et auferentes ab ecclesia conferunt sponse Christi. Et patet quod ecclesia exinde non dampnificatur sed ad ius suum restituitur per hoc quod ab inimicis ecclesie bona, que⁵ spoliant, auferuntur et vero domino conferuntur. Nam homo dum est in mortali deficit a quocunque vero dominio, et per consequens prelatus abutens habitualiter bonis huiusmodi iniuriatur ecclesiis, dum abutitur bonis suis. Vere igitur et signanter dicitur in minori quod¹⁰ *prelati sunt servi et ministri bonorum ecclesie et nullo modo dominantes civiliter*; sic nec Christus nec primo ecclesia sponsa sua, ymmo unum membrum ecclesie, dum incidit in mortale; semper autem manet dominium naturale ex titulo gracie in illo spirituali coniugio, cum¹⁵ utrumque illorum coniugum oportet semper esse in gracia.

A patron
benefits the
church from
which he
withdraws ill
used
endowments.

Ad confirmationem patet ex dictis quod conclusio est concedenda, nam sicut ecclesia iuvat patronum vel suum heredem, dum fuerit in mortali, vel merendo sibi gr²⁰ ciam resurgendi vel mitigando suum demeritum atque penam, sic patronus vel heres suus, eciam dum fuerit in mortali, prodest ecclesie, dum vel aufert illi ecclesie malignancium bona que sibi non contulit vel ecclesie Christi bona sibi collata stabilit. Non enim dat fundator ecclesie isti persone vel isti, nisi de quanto remanserit²⁵ ydoneus servus Christi. Si igitur quis ab ista condicione defuerit, quid ad illum de bonis ecclesie, cum ratione casus a gracia decedit eciam a pura atque elemosina perpetua. Ideo dicit beatus Augustinus super Iohannem Omelia XVI de conquerentibus de ablacione bonorum³⁰ ecclesie: *Quid vultis? eciam illas habet ecclesia*, scilicet que est una columba sponsi. Unde ne darem scandalum secularibus, clero vel regno et specialiter saluti anima-³⁵ rum specificavi tam verbis multiplicibus quam scripturis, quod *domini temporales non debent hoc facere nisi auctoritate ecclesie in defectu spiritualis prepositi et in casu quo sacerdos fuerit a fide devius*. Et frequenter revolvi quare non notant istam conclusionem, sed tacendo videntur innuere quod ista sententia non sit

Wyclif has said
expressly that
the patron is to
act only in
default of
prelates.

6. Cf. De Civili Dominio I, 3, 8, 45; II, 105: Omnis homo pro tempore, quo est in mortali peccato, non dominatur iuste simpliciter, quia deficit sibi titulus iusticie. 31. Cf. De Civili Dominio III, 226, ubi legitur: Columba est ecclesia, quid clamas? Non devoramus villas. Columba illas habet.

- necessaria ad correccionem huiusmodi secularium dominorum. Testis itaque sit mihi Deus non ad tendendum muscipulas diaboli sed excludendum preambulas versus Antichristi. Supposito quod tyranni ex uno latere et
 5 prelati ex alio contempnentes Christi pauperiem et avaricia inebriati aspirarent inordinate ad mundi divicias et fallacem seculi dignitatem, tunc enim periculum pateret in ianuis, ut pauperes oves Christi, vulgus et pauperes Christi clerici exactionibus, predacionibus et
 10 oppressionibus scoparentur et quasi inter malleum et incudem vel duos magnos molares tenerentur et per consequens Christi religio undique deperiret; quod periculum secundum sanctos a sacerdocio capit originem. Et ideo necesse est contra malos invehere.
- 15 Secundo ad idem arguitur sic: *Commutans cum pari vel superiori non potest commutatum repetere sine restitutione accepti; sed quilibet offerens Deo pro spiritualibus, que spiritualia restituere non potest sine offensa, ergo nec terrena repetere.*
- 20 Quantum ad istud argumentum, patet quod in emptione et venditione spirituali remanet uterque negocians dominus communicati, ut Deus, vendens regnum celorum, non ex hinc decedit ab eius dominio sed habet dominium multiplicius quam perante, sicut emens a Deo pro
 25 opere meritorio remanet dominus illius meriti verius quam perante; ideo talis non alienacio vocatur ymmo non commutacio Ysa. LV, 1: *Venite, inquit, et emite absque ulla commutatione vinum et lac*, id est visionem et fruicionem beatificam: sed etiam loquendo de com-
 30 mutatione fundatorum atque ecclesie remanet uterque commutans possessor tam empti quam precii, dum manet in gracia. Et sic, ut alias ostendi, idem homo emit et vendit res, que vere antea erant sua. Sed plus accedendo ad propositum: Supposito modo huiusmodi
 35 sensibili, in quo modo est commutacio huiusmodi inter patronum et particularem ecclesiam recipientem suam elemosinam, dicitur quod assumptum ad pertinentem sensum capit calumpniam, ut si depetendo usum boni mei pro tempore quo expedit utrique nostrum atque
 40 ecclesie, quod habeat illud bonum et non aliter, tunc

It is necessary to inveigh against bad priests and rulers.

Counter-argument: The patron has had spiritual benefit in exchange for his endowment and so has no claim.

Answer: In spiritual buying and selling each party retains his lordship.

27. emite. Cod.: ecce. 29, 30. Cod.: de communicacio. 31. Cod.: communicans. 38. depetendo. Cod.: depeto.

All endowments
must be under
the condition of
proper use.

posito quod in principio sit par mei vel in dignitate ac bonitate superior et post vero consumat bona sua ad dampnum utriusque nostrum atque ecclesie, tunc debeat rationabiliter bona mea repetere ad utilitatem mei atque ecclesie. Cum igitur nemo potest donare temporalia ecclesie nisi sub condicione huiusmodi tacita vel expressa, eo quod si donat legitime, tunc donat ad finem laudabilem, qui condicionem talem includeret, patet quod, si deficit condicio ex parte elemosinarii, deesse debet elemosina, quod eo ipso Deus aufert a clerico tale dominium; verumptamen secularis expectare debet triplicem correccionem suis elemosinis abutentis et deficiente spirituali preposito debet sua repetere, cum residet penes fundatorem ius gubernandi et rectificandi propriam elemosinam. In elemosinario vero remanet ususfructus. Et patet quomodo commutans sub condicione vel ad tempus potest sua repetere legitime ac meritorie sine restitutione primo accepti; ad propositum autem sicut dominus secularis dotans ecclesiam obligatur continue ad observandum pactum secundum formam quam recte pepigit, sic ecclesiasticus eius elemosinarius obligatur, ut tribuat recompensam, quia aliter decidit a pura elemosina; ideo ex lege pure obligacionis mutue reciproce obligantur, ymmo uterque reddidit reliqua bona spiritualia, cum faciens elemosinam debet ex misericordia et per consequens ex caritate succurrere indigenti et sic dare sibi spirituale suffragium quod debet esse continuum in utroque; et illa radix declarat conclusionem meam.

Counter-
argument:
The order of
Nature is from
less to more
perfect,
therefore not
from spiritual
to temporal.

Tercio arguitur sic ad idem: *Ordo nature sive progressus est a minus perfecto ad magis perfectum; sed res ecclesie collate sunt primo minus perfecte, quia temporales et corporales, postea vero spirituales modo suo et eterne, ergo istas vel huiusmodi non licet deferre denuo ad manus laicorum.* In isto argumento licet subtili oportet negare consequenciam.

Answer:
Goods are
spiritual only
when applied to
spiritual uses;
if abused they
should be
returned to
temporal uses.

Pro cuius materia notandum, quod res ecclesie non dicuntur spirituales vel sacre nisi propter spiritualem vel sacrum usum earum, ad quem sensum extense loquendo omnia bona mundi possunt dici sacra; sed ad propositum nostrum dicuntur temporalia dedicata ecclesie, cum quibus non licet mercari nec conversari

33. Cod.: *ut huiusmodi.*

36. Cf. De Civili Dominio II, 27.

seculariter bona spiritualia et mortificata propter eorum quietem ac strepitum commutationis mundane. Ex quo patet quod religiosi possessionati pervertuntur ad statum secularem abutendo seculariter dictis bonis, tunc sunt bona
 5 dyabolica ab ecclesia apostata, que dominus temporalis debet facere temporalia primo modo. Unde XVI q. VII sic habetur: *Filiis vel nepotibus ac honestioribus propinquis eius qui construxit et ditavit ecclesiam licitum sit hanc habere sollerciam, ut, si sacerdotem aliquid ex collatis rebus*
 10 *defraudare previderint, aut honesta convencione compescant aut episcopo vel iudici corrigenda denuncient. Quod si episcopus fuerit negligens, dicatur metropolitano et tercio in eorum negligencia, ut dicit canon, debet regis auribus intimari.* Nec credo fingibile, ad quid hoc regi
 15 denunciatur, nisi ut ipse correccionem adhibeat. Nec dubium quin correccio regi pertinencior atque salubrior in hac parte est bonorum, quorum ipse est capitalis dominus, subtraccio proporcionaliter ad delictum. Ad regem quidem pertinet omnia temporalia sui regni de-
 20 fendere et abalienata a vero dominio confiscari. Et sic intelligi debet lex civilis de lege Corradi Collacione XX^a: *Si clericus, inquit lex, veluti episcopus vel abbas habens beneficium a rege datum non solummodo persone sed ecclesie ipsum propter culpam suam perdat, eo vivente*
 25 *ad regem pertineat, post mortem vero clerici ad successorem revertatur.* Ad quid ergo valeret lex huiusmodi, si non liceat in casu domino seculari auferre temporalia a clerico delinquente. Unde quia istius legis execucio est tam necessaria pro statibus regnorum ad
 30 regimen regum pertinencium, ut patet supra per beatum Gregorium, ideo dicit Archidiaconus super lege predicta *filiis, quod fundatores ecclesiarum hoc faciant expensis ecclesie*; sed ecclesia debet communi modo suo progrediendo proficere, videtur quod non licet facere talia
 35 temporalia de spiritualibus corporalia, sed restituere debet ad perfeccionem pristinam, hoc dicendo, quod in casibus quibus domini temporales debent auferre temporalia ab ecclesia facinorosa sacerdotum commutancium ipsa

This is supported both by canon and civil law.

6. Cod.: *Unde XV, q. VII.* 7. Cod.: *Filius ac nepotibus honestioribus.*
 8. Cod.: *dictavit.* 9. Cod.: *aliquem.* 13. Cod.: *eorum deest.* Cf. Fasc. ziz. p. 254; ib. *ut deest.* 23. *persone.* Cod.: *per se.*

6. Decreti Secunda Pars, q. VII, cap. XXXI. 21. Feudorum libri, lib. II, tit. XL (Corp. iur. civil. ed. Osenbrüggen III, 866) De Capitulis Conradi. Cf. Fasc. ziz. p. 255.

a spiritualibus antichristiana originaliter sunt in culpa. Et ideo cum natura successive progreditur odiendo mutationes subitas, debent bona fortune sic abusa restitui ab extremo dispositivo ad Antichristum maxime viciosum per medium mediocriter bonum, quod est dominatio secularis ad aliud extremum, quod est dominatio pure ex gracia, sicut volens rectificare virgam curvam debet transire per medium; verumptamen videtur mihi quod non esset standum in isto medio finaliter, sed progrediendo ad dominium pure caritativum, quod est dominacione civili perfectius, et sic constituendi forent, si adessent ydonei clerici sed longe competencius laici, qui subducta civilitate haberent curam et administrationem temporalium clericis intendentibus superiori officio spirituali. Sic enim constituerunt apostoli dyaconos ad tale officium et ad conquirendum mundum a securitate ad statum evangelicum instructi sunt discipuli Christi et apostoli, et inter alios sancti monachi qui pauperes erant Jerusalem, ut sepe innuit Apostolus et notat beatus Bernardus in quadam epistola De Vita Monachorum, dicens quod idem est ordo monachorum et illorum sanctorum pauperum quos tam sepe recordatur Apostolus. Quod si viri ecclesiastici clerici vel monachi plus affidantur et siciunt temporalia contra adventum Antichristi et tunc non conquirunt septem nationes gencium terminos promissionis sed excandescere faciunt animos secularium igne cupiditatis temporalium et refrigescere caritate. Et hoc foret seminarium licium et bellorum. Talibus autem deficit ius bonorum ecclesie, cum fideles laici debent ab eis subtrahere. Cum ergo possibile sit tam ex propheta quam experientia talem casum contingere, patet quod ablacio legitima temporalium, ut dicit conclusio, potest esse. Quantum ad alia argumenta de percussione . . ., de non corporalis in spiritualem cum sibi similibus dixi alias diffuse. Et tantum pronunc dixerim doctori meo reverendo ad conclusiones et subtilia argumenta.

Secular rule is a compromise. It would be best for chosen laymen to administer church-property, while the clergy devoted themselves to their spiritual duties.

10. Cod.: *ad dominum*. 34. *percussione*; sequitur lacuna.

19. Cf. De Civili Dominio II, 56.

Determinacio ad argumenta Wilhelmi Vyrynham.

Secundus doctor meus reverendus Wilelmus Wiham arguit contra eandem conclusionem, addendo (ut audi-
5 me dixisse, quod *domini temporales possunt sola autori-
tate propria repetere bona collata ecclesie post abusum*;
sed nec illud mendacium nec secundum scilicet quod
*civiliter non est terminus iuris nec tercium, quod doc-
torem legere et determinare in Oxonia post festum sancti*
10 *Thome sit contra iuramentum suum de observando cón-
suetudinem universitatis laudabilem*: ista tria (in quantum
sibi similibus) non decorant sed viciant factum suum,
cum melius esset mendicare de bullis etc., tercio (sic)
inter argumenta ex terminis peripsimalibus quam pro
15 defectu argumentorum mendicare mendacia. Sed stante
conclusionem in suo robore immaculate rogo Deum meum
in istis sibi remittere.

Mis-
representation
of what Wyclif
has said.

Pretermittendo autem dicta extraordinaria tria argu-
menta reportata sunt michi a sociis, que possunt mo-
20 vere infirmos contra veritatem catholicam inculcatam,
primum *licet religiosi possessionatis repetere bona sua
secundum iura civilia, ergo licet eis in eodem statu civil-
liter dominari*; consequenciam non tenet per medium
necessarium, que iura, que subveniunt ad usum rei vel
25 ad eius dominium.

Vyrynham
argues: the
clergy may sue
for goods in the
civil courts,
they may then
exercise civil
dominion.

Quantum ad istud, declaravi proximo anno respon-
dendo ad argumenta doctoris mei reverendi fratris

1. Cod. fol. 49^a: *Incipit alia determinacio, in qua respondet ad argu-
menta Wilelmi Vyrynham.* 2. Cod.: *Wilelmij Vyrynham.* 3. *Wiham*; ita
cod. 5. Cod.: *secundum quod. s.* 11. Cod.: *laudabilis.* 11, 12. Cod.:
in quantum sibi; sic. cod. 13. Hic textus corruptus est. 14, 15. Cod.:
pie defectu.

5. Cf. De Civili Dominio IV, 425: *Quid est civiliter dominari.*

Answer:
A servant sues
for goods that
are not his
possessions, so
the religions
can claim only
for use or
administration.

This argument
would give civil
ownership to
friars.

Further:
All secular
persons would
have to live like
clerks under
canon law.

Wilelmi Weldeforde, quomodo patenter deficit. Nam servus civilis repetit secundum iura humana bona iniuste ablata ab eo, licet non liceat sibi civiliter dominari, sicut religiosi possessionati, qui debent esse ministri, procuratores ac defensores bonorum pauperum, ut dicit prior dompnus magister meus reverendus, possunt tamquam infirmiores et contemptibiliores ecclesie habere istam sollicitudinem pro pauperibus recreandis, licet non evangelizent nec perficiant actus perfecciores ecclesie; et multo magis non convenit procuratores huiusmodi civiliter dominari; non autem repetunt, ut civiliter dominentur, sed ut sint partim usurarii ad profectum ecclesie et residuum fideliter dispensent egentibus.

Item, si illud argumentum procederet, tunc per idem fratres manentes Minores dominarentur civiliter, cum possunt habere de iure civili contra iniurias iusticie complementum. Iura quidem civilia non solum rectificant civiles dominos sed servos ac elemosinarios dominorum civilium.

Item, si illud argumentum moveret ad concludendum, quod licet eis vivere seculariter, cum leges seculares eis sub . . . , et per consequens contra papam Nicholaum III Decretalium, ubi sic scribitur: *Relatum est nobis quod monachi de H. seculariter vivunt et alios exemplo suo corrumpunt; ideoque mandamus, quatenus eos ad observanciam regule apostolice redire compellas vel si restiterint ausu temerario eis eiectis fratres alterius ordinis, si non potest prescriptum monasterium in suo ordine reformari, in illud inducas, ut labores impiorum iusti edant.*

Item, si illud argumentum moveret, coniugati et omnes seculares viverent clericaliter, cum conversio eorum reguletur secundum iura canonica. Non ergo est evidens, quod *monachi possunt et debent in casu bona ecclesie secundum iura civilia repetere, ergo debent civiliter dominari.* Quod si dicatur non esse distincctionem inter usum rei et eius dominium, sicut videtur sentire Johannes papa XXII, patet quod ista radix est impossibilis nusquam probata.

22. Sub. Sequitur lacuna.

1. De Civili Dominio III, 351 et seqq. 23. Decret. Greg. Lib. III, Tit. L, cap. VII.

Si secundo dicatur quod tunc carte religiosorum possessionatorum superfluerent, patet possibilitas, quamvis non sequatur: Carte quidem eorum testantur, quod sicut elemosinarii regum et secularium dominorum ut vel sic
 5 recordentur non dominari civiliter in clero, sed quod sunt pauperes et mendici viventes de elemosina fundatorum. Unde si quis monachus non servat mendicitatem et paupertatem professionis primarie, audeo dicere, quod non est monachus de regula sancti Benedicti, sed ipsam
 10 abiciens fit periculosus apostata, discipulus Antichristi.

Et si tercio obiciatur quod monachi habent collata eis dominia cum sua civilitate a dominis secularibus eis concessa, dicitur quod falsum est propter eorum incapacitatem civilitatis; sed habent usum simplicem
 15 elemosinarum purarum, ut dicunt carte regum, a procuracione et administracione ut servi pauperum ecclesie, residente civili dominacione apud reges vel alios fundatores; vel aliter, omni extincta dominacione civili, remanente, ut in statu innocencie ponitur, dominio
 20 caritatis.

Et si quarto obiciatur quod dominus papa est dominus bonorum fratrum Minorum et per consequens ipse caput cleri civiliter dominatur, patet quod nimis sinistre arguitur a superiori ad suum inferius. Sic enim
 25 papa foret ballivus inferior fratribus et in ministerio abiecto eis suppositus. Est ergo papa dominus bonorum fratrum Minorum ex titulo caritatis, et super hoc sumpsit sibi principale regimen et defensionem evangelicam dictorum bonorum sine hoc quod oporteat aliquem eis
 30 civiliter dominari. Quantum ad tales rationes dixi diffuse alias, quod melius esset orare quam tales argucias inutiliter ac nugatorie replicare; sicut enim vellem quod omnes, quicumque voluerint, arguerint efficaciter, quantum sciverint, contra conclusionem pre-
 35 dictam, sic nollem quod alii semper in eodem et eque de tanto et inutiliter replicarent.

Secundo reportatum est michi quod doctor meus arguit per unam pulcram cronicam, qua dicitur quod
 40 unus olim episcopus assistens sancto Thome Cantuariensi consuluit sibi conferre regi unum archiepiscopatus manerium pro redimenda pace ecclesie. Cui sic respondit quod

They say that such dominion has been given them, but they are incapacitated from receiving it.

The pope holds the goods of the Franciscans not by civil lordship but by charity.

Example of St. Thomas of Canterbury.

5. dominari; adde: debent. 18. Cod.: aliter omnia. 31. quod. Cod.: immo.

per hoc non saciaretur cupiditas, ideo voluit certare pro iure ecclesie. Ergo per locum a facto exemplari est modo consimiliter faciendum.

A priest may resist a lay lord who tries from pure greed to take his property.

Constat quod narracio est possibilis; unde admissa illa de inesse concedi debet conclusio, scilicet quod 5 *quandocunque ecclesiasticus positus fuerit in casu omnino consimili, est sibi similiter faciendum*, ut, posito quod videat seculares ex cupiditate infectos clericis sancte et ordinate viventibus et sic irradiatus divino lumine ad resistendum brachio seculari volenti clerum regularem 10 opprimere vel prelatum ab excommunicatione officii ecclesiastici prepedire, debet usque ad mortem resistere.

A prelate who sees a priest overburdened with worldly goods should relieve him of them.

Quod si econtra prelatus videret clericum cum temporalibus fatigari, ut dimittendo divinum officium scilicet incorrigibiliter secularibus negociis se implicari, illumi- 15 natus ad hoc celesti radio debet procurare alleviare oppressionem ecclesie per ablacionem temporalium annexorum. Patet per unam aliam cronicam plus famosam; nam beatus Possidonius sic scribit de magistro suo Augustino: *Pauperum, inquit, semper memor erat hiisque 20 inde erogabat. Unde et sibi suisque similibus secum habitantibus, hoc est vel ex oblacionibus fidelium; et dum forte ut assolet ex possessionibus ipsis invidia clericis fieret, alloquebatur plebem Dei mallens ex collacionibus plebis Dei vivere quam illarum possessionum curam vel 25 gubernacionem pati et paratum se esse illis cedere, ut sic eo modo omnes servi Dei et ministri viverent, quo in testamento veteri leguntur altari deservientes. Ecce cronica docens cum sacra scriptura quod clerici debent in casu gratis cedere dotacioni ecclesie. Unde ipsemet 30 Augustinus in Sermone De Vita Clericorum, et ponitur in decretis XVII q. ultima: Quicunque, inquit, exhereditato filio heredem facit ecclesiam, querat alterum qui suscipiat, non Augustinum, ymmo Deo propicio neminem invenietis. Et post dicit quod quidem episcopus scilicet 35 beatus Aurelius accipiens hereditatem cuiusdam secularis desperantis ex herede post natum heredem reddidit sibi hereditatem, sicut debuit iure poli.*

St. Augustine refused trusts and legacies.

5. *scilicet*. Cod.: *si pro s.* = *scilicet*. 22, 23. Rectius (Vita Augustini auctore Possidio, Migne, Patrol. Ser. Lat. XXXII, 1, 52 [Cap. XXIII]): *vel ex redditibus possessionum ecclesie vel etiam ex oblacionibus fidelium*. 38. Recte: *In potestate habebat episcopus non reddere, sed iure fori, non iure poli*.

Ex isto iure canonico et divino patet quod clericus potest licite ac meritorie alienare a manu mortua ad possessionem secularem bona ecclesie, quia maximum quod sequeretur foret redditus ecclesie ad statum pri-
 5 meum redire priorum, contempta, que secundum Apostolum ad Tim. VI. radicaliter venenat ecclesiam.

Tercio adducitur dictum Augustini in Sermone Secundo De Vita clericorum, et ponitur in canone XIII q. II *Si quis*, ubi Augustinus notat, quomodo episcopus
 10 debet pacificare patrem iratum filio, non privare ipsum patrimonio. *Quomodo*, inquit, *volo ut cum filio suo habeat pacem, cuius appeto hereditatem.*

Ex istis verisimiliter credi potest quod multi dotantes ecclesiam in dotacione huiusmodi peccaverunt mortaliter,
 15 sicut et dotati ex cupiditate temporalium contra legem Christi. Ideo dicit venerabilis Beda in epistola ad Egbertum episcopum, quod *multe dotaciones tales erant stultissime*. Distrahunt enim dotantes ad inanem gloriam de antiquitate ac nobilitate sui generis. Ex

20 quibus patet quod seculares possunt auferre bona meritorie ab ecclesia delinquente, et per consequens peccant graviter peccato heresis qui procurant, quod ista conclusio sit dampnata, ymmo si non fallor ut sic dampnificant se temporalibus spoliari. Nam omnia regna

25 christianitatis practizarunt istam conclusionem sepius sine sensibili recompensa, ut patet de Templariis in Francia et econtra. Et revera hereticare tot regna fore(t) heretici christianismum dividere. Ex quo patet quod tales non sunt legii homines regni nostri, nec

30 debent reportare grates nec stipendia pro tali instituto sed proscribi. Si enim licet expellere seculares insolentes indutos claustralibus, sicut patet per quotlibet cronicas in Anglia fuisse factum legitime, quare non illis per-
 versis de possibili ad maiora facinora licet eos expellere
 35 et inducere Christi discipulos.

Iterum, si regnum expellit alienigenas auferendo ab eis temporalia, eo quod non sunt legii homines regni

In endowment many givers and receivers have sinned mortally.

In all christian countries deprivation of church goods is practised.

5. *contempta*; adde: *cupiditate* (I. Tim. VI. 10). 15. *dotate*. Sensum ex epistola sequenti elicias. 25. Cod.: *practizarent*. 27. *et econtra*. Rectius: *etc.* 31. Cod.: *seculare*. 32. Cod.: *indutis*.

8. Cap. VIII. 16. Cf. Bedae Ep. sec. ad Egbertum. Migne, tom. XCIV, 656. Cf. De Civili Dominio IV, 646. 26. Cf. De Civili Dominio II, 113. 31. Cf. De Civili Dominio II, 47 et seqq.

To say such deprivation is wrong is to charge the kingdom with heresy.

talis, ut patet de Anglia et Francia, multo magis pro-
scriberentur procurantes implicite quod rex et regnum
reputentur maculati heretica pravitate. Si enim here-
ticum est quod possunt auferre talia a clericis, hereticum
est quod hoc faciant. Et cum notum est quod faciunt, 5
exigendo tributum, expellendo secundum leges suas
comitatum et illud patenter defendunt, patet quod forent,
supposita heresi huius sentencie, manifesti heretici. Et
revera si sic, tunc videtur michi quod obligati eis tan-
tum sunt in vecordia dampnabili, quod nolunt eos fra- 10
terne corripere, si sciunt eos sic obviare fidei christiane.

Appeal to
St. Augustine,

Tercio si sic arguebat, ut reportatum est michi a
sociis, per dictum beati Augustini in libro De Operibus
Monachorum XXI. cap., ubi sic scribitur: *Sapientes, qui
in lege consistebant, fideles et sanctos, non qui hac et 15
illac propter evangelium discurrebant, talium negotiorum
examinatores esse voluit; licet Christus et apostoli sui
non fuerunt circa talia occupati, non video ad quem
finem illud allegari debuit, nisi quod licet in casu
prelatis iudicare negocia secularia ad sedandum brigas 20
ecclesie.*

who hated to
sit as a judge
even in
church courts.

Sed primo notandum est quod illud officium est
inferius quam evangelizacio vel contemplacio, ideo con-
temptibilibus deputantur. Unde Augustinus ibidem sic
scribit: *Testem invoco Deum super animam meam, quo- 25
niam quantumcunque attinet ad meum commodum, multo
mallet per singulos dies certis horis quantum in bene
ordinatis monasteriis constitutum est aliquid manibus
operari et certas horas habere ad legendum et orandum
et aliquid de divinis bonis agendum quam tumultuosas 30
perplexitates causarum alienarum pati de negociis secu-
laribus vel iudicando dirimendis vel interveniendo preci-
(dendis). Ex istis patet quantum iste sanctus abhorruit
sedere in iudiciis fori ecclesiastici, cum mallet manibus
laborare quam quantumcunque magnum lucrum ex iudicio 35
tali sibi accresceret. Et forte si prelati ecclesie non plus
animarent hodie subditos contendere propter questum,
cessarent lites ecclesie. Unde etiam sic scribit Augustinus:*

7. Cod.: comitum. 14, 15. Recte: qui in locis. 32, 33. preci...
ita cod.

14. St. Augustini Opp. tom. VI, p. 409 (cap. XXIX). 24. Ibid.
cap. XXIX.

Videt qui probat corda nostra. Mallemus hoc agere, que ut agamus hortamur, quod e contrario que nos agere cogimur.

Secundo est notandum quod omnes huiusmodi contention-
 5 cum pocius deberent pati iniurias, ut ostendit Augustinus Ench.: *Si potest, inquit, putari habere iudicium adversus alterum non esse peccatum sed tantummodo illud esse ecclesiam velle iudicari, nisi secutus adiungeret, iam quidem omnino delictum est, quia iudicia habetis vobiscum*
 10 *et ne quisquam hec excusaret et diceret iustum se habere negocium, se in iniquitate pati quam vellet a se iudicium sententia removeri continuo talibus cogitationibus occurrit dicens, quare non magis iniquitatem patimini, ut illud diffuse declarat super id Psalm. CXVIII, 115: Declinate*
 15 *a me maligni etc. Quando enim incepit negocium tale in ecclesia pertractari tam sedule, cessavit studium Christi.*

All law cases arise from sin since the parties should rather suffer wrong.

Ex istis plane colligitur quod ex dictis et factis Augustini non sequitur quod clerici debent pro bonis fortune contendere vel quod prelati debent ad iuris-
 20 dictionem huiusmodi aspirare, cum vix sufficiat alterum istorum cum nudo veniali peccato excusari. Sed posito quod utrumque istorum fiat in clero, valde alienum est ad inferendum dominacionem civilem ei debere competere. Nec movet tenor cartarum, quo dicitur dominos
 25 seculares concedere talibus religiosis possessionatis datum dominium cum omnibus iuribus et pertinenciis, sed ius civiliter dominandi est aliquod ius fundatum in tali dominio, ergo religiosi possessionati dotantur illo iure; vel ergo falsificare oportet cartas vel concedere religiosos
 30 civiliter dominari.

Charters cannot give the clergy a right of dominion.

Hic dicitur quod, si ista callida sophisticacio procederet, sequeretur domos religiosas . . . regis Anglie, quia rex concedit eis talem baroniam cum omnibus iuribus suis; sed ius legale vel capitalis domini est aliquod
 35 ius fundatum in tali dominio dicto, ergo rex concedit eis illud capitale dominium.

Item, si illud argumentum procederet, tunc ius personale, quod est in dotante ecclesiam, foret idem in

1, 2. Recte: *ut agatis hortamur, quam ea que nos agere cogimur.*
 12. continuo. Cod.: *conti.* 32. domos religiosas; aliquot verba exciderunt.
 Fortasse: *habere dominium capitale . . .*

numero ad elemosinarium derivatum. Et sic de omni pertinencia sue libertatis.

Otherwise the patron would lose all his rights and there would be an end of control by bishop or pope.

Item, quecunque ecclesia sic dotata foret excepta a patrono, cum non remanet penes eum aliquod ius, cum interesset ad rectificandum suam elemosinam, ymmo possessionati non plus subessent secundum tale dominium potestati episcopi quam domini temporales, et per consequens dominus papa excluderetur a primis fructibus, cum stante omni iure fundatorum non plus posset repetere quam stante reddito in manibus domini secularis. Ideo carte tales debent intelligi ad sanum sensum condentis, ut propterea elemosyna intelligatur prodita et in universalibus fiat distributio accomoda, ut omnia iura ac pertinencia religiosi possessionatis utilia concedantur, dominatio autem secularis non foret eis utilis sicut nec regalia, ideo non includitur in universali huiusmodi. Unde propter incapacitatem humilium ecclesiarum non oportuit illud in cartis exponere, sicut ius domini capitalis de servicio iure debito et consueto oportet excipere. Et ista sententia patet per Hugonem *De Sacramentis* libro II, parte II, cap. VII. Vide originale.

Charters must be read subject to the usual exceptions.

Inter alia doctor meus reverendus intromittit se de iure regni Anglie, viciando ius illud, ut videtur multis modis, implicite et explicite vel expresse. Ego autem cum sim peculiaris regis clericus, talis qualis volo libenter induere habitum responsalem, defendendo et suadendo quod *rex potest iuste dominari regno Anglie*, negando tributum Romano pontifici et quod *errores regno impositi sunt falsi et sine evidencia rationis vel legis sibi impositi*: sub condicione hac assero, quod doctor induat habitum responsalis vel argutoris, se obiciens ex adverso quod sit falsum et pseudoevangelicum, quod domini temporales possunt in aliquo casu legitime auferre ab ecclesiasticis bona sua. Et cum rex Anglie frequenter sic abstulit secundum leges et consilium Anglicanum, nunc potuit sic facere: si enim non possit,

Challenge to a public discussion.

3. *quecunque*. Cod.: *queque*. 22. Hic incipit textus tractatus ap. Lewis p. 363 (ut infra). 29. 30. Cod. Paris.: *sunt falsi — impositi* deest. 30. Lewis: *sed sub*. 36. Lewis: *nec potuit*. Bodl. 703: *Si enim non possit*. 36—2. Cod. Paris.: *si enim — facere* deest.

20. Hugonis de St. Victore Opp. (ed. Migne, Ser. Lat. CI. XXVI, p. 419) Pars II De Sacramentis: quomodo ecclesia terrena possideat. 22. Lewis, The History of the Life and Sufferings of the Reverend and Learned John Wicliffe p. 363—373. Cf. De Dominio Civili III, 100.

videtur ex opinione sua sequi quod rex non possit legitime sic facere; et sic leges Anglicane et consuetudines et practice forent illegitime vel pseudoevangelicæ in hac parte. Et revera, si doctor, ut fingit, sic crederet, videtur
 5 quod de lege correccionis fraterne et professione legis evangelicæ foret, si pro defensione huius veritatis et destructione etc. gratanter se exponeret; tunc enim cessarent amerciamenta, forisfacture et assessine, quibus rex pellit monachos et clericos, cum delinquant.

10 Secundo asserit doctor, ut scola testatur, quod in nullo casu licet viros ecclesiasticos coram seculari iudice conveniri. Et allegat ad hoc Archidiaconum in Rosario et multas alias leges; et per consequens, cum iura et consuetudines regni Angliæ affirmant licere iudicibus
 15 secularibus in causa civili, in causa prodicionis, furti, homicidii et similibus etiam convenire religiosos in curia domini regis, videtur impugnare iura et consuetudines regni nostri. Cum igitur credit, assumptum suum esse iusticiam et ego ex adverso assumptum meum
 20 esse iusticiam sibi oppositam, videat si velit suam defendere opinionem seu sententiam, et ego libenter volo me exponere ex adverso, tenendo quod iura Angliæ in hac parte sunt nullo modo iura contraria et quod omnia dicta doctorum et legum, que videntur sonare in oppo-
 25 situm, intelligenda sunt quod non licet tradere clericum ad tale examen nisi iuris casu et ordine reservatis vel observatis. Sic enim videbitur, si doctor loquitur ex corde volens defendere iusticiam, ego non dubito quin iura excipiunt consuetudines et casus alios. Unde hucusque
 30 non audebat ecclesia Romana dirumpere leges secularium dominorum generales factas et rectificatas, antequam sic fuerat dotata de layco feodo, de iure patronatus et sibi similibus. Nec audebat negare sequelam, quin si iuxta legem cuiuscunque regni nulli sacre scripture contra-
 35 riam temporales domini ita possunt, tunc legitime ita possunt. Lex enim civilis non est distrahens, nisi forte

Priests accused
of crime may
be rightly tried
in a lay court.

3. *practice*. Lewis: *pacticate*. 4. Cod. Paris.: *sic deest*. 5. Lewis: *conceptionis . . . professionis*. 6. Cod. Paris.: *foret si se deest*. 7. Lewis: *etc. deest*. 8, 9. Lewis: *assesme, quibus rex poterit . . . punire*. 10. Lewis: *idem doctor*. 16. Lewis: *etiam deest*. 17. Lewis: *domini deest*. 18. Lewis: *nostris deest; ib. assumptum*. Lewis: *assensum*. 19, 20. Cod. Paris.: *et ego — iusticiam deest*. 18. *assumptum*. Lewis: *assensum*. 20. *oppositum*. Cod. Paris.: *omnium*. 21. Cod. Paris.: *opinionem seu sententiam deest*. 23. Lewis: *iuri contraria*. 24. Lewis: *sonare istius modi*. 28. Cod. Paris.: *quia ego*. 31. *factas*. Lewis: *sancitas*. 32. Lewis: *iure personatus*. 34. Lewis: *non destruit*.

fuerit lex iniqua, quod doctor presumptuose asserit auctoritate memorata.

The doctor maintains that all withdrawal of goods from churchmen is a mortal sin.

Tercio asserit quod *omnis ablacio rerum ab ecclesia est iniusta, in tantum, ut dicit, quod non est possibile regem auferre ab ecclesiastico vel ecclesiasticis communia* 5 *bona cuiuscumque ecclesie, nisi sic auferendo peccat mortaliter.* Ideo, ut dicit glossa mea, que dicit quod bulle, leges et consuetudines prohibentes ablacionem temporalium ab ecclesia, intelligende sunt de ablacionibus iniustis est nimis superflue. Et sic innuit quod 10 *quandocumque rex abstulit vel auferet temporalia clericorum vel religiosorum ab eis, iniuste sic fecit vel faciet.* Ego autem ex aduerso offero me ad sustinendum vel suadendum quod *talía temporalia possunt iuste ac meritorie auferri ab ecclesia quantumcunque humanis legibus* 15

This ought to have been brought before Parliament.

fuerint confirmata. Si autem ego talia assererem contra regnum nostrum, olim fuissent in parlamento dominorum Anglie ventilata; sed opiniones sunt diffamate, ut sunt inter homines vituperate, unum tamen scio, quod periculosius est in hac parte hodie impugnare 20 consuetudines et iura regnorum tam diu a sanctis patribus approbata quam propalare aliquam veritatem quam ego puto.

The doctor says the king has forfeited his rule by not paying the pope's tribute.

Requirat autem doctor meus cum suis fratribus vehementi instancia, cum ebullicione spirituum et tumore 25 quod respondeam ad formas argumentorum suorum et specialiter ad formam et materiam argumenti quod fecit pro papa contra ius domini nostri regis: *Omne, inquit, dominium donatum sub condicione ad condicionem destructionem dissolvitur, sed dominus papa donaverat* 30 *regi nostro regnum Anglie sub condicione, quod Anglia 700 marchas solveret curie annuatim; que condicio per tempus et tempora est subtracta: ergo rex Anglie olim decidit a vero dominio Anglie.* Ista est ratio, cuius solucionem cum magna instancia expetunt et tractatum 35 huius materie, et specialiter cum tantum sit ipse michi

1, 2. Lewis: asserit de lege Anglie memorata. 3. Lewis: Item tercio. 4. Lewis: interdum ut dicit. 5, 6. Lewis: omnia bona. 11. Lewis: quicunque . . . auferat. 13. Cod. Paris.: offero deest. 14. Lewis: talia et temporalia. 16. Cod. Paris.: fuerit. 16, 17. Lewis: contra regem meum. 19. vituperata. Lewis: amitate. 21, 22. Lewis: sanctis primoribus. 23. Lewis: ego publico. 24, 25. Lewis: cum nimis vehemementi. 25. Lewis: spirituali. 27, 28. Lewis: materiam quam fecit. 28. Lewis: nostri deest. 30. Cod. Paris.: dissoluit. 32. Cod. Paris.: 7000. 33. Cod. Paris.: olim deest. 34. Lewis: Anglie. Et miror quam plurimum quod cum tanta instancia. 36. Lewis: istius.

et rationibus meis indifferens sicut cuicumque speculativo theologo vel legiste. Et pepigimus quod, non querendo diverticulas alienaque peripsimata fructus que colimus vel ambages, procedat directe ad improbandum conclusionem quam principaliter pepigit impugnare.

Sed tres cause dicte sunt michi, cur hoc facit: primo ut persona mea sit apud Romanam curiam diffamata et aggravatis censuris ab ecclesiasticis beneficiis sit privata. Secundo ut exhinc sibi et suis sit benevolencia Romane curie reportata. Et tercio ut dominante domino papa regno Anglie liberius et copiosius et voluptuosius sine freno correccionis fraterne sint abundancius civilia dominia cumolata. Exhinc quidem dicitur quod ad regni iniuriam exemptiones impetrant thesauri regni subdole exhaustivas. Ego autem tamquam humilis obediencialis filius Romane ecclesie, protestans me nichil velle asserere quod sonaret iniuriam dicte ecclesie vel rationabiliter offenderet pias aures, transmitto doctorem meum reverendum ad solutionem huius argumenti quam audiavi in quodam consilio a dominis secularibus esse datam:

Primus autem dominus in armis plus strenuus fertur taliter respondisse: Regnum, inquit, Anglie per gladium suorum procerum ab olim exactum quesitum est et contra hostes invadentes eodem gladio defensatum. Sic enim tributum violenter exactum a Julio Cesare fortificato regno rationabiliter est subtractum, quia secundum principia Aristotelis nullum violentum eternum. Cum ergo sit idem iudicium de dicto reddito Romane curie, sane consulo, quod negetur, nisi papa manu valida ipsum poterit extorquere. Quod si temptaverit, nostrum erit pro iure nostro resistere.

Secundus dominus: Nullis, inquit, debet concedi tributum vel redditus nisi subiectis capacibus. Sed papa non est capax huiusmodi nec ligat ratio; supposita facta convencione debet sibi talis exactio denegari. Debet

Motives of the doctor:
(1) To discredit me at the Roman court.
(2) To win its good will.
(3) That the clergy may be free to acquire property.

Speches of lay lords made in council:
(1) Tribute is paid only where there is power to enforce it.

(2) The pope is disqualified from receiving it.

1. Cod. Paris.: *indifferens* deest; ib. *sicut*. Lewis: *sed*. 3. Lewis: *alienas pipsimat*. 3. 4. Cod. Paris.: *fructus* — *procedat* deest. 4. 5. Lewis: *questionem*. 5. Cod. Paris.: *expugnare*. 6. Cod. Paris.: *michi* deest. 7. *sit*. Lewis: *sic*. 10. Lewis: *tercio tam*. 11. Lewis: *liberius*, *copiosius*. 12. Lewis: *correptionis* ... *abbathis*. 14. Lewis: *exemptiones*. Cod. Paris.: *et exemptiones*; ib. Cod. Paris.: *subdole*. Lewis: deest. 16. Cod. Paris.: *me* deest. 18. Lewis: *primo transmitto*. 18—20. Cod. Paris.: *transmitto tamen ad solutionem huius argumenti illud quod audiavi ... datum*. 23. Lewis: *exactum* deest. 25. Lewis: *violente*. 26. Lewis: *quod*. 27. Lewis: *principia Aq!*; ib. Lewis: *eternum sive perpetuum*. 32. Lewis: *dominus arguit sic*. Nullis inquam. 34. Lewis: *huius vectigalis*; ib. Lewis: *ideo supposita fraterna*. 35. Cod. Paris.: *sed sibi*.

enim papa esse precipuus sequax Christi. Sed ipse noluit esse proprietarius civilis domini nec per consequens papa debet. Nam Matth. VIII, 20 quando avarus secularia dominia senciens promiserat sequi Christum, sic respondit ad mentem sponte: *Vulpes, inquit, foveas 5 habent volucresque celi nidos, filius autem hominis non habet, ubi caput suum reclinet;* quasi diceret: Noli putare quod docebo te facere miracula sanitatum, ut ex eorum questu acquiras civile dominium, quia nec ego nec mei discipuli volumus esse proprietarii hic in via. Cum ergo 10 debeamus papam ad observanciam religionis sue astringere, patet quod tenemur in exactione huius condicionis civilis resistere sibi.

(3) The pope does nothing for us spiritually or bodily and favours our enemies.

Tercius dominus: Videtur mihi quod ratio facta et eius fundamentum retorqueri poterit in Romanum 15 pontificem. Nam cum papa sit servus servorum Dei, patet quod non reciperet vectigal de Anglia nisi propter ministerium persolvendum. Cum ergo non edificat regnum nostrum nec spiritualiter nec corporaliter, sed defalcando temporalia per se et suos confortat pecunia, 20 favore et consilio inimicos, videtur quod debemus provide premissam pensionem subtrahere. Subtracta enim causa per se subtrahi debet medium ad eandem. Et quoad assumptum satis experimur defectum pape et cardinalium tam in corporali quam in spirituali suff- 25 ratio.

(4) The pope is vassal for lands held in mortmain and has not performed homage.

Quartus dominus: Videtur michi quod de iure regis, cui sumus astricti, debemus pape resistere in hac parte. Nam iuxta principia papa ipse est capitalis dominus cunctorum bonorum datorum vel mortificatorum ecclesie; 30 cum ergo circa terciam regni partem vel amplius sit mortificatum ecclesie, videtur quod papa sit dominus illorum omnium. In cuius signum post vacationem particularis ecclesie per mortem prepositi exigit tamquam illorum bonorum dominus primos fructus. Cum 35 ergo in civili dominio non possunt esse duo dominantes

1. Lewis: *ipse Christus*. 3. Lewis: *quum avarus*. 5. Lewis: *sponte respondentis*. Cod. Paris.: *mentem sopte* (sic). 5, 6. Cod. Paris.: *foveas habent etc. usque reclinet*. 7. Lewis: *dixisset*. 9. Lewis: *quum nec*. 10. Cod. Paris.: *hic deest*. 10, 11. Lewis: *Cum ergo debemus*. 12. Cod. Paris.: *in deest*. 14. Lewis: *dominus arguit sic*. 21. Cod. Paris.: *et favore*; ib. *inimicos*; ib. Cod. Paris.: *nuncionis* (sic) *vel debemus*. 21, 22. Cod. Paris.: *inprovide promissam*. 22. Cod. Paris.: *petitionem*; rectius: *pensionem ut Bodl. 703*. 23. Lewis: *methodum ad eandem*. 24. Cod. Paris.: *quoad sensum*. 30. Lewis: *in ecclesia*. 31. Cod. Paris.: *circa tercium regni vel minus*. 35. Cod. Paris.: *dominus deest*.

ex equo, sed oportet quod unus sit capitalis dominus et alter subdominans, videtur quod oportet vel concedere pro tempore vacationis papam esse tenentem regis Anglie vel econtra. Regem autem nostrum nolumus in hac parte sibi subicere, cum sibi velimus reservare capitale dominium. Ideo relinquitur quod papa debet pro isto tempore esse regis subditus vel vassallus. Cum ergo continue defecit ab eius homagio atque servicio, videtur quod olim negligens forefecit. Nec sunt tales condiciones iniuncte quoad tempus et precium parvipendende, cum talia parva tracta in consequenciam ex processu temporis adolentur in maiora. Sic enim ex latente vel repente mortificatione dominiorum regni Anglie vendicat papa esse utilior dominus quam rex Anglie quantum pertinet ad coronam.

Quintus dominus: Movet me plurimum utrum illa condicio sit adiecta propter beneficium absolucionis vel relaxacionem interdicti vel exheredacionem, qua papa regi Johanni reddidit regnum nostrum, quia certus sum quod non pure gratanter in perpetuam elemosynam concessit curie tantum dominium. Si primo modo vel secundo, dico: Tunc debet condicio ex inhonestata symoniaca interrumpi; non enim licet dare spirituale beneficium interveniente tam signanti pacto propter redditum temporalium reddendorum; quia Matth. X, 8 scribitur: *Gratis accepistis, gratis date*. Ymmo videtur quod rex et regnum exciderent in curia a regis dominio, si non cum illis paribus resisterent condicioni huiusmodi inhoneste. Si enim in partem penitencie et penam peccati papa regi nostro iniunxerat, videtur quod pauperi ecclesie Anglie, cui rex iniuriatus est, in partem restitutionis et non sibi conferenti absolucionis beneficium assignaret elemosynam huiusmodi. Non enim sapit religionem Christi: Absolvam te sub condicione,

(5) What did John get in return? If absolution or relaise from interdict the contract was void as simoniacal.

3. Cod. Paris.: *pape esse tenentem legis*. 4, 5. Cod. Paris.: *in hac parte deest*. 5, 6. Lewis: *cum donans quisque sibi reservat capitale dominium*. 7. Lewis: *regni vel regis*. 10. Lewis: *condiciones minue; ib. Cod. Paris.: et precium deest*. 10, 11. Cod. Paris.: *parvipendente*. 12. Cod. Paris.: *abolentur*; ib. Lewis: *Cum enim*. 12, 13. Cod. Paris.: *ex latente subrepente mortificatione*. 13. Lewis: *dominorum*. 15. Lewis: *ipsum pertinens*. 16. Lewis: *Monet*. 17. Lewis: *fuit addita*. 18. *exheredacionem*; sic Lewis. Cod. Paris. multo peius: *ex redeacione quapropter . . . regnum moveret, quod*. 20. Lewis: *pure graviter*. 22. Cod. Paris.: *dici tunc debet*. Lewis: *dico quod tunc*. 24. Lewis: *sic gravati pacto*. 25. Lewis: *cum Matth. X*. Cod. Paris.: *Matth. XI*. 26. Lewis: *scribitur deest*. 27. Lewis: *regni domino*. 28. Lewis: *illis partibus*. 29. Lewis: *modi deest*. 30. Lewis: *iniunxit*. 33. Cod. Paris.: *elemosynam huiusmodi deest*. Lewis: *elemosynam huius*.

The penalty
ought to have
fallen on John
not on the poor
taxpayer.

quod in perpetuum des michi annuatim tantam pecuniam. Videtur quod frangenti sic fidem Christo licet pactum inhonestum refringere. Ymmo videtur rationabile quod pena redundans in peccantem et non in communitatem immunem infligi debeat. Cum ergo redditus talis annualis solummodo non in penam peccantis regis redundat sed vulgi pauperis et immunis, videtur quod plus sapit avariciam quam penitenciam salutarem. Si tercio modo, papa foret capitalis dominus regni ad quem ex peccato regis Johannis foret regni dominium devolutum; quo dato sequitur quod papa posset quando-cumque voluerit ex ficta forisfactura exheredare regem Anglie et suum quem elegerit ad votum preficere. Non simus igitur segnes obstantes istis principiis.

(6) If England
was the
property of the
church the pope
had no right to
sell it for so
little.

Sextus dominus: Videtur mihi quod factum pape, ut invexit tercius dominus, in caput proprium retorqueri potest. Nam si papa donavit regi nostro regnum Anglie, ut pretendit verbaliter, et donavit dominium, cuius non erat dominus, quia aliter fuit donacio nimis sophistica, tunc fuit dominus regis nostri. Et cum non licet alienare bona ecclesie sine rationabili recompensa, videtur michi quod non licuit pape alienare regnum tam fertile pro tam pauco reddito annuali. Per idem enim posset omnia alia regna alienare et dominia adiacencia Romane curie et ecclesie pro reddito nimis stricto. Quod foret inconveniens apud eos. Ideo si consentimus suis principiis, videtur quod potest fingendo fraudem ecclesie ultra quartam partem veri valoris regnum nostrum ad votum repetere. Ideo oportet, ut dicit quintus dominus, obstare principiis, ymmo cum Christus sit dominus capitalis papa peccabilis, qui dum fuerit in mortali peccato, secundum theologos caret dominio et per consequens non derivat Anglicis ius ad regnum, videtur quod sufficit nobis ad verum regni dominium reservare nos a mortali et communicare bona nostra virtuose pauperibus sic tenere regnum nostrum ut olim immediate de Christo,

3. Lewis: *infringere*. 4. Cod. Paris.: *peccatum vel in peccantem*. 4, 5. Lewis: *et non iniquitatem immunem*. Cod. Paris.: *et non in communitatem*. 7. Lewis: *pauperculi*. 8. Lewis: *penam salutarem*. 10. Lewis: *ex pacto*. 11-13. Cod. Paris.: *quod papa posset quandoque elegerit ad votum preficere*. Lewis: *quumcunque voluerit*. . . . 13. *ad votum*. Paris.: *advocatum*. 14. Lewis: *ergo si quei* (sic). 15, 16. Cod. Paris.: *Non invexit plus quam secundus dominus qui dicit in caput proprium pape retorqueri*. 18. Lewis: *et non donavit*. 20. Lewis: *regni nostri*; ib. Lewis: *liceat*. 24, 25. Lewis: *curie et deest*. 26. Lewis: *Et si*. 29. Lewis: *dixit*; ib. Cod. Paris.: *secundus dominus*. 33. Cod. Paris.: *Anglicum ius ad*. 34. Lewis: *ad unum regni Dominum*; ib. Cod. Paris.: *nos deest*.

cum sit capitalis dominus per se sufficientissime cuilibet creature dominium auctorizans.

Septimus dominus: Miror quam plurimum quare non tangitis regis imprudenciam et ius regni. Constat ibidem (7) John had no power to make such a compact without the consent of the nation.
 5 quod improvida regis paccio ex peccato suo ingruens non debet vigere sine consensu regni legitimo ad perpetuum eius detrimentum. Sed dicitur quod rex Johannes ex eius peccatis gravibus percussus stulticia, cum secundum philosophos *omnis malus ignorans* illegitime sine
 10 communi consensu regni obligavit se curie, ut notatur. Ideo non est conveniens quod regnum tam diu portet penaliter onus suum; licet tantum fingatur obligacio sub sigillo regis aureo et paucis sigillis dominorum seductorum appositis, quod regnum Anglie persolveret
 15 perpetuo curie tantum aurum, tamen cum alii domini, qui nunquam consenserant proposito, tamen ad suum dominium habeant interesse, videtur quod non fuit consensus regni legitimus. Aliter enim iniuriaretur illis dominis defendentibus, cum pacatum tributum ipsi et
 20 sui sine causa contribuerent. Oportet igitur iuxta consuetudinem regni ad tale commune pedagium quamlibet personam regni in se vel suo capitaneo consentire. Non ergo dat carta cum sigillis quibuslibet appositis fidem regno, ut debeat annuatim tributum dictum persolvere,
 25 tum quia illa omnia possent a falsariis privatis fieri, tum quia, licet esset regis et paucorum subditorum seductorum consensus plenarius, deficit tamen illis regni auctoritas et consencientium plenitudo.

Istis ex prudencia dominorum suppositis videtur mihi
 30 facile respondere ad formam et materiam argumenti. Quoad formam patet quod deficit, cum sit fallacia consequentis, ac si sic argueretur: Ex dissoluzione condicionis consequentis ad naturam rei vel alterius rationabilis perditur dominium condicionaliter donati, ergo
 35 per idem ex dissoluzione condicionis quantumcunque inhoneste: ideo patet quod nisi doctor probaverit mihi

1, 2. Lewis: *quod licet creature*. 4. Lewis: *Qui stat*. 6. Lewis *vergere*. 8, 9. Lewis: *secundum politicos*. 11. Lewis: *est equum*
 12. Cod. Paris.: *penalitat*. 16. Lewis: *consenserunt proportionato*
 17. Lewis: *habent*. 18. Cod. Paris.: *regis*; ib. Cod. Paris.: *iniuriatur*
 19. Cod. Paris.: *descendentibus cum peccato tributo*. Lewis: *peccatum tributum*.
 23. Cod. Paris.: *oppositis*. 25. Lewis: *tantum quia*; ib. Lewis: *privatim*.
 26. Lewis: *tantum quia*; ib. Lewis: *licet fuerit*.
 27. Cod. Paris.: *seductorum deest*; ib. Lewis: *defuit*. 31. Lewis: *defuit*.
 33. Lewis: *materiam rei*. 34. *perditur*. Cod. Paris.: *predicti*.
 34, 35. Cod. Paris.: *dominium condicionalitatis, ergo per idem*. Lewis: *donum condicionaliter devotum*. Bodl.: *ut supra*.

contra rationem dominorum Anglie rationabilitatem
huius condicionis exposite, ratio illa non militat contra
iudicium domini regis nostri, sed si non fallor, ante
diem in quo cessabit omnis exaccio non rectificabit
quod hec condicio fuerit rationabilis et honesta.

5

2. Lewis: *illius*. 5. Cod. Paris.: *honesta etc. Non plus hic de ista materia*. In cod. sequitur bulla Gregorii XI., missa Oxoniensi studio.

Labora sicut bonus miles Christi

II. Tim. II, 3.

Post fructum benedictionis sequi debet thema laudationis. Sed fides scripture testimonia sanctorum et ratio
5 contestantur quod omnis christianus et specialiter theologus fugere debet mendacia atque ludicria, ymmo omnia verba et opera ociosa. De quanto actus doctoris fuerit patencior, solempnior vel exemplacior, de tanto debet esse ab isto fermento elongacior. Unde cum secundum
10 beatum Bernhardum: Spiritualis homo qui iudicat omnia, ut ipse a nemine iudicetur, omne opus suum trina quadam consideratione preveniet: primo quidem *An liceat*, secundo *An deceat* et postremo *An expediat*, ista tria videntur esse in isto opere prenotanda. Licitum,
15 inquit, dicitur aliquid in respectu ad Dei prohibitionem, decens dicitur in respectu ad persone condicionem et expediens in operatione ad proximi edificacionem. Ex quibus omnibus colligitur quod laudantem proximum
necesse est a mendacio precavere. Quantum ad licenciam
20 patet quod cum veritatem diligere mandat omnipotens, in hoc prohibet mendacium oppositum veritati. Et patet iterum quod non decet professorem veritatis vel loqui vel approbare iocose mendacium; tercio autem patet quod non expedit sed nocet altrinsecus fingere mendacia

The work of a theologian should be lawful and expedient.

In praising others we must beware of lying even in jest.

1. D in marg.: *Sequitur exhortacio cuiusdam doctoris.* 6. D: ymmo deest. 7. BC: *Et de quanto.* 8. A: *potencior.* 9. CD: *cum deest.* 11. A: *terna.* 13. AD: *utrum expediat.* 14, 15. A: *Licitum in quid.* 17. BD: *in comparacione.* 20. A: *patet cum veritate. Et patet.* B: *cum veritate.* D: *cum veritate diligere laudat.*

10. St. Bernhardi De Consideratione, lib. III: Spiritualis homo ille qui omnia diiudicat, ut ipse a nemine diiudicetur, omne opus suum trina quadam consideratione preveniet: primum quidem *An liceat*, deinde *An deceat* postremo *An expediat*.

declamatorie se laudando, quia laus quam auditorium capit ut falsam est laudando inutilis, cum sit propter carenciam materie non ad illum; nec superest unde excusetur superfluitas verberis acris in laudante.

Provoking
laughter in the
audience is
mischievous.

Quantum ad risum in auditorio provocatum patet 5
quod nocet anime, quamvis corpori prosit per accidens
sicut delectaciones anime corporales. Non enim est ut
facile fingibilis causa risus huiusmodi nisi ex parte obiecti
risus preter rationem vel cursum nature deordinacio, et
ex parte ridentis ratione anime dissolute ex spirituum 10
multitudine nervorum titillacio. Et constat quod hiis
habitis mentis inconstancia et a voluntate divina discre-
pancia consecuntur. Ideo ut mater nostra sit tamquam
regina sic deaurata in talibus actis varietate circumdata,
propono parumper a iocosis et mendosis actibus variare 15
et hinc proposui predictum verbum pro themate. Et
cum appareat quomodo aptanda sit talis propositio ad
laudandum, notandum est quod triplex est gradus laboris
laudabilis, scilicet inchoativus, continuativus et consum-
mativus. Ratione laboris presentis meritorii est ipse cor- 20
respondenter laudabilis et ratione laboris futuri sperati
est ipse condicionaliter sed suppositive laudabilis. Ideo
cum omnes isti labores pro suo tempore sunt futuri,
verba thematis *Labora sicut bonus miles Jesu Christi* tam
per modum exhortacionis quam per modum laudacionis 25
inceptoris nostro pertinent et congrue possunt dici. Ex
quibus verbis pertinet modo trahicere a colo sancte
matris ecclesie quomodo inceptor noster debet acui ad
laborandum laudabiliter in Christi milicia in futurum. Pro
quo notandum quod caput christiani exercitus Christus 30
Jesus sit veritas, ipsomet Joh. XIV, 6 testante: *Ego sum
via, veritas et vita*. Patet quod tota meritoria milicia
membris instat in observancia veritatis. Debet enim omnis
christianus in se servare, contra hostes defendere et
demum devote colere evangelicam veritatem. Nec aliud 35
servicium expetit dux nostri exercitus a suo milite pro
labore, sicut nec dabit sibi aliud finale premium pro
mercede, sed eandem veritatem quam hic servamus totam
vitam nostram suis regulis proporcionaliter adequando,

Compliment
and exhortation
to new inceptor.

We are bound
to maintain the
truth which
shall be our
final reward.

1. BC: *ioculatorie se laudando*. 4. B: *velleris acris*. 5. B in
marg.: *Risus auditorii*. 14. D: *sic deest*; ib. BC: *actibus*. D: *artis*.
16, 17. B: *Et cum apparere*. ACD: *Ut cum*. 18. AB in marg.: *Laboris
laudabilis gradus (A: est) triplex*. 21—22. BC: *Et ratione—laudabilis*
deest. 23. B: *sint*. 33. B in marg.: *Militica tota meritoria est in
veritatis observancia*. 37. BC: *nec deest*. 39. A: *vitam mentem*.

quam eciam in essencia sua inextinguibilem quoad splendorem suum defendimus, obscuritatem falsitatis eclipsantis eius splendenciam expurgando, et tercio veritatem quam imperfecte et laboriose hic colimus ad
 5 facilem eius noticiam anhelando habebimus pro finali premio capacitem omnium nostrarum virium beatifice sociantem. Unde consului dominum inceptorem et alios Divisions of the text.
 quomodo pertinenter possent thematis divisio et sua laudacio introduci. Et dictum est michi quod pertinenter
 10 iuxta quinque significaciones verbi colendi quinque terminos catholicos thematis assumpti possent ista grammaticaliter edoceri. Dicunt enim sic metrici:

*Agros, rus, formam, superos colit atque parentes;
 Hos arat, hoc habitat, ornat, honorat, amat.*

15 Debemus, inquit, primo laboriose effodere margaritas in agro scripture absconditas que omnes quamvis sint essentialiter Deus noster, de quo Is. XLV, 15 legitur: *Vere tu es Deus absconditus*, tamen differunt racione, et cum laboriosum sit rimari veritates tales in sulcis
 20 scripture absconditas, ideo pertinenter notatur iste cultus in primo verbo thematis: *Labora*, quia Eccl. I, 18 dicitur: *Qui addit scienciam, addit laborem*. Sed quia *sciencia inflat* nisi preter communem influenciam virtutibus mitigetur, ideo oportet secundum cultum adiungi virtuose habitando
 25 in domo Domini. Et iste secundus cultus notatur in secundo verbo thematis: *Sicut bonus*. Pro quo adduci potest illud Psalmi CXXXII, 1: *Ecce quam bonum et quam iocundum* etc. Sed quia tercio verba sapiencie eciam adiectis virtutibus parum proficiunt, nisi sint vestita
 30 duplicibus, scilicet fructuoso opere et lepore, ideo oportet superaddere cultum tercium, scilicet veritatis bifarium ornamantum, quia Act. I, 1 dicitur: *Cepit Jesus facere et docere*. Et Johannis VII, 46: *Numquam sic locutus est homo sicut hic loquitur*. Et cultus iste notatur in tercio
 35 verbo thematis: *Miles*. Oportet enim militem polita habere et splendida vestimenta vel ornamenta I. Macc.

1. BC: *inextinguibile*. 6. AB: *capacitus*; ib. A: *in beatifice*.
 7. A: *societatem*. 11: *saciantem*; ib. B in marg.: *Colere dicimur quinque que conveniunt doctori*. 10. AD: *et quinque*. 11. D: *kathegrentor*.
 13. A in marg.: *Versus*; ib. BC: *super hos*. 17. Codd.: *Isate IV*.
 21. A: *in priori verbo*. 22. A in marg.: *Declarantur quinque necessaria*.
 Doceri evangelico 1a. 28. BC: *habitare fratres in unum*. 36. B: *vestimenta vel deest*; ib. A: *Macc. V*.

VI, 39 scribitur: *Refulsit sol in clipeos aureos et resplenduerunt montes ab eis.*

Sed quarto quia preconium laudantis vilesceat, nisi ipse in persona propria suas reliquias honoraret, ideo oportet quarto sequi cultum honorificencie veritatis, quia 5 Joh. V, 23 scribitur: *Qui non honorificat filium, non honorificat patrem.* Et iste cultus honoris signanter notatur in quarto verbo thematis: *Christi.* Nam persone honorabiles ut prophete, reges et sacerdotes antiquitus singulariter solent ungi. Veritas igitur ex invincibili eius 10 dominio vendicat venerari, quia III. Esdre III, 12 scribitur: *Super omnia vincit veritas.* Sed quia honor palliatus inficit, nisi amor affuerit, ideo quinto et ultimo oportet amorem addici in curriculo cultus nostri. Et hoc bene notatur in ultimo verbo: *Jesu.* Nihil enim habet plus 15 rationem amabilis quam Salvator et cum omne mendacium vel peccatum sit falsitas, patet quod veritas est specialis tyriaca, liberans a peccato, quia Johannis VIII capitulo, 32 dicit Jesus: *Cognoscitis veritatem et veritas liberabit vos.* Sic, inquit, rationem numeri possunt 20 persone laudacio, thematis divisio et quecunque materie dilatacio pertinencius introduci quam per dictionem verbalem ritmicam usitatam, quia testante scriptura Sap. XI: Ipsa veritas est numerus in abstracto. Nec contendo, fili mi, circa istam sententiam, dummodo tibi 25 proderit et audienti placuerit, quia placet michi quod colas secundum istum gradum quintuplicem veritatem.

Exhortation to
preach truth
and defend it
against its
enemies.

Sed redeundo videtur tibi notandum ulterius quomodo stat observancia veritatis, ut tetigi, in vita, in verbo et opere, dum cuncta ista reguntur secundum beneplacitum 30 sapientie increate. Ideo, fili carissime, oportet te verbis doctrine tue diligenter attendere quod generaliter ipsis verbis veritas edificatoria sit substrata, quod regulariter recta intencio colendi Deum et edificandi proximum sit adiecta et quod finaliter circumstantia dicendi a personis, 35 a loco et tempore sit captata. Tres autem hostes veritatis evangelice oportet acute arguere sed in omni paciencia et doctrina, qui sunt hostes veritatem ipsam mendaciis inpu gnantes, homines ipsam lucem invisibilem fucis sophisticis obscurantes et homines vecordes veritatem 40

14. B: *in circulo.* 15. B in marg.: *Peccatum omne est mendacium vel falsitas.* 22. BC: *divisionem.* 34. B in marg.: *Docere volens tria debet attendere.* 36. A in marg.: *Veritatis evangelice tres sunt hostes acute arguendi.* B in marg.: *Hostes veritatis tres.* 37. AD: *scilicet in.*

ipsam dicendam et defendendam pro loco et tempore
 taciturnitate dampnabili defraudantes. Omnes enim isti
 secundum Christum sunt tamquam vicarii Scarioth pro-
 ditores veritatis. Quod si in istis constanter certaveris
 5 nec pro timore carnalium vel affectione temporalium
 retrorsum abieris sed agonem inceptum secundum istam
 regulam perseveranter compleveris: restat tibi finaliter
 completio tue magne potencie risive secundum terminum
 dulcedinis veritatis. Nam de matre nostra cuius es
 10 membrum incorporandum, si ista compleveris, Prov. ^{Members of the church shall laugh on the judgment day.}
 XXXI, 25 dicitur quod *ridebit in die novissimo*, ridebit,
 inquam, iubilo in corde et hilaritate in corpore, que ex
 pulcritudine ordinationis sponsi ecclesie non ex iocosa
 deordinatione in suis filiis perpetuo perseverent; cuius
 15 risus participium nobis concedat dominus veritatis Amen.

4. B in marg.: *Vicarii Scarioth proditores veritatis; qui, vide diligenter.* 7. A in marg.: *Risus bonus.* B in marg.: *Risus sanctorum in die novissimo qualis.* 15. B: Amen deest. D in marg.: *Explicit de exhortacione cuiusdam doctoris.*

APPENDIX.

De Graduacionibus sive De Magisterio Christi.

Capitulum primum.

Cum *sciencia inflat* secundum Apostolum, dicit ergo
5 Christus: Vos, inquit, *nolite vocari Rabi, unus est enim
magister vester. Omnes autem vos fratres estis. Et patrem
nolite vobis vocare super terram, unus est enim pater
vester qui est in celis, nec vocemini magistri, quia magister
unus est Christus.* Constat autem quod labor circa
10 doctrinam potest esse inutilis, cum Eva ex inani appetitu
sciencie fuit ad esum pomi vetiti per dyabolum inclinata;
nam Gen. III, 4, 5 scribitur: *Nequaquam moriemini, sed
eritis sicut Dei scientes bonum et malum.* Et concordat
ratio naturalis, cum circa nichil debet viator hic pere-
15 grinans laborare nisi circa illud quod sibi proficit ad
salutem; sed multe sunt curiositates superflue, que non
ad hoc proficiunt, sed magis officiunt: ideo fidelis debet
a curiositatibus huiusmodi declinare. Ideo dicit Apostolus
ad Rom. XII, 3 quod *non debemus plus sapere quam
20 oportet, sed sapere ad sobrietatem.* Gentiles autem ex
fide debent cognoscere quod noticia intellectus non
prodest homini nisi secundum quod per eam affectus
afficitur ad virtutem, et istam doctrinam edocet Dominus
in hoc loco.
25 Sed contra hoc instatur per hoc quod Paulus vocat
se *doctorem gentium*, ut patet ad Tym. II.

Only such
knowledge is
good that
profits to
salvation.

Objections:
St. Paul calls
himself
'doctor
gentium'.

4. D: *Apostolum I. Cor. 8.* 13. D in marg.: *Viator circa quid debet
maxime laborare.* 19. D: *ad deest.* 25. AB in marg.: *Magisterii
probatio.* D in marg.: *Instantia prima.* ABC: 1.

1. See above p. 323. 4. I. Cor. VIII, 1. 5. Matth. XXIII,
8—10. 26. I. Tim. II, 7.

(2) Knowledge is natural to man. Similiter, noticia est naturalis homini cum ipso perseverans in patria; ergo studium circa illam est a fidelibus amplexandum.

(3) Masterhood is approved by the church. Similiter, in multis universitatibus christianismi magistratus per papam et totam ecclesiam approbatur. Quis ergo est ille, qui contra iuramentum proprium nidum suum inficeret, specialiter cum probitas milicie et cleri se invicem consecuntur. Talis est Christi reprobis qui contra miliciam et contra totam ecclesiam machinatur.

Answer:
God's gift of
knowledge is
good and
perfect.

What is
condemned is
excess and
curiosity.

St. Paul calls
himself
'teacher' not
master.

Blame attaching
to legal studies.

Hic dicitur quod, licet sciencia tamquam *Dei datum* 10
optimum et perfectum catholice sit laudanda, eius tamen
superfluitas et curiositas est culpanda; et illam increpat
Dominus in hoc loco. Unde *magister* dicitur quasi maior
in stacione et illud magisterium inductum in gentibus
est ritus qui inseparabiliter sapit superbiam, et super 15
isto magisterio cadit hic prohibicio Salvatoris. Et cum
Rabi in Hebreo sonat magisterium, in Latino signanter
geminatur terminus, ut a superfluitate et curiositate
sciencie caveamus. Et patet quod Paulus signanter vocat
se vere *doctorem gentium*, non magistrum, quia licet in 20
quibusdam studiis nomen doctoris sit excellencius, cum
sit ritus gentilis ex multis honoribus et statibus aggregatus,
tamen in textu Apostoli sumitur simplicius pro
quocunque fidei qui notabiliter docet fidem catholicam;
et sic dicit nomen doctoris meritum et laborem et in- 25
terimit superbiam et status eminenciam quoad mundum.
Et patet in parte solucio ad primam instanciam et
secundam. Cum enim noticia inducens in beatitudinem
sit hic tam necessaria et manebit clarior in patria,
circa illam dimissis culpabilibus est debite laborandum. 30
Ex quo videtur quod legiste laborantes tam solícite
propter questum et honorem mundanum circa tradi-
ciones humanas putridas, que scienciam Dei cum aliis
virtutibus excludunt, sepius sunt a Deo notabiliter in-
crepandi. Et idem videtur de medicis et sophistis qui 35

1. Codd. in marg.; 2. 4. A: *Tercio similiter*. Codd. in marg.; 3.
5. A: *per deest*. Additur in marg. 7. A: *suum deest*. Corr. in marg.
10. D in marg.: *Responsio ad primam*. 13. D in marg.: *Magister quo-*
modo ethymologisatur; ib. A: *maior statu*. 16. A in marg.: *Doctor*
quid est. 19. B in marg.: *Doctor quid sit*. D in marg.: *Paulus vocat se*
doctorem, non magistrum. 27. AB in marg.: *Ad 1*. 28. ABD in
marg.: *Ad 2*. 29. A: *hic causa necessaria*. B: *causa*. Corr.: *tam*.
31. ABC: *quo arguitur*. B: Corr.: *videtur*. 32. A: *questum ad*.
35. D: *de meistris*.

laborant pro vano nomine questus temporalium vel honoris. Non enim laboret fidelis theologus ut concludat aliis et reputetur magnus theologus et subtilis, sed ut fidem catholicam noscat in moderamine et postmodum
 5 ad honorem Dei et utilitatem ecclesie transfundat gratis noticiam illam ecclesie, quam pro illo fine Deus dederat gracie. Ideo dicit Christus Matth. X, 8 *Gratis accepistis, gratis date*. Et per idem sunt curiositates in scienciis mathematicis contempnende; videat ergo fidelis que
 10 sciencia et mensura sunt sibi utiles ad virtuose vivendum et beatitudinem acquirendam, et laboret secundum illam mensuram ad scienciam desuper capiendam.

Excessive
refinements in
mathematics.

Quantum ad tercium obiectum, qui videtur militare parcialiter contra multos, videtur esse dicendum quod
 15 magistratus in multis studiis militantis ecclesie irrationabiliter approbatur et sic contempnitur ab ecclesia militante. Quis ergo color: Si hec universitas vel isti clerici tam subtiles approbant illud factum vel ista statuta, ergo sunt taliter approbanda. Multa quidem sunt iura-
 20 menta commissa per statuta huiusmodi, multe gracie concesse et multi status gentiles assumpti a clericis, et quicunque ceperit iustificare ista cum modis suis, laborat supra vires hominis, cum divina potestas vel ratio non approbat ista cuncta.

The approval of
a university is
not always
right.

25 Et quantum ad infeccionem nidi proprii dicit fidelis confitens humiliter crimina que commisit, quod tenetur ex lege caritatis corrigere in quo peccaverat, et premunire alios, ne incidant in illud periculum sicut ipse. Sic enim Christus qui peccare non potuit destruxit
 30 virtuosissime gentem propriam atque locum. Que ergo evidencia: Si homo culpabiliter ita egit, ergo debet postmodum errorem defendere et laqueum suum, ut dyabolus capiat alios stolidos, relinquere impunitum, cum ex vita Christi et regulis fidei formaliter sequitur oppositum. Et
 35 quod alii afficiuntur tam gentiliter et indebite ad hunc ritum resistendum est per caritativas puniciones et hortandi sunt posteri ut caveant illud periculum.

I am accused
of fouling my
nest; but I am
bound to warn
others against
my old errors.

Et quantum ad miliciam et clerum, quomodo se sequantur, dicitur quod nec Grecia nec Roma nec
 40 Anglia arguunt sufficienter illud universale assumptum;

2. AC: *laborat*. 13. Codd. in marg.: *Ad 3*. 14. D: *particulariter*.
 15. D: *ecclesie deest*. 19. D: *siquidem*; ib. C: *sint*. 34. Rectius:
 sequatur ut in Tractatu sup. Matth. XXIII above p. 326, l. 3. 36. A:
preunciacionis (l) C: *premuniciones*. 39. B: *sequuntur*. D: *secuntur*.

Exhortation to
peace.

et supposito quod particulariter pro illis locis fuit verum, oportet iustificare scienciam illam et miliciam bellicam consequentem. Sed hoc videtur non posse fieri per legem domini nostri Jesu Christi, cum secundum illam sit humilitas collaudanda. Unde defectus doctrine Christi in sic altercantibus et agonizantibus videtur evidencius concludi ex particularibus istis captis. Et sic qui in Christo diligit regna et respublicas ad beatitudinem consequendam, debet hortari ipsa ad pacem fidelium cum spe honoris temporalis vel lucri secundum regulas domini Jesu Christi.

Capitulum secundum.

Christ's law of
humility
implies but one
sect, the
christian.

Consequenter dat Christus regulam quam fideles sui debent tam quoad operam quam quoad statum et sectam humiliter observare. *Qui, inquit, maior est vestrum, erit minister vester, qui autem se exaltaverit, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur.* Constat autem ex fide doctrine Christi quod sicut in intellectu et affectu debet fulgere humilitas sic in opere extrinseco et statu. Et ideo dicit Christus Matth. XI, 29, 30: *Tollite iugum meum super vos et discite a me, quia mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suave est et onus meum leve.* Et hoc verbum Christi movet fidelem quod tantum debet esse una secta scilicet christiana, et sic breviter omnis secta, status vel operatio quam Christus non approbat sed reprobatur in suo evangelio est rationabiliter dimittenda. Ideo cum Christus non approbat gentile magisterium supradictum, patet quod illud de ecclesia est dimittendum. Nam in statu innocentie non fuisset tale magisterium, cum homines naturaliter cognoscerent quantum et qualiter fuisset necessarium ad beatitudinem consequendum.

Since Christ
forbids
masterhood it
should be done
away.

Similiter, Christus magister optimus mandat, ut supra dicitur, *nec vocemini magistri, quia magister vester unus est Christus*; quis ergo non foret infideli deterior, qui obstat pertinaciter huic doctrine, cum Christus illam precipit tam expresse: *Discite a me.*

1. D: fuerit. 9. Rectius: ad pacem fideliter sine spe, ut in Tractatu Super Matth. XXIII p. 326 legitur. 16. Codd.: exaltat. 24. C: fideles. 29. CD: quod id.

15. Matth. XXIII, 11, 12.

Similiter, in statu beatudinis propter imperfectionem
 5 tolletur omnis talis magistratus, sicut fides edocet. Quare
 ergo viator timidus non hanc doctrinam huius magisterii
 humiliter acceptaret, specialiter cum sonat in humilitatem
 et meritum? Et magisterium illud sonat inseparabiliter
 in dominium. Et Christus hic dicit pro regula: *Qui se*
exaltat humiliabitur, et qui se humiliat exaltabitur. Radix
 religionis Christi est humilitas que crescit usque ad
 beatitudinem et superbia in radice deficiens evanescit
 10 et deprimitur usque ad infernum. Oportet ergo illam
 arborem que crescere debet usque ad celum in radice
 humilitatis debite stabiliri, quia defectus fundamenti in
 ista ereccione necessario facit arborem a summitate
 deficere. Christus autem supponens omnia esse ut sunt
 15 cognita apud Deum et ad Dei iudicium limitans, tradidit
 hanc regulam: *Qui, inquit, maior est vestrum, erit minister*
vester. Omnis enim creatura debet naturaliter recognoscere
 dominum suum superiorem et per consequens naturaliter
 benefacere ministris domini, quem videt gratis ipsis bene-
 20 facere, sicut videmus iuxta Apostolum omnia membra
 corporis naturaliter se iuvare, ut patet I. Cor. XII. Et
 sic est de angelis, de celi orbibus et breviter de omnibus
 creaturis que non paciuntur per superbiam discrasiam.
 Per istud ergo fidele servitium exaltatur homo ad suum
 25 naturalem terminum et per superbiam illi oppositam
 bassissime dislocatur.

No masterhood
in heaven.

The root of
Christ's religion
is humility.

Sed contra dicta de magistratu obicitur, primo per
 hoc quod acuit ingenium viatoris et multum proficit ad
 doctrinam ecclesie, ut patet in exemplis plurimis.
 30 Similiter, fideles debent sequi dominum Jesum Christum. Ipse autem ex hoc evangelio est magister, ergo fideles
 debent laborare ad hanc similitudinem acquirendam.
 Sic enim fideles laborant meritorie esse virtuosus, qualiter-
 cunque Christus humanitus fuerat virtuosus.
 35 Similiter, nemo reprobat catholice quin superiores
 vocentur *patres* quoad suos subditos, ut patet de cura
 seniorum et honorificencia danda naturaliter virtuosis
 superioribus notis ex bonitate efficiencie quod sunt tales.
 Quis ergo tolleretur rationabiliter istam nature regulam?

Objections:
Masterhood
increases
learning in the
church.
It makes us like
Christ who
called himself
master.

2. C: *magistratus huiusmodi.* 3. Codd.: *viator cui Deus.* BC: *cui Deus evidencias;* ib. D: *non deest.* Rectius ut in Tractatu super Matth. XXIII: *Quare ergo viator timidus non hanc doctrinam.* 7. AB in marg.: *Radix religionis Christi humilitas.* 21. D: *seminare.* 22. AB: *angelis celi.* 27. B in marg.: *Nota.* C in marg.: *Obiectio 1.* 30. C in marg.: 2. 35. C in marg.: 3.

The word
master is used
in different
senses.

Ideo apparet quibusdam quod sufficit pro hoc textu quod homines non appetant vocari magistri univoce cum Deo, sicut nec vocantur domini neque boni. Hic videtur multis ut dictum est superius, quod Christus hic prohibuit specialiter apostolis et suis sacerdotibus gentile magisterium sive scolasticum, licet tolleravit quod persone alique non sacerdotes taliter magistrantur. Ipsi tamen in hoc peccant graviter, cum contra Christi preceptum et duplicem statum perfectum inaniter sunt superbi.

Answer:
We admit the
first objection,
but it does not
follow, that we
should use the
word.

Quantum ad primum obiectum concedi potest assumptum. Sed patet catholicis quod non exinde sequitur quod ipsum sit meritorie assumendum. Dicunt enim fideles theologi quod Deus bonus non potest aliquod malum sinere nisi ipsum faciat multum bonum. Ideo dicunt quidam derisorie quod magisterium et talia mala faciunt multa bona, sed non tot quot facit dyabolus. Dyabolus enim facit occasionaliter indirecte quod Christus sit incarnatus et quod predestinati quos temptat fiunt in beatitudine amplius coronati. Ideo Gregorius in cantu ecclesie vocat culpam primi hominis *felicem et necessarium Ade peccatum*, et legiste dicunt quod Deus est remunerator adverbiorum, non ex hoc remunerans quemquam ad gratiam quod bonum facit, sed ex hoc quod efficit ipsum bene. Tale ergo magisterium acuit quandoque ingenium, sicut experti dicunt fornicacionem ingenium suum acuere et dogma experientie quam acquisivit sibi dyabolus docuit ipsum callidius temptare chisticolas. Et ex illa temptatione Christi et membrorum suorum proveniunt multa bona. Quid ergo, si ex arte nigromantica vel alia curiositate eveniunt multa bona? Et sic graduacio scolastica, quam aliqui acceperunt, prodest quandoque ad refellendum hereticorum superbiam et scripturam sacram intelligendum, verum tamen sicut non tantum acuit luxuria humanum ingenium sicut acuebat in Christo et matre sua virginitas, sic non tantum acuebat in aliquo gentili philosopho doctrina ista superba suum ingenium quantum acuebat in apostolis Christi magistratus talis dimissio. Ex hoc enim iam gracie illuminantur in celo, sicut

We must not do
wrong, because
some good
may come of it.

1. AB: *Quando apparet.* 3. Codd.: *Hoc.* 10. C in marg.: *Responsio ad primum.* 18. D: *sint in.* 33. C in marg.: *Nota.* 36. A: *superbia.*

20. Gregor. Hymn. in Benedictione Cerei Sabb. Sancto; in Missali Romano. Cf. De Ecclesia p. 164. Trial. p. 141.

in vita fuit eorum capacitas dilatata. Et aliter hereticus blasphemaret in Christum, dicendo ipsum piscatores ydyotas in rectores ecclesie elegisse.

Quantum ad secundum dicit fidelis quod Christus ex
5 vi unionis ypostatice habet quandam excellenciam que non potest competere alicui alteri de humano genere. Ideo cum magister dicit maioritatem sciencie, non remurmuret catholicus quod Christus voluit illud nomen sibi singulariter reservari. Et concedi debet ulterius quod,
10 vocando viatores magistros et dominos, equivocatur, sicut quando dicimus ipsos bonos. Sed ista equivocacio in proposito per Dominum est restricta. Similitudo autem sequendi Christum in ista materia debet esse per humilitatem quam Christus supra omnes alios conservavit et
15 tunc similitudo debet sequi in noticia, qua beatus videt intuitive in verbo singulas creaturas. Sed cum illa intuitionem beata est Christo maioritas reservata.

Quantum ad tercium dicitur quod nomen patris in nominacionibus communibus communiter est abusus,
20 sicut patet in ypocritis altrinsecus et in cupidis volentibus aliis adulari, aliter enim numquam inoleret nomen inpositum Romano pontifici quod sit pater beatissimus, et episcopo quod sit pater venerabilissimus; verum tamen expressio equivocacionis patris est communiter usitata,
25 cum crebrius in scriptura vocantur filii, quos doctor frater in domino meritorie parturivit. Et tunc quot modis dicitur unum oppositorum relativorum tot modis dicitur et reliquum, tales possent equivoce dici patres. Ideo quidam catholici dicunt quod Christus hic prohibet
30 conventuales, abbates et priores in ecclesiam introduci, quia certum est quod omitendo has sectas quatuor ipsas tacite reprobant. Ideo apostoli non audebant ipsas introducere in ecclesiam, et sic est mundana honorificencia nimis contra Christi regulam palliata. Viantes enim
35 debent constanter operari et continue in Dei servicio sperando honorem largiendum ab ipso in beatitudine et honorem mundanum propter periculum contempnendo ac contemptum propter meritum acceptando. Et in isto

There are excellences in Christ which we cannot attain to.

The word 'Father' may be used as in Scripture, but it is often abused of popes, bishops and the orders.

2. A: *piscatoris*. 4. C in marg.: *ad secundum*. 14. D: *conservat*.
14. 15. A: *et talis*. D correxit: *tunc*. 18. C in marg.: *Ad 3m*. 19. Codd.:
nominacionibus quibus. Correxī e textu Sup. Matth. XXIII; ib. ABC: *est*
adversum. 20. ABD: *altrinsecus patris*. 21. Codd.: *violaret nomen*.
Correxī e textu Sup. Matth. XXIII. 27. Codd.: *dicitur* deest. Addidi e
textu supramemorato. 28. Codd.: *et relique*. 29—34. ABC: *Ideo —*
palliata deest. 35. D: *continuo*. 36. Codd.: *largiendo*. Correxī ut
supra. 38. B: *propter nutum*.

honore mundano est caribdis in qua dyabolus cautulose inmergit omnes honores huiusmodi appetentes. Nec est Aristoteles vel aliquis philosophus ethnicus contra Christi sententiam in ista materia acceptandus. Conformemus nos humiliter doctrine Christi equivocaciones et signifi- 5 caciones quas ipse delegit acceptando.

Capitulum tertium.

It is said that graduation gives weight to preaching.

Sed adhuc videtur stare ratio quod in predicatione et scolastica accione videtur per graduacionem scolasticam operacio prelati ecclesie decorari. 10

Sed hic dictum est superius quod sophistarum et philosophorum concertacio ad edificacionem ecclesie prodest per accidens, sicut venenum ingreditur compositionem tyriace ad venenum aliud expellendum. Sed quid hoc ad humilem doctrinam quam Christus instituit, 15 cum ex ordinacione sua proficit ecclesie sine illis.

It often leads to adulteration of God's word.

Et quantum ad predicationem, constat quod contingit illam per talem graduacionem meretriciter induere multas formas, ut aliqui ritmizando et aliqui poemata vel fabulas predicando adulterantur multipliciter verbum Dei. Et 20 patet ex fide quod Christus ordinavit suos apostolos atque discipulos sine tali graduacione evangelium predicare et quod predicacio sine tali graduacione est valde utilis vel Christus foret diminutus. Et hic mirantur fideles de evidenciis Antichristi. Christus ordinavit rudes et 25 ydyotas predicare evangelium, ideo homines debent taliter predicare, Antichristus suspendit tales ab actu predicationis et limitavit scolasticos gentiliter graduatos ad taliter predicandum. Ideo predicacio Christi debet dimitti et introduci debet predicacio Antichristi. Adulteracio verbi 30 Dei est per Trinitatem prohibita et per cautelas dyaboli introducta. Ideo illa debet repeti et forma quam Trinitas limitat pretermitti. Christus ut fidem limitat: *Non vos estis qui loquimini sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis*, sic quod rectitudo vite in moribus vivificat 35

Contrast between the preaching of Christ and Antichrist.

6. C: *quas Christus*. 8. C in marg.: *Obiectio*. 10. AB: *operationem*. 11. C in marg.: *Solutio*. 16. Rectius ut in tractatu Super Matthi. XXIII: *profecit ecclesia*. 23. AC: *et deest*. 24. A: *utilis iam Christus erat divinitus*. B: *utilis iam Christus fuerat divinitus*. CD: *utilis vel Christus erat divinitus*. Correxii e textu Super Matth. XXIII. 25. AB in marg.: *Apostoli sine graduacione evangelium predicaverunt*; ib. D: *ordinal*. 29. C: *admitti*. 33. D: *Non enim*. 35. AB: *rectificat*.

verbum Dei, et Antichristus statuit quod homines genti-
liter a Spiritu Sancto elongati predicent efficacius quam
illi fideles et simplices cum quibus Spiritus Sanctus
operatur. Tales enim sunt multe blasphemie, in quas
5 prorumpunt scolastici. Et in istam perfidiam fratres
incidunt extollentes suam predicationem palliatam disco-
lariter supra simplices sacerdotes. Ipsi predicant pure
et libere legem Christi. Sed fratres predicant verba ficta
et poemata ritmizata, ideo fratrum predicatio est a
10 populo acceptata. Unde fratres excusantes se de sua mendi-
cacione symoniaca, qua vendunt fabulas tales quales
dicunt quod non aliter viverent, nisi taliter mendicarent.
Sed in hoc verbo excedunt socios furum, cum licet fures
false fingant quod necessitati sunt ex egencia sic furari,
15 cum non aliter viverent, tamen furtum illud est de
temporalibus et non de precioso actu predicationis, qui
directe sonaret in honorem Dei et salutem auditorii. Et
temporalia illa debent esse secundum legem Dei virtuosus
communia. Ideo fallacia in predicatione huiusmodi ex-
20 cedit in malicia furta temporalium quia plus preciosa
bona sophisticateda plus nocent abutentibus, et inducunt
in crimina graviora. Ideo dicunt fideles fratri querenti
questionem quomodo aliter viveret quod viveret extra
illud, quod quidem necessitat sic vendere verbum Dei
25 et laboraret manibus cum Paulo ac subiceret se mortis
periculo antequam sic oneraret ecclesiam vel committeret
simoniam. Ad tales necessitates inducit gentile magi-
sterium introductum. Et quoad salutem anime vel alium
finem laudabilem qui directe sequeretur ex eo est omnino
30 superfluum. Quid rogo prodest quod frater graduatus
vel scolasticus, scolaris graduatus et sic piliatus predicet,
cum a morositate vite et conformitate Christi doctrine capi
debet efficacia verbi Dei. Ideo facile foret Deo per
sacerdotes simplices extra claustrum magis prodesse
35 populo quam per omnes claustrales vel graduaciones
gentiliter introductas. Preter sumptuosas spoliaciones
pauperum ad incepciones ac graduaciones huiusmodi

Friars preach
flashy sermons
to win the
popular ear and
get money.

They say that
otherwise they
could not get a
living.

Thieves make
the same
excuse.

Heavy
payments at
inceptions.

2. Codd.: a deest. Correxī e textu Super Matth. XXIII. B in marg.: *Rectitudo vite in moribus rectificat verbum Dei.* 10. acceptata. Hic explicationes aliquę desiderantur. Cf. Super Matth. XXIII. 18, 19. ACD: *virtuosus coram.* A corr.: *communia.* 19. B in marg.: *Fallacia in predicatione excedit furta.* 20. AB: *qua plus.* D correxit: *quia.* 23, 24. *extra illud.* In tract. Supra Matth. XXIII: *extra illam sectam, que...* 25. AB: *Paulo ac subiret parsymoniam (subiceret — simoniam deest).* 30—32. AB: *quod frater — cum a deest.* 32. a *morositate.* A: *curiositate.* 36. A: *gentiliter.* 37. AB: *et graduaciones.*

capiendum sunt multa alia maledicta media de procuracionibus, de graciariarum empconibus et aliis superfluis occupacionibus introducta. Ideo iuracio ad defendendum talia est a fidelibus deridenda. Quod autem quidam sperant per talem laborem scolasticum acquirere sibi beneficia et honores est signum evidens quod totus mundus est in maligno positus per confederaciones subdolas Antichristi; nec imponat Antichristus fidelibus quod in verbis talibus contraveniunt proprio iuramento quia regula caritatis plus ipsos obligat sicut Paulus ex eadem regula necessitatus fuit a Deo contra Judeos acute invehere. Christus ergo et Paulus cum ratione que ipsos necessitavit ad istud moveant fideles in talibus honoribus mundanis subici rationi. Quantum enim ad fructum, certum videtur quod unus ydiota mediante Dei gracia illis proficit ad edificandum Christi ecclesiam quam multi graduati in scholis, quia seminat humiliter et copiosius legem Christi tam opere quam sermone; nam inspiracio sacerdotum simplicium tam in noticia quam in operatione voluntaria plus proderit capacitati fidelium laycorum quam omnes iste graduaciones cum studiis suis adiacentibus; videat ergo fidelis si in tota fide scripture talis operacio et laudis adquisicio implicate vel explicite sit edocta. Christus enim docuit suos Apostolos non exercitare se in talibus factis scolasticis et tamen eorum doctrina fuit salubrior et ecclesie fructuosior quam predicacio cuiuslibet graduati. Ideo non est nisi excusacio in peccato, quod quidam fingunt se velle taliter magistrari ut verbum Dei habeat plus honoris et sciant efficacius obviare hereticis, nam vite sanctitas in predicatione plus honorificat et autenticat sermonem suum quam gradus aliquis magistralis. Et doctrina apostolica non contentiosa sed devota plus proficit ad convincendum hereticum quam quantumcunque proluxa disputacio quantumcunque fuerit capciosa. Sed hic redarguunt superbi improbantes rationem istam: Non, inquit, legitur quod apostoli habuerunt caput et barbas rasas, sicut nos utimur, nec

An ignorant
man with God's
grace profits
the church
more than
many graduates.

5. C: *quid*. 10. B in marg.: *Caritas plus obligat quam iuramentum*.
13. ABD: *moveat*. 17. C: *seminant*. 21. C: *omnes istas*. A: *isti*.
B: *ista*. 28. AB: *quidem*. 29. D: *efficaciter*. 35. A: *fuit*. B in
marg.: *Vite sanctitas plus autenticat quam gradus magistralis*; ib. C in
marg.: *Contra*.

14. Usque hac inseritur textus De Graduacionibus in tractatu
Super Matth. XXIII, see above p. 333.

dixerunt horas canonicas ut nos facimus nec servaverunt
ieiunium, vestimenta vel ritus in celebrando sicut nos
facimus, ergo omnia talia sunt illicita. Quis stultus nescit
quin istud non sequitur sed oportet fidelem notare
5 humiliter a capcioso quomodo aliqua sunt docta implicite
in sua specie vel suo principio et aliqua explicite in suo
individuo; et tunc dicitur quod, supposita quacunque tali
ceremonia virtuosa ut licita, illa fuit docta per apostolos
in suo principio, nam si principium fuit Paulo quod
10 omnia secundum ordinem fiant, dum tales ritus fuerunt
ordinati, docentur in isto principio. Sed hic cavendum
est principium quod magis bona et utiliora homini non
ab ipso temere postponantur; quidam enim plus pon-
derant tales ritus qui licite dimitti potuerunt quam
15 mandatum Domini vel observanciam mandatorum. Et
in isto devio est cathaclismus erroris. Servemus ergo
consuetudines licitas introductas sed non tam sedule
ut virtutes. Sed si virtutes requirunt ipsas omitti vel
in aliquo variari, debemus hoc facere propter vite ob-
20 servanciam virtuose et non ponamus vim tantam in
istis cerimoniais sicut fecerant pharisei.

Rites and
ceremonies
should be
observed but
virtues are of
more
importance.

4. A: *quando istud*; ib. C in marg.: *Solutio*; ib. C: *sed hic*. 5. A: *precioso*. B: *a capcioso*. 7. BCD: *et deest*. 13. D: *postponant*.
21. A: *Explicit de graduacionibus*. C: *Pexltic tustratac ed busdigra icler sieelce megari Jnisohan Wcle'iin*.

I. Index of Bible-Quotations.

Gen. III, 4	323, 430	Sap. V, 21	54	Matth. XV, 14	53
— III, 5	323, 430	Eccl. I, 18	433	— XVI, 17	132
— IX, 25	146	— X, 8	72	— XVI, 19	132, 202, 263, 264,
— IX, 26	146	— XXIV, 31	313		270
— XV, 16	234	Cant. II, 6	108	— XVI, 23	132
— XVIII, 6	147	Is. III, 12	284	— XVII, 12	206
— XI, 40	236	— VI, 5	104	— XVII, 23	148
— XII, 31	97	— XLV, 15	433	— XVII, 26	131
Exod. XXI, 2	151, 152	— LV, 1	411	— XVIII, 6	57
— XXI, 3	151, 152	Jerem. II, 18	166	— XVIII, 7	193
— XXI, 4—6	153, 154	— VI, 14	54	— XVIII, 21	28
— XXI, 16	330	— XII, 5	87	— XVIII, 22	389
Levit. XXVII, 24	183	— XVII, 5	161	— XIX, 2	20
— XXVII, 28	184	Ezech. XXXIII, 6	50	— XIX, 21	44
Deut. XVII, 8	258	— XXXIII, 7	165	— XX, 23	83
— XVII, 12	258	— XXXIII, 8	366	— XX, 25—27	88
— XXXII, 35	381	— XXXIV, 4	47	— XXI, 12	62
I. Reg. XV, 18	73	Osee XIII, 11	158	— XXI, 21	148, 202
II. Reg. II, 22	130	Tob. I, 7	244	— XXI, 37	208
III. Reg. II, 26	62, 407	Malach. II, 2	67, 252	— XXI, 40	216
— VIII, 25	33	— II, 7	50	— XXII, 1	314
Job III, 25	203	I. Macc. VI, 30	434	— XXII, 2	314
— IX, 4	55, 88, 152	II. Esdr. IX, 33	101	— XXII, 3	314
— XI, 43	310	III. Esdr. III, 12	434	— XXIII, 5—7	319
— XIX, 21	66	Matth. IV, 9	243	— XXIII, 8	152
— XL, 17	49	— V, 10	80	— XXIII, 8—10	323, 439
Psal. I, 1	8	— V, 17	260	— XXIII, 11, 12	442
— I, 2	8	— V, 19	217	— XXIII, 12	326, 327
— II, 10	71	— V, 25	137	— XXIII, 13	18, 333
— II, 11	71	— V, 26	137	— XXIII, 18—22	343
— VII, 8	20	— V, 30	230	— XXIII, 23	344
— IX, 21	315	— V, 43	80	— XXIII, 24	162, 344
— XIII, 5	29, 285	— VI, 7	338	— XXIII, 25	346
— XVII, 14	82	— VI, 10	276, 385, 388	— XXIII, 26	346
— XXI, 5	317	— VI, 12	388	— XXIII, 27	347
— XXXIII, 15	79	— VII, 15	31, 406	— XXIII, 28	347
— XLIV, 17	268	— VII, 16	406	— XXIII, 29—33	348
— XLVIII, 2	20	— VII, 17	337	— XXIII, 34	350, 351
— L, 19	343	— VII, 22	238	— XXIII, 37	352
— LVIII, 10	78	— VIII, 20	19, 426	— XXIII, 38	353
— LXXXVIII, 7	17	— X, 2	131	— XXIII, 39	353
— LXXXIX, 4	176	— X, 8	325, 427, 441	— XXIV, 1	354
— XC, 5	108	— X, 20	331	— XXIV, 2	355
— CIII, 28	252	— X, 25	83	— XXIV, 3	355
— CXIII, 3	386	— X, 34	55, 170	— XXIV, 6	356, 357
— CXV, 16, 17	9	— X, 36	2, 87	— XXIV, 7	357
— CXVIII, 21	187	— X, 37	79	— XXIV, 8	357
— CXVIII, 26	192	— X, 38	79	— XXIV, 9—12	358
— CXVIII, 115	421	— XI, 6	205	— XXIV, 13—14	359
— CXXXII, 1	433	— XI, 39	326, 390, 442	— XXIV, 15	88, 167, 350
— CXLIII, 8	53	— XI, 30	326	— XXIV, 16	363
— CXLIII, 12—15	53	— XII, 39	406	— XXIV, 19	364
Prov. XXX, 8	35	— XIII, 28	193, 215	— XXIV, 20—22	365
— XXX, 15	80	— XIII, 39	215	— XXIV, 23	366, 367
— XXXI, 25	435	— XV, 8	338	— XXIV, 24	367

Matth. XXIV, 25	368	Joh. X, 38	140, 286, 367	I. Cor. XVI, 2	27
— XXIV, 26	277, 369	— XI, 48	169	— XVI, 22	361
— XXIV, 27—28	369	— XII, 6	227	II. Cor. V, 2	157
— XXIV, 29	370	— XIII, 13	152	— V, 3	157
— XXIV, 30	371	— XIII, 21	336	— V, 10	75
— XXIV, 31	372	— XIII, 34	83, 208, 247	— VIII, 9	19, 223
— XXIV, 32—34	373	— XIV, 6	432	— IX, 7—8	27
— XXIV, 35	374	— XIV, 21	8	— XII, 2	129
— XXIV, 36	375	— XIV, 23	71, 72	Gal. II, 6	267
— XXIV, 38—39	375	— XVI, 7	134, 265, 289	— II, 9	129, 130, 316
— XXIV, 40—41	377	— XVI, 8	369	— II, 14	31, 132
— XXIV, 42—47	380	— XVIII, 11	206, 229	Eph. V, 5	58
— XXIV, 48—51	381	— XIX, 2	248	— VI, 5—9	157
— XXIV, 51	334	— XXI, 7—8	132	Phil. I, 23	380
— XXV, 13	96	— XXI, 15—16	132	Col. I, 18	19
— XXV, 34	132	— XXI, 17	132, 202	— II, 3	20
— XXV, 41	96	— XXI, 22	334, 372	— III, 22—IV, 1	156
— XXV, 43	96	Act. I, 1	371	II. Thess. II, 3	407
— XXV, 45	26	— I, 11	433	— II, 4	227, 315
— XXVI, 14	337	— II, 14	355	— II, 6	40
— XXVI, 21	336	— II, 45	31	— III, 8	24
— XXVI, 39	192	— III, 6	271	— III, 10	21, 25
— XXVI, 52	229	— IV, 13	201	I. Tim. I, 20	202
— XXVII, 64	406	— IV, 19	95	— VI, 7	430
— XXVIII, 20	250	— V, 29	28	— VI, 1	150
Marci XII, 41	83	— VI, 5	188	— VI, 2	150
— XIV, 18	336	— VII, 51	387	— VI, 7	35
— XVI, 7	132	— XV, 14	270	— VI, 7—10	292
Luce I, 28	393	— XV, 19	130, 270	— VI, 8	12, 24, 34, 262
— II, 35	391	— XX, 29	31	— VI, 17	69
— II, 43	393	— XXI, 9	350	II. Tim. II, 3	431
— V, 4	131	— XXV, 10	93	— II, 4	224, 291
— IX, 3	182	Rom. I, 32	26	— III, 2	265
— IX, 4	292	— III, 8	156, 106	— IV, 14	202
— X, 5	292	— V, 20	156	Tit. II, 12	295
— X, 7	292	— VIII, 28	242	Hebr. I, 4	254
— X, 35	278	— X, 17	77	— X, 34	240
— XI, 11	168	— XI, 3	323	— XI, 1	100
— XI, 12	168	— XII, 14	230	— XI, 33	74
— XII, 1	13	— XIII, 1	149, 149	— XIII, 5, 6	170
— XII, 14	227	— XIII, 2	149	— XIII, 7—14	70, 276
— XIV, 16	267	— XIII, 3—8	149, 439	Jacob. I, 6	385
— XIV, 23	208	— XIII, 4	37, 61, 79	— I, 7	440
— XIV, 26	79	— XIII, 8	65	— I, 17	324, 370
— XVI, 9	69	— XIV, 23	102	— II, 10	72
— XVI, 28	67	— XV, 30	77	— IV, 1	69
— XVII, 10	238	— XV, 31	77	— IV, 15	386
— XVII, 14	318	I. Cor. II, 15	30	I. Petri II, 13	26, 148
— XVIII, 13	252	— III, 6	77	— II, 15	163
— XX, 25	275	— IV, 1	237	— II, 18	148
— XXI, 19	271	— IV, 11	103	— II, 23	92, 247
— XXI, 34	43	— VI, 3	227	— II, 25	203
— XXII, 25	21	— VI, 4	228	— V, 3	21, 236
— XXII, 26	21, 185	— VI, 12	228	— V, 7	291
— XXII, 32	131	— VII, 21	147	— V, 9	194
— XXIII, 5	170	— VIII, 1	323, 432, 439	— V, 9	157
Joh. I, 12	304	— X, 13	390	— III, 16	157
— I, 42	269	— X, 16	116	I. Joh. I, 1	355
— V, 23	201	— X, 31	90	— I, 8	155
— VI, 67	11	— XI, 1	59	— II, 10	394
— VI, 71	11	— XI, 31	30	— II, 15	53
— VII, 46	433	— XII, 14	31	— II, 18	201, 205
— VIII, 11	317	— XIII, 4	80, 106, 120	— II, 19	201
— VIII, 32	434	— XIII, 5	106, 121, 122	Jud. 12	348
— VIII, 50	90	— XIII, 6—7	122	Apoc. II, 6	188
— IX, 22	95	— XIII, 9	23	— II, 17	188
— X, 1	215, 275	— XIV, 26	40	— X, 6	276
— X, 9	166	— XV, 10	131	— XXIII, 9	145
— X, 37	101	— XV, 55	351		

II. Index of Names.

A.

Aaron 236.
Abel 146.
Abiathar 62, 407.
Abraham 67, 123, 146, 147, 390.
Abyron 16.
Achitofel 161, 244.
Adam 444.
Alexander II. papa 59.
Alexander III. 43.
Alexander erarius 202.
Ambrosius 70, 210, 217.
Amorei 234.
Anathot 62, 401.
Ananias 261, 270.
Anglia 11, 81, 86, 92, 120, 121, 126, 159, 163, 172, 174, 221, 256, 257, 320, 357, 374, 402, 419—430, 441.
Anglici 163, 229.
Anselmus 65, 246.
Archidiaconus 25, 38, 47, 59, 413, 423.
Ardmacanus, vide Fitz-Ralph.
Ariani 256.
Aristoteles 239, 254, 255, 279, 291, 330, 361, 425, 446.
Asia 191.
Asiani 133.
Athanasius 98.
Augustinus 11, 18, 71, 35—37, 52, 56, 64, 70, 71, 75, 76, 78, 94, 100, 102, 109, 110, 131, 137, 138, 148, 167, 190, 197, 198, 208, 210—212, 214, 215, 217, 220, 221, 232, 241, 242, 253, 256, 268, 277, 281, 311, 367, 388, 389, 395, 410, 418—421.
Augustinenses 16.
Aurelius Carth. ep. 64, 418.
Aveniona 367, 369.

B.

Baptista, vide Johannes.
Barachias 352.
Barnabas 129, 267, 305, 316.
Beda 44, 64, 127, 419.
Belial 108.
Benedictus 70, 215, 417.
Berengarius 5, 211.

Bernhardus 16, 22—24, 26, 27, 29, 35, 51, 68, 70, 207, 215, 220, 222, 229—232, 236, 414, 431.
Brunichildis reg. Francie 55.

C.

Caesar Julius 425.
Caldei 152.
Carmelite 17.
Caym 15, 146.
Cephas, vide Petrus.
Chanaan 146.
Chrysostomus 31, 56, 62, 70, 168, 232, 283.
Clemens papa 50.
Clemens VII. antipapa 99, 120, 262, 266, 272, 284, 367, 369, 401.
Constantinus imp. 23, 51, 133, 161, 208, 226, 243.
Cornelius s. 218.
Cosdroe 361.
Crumpe Heinrichus 222.
Cyprianus 237.

D.

Daci (= Dani) 163.
Daniel 16, 17.
Datan 16.
David 123, 143, 154, 206, 281.
Dionysius 117.
Dominicus s. 215.

E.

Egbertus antist. Ebor. 44, 64, 66, 127, 419.
Egipcii 97.
Egiptus 146, 152, 166, 236.
Elisabeth 393, 396.
Essei 298.
Eugenius papa 16, 22, 24, 26, 27, 29, 35, 48, 51, 229.
Eva 186, 439.
Ezechiel 366.

F.

Fitz-Ralph 222, 291.
Flandria 221, 304, 357, 358.
Flandrenses 221, 230.
Francia 61, 126, 357, 402, 408, 419, 420.

G.

Gabriel 396.
Golias 206.
Gratianus 221.
Greci 87, 112, 117, 133, 211, 290.
Grecia 326, 444.
Gregorius s. 27, 28, 36, 40, 41, 48, 49, 55—59, 61, 62, 65, 67, 70, 148, 171, 187, 188, 237, 238, 285, 287, 328, 329, 408, 409, 413, 444.
Gregorius VI. papa 233.
Gregorius VII. papa 41.
Gregorius X. papa 12.
Grosseteste Robertus 68, 138, 178, 192, 306.

H.

Hebrei 152.
Helias 236, 307.
Heliaceus 236.
Herodes 101.
Hieronymus 4, 5, 19—21, 29, 30, 38, 70, 105, 196, 202, 210, 217, 262.
Hilarius 189.
Hildegardis 165, 169.
Hipponenses cives 35.
Hospitalarii 298.
Hugo de sancto Victore 209, 422.

I (I).

Jacobus ep. 2, 16, 83, 129, 130, 139, 146, 147, 268.
Jacobite 17.
Jafeth 146.
Jeremias 57, 152.
Jeronymus, vide Hieronymus.
Jerusalem 130, 136, 352, 417.
Indi 87, 104.
Innocentius III. papa 226, 251.

Joachim Abbas 375.
 Job 112.
 Johannes Ev. 2, 83, 147, 117, 129, 135, 139, 191, 268, 269, 355.
 Johannes Baptista 136, 160, 307, 369, 388.
 Johannes de Deo 213, 251.
 Johannes XXII. papa 111, 113, 363, 416.
 Johannes rex Anglie 427—429.
 Johannes archiepisc. Cantuar. 3—6.
 Johannes episc. London 6—7.
 Joppe 218.
 Jordanes 136.
 Joseph s. 17, 152, 192, 236, 388.
 Joseph filius Jacob 97.
 Isaac 146, 147.
 Isidorus 27, 28, 37, 41.
 Israelite 73.
 Judea 70, 136, 245, 277.
 Judei 112, 290, 448.
 Julianus apost. 233.

L.

Lazarus 20, 223, 318.
 Leo I. papa 187, 188.
 Leo X. papa 59.
 Lincolnensis, vide Grosseteste.
 Lombardia 251.
 Lucas 305.
 Lutterworth 11.

M.

Machometus 109, 184.
 Magdalena 180.
 Marcus 305.
 Maria 379, 388, 393—397.
 Martini chronic. 233.
 Mattheus 17.
 Matthias 204, 205, 283, 286, 305.
 Mendicantes 222.
 Merlinus 165.
 Minores fratres 16, 416, 417.
 Moyses 62, 236, 258.

N.

Nathanael 104.
 Nicodemus 20, 192, 280.
 Nicolaus II. papa 5, 59, 232.
 Nicolaus III. papa 34, 335, 416.
 Nicolaus diacon 188.
 Noe 375.

O.

Origenes 264, 265.
 Outredus de Onesima 405.
 Oxonia 18, 404.

P.

Pamachius 20.
 Paulus ap. 2, 4, 35, 38, 40, 47, 51, 59, 93, 95, 116—118, 129, 130, 132, 139, 142, 143, 157, 181, 185, 201, 204, 205, 218, 220, 222, 229, 267, 269, 272, 276, 280, 281, 297, 305, 306, 324, 344, 439, 440, 447—449.
 Pelagius Brito 233.
 Pharaon 146, 166.
 Pharisei 298.
 Philemon 155.
 Pilatus 101.
 Petrus ap. 2, 4, 7, 12, 21, 38, 51, 59, 90, 92, 95, 97, 104, 129—133, 135, 139, 155, 157, 178, 179, 185, 189, 204, 205, 218, 220, 222, 229, 231, 261, 262, 264—270, 276, 277, 280, 281, 304, 305, 316, 355, 369, 371.
 Plato 374.
 Porphyrius 305.
 Possidius 36, 418.
 Predicatores 16, 17.

R.

Rachel 16.
 Ranulphus de Higden 243.
 Robertus Gebennensis, vide Clemens.
 Roboam 287.
 Roma 93, 251, 326, 367, 441.
 Romani 147, 298.
 Romana curia 86, 112, 139, 223, 303.
 Romana ecclesia 211, 425.
 Romanus pontifex 93, 159, 412, 425—428.

S.

Saducei 298.
 Salomon 33, 35, 62, 407.
 Samaria 136.
 Samaritana mulier 17.
 Samaritanus 279.
 Saphira 261, 270.
 Saraceni 112, 133, 169, 290, 357.

Sarum 211.
 Saul 180, 281.
 Scarioth 11, 99, 100, 114, 177, 190, 191, 240, 244, 280, 281, 283, 285, 286, 299, 305, 336.
 Scotia 357.
 Sem 146.
 Sidon 136.
 Silvester papa 23, 70, 161, 187, 188, 218, 226, 262.
 Simeon 397.
 Strode Radlinus (sic) 10, 11.
 Strode Radulfus 175—200, 312.
 Strode Ricardus 398—409.
 Stonham Robertus 404.

T.

Tartari 169.
 Templarii 419.
 Thomas de Aquino 21, 209, 221, 223.
 Thomas ap. 104.
 Thomas Cantuar. 417, 418.
 Titus imp. 63, 355.
 Tobias 141, 244.
 Treverensis ep. 232.
 Tyconius 109.
 Tyrus 136.

U.

Urbanus VI. papa 1, 2, 160, 272, 284, 367, 369, 401.

V.

Vespasianus imp. 63, 355.
 Vyrrinham 405, 415.

W.

Weldeforde Wilhelmus 416.
 Wyclif Johannes 1, 2, 11, 159, 160, 177, 197, 211, 219, 222, 239, 241, 247, 248, 258, 273, 288, 290, 293, 295, 300, 305, 308, 309, 312, 350, 370.

Z.

Zacharias 352.
 Zacheus 20, 104.
 Zebedeus 2, 83, 139.

III. General-Index.

(Printed in the orthography of the text.)

A.

Abhominacio desolacionis in loco sancto quid est 89, 359—361.
De ablacione temporalium a clericis, vide temporalia.
Amalechitarum destructio 73.
De amore 8—10.
Anglicana ecclesia per bella destruitur 125.
Anglie regnum prospere processit, quando clerici secundum privilegium regis vixerunt 52, 54.
Jus Anglie in auferendis bonis ab ecclesiasticis eis abutentibus 422—430.
Anglie rex potest iuste dominari regno Anglie negando tributum Romano pontifici 422.
Licet cuicumque legio regni Anglie a papa ad regem appellare 93.
Anglicum illicitum est in causa schismatis bellare 120.
Antichristus (vide et: papa) est caput malicie 359.
Antichristus bullas de absolutione a pena et culpa pro expoliacione populi destinat 245, 246.
Antichristus potest ad gradum quem Deus decrevit et non ultra extolli 142.
Antichristi caput divisum 120.
Antichristi finis est populum spoliare 194.
Apostolus est quilibet fidelis exhortans 305.
Apostoli fuerunt socii et nullus alium excessit infinite 130.
Apostoli sine contencione maioritatis vixerunt 277.
Apostoli primatum super se non assumpserunt 277.
Apostoli militaverunt per viam aliam quam papa 305.
De quolibet apostolorum potest dici: Non est inventus similis sibi 130.
Paulus non ad papam sed ad cesarem appellavit 93.
Licet evangelico cesarem appellare 228.
De titulo appropriacionis 398—400.
De libero arbitrio 178.
Ad argumenta emuli veritatis 258—312.
Ad argumenta magistri Outredi de Omesima 405—414.
Ad argumenta Radulfi Strode 175—200.
Ad argumenta Wilhelmi Vyrinham 415—430.
Ad argumenta cuiusdam emuli veritatis 258—312.
Ad argucias monachales 201—257.

B.

Dupliciter contingit baptizari 177.
Baptismus fluminis et fluminis 177.
Baptismus secundum presentem iusticiam, secundum predestinacionem 177, 178.
Bella in causa scismatis nocent Anglicis 124.
Bellare an sit licitum 123, 124, 128.
Bellare illicitum nisi titulo caritatis 120, 126.
Bellare an liceat pro rebus mundanis 402, 403.
Foret opus meritorum, quod beneficia de episcopis, archidiaconis et rectoribus forent suspensa 246.
De collacione beneficiorum 104—107.
Auferenda sunt bona ecclesie a sacerdote abutente 25.
Iniustus iniuste occupat de bonis ecclesie quiddid habet 239—241.
Episcopo bonis ecclesie abutente principes debent ipsa subtrahere 41, 42.
Non licet domino temporaliter donare clerico bonum fortune nisi sub condicione quod serviat Deo in gracia 33.
Consumpcio bonorum ecclesie per sacerdotes multo peior quam per seculares 68—70.

C.

Oportet unum esse caput in spiritualibus regentem (i. e. Christum) 276.
Caput ecclesie quale 277, 278.
Carcerari fideles non fundatur in lege Domini nec papali 92.
Cardinalium electio non facit papam esse caput ecclesie 118, 119.
Caritatis condiciones sedecim 120—123.
Carmelite quarte bestie Danielis comparantur 17.
Multe carpe humanitus adinvente sunt impossibiles 402.
Sub nomine Caym quatuor fratrum ordines continentur 15, 16.
Christus verus Deus 1, 313.
Christus verus homo 1.
Christus pro tempore vie homo pauperrimus 1, 19, 202.
Christus homo ditissimus 20, 202.
Christus solus summus pontifex 203, 205.
Christus prophetat quomodo maledicta generatio sua membra persequetur 351, 352.
Christus prohibet conventuales, abbates et priores 330.

Christus rudes et ydiotas ordinavit predicare evangelium 331.
 Christus quare elegit diabolum in apostolum 106.
 Christus quare abscondite fecit apostolos sacerdotes 322.
 Christus reliquit militanti ecclesie suam legem sufficientem pro causis decidendis 259.
 Est error quod Christus voluit papam cunctos episcopos preeminere 133.
 Vicarium Christi in terris esse est necessarium et quid ille signat 135—137.
 De corpore Christi (vide et de hostia consecrata, de Eucharistia) 116, 118.
 De vera natura Christi in hostia 273, 274.
 Octo condiciones Christi et pape 361, 362.
 Prophecia Christi de divisione capitis Antichristi 366, 369.
 Vita Christi et doctrina infallibile fundamentum fidelibus 365.
 Christi remedia pro periculo Antichristi 363—366.
 Omnem salvandum oportet sequi Christum 54, 90.
 Super Christum rectorem nullus est eligendus 260.
 Obediendum plus est Christo quam pape 28.
 Non obstante excommunicatione debet christianus exequi mandata Christi 28.
 Religio christiana melius servaretur religiosis viventibus expropriarie 69.
 Perfectio vite christiane stat in caritate 214.
 Nullus est superior in ordine christiano dum fuerit in peccato mortali 241.
 Persone citantur ab episcopis regis licencia non petita 162.
 Civitas tota si in laicis resideret bene esset 69.
 Claustrum nidus diaboli 210—221.
 Fabulationes de claustralibus 210—221.
 Clerus gravissime onerat populum per dominium monstrosum 82.
 Clerus declinat a cultu et observancia Christi 172, 173.
 Clerus per regem puniendus 42.
 Quamdiu clerus manserit gentilitati coniunctus non deerunt plage 165.
 Irreligiositatis condicio foret clerum ad prosperitatem mundanam nimis attendere 52.
 Commoda in clero non dotata 199, 200.
 Heretica est sententia quod solum clericus est pars ecclesie 98.
 Clerici corripantur per laicos in defectu spiritalis prepositi 44, 61—63, 243, 244.
 Clerici non debent nisi limitate vivere de decimis et oblationibus 297.
 Clericos non diligunt sed odiunt temporales domini dotando 82.
 Clericorum secularitas impugnat 49—50.
 Clericorum correpcio quando est impertinens secularibus 48, 49.
 Confessio exterior an sit superflua 251—253.
 Confessio auricularis sepe provocans ad peccandum 319.
 Confessorum abusus 319, 343.
 De clavibus ecclesie 262—264.
 De correptione dimittenda 198.
 Crucis ereccio contra Flandrenses 4.

D.

Nemo dampnatur nisi diabolus incarnatus 200.
 De decimis 12, 13.
 Decime sunt tributa pauperum 14, 15.

Decime subtrahende a malis clericis 15, 60, 64, 244.
 Nec Christus nec apostoli decimas acceperunt 260, 261.
 Sufficit laicis quod dent clericis decimas licet non clero cesario 244, 245.
 Discipuli septuaginta duo an fuerint sacerdotes vel diaconi 306.
 Dominium caritatis 147.
 Dominium conducticium 197, 198.
 Dominium quando aufertur ab homine 33.
 Quid est civiliter dominari 400.
 An monachi debeant civiliter dominari 415, 416.
 Non licet clerico civiliter dominari 21, 291.
 Expedit ex scriptura quod sit meritum secularibus occupare seculare dominium 151.
 De dominio ac servitute in clericis 159—161.
 Dominium et servitus licita sunt ex scriptura 148—151.
 Dominium civile et servitus ex bellis oriuntur 147.
 Omne civile dominium et servitus sapit peccatum 146, 147, 156.
 De civili dominio clericorum 224—235, 290—294, 415—430.
 Principibus pertinet auferre a sacerdotibus dominia civilia 150.
 Apostoli caverunt a civili dominio 191.
 Quale dominium debet a domino seculari appeti 155.
 In civili dominio fiunt errores contra regulas caritatis 153.
 Dominium evangelicum quid sit 296.
 Dominium seculare quid sit 295.
 Dominium seculare prohibetur papis 35.
 Dominium seculare sacerdotibus prohibetur 185, 187.
 Per dominium seculare degradatur clerus ab officio meritorio apostolis deputato 83, 84.
 Diabolus seduxit Silvestrum recipientem dominium seculare 266.
 Possessionarii religiosi volunt habere dominium iure perpetuo 184.
 Universale pape dominium est diabolice presumptum 106.
 Stat dominum papam et prelatos habere usum dominiorum sine dominatione civili 23, 24.
 Dominus tripliciter dicitur 145.
 Dominus secularis debet esse misericordior tempore legis gratie quam in lege veteri 154.
 Domini qualiter se habere debeant ad socios 157, 158.
 Domini non debent fratres cogere ad servitutem 151.
 Domini seculares quare portant gladium 151.
 Domini seculares debent honorem Dei intendere et utilitatem militantis ecclesie 84.
 Domini seculares timeri debent et amari a fidelibus, de quanto sunt veri vicarii deitatis 89.
 Domini seculares studeant quae fuit ordinatio Christi 79.
 Domini seculares quomodo a damnatione possunt excusari 78.
 Domini seculares non consumant bona Dei in voluptuosis insolentis sed expendant ea ad Dei honorem et utilitatem ecclesie 78.
 Seculares domini non debent iniuste onerare tenentes vel sinere quod ab Antichristi discipulis onerentur 19.
 Seculares domini debent servare limites caritatis, defendere legem Christi et seculare dominium a sacerdotibus tollere 81.

Seculares domini debent Antichristi discipulos prohibere 81.
 Officium precipuum domini secularis est defendere tenentes a spoliacionibus Antichristi 71—73, 80.
 Non licet alicui subdomino quidquam donare nisi servato debito domino capitali 33.
 An licet domino seculari quidquam ab ecclesia delinquente auferre (vide sub Domino) 402.
 Speculum secularium dominorum 74—91.
 Speculum secularium dominorum dicitur quomodo debent se regulare conformiter legi Christi 74.
 Argumenta pro dotacione ecclesie 182—192.
 Dotacio potest bene impugnari 33, 34, 65.
 Dotacio cleri erronea et stulta 66.
 Dotacio ecclesie licet sit meritoria, status expropriacionis est meritorior 34, 35.
 Ex scriptura non elicitur quod ecclesia sit dotanda 23.
 Dotacionem ecclesie Augustinus non curavit 36, 37.
 Dotaciones ecclesiarum fundatoribus sepe non prosunt 66—68.
 Dotacionis ecclesie mala 64.
 Dotacioni ecclesie consensientes excidunt a caritate cleri 83.
 Multi dotantes ecclesiam peccaverunt mortaliter 419.
 Dotati in recipiendo dotacionem peccaverunt 189.
 Magis intoxicatus fuit clerus per dotacionem quam fuisset ex licencia abusus coniugibus abutendi 189.
 Licet dotati multa opera bona de genere fecerunt, remotum est istud a laudacione dotacionis 185.

E.

Ecclesia quid est 107—111.
 Ecclesia multis modis sumitur 113, 114.
 Ecclesia est tripartita 99, 363.
 Ecclesia sancta catholica est universitas predestinatorum 99, 100, 176.
 De sancta matre ecclesia possunt esse homines dupliciter 114.
 Esse *de* ecclesia et esse *in* ecclesia 112.
 Ecclesia malignancium 114.
 Nemo potest vicissim esse membrum ecclesie et membrum diaboli 179.
 Ecclesiam oportet crescere ex fide evangelii 77.
 Nihil magis nutrit ecclesiam quam predicacio verbi Dei 76.
 In ecclesia catholica sunt multi diaboli ut presciti 99.
 Multi reputati capita ecclesie sunt diaboli 108.
 Potestas data ad edificacionem ecclesie 40.
 Racio solum Deo cognita qui sint membra ecclesie 109.
 Quilibet catholicus debet credere ecclesiam sanctam catholicam 98.
 Libertas pristina ecclesie 195.
 Ecclesia an reducenda sit ad statum primevum 193—200.
 Ecclesia reducta ad primevum statum cessarent missarum superadditarum solempnia, oraciones adinvente, ieiunia, basilicarum sumptuosarum structure 195, 196.
 Ecclesia reducta ad primevum statum excluderentur symonia, sacerdotalis insolencia et monstruositas discolorum 171.

Conservari debent privilegia ecclesie a Domino recepta 207, 208.
 Res ecclesie quare dicuntur spirituales 412, 413.
 Instruens dominos seculares ut spoliarent ecclesias an agit ad destructionem regis 205, 207, 208.
 An licet domino seculari auferre quidquam ab ecclesia delinquente 402, 411, 416.
 Clerici abutentes rebus ecclesie corrigantur a brachio seculari 42—45.
 Abusus rerum ecclesiasticarum 41.
 Peccatum mortale foret ecclesiam Anglicanam ministrare pape bona ecclesie ad expugnandum Christicolas 25—27.
 Electio non facit membrum Christi 356.
 Electio laudabilis 285, 286.
 Non subiacet electioni humane quemquam eligere 118.
 In electionibus humanis periculum est 288.
 Elemosine perpetue in vita et verbis Christi non sunt fundate 247.
 Elemosine a malis sacerdotibus subtrahende 103.
 Sectis Antichristo adherentibus elemosine subtrahantur 364.
 Filii patrum collaciones et elemosinas rectificent 66.
 Elemosinantes statuunt elemosinas false vocatas perpetuas 246.
 Rectificacio facillima pertinencior laicis videtur esse subtraccio elemosinarum 63, 64.
 Episcopi est instruere dominos seculares ne clerici implicentur negociis secularibus 49, 56.
 De sacramento Eucaristie 116, 209, 210, 211, 214.
 Evangelium est cor corporis Christi 1.
 Evangelium debent viatores studere in illa lingua in qua ipsis sententia magis patet 9.
 Illicitum est sacerdoti quemquam excommunicare propter pecuniam vel aliquod temporale 27, 28.
 Ficta excommunicationis fulminaciones redundant in auctorem 87.
 Fideles non timeant minas excommunicationis, cruciate vel censure 363.

F.

De fide catholica 98—128.
 Actus fidei est credere quod non vides 100.
 Fideles debent in fide, spe et caritate congregari 352.
 De incarcerationis fidelibus 92—97.
 Tripliciter dicitur fornicacio clericis 60.
 Frater bonus rarus cum phoenice 16.
 Fratres (Mendicantes) sunt pseudoprophete 358.
 Fratres inutiles trunci 16.
 Fratres pleni malorum 16.
 Fratres spiritus maligni 16.
 Fratres bestie Danielis 17.
 Fratres incitant ad bellandum 357.
 Fratres appetunt honores mundanos 321.
 Fratres in symbolo ecclesie sunt ignari 115.
 Fratres peccant contra caritatem 120—123.
 Fratres defendunt bellum in causa schismatis 133.
 Fratrum heresis de sancta matre ecclesia 386, 387.
 Fratrum heresis de hostia consecrata 388.
 Fratrum heresis de sacra scriptura 388.
 Fratrum contencio de beata virgine 396.
 Tolerabilius foret quod omnes basilice fratrum forent destructe quam virtus humilitatis perdita 126.

Fratrum ordo destruetur in brevi 169—179.
 Fratrum defectus 170.
 Fratrum abusus in predicatione 119, 120, 331, 332.
 De sectis fratrum 341, 342.
 Oraciones fratrum quantum valent 337, 338.
 Vecordia fratrum in causa fidei 126.
 An licitum sit fratribus mendicare 223.
 An liceat fratribus pro iure ecclesie pugnare 230.
 Fratrifactores obviant legi Dei 339.

G.

De gladio 12.
 Gracia facit filios ecclesie 113.
 De Gradibus cleri 140—144.
 De Graduacionibus 439—449.
 Greci consecrant unum panem et illum fractum communicant ecclesie 117.

H.

Hipocrite qui sunt 334.
 Hospitalitatem quomodo debent episcopi sectari 182, 183.
 De hostia consecrata 249, 250, 253—257, 272—274, 303, 307—312. (Vide et De Eucharistia; vide Panis.)
 Hostia non est idemptice corpus Christi 117, 118.
 Hostia consecrata est vere et realiter corpus Christi 4—6.
 Radix religionis Christi humilitas 327, 443.

I (I).

Jacobus Petrum excessit 130.
 Peccatum finalis impenitencie privat subiectum esse de matre ecclesie 114.
 De incarcerandis fidelibus 92—97.
 Incarceracio fidelium non fundata in scriptura est tradicio satane 95.
 Secte novelle incarcerantes fratres suos excedunt scolares Luciferi 95.
 Blasfemie de indulgenciis et fictis spiritualibus suffragiis 368.
 Innocencius III. papa regnum Anglie simoniace obligavit solvendum nongentas marcas 96.
 Johannes in quibus Petrum excessit 130.
 Judas non fuit de ecclesia 99.
 Christus renuit secundum iudicium Judaicum iudicare 96, 104.
 Judicare licet laicis de prelatorum operibus 30—32, 407, 408.
 Dies iudicii nobis incognitus 376.
 De die iudicii 373—378.
 Signa precedencia finale iudicium 356—359.
 Jus canonicum nil valet nisi in iure Domini sit fundatum 240.
 Nec electio nec hereditas seculares iustificat nisi gracia Dei 287.

L.

Lex (sermo) Dei currat 76, 77, 198.
 Lex Christi sufficiens pro causis decidendis 259.
 Lex Antichristi prevalet 15.
 Lex data Hebreis debet moderari 152.
 Nulla lex de bellis est licita nisi de voluntate divina est derivata 206.

Fidelis debet legem Christi servare 8, 9, 199.
 Leges novas condere an potest papa 39.
 Deus non dat quidquam homini nisi sub conditione quod custodiat legem suam 243.
 Martyres propter defensionem legis Christi offerunt vitam suam 10.
 Leges humane an obligant universaliter 401, 402.
 Leges papales non debent admitti a fidelibus nisi de quanto consonant legi Christi 243.
 Legibus humanis quibusdam contingit rebellare 401.
 Reges precipiant legiis suis quod lex Dei currat 198.
 Defectus studii legistarum, medicorum et sophistarum 325, 440.
 Libertatem evangelicam contra prelatos Antichristi defendere debemus 136.
 Locus sanctus quid est 89.

M.

Magister quomodo ethymologizatur 324, 440.
 De magisterio 323—329, 439—449.
 Magisterii gentilis abusus 332, 440.
 Magisterium gentiliter introductum sapit superbiam 324.
 Que causa movet, ne femina maritari posset compatri 303, 304.
 Expositio textus Matthei XXIII 313—353.
 Expositio textus Matthei XXIV 354—382.
 Curiositates in scienciis mathematicis dampnande 325.
 Nicolaus III. papa induxit cardinales quod de cetero non fieret papa nisi frater Minor 335.
 Johannes XXII. papa dicitur dampnasse Minores tamquam hereticos 113.
 Horrenda infidelitas qua cecatur brachium seculare quod spernuntur opera misericordie 96.
 Excucienda sunt vocata miracula et credendum S. Scripture 186.
 Per molam asinariam secularis vita exprimitur 57.
 Monachales argucie refutantur 200—257.
 Monachus si non servat paupertatem non est de ordine S. Benedicti 417.
 Monachorum correpcio 43.
 Hora mortis nobis incognita quare 376.

N.

De necessitate futurorum 181, 376, 377.
 Nicena synodus quid censuit de simoniaciis 41.

O.

De obediencia 137—139.
 Obediencia resistiva 138.
 Obediencia facta diabolo incarnato est delictum maximum 207.
 Sacerdoti quantum licet recipere de oblacionibus 63, 64.
 Ociosi non sunt favendi in ecclesia 40.
 Operibus magis est credendum quam mundanis iudiciis 102.
 De oracione dominica 381—392.
 Oracio dominica alias oraciones excedit in autoritate, brevitate, subtilitate 381, 382.
 Oracio presciti ad quid valet 385.
 Oracio quando caret merito 65.
 Oracio elemosinarii peccantis caret merito 64.

Oraciones speciales an prosint 381.
De ordine christiano 129—139.
Novi ordines deficiunt in caritate 214.
Superfluit in sacramento ordinis ponere plures
quam duos gradus 142—144.
Ad argumenta magistri Outredi 405—414.
Fratres Oxoniæ corruptunt 18.
Laudes universitatis Oxoniensis 18.

P.

Eadem essentia pro eodem instanti est panis
et corpus Christi 116.
De remanencia panis post consecracionem
210—212.
Papa debet imitari Christum 1, 2.
Papa est fidelis Christi minister, dum sequitur
vestigia Christi 204.
Papa in quibus debet alios excellere 266.
Papa debet aggredi tyrannos verbo spiritus non
ferro 26.
Papa pretendit quod ipse sit tamquam Christus
et sui episcopi tamquam apostoli 133—135.
Expedi non esse papam 265, 266.
Ex fide non oportet habere papam pro regimine
ecclesie militantis 129—139, 258—312.
Papa a Christo non est ordinatus 275, 279, 280.
Christus non docuit aliquem esse papam sed
multipliciter eius oppositum 267.
Potestatem pape usurpant a cesare Constantino
133.
Pape preeminencia unde habet ortum 133, 262.
Pape nomen in scriptura non ponitur 203, 262,
275, 285.
Apostoli et fideles ecclesias regularunt ante-
quam pape officium fuit introductum 288.
Deus non auctorizat statum pape sed con-
demnat 280, 281.
In quibus pape Christo contrariantur 361, 362.
Pape supra cunctos apostolos volunt honorari
et tamen vivunt contrarie 90.
Si pape vivunt contrarii Christo, Antichristi
sunt 367, 368.
Nisi pape et cardinales sequantur Christum in
humilitate, sunt abiecti in sancte matre
ecclesia 289.
Papa non habet potestatem supra alios sacer-
dotes 304.
Papa extollit se supra Christum 88.
Nec pape studium nec sua conversacio in celis
est 215.
Preceptum pape non semper implendum 32.
Papa errare potest 4.
Papa corrigendus ex defectibus 137.
Papa summus hypocrita 321, 322.
Papa innuitt se esse Christo maiorem et populum
spoliat 288.
Papa Antichristi vicarius 304.
Papa non est pater beatissimus 109, 134.
Papa non est summus pontifex 206—207.
Multi pape, episcopi et prelati sunt presciti 241.
Pape et imperatores in servitute Christi de-
ficiunt 371.
Pape et prelati sunt scribe 316.
Papa non debet civiliter dominari 22, 23, 25,
401.
Papa dimittat secularibus brachium temporale 2.
Papa non habet potestatem super corpus hominis
regis legii ut rex habet 161.
Papa non habet potestatem condendi legem quod
omnis utriusque sexus confiteatur semel in
anno 251.

Papa sepe agit ex presumptione infundabilis
prefecture 106.
Papa quare reservat sue curie absoluciones 343.
Quidam false eliciunt quod quidquid papa de-
creverit ex auctoritate Christi habet robur
205.
Papa vendicans se habere ius ad quecumque
beneficia stulte occupat que fundare non
potest 104, 105.
Papa tripliciter male confert beneficia 301—303.
Blasphemum est credere quod papa concedit
ementibus 2000 annos indulgentiarum 368.
Artati sunt fideles credere nedum quod papa sed
et cardinales, episcopi et prelati sunt capita
ecclesie 356.
Opus precipuum foret non acceptare papam,
antequam docuerit ex scripture fide vel
ratione quid sit sacramentum Eucharistie
250.
Nidus hereticorum est in papa 303.
Uterque papa (tempore schismatis) acaris 289.
Ambo pape nesciunt quid sit hostia consecrata
224.
Ambo pape nesciunt articulum fidei ecclesiam
sanctam catholicam 288, 289.
Remedium contra divisionem paparam 367.
Cruelitas paparum est millecuplo pocior quam
electiones blasfeme 367.
Citaciones paparum in Anglia terminentur 160.
Bella papalia non sunt fovenda 25, 26.
Plus paretur bulle papali quam mandato Christi
88.
Bulla papalis missa clericis Anglicis quod
Romam veniant 159, 160.
Error pape quoad salutacionem angelicam 303.
Error pape in materia de hostia consecrata 362.
De universitate regiminis pape 274, 275.
Ex nulla auctoritate legis gracie papatus potest
concludi 262.
Papatus non debet regulariter in papa residere
203.
Papatu destructo concordia cicius esset in po-
pulo 290.
Paulus vocat se doctorem non magistrum 324,
440.
Paulus vixit cum sociis ex opere manuali 297.
Christus voluit pauperiem a clero suo obser-
vari 294—296.
Paupertas evangelica in quo consistit 223.
Paupertas evangelica commendatur 70.
Paupertas evangelica servanda est 33, 35.
Forma evangelice paupertatis 292.
De paupertate Christi 19—73.
Ex lege Christi observari debet honesta pau-
peritas clericorum 292.
Pax triplex 54.
Pax vera qualiter acquiritur 54.
Cause defectus vere pacis 55—58.
Fomenta pacis que sunt 79.
Peccatum duplex, simpliciter et secundum quid
178, 179.
Brachium seculare ad puniendum peccata est
ordinatum 149—151.
Necesse est peccatum puniri proportionaliter
ad peccatum 12.
Peccatum in Spiritum Sanctum est desperare
contra Dei clemenciam 11.
Mortale peccatum: hic terminus in fide Scripture
non invenitur 250.
Penitencie novitates media ad conservos spoli-
andum 317, 318.
Penitencie novitates blasphemacio in dominum
Iesum Christum 317, 318.

Penitencie novitates media ad omnia arcanam
noscenda et possessiones acquirendas 318.
Iniunctio penitencie unde sumpsit exordium
403.
Petri prerogative 218, 271.
Petrus in quibus extollitur 129—133.
Petrus non fuit princeps super ceteros apostolos
231, 232, 268, 269.
Unde quidam arguunt Petrum habere primatum
131—133.
De potestate regali et sacerdotali in Christo
unita 202—205.
De gracia predestinationis 108, 114—116, 119,
376.
Solum predestinati sunt membra sancte matris
ecclesie 11.
Precipuum opus sacerdotis est verbi Dei predi-
cacio 7.
Predicatores per scurillas nugas in predicando
facti sunt laquei ad ruinam 17.
Prelia et opiniones preliorum acute tanguntur
356.
Multi prelati sunt dampnandi 11.
Multi prelati presumunt benedictionibus maledi-
cere propter observanciam legis Christi 92.
Prelati sunt ecclesie procuratores non domini
238.
Prelati declinant a vita solis iusticie 370.
Defectus prelatorum 381, 382.
Principes corrigant prelatos cesareos 244.
Christus non approbavit prelatos cesareos 14.
Prelato malo nec honor dandus nec tributum
102.
De prelati contencionum 92—97.
Prepositis an sit obediendum 138, 139.
Prescius non potest vere penetrare 181.
Prescius non est membrum ecclesie 176.
Prescius infans non potest statim mori post
baptismum 177.
De libertate arbitrii prescitorum 181.
Causa dampnationis prescitorum 181.
Unum esse principem totius orbis an expedit
403.
De propheta 165—174.
Proprietas triplex 398.
De exordio proprietatis 398—399.
Pugnare non licet nisi occasione caritatis 357.

Q.

Ad decem questiones Ricardi Strode 393—401.

R.

Apud Deum non sententia sacerdotum sed
reorum vita queritur 264.
Resistencia presumptiva 193.
Finalis resurrectionis ministerium 372.
De titulo regnandi 400.
De officio regis 71, 207, 208, 401.
Rex est vicarius Dei et sacerdos vicarius Jesu
Christi 102.
Rex non debet exequi legem incarcerationis
fidelium 86, 95.
Rex et regnum incarcerando fideles sunt tortores
pauperum 93.
Rex et regnum propter defectum episcopi capiunt
temporalia 85, 86.
Rex et regnum possunt mandare Romane curie
quod non mittat bullas vel nuncios in causa
ecclesiastica in regnum Anglie nisi docto
quod sapiat legem Christi 86, 87.

Rex et regnum debent appellacionem ab ex-
communicatione approbare 97.
Licet fidelibus Anglicis appellare ad regem
fidelem in causa irrationabili per episcopos
adinventu 93.
Rex et milites habent potestatem coactivam et
punitivam in puniendo inimicos Dei 94.
Rex convocare debet episcopos ad consilium an
iustificare poterunt excommunicationem 93.
Ad regem pertinet in causa excommunicationis
cognoscere 94.
Si licet regi confiscare bona episcopi propter
levem causam, multo magis pro causa
Dei 97.
Non licet regi sacerdotem seculari servitio
manipare 48, 49.
Vendicare debet catholicus subsidium a consilio
regis sui 161.
Religiosorum bonitas, malicia 35.
Religiosi dotati de cibario anime parum curant
346.
Religiosi dicunt quod subiectus debet obedire
impossibili 193.
Heresum minera est curia Romana 272.
Curia Romana absolvit homines pro pecunia
223.
Curia Romana errare potest in causa fidei 113.
Curia Romana potest vocari desertum 369.
Curia Romana licet sanctitatem hominum sen-
tenciat non sunt sancti 215.
Quidam imponunt Romane curie heretice quod
hostia sit accidens sine subiecto 5.
Romanus pontifex est radix totius malicie, cum
mendacius a sequela Christi degenerat 360.
Romanus pontifex ad legem evangelii maxime
obligatus 1.
Romanus pontifex non est vicarius S. Petri,
quia vite eorum dissimiles sunt 133.
Irrationalitas mandati Romani pontificis quod
clerici Anglici Romam veniant 159, 160.
Prodest electio Romani pontificis, dum vivit
conformiter Christo 401.

S.

Sacerdotes a Deo ordinati 283.
Sacerdotes si fideliter tenent officium debemus
reputare membra ecclesie 101.
Sacerdotes de quo vivere debent 297—301.
Sacerdotes propter periculum debent relinquere
temporalium dominium 3, 190.
Sacerdotes quorum sint successores 305.
Sacerdotes predicantes fidem totum habent
descendens ab alto 201.
Sacerdotes petenti ovum porrigunt scorpionem
168.
Sacerdotes debent sequi Christum in evangelica
paupertate 20, 292—294.
Sacerdotes debent de decimis contentari 3, 13.
Sacerdotes non debent seculariter vivere 47.
Sacerdotes non debent pugnare in causa ficta
149.
Sacerdotes populum seducere possunt superbia
et avaricia in deterius 314.
Sacerdotes perversi nunquam faciunt aliquod
sacramentum 242.
Sacerdotes fideles volunt predicare populo sine
pecunia vel proprietate acquirenda 201, 202.
Argue contra sacerdotes simplices 200—257.
Ad sacerdotes que pertinent 7.
Sacerdotes simplices habeant curam parrochie
245.

Sacerdotes simplices melius iudicant de concordia quam pape et cardinales 289.
 Sacerdotes simplices Deus ordinavit contra avariciam cleri 235.
 Sacerdotes simplices predicant pure et libere legem Christi 331.
 Facile foret Deo per sacerdotes simplices prodesset populo 333.
 Missa non audiat sacerdotis criminosi 59.
 Fornicatio sacerdotum corripitur 58—60.
 Luxuria sacerdotum 58—60.
 Avaricia sacerdotum 52, 53.
 Sacerdotum occupatio debet esse legis Dei informacio, verbi Deo predicatio, devota oratio 7—8.
 A malis sacerdotibus necessitate urgente potest subiectis accipere sacramenta 103.
 Fides scripture desponsacionem sacerdotis non prohibet 191.
 Seminarium peccati populi est irreligiositas sacerdotum 165—166.
 Sacerdotium an a seculari brachio iudicari possit 405—407, 409.
 Sacerdotium an sit excellencius quam hominis dominium 405, 406.
 Fideles debent sacerdotium reducere ad primam Christi regulam 102.
 Status perfectissimus viatoris est sacerdotium 9.
 Status sacerdotii varia intencione recipiunt quidam 190.
 Nec Petro nec Paulo Christus credidit summum sacerdotium 204.
 Christus instituendo diaconos et sacerdotes non reliquit verba sacramentalia requisita 141.
 De Salutacione angelica 393—397.
 Scarioth futuros apostatas figuravit 190, 191.
 Distinctio inter scire, credere et sperare 180.
 Scriba quis sit 314, 315, 334.
 Scribe et pharisei moderni aligant onera lucrum sapientia 316, 317.
 Omnis veritas est in Scriptura sacra 75, 138.
 Quidam doctores dicunt quod magna pars scripture est heretica 402.
 Nec papa nec angelus de celo facit vel dicit aliquid laude dignum nisi de quanto fundatum est ex scriptura 3.
 Negocium seculare quid sit 42, 44.
 Titulus secularis clericis non competit 191.
 Benedicta secta Christi que nulla vota perficit nisi racionabilia 342.
 Secte (= Ordines) sanctitatem ponunt in signis extrinsecis 347—348.
 Secte levia peccata preponderant et committunt graviora 344—346.
 Secte nisi se correxerint perpetuo sunt dampnande 238.
 Secte irregulariter consumunt bona Dei et pauperum 224.
 Secte quatuor sunt ceci duces 340—344.
 Secte quatuor fundacionem non habent ex scriptura 214—215.
 Secte quatuor paupertatem Christi deserunt 216, 217.
 Secte quatuor conservos percutiunt 381.
 Secte quatuor faciunt opera sua ut videantur ab hominibus 320—323.
 Secte quatuor sunt hypocrisi maculate 321.
 Secte quatuor sunt introducte per regem diaboli 326.
 Sectarum quatuor hereses 321—323.
 Religiosi novelli trium sectarum sunt pharisei 316.
 In quatuor sectis non fundatur religio christiana 216.

Status sectarum quatuor est a diabolo introductus 9.
 Christus prophetat destruccionem sectarum 255.
 Dominus destruat sectas 17.
 Homines servant sectam Jesu Christi 168.
 Super omnes sectas secta Christi magnificatur 222.
 Sectam Christi relinquere et aliam admittere est meridiana stulticia 222.
 Sancti sectas deseruerunt 217.
 Oportet sectas habere scribas et phariseos 335.
 Hereticum foret excitare seculare brachium ad seculariter dotandum ecclesias 208.
 Imperator, rex et totum brachium seculare debet conservare privilegia que recepit a Domino 207, 208.
 Sermo Labora sicut bonus miles 431—435.
 Servi cuiusmodi debent esse sacerdotes et clerici debent fovere seculares dominos 150.
 Servitus tripliciter dicitur 145—147.
 De Servitute Civili et Domino Seculari 145—164.
 Servitus in episcopis qui citant personas regis legias 162.
 Servitus in monachis quia occupant regis dominia 162.
 Servitus in sectis quatuor que spoliunt pauperes 162.
 Multe servitutes sunt contra Deum et contrarie rationi 153.
 Tempore legis gratie non licet homini fratrem suum servituti mancipare 151, 152.
 Christianus non debet servare perpetuitatem servitutis 152.
 Servitium domino capitali debitum est servandum 33.
 Signa sensibilia non faciunt membrum sancte matris ecclesie 100.
 Sol iusticie (Christus) per pseudofratre obscuratur 370.
 Carcerem habet papa quem Soldani nominat 323.
 Tres status ecclesie 377—380.
 Status quem Christus instituit est perfectior statu religiosi claustralis 218, 219.
 Stipendia debemus accipere racione qua notorie ministramus ad edificacionem ecclesie 109.
 Ad argumenta Radulphi Strode 175—200.
 Ad argumenta Ricardi Strode 401—404.

T.

Curato quando licet taxare homines 14.
 Nudus titulus elemosine dat clericis ius temporalia occupandi 23.
 Media temptandi utrum clerici sint temporalibus affecti 35—37.
 Eo ipso quod sacerdos abutitur temporalibus deficit sibi ius ad illa 24.
 Licet laicis iudicare papam de abusu temporalium 37—40, 251, 252.
 Ablacio temporalium a clero presupposito eorum abusu 37—40, 44, 45, 46, 51, 52.
 Ablacio temporalium olim non hereticabatur 64.
 Subtraccio temporalium a clero et eorum conversio in alios pios usus expediens foret 66—68.
 Clericis malis non dentur temporalia 39.
 Domini seculares debent emendare clericos per subtraccionem temporalium 409—412.
 Renunciacionem temporalium Christus cuilibet mandavit 300.

Securum est fugiendo temporalia sequi vestigia
Jesu Christi 235.
Temporalibus apostoli affidari noluerunt 70,
235.
Non licet pro temporalibus excommunicare
247, 248.
Terremotus concilium 110, 357, 387.

W.

Ve est dolor quem presciti habent de pena in-
ferni 334.
De Ve octuplici 313, 333—350.
Ve octuplex ad sectas quatuor pertinet 333—350.
Vera prosperitas stat in accumulacione vir-
tutum 53.
Licitum est vim vi repellere 125.
Vivendi regulam sancti docuerunt 70.

W.

Wyclif Johannis, Epistolae 1—18.
— tractatus De Amore 8—10.
— De Peccato in Spiritum Sanctum 11—12.
— De Octo Quaestionibus Pulcris 12—15.
— De Fratribus ad Scholares 15—18.
— Conclusiones triginta tres 19—73.
— Speculum secularium dominorum 74—91.
— De Prelatis contencionum 92—97.
— De Fide Catholica 98—128.
— De Ordine Christiano 129—139.
— De Gradibus Cleri Ecclesie 140—144.
— De Servitute Civili et Dominio Seculari
145—164.
— De Vaticinacione 165—174.
— Ad argumenta Radulfi Strode 175—200.

Wyclif Johannis, Ad argucias monachales
201—257.
— Ad argumenta emuli veritatis 258—312.
— Super Matthei XXIII 313—353.
— Super Matthei XXIV 354—382.
— De Oracione Dominica 383—392.
— De Salutacione angelica 393—397.
— Ad questiones Ricardi Strode 398—404.
— Ad argumenta Outredi 405—414.
— — Wilhelmi Vyrinham 415—430.
— Sermo Labora sicut bonus miles Christi
431—435.
— De Magisterio 439—449.
— Protestationes 2, 4, 6, 350, 354.
— Trialogus 116.
Johannes Wiclif declarat quod vellet visitare
presenciam pape 2.
— sentenciam de hostia consecrata 6—7.
— confitetur se multipliciter peccasse 197, 198.
— se nominat pecuniarum regis clericum 422.
— protestatur se esse filium Romane ecclesie
425.
— motus est prophetare 165.
— exhortatur socium ad viriliter laborandum
in causa Christi 10—11.
— detegit pape fidem suam 1—2.
— scribit archiepiscopo Cantuariensi 3, 6
ep. Lincolnensi 6, 7.
— ad simplices sacerdotes 7, 8.
— ad Socium 10, 11.
— vocat episcopos, archiepiscopos et papas
noviter introductos prelates cesareos 143.
— petit quod Fratres dicant fidem de hostia
consecrata 67.
De doctrina secte Johannis Wyclif 248—252.
Cause cur Wyclif apud curiam Romanam sit
difamatus 425.

Corrections.

Page	line	6 (side-notes) for	declairer	read	declare
"	1	"	21	for	mundanem
"	61	"	36	"	prepondit
"	77	"	18	"	evangelii
"	209	"	24	"	Sancte
"	217	"	24	"	viveen
"	269	"	9	"	Johannis L
"	275	"	8	"	Joh. X
"	297	"	40	"	sacerdotem
"	326	"	41	"	12, 12
"		"		"	12

165670

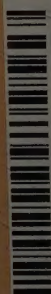
230c
W972mi

St. Mark's Library
The General Theological Seminary

175 Ninth Avenue
New York, N. Y. 10011

Please stamp date in left column, write your name legibly in center column and leave right column blank. Deposit circulation card in slot marked 'Circulation cards'.

There is no date due, but books must be returned promptly upon request. Do not lend books charged to you to others. You are responsible for them.

T5-ARL-060